BIBLJOTEKA SAMORZĄDU

KALENDARZ SAMORZĄDOWY

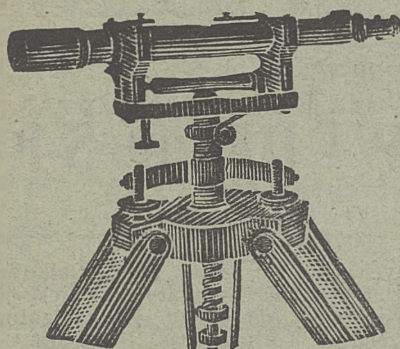
NA ROK 1930

NAKŁADEM
SPÓŁKI WYDAWNICZEJ „SAMORZĄD“ Sp. z o. o.
WARSZAWA — 1929

G. GERLACH, WARSZAWA

OSSOLIŃSKICH 4 — TAMKA 40

FABRYKA INSTRUMENTÓW
MIERNICZYCH I RYSUNKOWYCH

POLECA

TEODOLITY, NIWELATORY, MIARY, BUSOLE, ŁATY, TAŚMY STALOWE, PLANIMETRY, PANTOGRAFY, SPADKOMIERZE, CYRKLE, STOŁY I DESKI KREŚLARSKIE — ORAZ wszelkie instrumenty dla pp. inżynierów i mierniczych

MAGAZYN OPTYCZNO-TECHNICZNY

LORNETKI polowe i teatralne, LUPY LUNETY, OKULARY zwykłe i ochronne —

MIKROSKOPY, TRYCHINOSKOPY, BAROMETRY I TERMOMETRY pokojowe i lekarskie

DZIAŁ MASZYN BIUROWYCH

Najlepsze w świecie maszyny do pisania „UNDERWOOD"
Maszyny do rachowania i do pisania wykazów liczbowych „SUNDSTRAND"

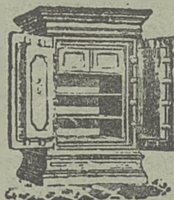
Arytmometry szwedzkie „ORIGINAL ODHNER"

Powielacze angielskie „ELLAMS"

SAMOCHODY
OVERLAND
WHIPPET 4i6CYL.

SAMOCHODY

podwozia, wozy specjalne

AUTOBUSY

całkowicie wykonane w kraju, ściśle dostosowane do warunków drogowych w Polsce

Tel. 171-06

ZAKŁADY MECHANICZNE

„URSUS"

SPÓŁKA AKCYJNA

CENTRALA: WARSZAWA, SKIERNIEWICKA 27/29

SILNIKI

spalinowe od 3-ch do 600 k/m.

dla: elektrowni młynów, fabryk i warsztatów oraz

ROLNICZE

62a

ODLEWNIE żeliwa

i metali półszlachetnych

ARMATURY do pary, wody, gazu

i specjalne do cukrowni. Tel. 11-84.

BIBLJOTEKA SAMORZĄDU

KALENDARZ SAMORZĄDOWY

NA ROK 1930

NAKŁADEM
SPÓŁKI WYDAWNICZEJ „SAMORZĄD" Sp. z o. o.
WARSZAWA, 1929.

SPIS RZECZY.

DZIAŁ I.. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY. Str.

Str.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

SPIS RZECZY

DRUKOWANYCH W KALENDARZU SAMORZĄDOWYM NA ROK 1926, 1927, 1928 i 1929.

NA ROK 1926.

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

Dr. Kl. Łazarowicz — Najpilniejsze zadania samorządów w dziedzinie sanitarnej.
Z. Ihnatowicz — Zagadnienia rolnicze w samorządzie powiatowym.
St. Boguszewski — Samorząd a rolnictwo.
H. Orsza - Radlińska — szkoły rolnicze.
K. Korniłowicz — Polityka samorządu ziemskiego w dziedzinie oświaty pozaszk.
Kl. Frelek — Oświata pozaszkolna w ramach samorządu ziemskiego .
J. Paciorkowski — Obecny stan samorządowej opieki społecznej w całokształcie organizacji opiekuńczej w Państwie.
J. Bek — Komu powierzyć sprawow. opieki społ. nad dziećmi opuszcz.?
Inż. L. Borowski — O drogach gminnych.
K. Wysznacki — Stan pożarnictwa w Polsce w 1925 r.
W. Dytkiewicz — Kilka słów o organizacji pożarnictwa w b. dzielnicy pruskiej.
J. Bek — Istota i metody walki z alkoholizmem.
Fr. Dąbrowski — Spółdzielczość spożywców w Polsce a samorząd.
S. Podwiński — Bibljografja literatury samorządowej.
R. Grochowski — Skorowidz ustawodawstwa polskiego w zakresie samorządu od początku Państwa Polskiego do dn. 1 października 1925 r.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, GMIN I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

Powiat Gostyński, wojew. Warszawskiego.
Powiat Włoszczowski, wojew. Kieleckiego.
Powiat Błoński, wojew. Warszawskiego.
Powiat Kosowski, wojew. Stanisławowskiego.
Powiat Krzemieniecki, wojew. Wołyńskiego.
Powiat i m. Chojnice, wojew. Pomorskiego.
Powiat Częstochowski, wojew. Kieleckiego.
Powiat Poznański.
Wydzielone m. Radom, wojew. Kieleckiego.
Powiat Przasnyski, wojew. Warszawskiego.
Powiat Kosowski, wojew. Poleskiego.
Powiat Kościerski, wojew. Pomorskiego.
Powiat Łukowski, wojew. Lubelskiego.
Powiat Słupecki, wojew. Łódzkiego.
Powiat Sierpski, wojew. Warszawskiego.
Powiat Iłżecki, wojew. Kieleckiego.
Powiat Zamojski, wojew. Lubelskiego.
Powiat Brodnicki, wojew. Pomorskiego.
Powiat Włodawski, wojew. Lubelskiego.
Powiat Sokólski, wojew. Białostockiego.
Powiat Radomskowski, wojew. Łódzkiego.
Powiat Nieszawski, wojew. Warszawskiego.
Powiat Dziśnieński, z Wileńskiej.
Powiat Brzeziński, wojew. Łódzkiego.
Gmina wiejska Święciany, pow. Święciański, z Wileńskiej.
Miasto Szydłowiec, pow. Końskie, wojew. Kieleckie.
Powiat Rypiński, wojew. Warszawskiego.
Powiat Kowelski, wojew. Wołyńskiego.
Powiat Grodziski, wojew. Poznańskiego.

NA ROK 1927.

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

Perjodyczne pisma samorządowe.
Spis ludowych szkół rolniczych w r. 1926.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

Aleksander Bogusławski — Rozwój samorządu w Polsce.
Antoni Hujda — Wydatki gmin wiejskich i miejskich, oraz pow. zw. komun., prelimin. na rok 1926.
Stanisław Stęplewski — Wydatki i dochody pow. zw. kom. za 1924 rok.
Juljan Pikiel — Pracownicy biur wydziałów powiatowych i ich kwalifikacje.
Józef Bek — Muzea prowincjonalne.
Leonard Woliński — Z działalności samorządów powiatow. w zakresie szkolnictwa powszechnego.
Klemens Frelek — Samorząd powiatowy a gimnazja.
Dr. B. Dederko — Szkolnictwo rolnicze w świetle cyfr.
Kazimierz Kühn — Stosowanie robót szarwarkowych przy budowie i konserwacji dróg bitych i gruntowych.
Inż. S. Turczynowicz — Rola samorządów w dziele zmeljorowania gruntów w Polsce.
W. Dakowski — Obsadzenie dróg drzewami.
Franciszek Borsuk — Nieużytki rolne.
Ryszard Lenartowicz — Kilka uwag o komun. kasach oszczędności.
Ryszard Lenartowicz — Działalność komun. kas oszczędn. powiat. i miejskich na terenie Rzpl. Polskiej w świetle cyfr.
Jan Długokęcki — Rozwój gmin. kas w latach 1925 i 1926.
Jan Długokęcki — Jak zakładać i prowadzić gminne kasy pożyczkowo - oszczędn.
Franciszek Dąbrowski — Stan i działalność organizacyj spółdzielczych spożywców w Polsce.
Władysław Śliwiński — Rady i wskazówki dla założycieli spółdzielni spożywców.
Albin Zacharski — Organizacja spółdzielni rolniczych.
Stanisław Podwiński — Bibljografja polskiej literatury o samorządzie terytorjalnym.
Roman Grochowski — Ustawodawstwo w zakresie ustroju i działalności samorządu w Rzeczypospolitej Polskiej.
Poradnik samorządowy.
Stefan Pachnowski — Sprawy administracyjno - samorządowe.
Antoni Hujda — Pracownicy samorządowi.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, GMIN i INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

Powiat Sandomierski, województwa Kieleckiego.
Powiat Zdołbunowski, województwa Wołyńskiego.
Powiat Iłżecki, województwa Kieleckiego.
Miasto Włocławek, województwa Warszawskiego.
Miasto Czeladź, województwa Kieleckiego.
Gmina Piaskowska, pow. Kosowskiego, woj. Poleskiego.
Miasto Otwock, województwa Warszawskiego.
Miasto Stary Sącz, województwa Krakowskiego.
Miasto Brześć Kujawski, województwa Warszawskiego.
Powiat Płocki, województwa Warszawskiego.
Powiat Szamotulski, województwa Poznańskiego.
Miasto Kalisz, województwa Łódzkiego.

NA ROK 1928.

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

Stanisław Gliszczyński — Zadania rad gminnych.
Józef Bek — Zdrowie publiczne.
Dr. Marjan Stefanowski — Przychodnia i rejon (okrąg) lekarski na wsi; ich rola i najważniejsze zadania.
Emilja Manteuffel — Zadania i praca wojewódzkich komitetów opieki społecznej.
Klemens Frelek — Samorząd ziemski a oświata pozaszkolna.
Z. Ihnatowicz — Co samorząd ziemski w dziedzinie rolnictwa czynić powinien.
Dr. Władysław Walkiewicz — W sprawie organizacji weterynarji samorządowej w pow.
Andrzej Bielawski — Gospodarka drogowa na drogach gminnych.
Inż. Aleksander Zubelewicz — Organizacja robót szarwarkowych na drogach gminnych.
Kazimierz Kühn — O spółkach drogowych.
Eustachjusz Rychlicki — Regulacja rzek.
Józef Bek — Co może samorząd uczynić dla spółdzielni rolniczych.
Roman Grochowski — Wykaz ustawodawstwa w zakresie ustroju i działalności samorządu w Rzeczypospolitej Polskiej.
Antoni Hujda i Stanisław Podwiński — Poradnik samorządowy.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, GMIN i INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

Powiat Łódzki, województwa Łódzkiego.
Powiat Radomskowski, województwa Łódzkiego.
Powiat Krasnostawski. województwa Lubelskiego.
Polski Bank Komunalny.
Fundusz Bezrobocia i współpraca z nim samorządów.
Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych.
Centralne Towarzystwo Rolnicze w Warszawie.
Centralny Związek Kółek Rolniczych.
Związek Rewizyjny Polskich Spółdz. Roln. w Warszawie.
Krajowe Tow. Meljoracyjne.

NA ROK 1929.

DZIAŁ I. KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

Rok 1929 ery chrześcijańskiej.
Odmiany księżyca.
Zaćmienia.
Święta ruchome.
Święta wyznania mojżeszowego.
Kalendarz na rok 1929.
Dział statystyczny.
Terminarz budżetowy i podatkowy.
Taryfy podatków i opłat stemplowych.
Taryfa pocztowa.
Taryfa telegraficzna.
Taryfa telefoniczna.
Miary i wagi.

Władze centralne.
Podział administracyjny w/g stanu z dn. 1 I. 1928 r.
Wykaz miast.
Zmiany w podziale administracyjnym Państwa.
Centralne zrzeszenia związków samorządowych.
Związki komunalnych kas oszczędności.
Związki pracowników samorządowych.
Perjodyczne pisma samorządowe ogólne.
Uczelnie nauk komunalnych.
Instytucje kredytowe, samorządowe i państwowe.
Publiczne zakłady ubezpieczeniowe.
Spis ważniejszych szkół zawodowych.
Spis ludowych szkół rolniczych, ogrodniczych, leśnych i mleczarskich.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

Aleksander Bogusławski — Samorząd w ubiegłem dziesięcioleciu.
Stanisław Stęplewski — Wydatki i dochody powiatowych związków komunalnych w r. 1926.
Antoni Henowski — Zestawienie wydatków i dochodów związków komunalnych według ich budżetów na r. 1927/28.
Inż. Z. Rudolf — Higjena i uporządkowanie wsi w myśl nowego ustawodawstwa.
Emilja Manteuffel — Z dziedziny opieki społecznej.
Ignacy Gintowt — Regjonalizm polski.
Józef Bek — Jak tanim kosztem popierać rolnictwo?
Inż. J. Bajkiewicz — Bruki z małej nieforemnej kostki kwarcytowej.
Józef Rożkowski — Komunalne kasy oszczędności.
Stanisław Ostrowski — Gminne kasy pożyczkowo - oszczędnościowe.
M. S. Czerny — Spółdzielczość rolnicza a samorząd.
C. Galasiewicz — Zakres działania Rady Wojewódzkiej i Wydziału Wojew. oraz prawa i obowiązki ich członków.
Roman Grochowski — Centralne związki samorządowe.
A. B. — Zrzeszenie Samorządów Powiatowych.
Roman Grochowski — Wykaz ustawodawstwa w zakresie ustroju i działalności samorządu w Rzeczypospolitej Polskiej.
Antoni Henowski i Stanisław Podwiński — Poradnik samorządowy.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, MIASTA I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

Dziesięciolecie pracy Sejmiku Siedleckiego.
Bydgoszcz w przeszłości i dziś.
Powiat Dziśnieński.
Powiat Kościerski.
Samorządy i Fundusz Bezrobocia.
Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych.
Państwowy Bank Rolny.
Biuro Urządzeń Rolnych.
Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne.
Polskie Zakł. „Marconi” S. A.

SPIS FIRM WEDŁUG BRANŻ

APARATY DO CHLOROWANIA WODY.

„Antibacter" Bronisław Stefański. Żórawia 10 m. 23. W spisie rzeczy.

ARTEZYJSKIE STUDNIE.

„M. Łempicki", S. A. W Sosnowcu. Przedstawicielstwo w Warszawie: Al. Jerozolimskie 18. — 9b.

ASFALT.

A. Peszke. Zawiszy 8. — 25.
Polska Fabryka Ekstraktów Garbarskich, S. A. Dział asfaltowy. Smocza 43. — przed spisem rzeczy.
Standard - Nobel w Polsce, S. A. Wydz. asfaltowy. Al. Jerozolimskie 57 — 3c.

AUTOBUSY.

„Brzeskiauto", T. A. Poznań, Dąbrowskiego 29. W spisie rzeczy.

BANKI.

Komunalny Bank Kredytowy. Poznań, 27 Grudnia 8. — 9a.
Państwowy Bank Rolny. Nowogrodzka 50. — 4c.
Polski Bank Komunalny, S. A. Plac Napoleona 7. Monografje.

BIBLJOTEKI.

„Książnica dla Rolników" Sekcji Oświaty Pozaszkolnej C. T. O. i K. R. Kopernika 30. — 15a.

BIURA TECHNICZNE.

Inż. Bolesław Janczewski. Al. Jerozolimskie 65. — 11a.
Adolf Richter. Rymarska 10. — 11a.

BIUROWE PRZYBORY.

J. Berman. Pl. Żel. Bramy 2. — 8b.

BIUROWE URZĄDZENIA.

G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 4a.

BROŃ.

Mieczysław Nowak. Kalisz, Warszawska 11. — 29.

BUDOWLANE MATERJAŁY.

Cynkownia Warszawska (Właść.: Inż. T. Rapacki i Z. Święcicki). Zarząd: Boduena 3. — 1b.
„Gospodarz", Sp. Akc. w Sieradzu. — 19.
„Gudronit". Wł. Ciszewski. Krakowskie Przedmieście 17. — 2b.
Rzewuski i S-ka, S. A. Ordynacka 7. — przed spisem rzeczy.
J. Zabokrzecki i S-ka. Czackiego 9. — 5a.

BUDOWLANE PRZEDSIĘBIORSTWA.

Maurycy Karstens. Koszykowa 7. — 2 d.
Stołeczne Towarzystwo Budowlane i Meljoracyjne, S. A. Krakowskie - Przedmieście 7. — 12 a.

CEGIELNI BUDOWA.

Inż. A. Brodzic - Lipiński. Filtrowa 30. — 10a.

CHEMIKALJA.

Ludwik Spiess i Syn, S. A. w Warszawie, Daniłowiczowska 16. — 14 b.
C. Ulrich, S. A. Ceglana 11. — 10 a.

CHIRURGICZNE NARZĘDZIA.

Hipolit Amber. Marszałkowska 139. — 11 a.
Alfons Mann, S. A. Pl. Małachowskiego 2. — 2 a.

CHŁODNIE.

Tow. Akc. Zakładów Mechanicznych **Bormann, Szwede i Spółka.** Srebrna 16. — 3a.

DENTYSTYCZNE NARZĘDZIA.

W. Światłowski. Zgoda 15. —2 b.

DEZYNFEKCYJNE APARATY.

Tow. Akc. Zakładów Mechanicznych **Bormann, Szwede i Spółka.** Srebrna 16. — 3 a.

DROGOWE I KOLEJOWE MASZYNY.

N. Barrén, Sp. z o. o. Kopernika 13. Okładka.
Tow. Akc. Fabryki Maszyn **Bracia Geisler, Okolski i Patschke.** Leszno 128. — 1d.
Górnośląskie Towarzystwo Przemysłowe, S. A. Sewerynów 3. — 3 b i 4 b.
H. Cegielski, S. A. Poznań, G. Wilda 136. — 5b.
H. Koetz Nast., S. A. Mikołów — Woj. Śląskie. — 16 a.
Pierwsza Fabryka Lokomotyw w Polsce, S. A. Chrzanów (Małopolska). Biuro Zarządu: Warszawa, Moniuszki 2-a. Okładka.
Warszawska Sp. Akc. Budowy Parowozów. Kolejowa 57. — 13 a.

DROGOWE MATERJAŁY I ROBOTY.

Budowa Dróg i Nawierzchni, Sp. z o. o. Ś-to Krzyska 13. — 69.
Kamieniołomy miast małopolskich, Sp. z o. o. Kraków, Mikołajska 6. — 14 b.
Ludwik Spólnik, Konc. Majst. Brukarski, Kraków XXII, Wielicka 19. — 10 b.
Towarzystwo Eksploatacji Kamieniołomów, S. A. Kraków, Mikołajska 6. — 14 b.

DRUKARNIE.

Salezjańska Szkoła Graficzna. Ul. Ks. Siemca 6. Tel. 337-72. — prospekt.

DRZEWKA.
Fr. Borsuk. Zielna 24. — w spisie rzeczy.
C. Ulrich, S. A. Ceglana 11. — 10 a.

DRZWI SKARBCOWE.
„Fortis", Sp. z o. o. Towarowa 33. — 18 b.

ELEKTROMECHANICZNE ZAKŁADY.
„Spectral". Pańska 20. — 23.

ELEKTROWNI BUDOWA.
Inż. M. St. Feilchenfeld. Królewska 20. — 8 b.

FARBIARNIE I PRALNIE PAROWE.
O. Reske. Kalisz, ul. Marsz. Piłsudskiego 36. — 11.

FORTEPIANY I PIANINA.
Arnold Fibiger. Kalisz, Szopena 9. — 12 a.
J. Kerntopf i Syn w Warszawie, S. A. Szpitalna 9. — 17.

GARAŻE.
„Brzeskiauto", T. A. Poznań, Dąbrowskiego 29. — w spisie rzeczy.

GEODEZJA.
G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 4 a.
„Pepeo", Sp. z o. o. Ogrodowa 3. — 7 a.

GOSPODARKA LEŚNA.
„Centrala Leśna", Sp. z o. o. Marszałkowska 77. — w spisie rzeczy.

GRAWERZY.
Stanisław Lipczyński. Marszałkowska 149. — 3 a.

GUMOWE I TECHNICZNE WYROBY.
B. Boy i Ska. Senatorska 31. — 2 b.

INSTYTUCJE.
Związek Rewizyjny Polskich Spółdzielni Rolniczych w Warszawie. Monografje.
Zrzeszenie Spółdzielcze gospodarczo - inwestycyjne Samorządów Powiatowych z o. o. Dobra 28. — 13 b.

IZOLACYJNE WYROBY.
„Plastolit", Sp. z o. o. Fabr.: Starościńska 1; Biuro: Piękna 56. — 6 a.

KAROSERJE.
„Brzeskiauto", T. A. Poznań, Dąbrowskiego 29. — w spisie rzeczy.

KASY PANCERNE.
„Fortis", Sp. z o. o. Towarowa 33. — 7b.
H. G. Rozenwajn. Próżna 5. — 12 a.

KOMINÓW FABRYCZNYCH BUDOWA.
Fryderyk W. Brojer. Łódź, ul. 6-go Sierpnia 49. — 10 b.

KOPJARNIE RYSUNKÓW.
W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 5 a.

KSIĄŻKI ROLNICZE.
„Książnica dla Rolników" Sekcji Oświaty Pozaszkolnej C. T. O. i K. R. Kopernika 30. — 15 a.

KSIĘGARNIE NAKŁADOWE.
Księgarnia Inst. Wyd. **„Bibljoteka Polska", S. A.** Nowy Świat 23/25. — 10 b.

LASÓW URZĄDZANIE I OCENIANIE.
Związek Właścicieli Lasów. Kopernika 30. — 5 a.

LEKARSKIE PRZYRZĄDY.
„Pepeo", Sp. z o. o. Ogrodowa 3. — 7 a.

LEPY LEŚNE I OGRODNICZE.
„Centrala Leśna", Sp. z o. o. Marszałkowska 77. — w spisie rzeczy.

ŁAŃCUCHY.
„Rotax", Niecała 1. — 10 a.

MASZYNY DO PISANIA I LICZENIA.
G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 4 a.

MASZYNY I NARZĘDZIA.
„Be - Te - Ha" Pl. Trzech Krzyży 3. Adr. Telegr.: Beteha Warszawa. Tel. 7 - 48, 216-65. — 12 a.
„Centrala Leśna", Sp. z o. o. Marszałkowska 77. — w spisie rzeczy.
Adolf Richter. Rymarska 10. — 11 a.
C. Ulrich, S. A. Ceglana 11. — 10 a.

MELJORACYJNE BIURA.
Fr. Borsuk. Zielna 24. — w spisie rzeczy.
Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne, S. A. Kopernika 30. — Monografje.
Spółka Inżynierów Meljoracji, inż. T. Służewski i inż. K. Tański. Złota 21 m. 4. Okładka.
Stołeczne Towarzystwo Budowlane i Meljoracyjne, S A. Krakowskie - Przedmieście 7. — 12 a.

MIERNICZE NARZĘDZIA.
„Be - Te - Ha". Pl. Trzech Krzyży 3. Adr. Telegr.: Beteha Warszawa. Tel. 7-48, 216-65. — 12 a.
„Centrala Leśna", Sp. z o. o. Marszałkowska 77. — w spisie rzeczy.
G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 4 a.
„Pepeo", Sp. z o. o. Ogrodowa 3. — 7 a.
W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 5 a.

MOTORY SPALINOWE.
„Perkun", S. A. Warszawa-Praga, Grochowska 46. — Okładka

NAFTOWE PRODUKTY.
„Galicja", S. A. Lwów, Kościuszki 8. — prospekt.

NASIONA.
Stanisław Przedpełski. Płock, Tumska 6. — 14 b.
C. Ulrich, S. A. Ceglana 11. — 10 a.

NASIONA LEŚNE.
„Centrala Leśna", Sp. z o. o. Marszałkowska 77. — w spisie rzeczy.
„Spółdzielnia Leśników" w Warszawie z o. o. Niecała 12. — 8 a.

NAWOZY SZTUCZNE.
C. Ulrich, S. A. Ceglana 11. — 10 a.

NIWELATORY.
W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 5 a.

OBRABIARKI DO METALI.
„Be - Te - Ha". Pl. Trzech Krzyży 3. Adr. Telegr.: Beteha Warszawa. Tel. 7-48, 216 - 65. — 12a.

ODLEWY METALOWE.
K. Rudzki i S-ka, S. A. Fabryczna 3. — 78.

OGRODNICZE ZAKŁADY.
Fr. Borsuk. Zielna 24. — w spisie rzeczy.
C. Ulrich, S. A. Ceglana 11. — 10 a.
Szkółki Żbikowskie, Pruszków skrz. poczt. 6 lub Warszawa, Al. Jerozol. 45. — 2a.

OGRODZENIA DRUCIANE.
J. Kardoliński. Kalisz, Nowolipowa 27. — 5.
Józef Szczepik. Kalisz, Młynarska 9. — 6 a.

OGRZEWANIE CENTRALNE.
„Hydrognom", Sp. z o. o. Chmielna 10. Tel. 506 - 17. — w spisie branż.

OPTYCZNE PRZYRZĄDY.
G. Gerlach. Ossolińskich 4. — 4 a.
„Pepeo", Sp. z o. o. Ogrodowa 3. — 7 a.

ORGANÓW FABRYKI.
Wojciech Gadko. Wolska 9. — 27.

OŚWIATOWE INSTYTUCJE.
Instytut Oświaty Dorosłych. Nowogrodzka 21. — po karcie tytułowej.

PAPIERY ŚWIATŁOCZUŁE.
W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 5a.

PIEKARŃ BUDOWA.
„Silesia", Sp. z o. o. Katowice, ul. Jul. Ligonia 21. — 21.

POMPY.
J. Kopczyński i Spółka. Poznań, Marsz. Focha 127. — 2d.

POŻARNICZE NARZĘDZIA.
Składnica Straży Pożarnych, S. A. Senatorska 29. — 12 a.
Strażackie Biuro Techniczne, Sp. z o. o. Nowogrodzka 22. — 27.

PREPARATY DO WALKI Z CHOROBAMI ROŚLIN.
„ABEGE", Sp. z o. o. Wilcza 1, II piętro. — okładka.

PRZEWODY RUROWE.
„Compensator". W. Maciejewski i S-ka, Sp. z o. o. Św. Stanisława 1/3. — 6 b.

PRZEWOZOWE ZAKŁADY.
B. Jeżyk. Kalisz, Wiejska 8. — 15.
M. Stempin. Kalisz, Nowy Świat 7. — 13.

ROLNICZY DZIAŁ.
Fr. Borsuk. Zielna 24. — w spisie rzeczy.
Bronikowski, Grodzki i Wasilewski, S. A. Senatorska 33. — 3a.
Centrala Handlowa Spółdzielni Polskich w Warszawie, Sp. z o. o. Jasna 8. — 11 b.
Centrala Spółdzielczych Stowarzyszeń Rolniczo - Handlowych w Warszawie, Sp. z o.o. Warecka 11 a. — 1 a.
Górnośląskie Towarzystwo Przemysłowe, S. A. Sewerynów 3. — 3 b i 4 b.
„Książnica dla Rolników" Sekcji Oświaty Pozaszkolnej C. T. O. i K. R. Kopernika 30. — 15a.

ROŚLINY.
C. Ulrich, S. A. Ceglana 11. — 10 a.

RYSUNKOWE ARTYKUŁY I PRZYBORY.
W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 5 a.

SADZONKI.
Fr. Borsuk . Zielna 24. — w spisie rzeczy.
„Centrala Leśna", Sp. z o. o. Marszałkowska 77. — w spisie rzeczy.

SAMOCHODOWE KURSY.
„Brzeskiauto", T. A. Poznań, Drwęskiego 8. — w spisie rzeczy.

SAMOCHODY.
P. Bitschan i S-ka, Automobile, Sp. z o. o. Kredytowa 18. — 7 a.
„Brzeskiauto", T. A. Poznań, Dąbrowskiego 29. — w spisie rzeczy.
Państwowe Zakłady Inżynierji. Królewska 35. — 12 b.
Polski Fiat, S. A. Salon wystawowy: Krakowskie Przedmieście 13. — 17 b.
Czesław Słubicki i S-ka. Kalisz, Warszawska 11. — 10 b.
„Ursus", S. A. Skierniewicka 27/29. — 14a.

SIATKI DRUCIANE.
E. Chrzanowski. Bielańska 16. — 6 a.
B-cia M. i Sz. Drzewina. Graniczna 7. — 6 a.
J. Kardoliński. Kalisz, Nowolipowa 27. — 5.

SILNIKI.
„Perkun", S A. Warszawa - Praga, Grochowska 46. — okładka.

SREBRNE I PLATEROWANE WYROBY.
Józef Fraget, Elektoralna 16. — 8 b.

STEMPLE.
Stanisław Lipczyński. Marszałkowska 149. — 3 a.
F. Walczakiewicz. Miodowa 5. — w spisie rzeczy.

STUDNIE.
„M. Łempicki", S. A. Przedstawicielstwo w Warszawie: Al. Jerozolimskie 18. — 9 b.

SZPITALNE URZĄDZENIA.
Hipolit Amber Marszałkowska 139. — 11 a.
Alfons Mann, S. A. Pl. Małachowskiego 2 — 2 a.

SZUFLE.
Bronikowski, Grodzki i Wasilewski, S. A. Senatorska 33. — 3a.

SZYLDY.
Paweł Bitschan. Kredytowa 18. — 6 a.
Inż. L. Bytner. Poznań, Grudzieniec 14. — 9a.
Stanisław Lipczyński. Marszałkowska 149. — 3a.

TECHNICZNE ARTYKUŁY.
„Be - Te - Ha", Pl. Trzech Krzyży 3. Adr. Telegr.: Beteha Warszawa. Tel. 7-48, 216 - 65. — 12a.
Adolf Richter. Rymarska 10. — 11 a.

TEODOLITY.
W. Skiba i A. Wyporek. Marszałkowska 71. — 5 a.

TRAKTORY.
Górnośląskie Towarzystwo Przemysłowe, S. A. Sewerynów 3. — 3 b i 4 b.

TURYSTYCZNE BIURA.
Poltur. Polskie Biuro Turystyczne. Nowy Świat 57. — 1 c.

UBEZPIECZENIA.
Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych. Kopernika 36-38-40. —2 c.

ULTRAMARYNA.
Kaliska Parowa Fabryka Ultramaryny, **Płocki Wasserman i S-ka, S-ka z o. o.** Kalisz, Dobrzecka 52. — 9.

WARSZTATY MECHANICZNE.
„Brzeskiauto", T. A. Poznań, Dąbrowskiego 29. — w spisie rzeczy.

WIERTNICZE PRZEDSIĘBIORSTWA.
Inż. Fr. Dominik, Lwów, 29 Listopada 37. — 7 a.
„Hydrognom", Sp. z o. o. Chmielna 10. Tel. 506-17 w spisie branż.

J. Kopczyński i S-ka Poznań, Marsz. Focha 127. — 2 d.
„M. Łempicki", S. A. w Sosnowcu. Przedstawicielstwo w Warszawie: Al. Jerozolimskie 18. — 9 b.
Inżynierowie Rychłowski, Wehr i S-ka. Krucza 24. — po karcie tytułowej.

WIKLINA.
Fr. Borsuk. Zielna 24. — w spisie rzeczy.
„Centrala Leśna", Sp. z o. o. Marszałkowska 77. — w spisie rzeczy.

WIRÓWKI.
Diabolo - Separator, Sp. z o. o. Królewska 23. — okładka.
Związek Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich. Hoża 51. — kalendarjum.

WODOCIĄGI.
„Hydrognom", Sp. z o. o. Chmielna 10. Tel. 506-17. — w spisie rzeczy.
J. Kopczyński i S-ka Poznań, Marsz. Focha 127. — 2 d.

WYDAWNICTWA.
„Bibljoteka Samorządu". Wyd. książkowe. Pl. Napoleona 7. — 16 b.
„Oszczędność" dwutygodnik. Św. Krzyska 13. — prospekt.
„Samorząd" tygodnik. Św. Krzyska 13. — monografje.
„Samorząd Terytorjalny", kwartalnik. Pl. Napoleona 7 — 15 b,
„Wiadomości Samorządowe", dwutygodnik Poznań, 27 Grudnia 8 — 13 a.

ZABAWKI.
Adam Szrajer Fabryka Lalek i Zabawek w Kaliszu — 7.

ZALESIENIA.
Związek Właścicieli Lasów. Kopernika 30--5a.

ZEGARMISTRZE.
J. Pazderski Bracka 9. — 1d.
F. Woroniecki, Ossolińskich 2. — 2a.

ZEGARY WIEŻOWE.
J. Pazderski, Bracka 9. — 1d.

UWAGA. W adresach firm warszawskich podajemy tylko nazwę ulicy.
Liczby na końcu adresów oznaczają stronę porządkową: a — przed tekstem, b — w tekście na wkładkach, c — w tekscie na wkładkach tekturowych, d — po tekście.

DZIAŁ I

KALENDARZOWY i INFORMACYJNY

Rok 1930 ery chrześcijańskiej

jest rokiem zwyczajnym, mającym 365 dni. Odpowiada on rokowi 6643 okresu juljańskiego, zaś wedle rachuby żydowskiej jest to rok 5690/91.

Odmiany księżyca.

🌑	Nów	☽	Pierwsza kwadra
🌕	Pełnia	☾	Ostatnia kwadra.

Zaćmienia słońca i księżyca.

W 1930 r. przypadają dwa zaćmienia słońca i dwa zaćmienia księżyca:

13 kwietnia częściowe zaćmienie księżyca. Początek o godz. 3.42, koniec zaćmienia o godz. 8.13. Zaćmienie widzialne będzie w południowo-zachodniej Europie.

28 kwietnia pierścieniowe zaćmienie słońca. W Europie widzialne nie będzie.

7 października częściowe zaćmienie księżyca. Początek zaćmienia o godz. 16.41, koniec o godz. 21.31. Początek i koniec widzialne w Europie.

21 października całkowite zaćmienie słońca. W Europie widzialne nie będzie.

Święta ruchome.

Niedziela Starozapustna	16 lutego	Zielone Świątki	8 czerw.
Popielec	5 marca	Boże Ciało	19 czerwca
Wielkanoc	20 kwiet.	Niedziela I Adwentu	30 listopada

Suche dni.

12, 14 i 15 — marca;
11, 13 i 14 — czerwca;
17, 19 i 20 — września;
17, 19 i 20 — grudnia.

Krzyżowe dni.

W poniedziałek, wtorek i środę przed Wniebowstąpieniem Pańskiem, t. j. dnia 26, 27 i 28 maja.

Styczeń — Rok 1930

ma dni 31.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	S.	Nowy Rok. Obrzez. Pańskie	19	Grudz. 1929	8 14	15 54	9 46	16 56
2	C.	*Im. Jez.*, Makarego op.	20	Ihnatija	8 13	15 55	10 14	18 07
3	P.	† Daniela m., Genowefy	21	Juljanny	8 13	15 56	10 34	19 20
4	S.	Tytusa b., Rygoberta	22	Anastazji m.	8 13	15 57	10 50	20 33
5	N.	Telesfora p. m., Symeon. Z	23	10 Mucz. w K.	8 13	15 59	11 03	21 45
6	P.	Trzech Króli. Objaw. Pańsk.	24	Jewhenji † w.	8 12	16 0	11 14	22 57
7	W.	Lucjana i Juljana m.	25	Rożdż. Chr.	8 12	16 1	11 25	—
8	Ś.	Seweryna op., Juljana ☽	26	Sob. P. B. I. O.	8 11	16 3	11 37	0 11
9	C.	Marcjanny p. m.,	27	Perw. Stef.	8 11	16 4	11 50	1 29
10	P.	† Agatona p., Wilhelma b.	28	2000 Mucz.	8 10	16 5	12 07	2 50
11	S.	Honorat. p., Hygina p. m.	29	Ś. Ś. Młodenc.	8 10	16 7	12 31	4 17
12	N.	Arkadjusza	30	Anyzji Mucz.	8 9	16 8	13 06	5 45
13	P.	Weroniki i Glafiry P. p.	31	Mełanji Mucz.	8 8	16 10	13 58	7 09
14	W.	Hilarego b. w. d. k. 🌕	1	Stycz. 1930	8 7	16 11	15 12	8 16
15	Ś.	Pawła I pust.	2	Sylwestr.	8 7	16 13	16 42	9 02
16	C.	Marcelego p. m., Otona m.	3	Myhałyja p.	8 6	16 15	18 17	9 35
17	P.	† Antoniego op.	4	Sobor 70 Ap.	8 5	16 16	19 50	9 57
18	S.	*Kat. św. Piotra w Rzym.*	5	Naweczera †	8 4	16 18	21 18	10 13
19	N.	Henryka b. w.	6	Bohojawł. H.	8 3	16 20	22 41	10 27
20	P.	Fabjana i Sebastjana	7	Sobor. św. J.	8 2	16 21	—	10 39
21	W.	Agnieszki p. m. ☾	8	Heoruija pr.	8 0	16 23	0 01	10 51
22	Ś.	Wincent. i Anastaz. m. m.	9	Polyjeukta	7 59	16 25	1 20	11 06
23	C.	Ildefonsa b. w.	10	Hryhoryja	7 58	16 27	2 37	11 22
24	P.	† Tymoteusza b. m.	11	Fteodozyja	7 57	16 28	3 53	11 44
25	S.	*Nawr. św. Pawła Apost.*	12	Tatjanny	7 56	16 30	5 06	12 14
26	N.	Polikarpa	13	Ermyła i Str.	7 54	16 32	6 12	12 53
27	P.	Jana Złotoustego	14	SS. Otec. w. S.	7 53	16 34	7 05	13 45
28	W.	Obj. św. Agnieszki p. m.	15	Pawła	7 51	16 36	7 46	14 47
29	Ś.	Franciszka Sal. b. w. d. k. 🌑	16	Petra wer.	7 49	16 38	8 17	15 57
30	C.	Martyny p. m., Sawiny p.	17	Antonija	7 48	16 39	8 40	17 09
31	P.	† Piotra Nolasko w.	18	Aftanazyja	7 47	16 41	8 57	18 23

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 1 Rozchodesz, czyli 1 dzień miesiąca Tejwejs; dn. 10 post (Asorebetejwejs); dn. 30 Rozchodesz czyli 1 dzień miesiąca Szwat.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8.	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	31
16	

Luty—Rok 1930

ma dni 28

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	S.	Ignacego, b. m.,	19	Markaryja pr.	7 45	16 43	9 10	19 35
2	N.	Ocz. N. M. P.	20	Jewtymija	7 45	16 45	9 23	20 47
3	P.	Błażeja b. m.	21	Maksyma	7 42	16 47	9 34	22 00
4	W.	Ansgarego b. w.	22	Tymofteja	7 40	16 49	9 44	23 14
5	Ś.	Agaty p. m.	23	Kłymenta	7 38	16 51	9 56	—
6	C.	Doroty p. m., Tytusa b.	24	Kseni	7 37	16 53	10 11	0 33
7	P.	† Romualda op., Ryszarda	25	Hryhorja	7 35	16 55	10 30	1 54
8	S.	Jan z Mattaw.	26	Krenofonta	7 33	16 56	10 59	3 20
9	N.	Apolonji p. m.	27	Per. M. ś. J.	7 31	16 58	11 40	4 44
10	P	Scholastyki p.	28	Jefrema pr.	7 29	17 0	12 41	5 56
11	W.	Objawien. N. M. P.	29	Ihnatyja	7 27	17 2	14 02	6 52
12	Ś.	Eulalji P.	30	Trech Swiat.	7 25	17 4	15 36	7 31
13	C.	Jana i Dobrosława M.	31	Kyra i Joana	7 24	17 6	17 12	7 57
14	P.	† Walentego k. m.	1	Luty Tryfon.	7 22	17 8	18 44	8 15
15	S.	Faustyna i Jowity mm	2	Strit. Hosp.	7 20	17 10	20 13	8 30
16	N.	Juljanny p. m.	3	Symeona	7 18	17 12	21 38	8 41
17	P.	Patrycjusza b. w.	4	Izydora pr.	7 16	17 14	23 00	8 56
18	W.	Symeona b. m.	5	Ahaftji m.	7 14	17 16	—	9 10
19	S.	Konrada w.	6	Wukoła	7 12	17 18	0 21	9 26
20	C.	Leona i Eucherjusza b. b.	7	Parftenija	7 9	17 20	1 40	9 46
21	P.	† Maksymiana b.	8	Fteoeora	7 7	17 21	2 55	10 13
22	S.	Katedry św. Piotr. w Ant.	9	Nikifora. m	7 5	17 23	4 04	10 40
23	N.	Piotra Damjana	10	Harłampyja	7 3	17 25	5 03	11 37
24	P.	Macieja Apost. Sergjusza	11	Własyja	7 1	17 27	5 48	12 36
25	W.	Cezarego W.	12	Mełetyja	6 59	17 29	6 22	13 44
26	S.	Aleksandra Bisk.	13	Markjan	6 57	17 31	6 46	14 57
27	C.	Aleksandra i Nestora	14	Awksentyja	6 54	17 32	7 04	16 11
28	P.	† Leandra, b. w.	15	Onysyma	6 52	17 34	7 18	17 24

Święta wyznania Mojżeszowego:

świąt niema

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	
14	
15	
16	

Marzec — Rok 1930

ma dni 31.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego		Święta Prawosławne i Grecko Katolickie	Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	S.	Albina b. w.	17	Teodora	6 50	17 36	7 31	18 37
2	N.	Heleny Cesarz.	18	Lwa pap. r.	6 48	17 38	7 42	19 50
3	P.	Kunegundy Ces.	19	Archip. ap.	6 46	17 40	7 52	21 05
4	W.	Kazimierza kr. w.	20	Lewa b.	6 43	17 42	8 03	22 22
5	Ś.	† *Popielec.* Adrjana	21	Tymofteja	6 41	17 44	8 17	23 43
6	C.	Wiktora i Wiktoryna mm.	22	SS. M. M.	6 39	17 46	8 34	—
7	P.	† Tomasza z Akw. w. d. k.	23	Połyaarpa	6 36	17 47	8 58	1 06
8	S.	† Sw. Winc. Kadłub. b.w. ☽	24	Obr. hł. ś. J.	6 34	17 49	9 32	2 29
9	N.	Franciszki Rz. wd.	25	Tarasyja	6 32	17 51	10 24	3 44
10	P.	40 Męczenników	26	Porfyrja	6 29	17 53	11 35	4 45
11	W.	Konstantego W.	27	Prokopija	6 27	17 55	13 01	5 28
12	Ś.	† Grzegorza	28	Wasyłyja	6 25	17 56	14 35	5 57
13	C.	Krystyny p. m.	29	Kassiana m.	6 23	17 58	16 08	6 18
14	P.	† Matyldy ○	1	Marz. Tryfon	6 20	18 0	17 38	6 34
15	S.	† Klemensa	2	Striten. Hos.	6 16	18 2	19 05	6 48
16	N.	Abrahama	3	Symyona	6 16	18 3	20 30	7 01
17	P.	Józefa z Arymatei w.	4	Harasyma	6 13	18 5	21 55	7 14
18	W.	Gabriela Arch.	5	Konona	6 11	18 7	23 18	7 29
19	Ś.	*Józefa Oblub. N. M. P.*	6	SS. 40 Mucz.	6 9	18 9	—	7 47
20	C.	Wolframa b., Eufemji m.	7	Wasyłyja	6 6	18 10	0 38	8 11
21	P.	† Benedykta op.	8	Fleofyłakta	6 4	18 12	1 52	8 43
22	S.	† Siedmiu bol. N.M.P. ☾	9	SS. 40 Mucz.	6 1	18 14	2 56	9 27
23	N.	Katarzyny	10	Kondrada m.	5 59	18 16	3 47	10 23
24	P.	Marka i Tymoteusza m.	11	Sofronija	5 57	18 17	4 25	11 29
25	W.	*Zwiastowanie N. M. P.*	12	Teofana	5 54	18 19	4 51	12 41
26	Ś.	Ludgera b. w., Tekli m.	13	Nikyfora	5 52	18 21	5 11	13 55
27	C.	Jana Damazego, b. d. k.	14	Wenedykta	5 50	18 23	5 26	15 09
28	P.	† Jana Kapistrana w.	15	Ahapija	5 47	18 24	5 38	16 22
29	S.	† Eustazego op.	16	Sawyna m.	5 45	18 26	5 51	17 37
30	N.	Anieli wd.	17	Aleksyja pr.	5 42	18 28	6 01	18 52
31	P.	Balbiny p., Kornelji m.	18	Kiryła	5 40	18 30	6 11	20 09

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 1 Rozchodesz, czyli 1 dzień miesiąca Adar; dn. 13 post, Estery; dn. 14 Purym (ostatki); dn. 15 Suszan - Purym; dn. 30 Rozchodesz, czyli 1 dzień miesiąca Nisan.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	31
16	

Kwiecień – Rok 1930

ma dni 30

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	W.	Teodory m., Hugona b.	19	Chryzanta	5 38	18 31	6 24	21 30
2	Ś	Franciszka à Paulo	20	Przep. Otec.	5 35	18 33	6 40	22 54
3	C.	Ryszarda b. w.	21	Jakowa pr.	5 33	18 35	7 01	—
4	P.	† Izydora b. w. d.k.	22	Wasyłyja	5 31	18 37	7 32	0 18
5	S.	† Wincentego, Ferd.	23	Nikona	5 28	18 38	8 17	1 36
6	N.	Celestyna pap. ☽	24	Zacharji	5 26	18 40	9 21	2 41
7	P.	Epifanjusza b. m.	25	Błah. P. B.	5 24	18 42	10 41	3 28
8	W.	Dyonizego b. w.	26	Hawryiła	5 22	18 44	12 10	4 01
9	Ś.	Marji Kleofasowej	27	Matrony	5 19	18 45	13 41	4 23
10	C.	Ezechjela p. m.	28	Iłarjona	5 17	18 47	15 10	4 49
11	P.	† Leona Wielk. p. w. d. k.	29	Marka pr.	5 15	18 49	16 36	4 54
12	S.	† Wiktora m., Damjana w.	30	Joana	5 12	18 50	18 01	5 07
13	N.	Hermenegilda m. ☺	31	Ipatyja	5 10	18 52	19 26	5 19
14	P.	Walerjana i Justyna mm.	1	Kwieć. Mar.	5 8	18 54	20 50	5 33
15	W.	Anastazego m.	2	Tyta	5 6	18 56	22 13	5 49
16	Ś.	Marcelji i Lamperta mm.	3	Xeni	5 3	18 57	23 32	6 10
17	C.	† *Wielki* Aniceta p. m.	4	Teodula	5 1	18 59	—	6 39
18	P.	† *Wielki* Bogumiła w.	5	W. Piatnyc	4 59	19 1	0 42	7 18
19	S.	† *Wielka* Tymona m.	6	Jewtychijs	4 57	19 3	1 40	8 10
20	N.	Zmartwychwst. Chr. P. ☾	7	Wosk. Hos.	4 55	19 4	2 23	9 13
21	P.	Wielkanoc. Anzelma b. w.	8	Swit. Pon.	4 53	19 6	2 55	10 24
22	W.	Sotera i Kaja pp. mm.	9	Swit. Wtor.	4 50	19 8	3 17	11 37
23	Ś.	Wojciecha b. m.	10	Terentyja	4 48	19 10	3 33	12 51
24	C.	Fidelisa Kapuc. m.	11	Antypy	4 46	19 11	3 46	14 04
25	P.	† Marka Ewang.	12	Wasyłyja	4 44	19 13	3 58	15 18
26	S.	Kleta i Marcell. pp. mm.	13	Artymona	4 42	19 15	4 09	16 32
27	N.	Teofila	14	Mart. pap.	4 40	19 17	4 20	17 50
28	P.	Pawła od Krzyża ●	15	Arystarcha	4 38	19 18	4 31	19 11
29	W.	Piotra m. Roberta op.	16	Ahapji	4 36	19 20	4 46	20 34
30	Ś.	Katarzyny Seneńskiej	17	Symeona	4 34	19 22	5 05	22 01

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 13 i 14 Pesach (pierwsze uroczyste święta Wielkanocne), od 15 do 18 wolne święta Wielkanocne, dn. 19 i 20 ostatnie uroczyste święta Wielkanocne, dn. 29 Rozchodesz czyli 1 dzień miesiąca Ijar.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	
16	

Maj — Rok 1930

ma dni 31.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	C.	*Filipa i Jakóba Apost.*	18	Joanna prep.	4 32	19 23	5 33	23 25
2	P.	† Zygmunta kr. m.	19	Joanna Weł.	4 30	19 25	6 14	—
3	S.	Roczn. Konst. Kr. Kor. P.	20	Teodory	4 28	19 27	7 12	0 35
4	N.	Florjana m.	21	Januarja	4 26	19 29	8 29	1 28
5	P.	Piusa V p. w., Anioła ☽	22	Salomeji	4 24	19 30	9 55	2 05
6	W.	*Jana Ap. i Ew. w Oleju*	23	Heorg.	4 22	19 32	11 24	2 30
7	Ś.	*Opieki Św. Józefa*	24	Sawy	4 20	19 34	12 52	2 48
8	C.	*Stanisława b. m. p. k. p.*	25	Marka Ew.	4 19	19 35	14 18	3 02
9	P.	† Grzegorza Ner.	26	Wasyłyja	4 17	19 37	15 41	3 14
10	S.	Izydora Or.	27	Symeona ep.	4 15	19 38	17 03	3 26
11	N.	Mamerta b. w.	28	Jasona ap.	4 13	19 40	18 26	3 39
12	P.	*N. M. P. Łaskawej* 🌕	29	9 Męczen.	4 12	19 42	19 49	3 53
13	W.	Serwacego	30	Jakowa	4 10	19 43	21 10	4 12
14	Ś.	Bonifacego m.	1	Maj. Jeremji	4 9	19 45	22 25	4 38
15	C.	Zofji wd. m.	2	Aftanazya	4 7	19 46	23 30	5 12
16	P.	† Jana Nepom. k. m.	3	Tymofteja	4 5	19 48	—	5 59
17	S.	Paschalisa w.	4	Pełahji m.	4 4	19 49	0 19	6 58
18	N.	Feliksa Kapuc.	5	Iryny	4 2	19 51	0 55	8 07
19	P.	Piotra, Celestyna p. w.	6	Jowa przep.	4 1	19 52	1 20	9 19
20	W.	Bernardyna Seneńsk. w. ☾	7	Jowa	4 0	19 54	1 39	10 33
21	Ś.	Wiktora m.	8	Joana Boh.	3 58	19 55	1 53	11 46
22	C.	Julji p. m., Heleny P.	9	Nikołaja	3 57	19 57	2 05	12 58
23	P.	† Dezyderego b. m.	10	Symeona	3 56	20 58	2 16	14 11
24	S.	Joanny i Afry, Zuzanny	11	Mokia	3 54	20 0	2 27	15 27
25	N.	Grzeg. VII p. w.	12	Epitanji	3 53	20 1	2 37	16 46
26	P.	Fil. i Nereusza w.	13	Hłykerji m.	3 52	20 2	2 50	18 08
27	W.	Bedy w. d. k.	14	Izydora	3 51	20 4	3 08	19 35
28	Ś.	Augustyna b. w. 🌑	15	Pachomyja	3 50	20 5	3 32	21 03
29	C.	**Wniebowst. Pańskie**	16	**Wozn. Hos.**	3 49	20 6	4 08	22 22
30	P.	† Feliksa p. m.	17	Andronika	3 48	20 8	5 01	23 23
31	S.	Anieli p. Petroneli p.	18	Teodota	3 47	20 9	6 14	—

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 16 Łag-beomer, dn. 28 Rozchodesz, czyli 1 dzień miesiąca Sywan.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	31
16	

Czerwiec — Rok 1930

ma dni 30.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca		Księżyca	
					wsch.	zach.	wsch.	zach.
1	N.	Jakóba	19	Patrykja	3 45	20 10	7 40	0 06
2	P.	Marcellina i Blandyny m.	20	Tałłateja m.	3 45	20 11	9 10	0 35
3	W.	Erazma b. m.	21	Konstant.	3 44	20 12	10 40	0 55
4	Ś.	Franciszka Karac. w.	22	Bazyljusza	3 43	20 13	12 06	1 10
5	C.	Bonifac. b. m., Walerji m.	23	Mychajła	3 43	20 14	13 28	1 23
6	P.	† Norberta i Klaudj. b. b. w.	24	Symeona pr.	3 42	20 15	14 49	1 35
7	S.	Roberta Op.	25	Tretije obrit.	3 42	20 16	16 10	1 46
8	N.	**Zesłan. Ducha św.**	26	**Sosz. Sw. D.**	3 41	20 17	17 31	2 00
9	P.	**Świąteczny.** Pryma m.	27	**Presw.Troj.**	3 41	20 18	18 52	2 17
10	W.	Małgorzaty kr.	28	Nikity	3 40	20 19	20 09	2 39
11	Ś.	Barnaby ap.	29	Teodozji	3 40	20 19	21 17	3 09
12	C.	Jana w., Onufrego pust.	30	Isakja prep.	3 39	20 20	22 13	3 52
13	P.	† Antoniego Pad.	31	Jermija ap.	3 39	20 21	22 54	4 46
14	S.	Bazylego W.	1	Czerw. Just	3 39	20 21	23 23	5 52
15	N.	**Trójcy św.** Wita i Mod. mm.	2	Nikofora	3 39	20 22	23 43	7 04
16	P.	Aliny, Benona b. w.	3	Łukiljana m.	3 39	20 22	23 59	8 17
17	W.	Innocentego m.	4	Wartołom.	3 39	20 23	—	9 30
18	Ś.	Marka i Marcelina mm.	5	Dorofteja	3 39	20 23	0 12	10 42
19	C.	**Boże Ciało.** Gerwazego	6	**Tiło Chryst.**	3 39	20 23	0 23	11 53
20	P.	† Sylwerjusza p. m.	7	Teodota	3 39	20 24	0 33	13 06
21	S.	Alojzego Gonzagi w.	8	Teodora	3 39	20 24	0 44	14 22
22	N.	Paulina b. w	9	Kiryła	3 39	20 24	0 55	15 41
23	P.	Agrypiny p. m. Zenona m	10	Tymofteja	3 39	20 24	1 10	17 05
24	W.	*Nar. św. Jan. Chrz.*	11	Wartołom.	3 40	20 24	1 31	18 35
25	Ś.	Prospera b. w., Adelb. w	12	Onufrja	3 40	20 24	2 00	19 58
26	C.	Jana i Pawła mm.	13	Akiłyny m.	3 40	20 24	2 46	21 08
27	P.	† *Serca Jez.* Władysława	14	Elizeja pr.	3 41	20 24	3 51	22 00
28	S.	Leona w. II Pap. W.	15	Amoza pr.	3 41	20 24	5 15	22 36
29	N.	**Sw. Piotra i Pawła apost.**	16	Tychona pr.	3 42	20 24	6 48	22 59
30	P.	Wspomnienie św. Pawła	17	Manuiła	3 42	20 24	8 21	23 16

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 2 i 3 Szowuos (uroczyste Zielone Świątki), dn. 27. Rozchodesz czyli 1 dzień miesiąca Tamuz.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	
16	

Lipiec—Rok 1930

ma dni 31.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	W.	*N. Krwi P. Jez. Ch.*	18	Leontija	3 43	20 24	9 50	23 30
2	Ś.	*Nawiedz. NMP.*	19	Judy ap.	3 44	20 23	11 16	23 42
3	C.	Anatolj. i Heljodora M.	20	Meftodja	3 44	20 23	12 38	23 54
4	P.	† Józefa Kalasantego W.	21	Juljana M.	3 45	20 22	13 59	—
5	S.	Antoniego Zakkarja w.	22	Jewsebja	3 46	20 22	15 20	0 07
6	N.	Izajasza pr.	23	Ahripiny	3 47	20 21	16 40	0 23
7	P.	Cyrylla b. w.	24	Rożd. ś. J.	3 48	20 21	17 57	0 43
8	W.	Elżbiety kr. wd.	25	Feuronji	3 49	20 20	19 08	1 11
9	Ś.	Weroniki p., Zenona m.	26	Dawyda	3 50	20 19	20 08	1 48
10	C.	7 Braci mm. syn. Felic.	27	Samsona	3 51	20 19	20 52	2 39
11	P.	† Pelagji p. m., Piusa I.	28	† Kyra i Joan.	3 52	20 18	21 25	3 41
12	S.	Jana Gwalberta op.	29	Petra i Paw.	3 53	20 17	21 48	4 51
13	N.	Małgorzaty	30	Sobor 12 Ap.	3 54	20 16	22 05	6 04
14	P.	Bonawentury b. w. d. k.	1	Lip. Kosmy	3 55	20 15	22 18	7 17
15	W.	Rozesłanie Apostołów	2	Poł. ryz. B.	3 56	20 14	22 30	8 29
16	Ś.	*NMP. Szkaplerzn.*	3	Jakynfta	3 57	20 13	22 40	9 40
17	C.	Aleksego w., Westyny m.	4	Andreja	3 59	20 12	22 51	10 51
18	P.	† Szymona z Lipnicy w.	5	Aftanazyja	4 0	20 11	23 01	12 04
19	S.	Wincentego a Paulo w.	6	Sysoa	4 1	20 10	23 13	13 20
20	N.	Czesława w.	7	Ftomy	4 3	20 9	23 31	14 40
21	P.	Praksedy p. m., Wiktora	8	Prokopyja	4 4	20 7	23 55	16 04
22	W.	Marji Magdaleny	9	Pankratija	4 5	20 6	—	17 30
23	Ś.	Apolinarego b. m.	10	SS. 45 mucz.	4 7	20 5	0 31	18 47
24	C.	*Bł. Kunegundy p. Król. P.*	11	Eufemji	4 8	20 3	1 26	19 48
25	P.	*† Jakóba Apost.*	12	Prokła muc.	4 10	20 2	2 42	20 20
26	S.	*Anny Matki NMP.*	13	Hawryiła	4 11	20 0	4 14	21 00
27	N.	Natalji m.	14	Akyły ap.	4 13	19 59	5 51	21 20
28	P.	Innocentego i Wiktora	15	Kyłyka m.	4 14	19 57	7 25	21 35
29	W.	Marty p., Olawa kr. mm.	16	Atynogena	4 16	19 56	8 55	21 48
30	Ś.	Julitty i Donatylli mm.	17	Martyny	4 17	19 54	10 21	22 01
31	C.	Ignacego Lojoli w.	18	Envljana	4 19	19 52	11 45	22 13

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 13 post Szewo-oser betamuz (na pamiątkę oblężenia Jerozolimy), dn. 26 Rozchodesz czyli 1 dzień miesiąca Ab.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	31
16	

Sierpień-Rok 1930

ma dni 31

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	P.	† Piotra Apost. w Ok.	19	Maksymy	4 20	19 51	13 08	22 28
2	S.	*N. M. P. Anielskiej*	20	Iłyi pr.	4 22	19 49	14 29	22 47
3	N.	Zn. rel. św. Szczepana	21	Joana i Sym.	4 24	19 47	15 48	23 12
4	P.	Dominika w., Arystarcha	22	Marji Mahd.	4 25	19 45	17 01	23 46
5	W.	*NMP. Śnieżnej*	23	Tryfona	4 27	19 44	18 04	—
6	Ś.	*Przem. Pańskie*	24	Chrystyny	4 28	19 42	18 52	0 33
7	C.	Kajetana w., Donata b. m.	25	Usp. św. A.	4 30	19 40	19 29	1 32
8	P.	† Cyrjaka, Larga mm.	26	Jermoła	4 31	19 38	19 53	2 40
9	S.	Romana m., Rustyka m.	27	Pantałejm.	4 33	19 36	20 12	3 53
10	N.	Wawrzyńca	28	Prochora	4 35	19 34	20 26	5 05
11	P.	Zuzanny i Dygeny p.	29	Kałynyka	4 36	19 33	20 38	6 19
12	W.	Klary p., Hilarji m.	30	Syły	4 38	19 31	20 48	7 30
13	S.	Hipolita i Kassjana mm.	31	Jewdokima	4 40	19 29	20 58	8 41
14	C.	*† Wigilja* Euzebjusza	1	Sierp. P. s. k.	4 41	19 27	21 08	9 52
15	P.	**Wniebowzięcie NMP.**	2	Stefana m.	4 43	19 25	21 19	11 06
16	S.	*Joachima ojca* NMP.	3	Izaakija pr.	4 45	19 23	21 34	12 23
17	**N.**	*Jacka Wyzn.*	4	7 Otrok. w E.	4 46	19 21	21 54	13 44
18	P.	Firmina b. w., Agapita m.	5	Ewsychija	4 48	19 18	22 23	15 07
19	W.	Marjana i Rufina ww.	6	**Preobr. H.**	4 50	19 16	23 08	16 27
20	S.	Bernarda op. d. k.	7	Demetryja	4 51	19 14	—	17 34
21	C.	Joanny Fremiot wd.	8	Jemyljana	4 53	19 12	0 13	18 24
22	P.	† Symforjana i Tymot m.	9	Mateja ap.	4 55	19 10	1 36	18 59
23	S.	Filipa i Benicjusza	10	Ławrentyja	4 56	19 8	3 12	19 22
24	N.	Bartłomieja	11	Jewtpa m.	4 58	19 5	4 49	19 39
25	P.	Ludwika kr. Fr.	12	Fotyja	5 0	19 3	6 23	19 53
26	W.	*NMP. Jasnogórsk.*	13	Maksyma	5 1	19 1	7 53	20 06
27	S.	Przen. rel. św. Kazim.	14	Mycheja pr.	5 3	18 59	9 21	20 19
28	C.	Augustyna b. w. d. k.	15	**Usp. Pr. B.**	5 5	18 57	10 47	20 33
29	P.	*Ścięcie gł. św. Jana Ch.*	16	Diomyda	5 6	18 54	12 12	20 50
30	S.	Róży Lim. p.	17	Myrona m.	5 8	18 52	13 35	21 13
31	N.	Rajmunda w.	18	Flora i Ław.	5 10	18 50	14 52	21 44

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 9 Tysza-beab, post (na pamiątkę oblężenia Jerozolimy), dn. 25 Rozchodesz czyli 1 dzień miesiąca Elul.

Notatki

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Wrzesień—Rok 1930

ma dni 30.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	P.	Idziego op. bł., Bronisławy	19	Andreja	5 11	18 48	16 00	22 27
2	W.	Stefana kr. węg.	20	Samuiła	5 13	18 45	16 53	23 22
3	Ś.	Szymona Słupnika	21	Tadeja Ap.	5 15	18 43	17 32	—
4	C.	Rozalji p.	22	Agatonika	5 16	18 41	18 00	0 29
5	P.	† Wawrzyńca Just., b. w.	23	Łupa	5 18	18 38	18 19	1 41
6	S.	Zacharjasza pr.	24	Ewtychija	5 20	18 36	18 34	2 55
7	N.	Jana m.	25	Warwtołom	5 21	18 34	18 47	4 08
8	P.	*Narodz. NMP.*	26	Adrjana	5 23	18 31	18 57	5 20
9	W.	Sergjusza p. w.	27	Pymona	5 25	18 29	19 07	6 31
10	Ś.	Mikołaja z Tolent w.	28	Mojseja	5 26	18 27	19 17	7 43
11	C.	Prota i Jacka m. m.	29	Usikł. bł. ś. J.	5 28	18 24	19 27	8 56
12	P.	*† Imienia NMP.*	30	Aleksandra	5 30	18 22	19 40	10 12
13	S.	Eugenji p.	31	Połoz. P. B.	5 31	18 20	19 58	11 31
14	N.	*Podw. Krz. św.*	1	**Wrzes. Sym.**	5 33	18 17	20 23	12 53
15	P.	*NMP. Bolesnej*	2	Mamanta	5 35	18 15	20 59	14 13
16	W.	Euzebji p. m., Eufemji	3	Antyma	5 36	18 13	21 54	15 23
17	Ś.	Stygmat św. Franc. S.	4	Wawyły	5 38	18 10	23 09	16 18
18	C.	Józefa w., Ireny m.	5	Zacharji	5 40	18 8	—	16 57
19	P.	† Januarego bp. m.	6	Wozn, Ar. M.	5 41	18 5	0 37	17 24
20	S	† Eustachego m.	7	Sozonta	5 43	18 3	2 11	17 43
21	N.	Mateusza ap.	8	**Rożd. Pr. B.**	5 45	18 1	3 46	17 58
22	P.	Tomasza b. w.	9	Joakima	5 47	17 58	5 18	18 11
23	W.	Tekli p. m.	10	Mynodora	5 48	17 56	6 48	18 23
24	Ś.	*NMP. od wyk. niewolnik.*	11	Teodory	5 50	17 53	8 17	18 37
25	C.	Bł. Ładysława z Gielnowa	12	Awtonoma	5 52	17 51	9 45	18 53
26	P.	† Cyprjana i Just. p. mm.	13	Korniłyja	5 53	17 49	11 11	19 14
27	S.	Koźmy i Damjana mm.	14	**Wozd. ś. K.**	5 55	17 46	12 35	19 42
28	N.	Wacława kr.	15	Nikity	5 57	17 44	13 48	20 20
29	P.	*Michała arch.*	16	Josafata	5 58	17 42	14 49	21 12
30	W.	Hieronima Kapł. w. d. k.	17	Sofji mucz.	6 0	17 39	15 33	22 16

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 23 i 24 Rosz-Hahaszana, Nowy Rok 5691 od stworzenia świata (dn. 23 jest 1 dzień miesiąca Tyszry), dn. 25 post Gedalji.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	
16	

Październik — Rok 1930

ma dni 31

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	S.	*Bł. Jana z Dukli*	18	Efrema	6 1	17 37	16 04	23 27
2	C.	Aniołów Stróżów	19	Trofyma	6 3	17 35	16 26	—
3	P.	† Kandyda Ewalda mm.	20	Ewstachyja	6 5	17 32	16 43	0 41
4	S.	Franciszka Serafic. w.	21	Kondrata	6 7	17 30	16 56	1 54
5	N.	Placyda m.	22	Foky m.	6 9	17 28	17 06	3 07
6	P.	Brunona w.	23	Zacz. ś. Joana	6 10	17 25	17 16	4 19
7	W.	*N. M. P. Różańcowej*	24	Tekli m.	6 12	17 23	17 26	5 31
8	S.	Pelagji, Birgitty wd.	25	Eufrozyny	6 14	17 21	17 36	6 44
9	C.	Dyonizego b. m.	26	Joana Boh.	6 15	17 18	17 47	8 00
10	P.	† Franciszka Borg. w.	27	Kałystrata	6 17	17 16	18 04	9 19
11	S.	Placydy i Zenajdy p.	28	Charvtyna	6 19	17 14	18 26	10 41
12	N.	Maksymiljana	29	Kyrjaka	6 21	17 11	18 58	12 02
13	P.	Edwarda kr. w.	30	Hrychorja	6 23	17 9	19 46	13 16
14	W.	Kaliksta pp. m.	1	Paź. Pokr. B.	6 24	17 7	20 53	14 15
15	S.	Teresy p., Jadwigi wd.	2	Kyprjana	6 26	17 5	22 14	14 59
16	C.	Martyniana i Saturjana mm.	3	Dionizja	6 28	17 2	23 45	15 27
17	P	† Wiktora b., Małgorzaty	4	Jerowteja	6 30	17 0		15 48
18	S.	*Łukasza ewang.*	5	Charytyny	6 32	16 58	1 16	16 04
19	N.	Piotra z Alk.	6	Ftomy ap.	6 33	16 56	2 47	16 17
20	P.	*Jana Kantego.*, Ireny	7	Serhija	6 35	16 54	4 16	16 29
21	W.	Urszuli p. m.	8	Pałahiji	6 37	16 52	5 44	16 41
22	S.	Korduli i Alodji p. mm.	9	Jakowa	6 39	16 50	7 02	16 55
23	C.	Seweryna b. m.	10	Ewłampyja	6 41	16 48	8 40	17 14
24	P.	† *Rafała archan.*	11	Fiłypa	6 42	16 45	10 08	18 39
25	S.	Kryspina m.	12	Prow. mucz.	6 44	16 43	11 29	18 12
26	N.	Ewarysta p. m	13	Karpa	6 46	16 41	12 37	19 00
27	P.	Sabiny p. m. Frumencjusza	14	Paraksedy	6 48	16 39	13 29	20 00
28	W.	*Szymona i Tadeusza*	15	Eutymija	6 50	16 37	14 06	21 10
29	Ś.	Narcyza b. w. Euzubji p.	16	Lonhina	6 52	16 35	14 31	22 24
30	C.	Germana i Serap. bb. ww.	17	Osyji pr.	6 54	16 33	14 49	23 38
31	P.	† *Wigilja*, Symfronjusza m.	18	Łuky	6 55	16 31	15 03	—

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dn. 2 Jom-Kipur, post (Sądny dzień), dn. 7 i 8 Sukos (uroczyste Święta Szałasów), od 9 do 12 wolne święta Sukos, dn. 15 Hoszana Raba (święto palm), dn. 14 Szeminy-Aceres, dn. 15 Symchas-Tora, uroczyste święta, dn. 23 Rozchodesz czyli 1 dzień miesiąca Cheszwan.

Notatki

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Listopad—Rok 1930

ma dni 30.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	S.	**Wszystkich Świętych**	19	Joiła	6 57	16 29	15 15	0 5
2	N.	Wiktoryna	20	Artemija	6 59	16 28	15 25	2 03
3	P.	*Dzień Zaduszny*	21	Iłanonia	7 1	16 26	15 34	3 15
4	W.	Karola Borom. b. w.	22	Awerkija	7 3	16 24	15 44	4 27
5	Ś.	Zacharjasza i Elżbiety	23	Jakowa	7 5	16 22	15 55	5 43
6	C.	Leonarda w., Feliksa	24	Ardity	7 7	16 20	16 10	7 02
7	P.	† Nikandra i Karyny mm.	25	Markijana	7 9	16 18	16 30	8 25
8	S.	Gotfryda i Maura bb. ww.	26	W. mucz. D.	7 10	16 17	16 59	9 48
9	N.	Teodora m.	27	Nestora	7 12	16 15	17 43	11 06
10	P.	Andrzeja z Awelinu w.	28	Terentyja	7 14	16 13	18 44	12 12
11	W.	Marcina b. w.	29	Anastazji	7 16	16 12	20 03	12 59
12	Ś.	Marcina p. m., 5 braci m.	30	Zenona	7 18	16 10	21 29	13 32
13	C.	*Stanisława Kostki*	31	Stachija	7 19	16 9	22 59	13 50
14	P.	† Jukunda b. w.	1	List. Padoł.	7 21	16 7	—	14 11
15	S.	Leopolda w., Gertrudy p.	2	Josafata	7 23	16 6	0 27	14 24
16	N.	Edmunda b. w.	3	Akepsimy m.	7 25	16 4	1 53	14 36
17	P.	Grzegorza Cudotw. b. w.	4	Joannyka	7 27	16 3	3 18	14 48
18	W.	Odona p.	5	Hałaktyon.	7 28	16 2	4 44	15 01
19	Ś.	Elżbiety kr. wd.	6	Pawła	7 30	16 0	6 11	15 17
20	C	Feliksa Walezjusza w.	7	Łazarz., Jer.	7 32	15 59	7 38	15 38
21	P.	*† Ofiarowanie N. M. P.*	8	Sob. Mych.	7 34	15 58	9 03	16 07
22	S.	Cecylji p. m., Marka m.	9	Onysiłora	7 36	15 57	10 18	16 49
23	N.	Klemensa p. m.	10	Erast.iOłym.	7 37	15 55	11 19	17 44
24	P.	Jana od Krzyża w.	11	Myny mucz.	7 39	15 54	12 02	18 52
25	W.	Katarzyny p. m.	12	Josafata	7 41	15 53	12 33	20 06
26	Ś.	Piotra p. m., Konrada b. w.	13	Joana Złat.	7 42	15 52	12 53	21 20
27	C.	Wirgiljusza b. w.	14	Fyłypa	7 44	15 51	13 09	22 34
28	P.	† Manswerta b. w.	15	Hurija	7 45	15 50	13 22	23 54
29	S.	Saturnina i Filemona mm.	16	Mafteja	7 47	15 50	13 32	—
30	N.	1 Adw. *Andrzeja apost.*	17	Hryhorija	7 48	15 49	13 42	0 56

Święta wyznania Mojżeszowego:

Dnia 21 Rozchodesz czyli 1 dzień miesiąca Kisleiw.

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	
16	

Grudzień — Rok 1930

ma dni 31.

Dnia		Święta Kościoła Rzymsko Katolickiego	Święta Prawosławne i Grecko Katolickie		Słońca wsch.	Słońca zach.	Księżyca wsch.	Księżyca zach.
1	P	Eligjusza b. w.	18	Platona	7 50	15 48	13 51	2 08
2	W.	Bibianny p. m.	19	Audija	7 51	15 47	14 01	3 21
3	S.	Franciszka Ksaw., w.	20	Hryhorja	7 53	15 47	14 15	4 39
4	C.	Barbary p. m.	21	**Wowed. B.**	7 54	15 46	14 33	6 00
5	P.	† Sabby op., Niceta b. w.	22	Fyłymona	7 55	15 46	14 58	7 25
6	S.	Mikołaja b. w.	23	Amfyłochyja	7 57	15 45	15 36	8 47
7	N	Ambrożego b. w.	24	Jekateryny	7 58	15 45	16 32	9 59
8	P.	**Niepok. Pocz. NMP.**	25	Kłymentja	7 59	15 44	17 48	10 55
9	W.	Walerji p. m.	26	Ałypija	8 0	15 44	19 14	11 34
10	S.	*NMP. Loretańskiej*	27	Zakowa	8 2	15 44	20 45	11 59
11	C	Damazego p. w.	28	Stefana m.	8 3	15 44	22 15	12 18
12	P.	† Aleksandra m.	29	Paramona	8 4	15 44	23 41	12 32
13	S	Łucji p. m., Otylji p.	30	Andreja ap.	8 5	15 44	—	12 44
14	N.	Dyoskora m.	1	Gr. Nauma	8 6	15 44	1 06	12 56
15	P.	Walerjana i Ireneusza mm.	2	Awakuma	8 7	15 44	2 29	13 08
16	W.	Euzebjusza b. m.	3	Sofonja	8 8	15 44	3 52	13 22
17	S.	† Łazarza b.	4	Warwary	8 8	15 44	5 17	13 41
18	C.	Gracjana b. w.	5	Sawy	8 9	15 44	6 42	14 07
19	P.	† Darjusza	6	**Myk. czud.**	8 10	15 44	8 00	14 42
20	S.	† Teofila	7	Amwrozyja	8 10	15 45	9 06	15 32
21	N.	Tomasza ap.	8	Patapia	8 11	15 45	9 56	16 35
22	P.	Honorata m., Zenona m.	9	**N. Z. P. B.**	8 11	15 46	10 32	17 47
23	W.	Wiktorji p.	10	Myny	8 12	15 46	10 56	19 03
24	S.	† *Wigilja* Irminy p.	11	Danyiła	8 12	15 47	11 14	20 17
25	C.	**Narodzenie Chryst. Pana**	12	Spyrydjona	8 13	15 48	11 27	21 29
26	P.	**Szczepana I. Męcz.**	13	Ewstratija	8 13	15 48	11 39	22 40
27	S.	*Jana ap. Ewang.*	14	Ftyrsa mucz.	8 13	15 49	11 48	23 50
28	N	*Młodz. mm.*	15	Jełewterja	8 13	15 50	11 57	—
29	P.	Tomasza b.	16	Ahheta	8 14	15 51	12 08	1 01
30	W.	Eugenjusza b. w.	17	Danyła	8 14	15 52	12 19	2 15
31	Ś.	Sylwestra pp. w.	18	Sewastjana	8 14	15 53	12 34	3 33

Święta wyznania Mojżeszowego:

Od dn. 15 do 23 Chanuka (św. Machabeuszów), dn. 21 Rozchodesz, czyli 1 dzień miesiąca Tejwes, dn. 30 post (Asoro-betejwejs).

Notatki

1	17
2	18
3	19
4	20
5	21
6	22
7	23
8	24
9	25
10	26
11	27
12	28
13	29
14	30
15	31
16	

Kalendarzyk myśliwski.

(Czas ochronny i polowania według art. 49 prawa łowieckiego).
(Ciemne pola oznaczają czas ochronny).

Rodzaj zwierzyny	Zabrania się polować w czasie obok oznaczonym (czas ochronny) na zwierzęta w województwach:	styczeń	luty	marzec	kwiecień	maj	czerwiec	lipiec	sierpień	wrzesień	październik	listopad	grudzień
Łosie — byki*)	wszystkich	■	■	■	■	■	■	■	■				15▮
Jelenie — byki, daniele — rogacze	wszystkich	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■
Sarny — kozły	poznańskiem i pomorsk.	■	■	■	■	▮15							
	zaś w pozostałych		■	■	▮20								
Zające — szaraki	poznańskiem i pomorsk.	15▮	■	■	■	■	■	■	■	■			
	zaś w pozostałych		■	■	■	■	■	■	■	■			
Zające — bielaki	wszystkich		15▮	■	■	■	■	■	■	■	■		
Borsuki	wszystkich	■	■	■	■	■	■	■	■				■
Wiewiórki*)	wszystkich			■	■	■	■	■	■	■	■		
Głuszce — koguty	wszystkich	■	■	▮15			15▮	■	■	■	■	■	■
Cietrzewie — koguty	wszystkich						■	■	▮15				
Cietrzewie — kury	wileńskiem, nowogródzkiem, białostockiem, poleskiem i wołyńskiem	■	■	■	■	■	■	■	▮15	15▮	■	■	■
Jarząbki	wszystkich		■	■	■	■	■	■	▮15				
Pardwy	wszystkich		■	■	■	■	■	■	▮15				
Bażanty — koguty	wszystkich		■	■	■	■	■	■	■				
Kuropatwy	wileńskiem, nowogródzkiem, białostockiem, poleskiem i wołyńskiem	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■
	zaś w pozostałych	■	■	■	■	■	■	■	■				■
Przepiórki	wszystkich	Czas ochronny od przyl. do 31/VIII											
Słonki	wszystkich					15▮	■	■	▮15				
Bataljony	wszystkich						■	▮10					
Dzikie kaczory	wszystkich						■	▮10					
Dzikie kaczki (samice i młode) oraz inne ptactwo wodne i błotne	wszystkich			■	■	■	■	▮10					
Dzikie łabędzie i dzikie gęsi	wszystkich					15▮	■	■					
Dropie, dropie — kamionki (strepety), dzikie gołębie, drozdy kwiczoły, paszkoty*)	wszystkich		■	■	■	■	■	■	▮15				
Ptaki krukowate i drapieżne z wyjątkiem jastrzębi — gołębiarzy krogulców, wron i srok	wszystkich		■	■	■	■	■	■	▮15				

Wojewodowie mają prawo na obszarze swych województw przedłużać czas ochronny na poszczególne gatunki zwierzyny.

---

*) W myśl rozp. Min. Rolnictwa zabrania się przez cały rok polować na łosie-byki, dropie, dropie-kamionki (strepety) i wiewiórki.

WYCIĄG Z USTAWY:

Art. 47. Nie wolno polować w czasie między zachodem a wschodem słońca. Wyjątek stanowi polowanie na słonki w czasie ciągu, na głuszce i cietrzewie w czasie toku, na łosie i jelenie na rykowisku, na kaczki na zlotach i przelotach oraz na dziki, wilki, lisy i wydry na czatach.

Art. 48. Zabrania się polować na **żubry, bobry, kozice, świstaki, na samice i cielęta: łosia, jelenia, daniela, na sarny-kozy i koźlęta, na niedźwiedzice od niedźwiedziątek, na głuszce-kury, bażanty-kury, czarne bociany**, oraz w województwach: pomorskiem, poznańskiem, warszawskiem, łódzkiem, kieleckiem, lubelskiem, krakowskiem, tarnopolskiem i stanisławowskiem na **cietrzewie-kury**.

Za cielęta: łosia, jelenia, daniela i koźlęta-sarny uważa się młode zwierzęta tych gatunków w czasie do końca lutego następnego roku po ich urodzeniu.

Art. 50. Przez cały rok wolno polować na: wilki, wydry, kuny domowe (kamionki), tchórze, gronostaje, łasice, króliki, jastrzębie-gołębiarze, krogulce, sroki i wrony oraz podbierać jaja, wybierać pisklęta i niszczyć gniazda wymienionych ptaków.

Zwierzęta wymienione w ustępie poprzednim może zabijać i chwytać każdy na własnym gruncie w obrębie swojej zagrody i w bezpośredniem jej sąsiedztwie aż do stu metrów odległości od zabudowań.

Miary i wagi.

Miary długości

Polskie:

Pręt = $2^1/_2$ sążniom = 15 stopom
Sążeń = 3 łokciom = 6 stopom
Łokieć = 2 stopom
Stopa = 12 calom
Cal = 12 linjom.

Metryczne:

Kilometr = 1000 metrom
Hektometr = 100 metrom
Metr = 100 centymetrom
Decymetr = 10 centymetrom
Centymetr = 10 milimetrom.

Porównanie miar polskich z metrycznemi.

14 wiorst = 15 kilometrom
Pręt = 4 metrom i 32 centymetrom
Łokieć = 57,6 centymetrom
Stopa = 28,8 centymetrom
Cal = 2,4 centymetrom
Kilometr = $^{14}/_{15}$ wiorsty
Metr = 41,6 calom = niespełna $3^1/_2$ stopy
Centymetr=0,415 (trochę więcej niż $^4/_{10}$) cala

Miary powierzchni.

Polskie:

Włóka = 30 morgom
Mórg = 300 prętom kwadratowym
Pręt kw. = $56^1/_4$ łokcia kw. = 225 stopom kw.
Stopa = 144 calom kwadratowym.

Metryczne:

Hektar (ha) = 100 arom = 10.000 metrów kw.
Ar = 100 metrom kw.

Porównanie miar powierzchni.

Mórg = 5.598 metrom kw. = niespełna $^6/_{10}$ hektara
Pręt kw. = 18,66 metrom kw.
Hektar (ha) = 1.786 morga, trochę więcej niż $1^3/_4$ morga = 536 prętom kw.
Ar = 5,36 prętom kw. = nieco więcej niż $5^1/_4$ prętom kw.

Miary objętości

Polskie:

Korzec = 4 ćwiartkom = 32 garncom
Ćwierć = 8 garncom
Garniec = 4 kwartom
Kwarta = 4 kwaterkom

Metryczne:

Hektolitr = 100 litrom
Litr = 1000 centm. sześciennym

Porównanie miar objętości.

Korzec = 1 hektolitrowi i 28 litrom
Garniec = 4 litrom
Kwarta = 1 litrowi
Hektolitr = 0,78 litra.

Wagi.

Metryczne dziesiętne:

Tonna = 1000 kg.
Kwintal metr. = 100 kg.
Kilogram = 1000 gr.
Hektogram = 100 gr.
Dekagram = 10 gr.

Uwaga: Gram jest to waga 1 cm sześciennego, a kilogram 1000 centm. sześciennych wody destylowanej przy temperaturze 4^0 C.

Wagi aptekarskie.

1 funt aptek. = $^7/_8$ handl. = 12 uncji = 359 gr.
1 uncja = 8 drachmom = 30 gr.
1 drachma = 3 skrupułom = 3,7326 gr.
1 skrupuł = 20 granom = 1,2442 gr.
1 gran = 0,0622 gr.

Porównanie wag.

Centnar metryczny (q) = 244 funtom
Kilogram (kilo) = 2,44 (niecałe $2^1/_2$) funtom
Funt = 409 gramom
Łut = 12,8 gramom
100 funtów = 41 kilogram.

Porównanie miar i wag

dawnych polskich, metrycznych, rosyjskich, oraz dawnych austrjackich i pruskich.

I. Miary długości.

a) drobniejsze:

	cale polsk.	milim.	cale austrj.	cale rosyjsk.	cale pruskie
Polska Stopa = 12 calom = 144 linjom . .	12	228	10,94	11.34	11,03
Francja Metr=10dcm.=100ctm.=1000mm.	41,66	1000	37,99	39,37	38,28
Austrja Stopa wied.= 12 calom= 144 linj.	13,17	316,08	12,—	12,55	12,10
Rosja Arszyn= 28 calom= 16 werszkom .	29,67	711.19	22,51	28,00	37,26
Prusy Stopa= 12 calom= 144 linjom. . .	13,07	331,85	12,92	12,36	12,—

b) drożne:

	Sążnie polskie	Metry	Sążnie wiedeń.	Sążnie rosyjsk.	Pręty pruskie
Polska Dawna mila polska	4938	8534,2	4497,8	—	2268,8
Francja Kilometr= 1000 metrom	531,8	1000,0	527,2	468,7	265,6
Rosja Wiorsta= 500 sążniom	617,2	1066.8	562,2	500	283,3
Prusy Mila= 200 prętom	435,6	7532,5	3936,5	35,3	2000

II. Miary powierzchni.

	Morgi polsk.	Hektary	Morgi wiedeń.	Dzies. rosyjsk.	Morgi magdeb.
Polska Mórg nowop.=300 prętom kw . .	1,000	0,5599	0,973	0,512	2,192
Francja Hektar= 100 arom	1,786	1,000	1,738	0,915	3,917
Austrja Mórg wied.= 1600 sążniom . . .	1,028	0,5755	1,000	0,528	2,254
Rosja Desiatyna praw.= 2400 sążni rosyjs.	1,951	1,0925	1,898	1,000	4,279
Prusy Mórg magdeb. (pruski)=137 pręt. kw.	0,456	0,2553	0,444	2,233	1,000
Kresy półn.-wsch. Mórg lit.= 1600 sąż. ros.	1,301	0,728	1,266	0,667	2,853

III. Miary objętości.

a) płynów:

	Garniec polski	Litr	Wiadro austrj.	Garniec litewski	Wiadro pruskie
Polska Garniec=4 kwartom=16 kwaterkom	1,—	4,—	0,72	1,30	0,056
Francja Hektolitr= 100 litrom	25,—	100,—	1,767	32,52	1,458
Rosja Wiadro = 100 sztofom = 100 krużkom= 100 czarkom.	3,073	11,299	0,230	4,—	1,179
Kresy półn.-wsch. Garniec lit.=4 kwart. lit.	0,769	3,07	0,035	1,—	0.045
Prusy Wiadro (Eimer)= 60 kwartom . . .	17,175	68,702	0,25	22,33	1, —

b) zbóż:

	Korce polskie	Hektolitry	Miarka austrj.	Czetw. rosyjsk.	Szefle pruskie
Polska Korzec= 4 ćwierciom =36 garncom.	1, —	1,280	2,085	0,610	4,329
Francja Hektolitr=100 litrom	0,791	1, —	1,623	0,476	1,819
Rosja Czetwiert'= 2-ośminom=8 czetwierkom= 64 garncom	1,640	2,099	3,410	1, —	3,917
Prusy Szefel= 4 viertelom= 16 massom. .	0,422	0,550	0,897	0,262	1, —

IV. Wagi.

	Funt polski	Kilogram	Funt austrj.	Funt rosyjsk.	Funt pruski
Polska Funt= 32 łutom	1, —	0,405	0,720	0,999	0,910
Francja Kilogram = 10 hektogramom = 10 dekagramom	2,469	1,000	1,786	2,442	2, —
Rosja Funt = 32 łutom = 96 zołotnikom = 3 216 dolom	1,010	0,409	0,731	1,000	0,819
Prusy Funt= 32 łutom.	1,235	0,500	0,893	1,221	1, —

Taryfa pocztowa

Przesyłki listowe

	Zł. gr.
Listy zwykłe prywatne: do 20 gr.	—.25
ponad 20 gr. do 250 gr.	—.50
„ 250 „ „ 500 „	—.80
„ „ urzędowe: do 20 gr.	—.25
ponad 20 gr. do 250 gr.	—.50
„ 250 „ „ 500 „	—.70
Za polecenie	—.50
Za doręczenie pośpieszne przesyłek listowych	—.80
L sty wartościowe, opłata jak za list polecony odpowiedniej wagi, a ponadto należytość asekuracyjna za każde zadeklarowane 100 zł.	—.10
oraz opłata dodatkowa	—.10
Rozmiar listów w każdym kierunku 45 cm.	
Rulony długość do 75 cm., średnica do 10 cm.	
Karty pocztowe: pojedyńcze	—.15
z odpowiedzią	—.30
Wymiary; największy 15×10,5 cm.	
najmniejszy 10×7 cm.	
Druki prywatne: do 25 gr.	—. 5
„ 50 „	—.10
„ 100 „	—.15
„ 250 „	—.25
„ 500 „	—.50
„ 1000 „	—.60
ponad 1000 do 2000 gr. (tylko pojedyńczo wysyłane tomy)	—.70
Druki urzędowe: do 25 gr.	—. 5
„ 50 „	—.10
„ 100 „	—.15
„ 250 „	—.25
ponad 250 do 2000 gr.	—.40

Najwyższa waga 2 kg.

Waga pojedyńczo wysyłanych tomów może wynosić 3 kg.

Wymiary jak dla listów

W obrocie zagranicznym:

Do Austrji, Czechosłowacji, Rumunji i Węgier listy zwykłe do 20 gr. — 40 groszy.

Do innych państw 50 gr.

Za każde dalsze 20 gr. — 30 groszy.

Najwyższa dopuszczalna waga 2 kg.

Druki za każde 50 gr. — 10 groszy.

Paczki zwykłe.

Waga	STREFA			
	1	2	3	4
	do 100 km.	ponad 100 do 300 km.	ponad 300 do 600 km.	ponad 600 km.
1 kg.	0,60	0,80	1,00	1,20
3 „	0,80	1,20	1,60	2,00
5 „	1,20	1,80	2,40	3,00
10 „	1,80	2,60	4.00	6,00
15 „	2,50	4,00	6,00	8,00
20 „	3,50	6,00	8,00	10,00

Opłata dodatkowa bez względu na wagę paczki 10 gr.

Wartościowe: *a)* opłata od wagi jak wyżej, *b)* należytość asek. od każdych 100 zł. 0,10

c) należytość manipulacyjna przy paczkach:

do 100 zł. wartości 0,20

ponad 100 zł. „ 0,40

d) oraz opłata dodatkowa 0,10

Przekazy pocztowe zwykłe, pobraniowe i zleceniowe w obrocie wewnętrznym.

	Zł. gr.
Do 10 zł.	—.15
ponad 10 „ do 25 zł.	—.30
„ 25 „ „ 50 „	—.45
„ 50 „ „ 100 „	—.65
„ 100 „ „ 250 „	—.90
„ 250 „ „ 500 „	1.30
„ 500 „ „ 750 „	1.75
„ 750 „ „ 1000 „	2.15
oraz opłata dodatkowa bez względu na wysokość przekazanej kwoty . .	—.05

Przekazy telegraficzne.

Oprócz należności, jak wyżej, należność manipulacyjna za sporządzenie telegramu przekazowego — 20 gr.; pozatem a) należność telegraficzna za telegram przekazowy i ew. korespondencję osobistą, b) oraz za pospieszne doręczenie, o ile nie chodzi o przekazy adresowane poste restante lub do miejscowości, należącej do zamiejscowego okręgu doręczeń.

Taryfa telegraficzna.

Za telegramy miejscowe i zamiejscowe (państwowe i prywatne) zwykłe:
opłata od wyrazu . . . . . zł. „ 0.15
Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata . . . „ 0.50
Za telegramy prywatne pilne = D =
opłata od wyrazu . . . . . „ 0,45
Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata . . . „ 0,50
Za zapłaconą odpowiedź = RPx = opłata w dowolnej wysokości.
Za telegramy prasowe:
opłata od wyrazu . . . . . „ 0,08
Nadto od każdego telegramu opłata zasadnicza . . . „ 0,25
Za telegramy prasowe Polskiej Agencji Telegraf.:
opłata od wyrazu . . . . . „ 0,03
Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata . . . „ 0,25
Za telegramy listowe = LT =
opłata od wyrazu . . . . . „ 0,08
najmniej jednak za 20 wyrazów t. j. . . . „ 1,60
Nadto od każdego telegramu zasadnicza opłata . . . „ 0,25
Za telegramy o kilku adresach = TMx = oprócz normalnej opłaty
za telegram dopłata za każdy odpis 50 wyrazów lub część tychże :
za telegram zwykły . . . . . „ 0,50
za telegram pilny . . . . . „ 1,—
Za telegramy nadawane telefonem przez abonentów za każde
100 słów lub część tychże . . . . „ 0.50
Za cofnięcie telegramu jeszcze nie odtelegrafowanego . . „ 0,30
Za doręczenie telegramu z adresem niedokładnym . . „ 0,30
Blankiety nadawcze wydaje się bezpłatnie.

Taryfa telefoniczna.

Opłata wynosi za rozmowy miejscowe bez ograniczenia czasu
prowadzone z rozmównicy . . . . . zł. 0,15
Za rozmowy międzymiastowe zwykłe 3 minutowe:
na odległość do 25 km. . . . . . „ 0,50
„ „ „ 50 „ . . . . . „ 0,90
„ „ „ 100 „ . . . . . „ 1,50
„ „ „ 200 „ . . . . . „ 2,70
i za każde dalsze 100 „ . . . . . „ 0,60
Za rozmowy pilne pobiera się opłatę potrójną.

Oprócz wyżej wykazanych opłat obowiązuje od każdej międzymiastowej rozmowy państwowej lub prywatnej opłata dodatkowa, a mianowicie:

Za wezwanie do rozmównicy osoby, nie abonującej telefonu, zamieszkałej w miejscowym okręgu doręczeń, oprócz opłaty za rozmowę piątą część opłaty, przypadającej na 3 minutową rozmowę zwykłą do danej miejscowości oraz za posłańca 1 zł.

Za cofnięcie zgłoszonej rozmowy pobiera się $1/5$ opłaty, przypadającej za jednostkę zwykłej rozmowy.

Za połączenie poza godzinami urzędowemi:
jednorazowo podczas przerwy bądź obiadowej, bądź nocnej zł. 0,40

Taryfy podatków i opłat stemplowych.

Skala podatku dochodowego

od uposażeń służbowych, emerytur i wynagrodzeń za najemną pracę (urzędnicy państwowi zostali od podatku tego zwolnieni rozporządzeniem Prez. Rzpl. z dn. 8. XI 1927, Dz. U. R. P. Nr. 101 p. 871).

L. p.	Wysokość wypłaconego wynagrodzenia obliczona w stosunku rocznym w zł.		Stopa procentowa podatku
	ponad	do	
1	2 500	2 600	1,5
2	2 600	2 700	1,6
3	2 700	2 800	1,7
4	2 800	2 900	1,8
5	2 900	3 000	1,9
6	3 000	3 100	2
7	3 100	3 200	2,1
8	3 200	3 400	2,2
9	3 400	3 600	2,3
10	3 600	3 800	2,4
11	3 800	4 000	2,5
12	4 000	4 200	2,6
13	4 200	4 400	2,7
14	4 400	4 800	2,8
15	4 800	5 200	2,9
16	5 200	5 600	3
17	5 600	6 000	3,1
18	6 000	6 400	3,2
19	6 400	6 800	3,3
20	6 800	7 200	3,4
21	7 200	7 600	3,5
22	7 600	8 000	3,6
23	8 000	8 800	3,9
24	8 800	9 600	4,1
25	9 600	10 400	4,3
26	10 400	11 200	4,6
27	11 200	12 000	4,9
28	12 000	13 000	5,3
29	13 000	14 000	5,7
30	14 000	15 000	6,1
31	15 000	16 000	6,5
32	16 000	17 000	6,8
33	17 000	18 000	7,1
34	18 000	19 000	7,4
35	19 000	20 000	7,7
36	20 000	22 000	8
37	22 000	24 000	8,3
38	24 000	26 000	8,6
39	26 000	28 000	8,9
40	28 000	30 000	9,2
41	30 000	32 000	9,5
42	32 000	34 000	9,9
43	34 000	36 000	10,3
44	36 100	38 000	10,7
45	38 000	40 000	11,1

Skala podatku dochodowego

od dochodów fundowanych

Stopień dochodu	Wysokość dochodów w złotych		Podatek w złotych	Stopień dochodu	Wysokość dochodów w złotych		Podatek w złotych
	ponad	do			ponad	do	
1	1 500	1 550	31	38	19 000	20 000	1 540
2	1 550	1 600	33	39	20 000	22 000	1 760
3	1 600	1 700	37	40	22 000	24 000	1 992
4	1 700	1 800	41	41	24 000	26 000	2 236
5	1 800	1 900	45	42	26 000	28 000	2 492
6	1 900	2 000	50	43	28 000	30 000	2 760
7	2 000	2 100	54	44	30 000	32 000	3 040
8	2 100	2 200	59	45	32 000	34 000	3 366
9	2 200	2 400	67	46	34 000	36 000	3 708
10	2 400	2 600	75	47	36 000	38 000	4 066
11	2 600	2 800	84	48	38 000	40 000	4 440
12	2 800	3 000	93	49	40 000	44 000	5 060
13	3 000	3 200	102	50	44 000	48 000	5 712
14	3 200	3 400	112	51	48 000	52 000	6 396
15	3 400	3 600	122	52	52 000	56 000	7 112
16	3 600	3 800	133	53	56 000	60 000	7 860
17	3 800	4 000	144	54	60 000	64 000	8 704
18	4 000	4 400	162	55	64 000	68 000	9 588
19	4 400	4 800	182	56	68 000	72 000	10 512
20	4 800	5 200	202	57	72 000	76 000	11 476
21	5 200	5 600	224	58	76 000	80 000	12 480
22	5 600	6 000	246	59	80 000	88 000	14 168
23	6 000	6 600	283	60	88 000	96 000	15 936
24	6 600	7 200	324	61	96 000	104 000	17 888
25	7 200	7 800	366	62	104 000	112 000	19 936
26	7 800	8 400	411	63	112 000	120 000	22 080
27	8 400	9 200	469	64	120 000	128 000	24 320
28	9 200	10 000	530	65	128 000	136 000	24 653
29	10 000	11 000	605	66	136 000	144 000	29 088
30	11 000	12 000	684	67	144 000	152 000	31 616
31	12 000	13 000	767	68	152 000	160 000	34 400
32	13 000	14 000	854	69	160 000	168 000	37 296
33	14 000	15 000	945	70	168 000	176 000	40 304
34	15 000	16 000	1 040	71	176 000	184 000	43 424
35	16 000	17 000	1 156	72	184 000	192 000	46 656
36	17 000	18 000	1 278	73	192 000	200 000	50 000
37	18 000	19 000	1 406				

Przy dochodzie ponad 200,000 zł. podatek wynosi 50,000 zł. i oprócz tego 2,000 zł. od każdych pełnych 8,000 zł. ponad 200,000 zł.

Do podatku dolicza się o ile chodzi o dochody osób fizycznych i spadków nieobjętych

ponad	200,000	zł.	do	300,000	1 1/2	procent
„	300,000	„	„	400.000	2 1/2	„
„	400,000	„	„	500,000	4	„
„	500,000	„	„	600,000	5 1/2	„
„	600,000	„	„	800,000	7	„
„	800,000	„	„	1.100,000	9	„
„	1.100,000	„	„	1.500,000	11	„
„	1.500,000	„	„	2.000.000	13	„
„	2.000,000	„	„		15	„

od całego podlegającego podatkowi dochodu.

Podatek należy jednak wymierzać w ten sposób, aby z dochodu wyższego stopnia po potrąceniu podatku nie pozostało nigdy mniej, niż zostaje z najwyższego dochodu bezpośrednio niższego stopnia, po potrąceniu podatku na ten stopień przypadającego.

O ile z dochodu ustalonego do wymiaru podatku po potrąceniu przypadającej kwoty podatkowej pozostaje mniej niż wynosi najwyższy dochód wolny od podatku, należy podatek wymierzyć i pobrać tylko w wysokości nadwyżki dochodu ponad tę najniższą granicę.

Dodatki

Do stawek państwowego podatku dochodowego nie mogą być ustanawiane dodatki na rzecz związków komunalnych.

Na obszarze jednak b. dzielnicy pruskiej i górnośląskiej części województwa śląskiego pobiera się dodatki do państwowego podatku dochodowego na rzecz gmin i powiatowych związków komunalnych.

Dodatki te wynoszą przy dochodzie podatkowym:

ponad	1.500	zł.	do	24.000	4	procent	dochodu
„	24.000	„	„	88.000	4,5	„	„
„	88.000	„	„		5	„	„

Taryfa opodatkowania spadków i darowizn.

Pozycja	OKREŚLENIE PODATKU WEDŁUG JEGO ZNAMION OSOBIST., W SZCZEGÓLNOŚCI WEDŁUG JEGO STOSUNKU DO SPADKODAWCY LUB DARUJĄCEGO	Czysta wartość otrzymanego mająt. w złotych														
		Do 3 tysięcy	Ponad 3 do 5 tysięcy	Ponad 5 do 10 tysięcy	Ponad 10 do 20 tysięcy	Ponad 20 do 50 tysięcy	Ponad 50 do 100 tysięcy	Ponad 100 do 200 tysięcy	Ponad 200 do 500 tysięcy	Ponad 500 do 1 miljona	Ponad 1 do 2 miljon.	Ponad 2 do 5 miljon.	Ponad 5 do 10 miljon.	Ponad 10 do 20 miljon.	Ponad 20 do 50 miljon.	Ponad 50 miljon.
		Podatek wymierza się według poniższej stopy proc.														
		a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o
1	Małżonek zstępny . . .	—	—	—	2	4	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2	Wstępny przysposobiony zięć lub synowa . . .	—	6	7	8	9	10	11	12	13	15	17	19	21	23	25
3	Rodzeństwo rodzone lub przyrodnie. Dzieci rodzeństwa. Pasierb. . .	—	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32	34	36
4	Krewni do 4 stopnia, wyżej nie wymienieni (rodzeństwo rodziców, rodzeństwo dziadków, wnukowie rodzeństwa, rodzeństwo stryjeczne lub cioteczne).	—	14	16	18	20	22	24	26	28	30	33	36	39	42	45
5	Inni	—	20	22	25	28	31	34	37	40	43	46	49	52	56	60

Taryfa opłat stemplowych.

Samorząd.

Nie podlegają opłacie:

1. (art. 120, punkt 1) obligacje oraz innego rodzaju obligi związków samorządowych;

2. (art. 120, punkt 2) obligacje (listy zastawne, obligacje komunalne i innego rodzaju obligacje fundowane) wydane związkowi samorządowemu przez instytucję, emitującą tytułem pożyczki;

3. (art. 144, punkt 2) podania wnoszone przez związki samorządowe do urzędów państwowych;

4. (art. 160, punkt 3) świadectwa urzędowe wydawane związkom samorządowym przez urzędy państwowe — z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów;

5. podania wnoszone do urzędów państwowych w sprawach wyborów do ciał reprezentacyjnych i samorządowych, oraz świadectwa urzędowe, wydawane przez urzędy państwowe w tych sprawach;

6. podania, wnoszone do urzędów samorządowych w sprawach, należących do ich zakresu działania, nie podlegają opłatom w myśl ustawy o opłatach stemplowych, nawet w tym wypadku, gdy dla rozstrzygnięcia sprawy jest niezbędny udział władzy państwowej;

7. świadectwa wydawane przez związki samorządne z wyjątkiem wyciągów i innych świadectw z aktów stanu cywilnego.

Kościoły i gminy wyznaniowe.

(Art. 144, p. 3; art. 160, p. 3) podania, wnoszone przez kościoły i gminy wyznaniowe, przez państwo polskie uznane, i świadectwa urzędowe, im wydawane, z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów — opłacie nie podlegają.

Rozbudowa.

Nie podlegają opłacie:

1. (Art. 54 punkty 4 i 5). Umowy sprzedaży wzgl. kontrakty zamiany oraz akty wywłaszczenia — na mocy których gmina:

a) nabywa nieruchomości celem budowy domów mieszkalnych (art. 4, 6 ustawy z dnia 29 IV. 1925 r. Dz. U. Nr. 51, poz. 346),

b) nabywa grunty niezbędne do wykonania planu regulacji ulic, zatwierdzonego przez właściwą władzę, albo do budowy szkół i domów ludowych,

e) kupuje nadwyżki gruntów, ujawnione drogą postępowania, przewidzianego w ustawie z dn. 28 XII. 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (Dz. U. R. P. Nr. 1, poz. 1 z 1926 r.), a położone w sferze interesów mieszkaniowych miast i osad przemysłowo - fabrycznych oraz grunty państwowe, położone w owej sferze interesów (art. 4 i 11 powołanej pod literą „a" ustawy z dn. 29 IV. 1925 r. oraz art. 7 powołanej ustawy z dn. 28 XII. 1925 r.),

d) sprzedaje lub wydzierżawia spółdzielczym stowarzyszeniom mieszkaniowym, instytucjom społecznym, osobom prywatnym lub spółkom nieruchomości pod budowę domów mieszkalnych (art. 4, punkt „a" powołanej ustawy z dn. 29 kwietnia 1925 r.),

2. (art. 54, punkty 6 i 7). Sprzedaż budynku niewykończonego, jeżeli pismo, stwierdzające sprzedaż, sporządzono w ciągu 8 lat od dnia rozpoczęcia budowy, t. j. od dnia rozpoczęcia robót technicznych celem położenia fundamentów, jak również pierwsza po ukończeniu budowy sprzedaż budynku wykończonego, jeżeli pismo, stwierdzające sprzedaż, sporządzono w ciągu lat 8 od dnia, w którym zaczęto budynku używać.

Uwolnienie to tyczy się budynków mieszkalnych, oraz budynków, przeznaczonych do celów przemysłowych i handlowych, obejmuje również grunt, na którym budynek stoi, oraz podwórze; nie tyczy się nadbudówek i przybudówek. Osoba, powołująca się na uwolnienie od opłaty ma udowodnić warunki uwolnienia, a mianowicie: przedstawić zaświadczenie właściwego urzędu pierwszej instancji, mającego nadzór nad budownictwem.

3. (art. 69, p. 6). Umowa, na mocy której gmina kupuje materjały budowlane.

4. (art. 69, p. 6). Umowy, na mocy których gmina sprzedaje materjały budowlane spółdzielczym stowarzyszeniom mieszkaniowym, instytucjom spółdzielczym, oraz osobom prywatnym lub spółkom.

5. (art. 73, punkt 5). Rachunek, stwierdzający wykonanie umowy, wymienionej wyżej w punkcie 4.

6. a) (art. 120, punkt 4). Listy zastawne oraz obligacje mieszkaniowe, wydawane na mocy art. 12 ustawy o rozbudowie miast z dnia 29 kwietnia 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 51, poz. 346),

b) (art. 120, p. 4). obligi w przedmiocie kredytu budowlanego udzielonego na mocy powołanego art. 12,

c) (art. 122). weksle własne nie na zlecenie wystawiane w granicach tegoż kredytu,

d) (art. 120, punkt 4). obligi w przedmiocie kredytu amortyzacyjnego, długoterminowego, udzielonego celem konwersji kredytu, wymienionego w punktach b i c.

7. (art. 137, punkt 7, art. 139). Pokwitowania, stwierdzające spłatę kapitału, lub odsetek w przypadkach, wymienionych wyżej w punkcie 6, jak również — w tychże przypadkach — zezwolenie na wykreślenie wpisu w księdze wieczystej.

Spółdzielnie.

(Ustawa o spółdzielniach z dnia 29 października 1920 r. Dz. U. R. P. Nr. 111, poz. 733).

Nie podlegają opłacie:

1. (art. 139). Dokumenty umowne, ustalające stosunek między spółdzielnią a jej członkiem, a mianowicie: oświadczenie (deklaracja) w przedmiocie przystąpienia do spółdzielni, oraz deklaracje co do dalszych wkładów (art. 17 ustawy o spółdzielniach), jak również pismo, stwierdzające przyjęcie do spółdzielni (art. 20 ustawy o spółdzielniach):

a) zasadniczo,
b) jeżeli są sporządzone lub uwierzytelnione notarjalnie lub sądownie.

2. Wpłaty na udziały członków.

3. (art. 118, 136, 137, punkty 10, 13, 14). Pokwitowanie, którem:
a) spółdzielnia stwierdza wpłatę na udział (art. 16 i 21 ustawy o spółdzielniach) albo
b) dopłatę (art. 58 ustęp 2 ust. o spółdz.),
c) którem członek spółdzielni potwierdza zwrot udziału (art. 27 ust. o spółdz.) albo
d) zwrot dopłaty (art. 58 ustęp 5 ust. o spółdz.) albo
e) wypłacenie udziału w zyskach (art. 57 ust. o spółdz).,
f) którem spółdzielnia kredytowa potwierdza całkowitą, lub częściową spłatę pożyczki, udzielonej członkowi, albo uiszczenie odsetek przy takiej pożyczce,
g) pokwitowanie w przedmiocie należności spółdzielni za towary, dostarczone, lub dostaczyć się mające członkowi, albo należności członka za towary, oddane spółdzielni do komisowej sprzedaży (choćby członek był spółdzielnią), w szczególności znaczki, wydawane przez spółdzielnię celem kontroli zakupów członkowskich, jako też pokwitowania w przedmiocie sumy, wypłaconej przez spółdzielnię członkowi wzamian za towar jej zwrócony — pod warunkiem, że sprzedaż lub zakupno towaru przez spółdzielnię mieści się w granicach jej działalności podstawowej, określonej statutem,
h) wogóle pokwitowania, tyczące się stosunków prawnych między spółdzielnią a jej członkami, o ile te stosunki mieszczą się w granicach działalności podstawowej, określonej statutem,

ı) pokwitowania, tyczące się obrotu oszczędnościowego i czekowego spółdzielni, należących do związku rewizyjnego (art. 68 i 70 ustawy o spółdz.), w szczególności też pisma, któremi spółdzielnia taka stwierdza przyjęcie pieniędzy na oprocentowanie.

4. (art. 73 i 74). Rachunek, stwierdzający:

a) należności za towary sprzedane członkowi lub za towary przez spółdzielnię od kogokolwiek kupione albo otrzymane w komis — o ile sprzedaż względnie kupno mieści się w granicach podstawowej działalności, określonej statutem.

Podlegają opłacie:

5. Obligi i weksle (art. 114, 116, 117, 124).

a) pisma, stwierdzające otrzymanie pożyczki od „instytucji drobnego kredytu", t. j. od spółdzielni, należącej do związku rewizyjnego (art. 68 i 70 ust. o spółdzielniach), której podstawowem zadaniem statutowem jest udzielanie członkom pożyczek oraz przyjmowanie wkładów pieniężnych, podlegają opłacie w wysokości 0,3% od sumy zobowiązania, dopóki wysokość kredytu, jaki może być udzielony jednemu członkowi (art. 46 punkt 2 ust. o spółdz.) nie przewyższa kwoty, którą określi rozporządzenie; p. nadto niżej lit. c. d.,

b) oblig, stwierdzający otrzymanie pożyczki od spółdzielni, ale nie posiadający cech, wymienionych w punkcie a), podlega opłacie według zasad, podanych pod hasłem obligi ze zmianami, podanemi niżej pod literami c. i d. (zasady, podane pod literą c, d, tyczą się również obligów wymienionych pod literą a),

c) Minister Skarbu może na wniosek związku rewizyjnego zezwolić, aby spółdzielnie, należące do związku i mogące udzielać pożyczek tylko swym członkom, uiszczały opłaty (w wysokości 0,5% lub 0,3%) gotówką za pośrednictwem związku rewizyjnego; zezwolenie może być jednak każdego czasu odwołane,

d) Minister Skarbu może zezwolić, aby spółdzielnie kasowały znaczki stemplowe na obligach przez przepisanie datą skasowania oraz odciskiem swej pieczęci jak również, aby kasowały znaczki stemplowe na wekslach.

Wolne od opłaty:

e) Poręka przy pożyczce, udzielonej przez spółdzielnię członkowi.

6. (art. 142 punkt 13). Podania, wnoszone przez spółdzielnie i przez związki rewizyjne do Rady Spółdzielczej w zakresie jej właściwości, jakoteż wnoszone przez związki rewizyjne do innych władz państwowych w sprawach spółdzielni.

Reforma i meljoracje rolne.

W o l n e o d o p ł a t y:

1. (art. 52, p. 1, 6; art. 54 p. 2, 3; art. 58; art. 61; nadto art. 1 rozp. Prez. R. P. z dn. 7 II. 1928 r., Dz. U. R. P. Nr. 16, poz. 126). Umowy oraz orzeczenia władz ziemskich, stanowiące tytuł przejścia własności nieruchomości,

a) tyczące się nabycia nieruchomości przez Skarb Państwa lub przez Państw. Bank Rolny na zasadzie przepisów o reformie rolnej;

b) mające na celu regulację struktury gospodarstw rolnych, jako to: scalanie gruntów, likwidację serwitutów, zamianę gruntów, jeżeli podlegają zatwierdzeniu przez władze ziemskie.

P o d l e g a j ą o p ł a c i e:

c) stanowiące tytuł przejścia własności przy parcelacji, przeprowadzonej na zasadzie przepisów o reformie rolnej; od ceny sprzedaży — 1%;

2. sprzedaż karłowatego gospodarstwa celem uzupełnienia innego karłowatego gospodarstwa, jeżeli przedstawiono zaświadczenie okręgowego urzędu ziemskiego, stwierdzające, że sprzedawcy przyznano kredyt na zasadzie ustępu 2 art. 74 ustawy z dn. 28 XII. 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej (Dz. U. R. P. z 1926 r. Nr. 1 poz. 1): od ceny sprzedaży 1%;

3. pismo, stwierdzające kupno nieruchomości przez instytucję, upoważnioną do parcelacji, zawarte pod warunkami, które określi rozporządzenie, — od ceny kupna 1%.

W o l n e o d o p ł a t y:

4. (art. 120, p. 4). Obligacje oraz innego rodzaju obligi, tyczące się pomocy kredytowej, przewidzianej w ustawach: o wykonaniu reformy rolnej, o nadaniu ziemi żołnierzom wojska polskiego oraz o scalaniu gruntów.

5. (art. 137, p. 7; art. 139). Pokwitowania, stwierdzające spłatę kapitału lub odsetek w przypadkach, przewidzianych w punkcie 3 oraz zezwolenia na wykreślenie wpisu w księdze wieczystej w tychże przypadkach.

6. (art. 142, punkty 9 i 10). Podania w sprawie przejęcia przez Skarb Państwa nieruchomości na cele parcelacji i osadnictwa, wnoszone przez osoby, których majątek ulega przejęciu, w sprawie nadania ziemi na mocy ustawy o wykonaniu reformy rolnej, jakoteż w sprawach, tyczących się pomocy kredytowej dla osadników.

7. (art. 120, p. 4; art. 137, p. 7; art. 139; art. 142, p. 1; art. 160, p. 1);

a) obligi, stwierdzające otrzymanie pożyczki z „państwowego funduszu kredytu na meljoracje rolne” (ustawa z dnia 22 VII. 1925 r. Dz. U. R. P. Nr. 88, poz. 609);

b) pokwitowania, stwierdzające spłatę kapitału, lub odsetek — przy pożyczce wymienionej w p. 1, jak również zezwolenie na wykreślenie wpisu w księdze wieczystej,

c) podania i świadectwa urzędowe w sprawie meljoracyj rolnych.

Podania.

Wnoszone do urzędów państwowych.

1. Zasadniczo podlegają opłacie 3 zł. od każdego załącznika, jako też od każdego dalszego egzemplarza (duplikatu) podania i odpisu podania, wraz z niem złożonych po 50 gr. Ilość arkuszy jest bez znaczenia.

2. Podanie ponowne, przy którem jedynie zostają złożone załączniki, potrzebne do załatwienia pierwszego podania, nie podlega opłacie; od załączników opłaca się jednak po 50 gr.

Nie podlegają opłacie (art. 142):

3. Podania, zawierające wnioski w sprawach publicznych albo wiadomości, udzielone w sprawie publicznej w myśl obowiązującego przepisu lub na żądanie władzy — w szczególności podania w sprawach budowy szkół, regulacji rzek, zabudowania górskich potoków, meljoracyj rolnych, budowy mostów i t. p.

4. Podania: tyczące się wyborów do Sejmu i Senatu, do ciał reprezentacyjnych, samorządowych i do komisyj podatkowych;

5. w sprawach służby wojskowej, osobistych świadczeń wojennych i obowiązku odstępowania na rzecz państwa zwierząt pociągowych i wozów;

6. osób, które pozostają lub pozostawały w służbie państwa lub związków samorządowych oraz członków rodzin tych osób, w sprawach, tyczących się stosunku służbowego, jak również podania o posady w urzędach państwowych;

7. w sprawach nauki, szkolnictwa i oświaty pozaszkolnej;

8. tyczące się ustawowo nakazanych zwolnień, obniżeń lub odroczeń w zakresie danin publicznych;

9. o zwrot daniny publicznej, nienależnie pobranej, jeżeli ją uiszczono bez wymiaru urzędowego lub w kwocie wyższej niż ustalona urzędownie;

10. w sprawach nadania ziemi na mocy ustawy o wykonaniu reformy rolnej, nadania ziemi żołnierzom wojska polskiego lub inwalidom wojennym, jako też w sprawach. tyczących się pomocy kredytowej dla osadników i reemigrantów;

11. w sprawach przymusowego wywłaszczenia na użytek publiczny, jak również w sprawie przejęcia przez skarb państwa nieruchomości na cele parcelacji i osadnictwa, wnoszone przez osoby, których majątek ulega wywłaszczeniu lub przejęciu;

12. tyczące się ubezpieczeń przymusowych;

13. w sprawach, należących do zakresu działania Min. Pracy i Op. Sp. i podwładnych temuż Ministerstwu urzędów, o ile zawierają prośbę o pracę, ochronę lub opiekę, albo zgłoszenie zapotrzebowania pracowników, lub o ile tyczą się rejestracji związków zawodowych i pracowniczych kas przezorności, jak również w sprawach, tyczących się umów zbiorowych;

14. wnoszone przez spółdzielnie i przez związki rewizyjne do Rady Spółdzielczej w zakresie jej właściwości, jako też wnoszone przez związki rewizyjne do innych władz państwowych w sprawach spółdzielni;

15. tyczące się spraw, należących do zakresu działania instruktora stowarzyszeń przemysłowo - rzemieślniczych;

16. tyczące się czynów, za które grozi kara, przewidziana w kodeksie karnym, albo w przepisach administracyjnych lub skarbowych, w szczególności też występków i wykroczeń służbowych;

17. osób, których stan niezamożności jest niewątpliwie znany urzędowi, mającemu załatwić podanie, jeżeli uiszczenie opłaty nie jest możliwe, bez dotkliwego uszczerbku majątkowego;

18. osób, dotkniętych klęską żywiołową o zapomogi, lub ulgi;

19. w sprawach pomocy państwowej na odbudowę budynków, zniszczonych, lub uszkodzonych na skutek działań wojennych;

20. wnoszone na mocy ustawy o organizacji odbudowy technicznej wsi, miast i miasteczek (Dz. U. R. P. Nr. 24, poz. 143 z r. 1920) w sprawie świadczeń przymusowych, wywłaszczenia, lub regulacji działek budowlanych;

21. w sprawach publicznych zgromadzeń i wykładów;

22. o wydanie świadectw, których posiadanie jest nakazane przez obowiązujące przepisy ze względów publicznych, świadectw szczepienia ospy, oraz świadectw ubóstwa;

23. o zaświadczenie na wtóropisie, odpisie lub tłumaczeniu, iż opłatę stemplową od pisma pierwszego uiszczono;

24. wnoszone przez urzędy państwowe imieniem skarbu Rzeczypospolitej;

25. wnoszone przez związki komunalne i inne związki przymusowe, mające siedzibę na obszarze Rzeczypospolitej;

26. podania kościołów i gmin wyznaniowych, przez państwo polskie uznanych;

27. fundacyj, zakładów i zrzeszeń, prawnie istniejących i posiadających siedzibę w Polsce, których zadanie stanowi wyłącznie wykonywanie kultu religijnego, albo działalność naukowa, oświatowa lub dobroczynna;

28. podania o zatwierdzenie statutu fundacji, zakładu, lub zrzeszenia, wymienionego w punkcie 27;

29. gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych;

30. w postępowaniu tyczącem się uregulowania struktury drobnych gospodarstw rolnych (scalania gruntów, podziału wspólnot, likwidacji lub ścisłego określenia rozmiaru serwitutów, zamiany gruntów) oraz w postępowaniu Urzędów Ziemskich, obejmującem prace techniczne (art. 31 ustawy z dn. 11 VIII. 1923 r. Dz. U. R. P. Nr. 90, poz. 706);

31. osób odznaczonych za zasługi publiczne, jeżeli podanie tyczy się odznaczenia;

32. tyczące się nabycia i utraty obywatelstwa drogą opcji, oparte na traktacie międzypaństwowym;

33. o zezwolenie na urządzenie widowiska lub koncertu publicznego, jeżeli dochód przeznaczony jest w całości na cele społeczne, oświatowe lub kulturalne;

34. o zezwolenie na przekazanie waluty obcej zagranicę, jeżeli kwota, która ma być przekazana, nie przewyższa 200 zł.;

35. komunalnych kas oszczędności i istniejących przy nich zakładów zastawniczych (art. 28, p. 3 rozp. Prez. R. P. z dn. 13 IV. 1927 r. Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 339);

36. o wydanie wyciągów i innych świadectw z akt stanu cywilnego.

Gminne kasy pożyczkowo - oszczędnościowe.

1. (art. 116) pisma stwierdzające otrzymanie pożyczki od gminnej kasy pożyczkowo - oszczędnościowej; od sumy zobowiązania opłata wynosi 0,3%.

W o l n e o d o p ł a t y:

2. (art. 118) pisma, stwierdzające przyjęcie przez gminną kasę pożyczkowo - oszczędnościową pieniędzy na oprocentowanie;

3. (art. 137, punkt 13) pokwitowania tyczące się obrotu oszczędnościowego gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych;

4. (art. 144, punkt 5) podania gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych oraz

5. (art. 160) świadectwa urzędowe im wydawane — z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów.

Podpisy (art. 158).

Poświadczenie własnoręczności podpisów lub znaków ręcznych:

1. podlega — jeśli własnoręczność poświadczył sąd — przepisom o opłatach sądowych;
2. jeżeli poświadczył notarjusz, to poświadczenie własnoręczności jak również dokonane jednocześnie poświadczenie zdolności osobistej jest wolne od opłaty;

3. jeżeli poświadczył inny urząd państwowy, to opłata wynosi przy jednym podpisie 1 zł., przy dwóch — 2 zł. i przy trzech lub więcej podpisach 3 zł.

Rachunki (art. 72—74, 90, 91).

1. Wysokość opłaty: jeżeli umowę, której wykonanie rachunek stwierdza, zawarł bądź wystawca bądź odbiorca rachunku w zakresie swego przedsiębiorstwa, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo zwolnionego od tego podatku — z wyjątkiem przypadków kupna lasu na wyrąb. Przy należności nie przewyższającej 20 zł. rachunek jest wolny od opłaty.

Przy należności ponad	20 zł.	do	50 zł.	rachunek jest	0,10 zł.
„ „ „	50 „	„	100 „	„ „	0,20 „
„ „ „	100 „	„	150 „	„ „	0,30 „
„ „ „	150 „	„	200 „	„ „	0,40 „
„ „ „	200 „	„	250 „	„ „	0,50 „
„ „ „	250 „	„	300 „	„ „	0,60 „
„ „ „	300 „	„	350 „	„ „	0,70 „
„ „ „	350 „	„	400 „	„ „	0,80 „
„ „ „	400 „	„	450 „	„ „	0,90 „
„ „ „	450 „	„	500 „	„ „	1,— „
„ „ „	500 „	„	550 „	„ „	1,10 „
„ „ „	550 „	„	600 „	„ „	1,20 „
„ „ „	600 „	„	650 „	„ „	1,30 „
„ „ „	650 „	„	700 „	„ „	1,40 „
„ „ „	700 „	„	750 „	„ „	1,50 „
„ „ „	750 „	„	800 „	„ „	1,60 „
„ „ „	800 „	„	850 „	„ „	1,70 „
„ „ „	850 „	„	900 „	„ „	1,80 „
„ „ „	900 „	„	950 „	„ „	1,90 „
„ „ „	950 „	„	1000 „	„ „	2,00 „

„ „ „ 1000 od każdych pełnych lub zaczętych 50 złotych po . . . . 0,10 „

2. Rachunki szpitali, nie będących przedsiębiorstwami zarobkowemi, w przedmiocie kosztów leczenia wolne są od opłaty.

Pokwitowania.

(art. 72, 87, 90, 93, 114, 118, 136—139, 149 oraz 1, lit. c) i d) rozp. Prez R. P. z dn. 7/X. 1927 r. Dz. U. R. P. Nr. 90, poz. 804).

Pokwitowanie z odbioru pieniędzy i papierów wartościowych:

1. zasadniczo 20 gr.

W o l n e o d o p ł a t y:

2. gdy pokwitowanie stwierdza odbiór pieniędzy, lub papierów wartościowych, których wartość nie przewyższa 50 zł.

3. pokwitowania, wiążące się ze stosunkami ubezpieczeniowemi, gdy zakład ubezpieczeń ma w Polsce siedzibę, lub przedstawicielstwo, a mianowicie, stwierdzające: uiszczenie premji lub innej kwoty, do której uiszczenia ubezpieczający jest obowiązany wobec zakładu ubezpieczeń; wypłatę sumy ubezpieczenia lub bonusu; zwrot sum, zapłaconych zakładowi ubezpieczeń — a mianowicie, zwrot na skutek niedojścia do skutku ubezpieczenia, albo na skutek rozwiązania lub zmiany stosunku ubezpieczeniowego.

4. stwierdzające odbiór wynagrodzenia za świadczenie, stanowiące obowiązek publiczno - prawny.

Weksle (art. 122 — 125).

Weksle wystawione w Polsce: zasadniczo

przy sumie wekslowej			do	50 zł.	0,20 zł.
„ „ „	ponad	50	„	100 „	0,30 „
„ „ „	„	100	„	200 „	0,60 „
„ „ „	„	200	„	300 „	0,90 „
„ „ „	„	300	„	400 „	1,20 „
„ „ „	„	400	„	500 „	1,50 „
„ „ „	„	500	„	600 „	1,80 „
„ „ „	„	600	„	700 „	2,10 „
„ „ „	„	700	„	800 „	2,40 „
„ „ „	„	800	„	900 „	2,70 „
„ „ „	„	900	„	1000 „	3,— „
„ „ „	„	1000	„	2000 „	6,— „
„ „ „	„	2000	„	3000 „	9,— „
„ „ „	„	3000	„	4000 „	12,— „
„ „ „	„	4000	„	5000 „	15.— „
„ „ „	„	5000	„	6000 „	18,— „
„ „ „	„	6000	„	7000 „	21,— „
„ „ „	„	7000	„	8000 „	24,— „
„ „ „	„	8000	„	9000 „	27,— „
„ „ „	„	9000	„	10000 „	30,— „

Przy sumie wekslowej przewyższającej 10.000 zł. należy uiścić po 3 zł. od każdego pełnego lub zaczętego tysiąca sumy wekslowej.

WŁADZE CENTRALNE.

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Prezydent Rzeczypospolitej jest najwyższym organem Narodu w zakresie władzy wykonawczej. Prezydent spełnia władzę wykonawczą przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów. Prezydent jest najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych Państwa w czasie pokoju.

Stałem miejscem zamieszkania Prezydenta jest Zamek w Warszawie. Mieszczą się tam istniejące przy Prezydencie Kancelarja Cywilna i Wojskowa Adjutantura Generalna.

SEJM I SENAT RZECZYPOSPOLITEJ.

Władza ustawodawcza i kontrolująca należy do Sejmu i Senatu. Reprezentują: Sejm — Marszałek Sejmu, Senat — Marszałek Senatu.

Biura Sejmu i Senatu mieszczą się przy ul. Wiejskiej n-ry 4, 6, 8. Telefon -- centrala telefoniczna Sejmu i Senatu.

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI PAŃSTWA.

Kontrolę administracji państwowej pod względem finansowym wykonywuje Najwyższa Izba Kontroli Państwa. Na jej czele stoi prezes, wraz z dwoma wiceprezesami. Izba dzieli się na 4 departamenty. Organami prowincjonalnemi Izby są Okręgowe Izby Kontroli Państwa.

Adres: Żórawia 44, tel. centrala 505-73 i 505-75. Nadto: Departament III — Złota 22, Departament IV — Długa 50.

RADA MINISTRÓW.

Rada Ministrów jest właściwym organem, rozstrzygającym o kierunku polityki rządu. Jest to organ kolegjalny, pozostający pod przewodnictwem Prezesa Rady Ministrów. Radę Ministrów obecnie stanowią:

Prezes Rady Ministrów — *K. Świtalski.*
Minister Spraw Wojskowych — *Marszałek J. Piłsudski.*
Minister Spraw Wewnętrznych — *F. Sławoj-Składkowski.*
Minister Spraw Zagranicznych — *A. Zaleski.*
Minister Skarbu — *I. Matuszewski.*
Minister Sprawiedliwości — *St. Car.*
Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego — *L. Czerwiński.*
Minister Rolnictwa — *K. Niezabytowski.*

Minister Przemysłu i Handlu — *E. Kwiatkowski.*
Minister Komunikacji — *A. Kühn.*
Minister Robót Publicznych — *J. Moraczewski.*
Minister Pracy i Opieki Społecznej — *A. Prystor.*
Minister Reform Rolnych — *W. Staniewicz.*
Minister Poczt i Telegrafów — *S. Boerner.*

PREZES RADY MINISTRÓW.

Prezes Rady Ministrów przewodniczy Radzie Ministrów i kieruje ogólnie działalnością Rządu.

Prezesowi Rady Ministrów bezpośrednio podlega Prezydjum Rady Ministrów, złożone z Biura Prezydjum, oraz Gabinetu Prezesa Rady Ministrów.

Adres: Krakowskie Przedmieście n-r. 46-48.
Tel. Centrala 310-00, 310-11.

Prezesowi Rady Ministrów podlegają nadto następujące instytucje:

NAJWYŻSZY TRYBUNAŁ ADMINISTRACYJNY.

Podlega pod względem administracyjnym.
Adres: Miodowa 22.
Tel. biuro prezydjalne 2-35.

NAJWYŻSZA KOMISJA DYSCYPLINARNA.

Adres: Pałac Rady Ministrów. Krakowskie Przedmieście n-r. 46/48:
Tel.: Centrala Prezydjum Rady Ministrów.

POLSKA AGENCJA TELEGRAFICZNA (P. A. T.)

Adres: Dyrekcja — Krakowskie Przedmieście n-r. 50.
Tel.: 85-69.
Redaktor dyżurny — Mokotowska 14.
Tel.: 90-53.

MONITOR POLSKI.

Dziennik — wydawnictwo urzędowe.
Adres: Miodowa 22.
Tel.: Dyrektora 44-05.
„ Administracji 44-50.

KOMISJA DLA USPRAWNIENIA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ.

Od roku 1928 działa przy Prezesie Rady Ministrów specjalna komisja, zwana Komisją dla usprawnienia administracji publicznej, mająca na celu

przygotowanie i opracowanie materjałów i wniosków w zakresie wskazanym w tytule Komisji. Na czele Komisji stoi prezes, powoływany przez Radę Ministrów.

Adres: Prezydjum Rady Ministrów.

Tel.: Centrala Prezydjum Rady Ministrów.

MINISTERSTWA.

Na czele poszczególnych ministerstw stoją ministrowie odpowiedzialni indywidualnie za działalność w zakresie swego urzędu.

Podajemy poniżej podział poszczególnych ministerstw na departamenty i wydziały, wraz z obszerniejszemi informacjami, dotyczącemi tych ministerstw, departamentów i wydziałów, w których zakresie działania leży załatwianie spraw, obchodzących bezpośrednio samorząd.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH.

Statut organizacyjny Min. Spraw Wewnętrznych — Monitor Polski nr. 158 z 1926 r. zmiana statutu, dotycząca utworzenia specjalnego wydziału aprowizacyjnego — Monitor Polski nr. 209 z 1927 r.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dzieli się na pięć departamentów:

Departament I Organizacyjny, II Polityczny, III Samorządowy, IV Administracyjny, V Służby Zdrowia, oraz samodzielne wydziały: Wojskowy i Aprowizacyjny.

Ministrowi Spraw Wewnętrznych podlegają nadto:

Główny Urząd Statystyczny, Główna Komenda Policji Państwowej, oraz Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza, Urząd Naczelnego Nadzwyczajnego Komisarza do walki z epidemjami.

Przy Ministrze Spraw Wewnętrznych funkcjonują, jako organa doradcze: Państwowa Rada Spożywców, Państwowa Rada Samorządowa, Państwowa Naczelna Rada Zdrowia, Państwowa Rada Statystyczna, Państwowa Rada dla spraw uzdrowisk.

Adres: Całe Min. Spraw Wewn. mieści się przy ul. Nowy-Świat 67/69. z wyjątkiem Głównego Urzędu Statystycznego i Departamentu V-go Służby Zdrowia.

Tel.: Minister 318-84.
„ Podsekretarz Stanu 203-25.
„ Biuro informacyjno-podawcze 62-50.
„ Kierownik sekretarjatu 63-43.

DEPARTAMENT I. ORGANIZACYJNY.

Wydziały: 1. Organizacyjno-Prawny, 2. Osobowy, 3. Inspekcji, 4. Wyszkolenia i organizacji pracy.

Departament Organizacyjny obejmuje sprawy organizacji i nadzoru nad urzędowaniem Ministerstwa, oraz władz i urzędów Ministerstwu podległych, sprawy doboru i szkolenia personelu urzędniczego, wszelkie sprawy finansowo-gospodarcze i nadzór nad pracami ustawodawczemi w Ministerstwie; w szczególności Wydział organizacyjno - prawny tego Departamentu obejmuje sprawy organizacji władz i urzędów miejscowych (z wyjątkiem samorządowych), organizacji policji, oraz jej stosunku do władz państwowych i samorządowych, sprawy podziału administracyjnego oraz nadzór nad pracami ustawodawczemi, a więc dotyczącemi i samorządu. Wydział inspekcji, wyszkolenia i organizacji pracy obejmuje sprawy inspekcji wszystkich podległych Ministerstwu władz administracyjnych, nadzoru nad inspekcją wojewódzką oraz sprawy wyszkolenia urzędników i organizacji pracy w urzędach.

Tel.: Dyrektor Dept. — 152-08. Kancelarja — 293-56.

DEPARTAMENT II. POLITYCZNY.

Wydziały: 1) Społeczno-polityczny, 2) Narodowościowy, 3) Bezpieczeństwa.

Departament Polityczny obejmuje sprawy ogólno-polityczne, narodowościowe i bezpieczeństwa.

Tel.: Dyrektor Dept. — 63-33; Kancelarja—49-06.

DEPARTAMENT III. SAMORZĄDU.

Wydziały: 1) Administracji samorządowej, 2) Finansów komunalnych, 3) Komunalnej polityki gospodarczej.

Departament Samorządu obejmuje sprawy organizacji związków komunalnych, wykonywania nadzoru nad ich działalnością, zwłaszcza nad gospodarką finansową i działalnością ekonomiczną.

Tel.: Dyrektor Dept. — 52-87. Kancelarja — 86 44.

I. Administracji Samorządowej obejmuje sprawy administracji samorządu miast, miasteczek i uzdrowisk; sprawy samorządu ziemskiego; sprawy wynikające z potrzeby zapewnienia zgodnej działalności ministerstw w zakresie stosowania statutu autonomicznego wojew. Śląskiego, oraz sprawy samorządowe nie należące do kompetencji innych wydziałów.

Tel. Naczelnika Wydziału — 62-41.

II. Wydział Finansów Komunalnych obejmuje sprawy dotyczące gospodarki finansowej związków komunalnych.

Tel. Naczelnika Wydziału — 86-02.

III. Wydział komunalnej polityki gospodarczej obejmuje sprawy dotyczące ekonomicznej działalności związków samorządowych, oraz urządzeń społeczno - gospodarczych tych związków.

Tel. Naczelnika Wydziału — 517-53.

DEPARTAMENT IV. ADMINISTRACYJNY.

Wydziały: 1) Praw Stanu Cywilnego i praw obywatelskich, 2) Porządku publicznego, 3) Administracyjny.

Departament IV Administracyjny obejmuje sprawy, dotyczące wykonywania ustaw i rozporządzeń z zakresu Min. Spraw. Wewn., nieprzekazane innym departamentom, a mianowicie: sprawy stanu cywilnego, obywatelstwa, administracyjno - policyjne, ochrony granic, sprawy cudzoziemców, sprawy orzecznictwa i inne.

Tel.: Dyrektor Dept. — 63-05, Kancelarja — 304-22.

DEPARTAMENT V. SŁUŻBY ZDROWIA.

Organizacja Departamentu Służby Zdrowia — Monitor Polski — nr. 61 z 1924 roku.

Wydziały: 1) Organizacyjny, 2) Lecznic i uzdrowisk, 3) Higjeny społecznej, 4) Chorób zakaźnych, 5) Statystyki, 6) Farmaceutyczny, nadto Oddział rachuby, Inspekcja służby zdrowia.

Departament Służby Zdrowia obejmuje sprawy organizacji i nadzoru w zakresie państwowej i komunalnej służby zdrowia, oraz nadzór nad działalnością organizacyj lekarskich i higjenicznych. Podlegają mu państwowe zakłady: higjeny, badania surowic, badania żywności, oraz państwowe rady: lekarska, aptekarska, uzdrowiskowa i inne.

Załatwia pozatem Departament sprawy higjeny społecznej, higjeny zawodowej, opieki nad matką i dzieckiem, nadzoru nad stanem zdrowotnym szkół, lecznictwa, kas chorych i t. p.

Do wydziału zakładów leczniczych i uzdrowisk Departamentu należy administracja państwowemi zakładami leczniczemi oraz nadzór nad innemi zakładami i uzdrowiskami, a więc i utrzymywanemi przez samorząd.

Wreszcie nadzoruje Departament handel środkami leczniczemi, oraz prowadzi statystykę zdrowotności publicznej.

Wydział walki z chorobami zakaźnemi załatwia wszelkie sprawy chorób epidemicznych, jak sprawy szczepień, izolacji, dezynfekcji i t. p.

Adres: ul. Nowowiejska 39.

Tel. Dyrektora Dept. — 62-80.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY.

G. U. S. utworzony został na podstawie ustawy z dn. 21.X.1919 r. (Dz. Ustaw.nr. 85, poz. 464) o organizacji statystyki. Statut G. U. S. ogłoszony został w Dz. Ustaw nr. 60, poz. 436 z 1923 r.

Główny Urząd Statystyczny ma za zadanie zbierać, opracowywać i ogłaszać dane statystyczne, dotyczące Rzeczypospolitej Polskiej.

Wydział statystyki finansów państwowych i komunalnych opracowuje statystykę finansów państwowych i samorządowych.

G. U. S. wydaje „Wiadomości Statystyczne" oraz szereg wydawnictw perjodycznych: miesięczniki, kwartalniki i roczniki statystyczne.

Adres: Al. Jerozolimskie nr. 32.

Tel. Sekretarjatu — 55-85.

PAŃSTWOWA RADA SAMORZĄDOWA.

Państwowa Rada Samorządowa utworzoną została na podstawie rozp. Rady Ministrów z dn. 7.III.1927 r. jako organ doradczy w sprawach samorządu przy Ministrze Spraw Wewnętrznych. Składa się z członków mianowanych przez Ministra z pośród osób, przedstawionych przez zrzeszenia związków samorządowych oraz z pośród działaczy samorządowych. Statut Rady ogłoszony został w Monitorze Polskim w nr. 66 z 1927 r.

PAŃSTWOWA RADA SPOŻYWCÓW.

Jako organ doradczy w sprawach zabezpieczenia podaży artykułów pierwszej potrzeby na rynku wewnętrznym (aprowizacji ludności) działa przy Ministrze Spraw Wewnętrznych Rada Spożywców, utworzona rozporządzeniem Rady Ministrów z d. 28 czerwca 1924 r. (Monitor Polski nr. 148 poz. 451). Zmiany w organizacji Rady wprowadza nowe rozporządzenie z d. 23-go lutego 1927 r. (Monitor Polski — nr. 55, poz. 119). Do tego rozporządzenia dodany został statut Rady.

PAŃSTWOWA NACZELNA RADA ZDROWIA.

Państwowa Naczelna Rada Zdrowia utworzoną została na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 7-go stycznia 1926 r. o Państwowych: Naczelnej oraz Wojewódzkich i Powiatowych Radach Zdrowia. Rozporządzenie ogłoszone zostało w N-rze 18, poz. 52 Monitora Polskiego z 1926 r., częściową zmianę wprowadziło nowe rozporządzenie z dn. 18-go listopada 1927 roku. (Monitor — Nr. 281, poz. 771).

Państwowa Naczelna Rada Zdrowia jest organem doradczym przy Ministrze Spraw Wewnętrznych. W skład jej wchodzi jeden przedstawiciel samorządu miejskiego i — 1 powiatowego, delegowani przez centralne zrzeszenia związków samorządowych.

INNE INSTYTUCJE PRZY MINISTRZE SPRAW WEWNĘTRZNYCH.

Państwowy Zakład Higjeny, wraz z Państwową Szkołą Higjeny.
Adres: Chocimska 24. Tel.: Kancelarja — 108-42.

Państwowe Zakłady Badania Żywności.
Adres: Chocimska 24. Tel.: Kancelarja — 98-22.

MINISTERSTWO SPRAW ZAGRANICZNYCH.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych dzieli się na departamenty: Administracyjny, Polityczny i Konsularny, oraz Protokuł Dyplomatyczny wraz z sekretarjatem ministra.

Adres: Wierzbowa 1; Tel.: Centrala: 414 - 50, 414-56. Informacja: 413-35.

MINISTERSTWO SKARBU.

Statut organizacyjny Ministerstwa Skarbu — Monitor Polski nr. 208 z 1927 roku.

Ministerstwo Skarbu dzieli się na osiem departamentów: Ogólny, Obrotu Pieniężnego, Budżetowy, Ceł, Podatków i Opłat, Akcyz i Monopolów, Kasowy, Likwidacyjny, oraz Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń i Naczelny Inspektorat Straży Celnej.

Wszystkie departamenty z wyjątkiem Likwidacyjnego, mieszczą się razem: ul. Rymarska 3/5. Tel.: Centrala — 314-36, 314-37.
Minister — 58-55.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Wydziały: 1) Prezydjalny, 2) Administracyjny, 3) Gospodarczy, 4) Polityki Finansowo - Gospodarczej, 5) Emerytalny, 6) Karny.

Departament ogólny załatwia sprawy: osobowe i organizacyjne centrali i urzędów podległych, wynikające ze stosunku Ministerstwa do Prezydenta, ciał ustawodawczych, Prezesa Rady Ministrów. Specjalny Wydział polityki finansowo - gospodarczej zajmuje się sprawami stosunków finansowo - gosp. z państwami ościennemi i Ligą Narodów, sprawami bilansu handlowego i płatniczego, oraz statystyką finansową. Specjalny wydział emerytalny zajmuje się sprawami emerytur.
Tel.: Dyrektor — 88-24. Kancelarja Główna — 142-80.

DEPARTAMENT OBROTU PIENIĘŻNEGO.

Wydziały: 1) Walutowy, 2) Kredytu Publicznego, 3) Bankowy, 4) Polityki Kredytowej i Rady Spółdzielczej, 5) Komisarjat Bankowy.

Departament Obrotu Pieniężnego załatwia sprawy, związane ze sprawami walutowemi, bankowością, kredytem publicznym, polityką kredytową Państwa oraz Rady Spółdzielczej i nadzoru nad bankami.

Tel.: Dyrektor — 512-22. Kancelarja — 512-48.

DEPARTAMENT BUDŻETOWY.

Wydziały: 1) Polityki budżetowej, 2) Budżetów Administracyjnych A., 3) Budżetów Administracyjnych B., 4) Budżetów Komunikacyjno - Budowlanych, 5) Budżetów Gospodarczych, 6) Rent Inwalidzkich.

Departament Budżetowy zajmuje się sprawami związanemi z budżetem, oraz polityką budżetową Państwa. Wydział Polityki Budżetowej załatwia m. innemi i sprawy pomocy finansowej dla samorządu terytorjalnego.

Tel.: Dyrektor — 512-09. Kancelarja — 512-69.

DEPARTAMENT PODATKÓW I OPŁAT.

Wydziały: 1) Administracyjny, 2) Podatku Dochodowego i Majątkowego, oraz od Kapitałów i Rent, 3) Podatków Realnych i Finansów Samorządowych, 4) Podatku Przemysłowego, 5) Katastralny, 6) Opłat Stemplowych, 7) Podatku od Spadków i Darowizn.

Departament Podatków i Opłat zajmuje się sprawami podatków, oraz polityką podatkową.

Wydział Podatków Realnych i Finansów Samorządowych załatwia wszystkie sprawy, dotyczące podatków realnych, oraz finansów samorządowych, więc i te, które wymagają zgodnego działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Skarbu.

Tel.: Dyrektor — 512-20. Kancelarja — 314-65.

DEPARTAMENT CEŁ.

Wydziały: 1) Administracyjny, 2) Taryfowy, 3) Ustawodawstwa Celnego, 4) Postępowania Celnego.

Tel.: Dyrektor — 512-31. Kancelarja Dept. — 512-52.

DEPARTAMENT AKCYZ I MONOPOLI.

Wydziały: 1) Administracyjny, 2) Podatków Pośrednich i Monopolów A., 3) Podatków Pośrednich i Monopolów B., 4) Kontroli.

Tel.: Dyrektor — 36-69. Kancelarja Dept. — 512-01.

DEPARTAMENT KASOWY.

Wydziały: 1) Inspekcyjny, 2) Instrukcyjny, 3) Centralnej Księgowości. Tel.: Dyrektor — 11-50. Kancelarja Dept. — 291-03.

DEPARTAMENT LIKWIDACYJNY.

Wydziały: 1) Rosyjsko - Likwidacyjny, 2) Rosyjsko - Rozrachunkowy, 3) Niemiecki, 4) Austrjacki.

Adres: ul. Leszno 5. Tel.: Dyrektor — 84-63. Kancelarja Dept. — 35-14.

URZĘDY PODLEGŁE.

Prokuratorja Generalna. Ul. Leszno 5. Tel.: Centrali 101-15, 101-17.

Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń. Ul. Miodowa 11. Tel.: Dyrektor — 310-17. Ogólny 231-02.

Naczelny Inspektorat Straży Celnej. Ul. Rymarska 3/5.

Generalna Dyrekcja Loterji Państwowej. Nalewki Nr. 2. Tel.: Dyrektor — 45-00. Ogólny — 285-89.

Biuro Sprzedaży Soli. Moniuszki 3. Tel.: Dyrektor — 116-53.

Dyrekcja Polskiego Monopolu Tytuniowego. Nowy Świat 4. Tel.: Dyrektor naczelny — 75-41. Kancelarja — 77-51.

Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego. Ul. Leszno 1. Tel.: Dyrektor — 34-28. Kancelarja — 307-64.

Państwowe Zakłady Graficzne. Adres: Al. Jerozolimskie 91. Tel.: biuro centralne — 48-49.

Mennica Państwowa. Adres: Ząbkowska 27/31. Tel.: Centrala — 15-93.

ORGANA DORADCZE PRZY MIN. SKARBU.

Państwowa Rada Spółdzielcza, organ powołany na podstawie ustawy z dn. 29 października 1920 r. o spółdzielniach (Dz. Ustaw Nr. 111, poz. 703) ma za zadanie spółdziałać z Ministrem Skarbu w zakresie spraw spółdzielczych. Składa się w $^2/_3$ z osób, przedstawionych Ministrowi do nominacji przez spółdzielcze związki rewizyjne. Organizacyjnie Rada Spółdzielcza łączy się z Min. Skarbu przez Wydział Rady Spółdzielczej w Dept. Obrotu Pieniężnego.

Rada Finansowa, organ doradczy przy Ministrze Skarbu, powołany rozp. Prezydenta z dn. 10 grudnia 1926 r. (Dz. Ustaw Nr. 121, poz. 696) składa się z członków nominowanych przez Prezydenta. Zadaniem Rady jest wydawanie opinji w ważniejszych kwestjach finansowych, oraz w sprawach ustawodawstwa skarbowego.

Państwowa Rada Ubezpieczeniowa. Jest to organ doradczy w zakresie ubezpieczeń ekonomicznych. Współdziała z Państwowym Urzędem Kontroli Ubezpieczeń. Utworzony został na podstawie rozporządzenia Ministra Skarbu z dn. 24-go października 1921 r. (Monitor Polski Nr. 256 z 1921 r.). Zmiana częściowa: rozporządzenie z dn. 3-go września 1925 r. (Monitor Polski Nr. 220 z 1925 r.).

Państwowa Rada Rozbudowy Miast. Jest to organ doradczy Ministra Skarbu w zakresie gospodarowania państwowemi funduszami: Budowlanym i Rozbudowy Miast. Składa się z przedstawicieli 7 wielkich miast, przedstawicieli Związku Miast Polskich, Spółdzielni Spożywców, Ministerstw: Spraw Wewnętrznych i Robót Publicznych oraz Banku Gosp. Krajowego. Powołanie tej Rady przewidziane zostało rozporządzeniem Prezydenta z dn. 22-go kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast (Dz. U. 42, poz. 372).

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI.

Ministerstwo Sprawiedliwości dzieli się na departamenty: I. Ustawodawczy, II. Administracyjny, III. Karny.

Ul. Długa 7. Tel.: Sekretarjat ministra — 28-76.

Departament Ustawodawczy. Tel.: Dyrektor — 28-54. Kancelarja 28-52.

Departament Administracyjny. Tel.: Dyrektor — 28-72. Kancelarja 28-67.

Departament Karny. Tel.: Dyrektor — 319-81. Kancelarja — 310-83.

Dziennik Ustaw. Plac Krasińskich 12. Tel.: Redakcja — 83-42. Administracja — 83-44.

Komisja Kodyfikacyjna. Mokotowska 14. Tel.: 91-82.

Sąd Najwyższy. Plac Krasińskich 1/5. Tel.: kancelarji prezydjalnej — 314-24.

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO.

Statut organizacyjny Min. W. R. i Oświecenia Publicznego — Monitor Polski Nr. 212 z 1928 r.

Ministerstwo W. R. i O. P. dzieli się na sześć departamentów: 1) Ogólny, 2) Szkolnictwa ogólno - kształcącego, 3) Szkolnictwa zawodowego, 4) Nauk i szkół wyższych, 5) Sztuki, 6) Wyznań, oraz nie włączony do żadnego departamentu Wydział Archiwów.

Adres: Ministerstwo rozlokowane jest w kilku miejscach. Gabinet Ministra: ul. Bagatela 17. Tel.: Sekretarz ministra — 150-31. Urzęd. inform. 78-39.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Wydziały: 1) prezydjalny, 2) prawny, 3) budżetowo - rachunkowy, 4) budownictwa szkolnego, 5) wychowania fizycznego i higjeny szkolnej, 6) sprawozdawczy.

Wydział budownictwa szkolnego obejmuje sprawy, związane z opracowaniem i wykonaniem programu inwestycyjno - budowlanego wszystkich działów Ministerstwa i jest organem opinjodawczym dla wszystkich działów Ministerstwa w sprawach budowlanych i wewnętrznego urządzenia szkół. Adres: Bagatela 12, nadto Wydział budownictwa szkolnego — Plac Trzech Krzyży 8. Tel.: Dyrektor — 255-54. Kancelarja 26-06 .

DEPARTAMENT SZKOLNICTWA OGÓLNO - KSZTAŁCĄCEGO.

Wydziały: 1) szkół powszechnych, 2) szkół średnich, 3) kształcenia nauczycieli, 4) organizacyjno - programowy, 5) oświaty pozaszkolnej.

Wydział Szkół Powszechnych obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami powszechnemi, szkołami specjalnemi i zakładami wychowania przedszkolnego, oraz sprawy polskiego szkolnictwa powszechnego zagranicą.

Wydział Szkół Średnich obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkolnictwem średniem ogólno - kształcącem.

Wydział Kształcenia Nauczycieli obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad zakładami kształcenia nauczycieli szkół powszechnych oraz sprawy kształcenia i dokształcania zawodowego nauczycieli szkół podległych departamentowi.

Wydział Organizacyjno - programowy obejmuje sprawy, związane z opracowywaniem projektów i realizacją sieci szkół i innych zakładów wychowawczych, podległych departamentowi, oraz z organizacją i programami nauczania w tych szkołach.

Wydział Oświaty Pozaszkolnej obejmuje sprawy, związane z pracą kulturalno - oświatową pozaszkolną .

Adres Dept.: Bagatela 12, nadto Wydział organizacyjno - programowy i Wydział oświaty pozaszkolnej — Plac Trzech Krzyży 8.

Tel.: Dyrektor Dept. — 238-85. Kancelarja Dept. — 266-86.

DEPARTAMENT SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO.

Wydziały: 1) kształcenia technicznego, 2) dokształcania zawodowego i szkół handlowych, 3) kształcenia i dokształcania zawodowego kobiet.

Wydział kształcenia technicznego obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami i kursami technicznemi, rzemieślniczo- przemysłowemi,

szkołami majstrów i dozorców, szkołami sztuk zdobniczych i przemysłu artystycznego, szkołami kolejowemi i agrotechnicznemi.

Wydział dokształcania zawodowego i szkół handlowych obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami i kursami zawodowemi dokształcającemi, oraz szkołami i kursami handlowemi.

Wydział kształcenia i dokształcania zawodowego kobiet obejmuje sprawy, wynikające z nadzoru nad szkołami i kursami żeńskiemi, oraz zakładami kształcenia nauczycielek szkół zawodowych.

Adres Departamentu ul. Hoża 88. Tel.: Dyrektor Dept. — 43-93. Kancelarja — 316-31.

DEPARTAMENT NAUKI I SZKÓŁ WYŻSZYCH.

Wydziały: 1) Nauki, 2) Szkół wyższych.

Adres: Hoża 88. Tel.: Dyrektor — 51-88. Kancelarja — 316-83.

DEPARTAMENT SZTUKI.

Wydziały: 1) Sztuk Plastycznych i zabytków, 2) Literatury, muzyki i teatrów.

Adres: Bagatela 12. Tel.: Dyrektor — 50-23. Kancelarja — 316-61.

DEPARTAMENT WYZNAŃ RELIGIJNYCH.

Wydziały: 1) Wyznania rzymsko - katolickiego, 2) Wyznań chrześcijańskich niekatolickich, 3) Wyznań niechrześcijańskich.

Adres: Ujazdowska 37. Tel.: Dyrektor — 144-40. Kancelarja — 178-50.

INSTYTUCJE PRZY MINISTERSTWIE W. R. i O. P.

Przy Ministerstwie działają następujące instytucje pomocnicze: Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Rada Sztuk Pięknych, Grono konserwatorów zabytków przedhistorycznych.

MINISTERSTWO ROLNICTWA.

Statut organizacyjny Ministerstwa Rolnictwa — Monitor Polski nr. 104 z 1926 r. Pierwotna nazwa „Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych" zmienioną została na „Ministerstwo Rolnictwa".

Ministerstwo Rolnictwa dzieli się na 5 departamentów: Ogólny Rolnictwa, Chowu koni, Weterynarji, Leśnictwa, oraz nie wchodzący w skład departamentu Wydział Ekonomiczny.

Adres: Wszystkie departamenty mieszczą się razem. Ul. Senatorska 15. Tel.: Sekretarz ministra — 39-64.
Biuro informacyjno - podawcze — 39-01.

DEPARTAMENT ROLNICTWA.

Departament składa się z pięciu następujących wydziałów:

1. **Wydział oświaty rolniczej** załatwia sprawy, dotyczące szkolnictwa rolniczego, sprawy pozaszkolnej oświaty rolniczej i sprawy stypendjów rolniczych. Tel.: Naczelnika — 39-12.

2. **Wydział wytwórczości roślinnej** załatwia sprawy popierania kultury rolnej i ogrodniczej pomocy w wypadkach klęsk żywiołowych, nawozów sztucznych, maszyn rolniczych, rolnego przemysłu ludowego i drobnego przemysłu wiejskiego, oraz ogólnego stosunku do krajowych wystaw i pokazów rolnych. Tel.: Naczelnika — 39-15.

3. **Wydział meljoracyj rolnych** załatwia sprawy popierania meljoracyj rolnych i nadzoru nad zużytkowaniem funduszów, przeznaczonych na ten cel, sprawy doświadczalnictwa meljoracyjnego, oraz torfoznawstwa. Tel.: Naczelnika — 39-21.

4. **Wydział wytwórczości zwierzęcej** załatwia sprawy hodowli zwierząt domowych z wyjątkiem koni, drobiu i pszczelnictwa, oraz sprawy przetwarzania i handlu produktami zwierzęcemi wewnątrz kraju. Ponadto podlegają temu Wydziałowi sprawy mleczarstwa, jajczarstwa i chłodnictwa, oraz sprawy rybactwa i przemysłu rybnego. Tel.: Naczelnika — 39-07.

5. **Wydział majątków państwowych.** Tel.: Naczelnika — 39-19.

DEPARTAMENT WETERYNARJI.

Wydziały: 1) Administracyjny, 2) Zwalczania chorób zaraźliwych, 3) Weterynarji samorządowej.

Załatwia sprawy weterynaryjne i ochrony granic, nadzoru nad handlem zwierzętami, walki z epidemjami.

Tel.: Dyrektora — 39-24.

Wydział Weterynarji Samorządowej tego Departamentu załatwia sprawy rzeźni, targowisk, badania mięsa i wszelkich zakładów, przeznaczonych do przetwarzania surowych produktów zwierzęcych, pozatem sprawy lecznictwa i ubezpieczeń zwierząt, podkownictwa, oraz sprawy towarzystw i zrzeszeń weterynaryjnych.

Tel.: Naczelnika — 39-14.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Wydziały: 1) Prezydjalny, 2) Osobowy, 3) Budżetowo - rachunkowy, oraz Kancelarja Ministerstwa.

Tel.: Dyrektor Dept. — 39-11. Naczelnik kancelarji — 39-17.

DEPARTAMENT CHOWU KONI.

Wydziały: 1) Stadnin Państwowych, 2) Chowu koni.

Tel.: Dyrektor — 53-50.

DEPARTAMENT LEŚNICTWA.

Wydziały: 1) Ekonomiki leśnej, 2) Ochrony lasów, 3) Urządzania lasów państwowych, 4) Administracji lasów państwowych, 5) Rachuby.

Tel.: Dyrektor — 39-10. Ogólny — 504-38.

URZĘDY PODLEGŁE MINISTERSTWU.

Państwowy Instytut Meteorologiczny. Nowy Świat Nr. 72. Tel.: Kancelarja — 65-01.

Dyrekcja Lasów Państwowych. Senatorska 29. Tel.: Dyrektor — 504-11. Kancelarja — 504-19.

ORGANA DORADCZE PRZY MINISTERSTWIE ROLNICTWA.

Państwowa Rada Rolnicza utworzona na podstawie ustawy z dn. 17-go marca 1927 r. (Dz. Ustaw Nr. 41, poz. 278) składa się z członków mianowanych przez Ministra Rolnictwa na przedstawienie organizacyj rolniczo-gospodarczych. Zadaniem Rady jest współdziałanie w zakresie wytyczania linji państwowej polityki rolnej.

MINISTERSTWO PRZEMYSŁU I HANDLU.

Ministerstwo Przemysłu i Handlu dzieli się na pięć departamentów: Organizacyjny, Górniczo - Hutniczy, Przemysłowy, Handlowy, Morski.

Adres: wszystkie departamenty mieszczą się razem: ul. Elektoralna 2.

Tel.: centrala — 312-45, 312-49, 412-60, 412-64. Biuro informacyjno-podawcze tel. — 78-79.

URZĘDY PODLEGŁE MINISTERSTWU.

Państwowy Instytut Geologiczny. Ul. Nowy Świat 72. Tel.: Kancelarja 114-06.

Główny Urząd Probierczy. Ul. Złota 22. Tel.: Dyrektora — 88-99.

Główny Urząd Miar. Ul. Elektoralna 2. Tel.: centrala — 82-08.

Urząd Patentowy. Ul. Elektoralna 2, Tel.: Prezes — 110-21. Kancelarja — 110-16.

Dyrekcja Salin Państwowych. Ul. Elektoralna 2. Tel.: sekretarjatu — 88-89.

MINISTERSTWO KOMUNIKACJI.

(Statut organizacyjny ogłoszony w N-rze 161 Monitora Polskiego z 1929 r.).

Ministerstwo Komunikacji dzieli się na departamenty: 1) Ogólny, 2) Finansowy, 3) Handlowo-Taryfowy, 4) Ruchu, 5) Utrzymania i Budowy, 6) Mechaniczny i Zasobów, nadto: Biuro Personalne, oraz niewłączone do departamentów wydziały: Wojskowy, Sanitarny i Lotnictwa cywilnego.

Adres: ul. Nowy Świat 14 (wszystkie departamenty).

Tel.: Centrala — 2-60, 2-63, 2-70, 2-73.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Wydziały: 1) administracyjny, 2) organizacyjny, 3) prawny, 4) traktatowy, 5) koncesyj i wywłaszczeń, 6) sekretarjat Ministra.

DEPARTAMENT FINANSOWY.

Wydziały: 1)budżetowy, 2) dochodów, 3) rozchodów, 4) księgowości, nadto kasa Główna.

DEPARTAMENT HANDLOWO - TARYFOWY.

Wydziały: 1) ogólny i taryf osobowych, 2) taryf towarowych wewnętrznych, 3) taryf towarowych zagranicznych, 4) przewozowy.

DEPARTAMENT RUCHU.

Wydziały: 1) ogólno - ruchowy, 2) pasażerski, 3) towarowy, 4) taborowy, 5) kolei wąskotorowych i tramwajów.

DEPARTAMENT UTRZYMANIA i BUDOWY.

Wydziały: 1) ogólno - budowlany, 2) nawierzchni, 3) budynków, 4) mostów, 5) zabezpieczenia ruchu pociągów, 6) budowy nowych kolei.

DEPARTAMENT MECHANICZNY i ZASOBÓW.

Wydziały: 1) mechaniczno - trakcyjny, 2) warsztatowy, 3) budowy i zakupu taboru, 4) zasobów i zakupu.

INSTYTUCJE PRZY MIN. KOMUNIKACJI.

Państwowa Rada Kolejowa, utworzona na podstawie ustawy z dn. 15-go kwietnia 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 38, poz. 226) jest organem doradczym Ministra Komunikacji w sprawach polityki kolejowej.

MINISTERSTWO ROBÓT PUBLICZNYCH.

Statut organizacyjny Ministerstwa Robót Publicznych — Monitor Polski Nr. 299 z 1926 r.

Ministerstwo Robót Publicznych dzieli się na cztery departamenty: Ogólny, Wodny, Budowlany, Drogowy, oraz nie wchodzące w skład departamentów wydziały: Pomiarowy i Elektryczny.

Adres: Ul. Jasna 9.

Tel.: Sekretarjat Ministra — 103-18. Centrala — 314-12, 314-17.

DEPARTAMENT OGÓLNY.

Wydziały: 1) Ogólny, 2) Prawno - administracyjny, 3) Rachunkowy.

Departament Ogólny załatwia sprawy organizacyjne i osobowe Ministerstwa, oraz urzędów podległych, oraz sprawy prawne. Dept. Ogólny pozostaje pod kierownictwem wice - ministra.

Tel.: Dyrektora 82-94.

DEPARTAMENT WODNY.

Wydziały: 1) Dróg wodnych i żeglugi śródlądowej, 2) Wód niespławnych, 3) Centralne Biuro Hydrograficzne.

Departament Wodny zajmuje się sprawami, związanemi z administracją dróg wodnych śródlądowych (rzek spławnych), oraz wodami niespławnemi. Specjalny *Wydział Wód Niespławnych* załatwia sprawy: regulacji rzek niespławnych, obwałowań rzek, wykorzystanie sił wodnych, budowy zbiorników wodnych, odwodnienia i nawodnienia większych obszarów, zabudowania potoków górskich, wodociągów państwowych, kanalizacji miast i wodociągów miejskich, administracji wałów w dolinie Kwidzyńskiej i wynikające z konwencji Górnośląskiej.

Tel. Dyrektora 282-33.

DEPARTAMENT BUDOWLANY.

Wydziały: 1) Nadzoru budowlanego, 2) Regulacji osiedli, 3) Budowy i utrzymania gmachów państwowych, 4) Zarządu gmachów państwowych.

Departament Budowlany zajmuje się sprawami budownictwa ogólnego i państwowego, oraz zarządem gmachów państwowych.

Wydział Nadzoru Budowlanego załatwia wszelkie sprawy, wynikające z nadzoru nad budownictwem prywatnem oraz samorządowem, oraz organizacji, obok państwowej służby budowlanej, także i samorządowej służby budowlanej.

Wydział Regulacji Osiedli załatwia sprawy regulacji miast, wykonania ustawy o rozbudowie miast, wsi i zdrojowisk, inwestycyj budowlanych komunalnych, oraz grobownictwa wojennego.

Tel. Dyrektora 234-02.

DEPARTAMENT DROGOWY.

Wydziały: 1) Budowy Dróg, 2) Utrzymania Dróg, 3) Mostów.

Wydział Budowy Dróg załatwia sprawy: budowy dróg państwowych i samorządowych, przepisów technicznych, dotyczących budownictwa drogowego, programów i projektów budowy dróg, pożyczkowego funduszu drogowego, sprawozdań z gospodarki drogowej.

Wydział Utrzymania Dróg załatwia sprawy: utrzymania dróg i mostów państwowych i samorządowych, ruchu i uprawnień na drogach publicznych, maszyn drogowych, turystyki, zarządu samochodami państwowemi.

Wydział Mostowy opracowuje normy i przepisy dotyczące budowy, utrzymania i ruchu na mostach, załatwia sprawy budowy mostów na drogach państwowych i samorządowych.

Tel.: Dyrektor — 81-18. Naczelnik W-łu utrzymania dróg — 81-15. Naczelnik W-łu Budowy Dróg — 67-98. Naczelnik W-łu Mostowego — 222-49.

ODDZIELNE WYDZIAŁY.

Wydział Pomiarowy opracowuje sprawy pomiarowe, nadzoruje przysięgłych mierniczych, oraz utrzymuje w porządku znaki pomiarowe i graniczne.

Wydział Elektryczny załatwia wszelkie sprawy, związane z elektryfikacją, udziela więc i pozwoleń na otwarcie nowych zakładów elektrycznych.

INSTYTUCJE I ORGANA DORADCZE PRZY MIN. ROBÓT PUBL.

Państwowa Rada Elektryczna utworzona na podstawie rozporządzenia Ministra Robót Publicznych z dn. 4-go marca 1927 r. Jest organem doradczym w sprawach elektryfikacji. W skład jej wchodzi 3-ch przedstawicieli Związku Miast. Statut Rady ogłoszony został w n-rze 58 Monitora Polskiego z 1927 r.

Biuro Projektu Meljoracji Polesia, utworzone na podstawie rozp. Prezydenta z dn. 15-go lutego 1928 r. (Dz. U. n-r 17, poz. 143).

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ.

Statut organizacyjny Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej — Monitor Polski n-r 43 z 1925 r., zmiany statutu — Monitor Polski n-r 74 z 1926 r.

Min. Pracy i Op. Społ. składa się z trzech departamentów: Pracy, Opieki społecznej, Ubezpieczeń społecznych, oraz jednego nie włączonego do departamentu wydziału prezydjalnego.

Ministrowi Pracy i Op. Społ. podlegają: Główny Inspektor Pracy, Główny Urząd Ubezpieczeń i Urząd Emigracyjny.

Wydział Prezydjalny załatwia sprawy, wynikające ze stosunku Ministerstwa Pracy i Op. Społ. do Prezydenta, Rady Ministrów, Sejmu i t. p. sprawy osobowe, budżetowe, ostatnią redakcję projektów ustaw i rozporządzeń, sprawy związane z kontrolą podległych Ministerstwu zakładów, sprawy organizacji biurowości Ministerstwa, obejmuje kancelarję, bibljotekę.

Adres: Plac Dąbrowskiego 1.

Tel.: Sekretarjat Ministra — 319-12. Naczelnik W-łu Prezydjalnego — 53-71. Kancelarja W-łu — 154-56.

DEPARTAMENT PRACY.

Wydziały: 1) Ochrony Pracy, 2) Organizacji Pracy, 3) Umów Zbiorowych i Związków Zawodowych.

Departament obejmuje całokształt spraw związanych z ochroną pracy oraz rejestracją i nadzorem związków zawodowych.

Adres: Plac Dąbrowskiego 1.

Tel.: Dyrektor — 519-17. Ogólny — 316-35.

DEPARTAMENT OPIEKI SPOŁECZNEJ.

Wydziały: 1) Organizacji Opieki Społecznej, 2) Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą, 3) Opieki nad Dorosłymi, 4) Pośrednictwa Pracy i Walki z Bezrobociem.

Adres: Ul. Nowowiejska 45.

Tel.: Dyrektor — 96-72. Ogólny — 138-86.

Departament ten, z wyjątkiem ostatnio wymienionego wydziału, obejmuje całokształt spraw, związanych z wykonaniem ustawy o opiece społecznej, a więc dziedziny spraw, zajmujących poważne miejsce w działalności związków komunalnych. W szczególności: *Wydział Organizacji Opieki Społecznej* obejmuje sprawy związane z ustawodawstwem o opiece społecznej, sprawy, wynikające z uprawnień do nadzoru instytucyj opiekuńczych, rejestrację tych instytucyj, legalizację statutów fundacyjnych, statystykę z zakresu opieki społecznej.

Tel.: Naczelnika — 48-65.

Wydział Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą obejmuje sprawy ustawodawstwa z tej dziedziny, sprawy higjeniczno-lekarskiej opieki nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą (z wyjątkiem szpitalnictwa), opieki społecznej nad dziećmi i młodzieżą, wychowania w zakładach opiekuńczych dla dzieci.

Tel.: Naczelnika — 34-89.

Wydział Opieki nad Dorosłymi obejmuje sprawy opieki nad inwalidami wojennymi i cywilnymi, weteranami powstań, uchodźcami, ubogimi i niezdolnymi do pracy, następnie sprawy pomocy doraźnej w razie klęsk żywiołowych, oraz zwalczania żebractwa.

Tel.: Naczelnika — 26-45.

Wydział Pośrednictwa Pracy i Walki z Bezrobociem załatwia sprawy związane z pośrednictwem pracy i zwalczaniem bezrobocia.

Tel.: Naczelnika — 32-07.

DEPARTAMENT UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH.

Wydziały: Ubezpieczeniowo-Matematyczny, Ubezpieczeń społecznych o świadczeniach długoterminowych i Ubezpieczeń na wypadek choroby. Wymieniony ostatnio wydział obejmuje działalność kas chorych.

Adres: Ul. Nowowiejska 45. Tel.: Dyrektor — 27-87. Naczelnik wydz. ubezp. - matem. — 56-68. Ubezp. społ. — 33-49, Ubezp. na wypadek choroby — 319 54.

URZĘDY PODLEGŁE.

Główny Inspektor Pracy obejmuje sprawy związane z nadzorem i kontrolą nad działalnością inspektorów pracy.

Adres: Plac Dąbrowskiego 1. Tel.: — 19-67.

Główny Urząd Ubezpieczeń załatwia wszelkie sprawy związane z działalnością okręgowych urzędów ubezpieczeń, kas chorych i t. p.

Adres: Podwale 3.

Tel.: Kierownik — 309-36, ogólny — 67-69.

Urząd Emigracyjny obejmuje wszystkie sprawy, związane z dobrowolną i przymusową emigracją ludności.

Adres: Ul. Królewska 23. Tel. Kancelarja — 220-09.

INSTYTUCJE PRZY MIN. PRACY I OP. SPOŁECZNEJ.

Fundusz Bezrobocia, instytucja autonomiczna, podległa nadzorowi Ministra Pracy i Op. Społ., załatwia sprawy związane z przeprowadzeniem ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, oraz z państwową akcją doraźną dla bezrobotnych.

Adres: Długa 50. Tel.: Dyrektora — 118-76, ogólny — 84-37.

ORGANA DORADCZE PRZY MIN. PRACY I OP. SPOŁECZNEJ.

Rada Opieki Społecznej — utworzona na podstawie ustawy z dnia 18.II.1925 r. o Radzie Opieki Społecznej (Dz. Ustaw nr. 26, poz. 71), jest organem doradczym Ministra Pracy i Opieki Społecznej w zakresie spraw opieki społecznej.

Rada Ubezpieczeń Społecznych, utworzona na podstawie rozp. Min. Pracy i Op. Społecznej z dn. 1.XI.1925 r. (Dz. Ustaw nr. 118, poz. 850) jest organem doradczym Ministra Pracy i Op. Społ. w zakresie spraw ubezpieczeniowych.

Rada Ochrony Pracy, utworzona na podstawie rozp. Prezydenta z d. 17.IX.1927 r. (Dz. Ustaw nr. 83, poz. 740) jest organem doradczym Min. Pracy i Op. Społecznej we wszystkich sprawach dotyczących pracy.

Państwowa Rada Emigracyjna, utworzona na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 8.VII.1925 r. (Monitor Polski nr. 178 z 1925 r.) jest organem doradczym w sprawach emigracyjnych.

MINISTERSTWO REFORM ROLNYCH.

Statut organizacyjny Min. Reform Rolnych ogłoszony w n-rze 79 Monitora Polskiego z 1929 r.

Ministerstwo Reform Rolnych dzieli się na trzy departamenty, oraz niewłączone do departamentów Biuro Głównej Komisji Ziemskiej.

Adres: Plac Dąbrowskiego 5.

Tel.: Sekretarjat Ministra — 83-74.

DEPARTAMENT I. OGÓLNY.

Wydziały: 1) Ogólny, 2) Prawny, 3) Organizacyjno-inspekcyjny, 4) Osobowy.

Tel.: Dyrektor Dept. — 59-37, Biuro informacyjne — 60-95.

DEPARTAMENT II. URZĄDZEŃ ROLNYCH.

Wydziały: 1) Scaleniowy, 2) Służebności i drobnych regulacyj, 3) Zapasu ziemi, 4) Parcelacyjny, 5) Pomiarowy, 6) Meljoracji i budownictwa, nadto niewłączone do wydziałów referaty: a) Wojskowy i b) Śląski.

Tel.: Dyrektor Dept. — 58-96.

DEPARTAMENT III. EKONOMICZNO - FINANSOWY.

Wydziały: 1) Agrarno - ekonomiczny, 2) Budżetowy, 3) Finansowy, 4) Kredytowy, 5) Organizacji gospodarstw, oraz niewłączony do wydziałów referat likwidacyjny.

BIURO GŁÓWNEJ KOMISJI ZIEMSKIEJ.

Oddziały: 1) Scaleniowy, 2) Służebności i drobnych regulacyj, 3) Ogólny.
Tel.: vice-prezes — 52-68.
Sekretarz G. K. Ziemskiej — 412-30.

GŁÓWNA RADA NAPRAWY USTROJU ROLNEGO.

Przy Ministrze Reform Rolnych działa, jako organ doradczy, Główna Rada Naprawy ustroju rolnego, powołana na podstawie rozp. Prezydenta z d. 4.I.1928 r. (Dz. Ustaw nr. 3, poz. 14).

MINISTERSTWO POCZT i TELEGRAFÓW.

Ministerstwo Poczt i Telegrafów dzieli się na trzy departamenty: Ogólny, Pocztowy i Techniczny.
Adres: Plac Napoleona 8.
Tel.: Centrala — 313-40, 313-49.

Najważniejsze wiadomości statystyczne o Polsce.

TABL. 1. **Ludność Polski w latach 1919—1929**

Dane G. U. S.

Data	Polska	Woj. centralne	Woj. wschodnie	Woj. zachodnie	Woj. południowe
1.I — 1919	26 282 290	10 947 908	3 852 025	3 986 823	7 495 534
1.I — 1920	26 664 277	11 128 926	3 991 218	4 017 442	7 526 691
1.I — 1921	26 828 532	11 241 219	4 029 557	4 069 461	7 488 295
30.IX — 1921	**27 201 342***	**11 378 481**	**4 167 107***	**4 113 306***	**7 542 448**
1.I — 1922	27 471 184	11 510 034	4 309 228	4 084 195	7 567 727
1.I — 1923	27 941 243	11 757 459	4 536 117	3 969 959	7 677 708
1.I — 1924	28 374 613	11 925 380	4 655 694	4 024 987	7 768 552
1.I — 1925	28 809 570	12 094 107	4 766 799	4 084 725	7 863 939
1.I — 1926	29 293 996	12 294 726	4 869 347	4 153 570	7 976 353
1.I — 1927	29 638 097	12 431 648	4 961 662	4 205 304	8 039 483
1.I — 1928	29 996 646	12 581 705	5 046 456	4 261 126	8 107 359
1.I — 1929	30 408 247	12 760 178	5 136 086	4 320 445	8 191 538

*) W tem osób zamieszkałych na terenach nieobjętych spisem z 1921 r. 1 526 044, a mianowicie: 517 068 osób na terenie ziemi wileńskiej i 1 008 976 osób w górnośląskiej części woj. śląskiego.

Uwaga. Szacunku dokonano na podstawie spisów ludności z r. 1921 wzgl. 1919, rzeczywistego przyrostu naturalnego, emigracji, reemigracji, oraz repatrjacji, bez uwzględnienia wędrówek wewnętrznych. Ludność spisaną przez władze wojskowe podzielono szacunkowo pomiędzy grupy województw. Liczby różnią się od opublikowanych w *Kalendarzu na r. 1929* wobec: 1. uwzględnienia wyjazdów Niemców z woj. zachodnich do Niemiec po spisie 30.IX 1921 r.; 2. uwzględnienia ostatecznych danych o urodzeniach i zgonach przy obliczeniu przyrostu w woj. centralnych i wschodnich; 3. uwzględnienia faktów urodzeń i zgonów zarejestrowanych przez kapelanów wojskowych.

Dane niniejszej tablicy uważać należy za przybliżone, mające znaczenie orjentacyjne.

TABL. 2.

Podział administracyjny według stanu z dn. 1.I. 1929 r.

Dane G. U. S. Ludność według spisu 1921 r.

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Zestawienie ogólne					
Polska	388 390	632	12 578	27 176 717*	70,0
Województwa i powiaty					
M. st. Warszawa	121	1	—	936 713	7 741,4
Warszawa — północ	30	—	—	431 725	14 390,8
„ — południ.	46	—	—	386 340	8 398,7
„ — Praga	45	—	—	118 648	2 636,6
Warszawa	29 342	59	297	2 114 886	72,1
Błonie	1 079	4	14	115 594	107,1
Ciechanów	1 229	1	10	68 398	55,7
Gostynin	1 146	2	11	78 291	68,3
Grójec	1 670	4	18	127 058	76,1
Kutno	916	3	12	99 403	108,5
Lipno	1 550	2	16	92 180	59,5
Łowicz	1 256	1	10	99 026	78,8
Maków	1 153	2	8	58 115	50,4
Mińsk Mazowiecki	1 304	2	17	97 985	75,1
Mława	1 488	1	14	88 860	59,7
Nieszawa	1 296	4	13	101 987	78,7
Płock	1 438	2	15	111 749	77,7
Płońsk	1 329	1	12	74 466	56,0
Przasnysz	1 397	2	10	56 500	40,4
Pułtusk	1 526	4	11	106 511	69,8
Radzymin	1 071	2	11	72 609	67,8
Rawa	1 299	3	14	83 487	64,3
Rypin	1 183	2	14	75 081	63,5
Sierpc	1 151	3	13	72 194	62,7
Skierniewice	798	1	8	64 942	81,4
Sochaczew	1 039	1	10	62 806	60,4
Warszawa	1 696	5	23	181 585	107,1
Włocławek	1 328	7	13	126 059	94,9
Łódź	19 034	46	232	2 252 769	118,4
Brzeziny	1 117	4	15	125 029	111,9
Kalisz	1 480	3	20	180 320	121,8
Koło	1 233	3	13	112 029	90.9
Konin	1 290	6	14	109 325	84,7
Łask	1 403	2	18	149 404	106,5
Łęczyca	1 313	2	15	122 175	93,1
Łódź (m.)	59	1	—	451 974	7 660,6

* W tem 318 525 ludności spisanej przez władze wojskowe, dla której podział na województwa i powiaty nie został przeprowadzony. Dla terenów, nieobjętych spisem 1921 r., podano ludność według spisu z 1919 r.

TABL. 2. **Podział administracyjny** (Ciąg dalszy)

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Łódź (pow.)	883	5	16	110 381	125,0
Piotrków	2 088	3	21	197 285	94,5
Radomsko	2 113	2	25	169 847	80,4
Sieradz	1 613	5	19	155 425	96,4
Słupca	1 093	4	12	86 075	78,8
Turek	1 248	3	19	102 139	81,8
Wieluń	2 101	3	25	181 361	86,3
Kielce	**25 741**	**39**	**310**	**2 535 898**	**98,5**
Będzin	455	3	9	188 777	414,9
Częstochowa (m.)	32	1	—	88 859	2 776,8
Częstochowa (pow.)	1 889	2	21	145 773	77,2
Iłża	1 807	2	21	137 357	76,0
Jędrzejów	1 270	1	13	100 319	79,0
Kielce	1 954	2	19	179 866	92,0
Końskie	1 891	4	18	145 628	77,0
Kozienice	1 883	2	18	124 257	66,0
Miechów	1 371	3	22	149 358	108,9
Olkusz	1 347	1	14	136 239	101,1
Opatów	1 653	2	23	162 600	98,4
Opoczno	1 789	1	22	118 377	66,2
Pińczów	1 154	3	20	120 402	104,3
Radom	2 026	3	22	193 439	95,5
Sandomierz	1 194	3	14	111 863	93,7
Sosnowiec (m.)	31	1	—	86 497	2 790,2
Stopnica	1 598	2	25	140 624	88,0
Włoszczowa	1 454	2	14	94 245	64,8
Zawiercie	943	1	15	111 418	118,2
Lublin	**31 123**	**33**	**276**	**2 085 746**	**67,0**
Biała	1 456	2	15	57 460	39,5
Biłgoraj	1 778	1	15	99 588	56,0
Chełm	2 030	1	13	121 475	59,8
Garwolin	1 942	2	19	145 269	74,8
Hrubieszów	1 564	2	14	103 841	66,4
Janów	1 964	2	15	131 502	67,0
Konstantynów	1 272	2	13	58 460	46,0
Krasnystaw	1 513	1	13	117 080	77,4
Lubartów	1 373	2	14	96 474	70,3
Lublin (m.)	30	1	—	94 412	3 147,1
Lublin (pow.)	1 886	—	16	139 669	74,1
Łuków	1 764	3	17	115 781	65,6
Puławy	1 693	2	17	148 904	88,0
Radzyń	1 608	2	14	88 381	55,0
Siedlce	1 351	2	15	101 399	75,1
Sokołów	1 289	1	12	75 985	58,9
Tomaszów	1 374	1	13	97 854	71,2
Węgrów	1 294	1	14	80 684	62,4
Włodawa	2 314	3	14	82 531	35,7
Zamość	1 628	2	13	128 997	79,2

TABL 2. **Podział administracyjny** (Ciąg dalszy)

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Białystok*	**32 450**	**49**	**180**	**1 301 858**	**40,1**
Augustów	2 011	1	12	62 384	31,0
Białystok (m.)	41	1	—	76 792	1 873,0
Białystok (pow.)	3 094	8	15	110 918	35,8
Bielsk	4 775	9	21	141 127	29,6
Grodno*	4 743	5	22	152 985	32,3
Kolno	1 528	3	9	63 656	41,7
Łomża	1 785	3	13	101 865	57,1
Ostrołęka	1 636	1	11	73 836	45.1
Ostrów	1 479	2	11	87 677	59,3
Sokółka	2 329	5	12	89 308	38,3
Suwałki	2 235	2	18	90 116	40,3
Szczuczyn	1 446	3	10	58 178	40,2
Wołkowysk	3 892	2	16	115 261	29,6
Wysokie Mazowieckie	1 456	4	10	77 755	53,4
Wilno*	**29 109**	**14**	**103**	**1 005 565**	**34,5**
Brasław	4 218	—	15	124 909	29,6
Dzisna	3 908	3	16	138 175	35,4
Mołodeczno*	1 876	2	8	76 135	40,6
Oszmiana*	2 352	2	8	70 021	29,8
Postawy*	3 114	—	11	84 194	27,0
Święciany*	4 037	3	16	118 819	29,4
Wilejka*	3 421	1	13	102 479	30,0
Wilno (m.)	104	1	—	128 954	1 239,9
Wilno-Troki*	6 079	2	16	161 879	26,6
Nowogródek*	**22 692**	**8**	**89**	**800 761**	**35,3**
Baranowicze	3 497	1	12	124 222	35,5
Lida*	6 038	1	26	219 261	36,3
Nieśwież	1 984	2	8	101 361	51,1
Nowogródek	2 787	2	12	109 082	39,1
Słonim	3 118	1	13	79 277	25,4
Stołpce	1 723	1	7	69 047	40,1
Wołożyn	3 545	—	11	98 511	27,8
Polesie	**42 280**	**17**	**92**	**879 417**	**20,8**
Brześć n/Bugiem	4 867	3	15	118 605	24,4
Drohiczyn	2 356	—	9	63 083	26,8
Kamień Koszyrski	3 294	—	7	64 947	19,7
Kobryń	3 603	1	11	72 250	20,1
Kossów	3 572	2	6	48 586	13,6
Łuniniec	5 615	1	6	81 376	14,5
Pińsk	5 465	2	12	134 359	24,6
Prużana	2 701	3	12	68 127	25,2
Sarny	5 455	3	9	131 990	24,2
Stolin	5 352	2	5	96 094	18,0

* Ludność dla tych terenów została podana według spisu z 1919 r.

TABL. 2. **Podział administracyjny** (Ciąg dalszy)

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Obszary dworskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Wołyń	30 274	19	95	—	1 437 569	47,5
Dubno	3 314	2	12	—	177 083	53,4
Horochów	1 734	2	7	—	91 631	52,8
Kostopol	3 417	2	6	—	113 805	33,3
Kowel	5 728	2	15	—	170 020	29,7
Krzemieniec	2 772	1	14	—	208 873	75,4
Luboml	2 004	1	7	—	56 264	28,1
Łuck	4 763	3	11	—	210 123	44,1
Równe	2 945	2	10	—	207 968	70,6
Włodzimierz	2 231	2	7	—	101 412	45,5
Zdołbunów	1 366	2	6	—	100 390	73,5
Poznań	26 528	118	3 041	1633	1 967 865	74,2
Bydgoszcz (m.)	65	1	—	—	87 643	1 348,4
Bydgoszcz (pow.)	1 343	3	122	40	52 620	39,2
Chodzież	898	5	74	28	41 742	46,5
Czarnków	772	2	48	20	35 586	46,1
Gniezno (m.)	14	1	—	—	25 694	1 835,3
Gniezno (pow.)	1 070	4	160	74	56 946	53,2
Gostyń	622	4	85	64	50 093	80,5
Grodzisk	430	3	53	25	35 672	83,0
Inowrocław (m.)	23	1	—	—	24 277	1,055,5
Inowrocław (pow.)	1 007	1	97	90	51 118	50,8
Jarocin	721	4	86	50	54 362	75,4
Kępno	707	2	82	54	52 670	74,5
Kościan	608	3	82	53	48 580	79,9
Koźmin	432	3	58	26	33 333	77,2
Krotoszyn	498	4	50	33	44 754	89,9
Leszno	740	4	76	41	54 402	73,5
Międzychód	753	2	68	32	30 131	40,0
Mogilno	733	4	107	44	48 898	66,7
Nowy Tomyśl	843	3	81	26	50 373	59,8
Oborniki	1 088	4	114	50	55 146	50,7
Odolanów	629	3	66	30	43 217	68,7
Ostrów	415	1	52	37	48 129	116,0
Ostrzeszów	572	3	51	23	40 082	70,1
Pleszew	483	1	73	46	38 234	79,2
Poznań (m.)	67	1	—	—	184 758	2 757,6
Poznań (pow.)	1 274	3	179	78	82 385	64,7
Rawicz	511	5	81	44	48 929	95,8
Strzelno	615	2	68	53	39 913	64,9
Szamotuły	1 094	5	94	68	66 056	60,4
Szubin	917	5	112	60	46 089	50,3
Śmigiel	554	2	80	40	37 955	68,5
Śrem	923	6	125	65	56 436	61,1
Środa	796	3	95	83	49 812	62,6
Wągrowiec	1 037	4	150	61	54 375	52,4
Wolsztyn	740	4	84	25	48 661	65,8
Września	631	2	80	71	45 200	71,6
Wyrzysk	1 162	6	112	63	62 531	53,8
Żnin	741	4	96	35	41 063	55,4

TABL. 2. **Podział administracyjny** (Ciąg dalszy)

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Obszary dworskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na km²
Pomorze	16 386	33	1 359	697	935 643	57,1
Brodnica	1 061	3	98	42	61 230	57,7
Chełmno	726	1	83	59	46 823	64,5
Chojnice	1 853	2	87	38	71 018	38,3
Działdowo	486	1	43	21	23 727	48,8
Gniew	417	1	47	21	27 161	65,1
Grudziądz (m.)	20	1	—	—	33 516	1 675,8
Grudziądz (pow.)	780	2	84	59	43 515	55,8
Kartuzy	1 382	1	116	40	67 007	48,5
Kościerzyna	1 177	2	101	39	49 935	42,4
Lubawa	986	2	100	39	58 495	59,3
Morski	1 320	3	101	65	69 316	52,5
Sępolno	616	3	49	14	27 876	45,3
Starogard	1 055	1	77	41	62 400	59,1
Świecie	1 670	2	154	66	83 138	49,8
Tczew	351	1	24	33	35 744	101,8
Toruń (m.)	36	1	—	—	39 424	1 095,1
Toruń (pow.)	884	2	69	57	53 773	60,8
Tuchola	858	1	56	24	34 445	40,1
Wąbrzeźno	708	3	70	39	47 100	66,5
Śląsk	4 230	18	414	—	1 124 967	265,9
A. Śląsk Cieszyński	**1 009**	**5**	**87**	—	**144 071**	**143,4**
Bielsko (m.)	5	1	—	—	19 785	3 957,0
Bielsko (pow.)	340	1	35	—	51 745	152,2
Cieszyn	664	3	52	—	73 141	110,2
B. Górny Śląsk (1919)	**3 221**	**13**	**327**	—	**980 296**	**304,3**
Górny Śląsk (1910)*	**3 221**	**13**	**327**	—	**893 074**	**277,3**
Katowice (m.)	41	1	—	—	104 868	2 557,8
Katowice (pow.)	170	1	24	—	184 609	1 085,9
Królewska Huta (m.)	6	1	—	—	72 641	12 106,3
Lubliniec	706	2	43	—	34 794	49,3
Pszczyna	1 072	3	94	—	119 694	111,7
Rybnik	893	3	124	—	147 079	164,7
Świętochłowice	83	—	16	—	174 949	2 107,8
Tarnowskie Góry	250	2	26	—	54 440	217,8
Kraków	17 448	53	1 896	—	1 992 810	114,2
Biała	464	3	39	—	81 131	174,9
Bochnia	877	4	137	—	108 375	123,6
Brzesko	853	2	107	—	96 197	112,8
Chrzanów	722	4	77	—	116 668	161,6
Dąbrowa	650	2	97	—	63 717	98,0
Gorlice	916	2	87	—	78 089	85,3
Grybów	585	2	70	—	51 932	88,8

* Dane z 1910 r. nie wchodzą do sum ogólnych dla woj. śląskiego i całej Rzplitej.

TABL. 2. **Podział administracyjny** (Ciąg dalszy)

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Jasło	820	1	122	85 253	104,0
Kraków (m.)	47	1	—	183 706	3 908,6
Kraków (pow.)	699	1	150	105 966	151,6
Limanowa	952	1	90	78 126	82,1
Maków	823	3	38	67 378	81,9
Mielec	908	2	95	72 840	80,2
Myślenice	383	1	30	39 762	103,8
Nowy Sącz	1 262	5	159	130 792	103,6
Nowy Targ	1 910	3	101	102 694	53,8
Oświęcim	314	2	40	49 824	158,7
Pilzno	573	2	56	47 355	82,6
Ropczyce	800	3	72	75 920	94.9
Tarnów	772	2	83	108 365	140,4
Wadowice	688	4	79	90 753	131,9
Wieliczka	458	2	108	68 084	148,7
Żywiec	972	1	59	89 883	92,5
Lwów	**27 024**	**61**	**2 202**	**2 718 014**	**100,6**
Bóbrka	890	2	90	83 281	93,6
Brzozów	684	1	55	79 107	115,7
Dobromil	901	1	97	73 259	81,3
Drohobycz	1 456	3	76	163 263	112.1
Gródek Jagielloński	869	2	66	71 253	82,0
Jarosław	1 336	3	106	136 303	102,0
Jaworów	1 005	2	68	80 831	80,4
Kolbuszowa	868	2	60	67 082	77,3
Krosno	727	2	81	81 850	112,6
Lisko	1 832	2	152	92 576	50,5
Lubaczów	1 136	2	64	81 368	71,6
Lwów (m.)	32	1	—	219 388	6 855,9
Lwów (pow.)	1 310	3	131	150 556	114,9
Łańcut	865	2	61	89 142	103,1
Mościska	755	2	76	84 076	111,4
Nisko	973	3	57	60 925	62.6
Przemyśl	1 002	2	124	146 596	146,3
Przeworsk	414	2	47	59 052	142,6
Rawa Ruska	1 401	3	71	106 607	76,1
Rudki	675	2	69	73 463	108,8
Rzeszów	977	4	83	142 058	145,4
Sambor	948	1	88	105 020	110,8
Sanok	1 261	2	128	102 167	81,0
Sokal	1 335	2	100	99 372	74,4
Stary Sambor	689	3	52	51 435	74,7
Strzyżów	524	1	59	55 931	106,7
Tarnobrzeg	956	3	69	71 492	74,8
Żółkiew	1 203	3	72	90 561	75,3
Stanisławów	**18 368**	**29**	**905**	**1 339 191**	**72,9**
Bohorodczany	854	1	34	52 895	61,9
Dolina	2 498	3	84	101 427	40,6
Horodenka	871	1	48	83 670	96,1
Kałusz	1 183	1	67	87 868	74,3

TABL. 2. **Podział administracyjny** (Dokończenie)

Województwa Powiaty	Powierzchnia km²	Miasta	Gminy wiejskie	Ludność Ogółem	Mieszkańców na 1 km²
Kołomyja	818	1	60	111 288	136,0
Kosów	1 839	2	42	83 647	45,5
Nadwórna	1 939	2	36	80 957	41,8
Peczeniżyn	496	1	21	43 085	86,9
Rohatyn	1 161	3	100	109 534	94,3
Skole	1 268	1	49	48 050	37,9
Stanisławów	869	2	71	133 085	153.1
Stryj	659	1	51	72 543	110,1
Śniatyn	566	2	37	72 798	128,6
Tłumacz	952	3	62	104 675	110,0
Turka	1 459	1	73	76 645	52,5
Żydaczów	936	4	70	77 024	82,3
Tarnopol	**16 240**	**35**	**1 087**	**1 428 520**	**88,0**
Borszczów	1 025	2	73	94 767	92,5
Brody	1 054	1	65	78 803	74,8
Brzeżany	1 117	2	71	89 655	80,3
Buczacz	1 212	4	81	118 013	97,4
Czortków	694	2	42	69 020	99,5
Kamionka Strumił.	908	2	61	68 943	75,9
Kopyczyńce	873	2	52	85 991	98,5
Podhajce	1 042	1	65	81 998	78,7
Przemyślany	925	2	68	79 599	86,1
Radziechów	1 040	2	51	64 561	62,1
Skałat	917	3	63	85 326	93,0
Tarnopol	1 206	2	84	129 721	107,6
Trembowla	697	2	42	72 304	103,7
Zaleszczyki	699	1	55	65 409	93,6
Zbaraż	740	1	61	65 390	88,4
Zborów	908	3	68	71 941	79,2
Złoczów	1 183	3	85	107 079	90,5

Uwaga. Tablica ta uwzględnia podział administracyjny Państwa, obowiązujący w dniu 1 stycznia 1929 r. W granicach tego podziału podano ludność według stanu z 30 września 1921 r. Tylko dla terenów, nie objętych spisem z 1921 r., liczba ludności została podana według spisów dawniejszych: dla Ziemi Wileńskiej według spisu z 1919 r., dla Górnego Śląska według spisów z 1919 r. (liczby ogólne) i 1910 r. (liczby bardziej szczegółowe). Ludność spisana przez władze wojskowe (wojskowi skoszarowani oraz jeńcy i internowani) została opracowana jedynie w sumie ogólnej dla całego Państwa i nie jest podzielona według województw i powiatów, oraz miast i wsi.

Dane o powierzchni poszczególnych powiatów zostały powtórzone według *Rocznika Statystyki* r. 1928, prócz powiatów, których granice uległy zmianie. Dla takich powiatów przeprowadzono nowe obliczenia i w razie potrzeby nowe pomiary planimetryczne.

Powierzchnia wydzielonych miast została uzgodniona z *Rocznikiem Statystyki Miast Polski* 1928.

TABL. 3. **Wychodźtwo, powrót wychodźców i repatrjacja według lat.**

Dane G. U. S. 1919—1928

ROK	Wychodźtwo			Powrót wychodźców			Repatrja-cja
	Ogółem	euro-pejskie	poza-euro-pejskie	Ogółem	z krajów europej-skich	z krajów pozaeuro-pejskich	
1918 (11.XI — — 31.XII)	. . .	. . .	4 629	. . .	. . .	. . .	82 952
1919	6 705*	804*	5 901	. . .	. . .	6 261	286 350
1920	88 304*	14 183*	74 121	. . .	. . .	26 328	86 037
1921	116 300**	8 851*	107 449**	. . .	. . .	50 205	482 320
1922	70 089	31 373	38 716	. . .	. . .	11 116	278 750
1923	127 421	72 020	55 401	. . .	. . .	5 925	34 574
1924	74 593	52 082	22 511	14 860	8 231	6 629	13 748
1925	81 218	42 769	38 449	21 232	17 131	4 101	—
1926	167 509	117 616	49 893	55 188	49 171	6 017	—
1927	147 614	89 427	58 187	79 813	73 014	6 799	—
1928	186 630	122 049	64 581	119 080	112 921	6 159	—

* Wychodźtwo europejskie — tylko do Francji.

** Wychodźtwo pozaeuropejskie na podstawie wiz udzielonych przez Urząd Emigracyjny. Liczba wyższa od faktycznej liczby wychodźców.

TABL. 4.

Wykaz miast [1])

Ludność według spisu 1921 r.

Dane G. U. S. Stan na 1.I 1929[2])

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Aleksandrów	Łódź	8,236	Brzeziny	Brzeziny	10,633
Aleksandrów	Nieszawa	8,193	Brzeżany	Brzeżany	10,033
Andrychów	Wadowice	4,171	Brzostek	Pilzno	1,303
Augustów	Augustów	8,762	Brzozów	Brzozów	4,160
Baranowicze	Baranowicze	28,101[3])	Buczacz	Buczacz	7,517
Baranów	Tarnobrzeg	1,794	Budzanów	Trembowla	4,548
Barcin	Szubin	1,628	Budzyń	Chodzież	1,889
Barysz	Buczacz	4.747	Buk	Grodzisk	3,480
Bełchatów	Piotrków	7,835	Bursztyn	Rohatyn	3,581
Bełz	Sokal	4,148	Busk	Kamionka	
Beresteczko	Horochów	5,633		Strum.	1,486
Bereza			Busk	Stopnica	3,949
Kartuska	Prużana	3,526	**Bydgoszcz**	Bydgoszcz m.	87,643
Bereźno	Kostopol	2,494	Chełm	Chełm	23,221
Będzin	Będzin	27.855	Chełmno	Chełmno	10,208
Biała	Biała Lub.	13,088	Chełmża	Toruń	10,648
Biała	Biała Krak.	17,072	Chodecz	Włocławek	1,685
Biała Rawska	Rawa	3,323	Chodorów	Bóbrka	4,206
Białystok	Białystok	76,792	Chodzież	Chodzież	5,646
Biecz	Gorlice	3,673	Chojnice	Chojnice	10,409
Bielsk	Bielsk	4,795	Choroszcz	Białystok	2,405
Bielsko	Bielsko m.	19,785	Chorzele	Przasnysz	2,587
Biłgoraj	Biłgoraj	6,602	Chęciny	Kielce	5.046
Bieruń Stary	Pszczyna	2,221	Chmielnik	Stopnica	7.730
Błaszki	Kalisz	4.736	Chrzanów	Chrzanów	13,171
Błażowa	Rzeszów	5,123	Chyrów	Stary Sambor	2,654
Błonie	Błonie	5,337	Ciechanowiec	Bielsk	3,291
Bnin	Śrem	1,242	Ciechanów	Ciechanów	11,977
Bochnia	Bochnia	11,014	Ciechocinek	Nieszawa	3,380
Boćki	Bielsk	1,719	Cieszanów	Lubaczów	2.248
Bohorodczany	Bohorodczany	2,615	Cieszyn	Cieszyn	15,268
Bojanowo	Rawicz	1,862	Ciężkowice	Grybów	1,934
Bolechów	Dolina	3,150	Czarnków	Czarnków	3,970
Bołszowce	Rohatyn	2,186	Czarny Dunajec	Nowy Targ	2,399
Borek	Koźmin	2,097	Czeladź	Będzin	17,202
Borszczów	Borszczów	5,011	Czempin	Kościan	2,054
Borysław	Drohobycz	16,099	Czerniejewo	Witkowo	1,343
Bóbrka	Bóbrka	4,391	Czersk	Chojnice	6.700
Brańsk	Bielsk	3,739	**Częstochowa**	Częstochowa	88,859
Brodnica	Brodnica	6,963	Czortków	Czortków	5,191
Brody	Brody	10,867	Dawidgródek	Stolin	9,851
Brok	Ostrów	2,712	Dąbie	Koło	3,765
Brzesko	Brzesko	3,144	Dąbrowa	Dąbrowa	5,498
Brześć Kujawski	Włocławek	4,634	Dąbrowa	Sokółka	3,014
Brześć	Brześć		**„ Górnicza**	Będzin	41,681
n/Bugiem	n/Bugiem	29,553	Dąbrowica	Sarny	2,694

[1]) Miasta wydzielone z powiatów podane zostały grubszym drukiem. W Małopolsce do miast wydzielonych zalicza się tylko Lwów i Kraków, rządzące się własnemi statutami.

[2]) Liczba miast i granice według podziału administracyjnego na 1. I. 1929 r., o ile w uwagach nie zaznaczono inaczej.

[3]) W tem baraki Urzędu Reemigracyjnego z liczbą ludności 16.630.

TABL. 4. **Wykaz miast** (Ciąg dalszy)

Miasta	Powiaty	Ludność
Delatyn	Nadwórna	5,973
Dębica	Ropczyce	6,846
Dobczyce	Wieliczka	2,920
Dobra	Turek	3,055
Dobromil	Dobromil	5,386
Dobrzyca	Krotoszyn	1,185
Dobrzyń n/Drwęcą	Rypin	4.085
Dobrzyń n/Wisłą	Lipno	2,693
Dokszyce	Dzisna	3,004
Dolina	Dolina	8,766
Dolsk	Śrem	1,558
Drohiczyn	Bielsk	1,972
Drohobycz	Drohobycz	26,736
Druskienniki	Grodno	989
Dubienka	Hrubieszów	2,964
Dubno	Dubno	9,146
Dukla	Krosno	2,082
Działdowo	Działdowo	3,568
Działoszyce	Pińczów	6,755
Dzisna	Dzisna	4,414
Fordon	Bydgoszcz	2,142
Garwolin	Garwolin	5,336
Gąbin	Gostynin	5,777
Gąswa	Żnin	835
Gdynia	Morski	1 268
Gębice	Mogilno	1,268
Gliniany	Przemyślany	4,355
Głębokie	Dzisna	4,514
Głogów	Rzeszów	2,291
Główno	Brzeziny	2,422
Gniew	Gniew	3,131
Gniewkowo	Inowrocław	3,330
Gniezno	Gniezno m.	25,694
Golina	Konin	2,418
Golub	Wąbrzeźno	2,565
Gołanicz	Wągrowiec	1,380
Goniądz	Białystok	2,981
Gorlice	Gorlice	5,611
Gostynin	Gostynin	7,075
Gostyń	Gostyń	5.816
Góra Kalwarja	Grójec	5,496
Górzno	Brodnica	1,665
Grabów	Ostrzeszów	1,730
Grajewo	Szczuczyn	7,346
Grodno	Grodno	35,148
Grodzisk	Błonie	11,254
Grodzisk	Grodzisk	5,604
Gròdek Jagielloński	Gródek Jagielloński	10,682
Grójec	Grójec	8.414
Grudziądz	Grudziądz m.	33,516

Miasta	Powiaty	Ludność
Grybów	Grybów	2,931
Grzymałów	Skałat	2,748
Halicz	Stanisławów	3,442
Horochów	Horochów	4,421
Horodenka	Horodenka	9.907
Hrubieszów	Hrubieszów	9,598
Husiatyn	Kopyczyńce	2,104
Iłża	Iłża	4,554
Indura	Grodno	2,323
Inowrocław	Inowrocław m.	24,277
Jagielnica	Czortków	2,702
Janowice	Żnin	2,313
Janów	Gródek Jagielloński	1,808
Janów	Janów	6,426
Janów Podlaski	Konstantynów	3,360
Jaroczew	Jarocin	855
Jarocin	Jarocin	7,005
Jarosław	Jarosław	19,973
Jaryczów Nowy	Lwów	2,139
Jasło	Jasło	10,391
Jaworów	Jaworów	8,910
Jaworzno	Chrzanów	15.932
Jazłowiec	Buczacz	1,982
Jedwabne	Kolno	1,428
Jędrzejów	Jędrzejów	11,740
Jordanów	Maków	1,486
Jutrosin	Rawicz	1,725
Kalisz	Kalisz	44.613
Kalwarja Zebrzydowska	Wadowice	1,692
Kałusz	Kałusz	8,697
Kałuszyn	Mińsk Mazowiecki	7,694
Kamieniec Litewski	Brześć n/Bugiem	2,348
Kamienna	Końskie	8.163
Kamień	Sępolno	1,705
Kamionka Strumiłowa	Kamionka Strumiłowa	6,518
Kańczuga	Przeworsk	2,396
Kartuzy	Kartuzy	3,717
Katowice	Katowice m.	104,868[1])[2]
Kazimierz Dolny	Puławy	3,857
Kcynia	Szubin	3,369
Kępno	Kępno	6,210
Kęty	Biała	5,751
Kielce	Kielce	41,357
Kleck	Nieśwież	5,671
Kleczew	Słupca	2,848
Kleszczele	Bielsk	1,452
Kłecko	Gniezno	1,685
Kłobuck	Częstochowa	6,582

[1]) Nie uwzględniona ludność miejscowości, częściowo wcielonych do miasta.

[2]) Ludność według spisu 1910 r.

TABL. 4. **Wykaz miast** (Ciąg dalszy)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Kłodawa	Koło	4,692	Lisko	Lisko	3,806
Knyszyn	Białystok	3,579	Lubaczów	Lubaczów	5,303
Kobryń	Kobryń	8,208	Lubartów	Lubartów	6,482
Kobylin	Krotoszyn	2.172	Lubawa	Lubawa	4,635
Kock	Łuków	3,903	Lubień	Włocławek	2,120
Kolbuszowa	Kolbuszowa	2,900	**Lublin**	Lublin	94,412
Kolno	Kolnc	4,494	Lubliniec	Lubliniec	4,646
Koło	Koło	13,040	Luboml	Luboml	3,328
Kołomyja	Kołomyja	1,708	Lubraniec	Włocławek	2,1[illegible]6
Komarno	Rudki	5,009	**Lwów**	Lwów m.	219,388
Konin	Konin	10,379	Lwówek	Nowy Tomyśl	2,552
Konstantynów	Łódź	5,728	Łabiszyn	Szubin	1,834
Końskie	Końskie	9,119	Łańcut	Łańcut	7,056
Kopanica	Wolsztyn	645	Łapy	Wysokie Mazo-	
Kopyczyńce	Kopyczyńce	7,923		wieckie	4,073
Koronowo	Bydgoszcz	4,689	Łasin	Grudziądz	2,197
Korzec	Równe	4,946	Łask	Łask	4,890
Kosów	Kosów	4.234	Łęczna	Lubartów	3 590
Kossów	Kossów	2,433	Łęczyca	Łęczyca	10.267
Kostopol	Kostopol	2,990	Łobżenica	Wyrzysk	1,904
Kostrzyn	Środa	3,077	Łohiszyn	Pińsk	1,984
Kościan	Kościan	7,803	**Łomża**	Łomża	22,014
Kościerzyna	Kościerzyna	5,819	Łopatyn	Radziechów	3,232
Kowal	Włocławek	4,063	Łosice	Konstantynów	3,888
Kowalewo	Wąbrzeżno	3,207	Łowicz	Łowicz	15,807
Kowel	Kowel	20,818	**Łódź**	Łódź m.	451,974
Kozienice	Kozienice	6,878	**Łuck**	Łuck	21,157
Kozowa	Brzeżany	4,913	Łuków	Łuków	12,571
Koźmin	Koźmin	4,999	Łuniniec	Łuniniec	8,267
Kórnik	Śrem	2,233	Maków	Maków Krak.	3,226
Krakowiec	Jaworów	1,386	Maków	Maków Warsz.	6,198
Kraków	Kraków m.	183,706	Margonin	Chodzież	1,855
Krasnystaw	Krasnystaw	8,943	Miasteczko	Tarnowskie	
Kraśnik	Janów	8,903		Góry	2,212[1])[2]
Krobia	Gostyń	2,285	Miasteczko	Wyrzysk	1,154
Krosno	Krosno	10,454	Miechów	Miechów	6,223
Krośniewice	Kutno	3,509	Miejska-Górka	Rawicz	2,600
Krotoszyn	Krotoszyn	11,110	Mielec	Mielec	5,599
Królews. Huta	Król. Huta m.	72,641	Mielnik	Bielsk	1,091
Kruszwica	Strzelno	3,021	Mieścisko	Wągrowiec	1,317
Krynica Zdrój	Nowy Sącz	2,640	Międzychód	Międzychód	4,017
Krynki	Grodno	5,206	Międzyrzec	Radzyń	12,622
Krzemieniec	Krzemieniec	16.068	Mikołajów	Żydaczów	3,156
Krzepice	Częstochowa	5,138	Mikołów	Pszczyna	8,377[1])[2]
Krzeszowice	Chrzanów	2,933	Mikstat	Ostrzeszów	1,423
Krzywiń	Kościan	1,874	Mikulińce	Tarnopol	3,217
Książ	Śrem	913	Miłosław	Września	2,499
Kulików	Żółkiew	2,886	Mińsk Mazo-	Mińsk Mazo-	
Kutno	Kutno	15, 976	wiecki	wiecki	10,518
Kuty	Kosów	5,504	Mława	Mława	17,003
Lanckorona	Wadowice	1,617	Mogielnica	Grójec	6,043
Leszno	Leszno	16,506	Mogilno	Mogilno	4,171
Leżajsk	Łańcut	5,063	Monasterzyska	Buczacz	5,764
Lida	Lida	13,401	Mordy	Siedlce	3,268
Lidzbark	Brodnica	3,325	Mosina	Śrem	1,957
Limanowa	Limanowa	2,143	Mosty Wielkie	Żółkiew	3,795
Lipno	Lipno	8,467	Mościska	Mościska	4,751

[1]) Nie uwzględniona ludność miejscowości częściowo wcielonych do miasta
[2]) Ludność według spisu 1910.

TABL. 4. **Wykaz miast** (Ciąg dalszy)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Mrocza	Wyrzysk	2,016	Pakość	Mogilno	3,336
Mszczonów	Błonie	5,014	Parczew	Włodawa	7,893
Murowana			Peczeniżyn	Peczeniżyn	5,984
Goślina	Oborniki	1,938	Piaseczno	Warszawa	5,604
Muszyna	Nowy Sącz	2,516	Piaski	Gostyń	1,638
Mysłowice	Katowice	18,115	Pilzno	Pilzno	3,546
Myślenice	Myślenice	4,414	Pińczów	Pińczów	7,749
Nadwórna	Nadwórna	6,062	**Pińsk**	Pińsk	23,468
Nakło	Wyrzysk	7,427	**Piotrków**	Piotrków	41,116
Narew	Bielsk	963	Piwniczna	Nowy Sącz	3,632
Nasielsk	Pułtusk	5,470	Pleszew	Pleszew	7,638
Niemirów	Rawa Ruska	2,463	**Płock**	Płock	27,750
Niepołomice	Bochnia	4,071	Płońsk	Płońsk	9,463
Nieszawa	Nieszawa	2,381	Pniewy	Szamotuły	2,731
Nieśwież	Nieśwież	7,033	Pobiedziska	Poznań	3,363
Nisko	Nisko	4,749	Podbrodzie	Święciany	1,435[1])
Niżankowice	Przemyśl	1,865	Podgórze	Toruń	3,232
Nowe	Świecie	4,011	Podhajce	Podhajce	4,814
Nowe Miasto	Rawa	3,761	Podwołoczyska	Skałat	3,670
Nowemiasto	Lubawa	3,721	Pogorzela	Koźmin	1,662
Nowemiasto			Pomorzany	Zborów	3,375
n/Wartą	Jarocin	1,044	Poniec	Gostyń	2,471
Nowogród	Łomża	1,856	Powidz	Witkowo	1,210
Nowogródek	Nowogródek	6,367	**Poznań**	Poznań m.	184.758
Nowo-Święciany	Święciany	3,196[1])	Praszka	Wieluń	4,478
Nowo-Wilejka	Wilno-Troki	10,182[2])	Proszowice	Miechów	3,297
Nowy Dwór	Sokółka	1,222	Pruszków	Warszawa	15,132
Nowy Dwór	Warszawa	7,829	Prużana	Prużana	6,332
Nowy Sącz	Nowy Sącz	26,280	Przasnysz	Przasnysz	6,340
Nowy Targ	Nowy Targ	8,071	Przedbórz	Końskie	5,885
Nowy Tomyśl	Nowy Tomyśl	2,083	Przedecz	Włocławek	3,040
Oborniki	Oborniki	4,147	**Przemyśl**	Przemyśl	47,958
Obrzycko	Szamotuły	1,503	Przemyślany	Przemyślany	4,093
Odelsk	Sokółka	1,333	Przeworsk	Przeworsk	3,371
Odolanów	Odolanów	2,437	Pszczyna	Pszczyna	6,043
Olesko	Złoczów	3,645	Puck	Powiat Morski	2,792
Olkusz	Olkusz	6,667	Puławy	Puławy	7,205
Ołyka	Łuck	4,333	Pułtusk	Pułtusk	13,742
Opalenica	Grodzisk	3,058	Pyzdry	Słupca	4,614
Opatów	Opatów	8,827	Raciąż	Sierpc	4,513
Opoczno	Opoczno	8,252	**Radom**	Radom	61,599
Osieczna	Leszno	1,559	Radomsko	Radomsko	20,572
Ostrołęka	Ostrołęka	9,145	Radomyśl		
Ostroróg	Szamotuły	1,273	Wielki	Mielec	2,468
Ostrowiec	Opatów	22,215	Radoszkowicze	Mołodeczno	2,459
Ostróg	Zdołbunów	13,303	Radymno	Jarosław	1,907
Ostrów	Ostrów	16,366	Radziechów	Radziechów	4,384
Ostrów	Włodawa	3,813	Radziejów	Nieszawa	3,164
Ostrów Mazo-			Radziwiłłów	Dubno	4,240
wiecki	Ostrów	14,469	Radzymin	Radzymin	5,036
Ostrzeszów	Ostrzeszów	5,413	Radzyń	Grudziądz	1,626
Oszmiana	Oszmiana	3,442[1])	Radzyń	Radzyń	4,833
Oświęcim	Oświęcim	12,187	Rajgród	Szczuczyn	2,291
Ottynia	Tłumacz	4,455	Rakoniewice	Wolsztyn	2,013
Otwock	Warszawa	8,560	Raków	Mołodeczno	3,323
Ozorków	Łęczyca	12,580	Raszków	Odolanów	1,672
Pabjanice	Łask	34,967	Ratno	Kowel	2,410

[1]) Ludność według spisu z 1909 r.
[2]) Ludność według spisu z 1910 r.

TABL. 4. **Wykaz miast** (Ciąg dalszy)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Rawa Mazowiecka	Rawa	8,185	Słomniki	Miechów	4,797
Rawa Ruska	Rawa Ruska	8,970	Słonim	Słonim	9,643
Rawicz	Rawicz	9,250	Słupca	Słupca	5,534
Rogowo	Znin	938	Smorgonie	Oszmiana	154[3])
Rogożno	Oborniki	5,528	Sochaczew	Sochaczew	5,070
Rohatyn	Rohatyn	5,736	Sokal	Sokal	10,183
Rokitno	Sarny	1,491	Sokołów	Kolbuszowa	3,315
Ropczyce	Ropczyce	3,002	Sokołów	Sokołów	8,055
Rostaszewo	Wolsztyn	1,019	Sokoły	Wysokie Mazowieckie	2,207
Rozdół	Żydaczów	3,802	Sokółka	Sokółka	6,086
Rozwadów	Tarnobrzeg	2,700	Solec Kujawski	Bydgoszcz	3,387
Rożan	Maków	3,285	**Sosnowiec**	Będzin	86,497
Rożniatów	Dolina	3,266	Stanisławów	Stanisławów	51,391[1])
Rożyszcze	Łuck	3,263	Stara Sól	St. Sambor	1,170
Równe	Równe	30,482	Starogard	Starogard	10,466
Różana	Kossów	3,622	Starosielce	Białystok	2,422
Ruda Pabjan.	Łódź	5,127	Stary Sambor	Stary Sambor	4,314
Rudki	Rudki	3,452	Stary Sącz	Nowy Sącz	4,770
Rudnik	Nisko	2,959	Staszów	Sandomierz	8,357
Rybnik	Rybnik	11,656[1])[2]	Stawiski	Kolno	3.017
Rychtal	Kępno	928	Stawiszyn	Kalisz	2,560
Rychwał	Konin	1,386	Stęszew	Poznań	1,926
Ryczywół	Oborniki	1,228	Stoczek	Łuków	2,951
Rydzyna	Leszno	1,175	Stolin	Stolin	4,763
Rymanów	Sanok	3,546	Stołpce	Stołpce	2,956
Rynarzewo	Szubin	698	Strumień	Bielsko	1,566
Rypin	Rypin	7,234	Stryj	Stryj	27,358
Rzeszów	Rzeszów	24,942	Stryków	Brzeziny	4,127
Sambor	Sambor	19,417	Strzelno	Strzelno	4,927
Sandomierz	Sandomierz	6,763	Strzyżów	Strzyżów	2,905
Sanok	Sanok	9,638	Sucha	Maków	5,151
Sarnowa	Rawicz	1,247	Suchowola	Sokółka	2,457
Sarny	Sarny	5,931	Sulejów	Piotrków	5,718
Sasów	Złoczów	3,099	Sulmierzyce	Odolanów	2,526
Sądowa Wisznia	Mościska	4,207	Supraśl	Białystok	2,322
Sejny	Suwałki	2,254	Suraż	Białystok	1,223
Serock	Pułtusk	4,694	**Suwałki**	Suwałki	16,780
Sędziszów	Ropczyce	1,935	Swarzędz	Poznań	3,364
Sępolno	Sępolno	3,318	Szadek	Sieradz	3,058
Siedlce	Siedlce	30.676	Szamocin	Chodzież	1,548
Siemiatycze	Bielsk	5,694	Szamotuły	Szamotuły	6,772
Sieniawa	Jarosław	1,824	Szczakowa	Chrzanów	3,723
Sieradz	Sieradz	9,284	Szczebrzeszyn	Zamość	6,350
Sieraków	Międzychód	2,791	Szczekociny	Włoszczowa	5,611
Sierpc	Sierpc	8,466	Szczerzec	Lwów	936
Skalbmierz	Pińczów	2,262	Szczuczyn	Szczuczyn	4,502
Skała	Borszczów	4,017	Szereszów	Prużana	3,310
Skałat	Skałat	5.937	Szubin	Szubin	2,744
Skarszewy	Kościerzyna	3,009	Szydłowiec	Końskie	8,296
Skaryszew	Radom	2,072	Ślesin	Konin	2,078
Skawina	Kraków	2,444	Śmigiel	Śmigiel	3,754
Skidel	Grodno	2,907	Śniatyn	Śniatyn	10,597
Skierniewice	Skierniewice	16,647	Śrem	Śrem	6,650
Skoczów	Cieszyn	3,494	Środa	Środa	7,231
Skoki	Wągrowiec	1,431	Świecie	Świecie	6.600
Skole	Skole	5,989	Święciany	Święciany	3,981[3])

[1]) Nie uwzględniona ludność miejscowości częściowo wcielonych do miasta.
[2]) Ludność według spisu 1910 r. [3]) Ludność według spisu 1919 r.

TABL. 4. **Wykaz miast** (Dokończenie)

Miasta	Powiaty	Ludność	Miasta	Powiaty	Ludność
Święciechowo	Leszno	1,333	Władysławów	Konin	960
Świsłocz	Wołkowysk	2,935	Włocławek	Włocławek	40,281
Tarnobrzeg	Tarnobrzeg	3,169	Włodawa	Włodawa	6,263
Tarnopol	Tarnopol	32,003	Włodzimierz	Włodzimierz	12,102
Tarnowskie G.	Tarnowskie G.	13,582[1])[2]	Włoszczowa	Włoszczowa	6,022
Tarnów	Tarnów	35,347	Wodzisław	Rybnik	3,561[1])[2]
Tczew	Tczew	16,251	Wojnicz	Brzesko	1,910
Terespol	Biała	1,919	Wolsztyn	Wolsztyn	4,124
Tłumacz	Tłumacz	5,788	Wołkowysk	Wołkowysk	11,100
Tomaszów	Tomaszów	7,125	Wołomin	Radzymin	6,404
Tomaszów			Wożniki	Lubliniec	1,359
Mazowiecki	Brzeziny	28,285	Wronki	Szamotuły	4,621
Toruń	Toruń m.	39,424	Września	Września	6,627
Trembowla	Trembowla	7,015	Wyrzysk	Wyrzysk	1,305
Troki	Wilno-Troki	1,886[3])	Wysoka	Wyrzysk	1,328
Trzemeszno	Mogilno	5,093	Wysokie	Brześć	
Tuchola	Tuchola	4,412	Litewskie	n/Bugiem	2,100
Tuchów	Tarnów	2,443	Wysokie Mazow.	Wysokie Mazow.	3,214
Tuliszków	Konin	2,358	Wyszków	Pułtusk	9.084
Turek	Turek	9,948	Wyszogród	Płock	4,297
Turka	Turka	10,030	Wyśmierzyce	Radom	1,424
Tustanowice	Drohobycz	13,240	Zabłotów	Śniatyn	5,777
Tuszyn	Łódź	3,451	Zabłudów	Białystok	2,861
Tyczyn	Rzeszów	3,095	Zagórów	Słupca	3,715
Tykocin	Wysokie		Zakopane	Nowy Targ	8,808
	Mazowieckie	2,993	Zakroczym	Warszawa	5.816
Tyśmienica	Tłumacz	7,027	Zaleszczyki	Zaleszczyki	4,014
Uchnów	Rawa Ruska	3,575	Załośce	Zborów	4,773
Ujście	Chodzież	1,872	Zambrów	Łomża	6,160
Ulanów	Nisko	2,192	Zamość	Zamość	19,023
Uniejów	Turek	3,657	Zaniemyśl	Środa	1,291
Ustroń	Cieszyn	3,998	Zator	Oświęcim	1,995
Ustrzyki Dolne	Lisko	3,234	Zawichost	Sandomierz	3.014
Uście Solne	Bochnia	1,376	Zawiercie	Zawiercie	29,480
Uściług	Włodzimierz	3,728	Zbaraż	Zbaraż	7.718
Wadowice	Wadowice	6,862	Zbąszyń	Nowy Tomyśl	4.660
Warka	Grójec	4,306	Zborów	Zborów	3,730
Warszawa m.	Warszawa m.	936,713	Zdołbunów	Zdołbunów	7,789
Warta	Sieradz	4,108	Zduny	Krotoszyn	2,825
Wasilków	Białystok	3,903	Zduńska Wola	Sieradz	18,923
Wąbrzeźno	Wąbrzeźno	7,118	Zdzięcioł	Słonim	3,080
Wągrowiec	Wągrowiec	6,867	Zgierz	Łódź	21,129
Wejherowo	Wejherowo	8,786	Złoczew	Sieradz	4,904
Węgrów	Węgrów	8,522	Złoczów	Złoczów	11.130
Wieleń	Czarnków	2,870	Zwoleń	Kozienice	8,004
Wielichowo	Śmigiel	1,815	Żabno	Dąbrowa	2,009
Wieliczka	Wieliczka	7,235	Żelechów	Garwolin	7,682
Wieluń	Wieluń	11,032	Żerków	Jarocin	1,549
Wieruszów	Wieluń	4.799	Żory	Rybnik	4,936
Wierzbnik	Iłża	5.459	Żółkiew	Żółkiew	7,867
Więcbork	Sępolno	2.588	Żnin	Żnin	4,436
Wilanowice	Biała	1.774	Żórawno	Żydaczów	3,208
Wilejka	Wilejka	3,417	Żuromin	Sierpc	3,962
Wilno	Wilno m.	128,954[3])	Żychlin	Kutno	7,098
Winniki	Lwów	3,635	Żydaczów	Żydaczów	3,996
Wiśnicz Nowy	Bochnia	2,691	Żyrardów	Błonie	21,336
Witkowo	Witkowo	1,605	Żywiec	Żywiec	5,320

1) Nie uwzględniona ludność miejscowości częściowo wcielonych do miasta.
2) Ludność według spisu 1910 r. 3) Ludność według spisu 1919 r.

TABL. 5. **Rozwój ludności wielkich miast.**

Dane G. U. S. 30. IX. 1921—1929.

Data	Warszawa	Łódź	Sosnowiec	Lublin	Wilno	Poznań	Bydgoszcz	Katowice	Kraków	Lwów[a]
30. IX 1921	**936 713**	**451 974**	**86 497**	**94 412**	.	**169 422**	**87 643**	.	**183 706**	**219 388**
1. I 1922	956 087	472 457	93 778	96 662	.	172 823	90 095	48 513	181 297	227 521
1. I 1923	960 381	505 944	95 882	98 948	.	178 229	95 078	56 739	183 391	230 661
1. I 1924	965 237	514 979	99 719	101 250	.	185 521	100 888	59 329	185 385	232 661
1. I 1925	992 450	527 242	101 677	103 206	.	193 288	104 477	112 822	186 920	234 935
1. I 1926	1015 426	553 649	101 940	108 531	.	220 023	105 672	112 657	189 376	235 135
1. I 1927	1028 982	578 069	101 997	111 589	.	226 827	108 065	115 697	191 385	236 782
1. I 1928	1050 187	580 529	102 856	114 042	.	236 265	110 810	119 418	203 095	238 303
1. I 1929	1086 305	597 183	102 920	116 314	190 172	247 753	115 964	123 780	205 262	239 692

Uwaga. Uwzględniono miasta, które 1 I 1929 r. liczyły powyżej 100 000 mieszkańców. Liczby dotyczą ludności miast w rzeczywistych granicach w danym roku. Tłusty druk oznacza dane według spisu ludności.

TABL. 6. **Układ narodowościowy wśród członków reprezentacyj samorządowych.**

Dane ze Sprawozdań Ministerstw 1928

L. p.	Województwo	Ilość mandatów do obsadzenia	wybrano radnych narodowości: polskiej	ukraińskiej	białoruskiej	rosyjskiej	litewskiej	niemieckiej	żydowskiej	innej
	A) Gminy wiejskie									
1	Warszawskie	3.732	3.579	—	—	—	—	124	29	—
2	Łódzkie	2 841	2.713	—	—	—	—	115	13	—
3	Kieleckie	3.778	3.273	—	16	1	—	6	31	1
4	Lubelskie	3.240	2.931	199	5	19	—	19	67	—
5	Białostockie	2.257	1.828	—	339	5	—	3	53	29
6	Wileńskie	1.148	638	—	375	16	61	—	50	8
7	Nowogródzkie	1.016	492	1	472	—	—	—	48	3
8	Poleskie	1.108	220	166	572	7	—	1	37	105
9	Wołyńskie	1.158	277	790	—	4	—	18	45	24
10	Poznańskie	16.591	13.570	—	—	—	—	3.010	—	11
11	Pomorskie	12.133	10.810	—	—	—	—	1.322	1	—
12	Krakowskie	33.787	31.571	1.200	29	—	—	113	488	386
13	Lwowskie	39.570	19.069	15.986	—	—	—	487	991	3.037
14	Tarnopolskie	25.213	8.760	15.620	—	—	—	108	725	—
15	Stanisławowskie	21.824	2.792	17.388	—	—	—	351	1.133	138
16	Śląskie	4.939	4.324	—	—	—	—	607	7	1
	Razem	174.335	107297	51.350	1.808	74	61	6.284	3.718	3.743

[a] W okresie 1921—1928 ludność średnia roczna.

TABL. 6. **Układ narodowościowy wśród członków reprezentacyj samorządowych.** (Ciąg dalszy)

L. p.	Województwo	Ilość mandatów do obsadzenia	wybrano radnych narodowości							
			polskiej	ukraińskiej	białoruskiej	rosyjskiej	litewskiej	niemieckiej	żydowskiej	innej
	B) Gminy miejskie niewydzielone z pow. zw. komunalnego									
1	Warszawskie	1.137	725	—	—	—	—	5	407	—
2	Łódzkie	696	467	—	—	—	—	30	199	—
3	Kieleckie	600	382	—	—	—	—	—	218	—
4	Lubelskie	528	275	2	—	1	—	—	250	—
5	Białostockie	678	362	—	18	3	—	2	292	1
6	Wileńskie	154	68	—	13	3	—	—	68	2
7	Nowogródzkie	167	53	—	14	2	—	—	93	5
8	Poleskie	240	51	5	44	3	—	—	137	—
9	Wołyńskie	264	56	50	—	6	—	1	147	4
10	Poznańskie	1.244	1.163	—	—	—	—	80	1	—
11	Pomorskie	600	544	—	—	—	—	54	2	—
12	Krakowskie	1.656	1.321	6	—	—	—	1	328	—
13	Lwowskie	2.024	1.023	222	—	—	—	1	758	20
14	Tarnopolskie	1.149	421	295	—	—	—	—	433	—
15	Stanisławowskie	1.129	367	341	—	—	—	9	412	—
16	Śląskie	294	163	—	—	—	—	124	7	—
	Razem	12.560	7.441	921	89	18	—	307	3.752	32
	C) Miasto st. Warszawa i gminy miejskie wydzielone z pow. zw. kom. i w miastach niewydzielonych rządzących się na terenie Małopolski ustawą z 13.III 1889 (Dz. U. Kr. Nr.24 l. 2-16)									
1	M. st. Warszawa	120	93	—	—	—	—	—	27	—
2	Warszawskie	89	73	—	—	—	—	1	15	—
3	Łódzkie	196	133	—	—	—	—	14	49	—
4	Kieleckie	272	213	—	—	—	—	—	59	—
5	Lubelskie	100	64	—	—	—	—	—	36	—
6	Białostockie	124	68	—	3	—	—	1	52	—
7	Wileńskie	48	33	—	2	—	—	—	12	1
8	Poleskie	56	15	1	—	1	—	—	39	—
9	Wołyńskie	80	24	2	—	3	—	—	51	—
10	Poznańskie	192	181	—	—	—	—	10	1	—
11	Pomorskie	84	73	—	—	—	—	11	—	—
12	Krakowskie	505	404	1	—	—	—	11	89	—
13	Lwowskie	528	302	62	—	—	—	—	162	2
14	Tarnopolskie	192	72	28	—	—	—	—	98	—
15	Stanisławowskie	144	57	27	—	—	—	2	58	—
16	Śląskie	90	23	—	—	—	—	60	7	—
	Razem	2.820	1.828	121	5	4	-	110	749	3

TABL. 6. **Układ narodowościowy wśród członków reprezentacyj samorządowych.** (Dokończenie)

L. p.	Województwo	Ilość mandatów do obsadzenia	wybrano radnych narodowości polskiej	ukraińskiej	białoruskiej	rosyjskiej	litewskiej	niemieckiej	żydowskiej	innej
	D) Powiatowe związki komunalne									
1	Warszawskie	814	786	—	—	—	—	10	18	—
2	Łódzkie	563	551	—	—	—	—	4	6	2
3	Kieleckie	761	746	—	—	1	—	1	13	—
4	Lubelskie	614	577	16	1	1	—	2	17	3
5	Białostockie	450	377	1	39	—	—	—	30	—
6	Wileńskie	225	167	—	35	2	—	—	10	11
7	Nowogródzkie	168	97	—	62	1	—	—	8	—
8	Poleskie	218	78	25	78	1	—	1	17	18
9	Wołyńskie	216	76	116	—	2	—	—	17	5
10	Poznańskie	1.074	1.002	—	—	—	—	72	—	—
11	Pomorskie	565	537	—	—	—	—	28	—	—
12	Krakowskie	298	287	3	—	—	—	2	5	1
13	Lwowskie	377	282	59	1	—	—	—	24	11
14	Tarnopolskie	274	186	72	—	—	—	1	15	—
15	Stanisławowskie	260	145	88	—	2	—	1	24	—
16	Śląskie	48	43	—	—	—	—	5	—	—
	Razem	6.925	5.937	380	216	10	—	127	204	51

TABL. 7.

Ilość czasopism według języka i częstości ukazywania się.

Dane ze Sprawozdań Ministerstw 1928.

	Razem	JĘZYK polski	ukr.	białor.	niem.	żyd.	rosyj.	litew.	ang.	fran.	czesk.	esper.
Dzienników [1])	324	243	5	9	40	21	4	1	—	1	—	—
Tygodników	514	386	23	4	26	69	3	2	—	—	1	—
Dwutygodników	225	184	12	7	10	8	1	2	—	—	1	—
Ukazujących się 3 razy mies.	11	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miesięczników	697	589	31	2	30	34	4	3	1	2	—	1
Dwumies.	35	31	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—
Kwartalników	106	99	4	—	2	—	—	—	1	—	—	—
Nieregularne	397	309	19	6	14	14	3	2	3	—	—	—
	2309	1852	95	29	122	175	15	10	5	3	2	1

[1]) W tę rubrykę włączono też pisma, ukazujące się częściej niż 1 raz tygodniowo.

TABL. 8.

Gospodarstwa wiejskie według wielkości i użytków.

Dane G. U. S. — Powierzchnia w *ha*. — Spis z 30.IX 1921 r.

Wielkość gospodarstw w/g powierzchni ogólnej	Liczba gospodarstw	Powierzchnia ogólna	Grunty orne	Łąki	Pastwiska	Sady i ogrody	Lasy	Wody i torfowiska	Pod zabudowaniami i drogami	Nieużytki
Polska [1]	3 261 909	30 340 669	14 439 817	3 107 666	1 657 019	400 876	7 519 115	304 401	695 034	2 216 741
0,0— 0,5 *ha*	333 859	98 931	58 061	2 130	539	20 228	284	91	16 946	652
0,5— 1 „	271 986	208 444	153 797	13 350	3 127	14 973	1 758	196	19 139	2 104
1 — 2 „	502 913	768 235	569 114	71 825	22 910	28 905	12 009	931	46 110	16 431
2 — 3 „	379 437	962 122	675 165	110 803	43 815	26 774	23 308	1 498	44 591	36 168
3 — 4 „	345 790	1 222 152	816 623	151 325	64 267	28 977	36 111	2 653	53 089	69 107
4 — 5 „	276 624	1 248 286	810 797	159 899	75 458	26 191	41 930	3 030	49 899	81 082
5 — 10 „	733 256	5 156 848	3 237 591	657 724	357 331	90 596	211 982	18 485	174 202	408 937
10 — 20 „	311 529	4 190 220	2 561 247	519 201	335 573	60 329	205 298	25 071	109 952	373 549
20 — 50 „	76 436	2 141 374	1 236 491	249 004	196 636	28 776	150 131	23 734	44 394	212 208
50 —100 „	11 163	754 880	428 049	81 583	65 427	10 096	73 617	13 752	12 938	69 418
Powyżej 100 „	18 916	13 589 177	3 892 882	1 090 822	491 936	65 031	6 762 687	214 960	123 774	947 085

TABL. 9

Przeciętny pięcioletni zbiór z hektara.

Dane G. U. S. — Kwintale. — 1924—1928

Województwa		Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Gryka	Proso	Kukurydza	Groch	Rzepak i rzepik	Len nasienie	Len włókno	Konopie nasienie	Konopie włókno	Chmiel	Ziemniaki	Buraki cukrowe
Centralne	1909—1913	12,3	10,5	11,6	9,5	6.5	10.7	—	9,3	10,6	6,1	5,4	5.5	5,8	6,5	95	196
	1924—1928	12,1	10,1	12,2	11,8	6.1	11.5	13,0	8,5	9,8	7,1	6,2	6.9	7,0	6.7	106	179
Wschodnie	1909—1913	9.5	8,1	8,2	7.8	5.2	8.3	—	7,1	11,6	5,5	5,4	4.8	5,1	5,3	68	155
	1924—1928	10,3	7,8	9,0	7.9	5.3	9,6	12,0	6,4	7,8	4,7	3,7	5.0	4.5	6,4	82	139
Zachodnie	1909—1913	19,9	16.9	19,2	17,8	6,6	10,0	—	9,1	19,0	5.5	5,1	5,4	6,2	. . .	142	300
	1924—1928	18,7	13,3	17,8	15.8	7,3	12,9	—	14,2	12,4	7.2	8,2	7.1	8,4	5.8	117	226
Południowe	1909—1913	11,7	11,3	11,2	10,6	8,6	9.2	10.7	9,8	11,6	4,4	5.3	5,6	6,5	4.0	110	200
	1924—1928	8,6	8,6	8,4	8,1	7,8	11,1	10,0	8,2	11,3	6,3	5.8	6.9	7,0	6,3	98	193

[1]) W tablicy niniejszej nie są uwzględnione grunty wspólne. Ponadto jednak spis gospodarstw wiejskich wykazał pewne braki szczególniej w województwach wschodnich i południowych. Z tych powodów powierzchnia ogólna, podana w tablicy niniejszej, nie pokrywa się z powierzchnią administracyjną województw. Tablice nie zawierają danych dla Górnego Śląska, miasta Wilna i powiatów: Wilno-Troki, Oszmiana i Święciany woj. wileńskiego, w których spis w 1921 r. nie był przeprowadzony.

TABL. 10.

Prace parcelacyjne

Dane G. U. S. Obszar w *ha* 1927

Województwa	Ogółem rozdysponowano				Rozparcelowano				Wyłączono od parcelacji i przeznaczono na rzecz instytucyj państwowych, komunalnych i społecznych			
	ogółem	przez urzędy ziemskie	przez instytucje upoważnione	przez osoby prywatne	ogółem	przez urzędy ziemskie	przez instytucje upoważnione	przez osoby prywatne	ogółem	przez urzędy ziemskie	przez instytucje upoważnione	przez osoby prywatne
Polska	237 317	64 136	32 848	140 333	226 194	54 418	32 808	138 968	11 123	9 718	40	1 365
Warszawa	24 015	1 296	8 426	14 293	23 705	996	8 423	14 286	310	300	3	7
Łódź	9 158	743	1 485	6 930	8 878	529	1 484	6 865	280	214	1	65
Kielce	17 285	4 666	944	11 675	16 883	4 309	940	11 634	402	357	4	41
Lublin	22 652	3 213	4 784	14 655	22 459	3 059	4 782	14 618	193	154	2	37
Białystok	17 107	3 243	4 560	9 304	15 973	2 210	4 552	9 211	1 134	1 033	8	93
Wilno	22 781	5 900	1 657	15 224	22 383	5 597	1 657	15 129	398	303	—	95
Nowogródek	19 829	5 678	3 023	11 128	18 616	4 590	3 023	11 003	1 213	1 088	—	125
Polesie	20 586	8 053	1 540	10 993	20 565	8 047	1 540	10 978	21	6	—	15
Wołyń	19 401	4 962	827	13 612	19 021	4 703	827	13 491	380	259	—	121
Poznań	15 546	9 482	1 174	4 890	11 960	5 942	1 174	4 844	3 586	3 540	—	46
Pomorze	16 604	14 235	1 973	396	14 340	11 980	1 965	395	2 264	2 255	8	1
Śląsk	3 086	2 665	15	406	2 855	2 456	15	384	231	209	—	22
Kraków	5 413	—	23	5 390	5 262	—	14	5 248	151	—	9	142
Lwów	11 103	—	403	10 700	10 728	—	402	10 326	375	—	1	374
Stanisławów	3 806	—	494	3 312	3 801	—	494	3 307	5	—	—	5
Tarnopol	8 945	—	1 520	7 425	8 765	—	1 516	7 249	180	—	4	176

TABL. 11. **Nowoutworzone i powiększone jednostki gospodarcze**

Dane G. U. S. Obszar w *ha* 1927

Województwa	Nowoutworzone: Gospodarstwa rolne — Liczba	Obszar	Parcele robotnicze, rzemieślnicze i urzędnicze — Liczba	Obszar	Specjalne jednostki gospodarcze — Liczba	Obszar	Powiększone gospodarstwa rolne — Liczba	Obszar użyty na powiększenie gospodarstw rolnych
Polska	14 552	121 539	3 816	3 811	248	6 480	46 156	94 364
Warszawa . .	1 800	17 507	226	835	25	726	1 544	4 637
Łódź	609	5 039	272	208	56	585	1 250	3 046
Kielce	1 459	8 973	461	359	22	126	3 492	7 425
Lublin	1 814	13 652	143	226	26	373	3 961	8 208
Białystok . . .	947	9 017	241	112	13	211	2 683	6 633
Wilno	1 080	13 608	92	94	8	316	2 816	8 365
Nowogródek .	792	8 790	52	54	6	182	4 467	9 590
Polesie	1 184	11 752	14	9	2	84	1 819	8 720
Wołyń	1 002	8 081	179	149	5	6	4 860	10 785
Poznań	530	6 380	407	420	18	294	1 391	4 866
Pomorze . . .	748	10 517	319	204	24	1 794	623	1 825
Śląsk	211	783	1 033	952	3	14	643	1 106
Kraków	461	1 102	173	75	18	368	3 439	3 717
Lwów	672	2 975	116	72	9	710	6 010	6 971
Stanisławów . .	344	1 082	6	8	3	362	2 161	2 349
Tarnopol . . .	899	2 281	82	34	10	329	4 997	6 121

Uwaga. Liczba utworzonych parceli nie zawsze odpowiada liczbie nabywców, ponieważ nie wszystkie utworzone parcele są sprzedawane w tym samym okresie sprawozdawczym, jako też z powodu nabycia jednej parceli przez dwie lub więcej osób.

TABL. 12. **Nabywcy gruntów według kategoryj**

Dane G. U. S. 1927

Województwa	Ogółem	Bezrolni	Małorolni	Pełnorolni	Nie rolnicy
Polska	64 826[1])	13 350	44 497	3 029	3 950
Warszawa	3 594	1 741	1 613	23	217
Łódź	2 188	561	1 148	165	314
Kielce	5 434	1 471	3 416	72	475
Lublin	5 971	1 809	3 977	30	155
Białystok	3 886	733	2 162	749	242
Wilno	3 996	828	2 778	296	94
Nowogródek . . .	5 317	660	4 182	423	52
Polesie	3 066	1 037	1 861	154	14
Wołyń	6 046	1 005	4 839	21	181
Poznań	2 346	527	1 353	57	409
Pomorze	1 714	684	523	130	377
Śląsk	1 888	211	538	105	1 034
Kraków	4 082	461	3 414	30	177
Lwów	6 804	624	5 785	277	118
Stanisławów . . .	2 510	231	2 136	138	5
Tarnopol	5 984	767	4 772	359	86

[1]) Liczba nabywców nie zawsze odpowiada liczbie utworzonych parceli.

TABL. 13. **Nabywcy gruntów według miejsca pochodzenia.**

Dane G. U. S. *1927*

Parcelacja dokonana przez	Miejscowi					Zamiejscowi				
	Ogółem [1]	Rolnicy			Nie rolnicy	Ogółem [1]	Rolnicy			Nie rolnicy
		bez-rolni	mało-rolni	pełno-rolni			bez-rolni	mało-rolni	pełno-rolni	
Ogółem	61 013	11 212	43 522	2 883	3 396	3 813	2 138	975	146	554
Urzędy ziemskie . . .	12 668	3 336	7 565	253	1 514	742	238	245	38	221
Instytucje upoważnione	7 303	1 536	4 898	576	293	671	407	235	15	15
Osoby prywatne . . .	41 042	6 340	31 059	2 054	1 589	2 400	1 493	495	94	318

TABL. 14. **Zwierzęta gospodarskie**

Dane G. U. S. Spis z 30 XI 1927

Województwa	Konie	Bydło rogate	Trzoda chlewna	Owce
Polska	4 126 936	8 601 796	6 333 456	1 917 837
M. st. Warszawa	8 540	3 714	3 208	89
Warszawa	343 088	728 493	466 291	74 252
Łódź	224 681	518 626	333 646	36 976
Kielce	283 860	641 236	343 670	38 508
Lublin	403 008	725 683	618 636	69 936
Białystok	312 359	453 415	337 577	243 306
Wilno	205 792	364 161	228 394	209 519
Nowogródek	183 147	311 955	198 538	191 354
Polesie	195 013	494 242	272 511	272 416
Wołyń	398 032	545 957	417 294	119 902
Poznań	298 888	841 682	1 051 913	183 729
Pomorze	164 296	392 310	487 853	185 623
Śląsk	33 435	129 584	126 367	3 396
Kraków	162 573	709 914	307 868	45 328
Lwów	393 296	876 546	454 436	51 117
Stanisławów	178 761	433 980	249 120	123 792
Tarnopol	280 298	429 603	432 073	68 456
Wojsko	57 869	695	4 061	138

[1]) Liczba nabywców nie zawsze odpowiada liczbie utworzonych parceli.

TABL. 15. **Prace regulacyjne ukończone w ciągu 1927 r.**

Dane G. U. S. Obszar w *ha*

Województwa	Likwidacja serwitutów: Liczba miejscowości	Likwidacja serwitutów: Liczba regulowanych gospodarstw	Likwidacja serwitutów: Obszar gruntów otrzymanych za serwituty	Podział wspólnot gruntowych: Liczba miejscowości	Podział wspólnot gruntowych: Liczba regulowanych gospodarstw	Podział wspólnot gruntowych: Obszar wspólnot dzielonych	Komasacja gruntów: Liczba miejscowości	Komasacja gruntów: Liczba komasowanych gospodarstw	Komasacja gruntów: Obszar komasowanych gospodarstw	Zamiana gruntów: Liczba miejscowości	Zamiana gruntów: Liczba regulowanych gospodarstw	Zamiana gruntów: Obszar zamienionych gruntów
Polska	939	16 076	67 241	47	1 594	3 674	562	29 431	233 712	136	1 471	2 164
Warszawa	203	2 476	7 761	7	113	288	87	3 412	27 486	82	627	827
Łódź	156	3 391	14 850	9	220	431	11	572	3 537	23	194	144
Kielce	129	2 943	10 196	20	963	980	27	1 174	8 135	11	113	139
Lublin	67	1 793	6 778	6	216	454	43	3 216	21 623	4	94	86
Białystok	141	1 900	7 265	3	6	169	160	8 343	72 660	7	138	110
Wilno	61	265	1 647	1	2	59	145	2 388	24 974	1	70	20
Nowogródek . . .	154	2 245	10 347	—	—	—	35	1 823	16 455	5	49	89
Polesie	20	625	5 194	1	74	1 293	31	2 936	39 556	3	186	749
Wołyń	8	438	3 203	—	—	—	20	3 458	16 063	—	—	—
Lwów	—	—	—	—	—	—	2	1 961	2 352	—	—	—
Stanisławów . . .	—	—	—	—	—	—	1	148	871	—	—	—

TABL. 16. **Drogi bite i gruntowe**

Dane G.U.S. Kilometry *31. XII 1927*

Województwa	Drogi bite: ogółem	Drogi bite: państwowe	Drogi bite: wojewódzkie	Drogi bite: powiatowe	Drogi gruntowe: ogółem	Drogi gruntowe: państwowe	Drogi gruntowe: wojewódzkie	Drogi gruntowe: powiatowe
1926	**44 690**	**13 145**	**9 448**	**20 019**	**49 781** [a]	**4 296**	**4 107**	**35 121**
1927	**43 436** [b]	**13 358**	**9 369**	**20 709**	**42 354** [c]	**4 241**	**4 244**	**33 869**
Warszawa . . .	3 959	1 325	1 170	1 464	2 198	35	78	2 085
Łódź	2 679	753	796	1 130	358	8	31	319
Kielce	2 727	918	960	849	2 092	31	327	1 734
Lublin	1 885	1 062	570	253	2 994	217	629	2 148
Białystok	2 514	1 313	519	682	1 811	236	323	1 252
Wilno	434	306	43	85	3 469	1 093	812	1 564
Nowogródek . .	632	532	38	62	2 796	693	358	1 745
Polesie	796	614	49	133	2 009	1 117	700	192
Wołyń	890	728	78	84	3 759	715	986	2 058
Poznań	6 044	1 186	1 403	3 455	1 757	—	—	1 757
Pomorze	4 289	960	624	2 705	8	—	—	8
Kraków	5 295	1 039	952	3 304	6 231	—	—	6 231
Lwów	4 910	1 159	1 103	2 648	6 451	49	—	6 402
Stanisławów . .	3 690	683	482	2 525	1 477	—	—	1 477
Tarnopol . . .	2 692	780	582	1 330	4 944	47	.	4 897
Śląsk	.	.	.	.	.	.	.	.

[a] W tem 6 257 *km* dróg województwa śląskiego niepodzielonych na drogi państwowe i samorządowe.

[b] W tem dojazdów do stacyj kolejowych: na drogach państwowych 195 *km*, na drogach wojewódzkich 3 *km* i na drogach powiatowych 92 *km*.

[c] W tem dojazdów na drogach państwowych 9 *km*.

Uwaga. Dane tymczasowe. Brak danych dla województwa śląskiego.

TABL. 17. Przeciętna eksploatacyjna długość linij kolejowych i stan taboru.

Dane G. U. S. *1928*

Rok	Długość linij w km. 1)	Tabor ogółem: parowozy	Tabor ogółem: wagony osobowe	Tabor ogółem: wagony towarowe	Czynne przeciętnie dziennie: parowozy	Czynne przeciętnie dziennie: wagony ogółem	Czynne przeciętnie dziennie: wagony osobowe	Czynne przeciętnie dziennie: wagony towarowe	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: parowozów	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: wagonów ogółem	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: wagonów osobowych	Na 1 km. linji eksploatacyjnej czynnych: wagonów towarowych
1924	16687	5079	11661	126469	2815	99878	8449	91429	0,17	5,99	0,51	5,48
1925	16847	5123	11781	130932	2797	95399	9324	86075	0,17	5,66	0,55	5,11
1926	16987	5[illegible]00	11635	126087	2850	104049	9322	94727	0,17	6,13	0,55	5,58
1927	17146	5223	11653	136846	3072	120931	9571	111360	0,18	7,05	0,56	6,49
1928	**17208**	**5215**	**11941**	**144652**	**3263**	**128048**	**10004**	**118044**	**0,18**	**7,44**	**0,58**	**6,86**

TABL. 18. Zarejestrowany tabor samochodowy (bez samochodów wojskowych).

Dane G. U S. *31. XII 1928*

Rok	Pojazdy mechaniczne: Ogółem	Pojazdy mechaniczne: Na 10000 mieszkańców 2)	Samochody: Ogółem	Samochody: Osobowe: Pojazdy prywatne i rządowe	Samochody: Osobowe: Zarobkowe (dorożki)	Samochody: Osobowe: Autobusy	Samochody: Ciężarowe	Motocykle	Inne pojazdy mechaniczne (traktory)	Zwiększenie liczby pojazdów w stosunku do roku poprzedniego 3)
31.XII 1924	13854	5.1	9789	.	.	.	2420	1607	38	—
31.XII 1925	17151	6,3	14618	8768	2283	756	2811	2481	52	3297
31.XII 1926	19655	7,2	16554	9606	2970	1012	2966	3022	79	2504
31 XII 1927	25656	8,5	21810	12799	3973	1544	3494	3734	112	6001
31.XII 1928	34298	11,2	29423	15670	6016	2841	4896	4597	278	8642
1 VII. 1929	**39363**	**12,9**	**33567**	**17289**	**6871**	**3499**	**5908**	**5426**	**370**	

1) Przeciętna eksploatacyjna długość linji po potrąceniu odcinków zamkniętych dla ruchu.

2) Łącznie z sanitarnemi. 3) W ciągu roku.

TABL. 19.

Ruch statków w porcie gdyńskim

Dane G. U. S.

Rok	Okręty ogółem	Okręty z ładunkiem	Okręty próżne	Pojemność netto reg. tonn	Ładunek tonn	W tem węgla tonn	Pasażerowie	Przeciętne dni postoju[1]	Ładowano przeciętnie dziennie tonn[2] ogółem	Ładowano przeciętnie dziennie tonn[2] na I dzień postoju statku[3]
					WYSZŁO					
1925	72	—	—	71 419	50 142	37 229	10 632	—	—	—
1926	303	291	12	208 194	413 826	402 246	6 385	4,4	1 133,8	317,1
1927	519	514	5	416 322	889 439	878 183	7 990	4,0	2 436,8	442,7
1928	1093	971	122	973 646	1767 215	1741 489	20 066	4,1	4 841,7	475,3

Rok	Okręty ogółem	Okręty z ładunkiem	Okręty próżne	Pojemność netto reg. tonn	Ładunek tonn	Pasażerowie
			WESZŁO			
1925	85	—	—	74 707	1 586	1065
1926	298	17	281	204 767	179	764
1927	530	34	496	422 939	6 702	1514
1928	1108	204	904	985 004	190 133	3062

[1]) Czas postoju liczono od dnia przybycia do dnia odejścia włącznie. [2]) Niedziel i świąt nie odliczano. [3]) Nie uwzględniono statków, które nie przyjęły żadnego ładunku. Uwaga. Ponadto weszło i wyszło z portu w Tczewie w 1926 r. 90 statków o pojemności 58 325 netto reg. tonn, zabierając ładunku 56 919 tonn węgla; w 1927 r. 183 statki pojemności 120 400 netto reg. tonn, zabierając ładunku 117 086 tonn węgla.

TABL. 20. Instytucje pocztowo-telegraficzne w/g województw.

Dane G. U. S. 31.XII 1928

Województwa	Instytucje pocztowe [1])			Stacje telegraficzne [2])	Telefony międzymiastowe	Jedna instytucja pocztowa przypada na		Jedna stacja telefoniczna przypada na		Jeden urząd telefoniczny międzymiastowy przypada na	
	Ogółem	Urzędy	Agencje			km²	mieszkańców	km²	mieszkańców	km²	mieszkańców
Polska	3 360	1 708	1 652	3 491	3 355	115	8 088	111	7 785	116	8 100
M. st. Warszawa	24	24	—	26	25	5	39 030	4	36 027	5	37 469
Warszawa	200	120	80	189	189	147	10 574	155	11 131	155	11 131
Łódź	145	95	50	132	132	131	15 536	144	17 066	144	17 066
Kielce	188	121	67	155	155	137	13 489	166	16 361	166	16 361
Lublin	215	122	93	188	188	145	9 701	166	11 094	166	11 094
Białystok	166	105	61	152	138	195	7 843	213	8 565	235	9 434
Wilno	174	78	96	165	128	167	5 779	176	6 094	227	7 856
Nowogródek	107	52	55	105	80	212	7 484	216	7 626	284	10 010
Polesie	112	56	56	107	82	378	7 852	395	8 219	516	10 725
Wołyń	120	71	49	89	89	252	11 980	340	16 152	340	16 152
Poznań	502	142	360	652	652	53	3 920	41	3 018	41	3 018
Pomorze	347	102	245	693	693	47	2 696	24	1 350	24	1 350
Śląsk	151	83	68	215	213	28	7 450	20	5 232	20	5 282
Kraków	316	195	121	179	172	55	6 306	97	11 133	101	11 586
Lwów	317	180	137	223	206	85	8 574	121	12 188	131	13 194
Stanisławów	122	73	49	96	92	151	10 977	191	13 950	200	14 556
Tarnopol	154	89	65	125	121	105	9 276	130	11 428	134	11 806

TABL. 21. Sieci telefoniczne, zakłady i aparaty.

Dane G. U. S. 1928

Rok / Dyrekcje	Sieci miejscowe			Przewody międzymiast.		Centrale telefoniczne	Publiczne rozmównice	Abonenci	Aparaty telefoniczne
	Liczba	Długość linji km	Długość drutów km	Długość linji km	Długość drutów km				
1924	1 479	20 145	462 295	34 592	201 129	1 676	2 890	100 854	112 007
1925	1 724	19 773	504 336	43 532	226 284	1 736	3 103	91 827	120 529
1926	1 967	19 893	533 186	45 087	229 112	2 006	3 310	102 127	131 951
1927	2 113[3])	22 507[3])	581010[3])	46 317	246 257	2 142	3 548	111 721	146 420
1928	2 397[3])	25 134[3])	674510[3])	48 986	263 942	2 466	3 767	125 603	162 079
w tem P. A. S. T.	7	1 867	377 240	—	—	12	241	56 677	74 410
Bydgoszcz . . .	236	3 083	43 288	5 907	26 935	236	844	9 387	14 219
Gdańsk	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Katowice . . .	68	843	51 928	1 478	14 446	68	220	8 312	9 409
Kraków	224	2 299	35 770	4 104	20 656	243	262	11 464	14 752
Lublin	301	2 733	16 394	7 142	37 540	224	312	6 320	7 747
Lwów	382	2 865	20 344	5 340	29 930	411	460	14 140	19 147
Poznań	307	5 800	70 060	3 962	28 009	307	560	13 669	19 009
Warszawa . . .	495	4 970	39 822	10 487	66 320	500	699	57 462	71 381
Wilno	377	674	19 664	10 566	40 106	377	410	4 849	6 422

[1]) Bez pośrednictw.
[2]) Urzędy telegraficzne, instytucje pocztowe upoważnione do wymiany telegramów telefonem oraz stacje kolejowe przyjmujące telegramy prywatne.
[3]) W tem dane, dotyczące Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej nie podzielone na poszczególne dyrekcje

TABL. 22.

Wpływy z danin publicznych i monopolów za 1927/8 r.

i za czas od 1 kwietnia 1928 do 31 grudnia 1928 (na podstawie tymczasowych zestawień obrotów kasowych).

Dane ze Sprawozdań Ministerstw.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Budżet na rok 1927/28 [1]	Faktyczne wpływy w 1927/28 r.	Stosunek procentowy w odsetkach	9/12 budżetu na 1928/29 r.	Faktyczne wpływy w pierwszych 3 kwart. r. 1928/29 od 1.IV do 31.XII 28	Stosunek procentowy w odsetkach
	w tys. złotych			w tys. złotych		
A)						
Daniny publiczne i monopole	1 671 086	2 291 775	137 14	1 637 919	1 975 950	120 63
Daniny publiczne zwyczajne i nadzwyczajne . .	1 020 150	1 494 971	146 54	980 498	1 312 790	133 89
I. Daniny publiczne zwyczajne	862 850	1 332 532	154 43	881 498	1 188 172	134 79
1. Podatki bezpośrednie .	438 400	614 946	140 27	390 938	578 489	147 97
w tem						
a) Podatki gruntowe .	63 000	63 754	101 19	45 000	42 405	94 23
b) Podatek od nieruchomości miejskich i niektórych wiejskich	34 500	46 328	134 28	30 000	33 272	110 90
c) Podatek przemysł. .	196 000	281 753	143 75	157 500	273 696	173 77
d) Podatek dochodowy	120 000	170 581	142 15	135 000	156 125	137 87
2. Podatki pośrednie . .	130 200	166 872	128 16	119 258	131 613	110 35
w tem						
a) Podatek od piwa .	9 000	11 438	127 08	9 000	11 108	123 42
b) Podatek od cukru .	84 000	107 389	127 84	78 750	85 020	107 96
c) Podatek od olejów mineralnych	19 000	26 571	139 84	16 875	18 869	111 81
3. Cło	182 000	371 980	204 38	247 500	327 975	132 51
4. Opłaty stemplowe i daniny pokrewne . . .	112 250	178 734	159 22	123 802	150 095	121 23
II. Daniny publiczne nadzwyczajne	157 300	162 439	103 31	99 000	124 618	125 75
1. Podatek majątkowy .	95 000	65 910	69 37	37 500	37 287	99 43
2. 10% nadzwycz. dod. do danin publicznych . .	62 300	96 529	154 94	61 500	87 331	142 00
B)						
Monopole	650 936	796 804	122 40	657 421	663 160	100 87
w tem						
1. Sól	39 434	44 872	113 78	33 787	34 817	103 04
2. Tytoń	273 600	372 110	136 00	292 875	292 007	99 70
3. Spirytus	320 400	360 804	112 61	313 753	319 652	101 88
4. Loterja państwowa . .	8 757	10 357	118 26	10 486	10 234	97 59
5. Zapałki	8 694	8 609	99 02	6 520	6 450	98 92

[1]) Z uwzględnieniem zmian wprowadzonych art. 2 ustawy z 13 lipca 1927 (Dz. U. R. P. Nr. 69, poz. 604)

TABL. 23. **Główne pozycje przywozu i wywozu**

Dane G. U. S. Tysiące złotych *) *1926—1928*

Towary	1926		1927		1928	
	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz
Ogółem	**1 546 755**	**2 252 877**	**2 891 972**	**2 514 740**	**3 362 164**	**2 507 990**
I. Produkty spożywcze	**262 918**	**657 516**	**669 547**	**607 526**	**651 273**	**594 265**
w tem:						
Zboże i mąka	41 911	195 230	334 152	64 677	283 650	103 482
Okopowe i warzywa . .	4 235	8 767	6 819	14 524	2 780	8 260
Owoce świeże i suszone .	16 191	1 143	30 502	1 071	29 668	2 858
Herbata, kakao, kawa . .	54 065	17	66 756	81	70 858	56
Cukier	105	142 834	186	130 835	158	102 169
Mięso	99	60 255	294	63 605	339	66 315
Ryby	30 582	424	54 774	2 694	58 392	3 473
Tłuszcze zwierzęce spożywcze	23 064	1 660	50 414	231	66 126	520
Nabiał	1 511	28 904	2 995	43 275	2 902	70 351
Jaja	149	131 988	343	169 370	1 209	144 697
Chmiel, ekstrakt i mąka chmielowa	2 887	10 087	4 725	18 722	1 719	16 970
Tłuszcze roślinne spożywcze	17 045	87	26 753	554	29 393	372
Tytoń	36 393	2 990	33 559	554	34 105	1 355
Pasza dla zwierząt . . .	5 017	48 686	14 982	68 959	19 497	50 394
II. Zwierzęta	**958**	**112 872**	**6 389**	**190 987**	**2 761**	**231 503**
w tem:						
Bydło rogate	26	10 724	918	4 134	234	3 630
Trzoda chlewna	192	79 888	3 351	168 026	412	208 107
Ptactwo	597	11 866	1 483	10 923	1 061	12 901
III. Produkty zwierzęce	**106 842**	**33 883**	**214 712**	**38 904**	**278 027**	**53 547**
IV. Materjały i wyroby z drzewa	**6 406**	**357 589**	**14 075**	**634 967**	**21 242**	**590 053**
w tem:						
Drewno surowe	322	130 749	906	256 178	2 365	226 183
Drewno napółobrobione .	1 177	194 907	1 992	337 777	3 245	317 387
Wyroby z drzewa	3 587	31 832	6 177	39 604	9 212	45 066
V. Rośliny i ich części	**18 935**	**41 058**	**32 710**	**67 859**	**36 426**	**62 433**
w tem:						
Nasiona	12 875	37 651	22 203	63 615	25 111	58 713
VI. Materjały budowlane	**17 637**	**5 474**	**37 304**	**16 729**	**48 289**	**13 474**
VII. Minerały oddzielnie niewymienione i wyroby z nich	**55 935**	**2 848**	**104 887**	**3 003**	**100 968**	**3 785**
VIII. Wyroby szklane .	**4 851**	**4 097**	**8 140**	**3 311**	**13 958**	**1 664**
IX. Paliwo, asfalt, ropa i pochodne	**7 752**	**585 844**	**15 714**	**443 640**	**17 670**	**454 136**
w tem:						
Węgiel, brykiety, koks .	4 727	446 454	8 893	348 194	8 681	369 880
Nafta	0	22 142	0	13 439	4	8 612
Oleje smarowe	1 359	16 459	2 940	13 326	3 805	10 373
Gazolina i benzyna . . .	19	34 414	22	29 349	69	24 384
Parafina i waselina . . .	267	34 769	680	22 273	586	27 023
X. Gumelastyka	**20 006**	**1 956**	**43 868**	**297**	**65 064**	**356**

*) W złotych przed wydaniem rozporządzenia Prezydenta Rzeczyp. z dn. 13. X 1927.

TABL. 23 **Główne pozycje przywozu i wywozu**

Tysiące złotych *) (Dokończenie)

Towary	1926		1927		1928	
	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz	Przywóz	Wywóz
XI. Materjały i przetwory chemiczne nieorganiczne	**38 032**	**18 719**	**77 421**	**16 920**	**114 707**	**24 992**
w tem:						
Nawozy sztuczne	23 182	9 563	53 656	8 324	90 564	13 607
XII. Materjały i przetwory chemiczne organ.	**103 708**	**14 280**	**141 393**	**15 658**	**137 965**	**18 236**
XIII. Farby, barwniki i lakiery	**13 761**	**4 989**	**28 421**	**4 884**	**31 374**	**5 116**
XIV. Różne przetwory chemiczne	**10 894**	**2 797**	**17 217**	**3 031**	**21 328**	**3 454**
XV. Metale i wyroby z metali	**77 948**	**240 103**	**186 694**	**290 180**	**244 616**	**269 050**
XVI. Metale szlachetne	**485**	**97**	**1 545**	**152**	**4 864**	**276**
XVII. Maszyny i aparaty	**89 971**	**13 156**	**225 687**	**8 316**	**320 040**	**8 058**
w tem:						
Maszyny elektryczne	9 318	272	18 184	165	29 296	167
Maszyny i aparaty rolnicze	13 846	1 022	34 966	2 165	37 781	1 324
XVIII. Przyrządy, przewodniki i inne materjały elektrotechniczne	**46 559**	**754**	**73 485**	**719**	**93 136**	**937**
XIX. Wyroby zegarmistrzowskie	**1 550**	**88**	**5 074**	**91**	**9 086**	**75**
XX. Instrumenty muzyczne	**3 132**	**144**	**6 196**	**346**	**9 942**	**495**
XXI. Broń i amunicja	**1 837**	**34**	**3 547**	**280**	**4 628**	**206**
XXII. Środki komunik.	**32 863**	**709**	**66 927**	**819**	**114 034**	**1 017**
w tem:						
Środki lokomocji bez szyn	22 200	483	64 006	408	106 639	436
XXIII. Papier i wyroby z papieru	**40 551**	**8 709**	**76 775**	**7 811**	**84 277**	**6 999**
w tem:						
Surowce do wyroby papieru	25 037	4 700	42 106	3 673	45 750	4 036
XXIV. Książki, pisma i obrazy	**9 768**	**2 937**	**14 388**	**3 554**	**17 474**	**4 460**
XXV. Materjały i wyroby włókniste	**528 059**	**132 859**	**758 272**	**146 662**	**840 511**	**149 355**
w tem:						
Len i konopie	3 532	13 296	4 613	17 817	8 144	20 647
XXVI. Odzież i konfekcja	**26 107**	**6 650**	**25 443**	**5 945**	**26 683**	**7 201**
XXVII. Galanterja	**4 358**	**1 581**	**9 224**	**1 251**	**11 368**	**1 570**
XXVIII. Instrumenty, przybory szkolne i pomoce naukowe, aparaty precyzyjne i pomiarowe	**13 454**	**601**	**26 906**	**858**	**40 452**	**1 090**
XXIX. Towar zbiorowy	**1 478**	**533**	**11**	**40**	**1**	**187**

*) Ob. uwagę na str. 97.

TABL. 24.

Obieg pieniężny.

Dane G U. S. Tysiące złotych *) *1926—1929*

Data	Ogółem	Zmiany w % w porównaniu z miesiącem poprzednim	Bilety Banku Polskiego	Zmiany w % w porównaniu z miesiącem poprzednim	Bilon i bilety zdawkowe: Razem	Bilon i bilety zdawkowe: Zmiany w % w porównaniu z miesiącem poprzednim	Bilon: srebrny	Bilon: inny	Bilety zdawkowe	Procent sumy ogólnej: Bilety Banku Polskiego	Procent sumy ogólnej: Bilon i bilety zdawkowe: Razem	Procent sumy ogólnej: Bilon i bilety zdawkowe: Bilon	Procent sumy ogólnej: Bilon i bilety zdawkowe: Bilety zdawkowe
1926													
31.III	815.232	+ 3,0	389.414	+ 3,3	425.818	+ 2,7	87.990	53.350	284.478	47,8	52,2	17,3	34,9
30.VI	907 781	+ 6,1	448.013	+ 8,5	459.768	+ 4,0	87.628	53.395	318.745	49,4	50,6	15,5	35,1
30.IX	1.008.168	+ 0,1	581.447	+ 3,8	426.721	— 4,5	88.111	49.541	289.069	57,7	42,3	13,7	28,6
31.XII	1.021 060	+ 3,8	592.657	+ 6,2	428.403	+ 0,6	90.022	50.872	287.509	58,0	42,0	13,8	28,2
1927													
31.I	992.065	— 2,8	584.806	— 1,3	407.259	— 4,9	88.726	48.035	270.498	58.9	41.1	13,8	27,3
28.II	1.046.736	+ 5,5	633.549	+ 8,3	413.187	+ 1,5	89.362	48.918	274 907	60,5	39,5	13,2	26,3
31.III	1.091.022	+ 4,2	668.434	+ 5,5	422.588	+ 2,3	88.398	47.245	286.945	61,3	38,7	12,4	26,3
30.IV	1.128.341	+ 3,4	693.685	+ 3,8	434.656	+ 2,9	89.654	47.727	297.275	61,5	38,5	12,2	26,3
31.V	1,104.332	— 2,1	705.234	+ 1,7	399.098	— 8,2	88.406	46.507	264.185	63,9	36,1	12,2	23,9
30. VI	1.121.369	+ 1,5	727.513	+ 3,2	393.856	— 1,3	89.205	46.682	257.969	64,9	35,1	12,1	23,0
31.VII	1.129.309	+ 0,7	744.865	+ 2,4	384.444	— 2,4	89.201	46.919	248.324	66,0	34,0	12,0	22,0
31.VIII	1.190.913	+ 5,5	793.830	+ 6,6	397.083	+ 3,3	89.703	47.970	259 410	66,7	33,3	11,5	21,8
30.IX	1.252.991	+ 5,2	844.479	+ 6,4	408.512	+ 2,9	89.890	49.521	269.101	67,4	32,6	11,1	21,5
31.X	1.339.479	+ 6,9	929.413	+10,1	410.066	+ 0,4	90.038	51.930	268.098	69,4	30,6	10,6	20,0
30. XI	1.289.141	— 3,8	939.896	+ 1,1	349.245	—14,8	89.292	51.483	208.470	72.9	27,1	10,9	16,2
31. XII	1.312.358	+ 1,8	1.003.028	+ 6,7	309.330	—11,4	90.160	52.164	167.006	76,4	23,6	10,9	12,7
1928													
31.I	1.288.554	— 1,8	1.003·288	+ 0,0	285.266	— 8,4	89.559	49.221	146.486	77,8	22,2	10,8	11,4
29.II	1.330.963	+ 3,3	1.047.716	+ 4,4	283.247	— 0,7	90.576	52.027	140.644	78,7	21,3	10,7	10,6
31. III	1.412.984	+ 6,1	1.127.593	+ 7,6	285.391	+ 0,7	91.334	55.244	138.813	79,8	20,2	10,4	9,8
30. IV	1.392.129	— 1,5	1.126.021	+ 0,1	266.108	— 7,2	88.520	55.466	122.122	80,9	19,1	10,3	8,8
31.V	1.385.305	— 0,4	1.132.964	+ 0,6	252.341	— 5,4	85.540	57.369	109.432	81,8	18,2	10,3	7,9
30.VI	1.434.382	+ 3,5	1.183.974	+ 4,5	250.408	— 0,4	83.590	59.479	107.339	82,5	17,5	10,0	7,5
31.VII	1.404.877	— 2,1	1.159.255	— 2,1	245.622	— 1,9	81.612	59.943	104.067	82,5	17,5	10,1	7,4
31.VIII	1.455.305	+ 3,6	1.206.678	+ 4,0	248.627	+ 1,2	80.860	61.786	105.981	82,3	17,7	10,4	7,3
30. IX	1.515.543	+ 4,1	1.261.388	+ 4,5	254.155	+ 2,2	81.570	63.671	108.914	83,2	16,8	9,6	6,9
31.X	1.568.584	+ 3,5	1.313.080	+ 4,1	255.504	+ 0,5	81.891	65.684	107.929	83,7	16,3	9,4	6,9
30.XI	1.516.116	— 3,3	1.269.766	— 3,3	246.350	— 3,6	81.082	64.404	100.864	83,8	16,2	9,6	6,6
31.XII	1.539.407	+ 1,5	1.295.349	+ 2,0	244.058	— 0,9	80.964	64.159	98.935	84,2	15,8	9,4	6,4
1929													
31.I	1.451.722	— 6,0	1.222.106	— 6,0	229.616	— 6,3	80.434	60.852	88.330	84,2	15,8	9,8	6,0
30.VI	1.532.504	+ 5,3	1.298.447	+ 6,2	234.930	+ 1,9	79.020	60.828	94.182	84,8	15,1	9,2	6,1
31.VIII	1.613.897	+ 5,0	1.359.393	+ 4,7	254.504	+ 8,0	87.801	68.239	98.464	84,3	15,2	9,6	6,1

*) Złote obiegowe.

TABL. 25.

Wysokość zadłużenia państwa.

Dane ze Sprawozdań Ministerstw — Państwowe długi wewnętrzne — W złotych

	na 1. I. 28	na 1. VII. 28	na 1. I. 29
10% poż. kol. z r. 1924	66.275.676.—	62.808.527.—	59.035.259.—
5% premj. poż. dol. 1926 S. II ...	44.500.000.—	44.500.000.—	44.500.000.—
5% poż. konwers. z r. 1924	127.937.010.—	147.202.947.—	161.479.530.—
5% konwers. poż. kol. z r. 1926 ..	8.132.880.—	11.461.143,75	16.828.569.—
4% premj. poż. inwest. z r. 1928 ..	—	—	46.092.600.—
5% renta ziemska	—	—	46.400.—
	10.499.533,80	9.028.549,30	7.073.217,80
poż. obl. razem	257.345.099,80	275.001.167,05	335.055.575,80
bony i bil. skarb.	16.243.340,20	16.221.456,60	176.508,06
Ogółem ...	275.588.440 —	291.222.623,65	335.232.083,86

Państwowe długi zagraniczne

Pożyczki emisyjne	na 1. I. 28	na 1. VII. 28	na 1. I. 29
6% poż. dol. z r. 1920	174.213.050.—	174.213.050.—	174.607.540.—
8% poż. dol. z r. 1925	274.120.000.—	267.890.000.—	262.248.000.—
7% poż. stabil. 1927	638.840.000.—	626.063.200.—	614.265.600.—
7% poż. w lir. wł. 1924	173.743.331.—	172.821.713.—	166.973.142.—
	1.260.916.381.—	1.240.987.963.—	1.218.091.282.—
Zadłużenie wobec rządów obcych ..	2.257.397.287.—	2.231.862.126.—	2.210.815.675.—
Zadłużenie wobec inst. prywatnych .	18.764.150.—	18.761.600.—	55.417.700.—
Dług polikwidacyjny austrjacki ...	325.186.205.—	325.186.205.—	325.186.205.—
Ogółem ...	3.862.264.023.—	3.816.797.894.—	3.809.510.862.—

Zestawienie ogólne

	na 1. I. 28	na I. VII. 28	na 1. I. 29
Długi wewnętrzne	273.588.440.—	291.222.623,65	335.232.083,86
Długi zagraniczne	3.862.264.023.—	3.816,797.894.—	3.809.510.862.—
	4.135.852.463.—	4.108.020.517,65	4.144.742.945.86

TABL. 26.

Bank Gospodarstwa Krajowego.

Dane G. U S. Tysiące złotych 31.VIII 1929

Pozycje bilansów	1925 31.XII[1])	1926 31.XII[1])	1927 31.XII[1])	1928 31.XII[1])	1929 31.VIII
Stan czynny					
Kasa i sumy do dyspozycji . . .	7 141	28 184	46 178	52 584	31 472
Waluty zagraniczne	1 123	2 719	4 308	3 352	3 226
Weksle zdyskontowane	53 684	74 256	136 419	176 101	213 063
Weksle protestowane	841	161	488	1 340	1 968
Otwarty kredyt.	117 070	238 173	93 646	87 200	85 387
Pożyczki towarowe.	12 519	7 721	6 189	4 510	4 517
Pożyczki terminowe	18 850	21 650	18 852	38 741	57 510
Pożyczki gotówkowe długoterm.	53 433	79 450	380 535	439 313	433 165
Pożyczki w listach zastawnych i obligacjach.	165 009	206 106	391 299	583 775	648 177
Papiery wartość. własne[2]) . . . :	65 601	38 420	171 915	169 232	172 750
Stan bierny					
Kapitały własne[3])	41 814	51 296	148 817	194 760	200 632
Lokaty Skarbu Państwa	160 799	230 379	284 196	356 224	365 586
Wkłady terminowe	36 117	117 644	167 911	187 011	159 493
Wkłady czekowe	31 773	78 643	117 047	137 385	96 637
Wkłady oszczędnościowe i asygnaty	3 169	19 213	11 793	19 744	23 466
Redyskonto weksli	27 260	6 877	18 987	38 883	86 829
Listy zastawne w obiegu	14 694	25 586	70 613	101 106	129 419
Obligacje w obiegu	150 315	180 520	320 686	482 669	518 758

[1]) Bilans netto.
[2]) Łącznie z udziałami w przedsiębiorstwach handlowych i przemysłowych.
[3]) Łącznie z innemi rezerwami.

TABL. 27.

Stan rachunków Banku Gospodarstwa Krajowego

Dane G. U. S. Tysiące złotych *31. XII 1927, 1928*

Pozycje	1927	1928
Stan czynny		
Kasa i sumy do dyspozycji	46 178	52 584
Waluty zagraniczne	4 308	3 352
Dyskonto weksli	136 419	176 101
Otwarty kredyt	93 646	87 200
Pożyczki terminowe	25 033	43 251
towarowe	6 189	4 510
na zastaw papierów wartościowych . .	549	1 125
inne	18 295	37 616
Pożyczki gotówkowe długoterminowe . . .	380 535	439 313
pożyczki budowlane mieszkaniowe . . .	147 662	246 734
pożyczki z tytułu akcji sanacyjnej . . .	83 333*	83 762*
rachunek Ministerstwa Skarbu z tytułu Monopolu Zapałczanego	71 992	12 755
inne	72 548	96 062
Pożyczki w listach zastawn. i obligac. . . .	391 299	583 775
w listach zastawnych	70 614	101 106
w obligacjach komunalnych	306 458	446 618
w obligacjach kolejowych	11 662	11 328
w obligacjach bankowych	2 565	24 532
w obligacjach budowlanych	—	191
Korespondenci „loro"	6 195	1 595
banki krajowe	6 174	1 457
banki zagraniczne	21	138
Korespondenci „nostro"	26 349	41 562
banki krajowe	1 039	2 884
banki zagraniczne	25 310	38 678
Papiery wartościowe własne	151 801	122 947
pożyczki państwowe i bilety skarbowe .	36 549	28 610
listy zastawne i obligacje	115 252	94 337
Udziały i akcje w przedsiębiorstwach konsorcyjnych	20 113	46 285
Nieruchomości	9 315	9 426
Inne aktywa	72 461	78 797
Suma bilansowa	1 363 652	1 686 188
Udzielone gwarancje	61 563	29 172
Ogółem	1 425 215	1 715 360

*) Pożyczki, związane z sanacją banków, i należności od „Kooprolnej".

TABL. 27. **Stan rachunków B. G. K.** (Dokończenie)

Dane G. U. S. Tysiące złotych *31. XII. 1927, 1928*

Pozycje	1927	1928
Stan bierny		
Kapitał zakładowy . . . . , ...	120 000	150 000
Rezerwy statutowe	8 846	13 327
Inne rezerwy	19 970	31 433
Lokaty Skarbu Państwa	284 196	356 224
fundusze budowlane	142 440	196 444
fundusze administrowane z tytułu akcji sanacyjnej	53 641	53 573
lokaty specjalne	36 145	35 971
inne fundusze administrowane	51 970	70 236
Wkłady	315 720	351 412
terminowe	86 066	150 492
à vista (rachunki czekowe)	117 047	137 385
na książeczki wkładowe	11 299	19 206
na asygnaty kasowe na okaziciela . .	494	538
z tytułu sald kredytowych	100 814	43 791
Redyskonto weksli	18 987	38 883
w walucie krajowej	15 972	27 248
w walucie zagranicznej	3 015	11 635
Korespondenci „loro"	62 414	17 510
banki krajowe	56 226	14 643
banki zagraniczne	6 188	2 867
Korespondenci „nostro"	43 158	23 101
banki krajowe	9 355	5 180
banki zagraniczne	33 803	17 921
Emisje banku	391 299	583 775
listy zastawne	70 614	101 106
obligacje komunalne	306 458	446 618
obligacje kolejowe	11 662	11 328
obligacje bankowe	2 565	24 532
obligacje budowlane	—	191
Inne pasywa	94 479	113 329
Czysty zysk	4 583	7 194
Suma bilansowa	**1 363 652**	**1 686 188**
Wierzyciele z tytułu gwarancji	61 563	29 172
Ogółem	**1 425 215**	**1 715 360**

TABL. 28. **Państwowy Bank Rolny.**

Dane G. U. S. Tysiące złotych 31.VIII 1929

Pozycje bilansów	1925 31.XII[1])	1926 31.XII[1])	1927 31.XII[1])	1928 31.XII[1])	1929 31.VIII
Stan czynny					
Kasa i sumy do dyspoz.	2 407	7 517	13 938	11 417	3 451
Dyskonto weksli	6 973	17 195	36 135	45 921	61 431
Otwarty kredyt[2])	} 20 007	7 713	14 890	21 471	34 955
Pożyczki terminowe		22 121	61 610	89 362	105 638
Odbiorcy nawoz. sztuczn.	1002	5 304	17 150	33 860	52 669
Pożyczki w listach zastawnych . .	186	7 764	41 436	134 261	173 409
Pożyczki w obl. meljorac.	—	—	—	20 354	60 574
Banki	10 939	962	59 861	20 242	13 548
Papiery wartościowe[3])	219	3 561	4 591	50 341	72 409
Majątki własne w parc.	7 380	8 397	4 594	9 870	14 885
Dłużnicy z fund. admin.[4])	26 163	51 298	88 448	167 048	218 446
Stan bierny					
Kapitały własne	11 980	15 032	79 141	140 198	148 807
Lokaty Skarbu Państwa . : . .	25 370	23 103	63 555	50 000	50 000
Wkłady:					
a) terminowe	4 667	7 846	23 393	22 791	31 698
b) à vista (czekowe)	240	3 035	10 706	27 199	34 340
Saldo kredytowe rach. otwartego kredytu	—	185	665	4 426	7 580
Redyskonto	30	679	—	4 666	16 433
Listy zastawne i oblig. w obiegu .	186	7 764	41 436	154 615	233 983
Sumy do dyspozycji skarbu z funduszów administr.	4 262	8 939	27 403	29 934	32 604

[1]) Bilans netto.
[2]) Otwarte kredyty w P. B. R. są przyznawane na określone terminy.
[3]) Łącznie z papierami procentowemi funduszów rezerwowych.
[4]) Nie wchodzą do bilansu.

TABL. 29.

Banki komunalne.

Dane G. U. S. Tysiące złotych 31.XII 1927, 1928, 30.IX 1929

POZYCJE	Polski Bank Komunalny w Warszawie			Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu	
	1927	1928	30.IX.29	1927	1928
Stan czynny					
Kasa	371	191	113	111	99
Sumy do dyspozycji	2 501	2 820	1 395	446	738
Waluty i dewizy zagran.	18	40	40	48	70
Weksle zdyskontowane	6 933	15 582	15 940	2 334	4 093
komunalne	6 352	14 309	14 385	1 867	2 888
inne	581	1 273	1 555	467	1 205
Rachunki otwartego kred.	590	1 592	2 119	7 559	12 882
komunalne	331	1 114	1 269	6 005	10 997
inne	259	478	850	1 554	1 885
Pożyczki krótkoterminowe	294	4 216	7 737	3 337	3 377
Pożyczki długoterminowe	12 448	16 293	20 182	31 636	28 900
Korespondenci „loro"	—	16	18	—	—
banki krajowe	—	16	18	—	—
banki zagraniczne	—	—	—	—	—
Korespondenci „nostro"	1 715	4 402	4 250	494	844
banki krajowe	1 715	4 402	4 250	34	13
banki zagraniczne	—	—	—	460	831
Papiery wartośc. własne	2 137	2 102	1 768	251	1 102
Nieruchomości	1 975	2 113	2 113	92	214
Ruchomości	233	233	237	36	0
Inne aktywa	235	346	771	903	1 397
Razem	29 450	49 946	56 683	47 247	53 716
Stan bierny					
Kapitały własne	2 817	5 643	5 776	634	2 506
kapitał zakładowy	2 000	5 000	5 000	—	1 500
kapitał zapasowy	102	102	169	634	1 006
fundusze i rezerwy specjalne	190	541	607	—	—
przedpłaty na akcje nowej emisji	525	—	—	—	—
Wkłady	12 293	26 414	29 689	14 440	18 290
terminowe	5 024	17 533	23 027	10 313	15 370
á vista	—	8 809	6 649	782	134
rachunki bieżące	7 269	72	13	3 345	2 786
Redyskonto weksli	1 823	3 114	3 565	322	1 615
Korespondenci „loro"	2 122	3 445	3 892	504	2 550
banki krajowe	2 122	3 445	3 892	504	2 550
banki zagraniczne	—	—	—	—	—
Korespondenci „nostro"	951	485	491	—	—
banki krajowe	951	485	491	—	—
banki zagraniczne	—	—	—	—	—
Obligacje w obiegu	8 665	9 498	10 598	—	—
Fundusz na opłatę kuponów od obligacyj	122	157	474	—	—
Wierzytelności hipoteczne	11	11	10	30 160[1])	27 918[1])
Inne pasywa	461	829	2 188	741	318
Czysty zysk	185	350	—	446	519
Razem	29 450	49 946	56 683	47 247	53 716

[1]) Wartość zwaloryzowanych hipotek, wykupionych od banków niemieckich, a należących do Min. Skarbu.

TABL. 30. **Wykaz komunalnych kas oszczędności**

Stan na 1-go stycznia 1929 r.

Opracowanie własne.

Ogólne zestawienie

L. p.	WOJEWÓDZTWO	Ilość kas powiatowych	Ilość kas miejskich	Liczba będących w obiegu książeczek oszczędnościowych	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr	Pożyczki udzielone przez kasy Zł.	gr.
1	Białostockie	11	2	19 131	1 299 341	15	5 590 341	05
2	Kieleckie	12	1	17 474	3 046 928	04	8 090 153	—
3	Krakowskie	12	10	131 668	68 645 073	92	75 832 333	65
4	Lubelskie	18	—	23 361	1 449 595	05	7 090 107	96
5	Lwowskie	14	11	112 896	49 599 834	67	53 486 795	04
6	Łódzkie.	6	1	3 259	490 005	43	2 756 734	21
7	Nowogródzkie	7	—	3 222	227 350	13	2 749 213	23
8	Poleskie	10	—	5 351	396 520	44	2 537 747	54
9	Pomorskie	19	21	65 047	18 119 626	22	41 585 784	27
10	Poznańskie	33	50	171 886	39 018 359	97	73 823 376	60
11	Stanisławowskie . . .	14	5	26 702	6 148 817	25	12 148 409	57
12	Śląskie	7	10	57 055	31 388 081	86	40 839 274	88
13	Tarnopolskie	15	2	15 815	4 325 170	06	8 227 460	84
14	Warszawskie	16	4	10 894	1 132 552	71	5 384 833	19
	m. st. Warszawa . .	—	1	27 995	19 483 320	11	23 511 735	34
15	Wileńskie	6	—	316	83 538	07	2 035 069	38
16	Wołyńskie	9	1	9 744	401 947	37	2 808 895	28
	Razem . . .	209	119	701 816	245 256 062	45	368 498 262	03

TABL. 30. Województwa centralne i wschodnie. (ciąg dalszy)

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez kasę Zł.	gr.
Białostockie	Augustów	—	320	107 630	48	247 861	32
	Białystok	—	6 704	300 219	24	859 880	42
	Bielsk Podl.	—	3 432	72 102	86	598 192	49
	Grodno	—	218	338 212	58	972 088	98
	Kolno	—	721	29 863	59	260 975	38
	Łomża	—	1 967	159 966	46	550 571	67
	Ostrołęka	—	1 647	104 850	81	623 115	06
	Ostrów Maz.	—	993	59 760	79	450 865	87
	Sokółka	—	130	35 967	23	203 559	20
	pow Szczuczyńskiego w Grajewie	—	756	17 113	34	250 247	01
	Wołkowysk	—	2 053	55 216	35	519 844	65
	—	Brok	87	478	50	11 759	—
	—	Druskienniki	103	17 958	92	41 380	—
		Razem	**19 131**	**1 299 341**	**15**	**5 590 341**	**05**
Kieleckie	Będzin	—	4 772	361 070	52	1 330 894	34
	Częstochowa	—	1 096	359 483	82	1 285 811	93
	Jędrzejów	—	111	15 217	66	168 874	74
	Kielce	—	572	368 210	27	624 819	20
	Końskie	—	244	72 449	38	565 811	80
	Miechów	—	1 690	77 494	51	851 321	43
	Opatów	—	478	29 931	46	323 547	50
	Opoczno	—	1 744	49 920	20	419 214	94
	Radom	—	4 988	1 364 507	16	1 538 197	—
	Sandomierz	—	...	21 192	96	64 350	—
	Wierzbnik (pow. Iłżecki)	—	550	36 016	60	117 153	32
	Zawiercie	—	819	76 528	50	466 809	80
	—	Busk	410	214 905	—	333 347	—
		Razem	**17 474**	**3 046 928**	**04**	**8 090 153**	**—**
Lubelskie	Biała Podlaska	—	1 134	84 494	25	486 971	99
	Biłgoraj	—	190	143 035	63	228 376	69
	Chełm Lub.	—	1 564	32 841	14	326 653	84
	Garwolin	—	110	47 453	10	193 878	74
	Hrubieszów	—	253	27 194	59	207 409	35
	Janów Lub.	—	128	11 921	89	68 727	—
	Janów Podl.	—	184	16 259	30	66 120	—
	Krasnystaw	—	1 871	37 138	25	379 037	40
	Lublin	—	9 590	470 741	14	1 516 271	49
	Lubartów	—	577	67 504	74	266 718	55
	Łuków	—	172	31 454	77	167 268	62
	Radzyń	—	333	13 167	92	108 631	28
	Siedlce	—	2 547	107 670	28	1 143 121	57
	Sokołów	—	263	5 572	56	202 646	—
	Tomaszów Lub.	—	885	97 905	26	372 179	64
	Węgrów	—	233	4 880	80	207 713	08
	Włodawa	—	845	40 251	67	230 280	76
	Zamość	—	2 482	210 107	76	918 101	96
		Razem	**23 361**	**1 449 595**	**05**	**7 090 107**	**96**

TABL. 30. **Województwa centralne i wschodnie.** (Ciąg dalszy)

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności: Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności: Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez kasy Zł.	gr.
Łódzkie	Brzeziny	—	558	34 187	71	444 918	68
	Łask	—	70	39 105	68	542 749	28
	Łódź	—	747	81 264	82	502 265	—
	Piotrków	—	492	265 092	04	732 169	—
	Radomsko	—	1 282	56 835	—	332 318	90
	Turek	—	10	3 168	—	146 604	75
	—	Tomaszów Maz.	100	10 352	18	55 708	60
		Razem	**3 259**	**490 005**	**43**	**2 756 734**	**21**
Warszawskie	Gostynin	—	647	38 079	27	514 547	46
	Grodzisk	—	95	9 151	25	52 242	—
	Grójec	—	39	55 654	30	117 614	77
	Kutno	—	167	6 150	19	67 221	58
	Łowicz	—	2 051	185 529	21	712 794	23
	Maków Maz.	—	182	8 580	52	53 796	62
	Mława	—	6	1 039	55	77 317	27
	Nieszawa	—	591	77 952	93	535 014	67
	Płock	—	553	59 757	12	162 334	—
	Płońsk	—	86	4 949	50	200 561	67
	Pułtusk	—	2 319	81 643	25	814 084	55
	Rawa Mazow.	—	93	53 725	68	400 830	24
	Sierpc	—	97	22 773	67	275 287	77
	Skierniewice	—	596	123 631	54	505 126	53
	Warszawa	—	128	134 965	54	288 110	—
	Włocławek	—	118	45 463	08	94 900	—
	—	Ciechocinek	647	42 810	85	49 805	—
	—	Grodzisk	384	19 310	73	63 168	55
	—	Łowicz	302	18 251	59	92 658	93
	—	Włocławek	1 793	143 132	94	307 417	35
		Razem	**10 894**	**1 132 552**	**71**	**5 384 833**	**19**
		m. st. Warszawa	**27 995**	**19 483 320**	**11**	**23 511 735**	**34**
Nowogródzkie	Baranowicze	—	821	74 246	05	504 816	70
	Lida	—	547	28 925	85	584 552	30
	Nieśwież	—	830	58 321	78	247 251	74
	Nowogródek	—	806	7 840	68	610 700	13
	Słonim	—	126	19 869	93	240 327	—
	Stołpce	—	55	29 274	41	333 379	64
	Wołożyn	—	37	8 871	43	228 185	72
		Razem	**3 222**	**227 350**	**13**	**2 749 213**	**23**
Poleskie	Brześć n/B.	—	1 470	210 018	49	754 665	29
	Drohiczyn Pol.	—	123	2 882	83	38 375	—
	Kamień Kosz.	—	7	92	26	91 480	—
	Kobryń	—	970	35 222	15	322 188	36
	Kosów Poleski	—	114	18 842	15	121 228	56
	Łuniniec	—	1 019	60 692	68	358 807	11
	Pińsk	—	644	30 014	27	213 155	63
	Prużany	—	364	5 096	43	311 758	11
	Sarny	—	589	28 912	51	171 042	72
	Stolin	—	51	4 746	67	155 046	76
		Razem	**5 351**	**396 520**	**44**	**2 537 747**	**54**

TABL. 30. Województwa centralne i wschodnie. (Ciąg dalszy)

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł	gr.	Pożyczki udzielone przez Kasę Zł.	gr.
Wileńskie	Brasław	—	94	21 366	41	841 789	08
	Głębokie	—	34	7 250	86	293 096	35
	Mołodeczno	—	4	15 183	—	177 559	—
	Oszmiana	—	69	29 149	40	156 719	55
	Postawy	—	26	3 194	22	246 831	15
	Święciany	—	89	7 394	18	319 074	25
		Razem	316	83 538	07	2 035 069	38
Wołyńskie	Dubno	—	647	58 494	18	279 710	07
	Horochów	—	39	1 596	71	22 745	—
	Kostopol	—	698	18 604	38	260 439	45
	Kowel	—	9	50	—	5 690	65
	Krzemieniec	—	279	26 041	12	198 656	76
	Luboml	—	1 139	16 436	65	179 196	34
	Równe	—	3 790	77 981	80	499 748	89
	Włodzimierz	—	297	7 410	39	95 865	—
	Zdołbunów	—	1 953	96 858	48	641 528	61
	—	Łuck	893	98 473	66	625 314	51
		Razem	9 744	401 947	37	2 808 895	28

Województwa południowe

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez Kasę Zł.	gr
Krakowskie	—	Biała	13 732	3 606 991	01	3 548 703	64
	—	Bochnia	3 633	880 956	54	1 154 962	59
	Bochnia	—	3 261	412 022	37	590 045	40
	Brzesko	—	1 641	1 021 678	60	1 887 670	98
	Chrzanów	—	1 763	807 781	07	1 617 262	87
	—	Dąbrowa	2 793	510 209	18	626 843	01
	Gorlice	—	952	2 170 224	63	3 481 012	74
	—	Jasło	5 228	1 870 529	07	1 978 170	86
	—	Kraków	41 330	32 865 524	93	32 112 399	40
	—	Kraków — Podgórze	2 467	868 439	68	873 475	14
	Kraków	—	22 586	7 709 355	45	6 528 455	14
	Limanowa	—	2 940	188 649	—	612 408	07
	Nowy Targ	—	3 529	924 578	43	1 564 724	18
	—	Nowy Sącz	1 337	967 123	22	2 053 954	29
	Myślenice	—	1 642	498 490	76	792 398	65
	Mielec	—	729	907 115	50	1 099 978	51
	—	Oświęcim	337	396 778	90	1 019 576	22
	Ropczyce	—	2 475	331 649	69	749 557	93
	—	Tarnów	12 129	7 547 977	98	7 006 601	91
	Wadowice	—	1 715	1 942 821	40	2 902 896	27
	Wieliczka	—	845	257 018	79	728 304	16
	—	Żywiec	4 604	1 959 157	72	2 902 931	69
		Razem	131 668	68 645 073	92	75 832 333	65

TABL. 30. Województwa południowe. (Ciąg dalszy)

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności — Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności — Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez Kasę Zł.	gr.
Lwowskie	Bóbrka	—	351	31 007	08	230 922	—
	Brzozów	—	125	84 759	69	305 416	28
	Drohobycz	—	98	28 164	01	348 209	02
	Gródek Jag.	—	1 767	262 445	78	517 877	43
	Kolbuszowa	—	125	9 698	83	280 143	30
	Lubaczów	—	21	3 907	98	50 670	—
	Lwów	—	15	8 510	55	10 850	05
	Rawa Ruska	—	49	4 023	92	147 390	—
	Rudki	—	109	86 740	-	589 791	17
	Sambor	—	505	88 846	83	562 343	58
	Sanok	—	15	9 423	45	168 472	35
	Sokal	—	98	1 286	98	10 370	—
	Stary Sambor	—	239	21 788	92	339 087	18
	Tarnobrzeg	—	2 723	346 886	61	611 344	30
	—	Drohobycz	4 586	431 625	40	710 479	12
	—	Jarosław	4 490	802 760	65	1 215 414	80
	—	Krosno	5 714	756 116	89	604 470	14
	—	Lwów	50 254	36 382 188	04	34 783 621	52
	—	Przemyśl	11 423	2 709 485	64	3 125 510	48
	—	Rzeszów	7 961	4 859 333	32	5 148 624	67
	—	Sambor	11 798	1 268 409	19	1 804 285	63
	—	Sanok	6 675	934 469	01	1 304 419	31
	—	Sądowa Wisznia	407	21 280	27	128 613	13
	—	Sokal	2 739	300 263	95	343 483	77
	—	Strzyżów	609	146 411	68	144 982	81
		Razem	**112 896**	**49 599 834**	**67**	**53 486 792**	**04**
Stanisławowskie	Bohorodczany	—	2 019	80 181	29	450 702	35
	Dolina	—	2 123	328 034	62	406 674	46
	Horodenka	—	111	109 639	34	486 075	66
	Kałusz	—	945	281 110	42	199 251	39
	Kołomyja	—	306	52 480	59	198 683	40
	Kosów	—	673	19 585	92	211 868	60
	Nadwórna	—	39	2 131	34	37 665	—
	Rohatyn	—	18	16 790	02	216 858	63
	Sniatyń	—	1 356	144 755	92	762 880	30
	Stanisławów	—	1 854	37 063	47	551 962	95
	Stryj		80	52 180	94	338 070	90
	Tłumacz	—	558	65 707	08	697 929	27
	Żydaczów	—	319	25 496	94	177 709	30
	—	Bolechów	25	64 752	02	53 743	41
	Turka n/Str.	—	485	117 745	84	422 105	16
	—	Śniatyń	674	21 379	42	80 425	54
	—	Stanisławów	3 676	2 922 777	34	4 122 493	42
	—	Stryj	3 846	761 441	58	1 078 112	24
	—	Kołomyja	7 595	1 045 563	16	1 655 197	59
		Razem	**26 702**	**6 148 817**	**25**	**12 148 409**	**57**
Tarnopolskie	Borszczów	—	141	77 906	17	112 264	85
	Brody	—	4 842	343 165	54	711 385	85
	Brzeżany	—	3 684	437 423	21	1 095 202	75
	Buczacz	—	1 698	321 924	94	754 217	69
	Czortków	—	385	48 129	13	194 674	23
	Kopyczyńce	—	341	15 199	42	141 685	45
	Kamionka Str.	—	110	80 566	86	81 661	—

TABL. 30. Województwa południowe. (Ciąg dalszy)

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności — Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności — Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez Kasę Zł.	gr.
Tarnopolskie	Podhajce	—	27	13 047	79	162 784	90
	Przemyślany	—	69	2 801	50	245 726	19
	Skałat	—	79	8 419	79	134 665	—
	Tarnopol	—	39	47 872	45	278 904	59
	Trembowla	—	1 056	96 721	73	793 449	91
	Zaleszczyki	—	818	202 125	60	416 125	26
	Zbaraż	—	93	2 830	35	134 750	—
	Złoczów	—	13	9 170	—	38 450	—
	—	Tarnopol	2 320	2 536 600	62	2 740 168	63
	—	Złoczów	100	81 264	96	191 344	54
		Razem	15 815	4 325 170	06	8 227 460	84

Województwa zachodnie.

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności — Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności — Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez Kasę Zł.	gr.
Pomorskie	—	Brodnica n/Drw.	767	224 059	76	680 079	42
	Brodnica	—	352	318 452	17	1 184 318	50
	—	Chełmno	481	244 003	14	767 092	62
	Chełmno	—	914	741 858	99	2 498 761	17
	—	Chojnice	4 545	612 832	90	1 286 030	19
	Chojnice	—	4 023	1 177 359	05	1 645 680	81
	—	Chełmża	86	34 948	06	204 188	64
	—	Działdowo	783	199 188	80	471 075	18
	Działdowo	—	110	127 488	04	631 235	30
	—	Golub	40	7 528	12	43 684	50
	—	Gniew	523	22 133	89	75 124	91
	Gniew	—	173	252 324	93	915 279	39
	—	Gdynia	383	878 918	43	1 519 810	43
	—	Grudziądz	6 047	931 332	73	2 863 938	34
	Grudziądz	—	1 482	1 883 712	27	1 813 070	59
	Kościerzyna	—	413	306 960	62	1 685 024	21
	—	Kowalewo Pow.	95	15 713	24	108 652	74
	Kartuzy	—	470	371 740	05	1 344 836	52
	Lidzbark	—	512	116 692	66	399 761	43
	—	Nowe	884	35 622	98	100 478	91
	Nowemiasto	—	3 357	655 858	23	1 323 569	22
	—	Podgórze	108	35 357	30	155 149	98
	—	Puck	105	73 006	17	334 559	47
	Puck	—	2 756	318 081	84	592 133	44
	Sępólno	—	2 671	521 896	98	1 478 198	45
	—	Starogard	3 158	676 314	63	814 693	96
	Starogard	—	5 204	659 536	38	1 040 427	50
	—	Świecie	1 228	138 445	26	420 440	40
	Świecie	—	6 964	1 165 585	98	3 066 832	12
	—	Skarszewy	55	43 246	96	168 827	67
	—	Tczew	1 644	290 044	65	620 228	05
	Tczew	—	70	56 339	37	433 232	84
	—	Tuchola	77	69 269	28	176 177	12

TABL. 30. Województwa zachodnie. (Ciąg dalszy)

Województwo	Komunalna Kasa Oszczędności Powiatowa	Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez Kasę Zł.	gr.
Pomorskie	Tuchola	—	2 030	570 463	39	842 258	03
	—	Toruń	2 692	2 104 180	40	3 320 820	84
	Toruń	—	5 761	834 164	64	2 524 796	46
	—	Wąbrzeźno	1 217	217 621	11	474 895	13
	Wąbrzeźno	—	1 377	633 607	29	1 417 672	53
	—	Wejherowo	1 192	303 344	41	1 123 730	98
	Wejherowo	—	298	250 391	19	1 019 016	28
		Razem	**65 047**	**18 119 626**	**22**	**41 585 784**	**27**
Poznańskie	Bydgoszcz	—	1 123	1 328 835	78	2 114 475	47
	Chodzież	—	4 038	801 888	63	947 815	43
	Czarnków	—	218	140 784	95	594 771	51
	Gniezno	—	185	1 435 660	09	3 442 405	52
	Gostyń	—	3 598	308 110	49	437 343	21
	Grodzisk	—	2 758	145 479	92	394 806	40
	Inowrocław	—	6 591	2 541 086	14	3 592 720	73
	Jarocin	—	2 409	206 025	97	287 553	32
	Kępno	—	1 323	1 055 251	52	2 118 466	20
	Kościan	—	1 339	507 843	82	925 670	86
	Koźmin	—	293	904 298	85	1 812 457	60
	Krotoszyn	—	1 168	175 911	70	544 022	67
	Leszno	—	7 573	1 395 306	67	1 173 652	68
	Międzychód	—	972	101 438	51	328 906	44
	Mogilno	—	5 114	450 865	52	438 794	52
	Nowy Tomyśl	—	149	64 578	97	523 819	97
	Oborniki	—	6 951	226 507	80	685 214	77
	Odolanów	—	17	30 936	53	448 565	98
	Ostrów	—	160	147 757	60	988 034	48
	Ostrzeszów	—	3 588	407 411	17	801 528	94
	Pleszew	—	112	53 974	20	174 855	95
	Poznań	—	1 858	129 868	71	1 122 955	50
	Smigiel	—	233	130 117	80	278 960	30
	Srem	—	3 464	235 095	06	369 875	53
	Sroda	—	4 187	296 010	31	523 387	57
	Strzelno	—	2 355	326 236	59	416 862	94
	Szamotuły	—	5 729	328 159	43	519 871	78
	Szubin	—	3 284	453 401	64	841 422	52
	Wągrowiec	—	2 088	361 839	96	909 216	69
	Wolsztyn	—	6 136	367 069	52	690 555	49
	Września	—	839	381 201	58	624 643	61
	Wyrzysk	—	188	115 103	10	713 601	04
	Znin	—	1 788	311 509	08	785 084	12
	—	Bojanowo	1 503	110 315	46	151 924	60
	—	Buk	267	89 990	38	187 549	80
	—	Bydgoszcz	3 522	1 808 584	15	4 961 684	21
	—	Chodzież	56	38 003	24	115 498	46
	—	Czarnków	45	13 361	70	141 502	42
	—	Gniezno	5 851	553 936	85	1 370 455	55
	—	Gostyń	52	82 108	87	416 918	82
	—	Grodzisk	2 768	118 385	34	227 223	04
	—	Inowrocław	1 847	939 585	88	3 242 846	24
	—	Jarocin	1 458	71 768	51	172 020	75
	—	Jutrosin	145	72 178	53	94 612	93
	—	Kobylin	963	34 912	92	61 478	58
	—	Koronowo	10	12 022	49	9 990	88
	—	Kościan	2 115	310 150	35	426 937	03
	—	Koźmin	68	28 019	74	217 649	62

TABL. 30. Województwa zachodnie. (Dokończenie)

Województwa	Komunalna Kasa Oszczędności — Powiatowa	Komunalna Kasa Oszczędności — Miejska	Ilość książeczek	Wkłady na książeczki oszczędnościowe Zł.	gr.	Pożyczki udzielone przez Kasę Zł.	gr.
Poznańskie	—	Krotoszyn	2 915	565 030	42	903 147	78
	—	Leszno	8 365	1 666 [illegible]09	19	2 505 269	99
	—	Lwówek	126	72 610	64	232 085	44
	—	Łobżenica	1 178	130 315	57	204 051	78
	—	Międzychód	3 673	283 387	63	462 858	48
	—	Nakło	1 657	227 739	84	391 822	70
	—	Obrzycko	25	11 036	61	34 613	09
	—	Odolanów	167	77 509	32	104 940	—
	—	Opalenica	39	16 717	49	52 109	48
	—	Ostrów Wlkp.	3 919	825 678	95	2 153 261	43
	—	Pakość	501	51 989	51	59 120	76
	—	Pleszew	2 466	156 653	72	382 748	02
	—	Pniewy	5	18 272	53	52 296	05
	—	Pobiedziska	849	185 364	72	217 5[illegible]9	11
	—	Poniec	978	189 097	03	196 460	68
	—	Poznań	13 322	11 524 195	15	17 785 642	58
	—	Rakoniewice	1 234	159 284	78	230 944	57
	—	Rawicz	6 362	616 187	56	815 519	83
	—	Rogoźno	1 344	126 697	06	401 702	25
	—	Sieraków	1 359	51 599	10	73 672	95
	—	Smigiel	2 546	128 271	87	166 470	68
	—	Solec Kujaw.	44	15 003	54	56 457	80
	—	Śrem	247	61 480	07	65 021	60
	—	Środa	1 263	324 281	70	695 201	70
	—	Sulmierzyce	21	10 408	29	24 058	21
	—	Szamotuły	1 683	188 672	35	430 961	63
	—	Trzemeszno	1 159	89 110	92	197 217	06
	—	Ujście	32	4 705	41	36 800	—
	—	Wieleń n/N	750	17 950	08	62 687	52
	—	Wielichowo	1 297	91 346	63	113 250	50
	—	Wolsztyn	6 865	556 016	82	776 765	—
	—	Wronki	1 157	60 701	21	179 875	39
	—	Września	209	19 935	43	233 948	54
	—	Zbąszyń	530	239 677	73	939 679	96
	—	Zduny	1 101	1[illegible]6 329	08	214 571	37
		Razem	**171 886**	**39 018 359**	**97**	**73 823 376**	**60**
Śląskie	—	Bielsk	16 533	5 411 033	92	5 234 467	25
	Cieszyn	—	12 585	711 487	—	2 954 981	58
	Katowice	—	810	1 053 312	98	4 859 262	01
	—	Katowice	6 209	11 692 147	—	10 860 341	91
	—	Królewska Huta	2 379	5 702 055	40	4 760 939	12
	Lubliniec	—	170	87 994	59	882 305	71
	—	Lubliniec	18	97 598	62	106 485	—
	—	Mysłowice	168	137 854	17	325 313	—
	Pszczyna	—	864	1 500 230	08	1 516 075	—
	Rybnik	—	5 625	756 255	12	945 641	27
	—	Rybnik	838	419 636	27	542 103	31
	—	Skoczów	856	575 542	24	696 794	10
	Świętochłowice	—	8 714	2 510 708	06	5 139 331	25
	—	Strumień	422	32 478	64	32 700	—
	Tarnowskie Góry	—	353	219 788	80	1 014 692	09
	—	Tarnowskie Góry	327	345 092	11	7[illegible]6 141	84
	—	Żory	184	104 866	86	241 700	44
		Razem	**57 055**	**31 388 081**	**86**	**40 839 274**	**88**

TABL. 31

Dane G. U. S.

Kasy gminne pożyczkowo-oszczędnościowe

Dane tymczasowe

31. XII 1928

Województwa	Liczba kas czynnych	Kapitał zakładowy			Kapitał zasobowy		Pożyczki z Państwowego Banku Rolnego		Wkłady oszczędnościowe		Pożyczki udzielone przez kasy		Przeciętnie na 1 kasę czynną		
		uchwalony tys. zł.	wpłacony liczba kas	wpłacony tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	liczba kas	tys. zł.	kapitał zakładowy wpłacony	wkłady tys. zł.	pożyczki udzielone tys. zł.
Polska															
31. XII 1927	439	1 725,5	426	1 416,5	—	—	351	5981,6	297	780,3	430	8 970,2	3,2	1,8	20,4
30. VI 1928	598	2 301,3	563	1 972,9	—	—	474	10 983,7	480	1 978,6	584	17 807,4	3,3	3,3	29,8
31. XII 1928	698	2 821,5	692	2 576,2	217	107,8	575	12 760,4[1])	586	2 232,1	696	25 169,1	3,7	3,2	36,1
Warszawa	130	462,3	130	397,7	64	30,2	112	3 711,0	113	367,7	130	6 793,3	3,3	2,8	52,3
Łódź	99	292,7	99	369,2	46	30,9	80	1 259,6	65	285,0	99	1 977,6	3,7	2,9	20,0
Kielce	143	557,6	138	532,7	69	29,0	112	2 113,1[2])	118	473,2	141	5 107,0	3,7	3,3	35,7
Lublin	215	1 025,0	215	823,5	—	—	179	3 663,9[3])	200	821,2	215	6 521,4	3,8	3,8	30,3
Białystok	28	151,5	28	129,8	13	7,2	22	517,6[4])	22	115,4	28	875,6	4,6	4,1	31,3
Wilno	18	67,0	17	59,6	4	1,6	11	389,4	12	19,9	18	403,1	3,3	1,1	22,4
Nowogródek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Polesie	9	29,1	9	21,6	2	0,2	8	67,2[5])	6	6,1	9	128,5	2,4	0,7	14,3
Wołyń	56	236,3	56	242,1	19	8,7	51	1 039,5	50	143,6	56	3 362,6	4,3	2,6	60,1

[1]) Suma ta jest znacznie wyższa od sumy podanej przez Bank Rolny (8 692 tys. zł.) w sprawozdaniu. Tłumaczy się to podawaniem przez kasy prawdopodobnie ogólnej sumy otrzymanych pożyczek, a nie ich stanu w końcu 1928 r. [2]—[5] w tem pożyczki udzielone przez inne instytucje kredytowe: [2] — 12 kasom 272 tys., [3] — 12 kasom 51 tys., [4] — 8 kasom 56 tys., [5] — 1 kasie 0,2 tys.

Uwaga: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o organizacji i ustaleniu statutów gminnych kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych (Dz. U. R. P. 1924 Nr. 118, poz. 1069) rozciąga się jedynie na województwa centralne i wschodnie. W innych województwach kas takich niema.

TABL. 32. **Wkłady w instytucjach kredytowych**

Dane G. U. S. Miljony złotych 1929

Nazwa instytucji / Rodzaj wkładów	1925 31.XII	1926 31.XII	1927 31.XII	1928 31.XII	1929 31.III
Ogółem	**595,5**	**1 219,0**	**1 905,3**	**2 553,4**	**2 656,5**
Bank Polski	49,0	125,0	184,3	182,4	198,2
Rachunki żyrowe [1]	49,0	125,0	184,3	182,4	198,2
Bank Gospodarstwa Krajowego [2]	77,2	218,6	315,7	351,4	320,2
Wkłady terminowe	18.5	117,6	167,9	187,0	164,8
„ czekowe	31,8	78,6	117,0	137,4	110,1
„ oszczędnościowe i asygnaty kasowe	3,2	19,2	11,8	19,7	22,5
Salda rach. bieżących	23,7	3,2	19,0	7,3	22,8
Państwowy Bank Rolny [2]	4.9	10,9	34,9	58,8	54,7
Wkłady terminowe	4,7	7,8	22,6	21,9	22,8
„ czekowe	0,2	3,0	10,3	26,6	26,1
Salda rach. bieżących		0,1	2,0	10,3	5,8
Banki komunalne	**8,2**	**18,0**	**27,0**	**40,6**	**50,1**
Wkłady terminowe	5,9	10,4	17,7	28,5	35,2
„ à vista	1,4	3,5	5,9	9,3	10,5
Salda rach. bieżących	0,9	4,1	3,4	2,8	4,4
Banki akcyjne	**260,0**	**458,9**	**656,1**	**832,0**	**871,2**
Wkłady terminowe	49,0	106,4	182,6	262,0	285,5
„ bezterminowe	67,8	125,5	239,4	334.0	361,9
Salda rach. bieżących	143,2	227.0	234,1	236.4	223,8
Oddziały zagranicznych banków akcyjnych	**29,9**	**55,1**	**79,1**	**79,7**	**71,9**
Wkłady terminowe	3,8	8,6	17,2	10,6	13,0
„ bezterminowe	7,1	11,4	7,4	14,9	19,4
Salda rach. bieżących	19,0	35,1	54,5	54,2	39,5
Pocztowa Kasa Oszczędności	**65,0**	**128,8**	**200,9**	**315,8**	**322,1**
Wkłady oszczędnościowe	12,6	24,6	67,6 [3]	122,3 [3]	135,7 [3]
„ czekowe	52,4	104,2	133,3	193,5	186,4
Kasy oszczędności [4]	**62,1**	**140,0**	**291,0**	**516,0**	**568,0**
Wkłady oszczędnościowe [5]	} 62,1 [6]	140,0	280,0	478,0	530,0
Salda rach. bieżących [5]			11,0	38,0	38,0
Spółdzielnie kredytowe	**38,1**	63,0	**114,0**	**174,0**	**197,0**
Wkłady oszczędnościowe [5]	38,1	63,0	114,0	174,0	197,0
Centralna Kasa Spółek Rolniczych	**1,1**	**0,7**	2,3	2,7	**3,1**
Wkłady na książeczkach i asygnaty kasowe	0,1	0,1	0,2	0.4	0,6
Salda rach. bieżących	1,0	0,6	2,1	2,3	2,5

[1]) Bez rachunków Centralnej Kasy Państwowej, Kas Skarbowych, Urzędów Celnych i Ministerstwa Skarbu. [2]) Bez lokat Skarbowych. [3]) W tej sumie mieszczą się wkłady obecnie waloryzowane po raz trzeci, wpłacone zagranicą w walutach obcych i zakontowane w markach polskich. W dniu 31.III 1929 r. suma tych wkładów wynosiła 28,2 mil. zł. [4]) Miejskie i powiatowe oraz dwie niekomunalne; nie uwzględniono kas gminnych z powodu braku danych. [5]) Sumy, obliczone szacunkowo, przy porównaniu z danemi z innych źródeł wydają się zbyt wysokie. [6]) W tem salda kredytowe rachunków bieżących 10,0 mil. zł.

TABL. 33 Główne źródła funduszów obrotowych banków prywatnych

Dane ze Sprawozdań Ministerstw — w tysiącach złotych

Rok i miesiąc	Kapitały własne	Wkłady	R-ki bieżące (saldo kredytowe)	Redyskonto weksli w kraju	Redyskonto weksli zagran.	Zastaw walorów	Banki Loro korespon. zagran.	Banki Nostro korespon. zagran.	Ogółem
31.XII 1925	156 013	158 663	174 100	146 469	—	691	15 263	92 739	743 938
31 XII 1926	153 757	300 989	215 100	179 773	—	805	11 165	79 290	940 879
31.XII 1927	199 861	492 289	309 198	217 533	40 564	1 993	34 380	165 451	1 459 261
31.III 1928	210 061	559 150	296 244	263 825	46 292	3 755	51 788	183 688	1 614 804
30.VI 1928	225 650	647 099	259 328	288 886	55 927	4 901	53 846	239 754	1 775 399
30.IX 1928	238 122	675 707	288 056	290 357	54 357	13 457	67 315	256 809	1 883 883
30.XI 1928	254 451	699 917	292 661	281 147	56 189	13 284	67 373	305 812	1 970 834

TABL. 34 Pożyczki samorządów.

Zestawienie ogólne.

Dane G. U. S. — *1927/28*

Ogólna liczba jednostek samorządowych	Wyszczególnienie	Stan obciążenia na 1. 1927				Pożyczki zaciągnięte		Pożyczki spłacone		Stan obciążenia na 31. III 1928	
		Ogółem	Pożyczki zaciągnięte przed 1914[1]	w 1914 do 1923	w 1924 do 1926	1. I do 31. III 1927	1. IV 1927 do 31. III 1928	1. I do 31. III 1927	1. IV 1927 do 31 III 1928	Ogółem	W tem pożyczki zwaloryzowane tymczasowo
885	A. Liczba samorządów, które pożyczki zaciągnęły[2] . . .	583	262	354	381	145	454	298	565	766	107
—	B. Liczba pożyczek[3] . .	3584	1081	1298	1205	249	1431	774	2250	4315	381
—	C. Suma pożyczek w tysiącach złotych[4] . .	290109	89036	56774	144299	12544	230432	6272	20741	506072	22135

[1]) Łącznie z pożyczkami przejętemi przez samorządy. [2]) Liczba samorządów jest mniejsza niż wynika z dodania dalszych rubryk, gdyż ten sam samorząd mógł zaciągnąć pożyczki w różnych latach. [3]) Liczba pożyczek spłaconych i pozostałych do spłacenia w dniu 31. III. 1928 r. nie zgadza się ze stanem pożyczek w dniu 1. I. 1927 r., plus liczba pożyczek zaciągniętych w r. 1927 i I kwartale 1928, gdyż wiele z nich jest spłacanych częściowo [4]) Pożyczki zaciągnięte w dolarach przerachowano według nowego parytetu 1 dol. = 8,91 zł.

TABL. 35

Instytucje, w których samorządy zaciągnęły pożyczki

Dane G. U. S. *1927/28*

Instytucje	1926	1927/28				
		Ogółem	Miasta		Powiatowe związki samorządowe	Wojewódzkie związki samorządowe
			ponad 20 000 mieszkańców	do 20 000 mieszkańców		
Suma pożyczek w tysiącach złotych						
Ogółem	59 995	230 432	171 299	26 726	31 388	1 019
I. Państwo	33 901	87 663	54 577	16 127	16 959	—
A. Ministerstwa . . .	22 878	9 966	6 665	1 873	1 428	—
Ministerstwo Skarbu . .	5 378	2 618	2 015	494	109	—
Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publ.	20	688	319	300	69	—
Ministerstwo Rolnictwa .	429	627	—	—	627	—
Ministerstwo Robót Publ .	16 545	4 060	3 161	442	457	—
Inne ministerstwa	506	1 973	1 170	637	166	—
B. Instytucje kredytowe.	11 023	77 697	47 912	14 254	15 531	—
Bank Gospodarstwa Kraj.	10 486	76 393	47 902	14 211	14 280	—
Państwowy Bank Rolny .	507	1 254	10	43	1 201	—
Pocztowa Kasa Oszczędn.	30	50	—	—	50	—
II. Instytucje samorządowe . . .	10 384	29 302	10 858	6 465	11 960	19
A. Samorząd bezpośrednio	204	526	—	403	123	—
Samorząd gminny	—	44	—	—	44	—
Samorząd powiatowy . .	—	400	—	400	—	—
Samorząd miejski	—	29	—	—	29	—
Samorząd wojewódzki . .	—	53	—	3	50	—
B. Instytucje kredytowe.	10 180	28 776	10 858	6 062	11 837	19
Banki komunalne	4 968	17 898	2 206	4 636	11 037	19
Komunalne kasy oszczędn.	5 212	10 878	8 652	1 426	800	—
III. Ubezpieczenia społeczne	—	8 336	2 373	3 310	1 653	1 000
IV. Instytucje i osoby prywatne . .	2 541	3 990	2 350	824	816	—
Spółdzielnie kredytowe .	216	181	—	133	48	—
Prywatne banki akcyjne .	219	1 461	936	355	170	—
Instytucje społeczne . . .	—	512	500	12	—	—
Osoby i firmy prywatne .	2 106	1 836	914	324	598	—
V. Pożyczki obligacyjne	—	8 600	8 600	—	—	—
VI. Pożyczki zagraniczne	13 169	92 541	92 541	—	—	—

Uwaga: Uwzględniono wyłącznie pożyczki zaciągnięte w czasie od 1. IV 1927 do 31.III.1928, a więc pominięto zaciągnięte w latach poprzednich, choćby jeszcze nie spłacone.

TABL. 36 **Odbudowa kraju**

Dane ze Sprawozdań Ministerstw 1919—1927

Lata	Zgłoszono zniszczeń do dn. 1.I. 1928 r.	Odbudowano do końca roku wymienionego w rubryce pierwszej.	Odbudowano do końca roku 1927. Budynki mieszkalne murowane	drewniane	Budynki gospodarskie	Szkoły	Kościoły	Budynki użyt. publiczn.	Razem odbudowano do końca roku sprawozdawczego	Pozostaje na rok następny do odbudowania
1919/20			60.874		344.561	308	100		405.843	1.403.385
1921	•	405.843	88.963		175.730	2.547	513	441	268.194	1.135 191
1922		674.037	2.191	70.914	133.335	754	137	292	207.623	927.568
1923		881.660	2.512	70.644	143.044	768	198	220	217.386	710.182
1924		1.099.046	3.629	37.364	71.681	395	203	198	113.470	596 712
1925		1.212.516	2.725	37.312	65.346	326	166	254	106.129	490.583
1926		1.318.645	1.985	37.543	69.007	217	154	142	109.048	381.535
1927	1.809.228	1.427.693	1.814	23.956	46.186	168	69	82	72 275	309.260
			442.426		1.048 890	5.483	1.540	1.629	1.499.968	

TABL. 37 **Pożary według liczby dotkniętych niemi nieruchomości.**

Dane G. U. S. 1927

Województwa	Ogółem	Liczba pożarów, w których płonęło nieruchomości: 1	2	3	4	5—9	10—14	15—19	20—24	25—29	30—39	40—49	50 i więcej
Polska[1]) . . 1924	7 496	5838	831	326	146	205	83	22	22	6	11	4	2
1925	9 080	7457	750	300	152	262	64	27	22	8	16	7	15
1926	9 497	7874	773	308	154	256	56	28	18	12	10	1	7
1927	10 862	9039	842	339	194	279	74	33	30	9	10	9	4
Centralne [1])[2]) . . .	3 765	3039	334	141	66	116	32	15	11	2	3	4	'2
Wschodnie [3]) . . .	2 766	2209	216	104	62	104	29	10	16	5	5	4	2
Zachodnie	1 321	1299	11	6	1	4	—	—	—	—	—	—	—
Południowe . . .	3 010	2492	281	88	65	55	13	8	3	2	2	1	—

[1]) Bez m. st. Warszawy.

[2]) Bez powiatów: Białystok, Bielsk, Grodno, Sokółka i Wołkowysk woj. białostockiego.

[3]) Łącznie z wymienionemi w uwadze [2]) 5 powiatami woj. białostockiego.

TABL. 38. **Stan spółdzielni według szacunku Głównego Urzędu Statystycznego**

Dane G. U. S. 31. XII 1928.

WOJEWÓDZTWA		Ogółem	Spożywcze	Budowlano-mieszkaniowe	Kredytowe	Rolniczo-handlowe	Inne handlowe	Surowcowo-warsztatowe	Mleczarskie, jajczarskie i hodowlane	Inne rolnicze	Rolniczo-przemysłowe	Inne przemysłowe	Księgarsko-wydawnicze	Inne i nieokreślone
Polska	1927	11 893	4817	537	4207	416	184	190	1104	32	56	58	69	223
	1928	13 981	5342	710	5051	471	192	216	1472	32	58	75	81	281
M. st. Warszawa . .		616	97	266	113	6	14	33	—	2	—	7	27	51
Warszawa		926	271	23	376	31	1	6	209	1	—	2	3	3
Łódź		646	247	23	270	18	4	13	66	—	—	1	2	2
Kielce		1 114	499	32	377	29	7	9	147	1	—	4	7	2
Lublin		1 069	375	51	362	39	3	20	191	1	4	3	3	17
Białystok		548	127	27	255	30	7	15	75	—	—	2	4	6
Wilno		438	96	15	182	28	9	11	75	—	2	2	3	15
Nowogródek		367	74	3	158	16	2	1	104	—	—	2	—	7
Polesie		302	68	13	163	16	3	8	26	—	—	1	1	3
Wołyń		699	261	23	310	26	6	4	59	—	—	1	1	8
Poznań		895	104	55	420	98	20	26	84	7	35	17	3	26
Pomorze		429	58	22	210	32	5	7	58	8	12	4	4	9
Śląsk		373	67	76	154	7	12	2	5	11	—	11	—	28
Kraków		922	202	41	445	37	26	20	111	—	—	1	5	34
Lwów		2 127	1125	27	624	37	55	28	152	—	5	13	12	49
Stanisławów		1 132	735	10	289	10	11	9	50	1	—	3	3	11
Tarnopol		1 378	936	3	343	11	7	4	60	—	—	1	3	10

Uwaga. Stan na 31. XII 1927 r. otrzymano po dodaniu do stanu z dn. 31. XII 1926 r. spółdzielni nowopowstałych i odjęciu spółdzielni zlikwidowanych według rejestrów handlowych. Stan spółdzielni w dniu 31. XII 1928 r. obliczono w ten sam sposób, biorąc za podstawę stan otrzymany poprzednio w dn. 31. XII 1927 r.

TABL. 39. **Związki rewizyjne spółdzielni.**

Dane G. U. S. 31. XII 1927, 1928

Nazwa związku rewizyjnego	Siedziba	1927 Spółdzielnie ogółem[1])	1927 Członkowie: Spółdzielnie uwzględnione [1])	1927 Członkowie: Członkowie ogółem [2])	1927 Członkowie: Na 1 spółdzielnię	1927 Lustracje i rewizje	1928 Spółdzielnie ogółem	1928 Lustracje i rewizje
Ogółem	—	8793	8219	2 216 169	270	10 320	10312	10217
Zw. Spółdzielni Spożywców Rzplitej Polskiej [3])	Warszawa	1042	1026	442 065	431	1 282	894	1376
Zjednoczenie Zw. Spółdzielni Rolnicz. R. P. [4])	„	2755	2741	578 151	211	3 036	3639	4226
Zw. Rew. Polskich Spółdzielni Rolniczych . .	„	1156	1146	273 342	239	1 919	1750	2629
Zw. Spółek Rolniczych w Ks. Cieszyńskiem . .	Cieszyn	82	80	8 420	105	72	89	32
Zw Rew. Spółdzielni Rolniczych	Kraków	60	60	45 079	751	60	66	80
Krajowy Patronat Spółdz. Rolniczych	Lwów	1221	1221	224 684	184	734	1351	1095
Zw. Rew. Spółdzielni Rolniczo-Handlowych . .	„	30	30	3 560	119	43	42	31
Polski Związek Raiffeisena	Katowice	153	151	17 843	118	89	201	255
Zw. Rew. Spółdzielni Rolniczych	Toruń	53	53	5 223	99	119	140	104
Unja Związków Spółdzielczych R. P. [5]) . .	Poznań	1108	1012	666 331	658	1 078	1337	1169
Zw. Spółdzielni Polskich .	Warszawa	386	322	153 292	420	300	540	441
Zw. Spółdz. Zarobkowych i Gospodarczych . . .	Poznań	410	400	244 127	610	512	459	363
Zw. Rew. Spółdzielni Kółek Rolniczych	Kraków	118	118	101 759	862	132	132	171
Zw. Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych	Lwów	194	172	185 153	1076	134	206	194
Związki rusińskie . . .	—	·2110	1931	247 732	128	3 360	2564	1707
Zw. Rew. Spółdzielni Ukraińskich [6])	Lwów	2014	1866	237 338	127	3 310	2433	1628
Ruski Związek Rewizyjny	„	96	65	10 394	160	50	131	79

TABL. 39. **Związki rewizyjne spółdzielni.**

(Dokończenie)

Nazwa związku rewizyjnego	Siedziba	1927 Spółdzielnie ogółem [1])	1927 Spółdzielnie uwzględnione [1])	1927 Członkowie: Członkowie ogółem [2])	1927 Członkowie: Na 1 spółdzielnię	1927 Lustracje i rewizje	1928 Spółdzielnie ogółem	1928 Lustracje i rewizje
Związki niemieckie . .	—	**778**	**740**	**58 064**	**78**	**470**	**805**	**645**
Zw. Spółek Niemieckich w Polsce	Łódź	80	77	3 749	49	35	83	132
Zw. Spółdzielni Niemieckich w Polsce	Poznań	338	317	32 604	103	230	344	217
Zw. Spółdzielni Rolniczych na Polskę zachodnią . .	"	182	173	11 636	67	107	167	125
Zw. Wiejskich Spółdzielni woj. pomorskiego . . .	Grudziądz	131	131	8 454	65	77	161	102
Zw. Niemieckich Spółdzielni Rolniczych	Lwów	47	42	1 621	39	21	50	69
Związki Żydowskie . .	—	**675**	**490**	**178 429**	**364**	**805**	**775**	**735**
Zw. Rew. Żydowskich Tow. Spółdz. w Polsce [7]) . .	Warszawa	397	390	148 953	382	656	533	611
Powszechny Zw. na własnej pomocy opartych spółdzielni	Lwów	278	100	29 476	295	149	242	124
Zw. Rew. Spółdzielni Wojskowych	Warszawa	325	279	45 397	163	289	298	349

[1]) Centrale gospodarcze (hurtownie) były liczone razem z należącemi do nich spółdzielniami.

[2]) Wraz z osobami prawnemi.

[3]) Nie uwzględniono należących do Związku: Robotniczej Centrali Kredytowej w Warszawie i Rob. Zjednoczenia Gospodarczo Kredytowego w Warszawie.

[4]) Poza związkami rewizyjnemi należą do „Zjednoczenia": Centralna Kasa Spółek Rolniczych, Centrala Spółdzielczych Stowarzyszeń Rolniczo-Handlowych, Zw. Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich—w Warszawie; Małopolski Zw. Mleczarski, Syndykat Rolniczy, Zw. Spółdzielni Jajczarskich „Jajo", Zw. Spółdzielni Przetworów Mięsnych—w Krakowie; Spółdzielczy Zw. Jajczarski we Lwowie; Centrala Stowarzyszeń Rolniczo-Handlowych w Wilnie; Pomorskie Stowarzyszenie Rolniczo-Handlowe w Toruniu.

[5]) Poza związkami rewizyjnemi należą do Unji": Bank Związku Spółek Zarobkowych, Centrala Rolników, Hurtownia Spółek Spożywców, Związkowa Centrala Maszyn, Zw. Gospodarczy Spółdzielni Mleczarskich, Bank Osadniczy — wszystkie w Poznaniu.

[6]) Nie uwzględniono należącego do Związku Centro Banku we Lwowie.

[7]) Nie uwzględniono należącego do Związku Centralnego Banku Ludowego Spółdzielni Żydowskich w Wilnie.

TABL. 40 **Działalność gospodarcza spółdzielni związkowych[1])**

Dane G. U. S. Tysiące złotych *1927*

Wyszczególnienie	Spółdzielnie spożywcze	Spółdzielnie rolniczo-handlowe	Spółdzielnie mleczarskie i jajczarskie	Spółdzielnie kredytowe	Spółdzielnie inne[2])
Liczba związków rewizyjnych	11	12	12	18	19
Spółdzielni ogółem	2 865	309	1 156	3 623	423
Spółdzielni uwzględnionych	2 674	295	1 130	3 485	377
Członków ogółem	768 515	112 764	178 733	1051 680	57 561
Na 1 spółdzielnię	*284*	*382*	*158*	*302*	*153*
Bilans					
spółdzielni uwzględnionych	2 680	295	1 118	3 521	384
Gotówka	{ 3 007	2 401	1 607	11 519	{ 7 468
Banki (lokaty)			439	10 121	
Towary	23 632	18 610	1 050	—	8 819
Dłużnicy	12 625	51 585	2 700	290 936	21 863
Ruchomości	3 462	2 049	5 768	2 537	4 656
Nieruchomości	7 753	6 364	4 043	15 960	39 882
Inne	2 355	5 245	1 395	94 038	6 931
Strata	1 416	1 246	381	1 062	655
Suma bilansowa	**54 250**	**87 500**	**17 383**	**426 173**	**90 274**
Udziały	6 401	4 422	3 645	38 921	6 618
Fundusze: zasobowy i specjalne	9 325	5 737	3 895	22 216	10 339
Wkłady oszczędnościowe	1 480	—	—	159 250[3])	—
Banki	{30 491	9 040	2 344	36 809	12 117
Wierzyciele		65 012	6 026	82 480	54 159
Inne	1 876	2 097	671	81 471	6 053
Czysta nadwyżka	4 677	1 192	802	5 026	988
Rachunek strat i nadwyżek					
spółdzielni uwzględnionych	2 662	296	1 116	3 516	355
Straty	**21 121**	**18 575**	**11 966**	**37 613**	**25 496**
Koszty handlowe i administracyjne	18 045	13 835	9 547	19 290	21 393
Odsetki i prowizje	701	2 820	115	15 937	1 204
Amortyzacja	568	480	452	404	665
Inne	1 807	1 440	1 852	1 982	2 234
Nadwyżki	**24 578**	**18 521**	**12 099**	**41 579**	**26 044**
Nadwyżka brutto na towarach i wytworach	23 437	16 901	11 780	—	22 321
Odsetki i prowizje	27	574	35	35 742	138
Inne	1 114	1 046	284	5 837	3 585
Obrót towarowy	**257 650**	**31 3 712**	**100 499**	**786 708[4])**	**47 493**
spółdzielni uwzględnionych	2 671	287	1 100	3 185	166
W $^0/_0$ kapitałów obrotowych					
Fundusze własne	*29,0*	*11,6*	*43,4*	*14,3*	*18,8*
Fundusze obce	*71,0*	*88,4*	*56,6*	*85,7*	*81,2*
W $^0/_0$ obrotu					
Czysta nadwyżka	*1,8*	*0,4*	*0,8*	*0,6*	*0,9*
Koszty handlowe i administracyjne	*7,0*	*4,3*	*9,4*	*2,2*	*21,1*
W złotych					
Obrót towarowy na 1 spółdz.	96 462	1093073	91 363	247 004	268 105
Obrót towarowy na 1 członka	334	2 783	566	779	1 164
Udziały na 1 członka	8,23	39,23	20,47	36,97	111,13

[1]) Bez central (hurtowni) gospodarczych. [2]) Spółdzielnie wytwórcze (przemysłowe, rękodzielnicze) surowcowe, handlowe, mieszkaniowe, osadnicze, pastwiskowe, gorzelnicze, wydawnicze i t. p. [3]) Łącznie z rachunkami bieżącemi. [4]) Suma udzielonych w ciągu roku pożyczek.

TABL. 41. **Centralna Kasa Spółek Rolniczych w Warszawie**

Główniejsze pozycje bilansowe.

Dane G. U. S. | Tysiące złotych. | 30. VI 1929

Pozycje bilansów	1925	1926	1927	1928		1929	
	31.XII[1])	31.XII[1])	31.XII[1])	30.IX	31.XII[1])	31.III	30.VI
Stan czynny							
Kasa i sumy do dyspozycji	477	652	631	595	583	499	424
Weksle zdyskontowane .	11 062	12 381	23 026	45 490	41 857	48 745	49 478
Weksle protestowane . .	699	1 190	830	755	906	1 146	1 065
Pożyczki terminowe . .	7	64	300	883	9 766	10 214	14 478
Otwarty kredyt	5 040	4 926	10 588	13 121	3 532	3 591	1 906
Banki krajowe Nostro . .	115	347	668	707	236	354	115
Papiery wartościowe włas.	126	168	375	448	300	165	113
Stan bierny							
Kapitały własne. . . .	935	1 309	2 171	3 415	3 705	3 881	4 132
Wkłady:							
a) Salda kredytowe rachunków bieżących	1 016	658	2 115	2 026	2 263	2 503	2 407
b) Książeczki wkładkowe	85	72	153	335	429	584	652
Redyskonto weksli . . .	6 785	7 860	13 216	37 155	34 601	36 936	41 617
a) Bank Polski . . .	...	7 295	8 524	13 974	14 501	14 542	14 725
b) Bank Gospodarstwa Krajowego	...	57	116	88	—	—	—
c) Bank Rolny . . .	...	508	4 576	23 093	20 100	22 394	26 892
Lokaty i kredyty specjalne w tem:	9 211	9 964	19 346	20 228	17 337	16 784	19 791
A. Banku Rolnego:							
a) Otwarty kredyt . .	...	2 878	5 376	10 873	8 366	8 360	10 693
b) Kredyty klęskowe i sanacyjne	...	} 6 566	5 789	6 165	6 160	6 124	6 106
c) Kredyty siewne . .	...		3 806	—	—	—	—
B. Pocztowej Kasy Oszczędności	646	370	4 336	3 013	2 516	2 031	1 501

[1]) Bilans netto.

TABL. 42. **Kredyty krótkoterminowe**

Dane G. U. S. Miljony złotych 1929

Nazwa instytucji / Rodzaj kredytu	1925 31.XII	1926 31.XII	1927 31.XII	1928 30.VI	1928 31.XII	1929 31.III
Ogółem	**1039,9**	**1385,0**	**1949,4**	**2447,0**	**2709,1**	**2884,3**
Bank Polski	**362,4**	**360,0**	**497,7**	**640,8**	**731,9**	**789,7**
Dyskonto weksli	289,4	321,3	456,0	581,5	640,7	704,0
Pożyczki zabezpieczone papierami wartościowemi	36.2	9,4	40.9	59,3	91,2	85,7
Zaliczki reportowe	36,8	29,3	0,8	—	—	—
Bank Gospodarstwa Krajowego	**175,1**	**335,0**	**236,0**	**276,0**	**267,6**	**240,8**
Dyskonto weksli [2])	38,0	67,4	117,4	152,5	137,2	112,9
Otwarty kredyt	117,1	238,2	93,6 [3])	92.2	87,2	88,3
Pożyczki towarowe	1,2	7,7	6.2	5,7	4,5	4,1
Pożyczki terminowe	18,8	21,7	18,8	25,6	38,7	35,5
Państwowy Bank Rolny	**54,1**	**102,9**	**213,1**	**301,1**	**353,1**	**374,9**
Dyskonto weksli [2])	6,9	16,5	33,8	31,7	41,3	45,7
Otwarty kredyt	20,0	7,7	14.5	19,5	21,5	23,9
Pożyczki terminowe		22,1	60,8	93,5	89.4	91,5
Odbiorcy nawozów sztucznych	1,0	5,3	15,5	26,7	33,9	29,8
Dłużnicy funduszów administrowanych	26,2	51,3	88,5	129,7	167,0	184,0
Banki komunalne [4])	**5,1**	**11,2**	**18,8**	**29,6**	**33,5**	**36,6**
Dyskonto weksli [2])	1,9	4,1	7,1	15.6	15,0	16,5
Otwarty kredyt	2,4	4,2	8,1	10,4	14,8	16,4
Pożyczki terminowe	0,8	2,9	3,6	3,6	3,7	3,7
Banki akcyjne	**362,3**	**486,0**	**795,4**	**981,1**	**1095,0**	**1229,2**
Dyskonto weksli [2])	61,6	113,3	287,3	409,1	463,4	534,4
Otwarty kredyt	290,1	361,3	497,3	559.3	615,3	674.7
Pożyczki terminowe	10,6	11,4	10,8	12,7	16,3	20,1 [1])
Oddziały zagranicznych banków akcyjnych	**45,0**	**54,9**	**128,8**	**157,7**	**177,7**	**165,4**
Dyskonto weksli [2])	2,2	12,4	45,4	62,4	59.7	35,5
Otwarty kredyt	37,8	39.5	81,2	94,1	116,7	126,2
Pożyczki terminowe	5,6	3,0	2,2	1,2	1,3	3,7
Pocztowa Kasa Oszczędności	**26,6**	**25,5**	**38,9**	**37,3**	**29,7**	**22,1**
Pożyczki wekslowe	23,2	22,6	32,3	26,6	17,1	14,5
Pożyczki na zastaw papierów wartościowych	3,4	2,9	6,6	10,7	12,6	7,6
Centralna Kasa Spółek Rolniczych	**9,3**	**9,5**	**20,7**	**23,4**	**20,6**	**25,6**
Dyskonto weksli [2])	4,3	4,5	9,8	9,3	7,3	11,8
Otwarty kredyt	5,0	5,0	10,9	14,1	3,5	3,6
Pożyczki terminowe					9,8	10,2

[1]) Dane tymczasowe. [2]) Bez redyskonta. [3]) Znaczną część tej pozycji przeniesiono do kredytów długoterminowych. [4]) Dwa banki: Polski Bank Komunalny w Warszawie i Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu.

Uwaga. Dane niekompletne: wobec braku danych nie uwzględniono komunalnych kas oszczędności oraz spółdzielni. Kredyty, udzielone przez kasy oszczędności, wynosiły w końcu r. 1926 około 75 mil. zł., w końcu r. 1927 około 170 mil. zł.

TABL. 43

Ogólny zbiór składek ubezpieczeniowych.

Dane ze Sprawozdań Ministerstw

W złotych

ROK	ZAKŁADY			RAZEM
	Krajowe		Zagraniczne	
	Prywatne	Publiczne		
1925	65 421 855	44 763 826	3 371 873	113 557 554
1926	76 800 547	51 589 754	8 392 988	136 783 289
1927	81 599 031	59 233 708	10 531 467	151 364 206
1928	112 000 000	72 200 000	25 200 000	209 400 000

TABL. 44

Kasy Chorych.

Dane G. U. S.

Stan na 1. VII. 1929

Województwa	Kasy	Osoby uprawnione do korzystania	Obowiązkowo ubezpieczeni			Dobrowolnie ubezpieczeni			Członkowie rodzin obowiązkowo ubezpieczonych
			Ogółem	mężczyźni	kobiety	Ogółem	męż.	kobiety	
Polska[1]) 1. VII 1928	244	4864750	2338597	1603892	734705	1990	801	189	2524163
„ 1. X 1928	243	4986473	2401995	1664842	737153	1962	797	1165	2582516
„ 1. I 1929	243	4808934	2276891	1567750	709141	2019	847	1172	2530024
„ 1. IV 1929	243	4710847	2226073	1518263	707810	2027	779	1248	2482747
„ 1. VII 1929	243	5145966	2472191	1706004	766187	2093	806	1287	2671682
Centralne	85	2190100	1065051	728262	336789	215	110	105	1124834
Wschodnie	32	266793	138276	100641	37635	6	3	3	128511
Zachodnie	55	1413307	658319	426988	231331	1471	523	948	753517
Śląsk Ciesz.	2	117087	51409	35214	16195	84	23	61	65594
Południowe	69	1158679	559136	414899	144237	317	147	170	599226

[1]) Bez górnośląskiej części woj. śląskiego.

TABL. 45. **Wydatki i dochody Funduszu Bezrobocia.**

Dane C. U. S. W złotych 1924—1928.

WYSZCZEGÓLNIENIE	1924	1925	1926	1927	1928
W y d a t k i					
Świadczenia ustawowe:					
dla robotników	6 393 620.94	23 174 327.92	18 864 368.75	16 055 170.97	20 680 480.05
dla pracowników umysłowych	—	—	580 301.53	783 791.08	—
Doraźna akcja państwowa:					
dla robotników	4 310 622.10	18 129 824.47	43 076 893.07	26 599 510.91	13 199 783.67
dla pracowników umysłowych	14 760.—	1 149 465.—	4 440 848.73	4 879 262.86	2 756 490.94
Koszty administracyjne [1])	498 408.50	3 150 394.—	4 424 960.61	3 583 201.02	4 317 608.45
Koszty P. U. P. P.	—	—	—	701 247.20	591 955.17
Procenty i prowizje	11 360.04	—	—	970 422.79	513 232.34
Amortyzacja ruchomości	—	—	—	19 378.03	18 401.61
Sumy przechodnie	—	—	63 329.24	6 489.—	—
Zwrot prowizji instytucjom zastępczym	—	—	—	300 734.60	—
Nadwyżka dochodów	—	—	6 914 483.56	26 759 924.38	24 879 784.16
Ogółem	11 228 771 58	45 604 011.39	78 365 185.49	80 659 132.84	66 957 736 39
D o c h o d y					
Wkładki zakładów pracy za robotników	2 385 366.64	13 790 514.52	15 941 756.90	25 578 267·26	32 072 772.79
Ustawowa 50% dopłata Skarbu Państwa	1 192 683.32	6 895 257.26	7 970 878.45	12 789 133.63	16 036 386.40
Wkładki zakładów pracy za pracowników umysłowych	—	—	3 181 220.20	5 951 758 52	—
Kary [2])	891.15	423 431.07	1 455 502.29	3 250 499.05	1 965 097.58
Dary	175.—	—	2 250.19	1 390.38	1 122.20
Wpłaty Skarbu na doraźną akcję państwową [3])	4 325 382.10	19 279 289.47	45 517 741.80	31 478 773.77	15 956 274 61
Odsetki bankowe od kapitału	2 122.47	16 861.07	53 174.04	181 749.43	207 016.27
Sumy przechodnie różnice poprzednich okresów	—	—	—	—	3 947.54
Zwrot kosztów za prowadzenie doraźnej akcji państw. [4])	130 355.31	929 775.72	2 242 661.62	1 427 560.80	715 119.00
Niedobór	3 191 795.59	4 268 882.28	—	—	—
Ogółem	11 228 771.58	45 604 011.39	78 365 185.49	80 659 132.84	66 957 736.39

[1]) Łącznie z wydatkami na doraźną akcję państwową. [2]) Za zwłokę w płaceniu składek. [3]) Dla robotników i pracowników umysłowych łącznie. [4]) Dla r. 1924 zwrot kosztów administracyjnych doraźnej pomocy; dla lat 1925 i 1926 przewidziany w ustawie w wysokości 5% dla robotników oraz 2% dla pracowników umysłowych od wpłat Skarbu na doraźną akcję państwową.

TABL. 46. **Sumy przeznaczone przez samorządy w 1928 r. na zatrudnienie bezrobotnych.**

Dane ze Sprawozdań Ministerstw. w złotych.

	Ogółem		Ogółem
Woj. Krakowskie	80 000	m. Częstochowa	199 000
„ Lwowskie	90 000	„ Kalisz	20 000
„ Łódzkie	1 710 000	„ Katowice	150 000
„ Śląskie	940 000	„ Kielce	70 000
„ Wileńskie	136 000	„ Lublin	174 000
Wydz. Pow. Będzin	147 000	„ Łódź	277 000
„ „ Częstochowa	66 000	„ Tomaszów Maz.	15 000
„ „ Zawiercie	70 000	„ Wilno	150 000
„ „ Mińsk Maz.	60 000	„ Włocławek	84 000
m. Czeladź	70 000	„ Żyrardów	397 000

TABL. 47. **Wydatki samorządów na szkolnictwo.**

Dane G. U. S. Rok budżetowy 1927/28.

WOJEWÓDZTWA	Związki samorządowe ogółem			Powiatowe związki samorządowe		Gminy miejskie		Gminy wiejskie	
	Ogółem	zwyczajne	nadzwyczajne	Ogółem	w tem nadzwyczajne	Ogółem	w tem nadzwyczajne	Ogółem	w tem nadzwyczajne
Polska	**87 046 275**	**62 174 280**	**24 871 995**	**8 272 687**	**4 062 633**	**50 658 433**	**16 133 697**	**28 115 155**	**4 675 665**
Centralne	51 269 449	33 410 467	17 858 982	7 017 049	3 831 398	32 260 393	11 787 471	11 992 007	2 240 113
Wschodnie	7 564 829	5 428 045	2 136 784	569 420	158 693	2 735 234	974 918	4 260 175	1 003 173
Zachodnie	15 536 209	13 466 635	2 069 574	430 717	51 542	8 783 636	1 002 305	6 321 856	1 015 727
Południowe	12 675 788	9 869 133	2 806 655	255 501	21 000	6 879 170	2 369 003	5 541 117	416 652

TABL. 48. **Kredyty i zasiłki na budowę szkół powsz. udzielone przez Kuratorja z budżetu Min. W. R. i O. P.**

Dane ze Sprawozdań Ministerstw 1928

Kuratorjum Okręgu Szkolnego	Zasiłki	Pożyczki	Razem zasiłki i pożyczki
Warszawskie	1.370.000	830.000	2.200.000
Łódzkie	275.000	325 000	600.000
Lubelskie	425.000	175 000	600.000
Wileńskie	640.000	310.000	950.000
Poleskie	490.000	180.000	670.000
Wołyńskie	500.000	250.000	750.000
Poznańskie	220.000	280.000	500 000
Pomorskie	160.000	240.000	400.000
Krakowskie	900.000	600.000	1.500.000
Lwowskie	1.020 000	730.000	1.750 000
Ogółem	6.000.000	3.920.000	9.920.000

TABL. 49 **Przedszkola (ochronki i szkoły freblowskie).**

Dane G. U. S. Rok szkolny 1928/29.

Województwa	Miasta i wieś					Miasta			Wieś		
	Zakłady	Wychowawcy	Wychowańcy			Zakłady	Wychowawcy	Wychowańcy	Zakłady	Wychowawcy	Wychowańcy
			Ogółem	Chłopcy	Dziewczęta						
Polska 1926/27	1 185	1 788	66 603	...	...	744	1 227	44 530	441	561	22 073
Polska 1927/28	1 430	2 056	83 912	39 560	44 352	887	1 403	54 803	543	653	29 109
Polska 1928/29	1 557	2 186	92 898	43 970	48 928	946	1 453	60 151	611	733	32 747
Centralne	602	877	34 461	16 495	17 966	382	646	24 514	220	231	9 947
Wschodnie	76	121	2 488	1 178	1 310	63	91	1 998	13	30	490
Zachodnie	511	625	36 760	17 342	19 418	270	337	20 933	241	288	15 827
Południowe	368	563	19 189	8 955	10 234	231	379	12 706	137	184	6 483

TABL. 50.

Publiczne szkoły powszechne w r. 1926/7 i 1927/8.

Dane ze Sprawozdań Ministerstw.

Województwa	Rok szkolny	Liczba szkół	Liczba nauczycieli	Liczba uczniów	Na 1 nauczyciela uczniów w szkołach
Polska	1926/27	25 339	63 648	3 244 961	51,0
	1927/28	25 149	65 214	3 255 635	49,9
M. st. Warszawa	1926/27	167	1 831	71 075	38,8
	1927/28	162	1 897	73 972	39,0
Warszawskie	1926/27	2 378	5 049	278 152	55,1
	1927/28	2 276	5 176	270 242	53,8
Łódzkie	1926/27	2 078	5 637	297 569	52,8
	1927/28	1 994	5 753	290 678	50,2
Kieleckie	1926/27	2 062	5 569	339 088	60,9
	1927/28	2 042	5 743	343 578	59,8
Lubelskie	1926/27	2 095	5 341	273 771	51,3
	1927/28	2 080	5 565	275 840	49,6
Białostockie	1926/27	1 526	3 026	151 351	50,3
	1927/28	1 506	3 137	150 764	48,1
Wileńskie	1926/27	1 181	2 165	107 942	49,9
	1927/28	1 240	2 192	106 692	48,7
Nowogródzkie	1926/27	989	1 640	85 481	52,1
	1927/28	1 003	1 740	86 256	49,6
Poleskie	1926/27	836	1 363	73 358	53,8
	1927/28	931	1 598	82 650	51,7
Wołyńskie	1926/27	1 098	2 117	112 736	53,2
	1927/28	1 147	2 192	114 841	52,4
Poznańskie	1926/27	2 414	5 563	260 446	46,0
	1927/28	2 290	5 5[illegible]8	252 381	45,1
Pomorskie	1926/27	1 453	3 [illegible]31	124 105	40,9
	1927/28	1 420	3 066	124 422	40,6
Śląskie	1926/27	652	3 720	183 576	49,3
	1927/28	651	3 853	184 687	47,9
Krakowskie	1926/27	1 749	5 822	275 469	47,3
	1927/28	1 733	5 845	272 107	46,5
Lwowskie	1926/27	2 289	6 251	315 476	50,5
	1927/28	2 292	6 310	314 783	49,9
Stanisławowskie	1926/27	1 091	2 719	144 603	53,2
	1927/28	1 093	2 720	149 001	54,8
Tarnopolskie	1926/27	1 281	2 804	150 763	53,8
	1927/28	1 269	2 829	153 741	54,3

TABL. 51. Kursy początkowe, szkoły dla dorosłych i młodocianych, uniwersytety powszechne.

Dane G. U. S. Rok szkolny 1927/28

Wyszczególnienie	Polska	Województwa: centralne	Województwa: wschodnie	Województwa: zachodnie: ogółem	Województwa: zachodnie: poznańskie i pomorskie	Województwa: zachodnie: śląskie	Województwa: południowe
Kursy początkowe dla dorosłych i młodocianych.							
Miejscowości z zespołami	**3 700**	**1 281**	**1 012**	**726**	**571**	**155**	**681**
z 1 zespołem	2 580	794	662	587	472	115	537
z 2 i więcej zespołami	1 120	487	350	139	99	40	144
Zespoły [1]	**5 980**	**2 355**	**1 583**	**1 025**	**760**	**265**	**1 017**
stopień nauczania I [2]	1 943	572	591	164	105	59	616
„ „ II [3]	1 847	960	523	160	91	69	204
„ „ III [4]	1 468	558	260	549	474	75	101
„ „ wyższy [5]	514	243	65	149	88	61	57
„ „ mieszany	208	22	144	3	2	1	39
finansowane przez:							
państwo	920	52	468	292	272	20	108
samorząd	2 444	1 387	630	335	237	98	92
organizacje społeczne	1 195	501	260	181	127	54	253
nauczycieli [6]	1 421	415	225	217	124	93	564
Nauczyciele	**7 374**	**3 039**	**1 636**	**1 421**	917	504	**1 278**
Słuchacze	**144 097**	**57 279**	**32 887**	**29 326**	**19 907**	**9 419**	**24 605**
do 18 lat włącznie	65 739	27 635	14 572	15509	**10 927**	**4 582**	8 023
ponad 18 lat	78 358	29 644	18 315	13 817	8 980	4 837	16 582
W tem pobierających naukę bezpł.	125 6 6	44 08 1	31 811	26 168	16 938	9 230	22 83
Szkoły dla dorosłych i młodocianych.							
Miejscowości z zespołami	**141**	**62**	**27**	**14**	**10**	**4**	**38**
Zespoły [1])	**437**	**256**	**71**	**32**	**27**	**5**	**78**
kurs wstępny [7]	84	37	24	6	6	—	17
stopień I [8]	136	87	18	7	6	1	24
„ II [9]	114	74	16	9	8	1	15
„ III [10]	103	58	13	10	7	3	22
finansowane przez:							
państwo	76	15	19	20	20	—	22
samorząd	246	207	10	3	3	—	26
organizacje społeczne	58	14	36	1	1	—	7
nauczycieli [6]	57	20	6	8	3	5	23
Nauczyciele	**961**	**559**	**137**	**76**	**55**	**21**	**189**
Słuchacze	**13 229**	**7 983**	**2 118**	**1 008**	**813**	**195**	**2 120**
do 18 lat włącznie	8 413	5 948	1 186	368	310	58	911
ponad 18 lat	4 816	2 035	932	640	503	137	1 209
ukończyło kurs	1 855	1 109	112	318	210	108	316

TABL. 51 **Kursy początkowe, szkoły dla dorosłych i młodocianych, uniwersytety powszechne.**

(Dokończenie)

Wyszczególnienie	Polska	Województwa centralne	wschodnie	zachodnie ogółem	poznańskie i pomorskie	śląskie	południowe
			Uniwersytety powszechne.				
Miejscowości z zespołami	75	28	10	24	19	5	13
Zespoły	305	119	21	40	33	7	125
W tem ogólnokształcące	272	109	20	36	30	6	107
finansowane przez:							
państwo	4	1	1	2	2	—	—
samorząd	49	36	2	4	4	—	7
organizacje społeczne	186	72	17	34	27	7	63
nauczycieli [6]	66	10	1	—	—	—	55
Nauczyciele	793	292	89	133	118	15	279
Słuchacze	14 841	4869	1 102	4 507	4 038	469	4 363

TABL. 52 **Walka z alkoholizmem.**

Wykaz gmin, w których przeprowadzono głosowanie za wprowadzeniem zakazu sprzedaży napojów alkoholowych.

Dane ze Sprawozdań Ministerstw 1928

Województwo	Liczba gmin, w których przeprowadzono głosowanie	wprowadzono zakaz	odrzucono zakaz
Warszawskie	3	1	1
Kieleckie	3	2	1
Lubelskie	2	—	2
Białostockie	1	1	—
Poznańskie	2	—	1
Pomorskie	8	4	4
Krakowskie	41	7	1
Lwowskie	147	108	25
Stanisławowskie	50	38	5
Tarnopolskie	15	4	3
Razem	272	165	43

[1] T. j. komplety, klasy. [2] Analfabeci. [3] Półanalfabeci — słabo umiejący czytać i pisać, rachunki w zakresie liczb całkowitych. [4] Sprawnie czytają i piszą, propedeutyka ułamków i geometrji. [5] Nie niżej V-go oddz. szkoły powszechnej. [6] T. zn. że nauczyciele prowadzą zespoły bezpłatnie, nie korzystając z żadnych zapomóg. [7] Odpowiada III—IV oddz. szkoły powszechnej. [8] Odpowiada IV — V Oddz. szkoły powszechnej. [9] Odpowiada V i VI oddz. szkoły powszechnej. [10] Odpowiada VI i VII oddz. szkoły powszechnej.

TABL. 53.

Spożycie spirytusu.

Dane G. U. S. 1926, 1927, 1928

Województwa	1926 Ogółem	1926 Na cele spożywcze[2]	1927 Ogółem	1927 Na cele spożywcze[2]	1928[1] Ogółem	1928[1] Na cele spożywcze[2]	1928[1] Na cele przemysł. i lecznicze	1928[1] Spirytus skażony
	Tysiące litrów 100°							
Polska	**55 444**	**42 837**	**50 138**	**39 870**	**59 629**	**47 519**	**5 730**	**6 380**
Centralne	23 015	19 061	23 526	19 166	28 825	23 277	3 723	1 825
Wschodnie	8 078	7 479	6 706	6 286	7 844	7 333	95	416
Zachodnie	11 916	7 495	9 387	6 296	10 689	7 258	1 070	2 361
Południowe	12 435	8 802	10 519	8 122	12 271	9 651	842	1 778
	Na 1 mieszkańca w litrach [3])							
Polska	1,87	1,44	1,67	1,32	1,94	1,56	0,18	0,20
Centralne	1,85	1,53	1,86	1,52	2,25	1,82	0,29	0,14
Wschodnie	1,62	1.51	1,32	1,24	1,52	1,42	0,02	0,08
Zachodnie	2,83	1,78	2,20	1,47	2,47	1,69	0,24	0,54
Południowe	1,54	1,09	1,29	1,00	1,50	1,19	0,10	0,21

Uwaga. Obliczona ilość spirytusu 100° nie charakteryzuje dokładnie konsumcji spirytusu w poszczególnych województwach, ponieważ zestawienie obejmuje wyłącznie sprzedaż spirytusu przez Dyrekcję Państwowego Monopolu Spirytusowego, nie uwzględnia więc prywatnej sprzedaży hurtowej i detalicznej, dokonywanej z jednego województwa do drugiego.

TABL. 54.

Spożycie tytoniu.

Dane G. U. S. 1927, 1928

Wyszczególnienie	Tysiące złotych		Na jednego mieszkańca w złotych[4]	
	1927	1928	1927	1928
Ogółem	**560 018**	**647 197**	**18,38**	**21,25**
Cygara	15 653	18 836	0,51	0,61
Papierosy	288 896	346 312	9,49	11,38
bezustnikowe	86 560	103 243	2,84	3,39
ustnikowe	202 336	243 069	6,65	7,99
Tytonie	252 478	278 571	8,29	9,15
przednie	161 963	189 904	5,32	6.24
niższe	90 515	88 667	2.97	2,91
Tabaka	2 484	2 491	0,08	0,08
Tytoń importowany	507	673	0,01	0,02
Tytoń gdański [5])	—	314[5]	—	0,01[5]

[1]) Dane tymczasowe. [2]) Nie uwzględniono spirytusu produkowanego w gorzelniach owocowych i spirytusu do celów rytualnych ludności wyznania mojżeszowego. [3]) Ludność wzięta według spisu z 30. IX 1921, oraz ostatniego szacunku ludności Polski na podstawie rzeczywistego przyrostu naturalnego, emigracji, reemigracji i repatracji, bez uwzględnienia wędrówek wewnętrznych.

[4]) Ludność wzięta według spisu z 30. IX 1921 oraz ostatniego szacunku ludności Polski na podstawie rzeczywistego przyrostu naturalnego, emigracji, reemigracji i repatrjacji, bez uwzględnienia wędrówek wewnętrznych. [5]) Za okres od 1. X do 31. XII 1928 r.

Centralne zrzeszenia związków samorządowych.

BIURO ZJAZDÓW SAMORZĄDU ZIEMSKIEGO.

Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego (Związek Sejmików Powiatowych Rzeczypospolitej Polskiej) jest instytucją stałą, z siedzibą w Warszawie, utworzoną w 1923 r.

Teren działalności obejmuje cały obszar Rzeczypospolitej, od r. 1928 łącznie z woj. śląskiem. Zadaniem Biura jest organizacja współdziałania związków samorządowych w rozwoju ich pracy i metod w dziedzinie gospodarczej, kulturalnej, prawnej i organizacyjnej, oraz reprezentacja interesów samorządu wobec Sejmu, Rządu i społeczeństwa.

Na 258 powiatowych związków komunalnych — należy do Biura 240.

Na czele Biura stoi Zarząd, wybierany na lat 3 przez Radę Zjazdów z pełnego jej składu w liczbie 10 osób. Zarząd powołuje dyrektora Biura, który kieruje jego pracami w ramach uchwał Rady i Zarządu.

Rada Zjazdów składa się z 47 osób, w tem 32 wybiera Zjazd z pośród delegatów sejmików po 2 od każdego województwa, 9 zaś eksterytorjalnie, ponadto Rada dokooptowuje 6 z pośród działaczy samorządowych. Co rok ustępuje 1/3 część członków Rady i Zarządu.

Zjazdy zwołuje Zarząd conajmniej raz do roku; każdy sejmik posiada na zjeździe 2 głosy.

Organem Biura jest tygodnik „Samorząd", wydawany wspólnie ze Zrzeszeniem Samorządów Powiatowych.

Władze: Prezes Zarządu i Dyrektor — Józef Bek.

Siedziba Biura: Warszawa, Plac Napoleona 7.

Tel.: Dyrektor — 225-50; Ogólny — 131-92.

ZRZESZENIE SAMORZĄDÓW POWIATOWYCH.

Spółdzielcze Gospodarczo-Inwestycyjne Zrzeszenie Samorządów Powiatowych jest spółdzielnią utworzoną w r. 1921 r. Obejmuje swą działalnością cały obszar Rzeczypospolitej. Członkami Zrzeszenia mogą być związki komunalne, ich związki specjalne, dobrowolne zrzeszenia samorządów, organizacje samorządu gospodarczego, spółdzielnie gospodarcze i kredytowe, oraz organizacje społeczno-gospodarcze. Celem działalności Zrzeszenia Samorządów Powiatowych jest podniesienie gospodarstwa komunalnego członków za pomocą wspólnych przedsięwzięć w zakresie zakupu, sprzedaży i inwestycyj. Zrzeszenie prowadzi działy: aprowizacji sanitarnej, maszyn i materjałów drogowych, drukarnię, oraz dział ogólno-komisowy.

Należy do Zrzeszenia 90 powiatowych związków komunalnych.

Organem naczelnym Zrzeszenia jest walne zebranie członków, które wybiera radę nadzorczą w składzie 9 osób na okres trzechletni. 1/3 część członków rady ustępuje każdego roku.

Rada nadzorcza powołuje zarząd, składający się z trzech osób.

Władze: Prezes Rady — W. Korsak, Prezes Zarządu J. Rożkowski, Dyrektor — Dr. H. Le Brun.

Siedziba: Warszawa, Dobra 28.

Tel.: 177-30 i 301-93.

ZWIĄZEK MIAST POLSKICH.

Związek Miast Polskich, utworzony w 1918 r., ma za zadanie podniesienie gospodarczego i kulturalnego poziomu miast.

Siedzibą Związku jest Warszawa, a terenem działalności obszar całej Rzeczypospolitej. Członkiem Związku może być każde miasto w Polsce.

Na ogólną liczbę 636 miast do Związku należy 518 miast.

Organami Związku są: zarząd Związku, ogólne zebranie członków Związku oraz komisja rewizyjna. Delegatów na ogólne zebranie wybierają reprezentacje miejskie. Zarząd składa się z 30 osób, wybranych na dwa lata. Zarząd wybiera z pośród siebie prezesa i 4 wiceprezesów.

Przy zarządzie istnieje biuro Związku z dyrektorem Biura na czele.

Związek Miast wydaje miesięcznik p. t. „Samorząd Miejski“, oraz tygodnik p. t. „Przegląd Samorządowy“.

Władze: Prezes Zarządu — inż. Z. Słomiński, prezydent m. Warszawy, Dyrektor — M. Porowski.

Siedziba Związku: Warszawa, ul. Mazowiecka 7.

Tel.: Dyrektor — 181-10., Ogólny — 107-11.

ZWIAZEK GMIN WIEJSKICH.

Związek powstał celem obrony interesów samorządu gminnego i koordynowania jego prac.

Teren działalności Związku obejmuje całą Rzeczpospolitę. Cel swój Związek osiąga przez opracowywanie danych, dotyczących samorządu gminnego, przez podejmowanie spraw samorządu gminnego wobec władz centralnych, przez wydawanie organu prasowego p. t. „Głos Gminy Wiejskiej“, oraz urządzanie zjazdów i konferencyj działaczy gminnych.

Władze: Prezes Zarządu — A. Lednicki, Dyrektor — B. Tkaczyk.

Siedziba Związku: Warszawa, Zielna 45 m. 3.

Tel. 103-30.

ZWIĄZKI O CHARAKTERZE LOKALNYM

Poza centralnemi zrzeszeniami samorządowemi istnieją związki lokalne, mające na celu popieranie działalności samorządu w poszczególnych dzielnicach Rzeczypospolitej o odrębnym ustroju.

Do takich związków należą:

A) **Powiatowe**: **Związek Powiatów Wojew. Poznańskiego** z siedzibą w Poznaniu (Starostwo Poznańskie), ul. Wały Leszczyńskiego 33. Prezes — starosta pow. Poznańskiego — J. Kłos.

Związek Powiatów wojew. Pomorskiego z siedzibą w Toruniu Prezes — starosta pow. Chełmińskiego — L. Ossowski. Posiada stałe biuro. Dyrektor Biura — Fredyk. Adres: Toruń, ul. Konopnickiej 14.Tel.: 908.

Zrzeszenie Małopolskich Rad Powiatowych z siedzibą w Jarosławiu; Wydział Rady Powiatowej. Prezes — S. Dolański.

B) **Miejskie**: **Koło Miast Wielkopolskich** z siedzibą w Poznaniu (Magistrat), Prezes C. Ratajski, prezydent m. Poznania.

Koło Miast Pomorskich z siedzibą w Grudziądzu (Magistrat). Prezes — Włodek, burmistrz m. Grudziądza.

Koło Miast Małopolskich z siedzibą w Krakowie. (Magistrat) Prezes — K. Rolle, Prezydent m. Krakowa.

Koło Miast wojew. Białostockiego z siedzibą w Białymstoku.

Koło Miast wojew. Wołyńskiego z siedzibą w Łucku.

Biuro Samorządowe dla Wielkopolski i Pomorza w Poznaniu utworzone od 1 lipca 1927 r. przy Komunalnym Związku Kredytowym obejmuje wszystkie interesy samorządów powiatowych i miejskich i wydaje dwutygodnik „Wiadomości Samorządowe“.

Dyrektor Biura — dr. W. Dalbor.
Adres Biura: ul. 27 Grudnia 8, III p.
Te . 51 74.

Związek Gmin wojew. Śląskiego z siedzibą w Katowicach utworzony został w 1925 r. Członkiem Związku może być każde miasto i każda gmina wiejska wojew. Śląskiego.

Celem Związku jest: pielęgnowanie dobrobytu swoich członków; zastępowanie ich wspólnego interesu; zapewnienie członkom wpływu w dziedzinie ustawodawstwa i administracji; popieranie najlepszych wzorów w urządzeniach administracyjnych wśród swoich członków; wykonywanie na żądanie rewizyj kas komunalnych i kas oszczędności.

Związek stara się spełnić swoje zadanie przez urządzanie zebrań, utrzymywanie własnego biura i bibljoteki, jako też przez wydawanie czasopisma.

Organem Związku jest „Orędownik Samorządu“, dwutygodnik, wychodzący w Katowicach.

Syndyk Związku (Dyrektor) — S. Kuhnert.

Siedziba Związku: Katowice, ul. Pocztowa 16-II.

Związki komunalnych kas oszczędności.

ZWIĄZEK MIEJSKICH I POWIATOWYCH KAS OSZCZĘDNOŚCI.

Zadaniem Związku jest popieranie rozwoju komunalnych kas oszczędności, oraz czynności rewizyjne względem kas. Terenem działania Związku statutowo jest obszar całego Państwa. Związek działa jednak tylko na terenie b. zaboru rosyjskiego. Związek zrzesza 111 komunalnych kas oszczędności.

Władzami Związku są: ogólne zebranie i zarząd. Prezesem jest M. Szczepkowski — dyr. Miejskiej Kasy Oszczędności w Warszawie.

Siedziba Związku: Warszawa, Plac Napoleona 7. (Gmach Polskiego Banku Komunalnego)

Tel.: 88-90.

ZWIĄZEK POLSKICH KAS OSZCZĘDNOŚCI.

Związek polskich Kas Oszczędności działa na obszarze Małopolski. Zrzesza 96 kas oszczędności.

Prezes — dr. Uhma — dyrektor miejskiej kasy oszczędności we Lwowie.

Siedziba: Lwów, ul Wałowa 9.

KOMUNALNY ZWIĄZEK KREDYTOWY W POZNANIU.

Komunalny Związek Kredytowy (informacje poniżej) spełnia względem komunalnych kas oszczędności obowiązki rewizyjne, popiera ich rozwój. Obejmuje działalnością rewizyjną 123 komunalnych kas oszczędności, miejskich i powiatowych w wojew. Poznańskiem i Pomorskiem.

Związki pracowników samorządowych.

ZWIĄZEK ZRZESZEŃ PRACOWNIKÓW MIEJSKICH.

Pracownicy miejscy posiadają centralny związek p. n. Związek Zrzeszeń Pracowników Miejskich, łączący w sobie szereg prowincjonalnych często niezależnych związków. Ostatnio Związek przeprowadza organizacje wojewódzkich zrzeszeń pracowników miejskich, dla których sam będzie centralą.

Zadaniem Związku jest obrona interesów zawodowych pracowników miejskich, organizowanie samopomocy koleżeńskiej, oraz współpraca z zarządami miast.

Prezes — W. Popielawski z Warszawy.
Siedziba Związku: Warszawa, ul. Podwa e 10.
Tel.: 49-51.

ZWIĄZEK PRACOWNIKÓW SAMORZĄDU POWIATOWEGO.

Związek zorganizowany w 1923 r. rozciąga swą działalność na terytorjum b. zab. rosyjskiego i częściowo b. zaboru pruskiego. Działa w porozumieniu ze Związkiem Urzędników Małopolskich Rad Powiatowych.

Celem Związku jest obrona zawodowych interesów pracowników samorządu powiatowego, organizowanie życia kulturalnego swych członków, pomoc koleżeńska, oraz pośrednictwo pracy. Związek prowadzi biuro pośrednictwa pracy łącznie ze Związkiem pracowników miejskich.

Prezes Zarządu — D. Dratwa. Siedziba Związku: Warszawa, Kredytowa 16.
Tel. 117-93.

ZWIĄZEK PRACOWNIKÓW ADMINISTRACJI GMINNEJ.

Związek powstał w 1919 r. Cele Związku są analogiczne do celów powyżej opisanych dwu Związków. Związek obejmuje obszar b. zaboru rosyjskiego, oraz częściowo b. zaboru pruskiego.

Związek prowadzi na zasadach przedsiębiorstwa składnicę druków i pomocy kancelaryjnych, oraz drukarnię.

Prezes Zarządu — F. Filipski. Dyrektor — A. Pacholczyk.
Siedziba Związku i Składnicy: Warszawa, ul. Żórawia Nr. 27.
Tel. 402-20.

RADA NACZELNA PRACOWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH.

Opisane powyżej trzy związki utworzyły wspólną Radę Naczelną, której zadaniem jest koordynowanie prac i wystąpień poszczególnych związków. Rada organizuje zjazdy ogólne, wojewódzkie i powiatowe, występuje w imieniu ogółu pracowników samorządowych do Rządu, oraz opracowuje różne zagadnienia, związane z pracownikami samorządowymi.

Rada wydaje dwutygodnik p. t. „Pracownik Samorządowy".

Siedziba Rady mieści się w Warszawie przy ul. Kredytowej 16, w Związku Pracowników Samorządu Powiatowego.

ZWIĄZKI PRACOWNICZE O CHARAKTERZE LOKALNYM.

Związek Urzędników Rad Małopolskich działa na obszarze b. zaboru austrjackiego. Wice-Prezes — Z. Tyralski, sekretarz Rady powiatowej w Jarosławiu. Sekretarz — Bielewicz, sekretarz Rady Powiatowej w Tarnobrzegu.

Związki urzędników państwowych i samorządowych, działające w wojew. Poznańskiem, Pomorskiem i Śląskiem, obejmują obok urzędników państwowych, także i urzędników stałych samorządowych.

Niezależnie od tego pracownicy niektórych większych miast w b. dzielnicy pruskiej tworzą oddzielne koła, należące do ogólno-państwowego związku zrzeszeń pracowników miejskich.

Związek pracowników samorządowych wojew Śląskiego. W wojew. Śląskiem część pracowników samorządowych utworzyła odrębny związek, niezależny od wojew. związku pracowników państwowych i samorządowych. Syndykiem związku jest p. Kuhnert. Siedziba Związku — Katowice.

Perjodyczne pisma samorządowe ogólne.

SAMORZĄD.

Tygodnik ilustrowany — organ Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego i Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, poświęcony sprawom samorządu terytorjalnego.

Wychodzi pod redakcją d-ra M. Jaroszyńskiego przy współudziale Komitetu Redakcyjnego. Wydawany jest przez spółkę wydawniczą „Samorząd“. Redakcja: **Warszawa,** Plac Napoleona 7. Tel. 131-92, Administracja: ul. Świętokrzyska 13, m. 15. Tel. 442-63.

SAMORZĄD TERYTORJALNY.

Kwartalnik — poświęcony teorji i życiu samorządu terytorjalnego

Wychodzi pod redakcją d-ra M. Jaroszyńskiego.

Wydawca — Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego.

Redakcja i Administracja: **Warszawa.** Plac Napoleona 7. Tel. 131-92.

SAMORZĄD MIEJSKI.

Miesięcznik — organ Związku Miast Polskich, poświęcony sprawom samorządu miast. Wychodzi pod redakcją d-ra L. W. Biegeleisena.

Wydawca Związek Miast Polskich. Jako dodatek bezpłatny do „Samorządu Miejskiego“ wychodzi „Przegląd Samorządowy“ pod redakcją M. Poznańskiego, zawierający okresowy materjał informacyjny i przeglądowy.

Redakcja i administracja: **Warszawa,** Mazowiecka 7. Tel. 107-11.

PRACOWNIK SAMORZĄDOWY.

Dwutygodnik — organ Rady Naczelnej Związków Pracowników Samorządowych, obejmujących pracowników samorządu miejskiego, powiatowego i wiejskiego.

Wychodzi pod redakcją Czesława Rokickiego przy współudziale Komitetu redakcyjnego.

Wydawca: Rada Naczelna Związków Pracowników Samorządowych.
Redakcja: **Warszawa,** ul. Kredytowa 16.
Tel.: Redaktora 206-80.
Administracja: ul. Żórawia 27.
Tel. 402-20.

GMINA.

Dwutygodnik — poświęcony sprawom samorządu gminnego.
Wychodzi pod redakcją S. Miklaszewskiego.
Wydawca: Biuro Pracy Społecznej.
Redakcja i administracja: **Warszawa,** Kopernika 30.
Tel. 117-12.

GŁOS GMINY WIEJSKIEJ.

Dwutygodnik — organ Związku Gmin Wiejskich, poświęcony sprawom samorządu gminnego.

Wychodzi pod redakcją Bronisława Wesołowskiego.
Wydawca: Związek Gmin Wiejskich w Polsce.
Redakcja i Administracja: **Warszawa,** ul. Zielna 45 m. 3.
Tel.: 103-30.

ORĘDOWNIK SAMORZĄDU.

Dwutygodnik — organ Związku Gmin Województwa Śląskiego.
Wychodzi pod redakcją Stanisława Kuhnerta.
Redakcja i Administracja: **Katowice,** ul. Pocztowa 16-II.

WIADOMOŚCI SAMORZĄDOWE.

Dwutygodnik — organ samorządów powiatowych i miejskich województw Poznańskiego i Pomorskiego.

Wydawca: Komunalny Związek Kredytowy w Poznaniu.
Redaktor: Dr. Władysław Dalbor.
Redakcja i Administracja: **Poznań,** ul. 27 Grudnia Nr. 8.
Tel. 51-74.

RUCH SAMORZĄDOWY.

Miesięcznik — organ urzędowy, poświęcony sprawom samorządu krajowego wojew. Poznańskiego, Pomorskiego i Śląskiego.

Wydawca: Starostwo Krajowe w Poznaniu.

Wychodzi pod redakcją d-ra J. Huberta.

Redakcja i Administracja: **Poznań**, Aleja Marcinkowskiego 29.

Tel.: Redakcji — 33-88. Administracji — 54-82.

CZASOPISMO KAS OSZCZĘDNOŚCI.

Miesięcznik — poświęcony sprawom komunalnych kas oszczędności w b. dzielnicy pruskiej.

Wychodzi pod redakcją K. Słomskiego.

Wydawca: Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu.

Redakcja i Administracja: **Poznań**, ul. 27 Grudnia Nr. 8.
Tel. 21-07.

OSZCZĘDNOŚĆ.

Dwutygodnik — poświęcony sprawom organizacji oszczędności w Polsce oraz sprawom komunalnych kas oszczędności.

Redaktor odpowiedzialny: Józef Rożkowski.

Wydawca: „Oszczędność — Spółka Wydawnicza“.

Redakcja: **Warszawa**, Plac Napoleona Nr. 7.
Tel.: 88-90.
Administracja „ ul. Świętokrzyska Nr. 13.
Tel.: 442-63.

KWARTALNIK KAS OSZCZĘDNOŚCI.

Kwartalnik — poświęcony sprawom komunalnych kas oszczędności.

Wychodzi pod redakcją Komitetu Redakcyjnego.

Wydawca: Związek Polskich Kas Oszczędności we Lwowie.

Redakcja i Administracja: **Lwów**, ul. Wałowa 9.

Instytucje kredytowe samorządowe i państwowe.

POLSKI BANK KOMUNALNY.

Polski Bank Komunalny powołany został w r. 1919, jako spółka akcyjna, w celu zaspakajania potrzeb kredytowych związków samorządowych, oraz ułatwiania im wszelkich obrotów pieniężnych i obrachunków. Siedzibą Banku jest Warszawa, terenem działania — całe Państwo.

Wszystkie akcje Banku są imienne i mogą być nabywane tylko przez związki samorządowe. Bank wyposażony jest w prawo emitowania obligacyj komunalnych.

Listy zastawne może Bank emitować w drodze udzielania pożyczek zabezpieczonych hipotecznie. Poza pożyczkami długoterminowemi, udzielanemi w formach powyżej wymienionych, wydaje Bank Komunalny związkom samorządowym pożyczki krótkoterminowe (do 1 roku), realizuje pożyczki, zaciągnięte przez związki samorządowe poza Bankiem, wykonywuje wszelkie zlecenia tych związków w granicach funduszów, znajdujących się na ich rachunkach w Banku; udziela pożyczek pod zastaw papierów wartościowych, przyjmuje depozyty, oraz wykonywuje wszelkie inne czynności bankowe z polecenia i na rachunek klijentów.

Władze Banku stanowią: zarząd, rada nadzorcza, zebranie ogólne akcjonarjuszów.

Rada nadzorcza składa się z 12 członków i 6 zastępców, wybieranych na lat 3 przez zebranie ogólne. Rada nadzorcza może dokooptować 2 członków z poza grona delegatów związków samorządowych.

Dla uzgodnienia działalności Banku z rządową polityką komunalną i skarbową Rząd mianuje komisarza, który nadzoruje działalność Banku i ma prawo uczestniczenia na posiedzeniach władz Banku oraz zawieszania uchwał tych władz.

Władze Banku: Prezes Rady Nadzorczej — P. Drzewiecki. Dyrektor Naczelny — J. Zdanowski.

Adres Banku: Warszawa, Plac Napoleona 7.

Tel.: ogólny 297-04.

KOMUNALNY ZWIĄZEK KREDYTOWY W POZNANIU.

Związek został utworzony na mocy pruskiej ustawy o związkach celowych z d. 19.VII.1911 r. z dawnego pruskiego „Girocentrale“, związku komunalnych kas oszczędności. Mieści się w Poznaniu, działa na obszarze b. dzielnicy pruskiej. Obecnie na mocy statutu z r. 1923 jest związkiem powiatów i miast województw Poznańskiego, Pomorskiego i Śląskiego. Związek z prawami korporacji prawa publicznego ma na celu popieranie wszelkich bezpośrednich i pośrednich interesów związków komunalnych natury finansowej, kredytowej i w ogólności gospodarczej.

Składki członkowskie są obliczane w połowie według przypadającej na członków sumy wymiaru podatku gruntowego i budynkowego, a w połowie według sumy wkładów w kasach oszczędności i bankach komunalnych.

Władze Związku stanowią: sejmik Związku, wydział Związku z 12 członków, komisja rewizyjna, prezes Związku.

Sejmik składa się z delegatów członków. Liczba głosów jest obliczana na tej samej podstawie, co i opłata składek, delegatów jednak nie może być więcej jak 4.

Naczelną władzą wykonawczą jest prezes, obierany przez wydział (Obecnie p. Cyryl Ratajski, — prezydent m. Poznania).

Czynności Związku polegają na: utrzymywaniu biura Związku. Komunalnego Banku Kredytowego, rewidowania kas oszczędności, banków komunalnych i kas komunalnych, urządzaniu kursów instrukcyjnych, wydawnictwie czasopism i t. p.

Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu jest przedsiębiorstwem Związku Kredytowego, wyposażonem w przywilej pupilarnej pewności. Kapitał zakładowy Banku powstał ze składek członków Związku. Bank obejmuje: dział bankowy, dział komunalny z prawem wydawania obligacyj komunalnych i dział hipoteczny, polegający na administracji wierzytelności hipotecznych przejętych od banków niemieckich odnośnie do dłużników, mieszkających na terytorjum pruskiem.

Bank jest centralą finansową powiatów i miast województw zachodnich, które utrzymują w nim rachunki bieżące tak dla swych kas oszczędności, jak dla samych związków komunalnych, oraz dla swych przedsiębiorstw i korzystają z pożyczek krótko i długoterminowych.

Od 1 lipca 1927 r. utrzymuje Związek „Biuro Samorządowe dla Wielkopolski i Pomorza“ z dwutygodnikiem „Wiadomości Samorządowe“. Jako organ komunalnych kas oszczędności wychodzi miesięcznik „Czasopismo Kas Oszczędności“.

Związek Kredytowy pozostaje pod nadzorem Państwa, które wyznacza do nadzoru nad działalnością Banku specjalnego Komisarza.

Dyrektor Naczelny — Adamczewski.

Adres Związku i Banku — Poznań, ul. 27 Grudnia Nr. 8.

KRAJOWY BANK POŻYCZKOWY W POZNANIU.

Przy Starostwie Krajowem w Poznaniu istnieje Krajowy Bank Pożyczkowy. Na czele stoi Starosta Krajowy z dyrekcją z 6 członków, z których 4 wybiera Sejmik Wojewódzki, 1-go Wydział Krajowy, a 1-go mianuje Wojewoda. Głównym celem Banku jest udzielanie dogodnych pożyczek samorządom i spółkom użyteczności publicznej, spółdzielniom i t. p. Teren działania — wojew. Poznańskie.

KRAJOWA KASA POŻYCZKOWA W TORUNIU.

Przy Starostwie Krajowem Pomorskiem w Toruniu istnieje Krajowa Kasa Pożyczkowa założona w r. 1925, obejmująca analogiczny zakres działania. Zarząd składa się ze Starosty Krajowego i 3 członków. Teren działania—wojew. Pomorskie.

PAŃSTWOWY BANK ROLNY.

Państwowy Bank Rolny utworzony został na podstawie ustawy z dn. 10 czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 59, poz. 369). Pełny statut ogłoszony został w dn. 20-m czerwca 1925 r. (Dz. Ustaw Nr. 69. poz. 487).

Państwowy Bank Rolny posiada osobowość prawną i podlega Ministrowi Reform Rolnych. Siedzibą Banku jest Warszawa, a działalność obejmuje obszar całej Rzeczypospolitej. Zadaniem Banku jest: popieranie parcelacji, osadnictwa i regulacyj rolnych, popieranie rozwoju rolnictwa i współdziałanie z organizacjami kredytu rolniczego, tudzież administrowanie funduszami, przeznaczonemi na powyższe cele do dyspozycji organów Rządu na zasadach ustalonych przez wladze powołane do dysponononowania temi funduszami.

W zakresie popierania drobnego kredytu rolniczego zadaniem Banku jest:

a) zasilać kredytem rolnicze spółdzielnie kredytowe, wzg. ich organizacje centralne, jak również ułatwiać lokatę wolnych funduszów tych instytucyj;

b) popierać powstawanie i działalność gminnych kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych na terenie b. zaboru rosyjskiego, między innemi przez udzielanie tym kasom kredytu i ułatwianie im lokaty wolnych funduszów oraz uzgadnianie działalności tych kas.

Oddziały: Warszawa, Lwów, Poznań, Wilno, Grudziądz, Łuck, Katowice, Kraków, Kielce, Lublin, Pińsk, Agentura w Gdyni.

Prezes — S. Ludkiewicz. Nacz. Dyrektor — Staniszewski.

Adres Banku: Warszawa, ul. Nowogrodzka 50.

Tel.: Centrala 500-00, 500-09.

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO.

Bank powstał z fuzji Polskiego Banku Krajowego, Państwowego Banku Odbudowy i Zakładu Kredytowego Miast Małopolskich, przeprowadzonej w r. 1924 rozporządzeniem z d. 17-go kwietnia 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 36. poz. 382). Statut Banku ogłoszony został w d. 31-ym maja 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 46, poz. 478).

Siedzibą Banku jest Warszawa, a działalność jego obejmuje cały obszar Rzeczypospolitej. Zadaniem Banku jest udzielanie kredytu długoterminowego, oraz inne czynności bankowe ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb Państwa i samorządu. Bank jest własnością Państwa.

Ważnym działem czynności Banku, przewidzianym w statucie, jest kredyt, oparty na obligacjach komunalnych, gwarantowanych przez Państwo.

Poza udzielaniem pożyczek na zakładanie powiatowych i gminnych instytucyj oszczędnościowych B. G. K. bierze udział w ich organizacji, ułatwia im lokaty wolnych środków i popiera ich działalność.

Prezes Banku — dr. R. Górecki. Naczelny dyrektor — E. Korwin-Szymanowski.

Oddziały: Biała (Bielsko), Białystok, Bydgoszcz, Cieszyn, Drohobycz, Gdynia, Katowice, Kołomyja, Kraków, Lublin, Lwów, Łódź, Łuck, Oświęcim, Poznań, Przemyśl, Równe, Stanisławów, Tarnów, Wilno, Żywiec.

Adres Banku: Centrala — Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 32 Oddział Budowlany — ul. Sienna 17. Komunalny — ul. Królewska 5.

Tel.: Inf. kredyt. 415-85.

POCZTOWA KASA OSZCZĘDNOŚCI.

P. K. O. została utworzona ustawą z dn. 19 maja 1920 r. (Dz. Ustaw Nr. 48, poz. 297) celem ułatwienia obrotu pieniężnego i roztoczenia opieki nad oszczędnościami szerokich mas ludowych. P. K. O. jest instytucją państwową z gwarancją i pod kontrolą państwa.

Rozporządzeniem z d. 27-go czerwca 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 55. poz. 545). ogłoszony został statut organizacyjny P. K. O.. Zmianę w statucie wprowadziło rozp. Prezydenta z dn. 21.II.1927 r. (Dz. Ustaw Nr. 15. p. 111). Zmiana dotyczy wyłącznie obsady Rady Zawiadowczej P. K. O.

Działalność P. K. O. obejmuje: przyjmowanie i oprocentowywanie oszczędności, obrót czekowy, operacje papierami wartościowemi i współdziałanie przy emitowaniu pożyczek państwowych i komunalnych. Wszystkie władze i instytucje państwowe i samorządowe są obowiązkowymi uczestnikami obrotu czekowego P. K. O.

Na czele P. K. O. stoi prezes, mianowany przez Prezydenta na wniosek Rady Ministrów, oraz Rada Zawiadowcza. Prezes — dr. H. Gruber.

Wszystkie urzędy pocztowe są zbiornicami P. K. O.

Oddziały P. K. O. posiada: w Poznaniu, Katowicach, Łodzi, Krakowie i Wilnie.

Centrala P. K. O. mieści się w Warszawie, przy ul. Jasnej 9.

Tel.: Centrala: 8-51, 8-55.

Publiczne zakłady ubezpieczeniowe.

POWSZECHNY ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych (P. Z. U. W.) powstał z dawnej Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych, która podległa reorganizacji na podstawie rozp. Prezydenta z d. 27-go maja 1927 r. (Dz. Ustaw Nr. 46, poz. 410) o przymusie ubezpieczenia od ognia i o P. Z. U. W.

Zakład przeprowadza przymusowe ubezpieczenie od ognia na obszarze Państwa, z wyjątkiem wojew. poznańskiego, pomorskiego, śląskiego oraz m. Warszawy.

Zakład przeprowadza także i dobrowolne ubezpieczenia: budynków od ognia, plonów od gradobicia, ruchomości rolnych od ognia, żywego inwentarza od pomoru.

Poszczególne sejmiki powiatowe mogą uchwalać przymus ubezpieczenia od ognia ruchomości rolnych, oraz inwentarza od pomoru na obszarze całego powiatu. Przymusowe ubezpieczenia plonów od gradobicia może wprowadzić sejmik wojewódzki (przyszłego samorządu wojewódzkiego) na obszarze całego województwa. Przeprowadzenie tych ubezpieczeń może być powierzone tylko P. Z. U. W.

Organami P. Z. U. W. są: 1) naczelny dyrektor, mianowany przez Ministra Skarbu, 2) rada P. Z. U. W., składająca się z 20 członków, wybieranych: a) 13 — przez sejmiki wojewódzkie tych wojew., które objęte są przymusem ubezp. od ognia, b) 4 — przez rady miejskie m. Krakowa, Lwowa, Łodzi i Wilna, c) 3 — mianowanych przez Min. Skarbu. Do czasu zorganizowania samorządu wojew. 13-tu członków rady mianuje Minister Skarbu na wniosek centralnych organizacyj samorządu terytorjalnego.

Organami miejscowemi Zakładu są: w województwach — oddziały, w powiatach — inspektoraty.

Adres P. Z. U. W.: Warszawa, ul. Kopernika n-r 36/40.

KRAJOWE UBEZPIECZENIE OGNIOWE W POZNANIU.

Krajowe Ubezpieczenie ogniowe w Poznaniu, instytucja Starostwa Krajowego w Poznaniu, obejmuje głównie ubezpieczenie od ognia, nieprzymusowe (bo przymusu ubezpieczenia od ognia w byłej dzielnicy pruskiej niema) lecz uprzywilejowane, gdyż składki ogniowe pobierają organy policji miejscowej (burmistrze, wójci). Oprócz tego znacznie rozbudowany jest dział gradowy. Dalej instytucja prowadzi kasy: ubezpieczeń strażaków od wypadków i koni podczas służby pożarnej. Dyrektorem Generalnym jest jeden z wyższych urzędników Starostwa Krajowego.

Teren działania — woj. Poznańskie.

Adres: Poznań, Plac Nowomiejski 8.

POMORSKIE STOWARZYSZENIE UBEZPIECZEŃ W TORUNIU.

Pomorskie Stowarzyszenie Ubezpieczeń przy Starostwie Krajowem w Toruniu ma analogiczny zakres działania i organizację — jak Krajowe Ubezpieczenie Ogniowe w Poznaniu. Działa na terenie wojew. Pomorskiego.

ZAKŁADY UBEZPIECZENIA OD WYPADKÓW W ROLNICTWIE.

Zakłady Ubezpieczenia od wypadków w rolnictwie działają przy Starostwie Krajowem w Poznaniu i Toruniu. Przeprowadzają przymusowe ubezpieczenie od wypadków w rolnictwie ze składkami iwymierzanem

według podatku gruntowego i zarobków pracowników rolnych. Składki ściągają wydziały powiatowe. Zakłady działają na terenach województw Poznańskiego i Pomorskiego.

UBEZPIECZENIE ŻYWEGO INWENTARZA OD ZARAZY.

Ubezpieczenie żywego inwentarza od zarazy istnieje przy Starostwach Krajowych w Poznaniu i Toruniu. Ubezpieczenie przymusowe. Składki ściągają Starostwa. Teren działania — województwa: Poznańskie i Pomorskie.

ZAKŁAD UBEZPIECZENIA OD WYPADKÓW WE LWOWIE.

Zakład działa na podstawie dawnych przepisów b. państwa Austrjackiego o ubezpieczeniu pracowników od wypadków, zmienionych częściowo przez ustawę z dn. 7-go lipca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 65, poz. 413).

Teren działalności Zakładu obejmuje b. zabór austrjacki, oraz na podstawie ustawy z d. 30 stycznia 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 16, p. 148 — 1924 r.) i b. zabór rosyjski.

Celem zakładu jest ubezpieczenie pracowników, podlegających obowiązkowemu ubezpieczeniu, oraz ubezpieczających się dobrowolnie od wypadków w przemyśle.

Członkami Zakładu są przedsiębiorcy i pracownicy położonych w obrębie działania Zakładu przedsiębiorstw.

Koszty ubezpieczenia ponoszą przedsiębiorcy w wysokości zależnej od tego, do jakiej kategorji niebezpieczeństwa jest zaliczony Zakład.

Zarząd Zakładu wybierany jest w połowie przez przedsiębiorców, w połowie przez ubezpieczonych.

Zarząd wybiera ze swego grona przewodniczącego, wydział administracyjny i komisję rewizyjną.

Wszelkiemi czynnościami Zakładu kieruje mianowany przez zarząd dyrektor.

Adres: Zakład Ubezpieczenia od Wypadków — Lwów, Al. 3-go Maja.

FUNDUSZ BEZROBOCIA.

Fundusz Bezrobocia utworzony został na podstawie ustawy z dn. 18-go lipca 1924 r. o ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia (Dz. Ustaw Nr. 67, poz· 650). Działa na obszarze całego Państwa.

Celem Funduszu jest ubezpieczenie pracowników na wypadek bezrobocia. Dochody Fundusz Bezrobocia czerpie z wkładek zakładów pracy i dopłat skarbu.

Na czele Funduszu Bezrobocia stoi zarząd, składający się z 17 osób. Przewodniczący jest mianowany przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej. Między innymi w skład zarządu wchodzi 4 przedstawicieli samorządów, mianowanych przez ministra na wniosek centralnych organizacyj miast i powiatowych związków komunalnych. Siedzibą Zarządu jest Warszawa.

Organami lokalnemi są zarządy obwodowe, do których również wchodzi 2 przedstawicieli samorządów.

Zarządy obwodowe posługują się w swych czynnościach na miejscu instytucjami zastępczemi, któremi mogą być z mocy ustawy gminy miejskie i wiejskie, oraz na podstawie umowy, powiatowe związki komunalne i Kasy Chorych.

Siedziba Zarządu Głównego Funduszu Bezrobocia: Warszawa, ul. Długa Nr. 50.

UBEZPIECZALNIA KRAJOWA W POZNANIU.

Ubezpieczalnia Krajowa w Poznaniu działa na podstawie przepisów prawnych b. państwa Pruskiego oraz późniejszych przepisów polskich wprowadzających niektóre zmiany w jej organizacji. Działa na obszarze woj. Poznańskiego i Pomorskiego.

Ubezpieczalnia dzieli się na dwa wydziały: 1. Wydział ubezpieczeń od wypadków w przemyśle, 2. Wydział ubezpieczeń od inwalidztwa i na starość.

Zarząd wydziału ubezpieczeń od wypadków w przemyśle stanowi zgromadzenie pracodawców; delegatów do zgromadzenia wybierają organizacje samorządu gospodarczego.

Wydziałem ubezpieczeń od inwalidztwa i na starość kieruje rada, złożona z 10 delegatów pracowników i 10 pracodawców.

Rada wydziału od inwalidztwa i na starość wybiera członków Zarządu Ubezpieczalni w równej liczbie z pośród pracowników i pracodawców. Ponadto do zarządu wchodzi 4 — 5 radców krajowych. Prezesem jest starosta krajowy.

Okręg działalności Ubezpieczalni stanowią wojew. Pomorskie i Poznańskie.

Adres: Ubezpieczalnia Krajowa — Poznań.

KASA WDÓW I SIEROT PO URZĘDNIKACH KOMUNALNYCH W POZNANIU.

Kasa wdów i sierot po urzędnikach komunalnych przy Starostwie Krajowem w Poznaniu ubezpiecza zaopatrzenia rodzin stałych urzędników powiatowych i miejskich (emerytury daje sam związek komunalny). Zakres działania oparty na regulaminie z 19.12.1923 r.

W województwie Pomorskiem niema obecnie analogicznej instytucji, gdyż kasa taka była za czasów niemieckich w Gdańsku i prowadzi się dotychczas jej likwidację. Zaopatrzenie wdów i sierot świadczą tymczasem same samorządy województwa Pomorskiego.

KASA EMERYTALNA PRACOWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.
(w likwidacji).

Kasa założona w 1921 r. miała na celu zabezpieczenie pracowników samorządowych na starość i zabezpieczenie ich rodzin na wypadek śmierci. Ubezpieczenie w Kasie było dobrowolne.

Terenem działalności Kasy, określonym w statucie, było całe terytorjum Rzeczypospolitej. Faktycznie działalność Kasy ograniczała się do b. zaboru rosyjskiego.

W związku z wprowadzeniem rozp. Prezydenta z dn. 24. XI. 1927 r. (Dz. Ustaw Nr. 106, poz. 911) powszechnego ubezpieczenia pracowników umysłowych, obejmującego również i pracowników samorządowych, Kasa Emerytalna postawioną została zarządzeniem Min. Pracy i Op. Społ. z d. 14-go sierpnia 1928 r. w stan likwidacji.

Likwidację przeprowadza komitet, na którego czele stoi prof. Wł. Strzelecki.

Siedziba komitetu likwidacyjnego: — Warszawa, ul. Kopernika 36/40

Zakłady ubezpieczeń pracowników umysłowych.

Na podstawie rozporządzenia Prezydenta z d. 24 listopada 1927 r. wprowadzone zostały na obszarze całego Państwa ubezpieczenia pracowników umysłowych: 1) na wypadek braku pracy, 2) na wypadek niezdolności do wykonywania zawodu, 3) na starość, 4) na wypadek śmierci. Ubezpieczenia w powyższym zakresie mają przeprowadzać terytorjalne Zakłady Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych. Organami tych zakładów są:

1) rada — organ uchwalający, składający się z prezesa, wice-prezesa i najwyżej 45 członków — przedstawicieli pracowników ubezpieczonych w 2/3 składu rady i pracodawców w 1/3; rada pochodzi z wyborów w dwu grupach: 1) pracowników ubezpieczonych, 2) pracodawców ubezpieczających;

2) zarząd — organ wykonawczy, składający się z prezesa, wice-prezesa i 9 — 15 członków;

3) komisja rewizyjna — organ kontrolujący;

4) komisja rentowa — organ techniczny.

Terytorjalne zakłady ubezpieczeń pracowników umysłowych tworzą wspólny Związek Zakładów Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych.

Na obszarze b. zaboru rosyjskiego utworzony został nowy zakład, ponieważ nie było tu ubezpieczeń przymusowych pracowników umysłowych. W innych dzielnicach jednocześnie z powołaniem zakładów na podstawie dekretu Prezydenta z d. 24 listopada 1927 r. uległy likwidacji zakłady poprzednio działające na mocy ustaw państw zaborczych, a więc: Zakład Pensyjny we Lwowie, Zakład Ubezpieczenia Urzędników Prywatnych w Poznaniu, Zakład Ubezpieczenia Pracowników Umysłowych w Królewskiej Hucie.

Nowopowstałe terytorjalne zakłady ubezpieczeń pracowników umysłowych nie są jeszcze ostatecznie zorganizowane, w szczególności brak im organów, pochodzących z wyborów, rządzone zaś są bądź przez komisję organizacyjną (zakład w Warszawie), bądź przez organa dawnych zakładów.

ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH W WARSZAWIE.

Obejmuje terytorjalnie b. zabór rosyjski z wyjątkiem pow. będzińskiego, zawierciańskiego i olkuskiego, oraz woj. wołyńskiego.

Adres: Warszawa, ul. Długa 29.

Tel.: Prezes — 419-45. Informacja — 83-46.

ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH WE LWOWIE

Obejmuje terytorjalnie b. zabór austryjacki z wyjątkiem Śląska Cieszyńskiego, oraz woj. wołyńskie.

Adres: Lwów, ul. Piekarska 1-a.

ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH W POZNANIU.

Obejmuje terytorjum b. zaboru pruskiego z wyjątkiem woj. śląskiego.

Siedziba w Poznaniu.

ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ PRACOWNIKÓW UMYSŁOWYCH W KRÓLEWSKIEJ HUCIE.

Obejmuje terytorjum: całe woj. śląskie, oraz powiaty: będziński, olkuski i zawierciański.

Siedziba w Królewskiej Hucie.

Spis ważniejszych szkół zawodowych.

1. SZKOŁY TECHNICZNE TYPU ZASADNICZEGO.

Cel: wykształcenie techników pomocniczych różnych specjalności.

Czas trwania nauki: 4 lata (wyjątkowo mniej).

Warunki przyjęcia: we wszystkich szkołach, prócz szkół specjalnie wyodrębnionych, 4 klasy szkoły średniej ogólnokształcącej lub 7 klas szkoły powszechnej lub ukończenie pełnej szkoły rzemieślniczo - przemysłowej i egzamin wstępny z języka polskiego, matematyki i rysunku odręcznego; prócz tego w szkołach z krótszym okresem nauki konieczną jest praktyka przedwstępna.

KOWEL (woj. Wołyńskie) Państwowa Szkoła Miernicza i Drogowa.

Wydział drogowy: kształci techników dla budowy i konserwacji dróg bitych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń kanalizacyjnych i wodociągowych.

Czas trwania nauki 4 lata.

LWÓW (ul. Snopkowska 47). Państwowa Szkoła Przemysłowa.

a) Wydział drogowy: kształci techników dla budowy i konserwacji dróg bitych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych;

b) Wydział elektromechaniczny: kształci techników ruchu dla zakładów fabrycznych i elektrowni.

Czas trwania nauki na obu wydziałach 4 lata.

POZNAŃ (Łąkowa 11) — Państwowa Szkoła Budownictwa.

Wydziały: a) budowlany, b) drogowy i c) mierniczo - meljoracyjny.

Kształcą: a) techników budowlanych, b) techników dla dróg bitych, żelaznych, wodnych, urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych i c) techników meljoracyjnych.

Warunki przyjęcia: a) ukończenie 4 klas szkoły średniej lub 7 klas szkoły powszechnej, pozatem 1 rok praktyki przedwstępnej oraz egzamin wstępny, lub 6 klas szkoły średniej i 1 rok praktyki bez egzaminu.

WARSZAWA (Wspólna 81) — Państwowa Szkoła Budownictwa.

Wydział budowlany.

Kształci techników budowlanych,

WARSZAWA (Wspólna 81) — Państwowa Szkoła Drogowa.
Kształci: techników dla dróg bitych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych.

WILNO (Ponarska 63) — Państwowa Szkoła Techniczna.
Wydziały: a) budowlany, b) drogowy i c) mechaniczny.
Kształcą: a) techników budowlanych, b) techników dla dróg bitych, żelaznych i wodnych oraz urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych, c) techników mechaników.
Czas trwania nauki 4 lata.

II. SZKOŁY PRZEMYSŁOWYCH MISTRZÓW I NADZORCÓW.

WARSZAWA — Państwowe Kursy dozorców i majstrów meljoracyjnych przy Państwowej Szkole Budownictwa.
Kształcą na majstrów i dozorców przy wszelkich robotach meljoracyjnych rolnych.
Warunki przyjęcia: szkoła powszechna (2 klasy szkoły średniej) i dłuższa praktyka przy robotach meljoracyjnych albo 7 klas szkoły powszechnej bez praktyki.
Czas trwania nauki 3 półrocza.

III. ŚREDNIE SZKOŁY AGROTECHNICZNE MĘSKIE.

A. Szkoły państwowe.

BIAŁOKRYNICA (Woj. Wołyńskie) — Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.
Wydziały: rolniczy i leśny.
Cel, program i warunki przyjęcia, jak w Czernichowie. Przy szkole jest bursa.

BOJANOWO (Woj. Poznańskie, pow. Rawicz) — Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie.
Przy szkole jest bursa.

BYDGOSZCZ (Woj. Poznańskie, Bernardyńska 7) — Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.
Cel, program i warunki przyjęcia, jak w Czernichowie.
Przy szkole jest bursa.

CIESZYN (Miarki 19, Woj. Śląskie) — Państwowa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego.
3-letnia szkoła rolnicza, na ostatnim semestrze specjalizacja w głównych kierunkach produkcji rolniczej, wraz z 1 rocznym Wydziałem Instruktorsko - Nauczycielskim.
Kształci samodzielnych kierowników gospodarstw rolnych, średnich i większych.
Warunki przyjęcia: ukończenie 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej, odbycie rocznej praktyki, uznanej przez szkołę, i egzamin sprawdzający z polskiego, matematyki i fizyki z zakresu 6 klas szkoły średniej.

CZERNICHÓW (Woj. Krakowskie, pod Krakowem) — Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.
3 lata nauki, poczem po rocznej praktyce egzamin główny.
Kształci samodzielnych zarządców mniejszych i średnich majątków lub pomocników administratorów wielkich dóbr.
Warunki przyjęcia: ukończenie 7 oddziałów szkoły powszechnej lub 4 klas szkoły średniej ogólnokształcącej i egzamin sprawdzający z polskiego, matematyki i fizyki z zakresu 4 klas szkoły średniej. Pierwszeństwo mają kandydaci z praktyką rolniczą. Wiek: 14 do 18 lat.
Przy szkole jest bursa.

DĘBOWA ŁĄKA (Woj. Pomorskie, st. kol. Wąbrzeźno). — Państwowa Średnia Szkoła Hodowlano-Rolnicza.
Warunki przyjęcia jak w Czernichowie.
Kształci samodzielnych zarządców mniejszych i średnich majątków lub pomocników administratorów wielkich dóbr oraz kierowników obór, instruktorów hodowlanych i t. p.
Przy szkole jest bursa.

WARSZAWA (Nowogrodzka 60) — Państwowa Średnia Szkoła Ogrodnicza.
3 lata nauki, poczem po rocznej praktyce egzamin główny.
Kształci samodzielnych ogrodników, prowadzących średnie i większe ogrody.
Warunki przyjęcia: ukończenie 7 oddziałów szkoły powszechnej lub 4 klas szkoły średniej ogólnokształcącej. Pierwszeństwo mają kandydaci z praktyką ogrodniczą. Wiek 14 — 18 lat.

WILNO (Sołtaniszki 50) — Państwowa Średnia Szkoła Ogrodnicza.
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Warszawie.

Przy szkole jest bursa, a także państwowe roczne kursa ogrodnicze koedukacyjne, przyjmujące uczniów ze świadectwem 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej.

POZNAŃ (Libelta 1) — Państwowa Szkoła Ogrodnictwa. 3 lata nauki i praktyka. Koedukacyjna.
Wydziały: ogrodnictwa użytkowego i ogrodnictwa ozdobnego.
Warunki przyjęcia: ukończenie 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej i wiek ponad 16 lat.
Przy szkole są państwowe roczne kursy ogrodnictwa, koedukacyjne, przyjmujące uczniów ze świadectwem 6 klas średniej szkoły ogólnokształcącej.

ŻYROWICE (Woj. Nowogródzkie, st. kol. Słonim) — Państwowa Średnia Szkoła Rolnicza.
Wydziały: rolniczy, leśny i meljoracyjny.
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie.
Przy szkole jest bursa.

B. Szkoły niepaństwowe.

BIAŁA (Bielska) — Trzyletnia Średnia Szkoła Ogrodniczo-Sadownicza.
Identyczna ze szkołą w Warszawie.
Posiada bursę.

LUBLIN — Trzyletnia Średnia Szkoła Ogrodnicza Lubelskiego Towarzystwa Ogrodniczego.
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Państwowej Średniej Szkole Ogrodniczej w Warszawie.
Przy szkole jest bursa.

SOBIESZYN (Woj. Lubelskie, st. kol. Ryki pod Dęblinem) — Trzyletnia Średnia Szkoła Rolnicza Fundacji im. Hr. Kickiego.
Cel, program i warunki przyjęcia jak w Czernichowie.
Przy szkole jest bursa.

Kursy Agrotechniczne.

FREDROWO (Woj. Lwowskie, poczta Rudki) — 2-letnie Kursy Praktyki Ogrodnictwa T-wa Gospodarczego we Lwowie.
Koedukacyjne. Przy kursach jest bursa.

WARSZAWA (Wiejska 12) — 1-roczne Kursy Pszczelniczo-Ogrodnicze.
Koedukacyjne.
Warunki przyjęcia: 6 klas szkoły średniej ogólnokształcącej.

IV. KURSY RZEMIEŚLNICZO - PRZEMYSŁOWE.

CZĘSTOCHOWA (woj. Kieleckie) — Kursy Przemysłu Ludowego.
Działy: tkacki, kilimkarski. Kurs 10 miesięczny.

V. NIŻSZE SZKOŁY ZAWODOWE ŻEŃSKIE.

Cel nauki: przygotowanie teoretyczne i praktyczne dziewcząt do pracy w rzemiośle lub drobnym handlu.

Czas trwania nauki — 3 lata.

Warunki przyjęcia: 5 klas szkoły powszechnej i 14 lat życia.

A. Państwowe.

CZĘSTOCHOWA (ul. Panny Marji 60) — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.
Działy: krawiecczyzna, bieliźniarstwo i gospodarstwo domowe.

GRODNO (Pl. Piłsudskiego 28) — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.
Działy: krawiecko-bieliźniarski, gospodarstwa domowego, kursy wędrowne gospodarstwa, kursy wędrowne tkactwa.

ŁUCK (Katedralna 8) — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.
Dział: krawiecko - bieliźniarski.

NOWY TARG — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska Spisko-Orawska.
Dział: haftu i koronek, bieliźniarstwa i gospodarstwa domowego.
Oddział w Czarnym Dunajcu — krawiectwo,
„ „ Łapnie Niżnem,
„ „ Jeleśni — gospodarstwo domowe,
„ „ Jabłonce — kurs tkactwa,
„ „ Korbielowie — kurs trykotarstwa.

ZAKOPANE (wojew. Krakowskie) — Państwowa Szkoła Koronkarska.

VI. ŻEŃSKIE SZKOŁY ZAWODOWE ŚREDNIE.

Cel nauki: przygotowanie teoretyczne i praktyczne dziewcząt do samodzielnej pracy w zakładach przemysłowych i handlowych.

Warunki przyjęcia: wiek 14 do 17 lat, świadectwo 4 klas szkoły średniej lub 7 klas szkoły powszechnej, albo ukończenie 6 kl. gimn.

Czas trwania nauki — przeważnie 3 lata.

A. Państwowe.

BIAŁYSTOK (Sienkiewicza 57) — Państwowa Szkoła Przemysłowa Żeńska.
Działy: krawiecczyzny, bieliźniarstwa i modniarstwa.

KRAKÓW (ul. Syrokomli 12) — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.
Działy: krawiecki, bieliźniarski, hafciarski, kilimkarski, koronkarski, modniarski.
Oddział Seminarjum Gospodarczego i Seminarjum Haftu.

LESZNO (woj. Poznańskie) — Państwowa Szkoła Przemysłowo-Handlowa Żeńska.
Działy: handlowy, przemysłowy i gospodarczy.

LUBLIN (ul. Żmigród 3) — Państwowa Szkoła Przemysłowo-Handlowa Żeńska.
Działy: bieliźniarski, krawiecki, introligatorski i handlowy.

LWÓW (ul. Zielona 8) — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.
Działy: handlowy, bieliźniarski, krawiecki, koronkarski, modniarski i hafciarski.

ŁÓDŹ (ul. Narutowicza 77) — Państwowa Szkoła Przemysłowa Żeńska.
Działy: tkactwa artystycznego i wzornictwa na materjały tekstylne, hafciarstwa, koronkarstwa, bieliźniarstwa, galanterji skórzanej i introligatorstwa, jubilerstwa i emaljerstwa.

ŁÓDŹ (ul. Kopernika 41) — Państwowa Szkoła Przemysłowo-Handlowa Żeńska.
Działy: kamasznictwo, krawiectwo, modniarsko - czapniczy, handlowy i trykotarski.

ŁÓDŹ (ul. Cegielniana 70) — Państwowa Szkoła Handlowa Żeńska.

PŁOCK (ul. Kolegjalna 21) — Państwowa Szkoła Przemysłowo-Handlowa Żeńska im. Kr. Kingi.
Działy: handlowy, ogrodniczy (4 lata), krawiecki (2 lata).

POZNAŃ (ul. Głogowska 21) — Państwowa Szkoła Przemysłowo-Handlowa Żeńska.
Działy: handlowy (1 rok lub 2 lata), gospodarczy (1 rok), krawiecki i hafciarski (3 lata).

SOSNOWIEC (ul. Karpacka 2) — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.
Działy: bieliźniarstwo i krawiectwo.

TORUŃ (ul. Strumykowa 4) — Państwowa Szkoła Zawodowa Żeńska.
Działy: gospodarstwa domowego, przemysłowy, tkacki, hafciarsko - koronkarski i bieliźniarsko - krawiecki.

WARSZAWA (ul. Górnośląska 31) — Państwowa Szkoła Przemysłowa Żeńska.
Działy: bieliźniarski, krawiecki, introligatorski (3 lata), fotograficzny. Liceum Handlowe (2 lata).

WILNO (Żeligowskiego 1) — Państwowa Szkoła Przemysłowo-Handlowa Żeńska im. Emmy Dmochowskiej.
Działy: handlowy, krawiecki, bieliźniarski i tkacki.

B. Prywatne.

Główna Szkoła Gospodarcza Żeńska w SNOPKOWIE, p. Lwów. Kurs 3-letni od 1. IX do 1. VII.
Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego w CHYLICZKACH pod Warszawą, p. Piaseczno.
Szkoła Zawodowa Żeńska Hodowli Drobiu W JULINIE, pow. Radzymiński, p. Łochów. Kurs 9-miesięczny, od 1. II do 1. IX.

CZĘSTOCHOWA (ul. Panny Marji 60) — Żeńska 7 kl. Szkoła

Przemysłowo-Handlowa S.S. Zmartwychwstania Pańskiego.
Działy: handlowy, krawiecczyzny, bieliźniarstwa, modniarstwa.

WARSZAWA (ul. Narbuta) — Pierwsza Miejska Szkoła Rękodzielnicza Żeńska.
Działy: haftu, koronek, tkactwa.

WARSZAWA (ul. Szczęśliwa 6) — Druga Miejska Szkoła Rękodzielnicza Żeńska.
Działy: bieliźniarstwo, krawiecczyzna, kamasznictwo, haft.

WARSZAWA (ul. Teresińska 9) — Średnia Szkoła Gospodarczo-Zawodowa Żeńska im. Król. Jadwigi.
Działy: bieliźniarsko - krawiecko - gospodarczy.

ŁÓDŹ (ul. Sienkiewicza 61) — Szkoła Gospodarczo-Społeczna Stow. „Służba Obywatelska".
Działy: gospodarstwa domowego i gospodarczo - społecznego.

VII. SEMINARJA NAUCZYCIELEK SZKÓŁ ZAWODOWYCH.

KRAKÓW Seminarjum gospodarcze — krawiecczyzny — haftu.
Przy Państwowej Szkole Zawodowej Żeńskiej (ul. Syrokomli 15)
Czas trwania nauki 3 lata.
Warunki przyjęcia: 6 kl. gim., lub ukończenie szkoły średniej zawodowej.

WARSZAWA (ul. Nowowiejska 43) — Państwowe Seminarjum Nauczycielek Gospodarstwa.
Czas trwania nauki 3 lata.
Warunki przyjęcia: 6 kl. gimn., lub ukończona szkoła średnia zawodowa.

WARSZAWA (ul. Górnośląska 31) — Państwowe Seminarjum Nauczycielek Rzemiosł z kursem przygotowawczym.
Czas trwania nauki 3 lata (prócz rocznego kursu przygotowawczego).
Warunki przyjęcia na kurs przygotowawczy: ukończone 6 klas gim.
Warunki przyjęcia na I rok seminarjum: matura gimnazjalna.

Spis ludowych szkół rolniczych*), ogrodniczych, leśnych i mleczarskich

(według stanu z dnia 1 sierpnia 1929 r.)

I SZKOŁY ROLNICZE MĘSKIE.

Województwo Warszawskie.

BLICH p. i pow. Łowicz; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

BRATNE p. i pow. Ciechanów; kurs 1 rok od 10. X. — 10. X. (P.).

GOLĄDKOWO p. i pow. Pułtusk; kurs 1 rok od 4. XI. — 10. X. (S.).

NIEGŁOSY p. i pow. Płock; kurs 1½ roku od 1. XI. — 1. IV. (S.).

MIECZYSŁAWÓW p. i pow. Kutno; kurs 1 rok od 15. 1 — 15. XII. (Pr. C. T. R.).

PSZCZELIN p. Brwinów pow. Błonie; kurs 1½ roku od 1. XI. do 1. IV. (P.).

RUDA p. i pow. Przasnysz; kurs 1 rok od 15. I — 15. XII (S.)

STARY BRZEŚĆ p. St. Brześć, pow. Włocławek; kurs 1 rok od 15. 1. — 15. XII. (S.).

Województwo Lubelskie.

DĘBLIN (rol. hod.) p. Dęblin, pow. Puławy; kurs 1 rok od 15. X. — 10. X. (Z. K. R.).

JANOWICE p. i pow. Zamość; kurs 1 rok od 1. XI. — 1. X. (S.).

KIJANY p. Lublin, pow. Lubartów; kurs 2 lata (Pr. Tow. Roln.).

KOMARÓWKA p. Komarówka Podlaska pow. Radzyń; kurs 5 mies. od 1. XI. — 3. III. (Pr.).

KRASNYSTAW p. i pow. kurs 1½ roku od 1. X. — 1. IV. (S.).

MIĘTNE p. i pow. Garwolin; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

OKSZÓW p. i pow. Chełm; kurs 1½ roku od 1. X. — 1. IV. (S.).

SIEDLCE p. pow. kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

NAŁĘCZÓW p. Nałęczów, pow. Puławy; kurs 5 mies. od 1. XI. — 1. IV. (Pr. T. R.).

Województwo Kieleckie.

CHWAŁOWICE p. i pow. Iłża; kurs 1 rok od 15. XI. — 15. XII. (S.)

KORNICA p. i pow. Włoszczowa; kurs 1 rok (S.).

---

*) Skróty w spisie oznaczają: p. — poczta, st. — stacja kolejowa, pow. — powiat, woj. — województwo.

Litery w nawiasach — czyją własnością jest szkoła: (P) — państwowa, (S) — samorządu powiatowego, (I. R.) — Izby Rolniczej, (C. T. R.) — Centralnego Towarzystwa Organizacyj Kółek Rolniczych, (T. R.) — Towarzystwa Rolniczego miejscowego, (Z. Z.) — Związku Ziemianek, (Zak.) — Zakonów, (Pr.) — osób prywatnych, (R. P.) — Rady Powiatowej, (Z. K. R.) — Związku Kółek Rolniczych.

PODZAMCZE CHĘCIŃSKIE p. Chęciny pow. Kielce; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

TRZYCIĄŻ p. i pow. Olkusz; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

WACYN p. i pow. Radom; kurs 1½ roku od 15. X. — 1. IV: (S.).

ZWOLEŃ p. i pow. Kozienice; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

Województwo Łódzkie.

CZARNOCIN p. Czarnocin, pow. Łódź; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.)

DOBRYSZYCE p. i pow. Radomsko; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII (S.).

LISKÓW p. Lisków, pow. Kalisz; 5-mies. kurs hodowl., powtarzany 2 razy w roku (Pr. C. T. R.).

POPÓW p. Pęczniew, pow. Turek; kurs 1 rok od 15. 1. — 15. XII. (Pr. C. T. R.).

SĘDZIEJOWICE p. i pow. Łask; kurs 1 rok od 10. XI. — 10. X. (S.).

Województwo Krakowskie.

ŁOSOSINA GÓRNA p. i pow. Limanowa; 1-roczna od 15. I — 15. XII (R. P.).

PILZNO p. i pow. Pilzno; 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (P.).

Śląsk Cieszyński.

MIĘDZYŚWIECIE p. Skoczów, pow. Cieszyn; 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (Śl. Izb. Roln.).

RYBNIK p. i pow.; 2-zimowa od 1. IX. — 1. IV. (Śl. Izb. Roln.).

TARNOWSKIE GÓRY p. i pow.; 2-zimowa od 1. IX. — 1. IV (Śl. Izb. Roln.).

Województwo Poznańskie.

BYDGOSZCZ p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

CHODZIEŻ p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

INOWROCŁAW p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

JANOWIEC p. i pow. Żnin; 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

KĘPNO p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

KOŹMIN p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

LESZNO p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

MIĘDZYCHÓD p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

ODOLANÓW p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

ŚRODA p. i pow. 1-roczna od 15. X — 15. IX. (I. R.).

ŚRODA p. i pow. 2-zimowa (niemiecka) (I. R.).

SZAMOTUŁY p. i pow. 1½ roczna 1. XI. (I. R.).

WOLSZTYN p. i pow.; 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).
WRZEŚNIA p. i pow.; 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).

Województwo Nowogródzkie.

BERDÓWKA p. i pow. Lida (skrz. poczt. 5); kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).
GRZYBÓW p. i pow. Słonim; kurs 1 rok od 15. I. — 15. II. (P.).
KUSZELEWO p. i pow. Nowogródek; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.)
ŁAZDUNY p. i pow. Wołożyn; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).
NIEHNIEWICZE p. i pow. Nowogródek; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (Z. K. R.).

Województwo Wileńskie.

BUKISZKI p. i pow. Wilno; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).
ŁUCZAJ p. Łuczaj przez Duniłowicze, pow. Dunił.; kurs 1 rok od 15. I.— 15. XII. (P.).
OPSA p. Opsa, pow. Brasław; kurs 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

Województwo Pomorskie.

BIELAWKI p. Pelplin, pow. Starogard; 1-roczna od 1. X. — 1. VIII. (I.R.).
BRODNICA p. i pow.; 2-zimowa od 1. XI — 1. IV (I. R.).
BYSZWAŁD p. i pow. Lubawa; 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).
KOŚCIERZYNA p. i pow. 2-zimowa (I. R.).
KOWALEWO pow. Wąbrzeźno; 1½ roczna od 1. X. — 1. IV. (I. R.).
KAŁDUS pow. Chełmno; 1 roczna od 1. X. — 1. VIII. (I. R.).
PAWŁOWO (daw. Chojnice) p. i pow. Chojnice; 1-roczna od 1. X. — 1. VIII (I. R.).
PUCK p. i pow.; 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).
ŚWIECIE p. i pow. 2-zimowa od 1. XI. — 1. IV. (I. R.).
ŚWIECIE p. i pow.; 1 rok (niem.) od 1. X. — 1. VIII. (I. R.).

Województwo Lwowskie.

GRÓDEK JAGIELLOŃSKI p. i pow.; 2-zimowa od 1. XI — 1. IV (P.),
MIŁOCIN p. i pow. Rzeszów; 3 lata od 1. IX — 1. IX. (P.).
MOKRZYSZÓW p. i pow. Tarnobrzeg; 1 roczna (S.).
SUCHODÓŁ p. i pow. Krosno; 3 lata od 1. IX — 1. X (P.).

Województwo Stanisławowskie.

BEREŻNICA p. i pow. Stryj; 3 lata od 1. IX. — 1. IX. (P.).
HORODENKA p. i pow. Horodenka; 3 lata od 20. X. 1926 r. (1 rok po przerwie). (P.).

Województwo Tarnopolskie.

ZAGROBELA p. i pow. Tarnopol; 1½ roczna od 1. X. — 1. IV. (Pr.).

Województwo Białostockie.

KRZYŻEWO p. Sokoły, pow. Wysokie Maz.; 1-roczna od 15. I — 15. XII. (Pr.).

SUPRAŚL p. Białystok; 1-roczna od 15. I — 15. XII (S.).

Województwo Poleskie.

DUBOJA p. Juchnowicze koło Pińska, pow. Pińsk; 1-roczna od 15. I. — 15. XII. (Pr.).

KOŁPIN p. Kodeń, pow. Brześć; 1½ roczna od 1. X. — 1. IV. (P.).

Województwo Wołyńskie.

SZUBKÓW p. Tuczyn, pow. Równe; 1 rok od 15. I. — 15. XII. (P.).

TROŚCIANIEC p. Kiwerce, pow. Łuck; 1-rok od 15. X. — 10. X. (P.).

WIŚNIOWIEC p. i pow. Krzemieniec; 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

KURSY Rolnicze Korespondencyjne im. St. Staszica w Warszawie, ul. Składowa Nr. 3. (Pr.).

VII NIŻSZE SZKOŁY ROLNICZE ŻEŃSKIE.

Województwo Warszawskie.

GOŁOTCZYZNA p. loco, pow. Ciechanów; 1-roczna od 15. X. — 10. X. (P.).

MARYSIN p. Lubraniec, pow. Włocławek; 1-roczna od 15. I. — 15. XII. (Pr. Z. Z.).

MIROSŁAWICE p. Żychlin, pow. Kutno; 1-roczna od 15. X. — 15. IX. (Pr. Z. Z.).

NOWY PRZYBYSZEW p. Goszczyn, pow. Grójec; 1-roczna od 15. X.— 15. IX. (Pr.).

TRZEPOWO p. i pow. Płock; 1-roczna (S.).

Województwo Nowogródzkie.

PLANTA pow. Kobryń (skrz. pocz. 22); 1-roczna od 15. X.—15. IX. (P.).

Województwo Nowogrodzkie.

BEREŻNO p. Mir, pow. Stołpce; 1 rok od 15. X. — 15. IX. (P.).

ROŻANKA p. Rożanka Pacowska, pow. Lida; 1 rok od 15. X. — 15. IX. (P.).

Województwo Lubelskie.

KRASIENIN p. Lublin, pow. Lubartów; 1-roczna od 15. X. — 15. X. (Z. K. R.).

NAŁĘCZÓW p. Nałęczów, pow. Puławy; 1-roczna od 15. X. — 15. IX. (Z. Z.).

SITNO p. i pow. Zamość; 1-roczna od 15. X. — 10. X. (S.).

TEODORÓWKA p. i pow. Biłgoraj; 1-roczna od 1. X. — 30. IX. (S.).

Województwo Kieleckie.

IMBRAMOWICE p. Wolbrom, pow. Olkusz; 1 rok od 1. II —15. XII. (Pr.).

„ZAGŁĘBIANKA" w KOZIEGŁOWACH p. Koziegłowy, pow. Zawiercie; 1 rok od 1. X — 1. IX. (S.).

MOKOSZYN p. i pow. Sandomierz; 1 rok od 15. X. — 15. IX. (S.).

ŁYSZKOWICE p. Proszowice, pow. Miechów; 1 rok od 2. I.—1. XII. (S.).

Województwo Łódzkie.

JEŻEWO p. Zgierz, pow. Brzeziny; 1 rok od 15. I. — 15. XII. (S.).

KOŚCIELEC p. i pow. Koło; 1 rok od 15. 1. — 15. XII. (S.).

WITÓW p. i pow. Piotrków; 1 rok od 1. XII. — 1. XI. (S.).

Województwo Krakowskie.

BACHOWICE p. Spytkowice, pow. Oświęcim; 1 rok od 1. X. — 1. X. (T. R.).

ŁODYGOWICE p. Łodygowice, pow. Żywiec; 1 rok od 15. X. — 15. IX. (S.).

PODEGRODZIE p. i pow. Nowy Sącz; 1 rok od 15. IX. — 15. VII. (R.P.).

SZYNWAŁD pow. Tarnów; 1 rok od 15. X — 15. IX. (Zak.).

Województwo Śląskie.

MIĘDZYŚWIECIE p. Skoczów pow. Cieszyn; 6 mies. letnich (I. R.).

Województwo Poznańskie.

KROTOSZYN p. i pow.; 1 rok od 1. IX. — 1. VII. (Pr.).

NIETĄŻKÓW p. i pow. Śmigiel; 1 rok od 1. IX. — 1. VII. (I. R.).

TUCHORZA p. i pow. Wolsztyn; 1 rok od 1. IX. — 1. VIII. (I. R.).

WITKOWO p. i pow.; 1 rok od 15. X. — 15. IX. (I. R.).

Województwo Pomorskie.

DZIAŁDOWO p. i pow.; ½ roku od 1. X. — 1. IV. (Pr.).

KOWALEWO pow. Wąbrzeźno; 1 rok od 1. X. — 1. IX. (I. R.).

Województwo Lwowskie.

ALBIGOWA pow Łańcut; 1 rok od 15. IX. — 15. VII. (R. P.).
KORCZYNA p. i pow. Krosno; 1 rok od 1. X. — 1. X. (Zak.).
PRZEMYŚL ul. Szczytowa 16; 1 rok od 11. I. — 10. XII. (Pr. zak.).

Województwo Tarnopolskie.

OLESKO p. Olesko, pow. Złoczów; 1 rok (S.).
WITKÓW p. Witków, pow. Radziechów; 1 rok od 1. X. — 1. IX. (Pr.).

Województwo Białostockie.

KUKÓW p. i pow. Suwałki; 1 rok od 15. X — 15. IX.

Województwo Wileńskie.

ANTOWIL p. i pow. Wilno; 1 rok od 15. I — 15. XII (P.)
ŚWIĘCIANY p. i pow.; 1 rok od 15. — I XII (S).

Województwo Wołyńskie.

HORYNGRÓD p. Tuczyn, pow. Równe; 1 rok od 15. I — 15. XII (P.)

WĘDROWNA SZKOŁA Rolnicza Żeńska na terenie woj. Lwowskiego, Stanisławowskiego, Tarnopolskiego. (P. R.) Małop. Tow. Roln. Oddział we Lwowie.

III SZKOŁY OGRODNICZE I PSZCZELNICZE.

Niższe szkoły ogrodnicze.

CZĘSTOCHOWA p. i pow., woj. Kieleckie, Gm. Izraelicka — kurs 2 lata (Pr.)

KOŹMIN p. i pow. Koźmin, woj. Poznańskie od 1. I (I. R.)

KRASNYSTAW p. i pow., woj. Lubelskie, Szkoła Przemysłowo-Handlowa żeńska, dział ogrodniczo-przetwórczy, 3 lata.

MIŁOWANIE Rolniczo-Ogrodnicza, p. Stryganće, pow. Tłumacz, woj. Stanisławowskie, ukraińska pr. (Tow. „Proświta") (Pr.)

TARNÓW p. i pow. woj. Krakowskie, kurs 2-zimowy od 1. IV — 1. III (P.)

WÓLKA KAPITAŃSKA p. Zamarstynów, pow. Lwów, kurs 2 lata od 1. X — 1. IX (P.)

IV NIŻSZE SZKOŁY MLECZARSKIE.

LISKÓW p. Lisków, pow. Kalisz — 4 mies. dwa razy do roku (C.T.R)·

RZESZÓW p. i pow., woj. Lwowskie — męska 1-roczna, początek kursu 1. IV, oraz 2 razy do roku kursy 3-miesięczne (P.).

WRZEŚNIA p. i pow.; 1 roczna (I. R.)

DZIAŁ II

ARTYKUŁOWY

Aleksander Bogusławski.

SAMORZĄD W ROKU UBIEGŁYM.

Rok 1929 był dla samorządów niepomyślnym. Pogorszenie się warunków gospdarczych kraju odbiło się na rozwoju pracy samorządowej. Przedewszystkiem zmniejszyły się przewidywane wpływy dochodów samorządowych. Utrudniło to wykonanie przewidzianego na dany rok budżetowy programu pracy. Takie nieprzewidziane na początku roku zmniejszenie wpływów nietylko bowiem utrudnia, ale także, i to przedewszystkiem, dezorganizuje pracę. Samorząd, licząc na wpływy, angażuje się we wszystkie przewidziane programem prace, które w rezultacie chromają wszystkie z powodu braku pieniędzy. Nie wszystkie samorządy były o tyle przezorne, aby się przystosować do zmienionej konjunktury i w zakreślonym programie dać pierwszeństwo niektórym działom pracy i przynajmniej te przeprowadzić dokładnie do końca. Gorzej było jeszcze, kiedy samorządy, licząc na przewidziane wpływy, wiązały się krótkoterminowemi pożyczkami i zobowiązaniami. Nie uzyskawszy przewidzianych dochodów, znalazły się w niemożności wywiązania się z przyjętych zobowiązań. W wypadkach tych mogłyby się ratować innemi krótkoterminowemi pożyczkami czy to w bankach komunalnych, czy państwowych, czy wreszcie z funduszu pożyczkowo - zapomogowego. Sumy jednak, jakie z tego tytułu mogły być na ten cel uzyskane, były w stosunku do potrzeb minimalne. Zwłaszcza, że musiały także zastępować zmniejszenie się kredytu długoterminowego.

Dziedzina kredytu długoterminowego, jak to już wiemy z zeszłorocznego na tem miejscu przedstawienia, rozwijała się w poprzednim roku powoli, ale stale.

I jakkolwiek nie był to jeszcze kredyt zbyt dogodny, bo i oprocentowanie i warunki spłaty były jeszcze do tego stopnia uciążliwe, że nie każda inwestycja warunki te wytrzymać mogła, to, ponieważ dogodniejszego kredytu nie było, samorządy, zwłaszcza miejskie, poważnie się w tym kierunku angażowały. Na rachunek więc przewidywanych pożyczek długoterminowych rozpoczęły samorządy poważną akcję inwestycyjną. Zaniedbania, jakie odziedziczyliśmy po zaborcach, potrzebę tej akcji całkowicie usprawiedliwiały.

Nic też dziwnego, że władze nadzorcze inwestycyjnych zamierzeń samorządów nie tamowały. Owszem, pobudzały je nawet w tym kierunku. Starały się zebrać przy pomocy ankiety dane, dotyczące wysokości sumy potrzebnej na inwestycje samorządom na okres 10 lat.

Niestety, zapowiadająca się dość poważnie na początku roku 1928/29 akcja kredytowa w dziedzinie inwestycji załamała się już w ciągu tego samego roku, narażając samorządy na trudności finansowe.

Rok 1929/30 nie miał widoków na poprawę w dziedzinie kredytu długoterminowego. I dlatego władze nadzorcze stanęły na stanowisku nie rozpoczynania nowych inwestycyj, lecz dokończenia zaczętych. A ponieważ nie było możliwości uzyskania kredytów długoterminowych na dokończenie wszystkich zaczętych inwestycyj, musiano się ograniczyć tylko do najniezbędniejszych, których powstrzymanie naraziłoby samorządy na poważne trudności i straty. Departament Samorządowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zwrócił się więc do podległych sobie organów wojewódzkich z ankietą w celu ustalenia tych niezbędnych inwestycyj w samorządach i wysokości sum potrzebnych na ich dokończenie. Ponieważ pierwsze dane, które Departament Samorządowy M. S. W. otrzymał, były zbyt wysokie, aby mogły być zrealizowane w Banku Gospodarstwa Krajowego, zwrócono się o zebranie tych danych po raz drugi w bardziej ograniczonym zakresie. Uzyskane w drugiej ankiecie cyfry, odpowiednio skorygowane przez Departament Samorządowy M. S. W., ustalono ostatecznie na 30 — 40 miljonów złotych, jako bezwarunkowo niezbędne dla zaspokojenia potrzeb inwestycyjnych samorządów w bieżącym roku.

Tak ściśnięta akcja kredytowa, która i w tych granicach nie mogła być terminowo wykonana, postawiła wiele samorządów w położenie niezwykle trudne. W nadziei uzyskania kredytów długoterminowych, samorządy prowadziły akcję inwestycyjną przy pomocy pożyczek i zobowiązań krótkoterminowych. A gdy dodamy jeszcze do tego zmniejszenie się wpływów z danin publicznych z powodu trudności gospodarczych i pewną tu i ówdzie lekkomyślność niektórych działaczy samorządowych, zrozumiemy, że niektóre samorządy w takich się znalazły trudnościach, iż dopuściły nawet do protestów weksle samorządowe. Ten fakt podcina poważnie zaufanie do zobowiązań samorządów, które miały dotąd opinję solidnych płatników. A ponieważ przymusowa wypłacalność, jakkolwiek jest pewna, stwarza dla wierzyciela wiele trudności proceduralnych, dopuszczenie do protestów weksli może mieć poważny wpływ na możliwość uzyskania przez samorządy szerszych kredytów poza instytucjami państwowemi i samorządowemi.

* * *

Do zmniejszenia wpływów w dochodach samorządów przyczynia się także wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 20 grudnia

1928 r., który uznaje za nielegalny podatek na koszty leczenia ubogich w szpitalach publicznych. Uchylenie tego podatku grozi nietyle w bieżącym, gdyż obecnie dochody z tego źródła naogół wpływają, ile w przyszłym budżecie. Nie zastąpi tego źródła podatek wyrównawczy, który sam zresztą staje pod znakiem zapytania. Okres jego ważności kończy się bowiem z bieżącym rokiem budżetowym. Wymaga on natychmiastowego uchwalenia i to przy podniesieniu maksymalnej granicy obciążenia, aby mógł zastąpić podatek na koszty leczenia ubogich. Staje się również koniecznem rozciągnięcie mocy obowiązującej podatku wyrównawczego na b. dzielnicę austrjacką i pruską. Albowiem dotychczasowy stan stwarza dla gmin tych dzielnic trudności niezwykłe, zmuszając władze gminne do nakładania na mieszkańców t. zw. „dobrowolnych ofiar".

Wreszcie musi być wynalezione i uchwalone nowe źródło dla naszych miast, a szczególnie miasteczek, któreby zastąpiło zniesiony orzeczeniem N. T. A. podatek na koszty leczenia ubogich.

Wogóle sprawa finansów zaczyna być coraz bardziej dotkliwą dla samorządów. Nałożono na samorządy ustawami i rozporządzeniami Prezydenta wiele nowych obowiązków i ciężarów bez uwzględnienia podstawowego warunku, zawartego w art. 69 Ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych, który wraz z nakładaniem obowiązków przewiduje zapewnienie samorządom na ich pokrycie nowych dochodów. Dlatego też organizacje samorządowe coraz większy nacisk wywierają na władze państwowe w kierunku zwiększenia dochodów samorządom.

* * *

W dziedzinie organizacji samorządu mamy w dalszym ciągu niezałatwioną sprawę uporządkowania naszych bolączek tak w gminach b. Kongresówki, jak i samorządach Małopolski. Sprawa ta była niejednokrotnie tematem obrad i uchwał zjazdów samorządowych, a wyraziła się jeszcze w poprzednim Sejmie w formie wniosku poselskiego, znanego pod nazwą „małej ustawy samorządowej". Sejm obecny przekonał się o niemożliwości uchwalenia w krótkim czasie ustaw samorządowych. Stanął więc na stanowisku uchwalenia „małej ustawy". W tym kierunku zostało wniesionych do Sejmu kilka wniosków, nad któremi zastanawiała się Komisja Administracyjna. Dla ich szczegółowego opracowania wybrała specjalną Podkomisję. Na Podkomisji wynikły poważne różnice zdań i chociaż większość Podkomisji przegłosowała pewne zasady, obrady jednak nie zostały na Komisji Administracyjnej zakończone.

Komisja Administracyjna zajmowała się także wnioskiem poselskim Klubu B. B. W. R. w sprawie ustawy o zabezpieczeniu emerytalnem urzędników samorządowych. Wybrała również specjalną Podkomisję, która nie zdążyła prac swych nad tą ustawą zakończyć. Sprawa ta w dalszym ciągu jest w stanie tymczasowym. Urzędnicy samorządowi zostali objęci formalnie Rozpo-

rządzeniem Prezydenta z dnia 24/XI. 1927 r. o zabezpieczeniu pracowników umysłowych. Faktycznie związki samorządowe i urzędnicy komunalni ociągali się z dopełnieniem tego obowiązku, albowiem chodziło pracownikom o uzyskanie lepszych warunków, niż im zabezpieczał Zakład Ubezpieczenia Pracowników Umysłowych (zaliczenie lat służby, wyższe a nie przeciętne zabezpieczenie).

Wobec tego Ministerstwo Spraw Wewnętrznych okólnikiem z dnia 18-go lipca 1929 r. zaleciło samorządom tworzyć własne zabezpieczenie emerytalne na podstawie opracowanego przez M. S. W. statutu wzorowego. Jest to oczywiście rzecz tymczasowa, dopóki ustawa sprawy tej ostatecznie nie załatwi.

Nie został również załatwiony w Sejmie z braku czasu projekt ustawy o podatku od pojazdów mechanicznych, wniesiony przez Rząd w dniu 4-ym lutego 1929 roku. Projekt ten nie budzi specjalnych objekcyj ze strony poszczególnych stronnictw i może być szybko uchwalony, o ile warunki ogólnopolityczne będą sprzyjały pracy ustawodawczej.

* * *

Pomimo niesprzyjających warunków samorząd rozwijał w dalszym ciągu swą pożyteczną działalność. W dalszym ciągu prowadził on energiczną pracę w kierunku budowania i ulepszania dróg. Do pracy tej stają w coraz większym zakresie gminy wiejskie. Wykorzystują one świadczenia ludności w naturze. Postępy w tej dziedzinie są, szczególnie tam, gdzie samorządy zdobyły się na umiejętną organizację świadczeń, bardzo poważne. Zachęcają ludność do coraz większego wysiłku budowania, ulepszania dróg lub brukowania wiejskich ulic. Ten ostatni fakt cieszył się szczególnem powodzeniem w powiatach wschodnich.

Żywą również działalność widzimy w roku ubiegłym i w dziedzinie oświaty. Oświata pozaszkolna zatacza bowiem coraz szersze kręgi i coraz racjonalniej jest organizowana. W kierunku rozwoju szkolnictwa powszechnego, a zwłaszcza w dziedzinie budowania szkół powszechnych, działalność samorządów była prowadzona w dalszym ciągu z wielkim nakładem sił i energji. Mamy w tej dziedzinie różne pomysły i sposoby organizowania budownictwa szkolnego. Rezultaty tych działań są bardzo poważne. Na szczególne tu podkreślenie zasługuje organizacja i wysiłek w tej dziedzinie pow. Nieszawskiego.

W dalszym ciągu samorządy z coraz większem zrozumieniem rozwijały starania w kierunku podnoszenia rolnictwa, czy to w dziedzinie meljoracyj rolnych, zmniejszonych z powodu trudności finansowych, czy w szkolnictwie rolniczem, oświacie rolniczej, weterynarji, w dziedzinie rozwoju kredytu przez komunalne kasy oszczędności i t. d. Wysiłki te łagodziły poważny kryzys, jaki rolnictwo w roku zeszłym i bieżącym przeżywa.

Poważnemi rezultatami pracy w ostatnim roku mogą się samorządy wykazać także i w innych dziedzinach pracy, jak zdrowie publiczne, opieka społeczna i t. d.

Praca samorządowa doskonali się z roku na rok, dając rezultaty coraz większe. Jest w tem i zasługa organizacyj samorządowych takich, jak Rada Zjazdów Samorządu Ziemskiego, Związek Miast Polskich, Związek Gmin Wiejskich i inne. Organizacje te w roku zeszłym omawiały przez swoich przedstawicieli zasady projektów rządowych przedstawionych do opinji Państwowej Rady Samorządowej w dniu 25 stycznia 1929 r., przedkładały władzom oceny i wnioski do szeregu projektów ustaw i rozporządzeń, wypracowywały swoje własne uwagi, zwłaszcza w dziedzinie finansowej samorządów. Pozatem działalność organizacyj samorządowych zmierzała do omawiania najlepszych metod pracy, czy to na Zjazdach ogólnych lub specjalnych, na kursach, w wydawnictwach perjodycznych („Samorząd", „Samorząd Miejski", „Głos Gminy Wiejskiej " i inne), w wydawnictwach książkowych i t. d. Pragnąc pogłębić teoretycznie i praktycznie zagadnienia samorządu, Rada Zjazdów Samorządu Ziemskiego podjęła wydawanie kwartalnika poświęconego teorji i życiu samorządu terytorjalnego p. t. „Samorząd Terytorjalny". Propagandową działalność w kierunku zapoznania szerokiego ogółu z działalnością samorządu prowadzono między innemi także i przy pomocy radja.

Organizacje samorządowe zareprezentowały w roku 1929-ym 10-letni dorobek samorządowy na Powszechnej Wystawie Krajowej. Pawilon Samorządowy zorganizowany przez organizacje samorządowe, pomimo trudności w urządzaniu i braku doświadczenia w tym kierunku, przedstawiał się naogół dodatnio. Wykazał zwiedzającemu ogółowi, jak pożyteczną a różnorodną prowadzą nasze samorządy pracę i jak znacznym dorobkiem mogą się w tych dziedzinach pochwalić. Z odgłosów zwiedzających możemy sądzić, że Pawilon Samorządowy na Powszechnej Wystawie Krajowej osiągnął swój cel. Zainteresował działalnością samorządu szerszy ogół. Zwiedzający zrozumieli, że ciężary, które na samorząd ponoszą, nie zostały zmarnowane. Przyniosły one społeczeństwu plon poważny. A samorządowców, uginających się często pod ciężarem pracy samorządowej, osiągnięte rezultaty, przedstawione na Powszechnej Wystawie Krajowej, zachęcą z pewnością do tem gorliwszej na przyszłość działalności.

SZKOŁY ROLNICZE I UDZIAŁ SAMORZĄDÓW W ICH ORGANIZOWANIU ORAZ PROWADZENIU.

Polska posiada 3 rodzaje szkół rolniczych, a mianowicie: szkoły rolnicze wyższe, średnie, oraz niższe, czyli ludowe szkoły rolnicze[1]).

Średnie szkoły rolnicze przygotowywują kierowników gospodarstw rolnych średniej wielkości oraz personel techniczny i instruktorski dla organizacyj rolniczych i samorządów. Średnich szkół rolniczych jest 11, w tem 3 żeńskie i 8 męskich. Wszystkie żeńskie szkoły są prywatne, przytem, jeżeli chodzi o specjalność, to jedna z nich, a mianowicie szkoła w Snopkowie pod Lwowem, jest typu ogólno - rolniczego. Stoi ona na wyższym poziomie niż dwie pozostałe i przygotowuje kandydatki na nauczycielki w ludowych żeńskich szkołach rolniczych oraz instruktorki rolne w zakresie gospodarstwa kobiecego. Szkoła w Chyliczkach zajmuje się przedewszystkiem gospodarstwem domowem, a szkoła w Julinie hodowlą drobiu.

Męskie średnie szkoły rolnicze są przeważnie o typie ogólno - rolniczym, z wyjątkiem szkoły w Dębowej Łące, która ma charakter hodowlany. Pozatem dwie szkoły, a mianowicie w Żyrowicach i Białokrynicy, niezależnie od wydziałów rolniczych, posiadają wydziały leśne. Wreszcie szkoła w Cieszynie jest typu wyższego i posiada dwa dodatkowe kursy, a mianowicie: instruktorsko - nauczycielski i hodowlany.

Do średnich szkół rolniczych przyjmuje się z ukończonemi 4 klasami szkoły średniej. Do Cieszyna ze skończonemi 6 klasami i do Snopkowa — z maturą. Pierwszeństwo mają kandydaci z praktyką rolną.

Z pośród wszystkich średnich męskich szkół rolniczych 7 jest państwowych, a 1 prywatna. Samorządy powiatowe, ani Izby Rolnicze w organizacji tego typu szkół udziału nie brały.

---

[1]) Dokładny spis średnich i ludowych szkół rolniczych znajduje się na str. 151—154 i 158—164 niniejszego „Kalendarza".

Ludowe szkoły rolnicze mają za zadanie przygotowanie do pracy w swoim zawodzie drobnych rolników, to też na uczniów najchętniej się przyjmuje synów właścicieli drobnych gospodarstw, gdyż dają oni największą gwarancję powrotu na własne gospodarstwo. W krótkim stosunkowo przeciągu czasu, jaki młody chłopiec spędza w szkole, stara się personel szkoły zarówno wykształcić go fachowo, jakoteż wychować, wychodząc z założenia, że jedynie w ten sposób urobi się z surowego materjału uczniowskiego dobrych gospodarzy, będących jednocześnie czynnymi pracownikami społecznymi, oświęcających swych sąsiadów.

Ludowe szkolnictwo rolnicze rozwija się pomyślnie, jednak tempo rozwoju nie jest takie, aby mogło być zrealizowane postanowienie zawarte w ustawie z 9 lipca 1920 r., głoszące, iż w ciągu 20 lat, to znaczy do roku 1940, Polska zostanie pokryta siecią ludowych szkół rolniczych po jednej męskiej i jednej żeńskiej w każdym powiecie. Realizacja ustawy jest niemożliwa z dwóch powodów, a mianowicie, z braku funduszów i z powodu trudności zdobycia odpowiednio przygotowanego personelu nauczycielskiego. Obecnie liczba ludowych szkół rolniczych wynosi 129.

Do ludowych szkół rolniczych powinno się przyjmować młodzież z ukończonemi 7 oddziałami szkoły powszechnej, jednak w braku odpowiednich kandydatów wskutek małej ilości szkół siedmiooddziałowych przyjmuje się nawet posiadających tylko ukończone 4 oddziały.

Ludowe szkoły rolnicze dzielą się na różne typy, zależnie od czasu trwania kursu, specjalności i osoby właściciela szkoły.

Rozróżnia się więc szkoły 11-miesięczne, 1½-roczne, 2-letnie, 3-letnie, 2-zimowe oraz kursy o krótszym czasie trwania. Przyczyną tej różnorodności jest ustalenie się pewnych typów szkół w różnych dzielnicach, co jest związane ze zżyciem się ludności z pewnym rodzajem szkoły, a przedewszystkiem rozwojem kulturalnym danej okolicy kraju. Tak więc szkoły 11-miesięczne i 1½-roczne znajdują się w całym byłym zaborze pruskim, chociaż coraz mocniej przenika ten typ szkół i do innych dzielnic. Szkoły 2 - zimowe są specjalnością Wielkopolski, Pomorza i Śląska, zaś 3-letnie istnieją jedynie w Małopolsce.

Podział szkół według czasu trwania kursu:

Szkoły	1 roczne	81	Szkoły 3-letnie	4
„	1½ roczne	9	„ 2-zimowe	22
„	2-letnie	4	„ o czasie kursu krótszym	10

Pod względem specjalności, oprócz szkół czysto rolniczych, znajdujących się w znacznej większości, istnieje 5 szkół ogrodniczych, 2 mleczarskie, 1 spółdzielczości rolniczej i 1 rolniczo - chmielarska.

Jeżeli chodzi o osobę właściciela, to ludowe szkoły rolnicze dzielą się na państwowe, samorządowe oraz prywatne.

Podział szkół według właścicieli.

Rodzaj właściciela	męskie	żeńskie	razem
Szkoły państwowe	16	7	13
„ samorządowe	58	20	78
„ prywatne	15	14	29
Razem	89	41	130

Państwowe szkoły rolnicze znajdują się w bezpośredniem zawiadywaniu Ministerstwa Rolnictwa. Udział samorządowców w ich pracy ogranicza się jedynie do udzielania stypendjów uczniowskich. Organizację i prowadzenie tych szkół finansuje Państwo. Znajdują się one przedewszystkiem tam, gdzie brak jest samorządów zawodowych, czyli izb rolniczych, a samorządy terytorjalne nie działały dość sprawnie.

Szkoły prywatne należą do organizacyj rolniczych, do osób prywatnych oraz do różnych instytucyj społecznych. Udział Państwa w szkołach prywatnych polega na udzielaniu stałych dotacji na pobory personalne oraz niestałych na potrzeby bieżące związane z prowadzeniem szkół. Samorządy popierają szkoły prywatne w miarę możności, przeważnie udzielając stypendjów uczniowskich lub subwencyj na prowadzenie szkoły.

Szkoły samorządowe stanowią 59,7% ogólnej liczby ludowych szkół rolniczych. Początkowo, przed wybuchem wojny światowej, szkoły samorządowe znajdowały się jedynie w b. zaborze austrjackim i niemieckim. W b. zaborze austrjackim szkolnictwo rolnicze organizował i prowadził Wydział Krajowy, a w b. zaborze niemieckim Izby Rolnicze, przytem należy zaznaczyć, że szkoły w Poznańskiem i na Pomorzu były wyłącznie niemieckie. Była Kongresówka, podobnie jak i cały zabór rosyjski, wobec nie istnienia w tej dzielnicy samorządu terytorjalnego wyższych stopni i samorządu zawodowego, zupełnie samorządowych szkół rolniczych nie posiadały.

Dopiero po wskrzeszeniu Państwa Polskiego i powołaniu do życia samorządów, rozpoczął się szybki rozwój szkół samorządowych również i na terenie b. zaboru rosyjskiego, może nawet zbyt szybki i zbyt gorączkowy.

Podział szkół samorządowych według dzielnic:

Woj. zachodnie		Woj. centralne		Woj. wschodnie		Woj. południowe	
Woj. poznańskie	19	woj. warszawskie	6	woj. wołyńskie	1	woj. krakowskie	3
„ pomorskie	11	„ łódzkie	6	„ poleskie	—	„ lwowskie	2
„ śląskie	5	„ kieleckie	9	„ nowogródzkie	3	„ stanisławow.	—
		„ lubelskie	7	„ wileńskie	3	„ tarnopolskie	1
		„ białostockie	2				
	35		30		7		6

Organizacją i prowadzeniem szkół rolniczych zajmują się powiatowe związki komunalne oraz izby rolnicze.

Głównym aktem, rozpoczynającym nową erę w rozwoju szkolnictwa rolniczego i dającym podstawy do poruszenia w tym kierunku samorządu powiatowego, była ustawa z dnia 9 lipca 1920 r. o ludowem szkolnictwie rolniczem. Ustawa ta wyraźnie nakłada na samorządy obowiązki organizowania ludowych szkół rolniczych, przyczem odrazu określa, jak się ma przedstawiać pod względem finansowym udział samorządu i Państwa w budowie tudzież w organizacji rolniczych szkół samorządowych.

Odnośne ustępy, określające udział samorządów w organizacji szkolnictwa rolniczego, brzmią jak następuje:

„Art. 5. Obowiązek zakładania i utrzymywania publicznych ludowych szkół rolniczych ciąży na powiatowych związkach komunalnych; mogą je także zakładać i utrzymywać izby rolnicze. Państwo może zakładać i utrzymywać publiczne szkoły ludowe rolnicze niezależnie od ludowych szkół rolniczych, utrzymywanych przez powiatowe związki komunalne lub izby rolnicze.

Art. 6. W wykonaniu powyższego obowiązku powiatowe związki komunalne lub izby rolnicze korzystać będą z pomocy państwowej, a mianowicie:

1. na urządzenie szkoły i gospodarstw szkolnych Państwo przekaże do użytkowania powiatowym związkom komunalnym lub izbom rolniczym potrzebne grunty,
2. na budowę i urządzenie publicznych ludowych szkół rolniczych Państwo udzieli powiatowym związkom komunalnym lub izbom rolniczym bezzwrotnego zasiłku w wysokości ¼ ogólnej sumy kosztów oraz długoterminowej 3% pożyczki państwowej w wysokości ½ ogólnej sumy kosztów budowy i urządzenia szkoły, według planu i kosztorysu zatwierdzonego przez Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych.
3. Państwo ponosić będzie koszty wynagrodzenia nauczycieli publicznych ludowych szkół rolniczych według norm, obowiązujących w państwowych seminarjach nauczycielskich, oprócz tego personel nauczycielski otrzymuje od właściciela szkoły bezpłatne mieszkanie, opał, światło i naturalja według norm określonych rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych,
4. ponadto w miarę potrzeby i uznania, Państwo udzielać będzie powiatowym związkom komunalnym lub izbom rolniczym na zasadach ogólnych zapomóg na prowadzenie szkół".

Jak widać z przytoczonych ustępów ustawy, Państwo bierze b. znaczny udział w organizowaniu każdej szkoły samorządowej, bo nawet zaciągnięcie pożyczki nie jest dla samorządu zbyt obciążające zarówno przez swe nizkie oprocentowanie, jak i rozkład spłat na długie lata. Z drugiej jednak strony, ponieważ, pomimo wybitnej pomocy ze strony Rządu, budowa i prowadzenie szkoły nakłada na samorządy obowiązki dużych dotacyj jednorazowych w fa-

zie organizacji, a następnie mniejszych, lecz stałych wkładów w czasie istnienia szkoły, nie obliczające dobrze swych budżetów samorządy znajdują się często, po założeniu i uruchomieniu szkoły, w trudnem położeniu, na czem najbardziej cierpi sama szkoła.

Po zakończeniu fazy organizacyjnej samorządowa szkoła rolnicza jest prowadzona przez swego właściciela, t.j. izbę rolniczą lub samorząd powiatowy, przyczem Państwo w osobie Ministerstwa Rolnictwa występuje jako organ kontrolujący i opiekujący się wszystkiemi szkołami rolniczemi.

Samorząd, jak wyżej wspomniano, jest właścicielem szkoły, chociaż prawa jego do szkoły niejednokrotnie nie są jasne. Występuje to przedewszystkiem w tych szkołach, a jest ich znaczna większość, w których właścicielem gruntów jest Państwo. Wówczas zachodzi zjawisko tego rodzaju, że na państwowym gruncie stoją budynki, wznoszone z funduszów samorządowych. Jak i kiedy zostanie powyższa sprawa uregulowana trudno jest przewidzieć, w każdym razie, wiele samorządów niejednokrotnie zwracało się do Ministerstwa Rolnictwa z propozycją przekazania na własność, względnie sprzedania im ziemi szkolnej.

Utrzymanie i remont budynków, jak również pokrywanie innych kosztów, winny ponosić z własnych funduszów samorządy. W budżecie Ministerstwa Rolnictwa przewidziane są na powyższy cel jedynie drobne sumy. Sejmiki umieszczają w swych budżetach pewne sumy na pokrycie kosztów utrzymania szkoły, przytem wysokość tych dotacyj jest b. różna, bo obok sejmików dających bardzo mało, trafiają się i takie, które łożą na prowadzenie szkół do 50.000 zł. i więcej rocznie. Co się tyczy wysokości wkładów ze strony samorządów przy organizowaniu szkoły, to liczbowo przedstawiają się one różnie, zależnie od tego, czy szkołę buduje się od fundamentów, czy też przystosowuje się do potrzeb szkolnych już istniejące budynki. W wypadku stawiania zupełnie nowych budynków, jeżeli przyjąć koszt ogólny budowy na 700.000 zł. do 800.000 zł., to na Państwo wypadnie 175 tys. zł. — 200 tys. zł. bezzwrotnego zasiłku i 350 tys. zł. — 400 tys. zł. długoterminonowej pożyczki, na samorząd zaś spłata tejże pożyczki oraz 175 tys. zł. — 200 tys. zł. z własnych funduszów. W wypadku doprowadzania do stanu użytkowego już istniejących budynków, koszty odpowiednio zmniejszają się, ustosunkowanie zaś pozostaje to samo. Gospodarstwem szkolnem administruje samorząd i jest odpowiedzialny za dalsze jego prowadzenie.

Przy obsadzaniu personelu nauczycielskiego musi istnieć porozumienie pomiędzy Ministerstwem Rolnictwa a właściwym samorządem. Nauczycieli mianuje na wniosek samorządu Minister Rolnictwa, przytem kandydatów uzyskuje się na zasadzie konkursów, ogłaszanych przez samorząd.

Opiekę nad szkołą, ze strony samorządu powiatowego, winna roztaczać komisja szkolna, w skład której wchodzą w myśl ustawy, trzej delegaci wy-

brani przez sejmik powiatowy, z których jeden, conajmniej, musi być członkiem sejmiku powiatowego.

Do obowiązków Komisji należy opieka i nadzór nad szkołami rolniczemi i ich gospodarstwem, przedkładanie sejmikowi potrzeb szkolnych i zaprojektowanie zużycia kredytów szkolnych, wreszcie utrzymywanie łączności pomiędzy szkołą a sejmikiem.

Nie we wszystkich powiatach istnieją komisje szkolne, z powodu nienależytego funkcjonowania samorządów powiatowych, nie wszędzie też tam gdzie istnieją, dobrze spełniają swe obowiązki. Bardzo często prawdziwym opiekunem szkoły jest wydział powiatowy, a jeszcze częściej jego przewodniczący, to jest starosta, od którego sprężystości i zrozumienia potrzeb oświaty rolniczej, zależy dobre funkcjonowanie szkoły. W samorządach gospodarczych t. j. w izbach rolniczych wybór komisji szkolnej przysługuje izbie. Pozatem w izbach rolniczych szkołami rolniczemi opiekuje się dyrekcja izby przez swego wizytatora.

Nie wszystkie powiaty stać na tak wielki wydatek, jakim jest założenie szkoły rolniczej, a potem jej utrzymywanie. Ministerstwo Rolnictwa narazie nie wywiera nacisku na poszczególne sejmiki w kierunku szybkiego tempa organizowania nowych szkół, dla braku odpowiednich funduszów, jak i dostatecznej liczby dobrze wyszkolonego personelu nauczycielskiego. Chętnie byłyby natomiast widziane związki międzykomunalne samorządów powiatowych, któreby bądź wspólnie prowadziły już istniejące szkoły, bądź też wspólnie organizowały nowe szkoły. Wówczas szkoły sejmikowe miałyby znacznie mocniejsze podstawy istnienia i nie zależałyby w tym stopniu, co obecnie, od państwowych zasiłków. Dotychczas poza pojedyńczemi wypadkami drobnego subwencjonowania szkół przez sąsiednie powiaty o akcji organizowania związków międzykomunalnych, dla wspólnego zakładania szkół rolniczych prawie nie słychać, jedynie bowiem kilka powiatów w środkowej Małopolsce wykazuje chęci w kierunku zorganizowania celowego związku dla założenia nowej szkoły. Sejmiki, nie posiadające własnych szkół, ograniczają się zazwyczaj do udzielania pewnej liczby stypendjów na opłatę kosztów utrzymania dla uczniów ze swego powiatu.

Samorządy gminne dotychczas zupełnie prawie nie biorą udziału w życiu szkół rolniczych. Jedynie, w bardzo nielicznych wypadkach wybierają kandydatów do szkół lub udzielają stypendjów dla uczniów pochodzących z własnych gmin.

Zarówno samorządy powiatowe jak i gminne powinny dostarczać do szkół rolniczych kandydatów, stanowiących dobry materjał do uspołecznienia, którzy po ukończeniu szkoły powróciwszy na własne gospodarstwo, potrafiliby oddziaływać na swych sąsiadów i w ten sposób nabytą przez siebie wiedzę fachową tym, co w szkole rolniczej nie byli, przekazywać.

II.

W poszczególnych dzielnicach i województwach działalność samorządów w zakresie szkolnictwa rolniczego przedstawia się w bardzo różny sposób. W zachodnich województwach Polski sprawami szkół rolniczych zajmują się izby rolnicze. Działają tam trzy izby: wielkopolska, pomorska i śląska. Poza szkołami izb rolniczych, znajdują się na terenach zachodnich województw jedynie nieliczne prywatne żeńskie szkoły rolnicze i państwowe średnie, tudzież jedna szkoła żeńska o kursie 10 miesięcznym w Starej Wsi na Śląsku, utrzymywana przez pow. związek komunalny w Pszczynie. Państwowych niższych szkół rolniczych zupełnie się tam nie spotyka. Szkoły Wielkopolskiej i Pomorskiej Izby Rolniczej są przeważnie typu 2-zimowego bez internatów i bez gospodarstw szkolnych. Szkolnictwo rolnicze jest tylko jedną z agend izb rolniczych i personel szkolny zatrudniany w szkołach 2-zimowych tylko przez pół roku jest używany, zwłaszcza w okresie letnim, wolnym od lekcyj, do innych zajęć związanych z rolnictwem. Wydział Oświaty Rolniczej Ministerstwa Rolnictwa udziela zasiłku na płace personelu szkół 2-zimowych jedynie na czas trwania lekcyj, t. j. na ½ roku. Za czas pozostały opłaty personelu są pokrywane przez izby z innych źródeł. Szkoły typu dwuzimowego są pozostałością szkół rolniczych dawnego zaboru pruskiego.

Oprócz szkół dwuzimowych prowadzą izby rolnicze również kilka szkół typu 11-sto miesięcznego, t. j. typu jaki najbardziej się przyjął w b. Kongresówce. Niezależnie od szkół rolniczych Wielkopolska Izba Rolnicza zorganizowała przy pomocy Ministerstwa Rolnictwa szkołę mleczarską we Wrześni, a prowadzi oddawna szkołę ogrodniczą w Koźminie. Szkoły, należące do izb rolniczych, otaczane stałą fachową opieką mają duże szanse do pomyślnego rozwoju. Przeszkodą do osiągnięcia pełnych rezultatów w szkołach dwuzimowych, jest brak internatów, wskutek czego wpływ nauczycieli na uczniów jest bardzo ograniczony. Kierownictwo izb zdaje sobie sprawę ze słabej strony swoich szkół i powoli zaczyna organizować szkoły 11-sto miesięczne, w których uczniowie, dzięki przebywaniu w szkole przez cały dzień są pod stałym wpływem nauczycieli.

Zestawienie liczbowe szkół w województwach zachodnich:

	Szkoły państwowe	Szkoły samorządowe (izb rolniczych)	Szkoły prywatne
Województwo poznańskie	—	19	1
„ pomorskie	—	11	1
„ śląskie	—	5	—
		35	2

Szkoły rolnicze męskie i żeńskie należące do izb rolniczych znajdują się pojedyńczo w różnych powiatach, są jednak dwa powiaty, w których Izby

zorganizowały już obecnie w myśl ustawy z 9 lipca 1920 r. po dwie szkoły, a mianowicie pow. wolsztyński ze szkołą męską w Wolsztynie i żeńską w Tuchorzy oraz wąbrzeski ze szkołami męską i żeńską w Kowalewie.

Była Kongresówka nie posiadała przed wojną samorządowych szkół rolniczych. Istniały tam jedynie szkoły społeczne lub prywatne. Z chwilą powstania Państwa Polskiego i rozpoczęcia intensywnej działalności sejmików powiatowych rozpoczęło się organizowanie samorządowych szkół rolniczych. Pod tym względem różne sejmiki byłej Kongresówki wykazały wiele energji i zrozumienia dla potrzeby szerzenia oświaty rolniczej, jednakże, znalazło się wśród sejmików sporo takich, które przeceniając swoje siły, lub powodowane fałszywą ambicją, inicjując organizację szkoły rolniczej, wzięły się do zbyt trudnych i kosztownych, przekraczających ich możliwości finansowe przedsięwzięć. Były wreszcie i istnieją obecnie sejmiki powiatowe, które sprawami szkół rolniczych zupełnie się nie interesują.

Wiele sejmików zaczynając z zapałem organizowanie szkół rolniczych po zapoznaniu się z trudnościami, przedewszystkiem finansowemi, które muszą być związane z istnieniem szkoły do tego stopnia stygnie w zapale, że nadal toleruje tylko swe szkoły, uważając ich istnienie jako smutne następstwo nierozważnego kroku. Na szczęście nie o wszystkich sejmikach da się to powiedzieć, większość bowiem z całą życzliwością odnosi się do swych szkół rolniczych. W byłej Kongresówce znajdują się trzy sejmiki, które wcieliły w życie postanowienie ustawy z 9 lipca 1920 r. czyniąc wysiłek zorganizowania dwuch szkół rolniczych. Mianowicie:

Nazwa sejmiku	miejscowość, w której znajduje się szkoła męska	szkoła żeńska
płocki	Niegłosy	Trzepowo
łowicki	Łowicz	Dąbrowa Zduńska
zamojski	Janowice	Sitno

Dla uzupełnienia należy nadmienić, że jeżeli chodzi o powiaty o dwu szkołach rolniczych, to w Rzeczypospolitej Polskiej znajduje się wiele takich powiatów, ale istniejące na ich terenie szkoły są nietylko sejmikowe, lecz również państwowe i prywatne.

Szkoły samorządowe byłej Kongresówki mają czas trwania kursu 11-cie miesięcy i 1½ roczny.

Nie można powiedzieć o większości szkół rolniczych w b. Kongresówce, a właściwie w całej Polsce, że są to szkoły dla uczniów wyłącznie ze swego powiatu. Znajduje się w nich bowiem duży odsetek uczniów z innych powiatów. Sejmiki w wielu wypadkach starają się faworyzować własnych uczniów obniżając im opłatę za internat, lub udzielając stypendjów.

Zestawienie liczbowe szkół b. Kongresówki:

		Szkoły państwowe	Szkoły samorządowe (pow. zw. komun.)	Szkoły prywatne wzgl. społeczne
Województwo	Warszawskie	3	6	4
„	Lubelskie	1	7	6
„	Kieleckie	—	9	2
*	Łódzkie	—	6	3
„	Białostockie	—	2	1
		4	30	16

Dla uzupełnienia charakterystyki pracy samorządów w zakresie szkolnictwa rolniczego na terenie b. Kongresówki, należy podać, że wiele społecznych szkół rolniczych, utrzymywanych i prowadzonych przez organizacje rolnicze, subwencjonują właściwe sejmiki.

Małopolska, do niedawna posiadała dwa rodzaje szkół samorządowych, to znaczy szkoły samorządowe powiatowe i szkoły b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego, przejęte od b. Wydziału Krajowego. Z dniem 1-go kwietnia 1929 r. szkoły b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego w liczbie 5-ciu niższych rolniczych szkół męskich 3-letnich i 2-ch ogrodniczych, zostały przekazane Państwu, pod bezpośredni zarząd Ministerstwa Rolnictwa.

Pozatem w Małopolsce znajdują się jeszcze szkoły samorządów powiatowych w liczbie dwuch męskich: w Mokrzyszowie, pow. tarnobrzeskiego, i w Łososinie Górnej pow. limanowskiego, oraz 4-ch żeńskich: a mianowicie: w Podegrodziu, pow. nowosądecki, w Łodygowicach, pow. żywiecki, w Albigowej, pow. łańcucki i w Olesku, pow. złoczowski.

Zestawienie liczbowe szkół w Małopolsce:

		Szkoły państwowe	Szkoły samorządowe	Szkoły prywatne
Województwo	Krakowskie	2	3	2
„	Lwowskie	5	2	3
„	Stanisławowskie	2	—	1
„	Tarnopolskie	—	1	2
		9	6	8

Widać więc z powyższego, iż ilość szkół samorządowych w Małopolsce jest nad wyraz mała. Tłomaczy się to dwoma przyczynami, a mianowicie, ubóstwem powiatów, przeważnie niezbyt dużych i zaludnionych przez rolników, gospodarujących na karłowatych gospodarstwach, oraz brakiem ziemi, zwłaszcza pochodzącej z majątków państwowych, którą możnaby zarezerwować na szkoły rolnicze. Pod tym względem w znacznie lepszem położeniu znajdują się pozostałe dzielnice kraju, gdzie przedewszystkiem w Wielko-

polsce, na Pomorzu, a również w znacznej części b. Kongresówki i województw wschodnich, znajdują się majątki państwowe, obecnie parcelowane, z których wyłącza się tereny dla szkół rolniczych. Na terenie Małopolski ziemię pod szkoły rolnicze trzeba kupować od prywatnych właścicieli, co przy głodzie ziemi w tamtejszej dzielnicy i niezmiernie wysokiej cenie jest dla samorządów powiatowych nawet przy współdziałaniu rządu b. trudne.

Na terenie Śląska znajdują się trzy 2-zimowe męskie szkoły rolnicze: w Międzyświeciu, pow. cieszyńskiego, Tarnowskich Górach i Rybniku, oraz 1-roczna żeńska szkoła rolnicza w Strumieniu, pow. bielskim. Wszystkie te szkoły należą do Śląskiej Izby Rolniczej.

Pozostają wreszcie do omówienia Kresy Wschodnie. Na tym terenie szkół jest wogóle niewiele, zaś samorządowych specjalnie mało.

Zestawienie liczbowe szkół w województwach wschodnich:

		Szkoły państwowe	Szkoły samorządowe	Szkoły prywatne
Województwo	Wołyńskie	3	1	1
„	Poleskie	2	—	1
„	Nowogródzkie	3	3	1
„	Wileńskie	2	3	—
		10	7	3

Województwo Wołyńskie posiada jedną szkołę 11-miesięczną sejmikową męską w Wiśniowcu pow. krzemienieckiego, województwo Poleskie nie posiada żadnej szkoły samorządowej, województwo nowogródzkie — 3 męskie 11-miesięczne szkoły sejmikowe, a mianowicie: w Berdówce, w pow. lidzkim, w Łazdunach, w pow. wołożyńskim, oraz w Kuszelewie, w pow. nowogródzkim; województwo Wileńskie — dwie 11-miesięczne szkoły, t.j. w Bukiszkach, w pow. wileńskim, i w Opsie, w pow. brasławskim.

Jak widać z powyższych zestawień — działalność samorządów w różnych dzielnicach kraju rozwija się w kierunku organizacji szkół rolniczych w różnym stopniu, zależnie od miejscowych możliwości i od wyrobienia kulturalnego danej dzielnicy. Na zachodzie i w województwach centralnych, gdzie istnieje zrozumienie potrzeb oświatowych i zamożność sejmików jest większa, powstaje znaczna liczba szkół samorządowych przytem tam, gdzie istnieją izby rolnicze, widać bardziej planowy rozwój sieci szkolnej, zależnie od potrzeb. W pozostałych dzielnicach kraju samorządy organizują szkoły rolnicze bardziej dorywczo w miarę możności.

Jeżeli chodzi o porównanie możliwości rozwojowych państwowych i samorządowych szkół rolniczych, to przewaga powinna być po stronie szkół samorządowych, które jako wypływające z potrzeb miejscowego rolnictwa,

dzięki stosunkowo dużej samodzielności samorządów, mogą być bardziej dostosowane do warunków lokalnych danej dzielnicy.

Niezależnie od różnych metod pracy nad podniesieniem oświaty rolniczej wprowadzanych obecnie w życie, szkoły rolnicze winny być głównym ośrodkiem wiedzy fachowej na terenie powiatu i przed samorządami w dalszym ciągu jest otwarte pole do szerokiej działalności przy organizacji nowych szkół i ulepszaniu już istniejących.

Na zakończenie podaję liczby, ilustrujące tak ważny dla nas problem, jak frekwencja uczniów w ludowych szkołach rolniczych. Świadczą one, że pomimo trudności, szkoły rolnicze i z tego także punktu widzenia rozwijają się stale i zwiększają zasięg swego wpływu.

Liczą uczniów w ludowych szkołach rolniczych męskich i żeńskich:

Rok	Liczba uczniów	Liczba uczennic	Ogółem	Liczba szkół	Liczba przeciętna uczniów na szkołę
1920/21	730	452	1182	52	22,7
1921/22	1479	390	1869	60	31,1
1922/23	1729	377	2106	71	29,6
1923/24	1793	452	2245	87	25,8
1924/25	2216	794	3010	90	33,4
1925/26	2996	964	3960	100	39,6
1926/27	3059	1108	4167	109	38,2
1927/28	3490	1291	4781	112	42,7

Józef Lec-Zapartowicz, Kazimierz Kohlmann.

ZAKŁADY DOŚWIADCZALNE I FERMY ROLNE W POLSCE.

I.

Zakłady doświadczalne i fermy rolne zajmują w rozwoju akcji doświadczalnej i pokazowej dwa krańcowe, aczkolwiek harmonijnie związane etapy.

Zakłady doświadczalne mają na celu wskazanie na podstawie badań bezpośrednio na roli oraz przeprowadzanych badań laboratoryjnych najwłaściwszych dróg i najskuteczniejszych sposobów oraz środków, umożliwiających osiągnięcie maksimum wydajności gospodarstwa rolnego. Natomiast zadaniem ferm rolnych jest dostarczanie rolnikom środków produkcji (doborowych nasion, drzewek owocowych i t. d.) oraz zastosowanie naukowych zdobyczy w praktyce.

Niezależnie od dwóch powyżej wymienionych instytucyj — akcja doświadczalna i pokazowa znakomicie uzupełniana jest doświadczeniami zbiorowemi, które mają na celu prowadzenie samodzielnych badań, bądź też sprawdzanie wyników osiągniętych przez zakłady doświadczalne w lokalnych warunkach przez gospodarstwa rolne — względnie rozpowszechnianie wśród ludności rolnej osiągniętych wyników za pomocą specjalnych doświadczeń pokazowych (pólka pokazowe).

W ten sposób harmonijnie i planowo zorganizowana i do miejscowych warunków dostosowana akcja doświadczalna i pokazowa staje się potężnym czynnikiem w rozwoju produkcji rolnej.

Akcja doświadczalna posiada w kraju naszym dość odległą i zaszczytną historję. Pierwsze pole doświadczalne na terenie Polski powstało w 1836 roku (Marymont), czyli już dwa lata po założeniu pierwszego zakładu na terenie Europy (Rothamsthed — Anglja — 1834 r.), tymczasem pierwszy zakład doświadczalny na terenie Niemiec powstał dopiero w 1851 roku (Moeckern).

Później zaczynają powstawać zakłady doświadczalne w majątkach prywatnych i przy towarzystwach rolniczych na terenie Wielkopolski i Kongresówki; Małopolska wówczas w tej akcji nie brała żadnego udziału.

Tak pięknie zapowiadający się rozwój doświadczalnictwa polskiego został przerwany wypadkami politycznemi w 1863 r. i dopiero w latach osiemdziesiątych ruch w kierunku rozbudowy doświadczalnictwa poczyna się ożywiać. Pomiędzy powstałemi w tym czasie zakładami doświadczalnemi zasługuje na wyróżnienie Stacja Doświadczalna w Sobieszynie (1886 r.), prowadzona dzięki zasobom fundacji hr. Kickiego i Stacja Chemiczno-Rolnicza przy Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach (1895 r.).

W końcu ubiegłego stulecia i na początku bieżącego — daje się zauważyć znaczniejszy rozwój doświadczalnictwa dzięki współudziałowi rolników-praktyków, którzy dla prowadzenia zakładów doświadczalnych tworzyli specjalne zrzeszenia i aktami rejentalnemi zobowiązywali się do uiszczania przez pewien, zazwyczaj pięcioletni, okres czasu, składek na rzecz zakładów doświadczalnych. Dzięki tej akcji posiadaliśmy przed wybuchem wojny europejskiej na terenie b. Kongresówki sześć stacyj i 21 pól doświadczalnych, racjonalnie rozmieszczonych zależnie od rodzaju gleb i warunków klimatycznych tej dzielnicy. Na pozostałych ziemiach Polski rozbudowa doświadczalnictwa przed wojną była znacznie słabszą, a mianowicie na terenie Małopolski powstały zaledwie trzy zakłady doświadczalne, w Wielkopolsce dwa i na Kresach Wschodnich — cztery.

Niestety, wojna wszechświatowa spowodowała konieczność zwinięcia szeregu zakładów doświadczalnych, bądź to wskutek zniszczeń wojennych, bądź też z powodu braku środków. Z chwilą odzyskania niepodległości rozpoczyna się okres ponownej odbudowy doświadczalnictwa i to w stosunkowo bardzo szybkiem tempie. W celu opracowania zasad organizacji doświadczalnictwa w Polsce, oraz skoordynowania działalności poszczególnych zakładów doświadczalnych, z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa zwołano dwa większe zjazdy doświadczalne (Puławy — 1919 r. i Bydgoszcz 1923 r.), oraz cały szereg konferencyj, które ułatwiły doświadczalnictwu naszemu wkroczenie na właściwe tory.

Decydujący wpływ na rozbudowę doświadczalnictwa w Polsce wywarło zarezerwowanie odpowiednich terenów z majątków państwowych. Takich ośrodków o obszarze od 30 — 250 ha zarezerwowano około 140 na terenie województw centralnych, wschodnich i zachodnich, a więc tylko Małopolska nie posiada terenów państwowych dla rozbudowy doświadczalnictwa. Ośrodki te są wydzierżawione na warunkach ulgowych organizacjom rolniczym i komunalnym, które się zobowiążą do prowadzenia zakładu doświadczalnego, fermy, lub też, przy objektach większych, zakładu i fermy razem. Takie połączenie w jednym większym objekcie zakładu doświadczalnego i fermy powiatowej (co przyjęto nazywać ogniskiem kultury rolnej), posiada tę dobrą stronę, że daje możność stosowania oszczędności w wydatkach personalnych (przez wspólne kierownictwo)

a pozatem dochodami z gospodarstwa rolnego ferma może poprzeć finansowo zakład doświadczalny. Stan taki jednak należy uważać za przejściowy, gdyż zadania tych instytucyj są zbyt odmienne, to też zasadniczo winny być one prowadzone przez oddzielnych kierowników, pozatem finansowanie zakładu przez fermę powstrzymuje rozwój tej ostatniej i z tego względu może być tolerowane tylko w trudnych warunkach finansowych.

We wspomnianych ogniskach kultury rolnej 30—100 ha stanowi teren pola doświadczalnego, na pozostałej zaś części obszaru prowadzi się gospodarstwo fermy. Ponieważ zarezerwowane ośrodki pod względem swego położenia, rzeźby terenu i jakości gleby odpowiadają zasadniczym wymaganiom akcji doświadczalnej, bowiem wybierane były planowo przez specjalną komisję, przeto większa część dawnych zakładów doświadczalnych przeniesiona została do ośrodków, zarezerwowanych w majątkach państwowych.

Przy rozbudowie doświadczalnictwa Minisierstwo Rolnictwa i zainteresowane sfery rolnicze stanęły na tem zgodnem stanowisku, że zakłady doświadczalne, aby nie były oderwane od życia, powinny być prowadzone nie przez Państwo, lecz przez organizacje samorządowe i rolniczo-społeczne. Wyjątek stanowią instytuty doświadczalne, ze względu na to, iż obejmują całą Polskę, oraz zakłady doświadczalne przy uczelniach rolniczych, ze względu na ich charakter dydaktyczny. W danej chwili wszystkie zakłady z wyjątkiem wyżej wymienionych państwowych, są prowadzone i finansowane przez organizacje rolniczo-społeczne i związki komunalne przy wydatnem materjalnem poparciu Ministerstwa Rolnictwa, które często występuje z inicjatywą w zakresie naukowego i praktycznego kierunku wykonywanej pracy.

Wysunięta powyżej zasada, że zakłady doświadczalne powinny być w zasadzie prowadzone nie przez Państwo, lecz przez samo społeczeństwo, w konsekwencji pociąga za sobą konieczność nadania im charakteru instytucji użyteczności publicznej. Jest to cecha podstawowa, którą każdy zakład doświadczalny bezwzględnie powinien posiadać i która winna być w odpowiedni sposób zabezpieczona. Zabezpieczenie to powinno się wyrażać:

a. w formie zapewnienia miejscowym samorządom i organizacjom rolniczo-społecznym odpowiedniego wpływu na prowadzenie zakładów;

b. przez udział tych organizacyj w kosztach prowadzenia zakładu,

c. przez nadanie mu charakteru instytucji nieobliczonej na zyski, której ewentualne dochody mogą być obracane jedynie na potrzeby zakładu lub na prowadzone przez zakład akcje kulturalno-rolnicze.

W związku z powyższem poczyniono odpowiednie zastrzeżenia w kontraktach dzierżawnych przy przekazywaniu pod zakład państwowych objektów majątkowych, względnie przy przyznawaniu zasiłków państwowych,

żądając w szczególności powołania przy każdym zakładzie następujących organów:

1. zarządu — jako władzy wykonawczej zakładu;
2. kuratorjum — jako organu opinjodawczego.

W skład zarządu powinni wejść: dwaj przedstawiciele kuratorjum, dwaj przedstawiciele posiadacza, jeden przedstawiciel miejscowego Wydziału Powiatowego (o ile ostatni nie jest równocześnie posiadaczem) oraz po jednym przedstawicielu organizacyj, finansujących zakład przynajmniej w rozmiarze 10% jego wydatków, wreszcie — kierownik zakładu.

Prezesa zarządu wyznacza posiadacz z liczby swych przedstawicieli.

Do kuratorjum wchodzą: 1. przedstawiciel właściwego urzędu wojewódzkiego, 2. przedstawiciele miejscowych organizacyj samorządowych i rolniczo-społecznych w jednakowej liczbie od każdej, a od posiadacza zakładu w liczbie podwójnej, 3. dyrektor najbliższej szkoły rolniczej, oraz 4. kierownik zakładu z głosem doradczym.

Powyższy skład kuratorjum zabezpiecza w zupełności bliski kontakt zakładu z zainteresowanemi sferami rolniczemi, dając zupełną możność tym sferom wypowiadania się w sprawie swoich potrzeb z zakresu aktualnych zagadnień, wymagających zbadania, a ewentualnie umożliwia wystąpienie z rekursem do czynników miarodajnych, o ile żądania te nie są przez zakład uwzględnione. Jednak, by kuratorja te nie zawiodły pokładanych w nich nadziei, właściwe urzędy wojewódzkie i zainteresowane samorządy powinny czuwać przez swych przedstawicieli, aby organa te nie były czczą formalnością, lecz aby istotnie pracowały w kierunku podejmowania inicjatywy w racjonalnej organizacji zakładu, a zwłaszcza w wyborze aktualnych zagadnień miejscowego rolnictwa.

Szczególnie należy zwrócić baczną uwagę na to, by podejmowane przez zakład doświadczenia prowadzone były w warunkach odpowiadających i typowych dla danego okręgu, — nietylko pod względem wyboru pod zakład objektu z typową glebą, z typowemi warunkami klimatycznemi, lecz również przez nadanie samemu gospodarstwu zakładowemu typowej organizacji roboczych sił, zmianowania, naturalnego nawożenia, uprawy i t. d. Powyższego dezyderatu nie należy przyjmować dosłownie, gdyż często skutkiem tego moglibyśmy powrócić do warunków zbyt ekstensywnych, lecz dla każdego poszczególnego zagadnienia, nie wpadając w krańcowość, należy ustalić typowe nawożenie, zmianowanie, uprawę i t. d., a pozatem należy pamiętać, że powyższe zabiegi gospodarcze winny być typowemi dla całego okręgu, obsługiwanego przez zakład, a nie dla danej ograniczonej miejscowości, w której zakład istnieje. Tu przedewszystkiem należy mieć na względzie te głębokie różnice, które zachodzą pomiędzy gospodarstwami mniejszej i większej własności, a mianowicie:

1. gospodarstwa mniejszej własności utrzymują naogół większą ilość inwentarza żywego i skutkiem tego w porównaniu do gospodarstw większej własności posiadają znaczniejszą siłę nawozową;

2. gospodarstwa mniejszej własności mają do rozporządzenia większą ilość rąk roboczych przy tych lub innych zabiegach gospodarczych, a przeto mogą wprowadzić do uprawy polowej cały szereg roślin okopowych, wymagających ręcznej uprawy międzyrzędowej i mogą ostatnią wykonać znacznie staranniej, oraz dać większą ilość etapów z zastosowania ręcznej pracy w postaci większych ilości motykowań, pieleń i t. d., a nawet zastosować ręczną pracę do takich zabiegów gospodarczych, jak międzyrzędowa uprawa roślin kłosowych lub też ręczne stosowanie nawozów sztucznych w rzędy i gniazda, co częstokroć w gospodarstwach większej własności byłoby nie do pomyślenia, a to właśnie wskutek braku rąk roboczych;

3. wobec możności zastosowania do upraw polowych większej ilości rąk roboczych oraz wobec konieczności produkcji znacznej ilości paszy, jak również wskutek większej siły nawozowej gospodarstw włościańskich, należy przyjść do wniosku, że gospodarstwa te muszą posiadać odmienną organizację i zmianowanie plonów, niż folwarki, temwięcej, że i sam obszar gospodarstwa włościańskiego ogranicza stosowanie płodozmianów o znaczniejszej ilości pól.

Wyłuszczone powyżej okoliczności zmuszają do zastanowienia się nad sprawą, do jakiego z dwuch typów należy zastosować zakład doświadczalny. Udzielając odpowiedzi na to zasadnicze pytanie, należy nie zapominać, że tylko część zagadnień wymaga prowadzenia badań w warunkach gospodarstw typowych i że doświadczalnictwo dla skorygowania osiągniętych przez zakład wyników może posługiwać się doświadczeniami zbiorowemi, a więc pozostanie tylko nieznaczna ilość zagadnień, których skorygowanie jest niemożliwe przez doświadczenia zbiorowe, skutkiem zbytniego skomplikowania zagadnienia i dla których wobec tego należy dokonać wyboru warunków gospodarczych, o ile rozmiary terenowe uniemożliwiają prowadzenie badania w obu płaszczyznach. Tu jednak sprawa winna być rozstrzygniętą na korzyść gospodarstw włościańskich, gdyż ostatnie mają w swem posiadaniu $2/3$ wszystkich użytków rolnych, oraz ponieważ skorygowanie osiągniętych wyników zapomocą doświadczeń zbiorowych da się ściślej i łatwiej osiągnąć w gospodarstwach folwarcznych, niż włościańskich, a więc samo zagadnienie winno być badane w warunkach typowych dla gospodarstw mniejszej własności.

Pozatem należy zwrócić baczną uwagę na wybór aktualnych zagadnień dla danego okręgu, bowiem pod tym względem w pracach naszych zakładów doświadczalnych dają się zauważyć pewne braki. Otóż badania, prowadzone przez nasze zakłady doświadczalne, skupiają się głównie na

doświadczeniach odmianowych i ze stosowaniem nawozów sztucznych, a po części z uprawą roślin, natomiast bardzo mało prowadzi się doświadczeń z uprawą roli, a prawie zupełnie nie są uwzględniane doświadczenia ze zmianowaniem roślin. Prawda, że doświadczenia ostatnie wymagają bardzo znacznych terenów; i przed wojną, gdy nasze zakłady doświadczalne musiały borykać się z niedostatkiem terenów, brak tych doświadczeń wywołany był siłą konieczności — obecnie jednak należy się domagać prowadzenia na szerszą skalę doświadczeń z rozmaitemi systemami uprawy roli i roślin, oraz doświadczeń płodozmianowych. Pozatem zwrócić należy uwagę na wprowadzenie takich zagadnień, które umożliwiłyby zastosowanie w polowej uprawie większej ilości rąk roboczych. Do takich zagadnień należy w pierwszym rzędzie prowadzenie polowej uprawy warzyw, wprowadzenie do uprawy takich roślin, jak: tytoń, chmiel, wiklina, rośliny przemysłowo-lecznicze i t. d.; międzyrzędowa uprawa zbóż, ręczne stosowanie nawozów sztucznych w gniazda i w rzędy, flancowanie buraków, przy ich przerywce, zwiększanie ilości etapów pielenia, gracowania i t. p. Aczkolwiek zabiegi te przy robotniku najemnym nie zawsze będą się opłacały, lecz jeżeli badania wykażą, że ich zastosowanie powoduje podniesienie plonów, to wprowadzenie tego zabiegu do gospodarstwa włościańskiego staje się uzasadnionem, gdyż, jak już zaznaczyliśmy, nasze gospodarstwa mniejszej własności posiadają nadmiar rąk roboczych i praca ta może być w ten sposób znakomicie wykorzystana.

Tem niemniej dotychczasowe zdobycze naszego doświadczalnictwa są bardzo znaczne, zwłaszcza w dziedzinie stosowania nawozów sztucznych, co znalazło swój wyraz w znacznem zwiększeniu ich konsumcji, oraz pod względem wyboru dla poszczególnych okręgów wysokowartościowych odmian roślin uprawnych. Materjały z tej ostatniej dziedziny są bardzo obfite, co pozwoliło Ministerstwu Rolnictwa na opracowanie dla poszczególnych województw doboru odpowiednich odmian.

II.

Skoro już omówiliśmy, na jakich zasadach i w jakim kierunku powinna rozwijać się działalność zakładów doświadczalnych — zapoznajmy się teraz z ich rozmieszczeniem na terenie Polski. I tak obecnie czynne są następujące zakłady doświadczalne:

Zakłady doświadczalne państwowe po egłe Ministerstwu Rolnictwa:

Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach (rządzi się statutem, zatwierdzonym rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15. VII. 1927 r.); Instytut posiada dwa oddziały — w Puławach i Bydgoszczy, a ponadto są mu podporządkowane następujące zakłady państwowe:

1. Stacja Botaniczno-Rolnicza we Lwowie,
2. Stacja Wysokogórska (połoninowa) na Czarnej Horze (pod Worochtą),
3. Zakład Sadowniczy w Zaleszczykach,
4. Morskie Laboratorjum Rybackie na Helu.

Zakłady doświadczalne państwowe przy wyższych uczelniach rolniczych, podległych Ministerstwu W. R. i O. P.:

Zakłady te posiadają głównie charakter dydaktyczny, jednocześnie jednak podejmują prace badawcze z dziedziny zagadnień rolniczych, częstokroć w porozumieniu z Min. Rolnictwa i przy jego materjalnych poparciach:

1. Mydlniki — pod Krakowem, prowadzi uniwersytet Jagieloński,
2. Skierniewice, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,
3. Dublany — Politechnika Lwowska,
4. Sołacz — pod Poznaniem, Uniwersytet Poznański.

Zakład doświadczalny państwowy podległy Ministerstwu Skarbu:

Tytuniowa Stacja Doświadczalna w Piadykach, pow. Kołomyja Zakład prowadzi Dyrekcja Polskiego Monopolu Tytuniowego.

Zakłady doświadczalno samorządowe i organizacyj rolniczo-społecznych:

I. Na terenie województw centralnych:

1. Stacja Doświadczalna w Kutnie, pow. kutnowski — objekt własny prowadzi Zakład C. T. R.

2. Ognisko Kultury Rolnej w Kościelcu, pow. kolski — objekt państwowy, Zakład prowadzi C. T. R.

3. Ognisko Kultury Rolnej w Starym Brześciu pow. włocławski — objekt państwowy, Zakład prowadzi C. T. R.

4. Ognisko Kultury Rolnej w Poświętnem pow. płoński — objekt państwowy, Zakład prowadzi Sejmik Powiatowy.

5. Stacja Doświad. w Kisielnicy-Elżbiecinie pow. łomżyński — objekt państwowy, Zakład prowadzi C. T. R.

6. Ognisko Kultury Rolnej w Opatówcu pow. płocki — objekt własny, Zakład prowadzi C. T. R.

7. Ognisko Kultury Rolnej w Sielcu pow. pińczowski — objekt państwowy, Zakład prowadzi C. T. R.

8. Stacja Doświad. w Błoniu pow. łęczycki — objekt państwowy, Zakład prowadzi Sejmik Powiatowy.

9. Stacja Doświad. w Sobieszynie pow. garwoliński — objekt własny, Zakład prowadzi Fundacja Kickich.

10. Stacja Doświad. w Zemborzycach pow. lubelski — objekt państwowy, Zakład prowadzi C. Z. K. R.

11. Stacja Doświad. w Chełmie pow. chełmski — objekt państwowy, Zakład prowadzi Sejmik Powiatowy.

12. Pole Doświad. w Zdanowie pow. sandomierski — objekt państwowy, Zakład prowadzi Sejmik Powiatowy.

13. Stacja Doświad. Ogrod. w Morach pow. warszawski — objekt własny, Zakład prowadzi Warszawskie Towarzystwo Ogrodnicze.

II. Na terenie województw wschodnich:

14. Stacja Doświad.-Torfowa w Sarnach pow. sarneński — objekt państwowy, Zakład prowadzi C. T. R.

15. Stacja Doświad. w Bieniakoniach pow. lidzki — objekt własny, Zakład prowadzi Komisja Doświadczeń Rolnych w Wilnie.

16. Pole Doświad. w Hanusowszczyźnie pow. nieświeski — objekt państwowy, Zakład prowadzi Sejmik.

17. Pole Doświad. Lniarskie w Łazdunach pow. wołożyński — objekt sejmikowy, Zakład prowadzi Woj. Zw. Kółek Rolniczych.

18. Stacja Doświad. w Łucku pow. łucki — objekt wydzierżawiony, Zakład prowadzi C. T. R.

III. Zakłady doświadczalne na terenie Małopolski (woj. południowe):

19. Pole Doświadcz. w Kleczy Górnej pow. wadowicki — objekt wydzierż. Zakład prowadzi M. T. R.

20. Pole Doświad. w Zagrobeli pow. tarnopolski — objekt własny, Zakład prowadzi M. T. R.

21. Warzywne Doświad. we Fredrowie pow. Rudki — objekt własny.

IV. Zakłady doświadczalne na terenie województw zachodnich:

22. Pole Doświad. w Pętkowie pow. średzki — objekt własny, Zakład prowadzi Izba Rolnicza.

23. Pole Doświad. w Dźwierznie powiat toruński — objekt państwowy Zakład prowadzi Izba Rolnicza.

Część powyżej wymienionych zakładów doświadczalnych posiadając tereny majątkowe — prowadzi jednocześnie w jednym i tym samym objekcie zakład i fermę, a mianowicie: w Kościelcu, Opatówku, Poświętnem, Starym Brześciu, Sielcu, Zemborzycach, Hanusowszczyźnie i Dźwierznie.

Wszystkie zakłady samorządowe i organizacje społeczno-rolnicze z wyjątkiem w Sobieszynie są wydatnie subwencjonowane przez Ministerstwo Rolnictwa, bowiem ogólna suma udzielonych na ten cel zasiłków wynosiła w 1928/29 r. około 900.000 zł. co na jeden zakład wynosi 45.000 zł. i stanowi przeciętnie połowę całkowitych kosztów prowadzenia zakładu.

Pozatem środki na utrzymanie zakładów składają się z subwencji związków komunalnych, z dochodów ze sprzedaży ziemiopłodów i w bardzo nieznacznym stopniu z dotacyj organizacyj rolniczo-społecznych, a więc zainteresowanych rolników.

Jeżeli uwzględnimy, że przed wojną materjalny byt zakładów doświadczalnych opierał się głównie na dotacjach, wpływających od rolników-praktyków, to stanu obecnego nie można uważać za normalny i aczkolwiek jest to wynikiem zubożenia naszego społeczeństwa rolniczego, lecz również świadczy, niestety, o pewnem zobojętnieniu tego społeczeństwa do akcji, która przecież ma głównie na celu podniesienie jego dobrobytu. O wiele znaczniejsze są dotacje naszych samorządów na rzecz doświadczalnictwa, bowiem w liczbie czynnych naszych zakładów posiadamy dwa prowadzone przez izby rolnicze (Pętkowo i Dźwierzno), oraz pięć zakładów, prowadzonych przez wydziały powiatowe (Zdanów, Poświętne, Błonie, Chełm i Hanusowszczyzna).

Jednak stwierdzić musimy, że cały szereg związków komunalnych w swoich budżetach rolniczych nie uwzględnia wcale konieczności finansowego poparcia tych niezmiernie pożytecznych instytucyj. Taki brak zainteresowania większości samorządów daje się zaobserwować nietylko w stosunku do zakładów, prowadzonych przez organizacje rolnicze, lecz co dziwniejsze, i w stosunku do zakładu prowadzonego przez sąsiedni samorząd, przyczem bardzo często gra tu główną rolę fałszywy patrjotyzm powiatowy; tymczasem dany zakład swą działalnością obejmuje parę powiatów i zdawałoby się, że poczucie sprawiedliwości nakazuje, że dany zakład winien być finansowany przez wszystkie zainteresowane samorządy, zwłaszcza, że istnieje możność powołania w tym celu do życia związku międzykomunalnego na podstawie obowiązującego rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z marca 1928 r.

Z zakładów państwowych zasługuje na specjalne podkreślenie — Państwowy Instytut Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. Instytut ten ma za zadanie prowadzenie prac nad metodyką badań, oraz prac rolniczo-przyrodniczo-badawczych, wymagających głębszego naukowego uzasadnienia, które skutkiem tego nie mogą być podejmowane przez zwykłe stacje i pola doświadczalne. Stosownie do zakresu prowadzonych prac, Instytut dzieli się na 14 wydziałów i zatrudnia 66 sił naukowych, oraz niezbędną ilość personelu pomocniczego, kancelaryjnego i służbowego.

Dotacje Skarbu Państwa na utrzymanie Instytutu w ostatnich latach wynosiły przeciętnie około 1.200.000 zł. rocznie.

Instytut posiada siedem większych objektów majątkowych o ogólnej powierzchni 2,500 ha.

III.

Obecne tempo rozbudowy doświadczalnictwa w Polsce i powstawanie rokrocznie nowych zakładów doświadczalnych powoduje konieczność zaprojektowania bardziej sprecyzowanego planu ich rozmieszczenia na terenie całego Państwa. Przed kilkoma laty, gdy zakładów doświadczalnych mie-

liśmy stosunkowo niewiele — sprawa ta nie posiadała zasadniczego znaczenia, gdyż każdy nowy zakład powstawał w odmiennych warunkach, bądź fizjograficznych, bądź gospodarczych, — obecnie jednak, gdy sieć naszych zakładów doświadczalnych staje się z roku na rok coraz bardziej zgęszczoną, gdy poza dwoma instytutami doświadczalnemi i pięcioma zakładami o charakterze dydaktycznym przy wyższych uczelniach rolniczych posiadamy już 23 zakłady doświadczalne, prowadzone przez organizacje samorządowe i rolniczo-społeczne, nasuwa się poważna obawa, że mogą powstać zakłady doświadczalne w okręgach, w których potrzeby są już w zupełności zaspokojone przez inne istniejące zakłady. Obawa ta jest tembardziej słuszną, jeżeli weźmiemy pod uwagę, że według ustalonych zasad powstanie zakładu doświadczalnego jest uzależnione w wysokim stopniu od miejscowych zainteresowanych sfer rolniczych (samorządy, organizacje rolnicze), które zazwyczaj ujmują sprawy te jedynie z punktu widzenia potrzeb lokalnych. Ponadto wchodzą tu często w grę takie pobudki, jak współzawodnictwo i ambicja, wypływające z pewnego rodzaju patrjotyzmu lokalnego, to też w celu uniknięcia chaosu, opracowanie planu rozbudowy, doświadczalnictwa naszego staje się nieodzowną koniecznością.

Zaprojektowanie planu rozmieszczenia zakładów doświadczalnych wiąże się również z nieodzowną koniecznością ostatecznego ustalenia, jakie mianowicie objekty majątków państwowych winny być na ten cel zarezerwowane i zabezpieczone od przekazania na reformę rolną. Pozatem, posiadając plan rozmieszczenia zakładów doświadczalnych, mających powstać w dalszej przyszłości, mamy możność już zawczasu odpowiednio dostosować obrane państwowe objekty majątkowe stosunkowo nieznacznemi kosztami, do zadań, które mają one prowadzić. Ma się tu głównie na względzie wstępne gospodarcze wyrównanie terenu, co dla każdego zakładu doświadczalnego stanowi sprawę pierwszorzędnej wagi, oraz najniezbędniejsze gospodarcze inwestycje budowlane, do czego z łatwością można zobowiązać tymczasowego dzierżawcę, przez wstawienie odnośnych klauzul do umowy dzierżawnej, a pozatem potrzeby budowlane mogą być częściowo zaspokojone z kredytów państwowych. — Wreszcie posiadanie powyższego planu umożliwi pobudzenie opinji w odpowiednich okręgach zainteresowanych sfer rolniczych i wciągnięcie tych sfer w orbitę zainteresowań sprawami doświadczalnictwa swego okręgu, co może być z łatwością osiągnięte przez zorganizowanie w odpowiednich okręgach kół doświadczalnych — lub filjalnych pólek doświadczalnych, — przejście zaś z powyższych form doświadczalnictwa do formy wyższej, jaką jest stały zakład doświadczalny (pole lub stacja doświadczalna) stanowić będzie już tylko dalszy etap rozwoju zapoczątkowanej akcji. Na tę drogę wstąpiły właśnie Pomorska Izba Rolnicza, Oddział Lwowski Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego i niektóre samorządy powiatowe.

Powyższy plan rozmieszczenia zakładów doświadczalnych powinien być w taki sposób zaprojektowany, by każdy znaczniejszy okręg, posiadający odmienny typ gleby lub odmienne warunki klimatyczne, czy też gospodarcze, był obsługiwany, w miarę możności, przez oddzielny zakład doświadczalny — specjalnie dla tego okręgu utworzony i prowadzony w typowych warunkach lokalnych; natomiast okręgi mniejsze, oraz drobniejsze różnice, bądź fizjograficzne, bądź też gospodarcze — powinny być uwzględniane przez filjalne pólka doświadczalne, podporządkowane najbliższemu zakładowi lub też przez doświadczenia zbiorowe prowadzone przez zakłady doświadczalne bezpośrednio, względnie za pośrednictwem podporządkowanych zakładowi kół doświadczalnych. Zaznaczyć tu należy, że koła doświadczalne, jako jedna z form doświadczalnictwa, powstały w Polsce dopiero w ostatnich latach, to też uważamy za niezbędne wyjaśnić tu, że koła doświadczalne mają na celu prowadzenie w gospodarstwach rolnych, należących do członków koła, którzy opłacają ustalone składki, doświadczenia zbiorowe o charakterze badawczym. Kół takich posiadamy obecnie zgórą 40, przyczem na terenie b. Kongresówki są one podporządkowane poszczególnym zakładom doświadczalnym — na terenie zaś województw zachodnich i Małopolski — tworzą się związki kół przy izbach rolniczych, lub przy centralnej organizacji rolniczej.

Przystępując do projektowania rozmieszczenia zakładów doświadczalnych na terenie Państwa, należało się liczyć z dużemi trudnościami, polegającemi głównie na braku ścisłych danych umożliwiających podział całego terenu na okręgi fizjograficzne i gospodarcze z punktu widzenia interesów rolnictwa, oraz na braku odnośnych wzorów innych krajów.

Wobec powyższego nie należy traktować zaprojektowanego planu, jako zakończonej i nienaruszalnej całości — przeciwnie, musi on ulec mniejszym lub większym zmianom i uzupełnieniom w miarę gromadzenia i napływania nowych materjałów z zakresu gospodarczych i fizjograficznych warunków naszego kraju. — Pozatem plan ten należy uważać raczej jako maksymalny, gdyż przy jego opracowaniu musiano się liczyć z koniecznością pozostawienia pewnych rezerw w postaci odpowiednich objektów państwowych, a to w celu zaspokojenia przyszłych potrzeb z zakresu doświadczalnictwa, które mogą wypłynąć dopiero po kilkudziesięciu latach.

Zasługuje wreszcie na specjalne podkreślenie ta okoliczność, że dotychczas tak u nas, jak i w innych krajach przy planowem nawet rozmieszczeniu zakładów doświadczalnych zwracano główną uwagę na warunki fizjograficzne, a zwłaszcza na klimat i glebę, a niedoceniano należycie warunków gospodarczych poszczególnych okręgów, to też pragnąc obecnie uniknąć tego błędu przy opracowaniu planu rozmieszczenia zakładów — opieramy go na podziale całego terenu kraju na cztery główne okręgi, różniące się zasadniczo pod względem gospodarczym, a mianowicie:

1. województwa południowe (Małopolska),
2. województwa zachodnie,
3. województwa centralne (z podziałem na prawy i lewy brzeg Wisły).
4. województwa wschodnie.

Powyższy podział ułatwi nam dalsze rozpatrywanie zaprojektowanego planu i pewne uszeregowanie posiadanego materjału, tembardziej, że wstępne plany rozmieszczenia zakładów doświadczalnych opracowano narazie dla każdej dzielnicy oddzielnie i w tym celu — z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa — zwoływane były w niektórych województwach specjalne konferencje (woj. poznańskie i pomorskie), a w innych okręgach, jak np. w Małopolsce — komisja fizjografiezna została powołana z inicjatywy Małopolskiego Towarzystwa Rolniczego. — Wreszcie na terenie województw centralnych bardzo poważne materjały zostały zebrane przez delegatów Ministerstwa Rolnictwa, którzy dokonali w roku 1927 przy współudziale przedstawicieli zainteresowanych miejscowych sfer rolniczych i zakładów doświadczalnych — wyboru z majątków państwowych objektów na przyszłe zakłady doświadczalne. Zgromadzony w ten sposób materjał umożliwił Ministerstwu Rolnictwa opracowanie pierwotnego projektu rozmieszczenia zakładów doświadczalnych na terenie całego Państwa. Projekt ten został na jesieni roku ubiegłego rozesłany do opinji wszystkich naszych wyższych uczelni rolniczych, zakładów doświadczalnych, Izb Rolniczych i centralnych organizacyj rolniczo-społecznych. Po otrzymaniu odpowiedzi i wprowadzeniu niezbędnych poprawek został rozpatrzony i uzgodniony na specjalnej konferencji, zwołanej przez Ministerstwo Rolnictwa w dniu 20. IV. 1929 r., w której przyjęli udział przedstawiciele wyższych uczelni rolniczych, zakładów doświadczalnych, Izb i centralnych organizacyj rolniczych.

Nie wchodząc w szczegóły, poniżej podajemy tylko ogólną liczbę zakładów doświadczalnych, które mają powstać w poszczególnych okręgach Rzeczypospolitej, dla których w większości wypadków jest już wskazany odpowiedni objekt gospodarczy.

	Ogólna ilość zakładów doświadczalnych		
	posiadanych	zaprojektowanych	razem
Małopolska	2	15	17
Wojew. zachodnie . . .	2	18	20
„ centralne . . .	12	29	41
„ wschodnie . . .	5	14	19
Razem	21	76	97

Powyższy plan rozbudowy nie może być zrealizowany w krótkim czasie, z powodu braku środków i wykwalifikowanego personelu, to też należy przypuszczać, że całkowita rozbudowa zostanie ukończona po upływie mniej-więcej 25 — 30 lat. Wobec powyższego staje się konieczne ustalenie kolejności rozbudowy przynajmniej dla najbliższego okresu, z uwzględnieniem najpotrzebniejszych zakładów doświadczalnych, uruchomienie których uważać należy za szczególnie pilne.

Zgodnie z powyższem w pierwszych pięciu latach powinny w miarę możności — powstać zakłady doświadczalne w następujących punktach:

a) w województwach wschodnich: na ciężkich glinach dziśnieńskich — w majątku Staniszcze, pow. postawskiego; na lotnych piaskach w majątku Równe pow. prużańskiego; oraz na lekkich szczerkach w maj. Żabczyce pow. pińskiego. — Razem trzy zakłady doświadczalne;

b) w Małopolsce: na czarnoziemie zdegradowanym — majątek Szutromińce, pow. Zaleszczyckiego; na lössach zbielicowanych w okolicach Pilzna — Tarnowa i na iłach Karpackich w okolicach Turka — Skole. Razem trzy zakłady;

c) w woj. centralnych: na piaskach — w majątku Różnówka, pow. biłgorajskiego; na lekkich szczerkach w Rozwozinie, pow. mławskiego i na ciężkich glinach — w majątku Gołymin, pow. ciechanowskiego. — Razem trzy zakłady;

d) w woj. zachodnich: na bielicy w pow. kartuskim lub kościerzyńskim i na piaskach próchnicznych — maj. Bolewice, pow. nowo-tomyskiego. Razem dwa zakłady doświadczalne.

Zatem w pierwszym okresie pięcioletnim zaprojektowano uruchomienie 11 nowych zakładów doświadczalnych.

W następnych pięciu latach należałoby uruchomić dalsze 10 — 15 zakładów doświadczalnych, zaś pozostałe w ciągu ostatnich 15 — 20 lat.

Zaznaczyć należy, że kolejność organizowania zakładów doświadczalnych zależyć będzie w dużej mierze również od inicjatywy miejscowej, oraz od możliwości zlikwidowania stosunków dzierżawnych w objektach państwowych — lub też uzyskania objektów, gdzie majątków państwowych brak.

Specjalizacja poszczególnych zakładów nie została uwzględniona w powyższym planie, bowiem zależy to w wysokim stopniu od dalszej rozbudowy każdego zakładu, od inicjatywy miejscowej, od uzdolnienia personelu naukowego w pewnych specjalnych kierunkach — wreszcie od ustalenia kierunków produkcji w poszczególnych okręgach gospodarczych, co wiąże się ściśle z ogólnym planem polityki Ministerstwa Rolnictwa.

IV.

FERMY ROLNE (POWIATOWE).

W celu upożytecznienia akcji doświadczalno-pokazowej należy ją połączyć z akcją zaopatrywania rolników w nasiona wypróbowanych odmian, doborowy inwentarz, drzewka owocowe i t. p. Zadania te spełniają fermy powiatowe, dla których Min. Rolnictwa zarezerwowało przeszło 100 ośrodków z majątków państwowych o powierzchni mniejwięcej 300 morgów każdy — i wydzierżawia je na ulgowych warunkach organizacjom samorządowym i rolniczo-społecznym, pragnącym prowadzić taką fermę.

Najważniejsze zadania ferm ustalone przez Ministerstwo Rolnictwa są następujące:

1. Reprodukowanie szlachetnych odmian oryginalnych i oddawanie do użytku pierwszego odsiewu, oraz planowe rozpowszechnianie tych odmian.

2. Utrzymywanie znaczniejszej ilości rozpłodników zwierzęcych o jednolitym obranym kierunku, chociażby wytworzenie gniazda zarodowego uległo z tych czy innych powodów zwłoce.

3. Zakładanie szkółek drzew owocowych i produkowanie nasion, warzyw, lub conajmniej organizowanie zbiorowych zakupów tych nasion z pierwszorzędnych źródeł dla pokrycia miejscowego zapotrzebowania.

4. Oddziaływanie oświatowe i popularyzowanie wiedzy rolniczej drogą pokazów i kursów.

5. Inicjowanie i współdziałanie w organizowaniu spółdzielczego zbytu, a nawet przerobów produktów rolnych.

Zaznaczyć jednak należy, że obecnie, opierając się na zdobytem już doświadczeniu z dziedziny organizowania i prowadzenia ferm, Ministerstwo Rolnictwa przystąpiło do znacznego pogłębienia i częściowego zmodyfikowania powyższych zasad i prawdopodobnie w czasie najbliższym zostaną zakomunikowane czynnikom zainteresowanym wytyczne co do zadań ferm w nowej, nieco zmienionej formie.

Ponieważ według ustalonych zasad w każdym powiecie ma powstać jedna taka ferma, która z posiadanego 300 morgowego terenu może wyprodukować tylko bardzo nieznaczną ilość nasion w stosunku do potrzeb powiatu, przeto pożądanem jest, aby fermy dążyły do organizowania filjalnych oddziałów nasiennych. Pozatem jest bardzo wskazanem pewne podporządkowanie działu nasiennego fermy — kontroli właściwej dla danego okręgu sekcji nasiennej. — Podobnie, jak i zakład doświadczalny, ferma powinna być instytucją użyteczności publicznej, wobec tego winna być prowadzona przez organizacje samorządowe lub rolniczo-społeczne; przekazywanie zaś objektów osobom prywatnym lub prowadzenia ferm, stosowane przez niektóre urzędy wojewódzkie, nie można uważać za celowe. Pozatem prowadzenie fermy nie powinno mieć na celu osiągnięcia zysków i dlatego też należy zastrzec wyraźnie w umowach dzierżawnych,

że wszelkie dochody z gospodarstwa powinny być obracane na dalszą rozbudowę fermy lub prowadzoną przez nią akcję kulturalno-rolniczą. Stosowana przez szereg lat zasada samowystarczalności jest zasadą zdrową, lecz o tyle, o ile ferma stanowi objekt już zorganizowany, stojący na wysokim poziomie kultury — i o ile uzyskane będzie źródło pokrycia deficytowych świadczeń fermy na rzecz ludności rolniczej i akcyj kulturalnych — w przeciwnym bowiem razie rozwój fermy zahamowany zostanie na dłuższy okres czasu. Wreszcie przy fermach tak samo, jak i przy zakładach doświadczalnych, powinny być powoływane specjalne organa w postaci kuratorjum i zarządu. Skład tych organów winien być podobny do składu odnośnych organów zakładów doświadczalnych. Kierownikiem fermy musi być bezwzględnie osoba z wyższem wykształceniem rolniczem.

W celu zabezpieczenia ścisłego wykonywania wyłuszczonych zadań ferm, należy przy wydzierżawianiu ośrodków pod fermy wstawić do umów dzierżawnych odnośne klauzule, w których winny być sprecyzowane rozmiary poszczególnych akcji i termin ich uruchomienia. Aczkolwiek, według ustalonego projektu pożądanem jest, aby na terenie województw centralnych i wschodnich w każdym powiecie powstała taka ferma — a w innych dzielnicach przynajmniej na parę powiatów jedna ferma, to jednak wobec braku państwowych objektów majątkowych zarezerwowane zostały niezbędne dla ferm ośrodki tylko w byłej Kongresówce i woj. zachodnich — natomiast posiadamy bardzo mało objektów w woj. wschodnich i wcale nie posiadamy na terenie Małopolski. Powyższe brakl mogą być obecnie uzupełnione jedynie drogą wymiany na państwowe objekty w porozumieniu z Ministerstwem Reform Rolnych.

Do organizacji ferm przystąpiono dotychczas tylko na terenie woj. centralnych i w bardzo nieznacznej ilości w woj. wschodnich. W pozostałych dzielnicach akcja w tym kierunku nie została jeszcze rozpoczęta, a nawet w centralnych województwach tylko część objektów została przekazana organizacjom dla prowadzenia fermy, pozostałe zaś wydzierżawiane są narazie prywatnym osobom na warunkach normalnych.

Ponieważ objekty te mają w przyszłości służyć wzorem wysokiej kultury — należy je otoczyć specjalną opieką i troszczyć się nietylko, aby czasowy dzierżawca nie dewastował tych objektów, lecz wykorzystać ten okres przejściowy do należytej rozbudowy objektu, do czego można dzierżawcę zobowiązać wzamian za pewne obniżenie czynszu dzierżawnego. — Mając na względzie bardzo lichy stan budynków w zarezerwowanych objektach, należy przedewszystkiem zobowiązać dzierżawcę do niezbędnych kapitalnych przeróbek budynków istniejących i wzniesienia nowych; w tym celu zostały opracowane ramowe szematy budowli, niezbędnych dla ferm i wskazówki dla racjonalnego ich rozmieszczenia na terenie podwórza.

W objektach dotychczas przekazanych organizacjom samorządowym i rolniczym — rozwój ferm, z niedużemi wyjątkami, odbywa się bardzo powoli. Niestety nie możemy się pochwalić, aby naogół fermy stały na wysokości swego zadania, gdyż zazwyczaj nie odbiegają one od przeciętnego typu gospodarstwa dzierżawionego przez osoby prywatne. Przyczyny tego zjawiska szukać należy w tej okoliczności, że prowadzące fermę organizacje samorządowe i rolnicze nie mogą albo nie chcą łożyć na koszt organizacyjny, częstokroć traktując fermy, jako objekty dochodowe. Wobec tego na przyszłość należałoby przy zawieraniu umowy żądać od reflektantów wykazania się z posiadania niezbędnych funduszów na koszta inwestycyjne i na pokrycie wydatków uruchomienia gospodarstwa, któreby stanowiły wkład bezzwrotny. Najlepiej są prowadzone fermy połączone z zakładami doświadczalnemi pomimo, że często finansują one swemi dochodami zakłady doświadczalne. Niestety, ferm takich posiadamy zaledwie osiem (Kościelec, Stary Brześć, Poświętne, Opatówiec, Zdanów, Zemborzyce, Hanusowszczyzna i Dźwierzno).

Z ogólnej ilości zarezerwowanych objektów przekazano dotychczas na fermę 30 ośrodków, wykaz których podajemy (p. tabl. 1 str. 199, 200).

Niestety stosownie do zebranych materjałów za 1927 rok — zaledwie 22 fermy wykazały pewną aktywność w postaci świadczeń na rzecz miejscowej ludności rolniczej swoich okręgów, a mianowicie:

1. reprodukcję nasion prowadziło 20 ferm — sprzedano 12,166 q zbóż,
2. buchajów posiadało 14 ferm — stanowień 1.013,
3. ogierów posiadało 9 ferm — stanowień 1.171,
4. knurów posiadało 12 ferm — stanowień 633,
5. hodowlę kur prowadziło 4 fermy,
6. szkółki drzew prowadziło 6 ferm.

W roku bieżącym niektóre fermy rozpoczęły akcję bajcowania nasion dostarczonych przez gospodarzy.

Oprócz ferm podanych w tabl. 1 istnieje szereg ferm, prowadzonych przez powiatowe związki komunalne, które w akcji doświadczalno-pokazowej dotychczas prawie żadnej roli nie odegrały, głównie wskutek dopiero rozpoczętej racjonalnej organizacji we właściwym kierunku (p. tabl. 2 str. 201).

Wreszcie cały szereg związków komunalnych, posiadając własne względnie dzierżawione państwowe ośrodki rolne, przekazał je miejscowym szkołom rolniczym, jako warsztat pracy dla uczniów tych szkół, a pozatem szereg objektów majątkowych prowadzą sejmiki powiatowe pod niesłuszną nazwą „ferm“, bowiem objekta te mają charakter i znaczenie przeciętnego gospodarstwa rolnego danej okolicy.

TABL. I. Zestawienie ze sprawozdań ferm powiatowych za rok 1927.

Nr.	Nazwa fermy	Organizacja prowadząca fermę	Rejon działalności	Obszar w ha	Kierunek gospodarczy	Uwagi
	Woj. Warszaw.					
1.	Lipie	Okr. T-wo Rolnicze w Grójcu	powiat Grójecki	192,64	rolniczy	
2.	Poświętne	Sejmik i C. T. R.	Płoński	364	rolniczy	
3.	Opatówiec	C. T. R.	Płocki	156,8	rolniczy	
4.	Głuchów	O. T. R. Skierniewice				
5.	Stary Brześć	C. T. R.	Włocławski i częściowo Nieszawski	280	rolniczy i hodowlany	
	Woj. Łódzkie					
6.	Błonie	C. T. R. (objekt dzierżawi Sejmik)	Łęczycki	78,4	rolniczy	
7.	Kościelec	C. T. R.	Kolski, Koniński, Turecki, cz. Słupecki i Kaliski			
8.	Czarnocin	Sejmik Łódzki	Łódzki, Brzeziński i Piotrkowski	168	rolniczy, hodowlany, warzywny, ogrodniczy	
9.	Witkowice	Sejmik Brzeziński	Brzeziński	168	rolniczy	
10.	Milejów	Sejmik Piotrkowski	Piotrkowski	170	rolniczo-hodowlany	
	Woj. Kieleckie					
11.	Sielec	C. T. R.	Pińczowski	250	rolniczy	
12.	Chwałowice	Sejmik Iłżecki (Wierzbnik)	Iłżecki	154	rolniczy	
13.	Sadków	Sejmik Radomski	Radomski	91	rolniczy	
14.	Turów	Sejmik Częstochowski	Częstochowski	175,28	rolniczy	
15.	Zdanów	Sejmik Sandomierski	Sandomierski Opatowski	235	rolniczy	

TABL. I. Zestawienie ze sprawozdań ferm powiatowych za rok 1927. (Dok.)

Nr.	Nazwa fermy	Organizacja prowadząca fermę	Rejon działalności	Obszar w ha.	Kierunek gospodarczy	Uwagi
16.	Wola Libertowska	Sejmik Olkuski	Olkuski	164,82	rolniczo-hodowlany	
17.	Węchadłów	Sejmik Pińczowski	Pińczowski			
	Woj. Lubelskie					
18.	Zemborzyce	C. Z. K. R.	Lubelski i powiaty sąsiednie	414,40	rolniczo-hodowlany	
19.	Rębków	C. Z. K. R.	Garwoliński		rolniczo-hodowlany	
	Woj. Białost.					
20.	Mały Płock	Sejmik Kolneński	Kolneński Łomżyński Ostrołęcki	168	rolniczo-ogrodniczy	
21.	Grandzicze	Sejmik Grodzieński	Grodzieński	162	rolniczo-hodowlany	
22.	Zebry	Sejmik Szczuczyński	powiat Szczuczyński	78,40	rolniczy	
23.	Giełczyn					brak danych
24.	Jastrzębiec					brak danych
	Woj. Nowogród.					
25.	Hanusowszczyzna	Sejmik Nieświeski	Nieświeski	145	rolniczo-hodowlany	
26.	Berdówka	Sejmik Lidzki	Lidzki	204	rolniczo-hodowlany	
	Woj. Wileńskie					
27.	Gulbiny	Z. K. R. ziemi Wileńskiej	Wileński Trocki	38,5	rolniczy	
	Woj. Śląskie					
28.	Modkłowice	Izba Rolnicza	Rybnicki	197,75	rolniczo-hodowlany	
29.	Międzyświeć	Izba Rolnicza	Cieszyński	70	rolniczo-hodowlany	
30.	Kostkowice	Cieszyńskie T-wo Roln.	Cieszyński i Bielski.	218,53	rolniczo-hodowlany	

TABL. II.

Nazwa fermy	organizacja, która prowadzi fermę	obszar w ha.	kierunek gospod.	Uwagi
Woj. Kieleckie				
1. Wielko Zagórze	Sejmik Pow. w Miechowie	45	rolniczo-hodowlany	
2. Radzice	Sejmik Pow. w Opocznie	30	rolniczy	
Woj. Lubelskie				
3. Chełm	Sejmik Pow. w Chełmie		rolniczo-hodowlany	co do obszaru brak danych
Woj. Białostockie				
4. Elżbiecin	Sejmik Pow. w Łomży		rolniczo-hodowlany	" " " " "
5. Pruska	Sejmik Pow. w Szczuczynie		rolniczy	" " " " "
6. Swisłocz	Sejmik Pow. w Wołkowysku		hodowlany	" " " " "
Woj. Wileńskie				
7. Opsa	Sejmik Pow. w Brasławiu	86	rolniczo-hodowlany	
Woj. Wołyńskie				
8. Uchowieck	Sejmik Pow. w Kowlu	38	rolniczo-hodowlany	
9. Wiśniowiec	Sejmik Pow. w Krzemieńcu	159	rolniczo-hodowlany	
10. Zahajce	Sejmik Pow. w Krzemieńcu	112	rolniczo-hodowlany	
11. Zapole	Sejmik Pow. w Lubomlu	36	hodowlany	
12. Brodów	Sejmik Pow. w Zdołbunowie	30	rolniczy	

Inż. St. Mazurowski
Kierownik Techniczny
Pow. Spółki Meljoracyjnej w Łowiczu

KONSERWACJA URZĄDZEŃ MELJORACYJNYCH.

Urządzenia meljoracyjne, jak wszystkie inne zresztą budowle, niszczeją z biegiem czasu. Tempo tego niszczenia w wysokim stopniu zależne jest od opieki, jaką się otacza te urządzenia, t. j. od stopnia konserwacji.

Urządzenia meljoracyjne, które mają staranną opiekę, gdzie wszelkie uszkodzenia i braki zostają bezzwłocznie usuwane, mają zapewniony nieporównanie dłuższy żywot, niż te, które raz wykonane pozostawione są bez opieki, a prace, jaką spełniają i warunki atmosferyczne czynią je w dość krótkim czasie zupełnie niezdatne do użytku. Z przeprowadzonych obecnie meljoracyj dominującą rolę odgrywa drenowanie. Urządzenia drenarskie składają się z zakrytych rurociągów zakończonych wylotami i rowów otwartych służących jako odpływy. Otóż stałej pielęgnacji wymagają rowy odpływowe, które zarastają, zamulają się i t. p. Rowy te należy rok rocznie przeczyszczać i doprowadzać do pierwotnego stanu. Przez zamulenie rowów następuje podtopienie wylotów, w następstwie czego idzie zamulenie dren wylotowych i powolne niszczenie systemu drenarskiego. Starannie konserwować należy również budowle wykonane na rowach odpływowych, jak mostki, kaskady czyli progi, a w szczególności wyloty, które są tym organem wydechowym dla całego systemu drenarskiego. Czasami zostają uszkodzone również i rurociągi zakryte. Uszkodzenia te powstają na skutek zarastania dren korzeniami drzew lub też roślin głęboko się korzeniących, jak buraki i inne, zamulenia dren ze względu na właściwości gruntu (duża zawartość związków żelazowych w glebie) lub ze względu na wadliwe wykonanie drenowania (brak spadu, załamanie spadu, nieszczelność ułożenia lub połączeń).

W wyniku takiego uszkodzenia następuje unieruchomienie systemu powyżej tego uszkodzenia i wyraźne podtopienie gruntu w miejscu uszkodzonem. W wypadkach takich należy wezwać specjalistę i bezzwłocznie przystąpić do naprawy uszkodzonego rurociągu, w przeciwnym bowiem razie zainteresowany naraża się na unieruchomienie włożonego kapitału.

Jako meljoracje łąkowe najczęściej stosowane jest u nas odwodnienie systemu rowów otwartych, połączone z nawadnianiem systemem pod tapiania lub zalewu. Inne systemy nawadniania, jak bruzdowy i stokowy, naogół bardzo mało są stosowane.

Spotykamy tutaj cały szereg budowli, jak przepusty, szluzy, mnichy i cały system rowów otwartych. Od starannego utrzymania budowli i kanałów tak odprowadzających, jak doprowadzających wodę, zależy sprawność działania tych urządzeń i ich trwałość.

Początkowo uszkodzenia jak zwykle są nieznaczne i koszt naprawy, która jest szybko i we właściwym czasie przeprowadzona, jest stosunkowo niedrogi, jednak w razie zaniedbania i niewykonywania drobnych napraw budowle niszczeją, rowy zarastają, zamulają się, następuje zniekształcenie profilów tak poprzecznych jak i podłużnych i po kilkunastu latach całe urządzenie przestaje działać.

W ostatnich latach lwia część meljoracji została wykonana przez spółki wodne i to przeważnie na gruntach drobnej własności. Po skończonych robotach wykonawczych zarządy spółek usypiają w błogiem przekonaniu, że spełniły już swój obowiązek. Na kilkadziesiąt spółek, z któremi miałem do czynienia, tylko dwie były takie, które po wykonaniu drenowania, zgodziły jednego z gospodarzy jako stałego konserwatora rowów odpływowych za niewielką stałą opłatą roczną.

Konieczny tu jest pewien nacisk z góry ze strony władzy nadzorczej, t. j. starostwa lub też instytucji kredytującej meljoracje, t. j. Państwowego Banku Rolnego. Istotnie Państwowy Bank Rolny rozpoczął już kontrolowanie robót wykonawczych w latach ubiegłych i na mocy klauzuli umieszczonej w promesie, że w razie niszczenia urządzeń meljoracyjnych i braku ich konserwacji P. B. R. może zażądać przedterminowej spłaty wypożyczonej sumy, ma możność wywarcia nacisku na zarządy spółek, zmuszając je do przeprowadzenia konserwacyj wykonanych urządzeń meljoracyjnych. Sam nacisk jednak nie wystarczy; trzeba ułatwić, dać pomoc fachową i inicjatywę.

I tutaj wyłania się potrzeba inicjatywy ze strony samorządu. Niektóre powiaty, w których zostało zmeljorowane po kilka tysięcy hektarów w ostatnich latach i to przeważnie drobnej własności, już zajęły się tą sprawą i zaangażowały specjalistów, celem fachowej pomocy przy konserwacji urządzeń meljoracyjnych.

Sprawa konserwacji urządzeń meljoracyjnych była również jednym z głównych motywów założenia Powiatowej Spółki Meljoracyjnej w Łowiczu i w Radomiu. Sądzę, że w niedalekiej przyszłości w miarę rozwoju meljoracyj w Polsce, będą utworzone wydziały wodne na wzór wydziałów drogowych przy wydziałach powiatowych, ponieważ zakres potrzeb konserwacji urządzeń meljoracyjnych będzie stale wzrastał, a wysokość ulokowanych kapitałów w meljoracjach będzie w zupełności usprawiedliwiała konieczność wydatku, jaki trzeba będzie ponieść celem zorganizowania i nadania ustalonego kierunku sprawie konserwacji wykonanych robót meljoracyjnych.

PORADNIK DLA OPIEKUNÓW SPOŁECZNYCH.

I.

ZADANIA OPIEKUNA SPOŁECZNEGO, WYNIKAJĄCE Z USTAWY.

Od najdawniejszych czasów żyją obok siebie ludzie biedniejsi i zamożniejsi, chorzy i kalecy obok zdrowych. Od wieków też **miłosierdzie** każe mocniejszym, aby słabszym z pomocą przychodzili. Że się to jednak nie dzieje wszędzie z jednakową uwagą i chęcią, powstały we wszystkich państwach prawa, mające na celu zapewnienie wszystkim bezsilnym i bezradnym opieki trwałej lub pomocy chwilowej.

I w Polsce niepodległej wydano takie prawa o opiece społecznej, o ubezpieczeniach na wypadek choroby, niezdolności do pracy lub niezawinionego braku pracy.

Wśród tych ustaw państwowych znajduje się wydane w marcu 1928 r. **„Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o opiekunach społecznych".** Prawo to obowiązuje w całej Polsce za wyjątkiem województwa śląskiego. Opiekunów tych wybierają rady gminne, opieka tedy ma być już powszechną i stałą, jak powszechnemi i stałemi są w państwie gminy. Prawo, oczywiście nie składa całego ciężaru niesienia pomocy potrzebującym — na opiekunów. Ustawa o opiece społecznej przewiduje, że sprawami temi zajmować się mają i gminy i powiaty, i całe województwa — każde według możności swojej i potrzeby. Mają wszędzie powstawać zakłady opieki dla sierot, starców, kalek i innych nieszczęśliwców, mają być utworzone komisje opiekuńcze. W tym długim szeregu zakładów i urządzeń dobroczynnych, opiekunowie mają stanowić ostatnie ogniwo. Mają oni być okiem i uchem gminnych „komisyj opieki społecznej" lub wprost zarządów gminnych.

Zadanie to z natury rzeczy i z powodu niewielkiej jeszcze zasobności całego narodu naszego — jest bardzo trudne. Wypada przeto dobrze się zastanowić, jak zadaniu swemu mają opiekunowie odpowiedzieć, jak obowiązki swe wypełniać.

Przypomnijmy sobie nasamprzód, jakie obowiązki wkłada prawo na opiekuna, człowieka niezależnego, drogą wyboru powołanego na to stanowisko, mającego pełnić czynności swoje po — obywatelsku, bez zapłaty. A więc do opiekuna społecznego należy:

1. czuwanie, aby nad osobami opieki i pomocy potrzebującemi była roztoczona opieka, w granicach obowiązujących przepisów;
2. badanie z własnej inicjatywy, lub na żądanie zarządu gminy — Magistratu — osobistych lub majątkowych stosunków osób, korzystających lub mających korzystać z opieki społecznej celem ustalenia ich prawa do opieki, oraz rodzaju i rozmiarów niezbędnej pomocy;
3. udzielanie w wypadkach nagłych pomocy doraźnej ze środków na ten cel przez gminę — miasto przeznaczonych i w sposób przez nią — nieustalony;
4. komunikowanie zarządowi gminy — magistratowi — swoich spostrzeżeń i wniosków oraz składanie radzie gminnej — Zgromadzeniu gminnemu — Gminnej Komisji opieki społecznej — przynajmniej raz do roku wzgl. w miarę potrzeby — sprawozdań z działalności;
5. wykonywanie czynności, przekazanych osobnemi przepisami.

Takie oto są prawne obowiązki naszego opiekuna. Jak się ma on do tego zabrać?

Zacząć powinien od zapoznania się z okręgiem, który ma objąć swoją troską. A więc musi się dowiedzieć, ile tam przebywa istot ludzkich, które albo jeszcze albo już nie mogą zapracować na swe utrzymanie i nie mają nikogo, kto przez prawo obowiązany jest utrzymanie im to zapewnić; innemi słowy: wywiedzieć się, ile przebywa tam sierot ubogich i dzieci opuszczonych, ubogich, niedołężnych starców. Opieki potrzebują także ludzie w sile wieku, zdobywający środki do życia własną pracą, ale chwilowo chorzy, a nie należą przytem do kasy chorych; na zwykłe utrzymanie zarabiają, nic jednak nie odłożyli na wypadek choroby. — Niezdolnymi do pracy mogą być także ludzie w wieku dojrzałym, ale okaleczeli (np. ociemniali), ofiary wojny, nałogu pijaństwa i t. p. Zdolnymi wreszcie do pracy mogą być inni którzy są jej pozbawieni z przyczyn od nich niezależnych i nie pobierają zasiłków z Funduszu Bezrobocia... Obszerna jest dziedzina nędzy ludzkiej, jawnej i ukrytej, takiej, co już wyraźnie i głośno woła o pomoc, i takiej, która dopiero zaczyna brać w swe szpony istoty ludzkie.

Poznanie swojego okręgu nędzy nie jest łatwe jeszcze i dlatego, że zadaniem opiekuna jest nietylko doprowadzić do roztoczenia opieki tam, gdzie już o to głosem bolesnym woła choroba, nędza i opuszczenie, ale i tam, gdzie są tych widm objawy pierwsze, gdzie można skutecznie **zapobiec** ich wzrostowi.

Gdzie zbierać wiadomości? Wszędzie — to byłaby odpowiedź najwłaściwsza. A więc: urząd gminny, sołtys — źródła urzędowe. Proboszcz

miejscowy: ma on tyle zetknięć z ludnością z tytułu swego stanowiska, chrzci, błogosławi śluby małżeńskie, spowiada, odwiedza w chorobach ciężkich, że niewątpliwie zna dobrze całą swą parafję. Drugiem takiem nieurzędowem źródłem jest szkoła: nauczyciele i nauczycielki znają liczne rzesze dziatwy od strony zamożności i biedy jej rodziców i opiekunów.

Dalej, najlepszem może źródłem jest lekarz, o ile jest na miejscu przez czas dłuższy, a lepiej jeszcze, jeżeli to jest lekarz w **przychodni (ośrodku zdrowia)** powiatowej. Pracująca tam higjenistka, odwiedzająca chorych w ich mieszkaniach, bezpośrednio styka się z osobami, potrzebującemi pomocy. Ona również jest opiekunką społeczną: często skierowuje chorych do zakładów leczniczych, udziela dobrych rad co do sposobu życia zdrowego, a już napewno wie, gdzie pomocy rzeczywiście potrzeba.

Podobnem źródłem jest **szpital.**

Nie można pominąć wreszcie **więzienia.** Istnieją wszak osobne stowarzyszenia („Patronat opieki nad uwolnionymi z więzienia", stacja Pań Miłosierdzia pod wezwaniem św. Wincentego à Paulo i t. p.) opiekujące się albo tymi, co karę więzienia odbyli, albo — częściej jeszcze — rodzinami tych, co siedzą w więzieniu.

Opiekun sporządzi sobie rejestr tych wszystkich przez los ciężko dotkniętych i bezradnych istot ludzkich i prowadzić go będzie stale. Dla siebie może nie potrzebować spisywać, niejeden może zadowolić się pamięcią własną, ale przecież źródła pomocy sam nie znajdzie u siebie, musi więc przedstawić ten wykaz swojej komisji opieki społecznej lub urzędowi gminnemu.

* * *

Obok wywiadu powyżej opisanego, opiekun winien jednocześnie rozpocząć drugą czynność: **zapoznania się z tem, co już w dziedzinie opieki wykonywa się nasamprzód w jego okręgu, potem w jego powiecie, wreszcie w całej Polsce.**

A zatem: czy i gdzie jest żłobek dla niemowląt, podrzutków, dla dzieci kobiet pracujących poza domem, na ile miejsc jest urządzony, jak często są miejsca wolne, na jakich warunkach dzieci są przyjmowane.

Dalej: czy jest powiatowa lub gminna stacja opieki nad matką i dzieckiem, mieszcząca zwykle t. zw. „Kroplę mleka", zakład, gdzie matki karmiące mogą nabyć mleko odpowiednio przygotowane dla niemowląt. — Dowiedzieć się trzeba o ochronkach dla dzieci od 3 — 7 lat, zakładach otwartych, gdzie dzieci spędzają część dnia pod opieką odpowiedniej ochroniarki; o przytułkach dla starców, o zakładach wychowawczych dla dzieci w wieku od lat 14 — 20, gdzie młodzież otrzymuje oprócz utrzymania także naukę rzemiosła; zakładach świeckich i zakonnych (Albertyni, Salezjanie, Michalici i t. p.). Dobrze jest mieć wykaz szkół zawodowych w całem państwie, przy których są bursy dla pochodzących z dalszych okolic.

Trzeba wiedzieć, gdzie są zakłady dla ociemniałych, głuchoniemych i kretynów, dla alkoholików, zakłady świeckie i zakonne, na jaką ilość są obliczone i na jakich warunkach przyjmują. Zwykle trudno o miejsce, ale przecież można nieraz trafić na chwilę odpowiednią i dziecko da się umieścić.

Opiekun winien poznać oprócz zakładów jeszcze i Towarzystwa dobroczynności, które nie utrzymują wprawdzie zakładów, ale bardzo wiele czynią dla ulżenia nędzy ludzkiej. Do takich należy np. Towarzystwo Przeciwgruźlicze, Opieki nad dziewczętami, do walki z alkoholizmem („Trzeźwość", „Eleuterja") i t. d. i t. p.

Znając stan swojego okręgu działalności od strony potrzebujących pomocy, zapoznawszy się następnie z tem, co w tym okręgu czyni się dla zapobieżenia nędzy z inicjatywy władz i społeczeństwa, jak również z istniejącemi zakładami opieki w całym kraju, opiekun ma do spełnienia trzecie zadanie, aby się przygotować należycie do swych funkcyj, a mianowicie: zapoznanie się z ustawami i rozporządzeniami władz, dotyczącemi opieki społecznej.

Tu należą:

1. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. „o opiekunach społecznych i o komisjach opieki społecznej" (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Nr. 29 z r. 1929 poz. 267).
2. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 11 kwietnia 1929 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie ustanowienia opiekunów społecznych i sposobu wykonywania przez nich obowiązków. (Dz. U. R. P. z dnia 10 maja 1920 r. Nr. 30 poz. 29).
3. Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. „O opiece społecznej" (Dz. U. R. P. Nr. 92 poz. 726 z dnia 21 września 1923 r.).
4. Ustawa o Kasach Chorych z dnia 19 maja 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 44 poz. 272).
5. Ustawa o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia z dnia 18 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 67 poz. 650).
6. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 października 1927 r. o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa (Dz. U. R. P. Nr. 92 poz. 823).
7. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 19 lutego 1920 r.w sprawie **powołania do życia Pogotowi opiekuńczych dla dzieci** („Monitor Polski" z dnia 4 marca 1920 r. Nr. 52).
8. Ustawa o walce z alkoholizmem z dnia 23 kwietnia 1920 r. o ograniczeniach w sprzedaży napojów alkoholowych (Dz. U. R. P. Nr. 37 poz. 210).

Zapoznanie się z temi ustawami nie jest trudne. Najtaniej można się w nie zaopatrzeć, nabywając odpowiedni zeszyt Dziennika Ustaw, gdzie one zostały wydrukowane.

Komu trudniej jest samemu rozczytywać się w przepisach prawnych, niech śpieszy na wykład i naradę, urządzane przez Wydział Powiatowy dla opiekunów społecznych. Na tej naradzie wykładane są te przepisy w granicach, które mogą się przydać opiekunom.

* * *

Tak przygotowany opiekun, wsparty z jednej strony o gminną komisję opieki społecznej, lub urząd gminny, przeznaczających w dodatku pewne kwoty dla doraźnej pomocy do rąk opiekuna, będzie mógł odpowiedzieć swemu zadaniu: czuwania, aby nad osobami **potrzebującemi** opieki, była ona w miarę środków roztoczona, w granicach obowiązujących przepisów.

Zadanie to przedstawia wiele trudności. O nich pomówić trzeba. Na pierwszem miejscu wypada postawić badanie, kogo zaliczyć do prawdziwych ofiar nędzy. Często bardzo o pomoc zgłaszają się ludzie dość zamożni, skoro tylko dowiedzą się, że gdzieś coś jest do otrzymania. Często są to ludzie, którym niewątpliwie wiele brakuje do zaspokojenia potrzeb życiowych, wobec jednak szczupłych zwykle środków na ten cel przeznaczanych, musi się wybierać tych tylko, którzy są pomiędzy innymi — najbiedniejsi. I tu właśnie opiekun natyka się na wielkie trudności, zwłaszcza w większem mieście, lub na obszernym terenie, z tego właśnie powodu niedobrze znanych opiekunowi.

Są np. rodziny na wsi, mające małe gospodarstwa np. 3 morgowe, ale niezadłużone, z jednem dzieckiem, a obok nich 8 morgowy „bogacz", obarczony spłatami do połowy wartości gospodarstwa, i 6 dzieci do wychowania, z których jedno jest kretynem. Kto z nich biedniejszy?

Przy badaniu na miejscu, w mieszkaniu, trzeba pamiętać, że ci, którzy utrzymują schludnie otoczenie i osoby swoje, sprawiają wrażenie zamożniejszych od tych, którzy toną w niechlujstwie ciała i mieszkania. Znane jest doświadczenie żebraków: świadomie przybierają oni często odrażający wygląd, bo wiedzą, że czysto ubranych, umytych i uczesanych odprawia się od drzwi z niczem, jeszcze z wyrzutem, że taki nie wstydzi się żebrać, gdy cuchnącemu alkoholem i brudem coś dadzą bodaj dlatego, żeby się go prędzej pozbyć, a także nieraz z obawy przed jakąś obelgą lub napaścią ze strony człowieka o półdzikim wyglądzie. — Pomyłki takie są rzadkie w tych wypadkach, kiedy opiekun działa na małym terenie, od lat dobrze mu znanym; natomiast na terenie szerszym lub w miastach, gdzie można dziesięć lat mieszkać w jednej kamienicy i nie znać zupełnie tych, co mieszkają ze mną „pod jednym dachem" — mylna ocena czyjejś mniejszej lub większej nędzy jest częsta. I dlatego właśnie — jak to wyżej mówiliśmy, należy wiadomości zbierać z różnych źródeł: u proboszcza, w szkole, w poradni, u lekarza, w więzieniu, u dozorcy domu i t. p.

Jednorazowe zbadanie nie wystarcza. Stan zamożności może się zmieniać, opiekun więc musi mieć swoje sieroty, swych klijentów w stałej obser-

wacji. Ta obserwacja jest zresztą potrzebna dla sprawdzenia, czy udzielona zapomoga obrócona została rzeczywiście na przedmioty pierwszej potrzeby, a np. nie na pijaństwo, kupno jedwabnych pończoszek lub inne zbytki.

II.

ZADANIA, WYNIKAJĄCE Z POTRZEB ŻYCIA.

Czy opiekun społeczny w swej działalności ma się ograniczać do tego, co mu wskazują przepisy prawa? Odpowiedź musi wypaść przecząco.

Bardzo często prawo nie może przewidzieć wszystkiego, czego wymaga życie, przepisy prawne są więc nieraz uzupełniane lub poprawiane. Pamiętać zresztą trzeba, że przy spełnianiu pewnych obowiązków nie ma się na celu dogodzić prawu, lecz — zapobiec jakiejś potrzebie czy człowieka pojedyńczego, czy też szerszego ogółu. Np. jeżeli u wstępu na most widnieje napis: „jechać wolno”, to znaczy, że zarząd drogi zwraca uwagę na szkodliwość szybkiej jazdy dla konstrukcji mostowej, a już, jak to „wolno” ma wyglądać, pozostawia uznaniu i sumieniu powożącego. — Istnieje przepis policji ogniowej, żeby w każdej miejscowości zabezpieczano wodę na wypadek pożaru: rzeczą jest władzy miejscowej i ludności oznaczyć, w ilu miejscach i w jakich rozmiarach mają być te zbiorniki urządzone.

Tak samo istnieje konieczność roztoczenia opieki nad tymi, którzy jej potrzebują. A drogi, któremi się do tego zdąża, mogą być bardzo rozmaite. Należą tu także i opiekunowie społeczni. I jeżeli ustawa przepisuje, że zadaniem ich jest czuwanie, aby nad osobami, potrzebującemi opieki była ona roztoczona, w granicach **obowiązujących przepisów**, to znaczy, że od opiekunów nie można **wymagać** więcej, niż według przepisów prawnych potrzebujący mogą otrzymać. Ale czy opiekunowie nie mogą dać od siebie więcej? Tego nikt nie może im zabronić. Nie można od nich więcej żądać, ale nie można ich ograniczać.

I o to właśnie idzie. Skoro sprawa, którą załatwić usiłowano przez długie, długie stulecia — miłosierdzie, ma być teraz załatwiona z urzędu, na mocy prawa obowiązującego, opiekunowie występują w charakterze zastępców miłosierdzia, a czy miłosierdziu można postawić granice?

Ustawa mówi, że w każdej gminie ma być przynajmniej jeden opiekun. Już więc tutaj niema ścisłego określenia obszaru działalności dla jednego opiekuna. A jeśli przyjrzeć się rzeczywistości w dziedzinie opieki, to pokaże się, że i owa rzeczywistość zmusza wybranych przez radę gminną opiekunów do nieliczenia się z ograniczeniami ustawy. Przepisy mówią o tem, że wszędzie po gminach i powiatach mają być odpowiednie zakłady dla sierot i dzieci opuszczonych, dla chorych, żebraków i włóczęgów i t. p., że potrzebującym doraźnej pomocy ma jej dostarczyć gmina, w której przebywa ten

potrzebujący. W rzeczywistości jednak ani tych zakładów, ani tej gotówki nigdzie niema w dostatecznej ilości. Więc cóż ma czynić opiekun społeczny? Stwierdzić, że są potrzebujący, donieść o tem do urzędu gminnego, a zresztą nie troszczyć się o całą sprawę?

Postępowanie takie ani nie odpowiadałoby godności człowieka, postawionego na wysokości „urzędnika publicznego'', ani nie dałoby się pogodzić z prawdą życia, z ludzkiem czującem sercem. Opiekunowie będą tak postępowali, aby potrzebujący opieki otrzymać ją mogli w granicach najszerszych; inaczejby nawet nie mogli, skoro się blisko zetkną z nędzą i cierpieniem, bo są ludźmi żywymi, czującymi i spółczującymi.

Doświadczenie wielokrotne uczy, że opiekun w okolicy, gdzie niema wcale albo dostatecznej liczby zakładów opiekuńczych, a nawet na doraźne zapomogi szczupłe tylko grosze są do dyspozycji, może bardzo wiele zdziałać w swoim zakresie obowiązków. Przytoczymy szereg przykładów pracy takiego opiekuna bez pieniędzy i bez zakładów.

Idzie o umieszczenie sierot. Niema w pobliżu zakładu, schroniska dla sierot. Zdarza się jednak często, że są rodziny bezdzietne lub o jednem dziecku, które chętnie wzięłyby na wychowanie dziecko kilkoletnie. Trzeba jednak okrąg swój znać także i pod tym względem, trzeba znać te rodziny. Grozi tu bowiem niebezpieczeństwo, zwłaszcza na wsi. Tam chętnie nieraz przyjmują sierotę, bo mogą z niej mieć pomoc w domu i gospodarstwie: już 5-letnie dziecko kołysze niemowlę, pilnuje drobiu, potem awansuje na świniarka, a wreszcie na pasterza krów, później zaś idzie za zarobkiem w świat. Odpowiedzialności za niego niema żadnych, obowiązków względem niego również: a łyżka strawy i jakaś stara szmata na grzbiet — zawsze się znajdzie. I z umieszczaniem zatem trzeba być ostrożnym. W Galicji przed wojną Wydział Krajowy praktykował takie umieszczanie sierot po rodzinach za opłatą z krajowego funduszu ubogich pod nadzorem Wydziału powiatowego.

Pomoc w naturze może być udzielona nie tak już całkowicie, jak przy umieszczaniu na wychowanie. Często można znaleźć u kogoś obuwie lub części ubrania podniszczone, które przyjęte będzie z radością przez nędzarza, a które sam opiekun wyprosi i zaniesie. — Często można np. skłonić młode panienki do uszycia skromnej wyprawki (pieluszki, koszulki, kaftaniczki) dla jakiejś matki, oczekującej przybycia potomka. Powszechne przecież jest, że kobiety w czasie wojny zajmują się sporządzaniem bielizny dla walczących i rannych: podobnie można prowadzić wojnę bezkrwawą z nędzą codzienną!

Jak z ubraniem i bielizną tak może opiekun pośredniczyć z **dożywianiem:** skłonić kogoś, aby przyjmował na obiad jakiś przynajmniej czas jedno dziecko szkolne. Nieraz pieniężnej pomocy udzielić nie mogą miłosierni, ale do stołu bez trudu przyjąć mogą na czas jakiś. Albo — jak się to praktykuje — tu i owdzie na wsi w poznańskiem, że rada gminna uchwala,

ile i jakich środków żywności (mąki, kaszy, słoniny) ma każda rodzina dostarczyć ubogim we wsi, po które to środki zgłaszają się już ci sami ubodzy.

Tu i ówdzie magistraty miast lub sejmiki urządzają kolonje letnie dla dzieci lub półkolonje: zadaniem opiekuna jest pośredniczyć w tej sprawie, wybrać najbardziej potrzebującego chłopca czy dziewczynę i zalecić władzy.

W niektórych miejscowościach (u nas mało, częściej zagranicą np. we Włoszech) praktykuje się taki sposób, że jakieś Koło młodzieży wiejskiej porozumiewa się np. ze stowarzyszeniem spółdzielczo - spożywczem w mieście i kilkunastu chłopców wymizerowanych w murach miejskich przez 10 miesięcy znajduje umieszczenie na wsi; członkowie Koła młodzieży rozbierają ich między siebie na przeciąg kilku tygodni. Rola opiekuna jako inicjatora w tym wypadku może być bardzo doniosła.

Trafia się nieraz, że ktoś nie jest poinformowany należycie o prawach swoich co do otrzymania świadczeń z Funduszu bezrobocia lub Kasy chorych. — Opiekun, obznajmiony z przepisami prawnemi w tej dziedzinie, może doradzić i wskazać drogę właściwą.

Opiekun może wskazać zakład leczniczy, albo zawiadomić lekarza sejmikowego lub higjenistkę, którzy ułatwią umieszczenie.

Ważną jest nieraz pomoc matkom - dziewczynom uwiedzionym w dochodzeniu ojcostwa: opiekun może doradzić, lub spowodować doradę, jak sobie ma taka matka postąpić (istnieją przy niektórych Wydziałach Biura porad prawnych). Uzyskanie alimentów zapobiegłoby oddaniu dziecka na zmarnowanie, albo umieściłaby je matka, zwłaszcza, jeśli to jest służąca, za opłatą w lepsze ręce, albo sama opiekowałaby się niem przez czas karmienia, co jest wielkiej wagi czynnikiem dla całego życia człowieka. Przeprowadzenie jednego takiego procesu o alimenta nietylko uchroni od upadku jedną kobietę i jedno dziecko, ale niewątpliwie wpłynie ostrzegająco i hamująco na innych lekkomyślnych ludzi w okolicy.

Nieraz np. robotnik dopiero zaczyna przepijać swój zarobek, pozostawiając żonę i dzieci bez chleba. Kobieta nie może sobie dać rady. Można zwrócić się do zarządu zakładu przemysłowego, w którym pracuje i prosić o interwencję, o zagrożenie wypowiedzeniem pracy, o wypłacanie zarobku do rąk żony i matki. Innym razem może opiekun w porę ustrzec od zmarnowania całego majątku przez hulakę i utracjusza, powodując oddanie go pod kuratelę sądową. Wiedząc, jakiem źródłem nieszczęścia jest pijaństwo i jak w tym wypadku znaczy wiele zmniejszenie okazji do pijaństwa — opiekun może dać inicjatywę do ścisłego przestrzegania ustawy o walce z alkoholizmem.

Powyższe przykłady nie wyczerpują oczywiście wszelkich postaci pomocy, jaką może okazać opiekun, przyjąwszy wypadek, że niema w jego okręgu ani w powiecie żadnego zakładu opiekuńczego i niema żadnych gotowych pieniędzy do rozdawania pod postacią pomocy doraźnej.

Jeżeli w taki sposób mogą postępować i postępują rzeczywiście ludzie dobroczynni, nie mający charakteru osoby jakby urzędowej, to o ileż łatwiej to wypadnie opiekunom społecznym. Będąc mianowani przez władzę, mając odznaki zewnętrzne, mogą bez skrępowania wszędzie wejść, o wszystko prosić. Pewni mogą być przyjęcia życzliwego, gdyż to że zostali wybrani z tysiąca innych ludzi, dowodzi, iż godni są zaufania. Po paru latach pracy, obudzi się względem nich także wiara, że znają już najlepiej prawdziwie potrzebujących, a wówczas każdy chętnie skorzysta z ich pomocy w niesieniu ulgi cierpiącym.

Inż. Jerzy Bajkiewicz
Kierownik Oddziału Drogowego
Sejmiku Warszawskiego.

BRUKI.

W artykule p. t. „Szosy, czy bruki“ z dnia 19 maja 1929 r., umieszczonym w 20 numerze „Samorządu“, wyraziłem swój pogląd, dotyczący przewagi bruków nad jezdniami szabrowanemi tak w sensie ich kosztów budowy, jakoteż i utrzymania. Zwłaszcza ten ostatni czynnik wydatnie się zaakcentował w zestawionej tablicy porównawczej („Samorząd“ r. 29 str. 355). Podkreślam to z naciskiem z uwagi na b. ciężki stan finansowy ogólny i na niepomiernie trudne warunki zdobycia pieniędzy na inwestycje drogowe w szczególności. Sprawa stałych funduszów drogowych, aczkolwiek z wielkiem uznaniem była rozpatrywana już na pierwszym Kongresie drogowym, jak dotąd nie przyoblekła się w prawne formy, które ugruntowałyby stałe i pewne źródła pieniężne na cele wyłącznie drogowe. To też, gdy chodzi o budowę dróg kołowych i dalsze ich utrzymanie w tak ciężkich obecnie warunkach pieniężnych, każdy posunięty krok w tej sprawie winien mieć wybitne cechy oszczędnej gospodarki.

Oszczędność bywa dwojaka: pierwsza, wypływająca z dokładności i sumienności wykonywanych prac i druga — jako wynik zastosowania tego lub innego systemu robót, lub doboru materjałów, co już ściśle wiąże się z pewnym okresem czasu. Gdyby gmina mogła powziąć uchwałę o pokrywaniu kosztów budowy dróg przez 2-3 pokolenia, a więc w znacznie dłuższym okresie czasu, racjonalniej byłoby zastosować jezdnię droższą za to trwalszą, wygodniejszą do jazdy, zdrowszą pod względem sanitarnym, no i znacznie ekonomiczniejszą w kosztach konserwacji, lecz do tego niezbędny jest długoterminowy kredyt i w dodatku przy niskiej stopie oprocentowania. Niestety, rozbieżność w pojmowaniu samej gospodarki drogowej jest jeszcze tak wielka, że niekiedy uzyskanie uchwały na ułożenie twardej nawierzchni w tej lub innej gminie nie zawsze jest do pokonania pomimo przekonywujących argumentów, a cóż dopiero mówić o ustaleniu zasad jej finansowania.

Odnośnie pierwszego rodzaju oszczędności pragnąłbym zwrócić uwagę samorządów gminnych na pewne fakty, jakie w wielu jeszcze gminach

dają się zauważyć. Przedewszystkiem — budowa dróg gminnych lub technicznie opracowanych planów. Narzekamy na przykre i niechlujne przejazdy przez osiedla wiejskie, gdzie powszechnie panuje ciasnota, brud, wgradzanie się w drogę, gdzie niema dostatecznych odpływów dla opadów atmosferycznych i t. d. Otóż należy sobie uprzytomnić, że w skupieniach wiejskich i miejskich ze względu na chaotyczne ich dotąd zabudowanie się, uregulowanie przejazdów w sensie nadania im cech estetyczno-zdrowotnych bez wykonania pomiarów i niwelacji i sporządzenia planów jest nie do pomyślenia. Trafne ustalenie poziomu jezdni w stosunku do wód gruntowych i rozlewów wiosennych wymaga szczegółowej niwelacji podłużnej, aby jezdnia nie była narażana na stałe podmakanie, co w dalszej konsekwencji powoduje łatwe jej przerżnięcia, a z drugiej strony niepotrzebne podniesienie trasy powoduje nadmiar robót ziemnych, co znów podraża budowę. Odwodnienie, jako kardynalna zasada dobrze zbudowanej drogi, nie może być spełnione inaczej, jak po uprzedniem sporządzeniu planu sytuacyjnego, wyszukaniu odpowiednich spadków, naniesieniu rowów odpływowych i niwelacji ich dna. Nawet napozór tak drobna sprawa, jak sadzenie drzewek przy drodze, również wymaga sporządzenia planu sytuacyjnego, by drzewka zajęły właściwe miejsca, a nie wypadły np. tuż przy słupach drogowskazowych, na zjazdach albo na rogach, co się często spotyka. Słowem, budowa jakiejkolwiek drogi bez planu zawsze będzie posiadała wiele braków i spowoduje niepotrzebne koszty. W samych robotach ziemnych oszczędność, wypływająca z racjonalnie zaprojektowanego profilu podłużnego, może być b. znaczna, nieraz wielokrotnie przewyższająca koszty sporządzenia studjów i planów. Dla orjentacji wystarczy zaznaczyć, że w nizinnych terenach na bieżący kilometr drogi, przeciętnie wypada około 3.000 $m.^3$ robót ziemnych i przy zaoszczędzeniu ich w ilości około 100 metrów, czyli 3,3%, już mamy pokryte koszty studjów i planów.

Drugą bardzo złą stroną w budowie dróg jest układanie bruków na świeżych nasypach. I tu należy sobie uprzytomnić, że ziemia nasypowa jest pulchną i wymaga dość dużo czasu na swe uleżenie, przeto jezdnia brukowana na świeżych nasypach już w parę tygodni zapada się, staje się wichrowatą i nawet pokolejoną. Tego unika się przez przesunięcie robót brukarskich do następnego roku po robotach ziemnych, a choćby w parę miesięcy po tych ostatnich. Jeśli droga już koniecznie ma być wykończona w jednym roku budżetowym, to najlepiej roboty ziemne wykonać wczesną wiosną, a brukowanie odłożyć choćby do połowy lata, otwierając ruch kołowy zaraz po wykonaniu, a nawet w czasie wykonywania robót ziemnych. Miesiące maj i czerwiec dają maksymalne opady atmosferyczne i wtedy przy stałym ruchu kołowym ziemia nasypowa znakomicie się ulega.

Przejdźmy teraz do materjałów i robót brukarskich.

Nie wszędzie już na powierzchni naszych pól możemy znaleść kamień polny, a nawet i tam, gdzie się jeszcze znajduje, nie zawsze on odpowiada celowi, jako właściwy materjał na jezdnie drogowe. Po pierwsze w wielu miejscach kamień ten jest wielokrotnie przebrany, pozostaje więc albo drobiazg, albo też głaz fundamentowy; po drugie dogodniejsze warunki jazdy, wzgl. większa wytrzymałość jezdni wymagają solidniejszej jej struktury, osiągniętej, powiedzmy, przez użycie dużych kostek rzędowych. Z tych też względów podaję poniżej kilka typów jezdni brukowanych, najczęściej stosowanych na drogach podmiejskich.

W szeregu ich pomieszczam: bruk ze zwykłych kamieni polnych, t. zw. „dziki bruk“ z kamieni łupanych, półbruczek z nieforemnych kostek małych, bruczek z małej kostki wymiarowej i bruk z pieńków lub dużej kostki rzędowej.

Bruk z kamieni polnych, najskromniejszy pod względem wyglądu i wygód nie zawsze jest tańszy od innych rodzajów bruku, a z uwagi na jego dobre ułożenie może najtrudniejszy. Brukarze nie wierzą, by z tak skromnego materjału można wykonać solidną jezdnię, odnoszą się do tych robót sceptycznie, dając w wyniku rezultaty przeważnie nieszczególne. Oczywiście dużo jest temu winien brak odpowiedniego dozoru w wyborze kamienia, lecz również duża wina spada na brak wyszkolonych brukarzy, o czem zresztą już pisałem we wspomnianym na wstępie artykule „Samorządu“. Istotnie, na drogach gminnych przeważnie daje się zauważyć nie brukowiec, lecz różne odpadki kamienne, z których trudno ułożyć trwałą jezdnię.

Dobra jezdnia może być ułożona tylko z kamieni sortowanych, a więc tak wybieranych, aby kamień nie był spróchniały, aby jego twardość była możliwie jednolita, aby wysokość poszczególnych kamieni była ograniczona od 15 do 20 cm., aby czoło ich było możliwie płaskie i kształtu foremnego.

Taki brukowiec ceni się o wiele drożej, lecz wzamian za to znacznie podnosi wytrzymałość jezdni. Przed użyciem brukowiec winien być przyjęty komisyjnie i zdanie fachowca w ocenie przydatności tego materjału winno mieć głos decydujący. Tam, gdzie przeważa ciężka jazda, można podnieść wytrzymałość bruku przez wybrukowanie podłoża, otrzymując w ten sposób bruk podwójny, albo też przez użycie pod brukiem jezdni kilkunastucentymetrowej warstwy tłucznia lub żwiru. Ostatnie dwa sposoby bardzo sprzyjają rozłożeniu ciężaru na znacznie większą powierzchnię gruntu, przez co podłoże gruntowe nie tak łatwo poddaje się naciskowi wozów ciężarowych.

Dobrze ułożony bruk na warstwie tłucznia nawet przy dość intensywnym ruchu ciężarowym, może przetrwać kilkanaście lat bez większych poprawek, czego z wielu dróg podwarszawskich mamy przykłady. Oczywiście bruk tak kosztuje prawie podwójnie, w stosunku do bruku pojedyńczego.

Nie dość jest drogę brukowaną wybudować, należy ją również, jak szosę, stale konserwować, czego nie zawsze nasze administracje drogowe przestrzegają. Rzadko się niestety spotyka wiosenne przebicie tarankiem jezdni brukowanej ułożonej przed rokiem czy dwoma laty, lub zasypanie szczelin w bruku świeżym tłuczniem, czy żwirem, a choćby wreszcie częściowe przebrukowanie mniejszych kolei, dołów i t. p. Taki pożyteczny zabieg techniczny prawie wszędzie spotyka się zaraz z ostrą krytyką, posiłkującą się fałszywym argumentem, jakoby w ten sposób niepotrzebnie wyrzuca się grosz publiczny. W rezultacie bruk służy często póty, póki kamienie w jezdni się nie powywracają, aż wreszcie tę drogę brukowaną zaczynają wszyscy omijać.

Otóż należy sobie zdać sprawę, że wskazane zabiegi bardzo korzystnie wpływają na zwiększenie wytrzymałości jezdni i właśnie z chwilą ukazywania się małych wgłębień, kiedy to jeszcze niewielkim kosztem daje się naprawić, należy to wykonać, by wkrótce uniknąć gruntownych, a wtedy już znacznie droższych przeróbek.

I jeszcze jedna uwaga. Bruki, które pracowały w zaniedbaniu około 20 lat i starły się przez jazdę do połowy, nie nadają się do przekładania, gdyż małe i koślawe kamienie nie mogą dać pożądanych wyników. Lepiej zatem taki kamień przetłuc na tłuczeń, a na bruk sprowadzić nowy materjał.

Drugi z kolei rodzaj bruków — t. zw. „dziki bruk“ zaczyna wchodzić w coraz większe użycie. Jest on przygotowywany w kamieniołomach i wyrób jego polega na tem, że podczas łamania skał, większe głazy płytują na brukowce o wysokości od 12 do 17 cm., którym z jednej strony starają się nadać powierzchnię mniej więcej płaską, a boki ścięte, by łatwiej do siebie przystawały. Taki brukowiec, jako pochodzący ze skały jednolitej, jest znacznie trwalszy, gdyż ściera się równomiernie, lecz trudniej go układać w jezdni i bruk z niego posiada duże szczeliny, których trudno uniknąć bez przycinania poszczególnych kamieni. Przycinanie kamieni znacznie wpływa na uszczelnienie takiego bruku i daje przyjemną jazdę, lecz wzamian obniża wydajność pracy brukarzy do 40% w stosunku do ilości układanych metrów bruku zwyczajnego. Biorąc jednak pod uwagę, iż koszt robocizny brukarskiej przeciętnie stanowi 20% kosztów materjału, to chętnie zdaje się skłonimy się do stosowania solidniejszej roboty, by za stosunkowo małą nadpłatę robocizny otrzymać znacznie większe oszczędności przez powiększenie trwałości bruków przycinanych, a pozatem i większych wygód w jeździe.

Bruk tego rodzaju wytrzymuje bardzo duży ruch ciężarowy i można go z powodzeniem układać na traktach tranzytowych, wobec czego jest do zalecenia. Cena jednostkowa tego bruku w stosunku do bruku z kamieni polnych jest wyższa około 20-25%, oczywiście dla tych miejscowości,

które nie posiadają kamieni polnych i dla których te ostatnie należy sprowadzać koleją.

Trzeci rodzaj bruków stanowi t. zw. półbruczek, polegający na inkrustacji jezdni z nieforemnych kostek o przeciętnych wymiarach 9—11 cm. $\times$ 9—11 cm. $\times$ 9—11 cm.

Półbruczki zazwyczaj układa się na fundamencie trwalszym, a więc na starej wyremontowanej szosie, na starym bruku, wzgl. na warstwie żwiru lub leszu. Pierwsze 2 typy jezdni, jako mocniejsze mają zastosowanie na drogach powiatowych o dość dużym ruchu kołowym, zaś 2 ostatnie również dobrze wytrzymują ruch ciężarowy na drogach gminnych.

Tam, gdzie jest obfitość kamieni polnych, sprawa fundamentu i jezdni rozwiązuje się sama przez się: fundament (podkład) brukuje się z nieco gorszych kamieni polnych, o średnim wymiarze 12 cm., zaś na jezdnię płytuje się większe głazy na nieforemną kostkę o wymiarach podanych wyżej, przyjmując jako niezłomną zasadę maksymalne wahanie się jej wysokości do 2 cm. Jest to niezbędne ze względu na możliwość dobicia bruku w jezdni dla nadania mu przez to większej wytrzymałości.

Przypomnę Sz. Czytelnikom, że w tego rodzaju brukach pomiędzy spodem półbruczku a wierzchem fundamentu (podkładu) pożądana jest maksymalna odległość około 5 cm.; odległość ta podczas dobijania jezdni dla wyrównania profilu poprzecznego zmniejsza się i jeśliby poszczególne kostki w wysokości swej wahały się w granicach 5 cm., to przy dobijaniu bruku górnego jedne kostki przy dalszem uderzaniu tarankiem wgłębiałyby się w bruk (podkład) dolny, deformując ten ostatni i naruszając jednocześnie jednolitość wytrzymałości fundamentu, zaś mniejsze kostki zawisałyby w ośrodku piaszczystym, a stąd powstałaby duża różnorodność wytrzymałości kostek na ucisk, co w dalszej konsekwencji spowodowałoby wgłębienia, garby, wzgl. koleje w jezdni. Defekty te również mogą powstać z dużej różnicy w wymiarze główek, jako też z bardzo małej powierzchni spodu kostek. Z tych też względów zgóry określone warunki techniczne w przedmiocie ograniczenia przyjęć tego rodzaju materjałów przez odnośne komisje są nieodzowne.

A zatem decydującemi warunkami o wytrzymałości takich bruków są: możliwie jednolita wysokość poszczególnych kamieni, wahająca się w granicach 1,5 do 2 cm.; możliwie foremne i równomierne wymiary główek kamieni, o maksymalnie dopuszczalnej różnicy powierzchni do 50% z zachowaniem minimalnej powierzchni spodu kostki, stanowiącej 2/3 powierzchni główek.

Warunki te tak w umowie jak i przy odbiorze materjałów nie mogą być pominięte.

Bruk tego rodzaju bez ścisłego sortowania kamieni i przestrzegania wymienionych warunków technicznych nie da pożądanych wyników.

Drugim bardzo ważnym warunkiem trwałości robót brukarskich jest stosowanie wyłącznie dla jezdni (a nie dla spodniego bruku) piasku mułkowatego, zawierającego około 10% gliny; piasek czysty i grubo ziarnisty (np. rzeczny) jest tu nieodpowiedni. Przy stosowaniu półbruczków wogóle nastręcza się uwaga, aby roboty te były wykonywane sposobem gospodarczym, jako dającym większą gwarancję ich wytrzymałości. Na tę drogę wszedł już zarząd drogowy w Mławie, który we własnym zakresie wyrabia półbruczki ze zwykłego kamienia polnego, zużywając go u siebie i częściowo zaopatrując nim inne powiaty. Tytułem próby bruk taki na starej szosie i na zaprawie cementowej ułożono w b. roku na odcinku drogi państwowej w obrębie st. Modlina.

Nieco lepszym i trwalszym lecz znacznie droższym jest z kolei bruk ze średniej foremnej (wymiarowej) kostki. Tę grupę jezdni stanowią kostki znacznie lepiej i staranniej obrobione. Warunki przyjęcia tych kostek dopuszczają maksymalne odchylenia do 2 cm. dla każdego wymiaru (długości, szerokości i wysokości). Przeważnie znajdujemy w produkcji dwa ich typy: 8-10 cm. $\times$8-10 cm. $\times$8-10 cm., lub 9-11 cm. $\times$9-11 cm. $\times$9-11 cm. Jezdnie z tych kostek dają się układać w wiązaniu krzyżowem, t. j. przekątniami wzdłuż osi drogi lub wachlarzowo, nadając nawierzchni efektowny i miły dla oka rysunek. Zalewanie spodu zaprawą cementową nie wiele decyduje o wytrzymałości, bowiem spoiny szlamowane mułkowatym piaskiem również bardzo dobre dają wyniki, czego przykładem mogą służyć jezdnie takie na wielu b. ruchliwych ulicach stolicy, a zwłaszcza na ulicy Bonifraterskiej pomiędzy ul. Franciszkańską a zakładem dla umysłowo chorych. Bruk ten z kostki granitowej na starej szosie ułożono w 1911 r., a więc pracuje już 18 lat bez renowacji. Ciężarowy ruch towarowy tej ulicy jest b. duży; ulicą tą idą przeważnie ciężko naładowane wozy z dworca Gdańskiego.

Bruk z małej kostki o spoinach zalewanych tłustą zaprawą cementową wymaga solidnego fundamentu w postaci starej dobrze wyremontowanej szosy, przełożonego i dobrze ubitego bruku, a jeszcze lepiej — płyty betonowej. W przeciwnym razie niewiele pomoże zaprawa cementowa, gdyż podkład nie byłby zdolny oprzeć się naciskowi kół, kostki bowiem przeważnie odgrywają rolę warstwy ścieralnej, a podłoże fundamentu, który w miarę ew. wgłębiania się w grunt powoduje kruszenie zaprawy i zapadanie się kostek. Ta sama kostka ułożona również na mocnym fundamencie lecz szlamowana piaskiem, z równym skutkiem wytrzymuje b. duży ruch ciężarowy, a bruki takie są tańsze od poprzednich, elastyczniejsze, a więc i cichsze podczas jazdy.

Do ostatniej grupy bruków zaszeregowałem pieńki o przeciętnej wysokości 16 cm. Są one układane wprost na podłożu piaszczystem na drogach o intensywnym ruchu kołowym, przeważnie ciężarowym.

Układanie tych kostek bywa dwojakie: rzędami prostopadle do osi drogi, względnie pod kątem 45° do niej. Trwałość tych bruków, jak i z dużej kostki rzędowej jest w bardzo dużym stopniu zależna od ich dobicia, a to ostatnie osiąga się tem skuteczniej, im więcej w trakcie ubijania używamy wody. Wadą tych bruków jak i wogóle bruków kostkowych, jest szybkie obłupywanie i zaokrąglanie się kantów, aczkolwiek dla półbruczku i bruków z małych kostek nie jest to tak dużą przeszkodą w jeździe, jak w brukach z dużych pieńków lub z kostek rzędowych; pozatem jest to bruk kosztowny, nie daje on takich efektów i wygód w jeździe, jakie mamy na jezdniach z małych kostek układanych wachlarzowo i posiadających dużą ilość spoin, b. pożądanych w celu zwiększenia przyczepności kopyt końskich. Bruki tego rodzaju przedewszystkiem winny mieć zastosowanie tam, gdzie przeważa ciężarowy ruch tranzytowy; również pożądany jest na zjazdach (t. zw. fartuchach), gdyż stosunkowo mało utrzymuje się na nim błota; na obrukowaniach torów kolejowych, na przejazdach, a większe kostki podłużne dobrze służą, jako opory (obrzeża) dla dróg szabrowanych i asfaltowanych.

* * *

W krótkim przeglądzie powyżej wymienionych jezdni brukowanych nie poruszyłem jednego b. ważnego czynnika: wytrzymałości (trwałości) poszczególnych bruków, jednocześnie z uwzględnieniem kosztów ich budowy i utrzymania. Powojenny ruch kołowy zasadniczo tak bardzo różni się od ruchu przedwojennego, że opieranie się na statystyce przedwojennej w zestawieniu do ruchu obecnego prowadziłoby do wniosków co najmniej mylnych. Okres czasu powojenny jest znów za krótki, aby rezultaty obecnej statystyki mogły przesądzać sprawę rentowności tych lub innych bruków, to też narazie ograniczam się tylko do pewnych uwag, które mniej więcej pod tym kątem widzenia stale nastręczają się na podstawie kilkunastoletniej obserwacji.

Odnośnie bruków ze zwykłych kamieni polnych należałoby zaznaczyć, że wytrzymują one nieźle średni ruch kołowy, przeciętnie do tysiąca wozów dziennie, jednak w tych warunkach pracy wymagają już przekładania co 3-4 lata i o ile w międzyczasie tych przekładań są odpowiednio konserwowane, a zwłaszcza przebijane na wiosnę, kiedy podłoże jeszcze dużo zawiera w sobie wilgoci. Na klinowanie bruku tłuczniem lub żwirem i posypywanie piaskiem pieniędzy nie należy żałować. Ponieważ przy każdem przekładaniu bruku dodaje się świeżego brukowca, pewien odsetek i to coraz większy w miarę postępu czasu, należy przyjąć, że w ciągu maksymalnie 40 lat jego pracy i w warunkach wskazanych wyżej dodaje się brukowca około 100%, t. j. tyle, ile go potrzeba na pierwotne zabrukowanie jezdni. A zatem w kalkulacji rentowności tego bruku trwałość jego należałoby obliczać na 20 lat. W ciągu zaś tego okresu czasu koszta przekła-

dania i konserwacji zwykle sięgają kosztów pierwotnej budowy jezdni, co pozwalałoby przypuszczać, iż bruk tego rodzaju po uwzględnieniu kosztów renowacji i konserwacji wytrzymuje tylko 10 lat. Przyjmując dalej koszt ułożenia 1 m. kw. jezdni z kamieni polnych średnio 10 zł. (powiaty podstołeczne), przyjdziemy do wniosku, że rocznie na budowę i konserwację średnio wykładamy 1 zł. na 1 m. kw. bruku. Oczywiście w rachunku tym są pominięte odsetki od wykładanych na budowę i utrzymanie kapitałów.

Stosując analogiczne rozumowanie do jezdni wyłożonej małą granitową kostką na twardem podłożu (stara dobrze wyremontowana szosa lub bruk), oraz obserwując te fragmenty ulic w stolicy, które od 1911 roku przetrwały bez remontu i nadal są w stanie dobrym, należałoby przyjść do wniosku: bruki te winny przetrwać nie mniej niż 25 lat, wytrzymają one ruch przynajmniej dwa razy większy od bruków zwykłych; po użyciu materjał kamienny można jeszcze użyć na tłuczeń wzgl. mozajkę chodnikową, oraz jazda po takich brukach daje duże oszczędności w utrzymaniu wozów i samochodów. Koszt ułożenia 1 m. kw. takiej jezdni wraz z materjałem w warunkach podstołecznych przeciętnie wynosi około 32 zł., a doliczając do tego koszt twardego podłoża, który w postaci starej szosy lub bruku oceniam na 8 zł., całkowity koszt 1 m. kw. takiego bruku wypadnie około 40 zł.

Rozkładając ten wydatek na 25 lat, roczny koszt budowy i utrzymania takich bruków wypadłby maksymalnie na 1 zł. 60 gr., nie odliczając wartości materjału, jakiby potem zawsze pozostał.

Podobne obliczenie w stosunku do półbruczków również układanych na starej szosie lub bruku zwykłym, wykaże, iż roczne obciążenie na budowę i konserwację wynosi 1 zł. 20 gr. - 1 zł. 30 gr., a więc w kosztach zajmują one pośrednie miejsce pomiędzy brukiem z kamieni polnych, a kostką wymiarową. Powyższe liczby, aczkolwiek w ścisłem obliczeniu mogą ulec pewnym odchyleniom, zwłaszcza, że dla różnych miejscowości będą odmienne warunki budowy, to jednak są wystarczającem tłem porównawczem dla zorjentowania się w wyborze rodzaju jezdni.

Różnice kosztów tych trzech bruków nie są duże; nie należy zapominać, że półbruczki w stosunku do bruków zwykłych są napozór droższe o 25%, stosunkowo wytrzymują znacznie większy ruch kołowy, a sama jezdnia z półbruczku jest o wiele równiejsza i wygodniejsza do jazdy. Zresztą, tam, gdzie intensywność ruchu dziennie przekracza 1000 tonn, stosowanie półbruczku staje się nieodzownem i w sensie oszczędności już wytrzymuje rachunek.

W stosunku zaś do jezdni szosowanych otrzymujemy wprost uderzające różnice. Przy 5 m. szerokości jezdni roczne koszta utrzymania 1 km. jezdni brukowanych wynoszą według wyżej podanych zestawień 5000,

6.250 i 8000 zł., gdy tymczasem roczne utrzymanie 1 km. jezdni szabrowanych na niektórych podstołecznych drogach sięgają 15.000 zł. przy ruchu, nie przekraczającym nawet 1000 tonn dziennie!

Zestawienie to jest dość wymownym argumentem do ubiegania się o specjalny fundusz drogowy, a który na drugim Kongresie drogowym był główną osią obrad uczestników Kongresu. Nie wolno nam dłużej zwlekać z ustaleniem poważniejszych źródeł pieniężnych, któreby chorobliwą dziś gospodarkę drogową postawiły na nogi, gdyż, wyrzucając niepotrzebnie co rok olbrzymie miljony, godzimy przedewszystkiem w swój własny dobrobyt.

St. Gliszczyński.

SZKOLNICTWO POWSZECHNE.

I. OBOWIĄZEK SZKOLNY.

Sprawa nauczania powszechnego jest zasadniczo unormowana na ziemiach Rzeczypospolitej Konstytucją.

Art. 118 ustawy konstytucyjnej orzeka, iż w zakresie szkoły powszechnej nauka jest obowiązkowa dla wszystkich obywateli Państwa. Czas, zakres i sposób pobierania tej nauki określi ustawa.

W związku z Konstytucją Państwo starało się przedewszystkiem unormować sprawę obowiązku szkolnego, jednak ten obowiązek nie jest dotychczas we wszystkich dzielnicach równomiernie unormowany.

W b. zaborze rosyjskim wprowadzony został obowiązek szkolny dla województw centralnych dekretem z dn. 7 lutego 1919 r. (Dz. Ust. Nr. 14. poz. 147) Obowiązek ten rozciągnięto rozp. Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1922 r. (D. U. 114 poz. 1030) na ziemie wschodnie oraz rozp. Rady Ministrów z dnia 16 marca 1923 r. (D. U. 31 poz. 192) na ziemię Wileńską. Jednak w praktyce, o ile chodzi o województwa wschodnie, przymus szkolny dopiero zaczęto stosować od dnia 1 września 1928 r. (D. Urz. M. W. R. i O. P. Nr. 7. poz. 117).

W b. zaborze rosyjskim obowiązek szkolny rozpoczyna się 1 września tego roku kalendarzowego, w którym dziecko kończy 7 lat życia i trwa lat 7. Według dekretu istnieje obowiązek kształcenia dziecka przez lat 7, ale nie koniecznie uczęszczania do szkoły powszechnej. Można również kształcić dziecko w szkole prywatnej, o ile posiada koncesję, wydaną przez radę szkolną powiatową lub nawet w domu, ale w tym wypadku inspektor szkolny może poddać dziecko egzaminowi, sprawdzającemu otrzymane wykształcenie, a w razie ujemnego wyniku egzaminu zapisać z urzędu do szkoły publicznej.

Dla kontroli dzieci w wieku szkolnym prowadzi opieka szkolna spis dzieci, zamieszkałych w okręgu szkolnym.

Rodzice, zaniedbujący zgłoszenia dzieci w wieku szkolnym do szkoły powszechnej, podlegają karom szkolnym, wymierzonym przez dozory szkolne do wysokości 100 zł. grzywny lub 5 dni aresztu.

Rodzice lub opiekunowie dzieci opuszczających naukę szkolną bez usprawiedliwienia, są karani przez dozory szkolne grzywnami do 40 zł. lub aresztem do 2 dni.

Od orzeczenia dozoru szkolnego przysługuje ukaranym prawo odwołania się w terminie 14-dniowym do powiatowej rady szkolnej.

Na ziemiach wschodnich do czasu wprowadzenia samorządu szkolnego kompetencje dozoru szkolnego w zakresie wykonania obowiązku szkolnego sprawuje inspektor szkolny, kompetencje opieki szkolnej — kierownik szkoły.

W b. zaborze austrjackim na zasadzie ustawy sejmowej z dn. 23. V 1895 r. „o zakładaniu i urządzaniu publicznych szkół ludowych i posyłaniu do nich dzieci" obowiązek szkolny zaczyna się z ukończonym 6 rokiem życia i trwa w miastach, posiadających szkoły siedmio-klasowe lat 7, w innych miejscowościach lat 6. Ewidencje dzieci, uczęszczających do szkół, prowadzą rady szkolne miejscowe, a kary za niewypełnianie obowiązku szkolnego nakłada rada szkolna okręgowa.

W b. zaborze pruskim na zasadzie powszechnego prawa krajowego (Cz. II. Tyt. XII. §. 43 — 48) dla woj. Poznańskiego, a na zasadzie ordynacji szkolnej dla szkół elementarnych w prowincji pruskiej z r. 1845. dla województwa Pomorskiego obowiązuje przymus szkolny, zaś rozporządzenie Ministra b. dzielnicy pruskiej z 10 maja 1920 r. wprowadziło obowiązek szkolny dla dzieci w wieku od 7 — 14 lat. Kary za nieposyłanie dzieci do szkoły są wymierzane na podstawie rozporządzeń władz szkolnych w trybie zarządzeń miejscowych władz policyjnych.

Na Śląsku obowiązek szkolny trwa od 6 do 14 roku życia.

II. SAMORZĄD SZKOLNY.

Nadzór nad gospodarką szkół powszechnych ustawowo sprawuje odrębny samorząd szkolny, t. j. rady szkolne powiatowe, dozory szkolne (województwa południowe, rady szkolne miejscowe) i opieki szkolne (województwa centralne). Rady szkolne powiatowe w województwach centralnych składają się z 5-ciu członków z wyboru i 5 do 7 z nominacji.

Do obowiązków rady szkolnej powiatowej w województwach centralnych należy: roztaczanie nadzoru nad szkolnictwem powszechnem, publicznem i prywatnem za pomocą wizytacji szkół przez delegowanych członków rady, jednakże bez prawa egzaminowania uczni i czynienia uwag nauczycielom, decydowanie wniosków w sprawie otwierania nowych szkół powszechnych, opinjowanie wniosków dozoru w sprawie przenoszenia lub zwijania szkół istniejących, wydawanie koncesji na otwieranie prywat-

nych szkół powszechnych, badanie potrzeb szkolnych, sprawowanie władzy zwierzchniej nad dozorami i opiekami szkolnemi i t p. Do ważności uchwał rady szkolnej konieczna jest obecność inspektora szkolnego, który ma prawo zawieszania uchwał, o ile powyższe są sprzeczne z obowiązującemi ustawami.

Każda gmina wiejska stanowi terytorjalną jednostkę szkolną z osobnym dozorem szkolnym.

Dozory szkolne składają się z 7 do 9 członków częściowo z nominacji, częściowo z wyboru.

Do obowiązków dozoru szkolnego należy: praca nad rozwojem i nadzór szkolnictwa powszechnego w gminie, a w szczególności przedstawianie radzie szkolnej wniosków w sprawie zakładania nowych szkół, względnie przenoszenia lub zwijania szkół istniejących, oraz roztaczanie nadzoru nad szkołami istniejącemi za pośrednictwem 2-ch delegatów dozoru, uprawnionych do wizytowania szkół, jednak bez prawa egzaminowania uczniów, kierowanie działalnością opiek szkolnych, wykonywanie przepisów o obowiązku szkolnym, układanie budżetów według norm, ustanowionych przez radę szkolną i realizowanie ich.

Opiekę bezpośrednio nad szkołami w województwach centralnych sprawuje opieka szkolna, złożona z kierownika szkoły, osoby duchownej, nauczającej religji, głównego opiekuna, mianowanego przez dozór szkolny oraz jednego mieszkańca, wybranego przez zebranie wioskowe.

Odmienne nieco stosunki aniżeli w województwach centralnych, panują w administracji szkolnej w województwach południowych i zachodnich.

Stosunki te zostały unormowane rozporządzeniem Ministra Wyzn. Rel. i Oświecenia Publ. z dnia 26 stycznia 1921 r. dla województw zachodnich (Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z r. 1921. Nr. 1 poz. 6. oraz z r. 1926. Nr. 16. poz. 207 i z r. 1928. Nr. 13. poz. 208) oraz z dnia 8 lutego 1921 r. dla województw południowych (Dz. Urz. M. W. R. i O. P. z r. 1921. Nr. 4. poz. 36).

Co do składu samego rad szkolnych powiatowych i dozorów szkolnych (rad szkolnych miejscowych w województwach południowych), to zasadniczej różnicy we wszystkich 3-ch dzielnicach niema.

Różnica występuje w sposobie powoływania organów samorządu szkolnego i tak: przedstawiciele nauczycielstwa w radach szkolnych pow. w województwach zachodnich wszyscy pochodzą z wyboru, zaś w województwach południowych częściowo z wyboru, a częściowo są nominowani przez Kuratora. Podobnie ma się rzecz z przedstawicielami ludności. W województwach zachodnich delegują ich tak, jak w województwach centralnych, sejmiki zaś w województwach południowych w połowie są powoływani przez samorząd ziemski, a w połowie nominowani przez kuratora.

Przewodnictwo w radach szkolnych w województwach centralnych spełniają przewodniczący z wyboru, zaś w województwach zachodnich i południowych inspektorowie szkolni.

O ile stosunkowo nieznaczne są różnice, ujawniające się w składzie i sposobie powoływania organów samorządu szkolnego w b. trzech zaborach, o tyle są one bardziej istotne i zasadnicze w nadanej im przez obowiązujące przepisy roli i stanowisku w administracji szkolnictwa, jako organom tejże administracji.

Podczas, gdy rady szkolne w województwach zachodnich i centralnych mają dosyć ograniczony zakres działania i dominującą rolę spełnia czynnik rządowy w osobie inspektora szkolnego, to w województwach południowych rady szkolne powiatowe są władzą administracyjną szkolną I instancji i posiadają bardzo rozległy zakres uprawnień w dziedzinie nadzoru, opieki i zarządzania szkołami powszechnemi, oraz w zakresie nadzoru i opieki nad wychowaniem przedszkolnem i oświatą pozaszkolną. Szczególnie są rozległe ich atrybucje w sprawach osobowych nauczycielstwa.

Jako wyższe organa samorządu ziemskiego w zakresie przeważnie opinjodawczym, powołano do życia dotychczas rady szkolne okręgowe w okręgu szkolnym: Łódzkim, Warszawskim, Pomorskim i Poznańskim.

Rady szkolne okręgowe spełniają swe funkcje pod przewodnictwem odnośnych kuratorów.

Z powyższego widzimy, że samorząd szkolny, w którego obronie kruszy się kopje na zjazdach delegatów tegoż, jest fikcją, a zasadnicze sprawy są zawsze prawie że samodzielnie załatwiane przez inspektorów szkolnych, którzy bądź to mają rozległy zakres działania w dziedzinie szkolnictwa, jako przewodniczący rad szkolnych powiatowych w województwach południowych, czy zachodnich, bądź też z tytułu swego stanowiska w województwach centralnych.

I nawet inaczej w obecnym ustroju samorządu szkolnego być nie może. Samorząd szkolny pozbawiony własnej egzekutywy, własnych funduszów zdany na łaskę subwencji sejmików, uzależniony w swej działalności przeważnie tylko od dobrej woli i lojalności inspektorów szkolnych, o składzie osobowym organów ustawowo określonym, nie może wiele dla rozwoju szkolnictwa powszechnego zdziałać i przez czas swego istnienia doprawdy niewiele zdziałał.

Przecież nawet w najwięcej piekącej sprawie szkolnictwa powszechnego, t. j. w akcji budowy szkół, dorobek samorządu szkolnego w dziesięcioleciu istnienia Państwa jest minimalny, gdyż budowę szkół prowadzi się wyłącznie funduszami Skarbu Państwa i samorządu ziemskiego przy organizacji przeprowadzanej tylko przez organa powiatowe i gminne samorządu ziemskiego.

W dziedzinie ustawodawstwa szkolnego brak jest dotychczas ustawy o ustroju szkolnictwa powszechnego — ustawy, któraby zasadniczo unormowała stosunek tak czynników administracji państwowej, jak i społeczeństwa zorganizowanego czy to w samorządzie szkolnym, czy ziemskim do szkolnictwa.

Przed ustawodawcą pozostają trzy drogi:

albo szkolnictwo powszechne nietylko w kierunku programów szkolnych i metody nauczania, lecz również w kierunku zaspokojenia potrzeb gospodarczych i przestrzegania obowiązku szkolnego poddać opiece władz administracji państwowej szkolnej,

albo sprawy gospodarcze szkolnictwa przekazać samorządowi szkolnemu, wyposażając go równocześnie w egzekutywę i prawo nakładania podatków specjalnych na rzecz budowy i utrzymania szkół,

albo wreszcie opiekę nad szkolnictwem powszechnem w kierunku zaspokojenia potrzeb rzeczowych tegoż przekazać organom samorządu ziemskiego, tworząc komisje oświatowe, gminne i sejmikowe przy ustawowem zastrzeżeniu, iż w skład komisji wejdą delegaci nauczycielstwa, oraz inspektor szkolny.

Który z tych trzech systemów ze względu na interes samego szkolnictwa należałoby wybrać w ramach artykułu — rozważać nie będę, gdyż za trzecim niejednokrotnie wypowiedziały się zjazdy samorządu ziemskiego.

Dopóki jednak sprawa ta w drodze ustawowej zasadniczo nie zostanie uregulowaną, należy w ramach istniejących ustaw i przy porozumieniu się chociażby na terenie jednego powiatu, czy województwa organów gminnych i powiatowych obu samorządów, znaleść jakieś modus vivendi, któreby pozwoliło na harmonijną pracę, mającą na celu zaspokojenie potrzeb rzeczowych szkolnictwa w szkołach istniejących i budowę budynków szkolnych.

III. UTRZYMANIE SZKÓŁ.

Według Ustawy Sejmowej z dnia 17 lutego 1922 r./Dz. Ust. Nr. 18. poz. 143/utrzymanie szkół powszechnych obciąża Skarb Państwa i interesowane gminy i obszary dworskie, o ile chodzi o województwa zachodnie.

Państwo opłaca siły nauczycielskie, oraz ponosi wydatki na pomoce naukowe, materjały do nauki, bibljoteki i druki szkolne, zaś gmina opłaca lokale szkolne, wewnętrzne urządzenie szkół, ubezpieczenia ogniowe, oświetlenia sal szkolnych, opał, materjały piśmienne, utrzymanie służby, oraz ponosi koszty, związane z utrzymaniem porządku i czystości. Gminy pokrywają wydatki rzeczowe według norm, uchwalonych przez rady szkolne powiatowe.

W praktyce gminy łożą również często na pomoce naukowe, jak obrazy, liczydła, globusy, mapy i. t. p., wyręczając w tych wydatkach Państwo, które o ile chodzi o dostarczenie potrzebnej ilości pomocy naukowych, to jednak tychże w dostatecznej ilości nie dostarcza.

Często się zdarza, iż normy uchwalone przez radę szkolną w stosunku do dochodów gmin są za wysokie. Zachodzą również wypadki, że dozory szkolne preliminują zbyt wygórowane sumy na remont budynków, a rady gminne, zebrania, a nawet wydziały powiatowe, zatwierdzając budżety i nie mogąc tychże zbilansować, redukują budżety szkolne, uchwalone przez dozory, a często zatwierdzone już nawet przez rady szkolne.

Z tego powodu powstają tarcia pomiędzy nauczycielstwem, dozorami szkolnemi, radą powiatową, a samorządem ziemskim powiatowym i gminnym.

Broniącej swych ustawowych praw radzie szkolnej powiatowej nierzadko sejmik zmniejsza subwencję i powstaje pomiędzy obu samorządami niepożądany, niejasny stosunek.

Tarć tych jednak uniknąć można przy obopólnem porozumieniu i dobrej woli.

Przedewszystkiem w posiedzeniu rady szkolnej powiatowej, układającej normy budżetowe, powinien prócz starosty uczestniczyć inspektor samorządu, najlepiej orjentujący się w dochodach finansowych gmin.

Wprawdzie bowiem w posiedzeniu rady szkolnej biorą udział delegaci sejmiku, ale jednak najlepiej zorjentowany jest w całokształcie finansów gminnych inspektor samorządu, gdyż on zazwyczaj rozpatruje budżety gminne i uchwały podatkowe. O ile chodzi o układanie budżetów szkolnych, wskazanem jest projektowanie tychże na posiedzeniach w obecności głównych opiekunów szkolnych, rady gminnej, inspektora samorządu i o ile możności delegata rady szkolnej powiatowej.

Projekt budżetu rozpatrzony w szerszem gronie przy współudziale organów obu samorządów i delegatów władz nadzorczych daje gwarancję celowości wydatków i przyjęcia preliminarza przez gminę.

Zazwyczaj sporządzane kosztorysy na remonty szkół przez opieki szkolne nie są fachowo opracowane i albo suma wstawiona jest zbyt wygórowana lub za niska.

Należy przeto dążyć, aby kosztorysy remontu były opracowane przez budowniczego sejmiku.

W związku bowiem z prawem budowlanem z r. 1928 zazwyczaj przy każdym sejmiku jest etat architekta czy budowniczego i kosztorys remontu danej szkoły, opracowany przez fachowca, daje gwarancję, iż preliminowana suma będzie odpowiednia.

Jeżeli chodzi o samo prowadzenie rachunkowości i kasowości dozoru, to również należałoby przeprowadzić pewną reformę.

Ustawowo prowadzenie kasowości i rachunkowości sum, przeznaczonych na szkolnictwo, należy do dozoru szkolnego.

Jednak porządne prowadzenie rachunkowości i założenie księgi kon-, towej wymaga pewnej znajomości buchalterji i niezawsze sekretarz dozoru zazwyczaj nauczyciel, potrafi się wywiązać ze swego zadania.

Na tle nieprzedkładania w swoim czasie obrachunków rocznych radzie gminnej przez dozór i asygnowanie wydatków niezgodnie z uchwalonym budżetem powstają częstokroć tarcia pomiędzy radą gminną a dozorem szkolnym, a te nieporozumienia odbijają się na dostarczaniu przez gminę we właściwym czasie funduszów na potrzeby szkolne.

Praktyczne jest przeto po porozumieniu rady szkolnej powiatowej z wydziałem powiatowym prowadzenie kasowości i rachunkowości dozoru przez wyznaczonego do tej funkcji pracownika urzędu gminy, a wydatki są asygnowane na podstawie zleceń dozoru uprawnionym odbiorcom pieniędzy za materjały, dostarczone czy świadczenia dokonane na rzecz szkolnictwa.

Ten system atrybucji dozorów w niczem nie umniejsza, a daje gwarancję fachowego prowadzenia rachunkowości i możność w każdej chwili kontroli wydatków na szkolnictwo ze strony rady gminnej.

Należałoby jeszcze zwrócić uwagę na pomieszczanie w budżetach wydatków, do ponoszenia których gminy nie są obowiązane, a mianowicie: pomoce naukowe dla szkół i dostarczanie na koszt gminy mieszkań dla nauczycielstwa.

Jak wyżej wzmiankowano, Skarb Państwa nie dostarcza w dostatecznej ilości pomocy naukowych dla szkół powszechnych i pod naciskiem zazwyczaj nauczycielstwa gminy wydatkują częstokroć nawet znaczniejsze sumy na ten cel. Ponieważ jednak dochody gmin są ograniczone, więc pomoce szkolne nabywa się kosztem zmniejszenia innych świadczeń, do których gminy są obowiązane.

Wydatki gmin na pomoce szkolne nie są prawnie uzasadnione i gminy raczej zamiast ponosić wydatki ze szkodą innych na ten cel, winny się domagać od władz państwowych ścisłego wykonania obowiązków ustawą przekazanych.

O ile zaś chodzi o bezpłatne dostarczenie mieszkań w budynkach szkolnych nauczycielstwu, to gminy według wyjaśnień Ministerstwa W. R. i O. P. do tych świadczeń nie są zobowiązane i nauczycielstwo winno przynajmniej opłacać gminom czynsz w ramach przewidzianych przez Ministerstwo Robót Publicznych dla urzędników, zajmujących lokale w domach będących własnością Skarbu Państwa.

IV. BUDOWA SZKÓŁ.

Statystyka wykazuje, iż z powodu braku budynków szkolnych w Polsce nie może uczęszczać do szkół powszechnych 400 tysięcy dziatwy, będącej w wieku szkolnym, co stanowi 7%. Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę, iż dopiero szkoły wyżej zorganizowane, t. j. 5 — 7 klasowe mogą dać dziatwie pełną naukę **przewidzianą programem szkolnym**, to zobaczymy, iż stosunki pod tym względem przedstawiają się jeszcze gorzej.

Na 100 dziatwy bowiem w szkołach wiejskich uczęszcza do szkół jednoklasowych 34%, dwuklasowych 26%, trzyklasowych 13%, czteroklasowych 7%, pięcioklasowych 5%, sześcioklasowych 3%, siedmioklasowych 11%.

Z powyższego zestawienia widzimy, jak piekącą jest sprawa scalania szkół tam, gdzie warunki miejscowe na to pozwolą, względnie wznoszenia nowych budynków szkolnych, zgodnie z opracowanym celowo planem sieci szkolnej.

Według obliczenia Ministerstwa W. R. i O. P., biorąc pod uwagę przyrost dziatwy szkolnej, należałoby w przyszłem dziesięcioleciu wybudować 35 tysięcy izb szkolnych.

Dla osiągnięcia powszechnego nauczania w czterech najbliższych latach należałoby corocznie wznosić 4.500 izb szkolnych, licząc koszt budowy izby na 30 tysięcy zł., co wyniosłoby rocznie 135 miljonów zł.

Cyfry jak na nasze stosunki przerażające!

Obliczenia jednak Ministerstwa są dosyć teoretyczne.

Przedewszystkiem bowiem przy zastosowaniu dwurazowej nauki dziennej, ilość potrzebnych izb szkolnych zmalałaby do połowy.

Dalej Ministerstwo oblicza w kosztach budowy całkowity koszt dostawy materjałów budowlanych i robocizny niefachowej, co stanowi zazwyczaj 25% sumy kosztorysowej, a co może być zastąpione świadczeniami ludności w naturze.

Również koszt budowy izby szkolnej obliczony na 30 tysięcy zł. jest na prowincji niższy i wynosi już łącznie z mieszkaniem dla kierownika w budynku więcej klasowym, około 22 tysięcy zł.

Ogólny koszt przeto potrzebnej ilości izb szkolnych, licząc z uwzględnieniem dwurazowej nauki, przy wyzyskaniu izby przez 132 dziatwy wyniesie rocznie około 40 miljonów zł.

Zachodzi pytanie, skąd wziąć na ten cel fundusze i kto ma się zająć budową szkół?

Innego wyjścia niema, jak udzielenie ze Skarbu Państwa zasiłków, nie pożyczek w wysokości 50% kosztów budowy, t. j. 20 miljonów zł. oraz zezwolenie sejmikom na pobór specjalnego podatku inwestycyjnego na pokrycie drugiej połowy wydatków budowy szkół.

Suma potrzebnego podatku inwestycyjnego z pewnością znajdzie pokrycie w ramach ustawy o finansach komunalnych z roku 1923.

Naturalnie, iż subwencje ze Skarbu Państwa na budowę szkół musiałyby być zwiększone, gdyż dotychczasowe świadczenia Państwa na budowę szkół powszechnych są zbyt małe i w roku 1928 wyniosły 10 miljonów zł., z czego zasiłków udzielono tylko 6 miljonów zł.

Budowę zaś szkół należałoby powierzyć sejmikom, jako uchwalającym podatki inwestycyjne.

Piekące zagadnienie budowy szkół można rozwiązać przy pomocy Państwa i przy udziale sejmików i gmin byle tylko był należycie opracowany i liczący się z warunkami miejscowemi plan sieci szkolnej, zniżone wymagania Ministerstwa co do pojemności sal rekreacyjnych, ubikacyj pomocniczych i jednorazowej nauki, skonstruowane komitety budowy w taki sposób, aby kontrola nad wydatkowanemi na budowę sumami odbywała się przez delegatów samorządu gminnego i powiatowego, projekty budynków szkolnych, wykonane bezpłatnie przez architektów powiatowych, a budowa prowadzona pod kontrolą tychże, a co najważniejsze, aby samo zagadnienie budowy szkół powszechnych było tak postawione przez decydujące czynniki, aby dla tej akcji mogło zjednać ludność, która nie poskąpi świadczeń w naturze na rzecz budowy szkół.

Celowe i praktyczne ujęcie tej sprawy dostarczy z pewnością potrzebnej ilości izb szkolnych i dozwoli wszystkiej dziatwie uczęszczać do szkół wyżej zorganizowanych, a tem samem program powszechnego nauczania zostanie wprowadzony w życie.

JAK ZDOBYWAĆ WKŁADY OSZCZĘDNOŚCIOWE.

Na czoło wszystkich zagadnień naszego życia społeczno - gospodarczego wysuwa się w dobie obecnej kwestja pomnożenia własnych kapitałów. Jednym ze środków, wiodących do osiągnięcia tego celu i rozwiązania tej kwestji jest rozwinięcie akcji oszczędnościowej we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego, oraz umiejętny i celowy obrót temi kapitałami.

Rozumiejąc doniosłość tego zagadnienia, samorządy nasze w ostatnich zwłaszcza dwóch latach przystąpiły do organizowania komunalnych i gminnych kas oszczędności, powierzając im akcję propagandy oszczędności, zbierania tychże i zasilania życia gospodarczego tanim i dogodnym kredytem. W tym więc kierunku kasy winny wytężyć wszystkie swoje siły i wyzyskać wszelkie środki, któremiby można było ściągnąć do kas jaknajwiększą ilość lokat, oraz prowadzić wytężoną i stałą propagandę oszczędzania.

By praca ta dała należyte wyniki, każda z kas, w zależności od warunków lokalnych, winna opracować system prowadzenia tej akcji i według tego systemu planowo i konsekwentnie prace prowadzić.

Zasadniczo praca kas winna pójść w dwóch kierunkach: 1) ściągania do kas lokat od tych osób, które posiadają już wyrobiony zmysł oszczędzania i oszczędzają, jednak uzbieranych oszczędności nie lokują w instytucjach powołanych do tego celu; 2) prowadzenia propagandy oszczędności wśród osób nie przyzwyczajonych do oszczędzania.

Przechodząc kolejno do omówienia systemów i metod pracy kas w tym kierunku, zaznaczam, iż przed ułożeniem planu prowadzenia pewnej akcji należy dokładnie poznać teren pracy, oraz otoczenie, wśród którego będzie się pracowało. Jednocześnie należy pozyskać możliwie największą ilość osób do współpracy z pośród tych ludzi, którzy przyjmują udział czynny w życiu gospodarczem danego terenu, niem się interesują i którzyby mogli udzielać niezbędnych informacji, o wszelkich przejawach życia gospodarczego danego terenu oraz o jego mieszkańcach. Dalej niezbędnym warunkiem jest zdobycie dla kasy ogólnego zaufania, co się da uskutecznić za pomocą sprężystego i przychylnego załatwiania wszystkich interesantów kasy, bez względu na to

czy to jest pożyczkobiorca, wkładca, lub też klijent, pragnący zasięgnąć informacji.

Przygotowawszy sobie w ten sposób teren do pracy, należy nawiązać możliwie bliższy kontakt z osobami, o których wiadomo, iż oszczędzają i posiadają oszczędności, lecz nie lokują ich w instytucjach finansowych, lecz przechowują w domu.

W sposób bardzo delikatny należy wzbudzić zaufanie tych osób do kasy i starać się nakłonić do składania oszczędności w kasie. Argumentów, które przemawiają za tem, by oszczędności były lokowane w kasach oszczędności, jest mnóstwo, naogół są one wszystkim znane, przeto uważam za zbyteczne je tu przytaczać.

Ponieważ większa ilość oszczędzających w czasach obecnych woli lokować swoje oszczędności w walutach obcych lub złocie, kasy winny w tym względzie starać się dogodzić klijenteli i przyjmować wkłady w wspomnianych walorach, jednak na niższe oprocentowanie.

Sprawa natomiast propagandy oszczędności, wśród osób nienawykłych do oszczędzania, czyli nauki oszczędzania, jest bardziej skomplikowana, wymaga dłuższej i ciągłej pracy oraz gruntownej znajomości psychologji danego środowiska, w którem propaganda się prowadzi. Z psychologicznego punktu widzenia propagandę wypadnie prowadzić u nas w 4 zasadniczych ośrodkach: 1) na wsi, 2) w ośrodkach miejskich, 3) w szkołach, 4) w ośrodkach robotniczych. Podział ten uważam za konieczny, ze względu na zachodzące różnice w psychice tych warstw i dlatego też propaganda w każdem z tych środowisk, winna być prowadzona inną metodą.

Propaganda na wsi, wśród ludności najmniej kulturalnej i nieufnej, wymaga największego wysiłku i może być prowadzona prawie wyłącznie za pomocą żywego słowa, przyczem należy wykazywać realne i szybkie korzyści, jakie można osiągnąć przez umiejętną oszczędność, t. j. za pomocą lokowania oszczędności w kasach oszczędności. By pobudzić rolnika do złożenia pierwszych oszczędności, należy wzbudzić w nim chęć do nabycia jakiejś rzeczy lub inwentarza potrzebnego mu, a następnie pouczyć go, w jaki sposób za pomocą oszczędzania upragniony cel osiągnie; wskazać na to, że poza korzyścią realną, osiągnie on jeszcze inną korzyść — nawiązania kontaktu z instytucją finansową, która wrazie potrzeby, jemu, jako człowiekowi oszczędzającemu, przyjdzie zawsze z pomocą kredytową .

Pozyskawszy wkładcę, nie należy spoczywać na laurach, lecz stale śledzić za tem, czy wkładca ten powiększa swoje wkłady i. wzbudzać w nim coraz większą chęć do jaknajszybszego osiągnięcia zamierzonego celu i wskazywać mu, gdzie, i na czem, i w jaki sposób może zaoszczędzić chociażby drobną kwotę. Wkładców z tej kategorji ludności należy w sposób jaskrawy faworyzować, czynić im ulgi, grzeczności i różne udogodnienia w sposób jawny, by doszło to do wiadomości ich sąsiadów, którzy widząc doraźne ko-

rzyści, płynące z oszczędzania, będą się sami starali o zdobycie takichże względów.

Do współpracy na tym terenie należy wciągnąć przedewszystkiem działaczy na polu podniesienia kultury rolnej, jak to instruktorów rolnych, członków kółek rolniczych, spółdzielni, duchowieństwo i nauczycieli, którzy z ludem żyją, cieszą się popularnością i zaufaniem i którzyby za pomocą pogadanek (nie wiecowych) przedstawiali korzyści oszczędzania i sposoby, w jaki sposób można je poczynić.

Drugim terenem działalności kasy, bodajże najważniejszym jest propaganda oszczędności **wśród młodzieży i dziatwy szkolnej.** Z przykrością należy stwierdzić, że kasy tej sprawie poświęcają najmniej pracy i uwagi, a to ze względu na to, że wkłady dziatwy szkolnej są zazwyczaj drobne, groszowe, przynoszą niewielkie korzyści materjalne, lub nawet straty, a wymagają znacznej pracy. Sprawę tę jednak, ze względu na znaczenie wychowawcze młodzieży, należy potraktować poważnie i ideę oszczędności postarać się wpoić w każde dziecko. Propaganda na tym terenie winna odbywać się za pomocą pogadanek na temat oszczędności, oraz przez dostarczanie dziatwie odpowiedniej lektury. Chcąc rozwinąć należytą pracę na tym terenie, kasa winna nawiązać możliwie bliższy kontakt z władzami szkolnemi i nauczycielstwem, spowodować założenie szkolnych kas oszczędności we wszystkich szkołach, pilnie śledzić za rozwojem tych kas, robić ułatwienia w dostarczaniu znaczków oszczędnościowych, książeczek wkładkowych, skarbonek, dostarczać odpowiednią lekturę, urządzać konkursy oszczędnościowe w poszczególnych szkołach lub pomiędzy szkołami, ogłaszać bilanse szkolnych kas oszczędności, zaznajamiać dziatwę z działalnością kasy i jej zadaniami, wciągać dziatwę do tego, by sama przychodziła do kasy i tu lokowała zaoszczędzone grosze. Praca ta, narazie nie dająca wielkich rezultatów, w przyszłości może wydać wspaniałe wyniki.

Propaganda w **ośrodkach robotniczych** winna odbywać się: 1) za pomocą żywego słowa (pogadanki w klubach robotniczych, na zebraniach), 2) odpowiednich druków, plakatów i t. p. Dążyć należy do założenia „kół ciułaczy", a przez to pobudzić do stałego odkładania z zarobków chociażby niewielkich oszczędności.

Bardzo korzystnem jest wysyłanie do fabryk lub większych zakładów, w dniu wypłaty, urzędnika, któryby inkasował przy wypłacie zarobków wkłady i zachęcał innych do zaciągania się na listę członków grona uczestników obrotu oszczędnościowego. Do współpracy należy wciągnąć wszystkich tych, którzy z pracą i życiem robotników bliżej są związani, jak to urzędnicy, technicy, inżynierowie i t. p.

Na terenie miast propaganda winna się odbywać za pomocą częstych ogłoszeń, obrazujących działalność kasy, wykazujących jej sprawność i rozwój, oraz przekonywujących o pewności lokat w niej złożonych. Ko-

niecznem jest nawiązanie kontaktu z wszystkiemi organizacjami o charakterze gospodarczym i społecznym i za pośrednictwem tych ściągać uczestników obrotu oszczędnościowego. W dniu oszczędności należy urządzać uroczyste obchody, odczyty propagandowe i t.d., zakładać „koła ciułaczy"; rozwinąć obrót czekowy; warstwy kupieckie przekonać o niecelowości i o stratach, jakie za sobą pociąga przechowywanie pieniędzy w kasach sklepowych, wtedy, kiedy powinny one się znajdować na r-ku bieżącym w kasie oszczędności, a następnie starać się utrzymać ścisły kontakt, ze wszystkimi mieszkańcami miast, przypominając stale o tem, że miejsce pieniądza jest w kasie oszczędności.

Trudno mi jest przytoczyć tu wszystkie sposoby, przykłady i poczynania w sprawie propagandy i zbierania oszczędności, przeto ograniczyłem się jedynie do podania ogólnych i tych, które opieram na własnem doświadczeniu kierownika kasy. Nadmieniam przytem, że wszelkie zamierzenia i praca w tym kierunku wyda tylko wtedy pożądany rezultat, jeżeli w pracy tej zachowamy ciągłość, będziemy prowadzili ją według pewnego z góry nakreślonego planu z mocną wiarą, iż poczynania nasze prowadzą do osiągnięcia zamierzonego celu.

Dr. Leokadja Karpf.

DOZÓR NAD ŻYWNOŚCIĄ W POLSCE.

Dozór nad żywnością jest jednem z ważnych zagadnień życia społecznego, którego znaczenie w zorganizowanych społeczeństwach dawno już zrozumiane zostało i które zajmuje w nich oddawna już właściwe mu miejsce.

Zagadnienie to wiąże się z jednej strony ściśle z zagadnieniami natury sanitarnej, z drugiej zaś strony — natury ekonomicznej; z tych to względów wrzyna się ono głęboko w życie zarówno społeczeństw, jak pojedyńczych jednostek.

Moment sanitarny w dozorze nad żywnością — to ochrona zdrowia ludności przez zapewnienie jej zdrowych pokarmów, to dążenie do dostarczenia organizmowi potrzebnych mu składników odżywczych w odpowiedniej ilości i w należytym rodzaju.

Moment ekonomiczny — to ochrona ludności przed fałszerstwem, wyzyskiem, przed nabywaniem za wysoką cenę produktów bezwartościowych, przed wprowadzeniem konsumentów w błąd co do istoty i wartości produktu drogą reklam, napisów, nazw, nieodpowiadających rzeczywistym własnościom i składowi danego przedmiotu.

Ten ostatni moment jest tem ważniejszy, że w budżecie każdej jednostki niepomiernie dużą stosunkowo sumę (przeważnie 30—55%) stanowi wydatek na żywność, przytem suma ta jest zawsze w stosunku odwrotnym do stanu majątkowego jednostki: im mniej kto posiada, tem większy odsetek jego budżetu idzie na wyżywienie.

Walka o zdrową, niezafałszowaną żywność prowadzona jest oddawna we wszystkich kulturalnych państwach, a rezultatem jej jest wprowadzenie w życie celowej, racjonalnie ujętej organizacji dozoru. Organizacja ta ujęta jest wszędzie w system i oparta o sankcje ustawowe dla zapewnienia jej jednolitości, stałości i powszechności.

Idąc szlakiem Zachodu, już w zaraniu istnienia Państwa Polskiego rozpoczęte zostały kroki celem stworzenia na trójdzielnicowym terenie Państwa samoistnej organizacji dozoru i ujęcia jej w ramy, odpowiadające duchowi czasu i wymogom życia.

Pierwszą palącą koniecznością w tej dziedzinie było ujednostajnienie zasad tej organizacji we wszystkich dzielnicach Państwa, które, w zależności od stopnia kultury b. zaborców, cechowała różnorodność ujęcia tych zagadnień. Najwięcej zaniedbany pod tym względem był teren b. zaboru rosyjskiego, na którym pozatem wojna i długi okres powojenny, w związku z panującemi trudnościami aprowizacyjnemi, wzmogły jeszcze istniejące w tej dziedzinie bezład i samowolę.

Dla wypełnienia luk, dla wprowadzenia jednolitego systemu, dla dostosowania akcji dozoru do całokształtu administracji państwowej, a przedewszystkiem dla zapewnienia jej trwałych, niewzruszonych podstaw, ujęto zasady tej organizacji w formę ustawową i wydano, jako rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku (Dz. U. R. P. Nr. 36 poz. 343), obowiązujące od dnia 24 czerwca 1928 r.

Rozporządzenie to obejmuje cztery działy: a) postanowienia ogólne, b) organizację dozoru nad artykułami żywności i przedmiotami użytku, c) postanowienia karne, d) przepisy końcowe.

Dział pierwszy nadaje organizacji dozoru właściwy charakter i piętno, wykreślając wytyczne dla zakresu jej działania. Wprowadzone tu pojęcia przedmiotów: a) szkodliwych dla zdrowia, b) zepsutych, c) podrobionych, d) sfałszowanych, e) fałszywie oznaczonych — definjują w sposób ścisły właściwości przedmiotów, podpadających pod sankcje karne rozporządzenia. Pojęcia te uświadamiają ogół co do zakresu, na którym rozciąga się moc rozporządzenia. Dział ten związany jest ściśle z Działem III, obejmującym sankcje karne z tytułu przekroczenia przepisów rozporządzenia.

Dział drugi stanowi ramy, w których ujęta jest organizacja dozoru, wykreślając budowę aparatu dozoru wraz z jego funkcjami, obowiązkami i uprawnieniami. Wykonawstwo dozoru spoczywa w rękach Państwa, w pierwszym rzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, dalej wojewódzkich i powiatowych władz administracji ogólnej; pozatem funkcje te spełniają w zakresie zleconym specjalnie do celu tego powołane organa komunalne. Wykonywanie dozoru polega na: a) przeprowadzaniu kontroli w miejscach wyrobu i sprzedaży artykułów żywności i przedmiotów użytku, b) pobieraniu prób artykułów, wzbudzających podejrzenie co do ich jakości, oraz c) technicznem badaniu tych prób.

Do współpracy z władzami dozoru powołane są Państwowe Zakłady badania żywności i przedmiotów użytku oraz komunalne pracownie badania żywności i przedmiotów użytku; organami kontrolnemi są funkcjonarjusze Zakładów oraz fachowo wyszkoleni kontrolerzy żywności, utrzymywani przez gminy. Zakłady oraz pracownie są temi instancjami, które na podstawie

przeprowadzonych badań stwierdzają istotę czynu karygodnego i sprawę kierują do władz wymiaru sprawiedliwości. Pozatem Państwowe Zakłady zajmują się w szczególności: szkoleniem fachowego personelu dozoru, opracowywaniem metod badania, kontrolowaniem działalności pracowni i organów komunalnych oraz czuwaniem nad całokształtem spraw, objętych funkcjami dozoru.

Cały aparat dozoru znajduje się pod zwierzchnim nadzorem i kierownictwem Ministra Spraw Wewnętrznych; sprawy działu tego są w szczególności skoncentrowane w Departamencie Służby Zdrowia, w którym zbiegają się nici wszystkich zagadnień, związanych z tą akcją.

Prace w dziale dozoru nad żywnością, od chwili wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej, iść musiały kilkoma drogami, w pierwszym rzędzie w kierunku:

1. prawnego uregulowania spraw z tej dziedziny;
2. rozszerzenia istniejącego aparatu dozoru i zorganizowania go według nowych zasad;
3. technicznego wykonywania dozoru przez instytuty badawcze.

Ad 1) Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej, jako ramowe, określa w ogólnych jedynie zarysach zasady i podstawy organizacji dozoru i jego aparatu; daje ono jednak Ministrowi Spraw Wewnętrznych moc do wydania szeregu rozporządzeń wykonawczych z tego zakresu. Ważne to jest z tego względu, że poszczególne zagadnienia w różnych b. zaborach były albo całkowicie nieuregulowane, lub też regulowane pod różnym kątem widzenia. Stan ten stwarza dziś jeszcze tak sferom gospodarczym i przemysłowym jak i władzom nadzorczym wiele trudności i niedogodności. Należało więc, korzystając z uprawnień ustawowych, ująć w pierwszym rzędzie ważne życiowo zagadnienia w ramy przepisów prawnych.

W związku z tem powołano do życia przewidzianą w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej Radę fachową do spraw dozoru nad artykułami żywności i przedmiotami użytku, jako organ rzeczoznawczy i doradczy; statut Rady ujęty jest w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8-go czerwca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 66 poz. 613) oraz w regulaminie. W skład Rady wchodzą przedstawiciele nauki, wybitni znawcy żywności, higjeniści, delegaci Ministerstw, przedstawiciele przemysłu i handlu, pozatem do opinjowania poszczególnych specjalnych projektów kooptowani są specjaliści różnych dziedzin. Projekty rządowych rozporządzeń rozpatrywane są na plenarnych oraz sekcyjnych posiedzeniach Rady (Sekcje: I organizacyjna, II artykułów żywności, III przedmiotów użytku). Prace Rady i jej sekcyj rozpoczęte zostały w marcu 1929 r.

Rozbudowa organizacji dozoru ujęta jest w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 1. VI. 1929 r. o organizacji dozoru nad artykułami żywności i przedmiotami użytku (Dz. U. R. P. Nr. 64 poz. 465), które

wykreśla w szczegółach aparat, powołany do pełnienia tych czynności, wyznacza funkcje, obowiązki i uprawnienia poszczególnych organów wykonawczych i podaje ich tryb postępowania. Rozporządzenie to ujęte jest w trzy działy: I organizacja dozoru, II Państwowe Zakłady badania żywności i przedmiotów użytku, III komunalne pracownie badania żywności i przedmiotów użytku. Szczegółowe rozwinięcie i interpretacja przepisów tego rozporządzenia dane jest w instrukcji (okólnik z dnia 31. X. 1929 r. Nr. 238).

Do spraw z dziedziny życia gospodarczego, które już zdawna domagały się prawnego uregulowania, należały w szczególności sprawy takie, jak wyrobu i obiegu: mleka i jego przetworów, tłuszczów i olejów jadalnych, mąki i wyrobów mącznych i t. p. Plan pracy legislacyjnej ujęty został w ten sposób, by przepisy dla poszczególnych materyj, opracowane według określonych wytycznych, stworzyły polski kodeks żywnościowy na wzór podobnych, obowiązujących w innych krajach, np. kodeksu szwajcarskiego, austrjackiego i innych. Ujęcie przedmiotu w polskich przepisach obejmuje całokształt sprawy, począwszy od wykreślenia norm dla wyrobu i obiegu danego przedmiotu, aż do postanowień o wymogach dla miejsc ich wyrobu i sprzedaży. Pod takim kątem widzenia opracowany został szereg rozporządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych:

1. o dozorze nad wyrobem i obiegiem mleka i przetworów mlecznych;
2. o dozorze nad wyrobem i obiegiem tłuszczów i olejów jadalnych;
3. o dozorze nad wyrobem i obiegiem mąki i wyrobów mącznych;
4. o barwieniu artykułów żywności i przedmiotów użytku;
5. o opłatach za badanie artykułów żywności i przedmiotów użytku w Państwowych Zakładach badania żywności i przedmiotów użytku.

Przepisy te staną się w najbliższym czasie obowiązującemi.

Ad 2) Prace organizacyjne idą w dwóch kierunkach: a) stworzenia potrzebnej liczby instytutów badawczych dla technicznego wykonywania akcji dozoru w głównych centrach Państwa, dążąc do tego, by z czasem na terenie każdego Województwa znajdował się jeden państwowy zakład; b) pokrycia całego terenu Państwa siecią punktów kontrolnych, obsługiwanych przez komunalnych fachowych funkcjonarjuszów, którzy, działając na terenie gminy, współpracują z danym terytorjalnie Zakładem i znajdują w nim oparcie dla swej działalności. Do Zakładu bowiem kierowane być muszą próby artykułów, pobierane przez te organy, uprawnione do przeprowadzania na miejscu jedynie wstępnych orjentacyjnych badań. Ten system rozbudowy aparatu dozoru zapewnia mu jednolitość i powszechność, t. j. warunki, konieczne do osiągnięcia właściwego celu tej akcji. Rozwiązanie problemu tego jest o tyle trudne, że wymaga ono w pierwszym rzędzie wyszkolenia kadrów organów fachowych, którym poruczone być mają funkcje, związane z dozorem. Szkolenie ma na celu stworzenie aparatu należycie ukwalifikowanego i jednolicie pracującego; szkoleniem tem zajmuje się Państwo przez swoje instytuty

Państwową Szkołę Higjeny, Państwowe Zakłady badania żywności i przedmiotów użytku.

Ad 3) Techniczne wykonywanie dozoru spoczywa w rękach Państwowych Zakładów oraz komunalnych pracowni badania żywności i przedmiotów użytku. Państwowe Zakłady stanowią autonomiczne w granicach swych kompetencyj jednostki; znajdują się one w Warszawie, Łodzi, Krakowie, Poznaniu i Wilnie (filja P. Z. b. ż. w Warszawie), przyczem każdy obsługuje teren kilku Województw. Są one punktami centralnemi, z których promieniuje zarówno wykonawstwo, jak inicjatywa dozoru. Na terenie województwa Śląskiego funkcjonuje analogiczny wojewódzki zakład badania żywności w Pszczynie.

Pracownie komunalne funkcjonują w Warszawie, Krakowie, Lwowie, Wilnie, Bydgoszczy, Lublinie. Obowiązek utrzymywania pracowni obciąża gminy, liczące powyżej 50.000 mieszkańców; liczba istniejących obecnie pracowni musi więc być conajmniej podwojona. Jednak liczbowy ten wzrost nie rozwiązuje sprawy dozoru nad żywnością, gdyż pracownie te, jako ograniczone terenem, akcję swą w bardzo szczupłej orbicie jedynie prowadzić mogą.

Jak ważną rolę w życiu gospodarczem i ekonomicznem Państwa odgrywa akcja dozoru nad żywnością i jak wielkie znaczenie w tej akcji mają instytuty badawcze, świadczą wielkiej wagi zagadnienia, regulowane przez ten dozór z techniczną pomocą tych instytutów. Jako przykład służyć mogą sprawy tak aktualne i życiowe, jak: wypieku chleba, obiegu tłuszczów jadalnych, obiegu mleka i inne.

Pierwsza — wymagała uzdrowienia przedewszystkiem z punktu widzenia sanitarnego. Od roku 1926 już prowadzona była intensywnie przez władze administracji ogólnej kontrola piekarń, celem ich uporządkowania i doprowadzenia do stanu, wymaganego przepisami higjeny. W wyniku tej akcji wytwórnie, nienadające się całkowicie do uporządkowania, ulegały zamknięciu, inne unieruchamiano czasowo, t. j. aż do uporządkowania. Wydane w tym czasie rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31. X. 1927 roku o obowiązku zmechanizowania warsztatów piekarnianych (Dz. U. R. P. Nr. 102 poz. 894) było ważnym krokiem w kierunku uzdrowienia tego przemysłu, a choć przepisy te nie weszły jeszcze w życie, samo wydanie ich przyczyniło się do pobudzenia akcji mechanizacji. Dowodem tego, że w ostatniem trzechleciu na terenie Warszawy zostało zmechanizowanych 12% (w stosunku do ogólnej liczby) warsztatów piekarnianych, a na prowincji również akcja ta w wielu punktach zapoczątkowana została.

Kontrola piekarń wiązała się równocześnie z kontrolą mąki i pieczywa, prowadzoną z uwagi na obowiązującą procentowość przemiału żyta i pszenicy (rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 1. XII. 1928 r. Dz. U. R. P. Nr. 98 poz. 882); dążeniem Rządu było bowiem pokrycie całego

zapotrzebowania rynku wewnętrznego własnem zbożem, a to drogą intensywniejszego wyzyskania ziarna. W akcji tej duża rola przypadła Państwowym Zakładom badawczym, które stanęły przed koniecznością wypracowania w pierwszym rzędzie typów czyli standart'ów mąki, na podstawie których ustalona być może ocena ziarna, produkowanego w kraju. Prace te, zmudne i drobiazgowe, obliczone być muszą na dłuższy okres czasu i prowadzone systematycznie drogą stałego badania przemiałów, dokonywanych pod kontrolą w różnych porach roku i w różnych dzielnicach Państwa. Zakładom przypadła w tej akcji rola dwojaka: 1) instancyj orzekających, czy i jakie zachodzi przekroczenie przepisów o obowiązkowym przemiale, oraz placówek, rozwiązujących na podstawie ścisłych badań ważne problemy gospodarcze.

Niemniej aktualna była w ostatnim okresie sprawa regulowania obiegu tłuszczów jadalnych. Nadmierny napływ tłuszczów zagranicznych, wątpliwego nieraz pochodzenia, skłonił władze rządowe do wydania, celem ochrony zdrowia konsumentów, zarządzenia badania w Państwowych Zakładach badania żywności prób wszystkich wprowadzonych do kraju tłuszczów przed ich odprawą celną. Import ten należało ograniczyć również i z punktu widzenia finansowych interesów Państwa, jako że powodował on odpływ znacznych kapitałów zagranicę. Pozatem jednak sprawa tłuszczów domagała się uregulowania i na rynku wewnętrznym ze względu na szerzący się na wielką skalę proceder fałszowania masła przez mieszanie go z tłuszczami sztucznemi i wprowadzanie tych mieszanin w obieg pod nazwą „masła". Ten stan rzeczy zmusił władze rządowe do wydania ustawowego przepisu o obowiązku dodawania oleju sezamowego do margaryny i do innych sztucznych tłuszczów jadalnych w celach rozpoznawczych i dla ułatwienia przeprowadzania masowych badań. Przepisem tym, istniejącym oddawna na terenie b. zaborów austrjackiego i pruskiego, objęto w r. 1928 i b. zabór rosyjski (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 lutego 1928 roku Dz. U. R. P. Nr. 25 poz. 217), na terenie którego sprawa ta przedstawiała się najgorzej. Przepis ten przyczynił się w dużej mierze do ukrócenia rozpowszechnionego procederu fałszerstwa i do zabezpieczenia tem samem ludności przed wyzyskiem i oszustwem przy nabywaniu zamiast naturalnego produktu — surogatów jego.

Sprawa zaopatrzenia ludności w zdrowe i pełnowartościowe mleko zajmuje w historji dozoru ostatniego dziesięciolecia jedno z poczestnych miejsc. Walka z fałszerstwem, szerzącem się wprost masowo w tej dziedzinie produkcji, została podjęta z chwilą powstania poszczególnych zakładów badawczych. Rok 1919 i następne wykazały w statystyce tej rubryki działalności Zakładów, stan wprost katastrofalny: 65 — 70% zakwestjonowanych prób mleka w stosunku do liczby prób zbadanych. Następne lata dają nam już systematyczny spadek procentu zafałszowania, a w ostatniem trzechleciu waha się on w granicach 20—15. Sprawa ta wymagała energicznego ujęcia,

gdyż w grę wchodziły interesy zarówno zdrowia, jak kieszeni konsumentów, skazanych na odżywianie się produktem czy to pozbawionym w przeważającej części naturalnego składnika odżywczego (tłuszczu), czy też rozwodnionym w tym stopniu, że konsument płacił w dużej mierze za wodę raczej, niż mleko. Mleko wymaga ze strony dozoru specjalnie troskliwej i czujnej opieki, gdyż z jednej strony stanowi ono zasadniczy produkt w odżywianiu się szerokich warstw ludności, specjalnie dzieci, z drugiej zaś jest materjałem, dającym się najłatwiej i najszybciej zafałszować.

Kontrola, prowadzona nad wyrobami, słodzonemi sachaityną, zamiast cukrem, ma również duże znaczenie gospodarcze i ekonomiczne. Z jednej bowiem strony stosowanie sacharyny, jako środka słodzącego, zmniejsza konsumcję cukru, a zatem i wpływy akcyzowe, z drugiej zaś strony wprowadza do obiegu drogą przeważnie nielegalną produkt pochodzenia zagranicznego, nieopłacający należnych stawek celnych, lub też powoduje uprawianie pokątnego niedozwolonego wyrobu sacharyny. Ale rola dozoru, piętnującego proceder słodzenia artykułów żywności sacharyną bez właściwego oznaczenia tych produktów („słodzone sacharyną"), ma jeszcze znaczenie inne, niemniej ważne, niż strona ekonomiczna: produkty, słodzone sacharyną, są dla organizmu pod względem odżywczym bezwartościowe, podczas gdy słodzone cukrem odgrywają dużą rolę w bilansie odżywczym organizmu. Wprowadzanie w błąd kupującego przez fałszywe oznaczenie lub ukrywanie istotnego składu produktu działa na szkodę zarówno zdrowia, jak kieszeni konsumenta (dodatek sacharyny, 500 razy słodszej od cukru, powinien powodować odpowiednią różnicę w cenie produktu, czego się naogół nie spotyka).

Przytoczone tu przykłady, charakterystyczne dla akcji dozoru, wskazują, że przeważnie zbiegają się tu dwa zasadnicze momenty, o których mowa na wstępie, a które stanowią nici przewodnie racjonalnie ujętej kontroli.

CO KAŻDY POWINIEN WIEDZIEĆ O ŁOWIECTWIE I PRAWIE ŁOWIECKIEM?)*

1. CO TO JEST ŁOWIECTWO?

We współczesnych państwach kulturalnych pogląd na łowiectwo, jako na rozrywkę, albo — w najlepszym razie — jako trzeciorzędną sprawę gospodarczo - społeczną, jest już obecnie przestarzały. Współczesne państwa i społeczeństwa, dbałe o równomierny i harmonijny rozwój wszystkich dziedzin pracy gospodarczej i kulturalnej, zrozumiały, że łowiectwo jest przedewszystkiem ważną gałęzią g o s p o d a r c z ą. W niektórych krajach zachodnich, bogatych w zwierzynę użyteczną, dochód ze zwierzyny ubitej oraz ze sprzedaży skór tej zwierzyny, stanowi zupełnie poważną pozycję w ogólnym bilansie gospodarczym. Dochód ten czerpią nie tylko właściciele większych terenów lub dzierżawcy takich terenów, lecz również drobni rolnicy. Ich drobne działki gruntowe stanowią części składowe większych terenów, na których polowanie jest dzierżawione przez pojedyńczych myśliwych lub przez towarzystwa (kółka) myśliwskie. Rozumie się samo przez się, że im te działki (grunta drobnych rolników) będą bogatsze w zwierzynę, tem więcej będzie widoków na uzyskanie większej tenuty dzierżawnej. Widzimy więc, że w rozwoju łowiectwa zainteresowani są nie tylko myśliwi, lecz i rolnicy, a z pośród rolników — zarówno posiadacze większych obszarów, jak i rolnicy małorolni. Wreszcie same gminy, jako przedstawicielki interesów wszystkich gminiaków, zainteresowane są również w rozwoju łowiectwa, bowiem: gdzie niema zwierzyny, lub gdzie jej jest mało, tam niema polowania, zaś gdzie niema polowania, tam mowy być nie może o realnym podatku od polowania (o czem niżej).

Zarzucićby można, że u nas w Polsce, gdzie zwierzyny jest stosunkowo mało, zwłaszcza w województwach Wschodnich i zwłaszcza na gruntach

---

*) Co się tyczy terminów ochronnych zwierzyny i sposobów polowania — patrz „Kalendarzyk myśliwski", zamieszczony na str. 28 i 29 niniejszego Kalendarza.

drobnych rolników, mowy być wogóle nie może o gospodarczem znaczeniu łowiectwa i że to jest w najlepszym razie kwestja dalekiej przyszłości. Otóż, nie! Liczne próby wykazały, że przy dobrych chęciach i stosunkowo niedużych nakładach oraz — przy ścisłem przestrzeganiu przepisów prawa łowieckiego — zwierzyna rozmnaża się bardzo szybko. To jedno. Po drugie — jeżeli dzisiaj jest źle, to nie znaczy, by siedzieć z założonemi rękami i obojętnie czekać, aż resztki zwierzyny wyginą. Trzeba ratować to, co jeszcze mamy, bo potem może być zapóźno. Nie możemy czekać aż np. zające wyginą do reszty i aż trzeba będzie, jak to się już w niektórych posiadłościach zdarzało, sprowadzać rozpłodniki zajęcze z zagranicy płacąc za parę po kilkadziesiąt złotych i więcej.

Gospodarczo - materjalne korzyści, jakie przy dobrej woli można wyciągnąć z łowiectwa, nie wyczerpują jeszcze całego znaczenia łowiectwa. Łowiectwo współczesne, łowiectwo kulturalne, nie tylko że nie polega wyłącznie na zabijaniu dzikich zwierząt, lecz odwrotnie — nakłada na myśliwego obowiązek troszczenia się o byt zwierzyny, o hodowanie jej, dokarmianie — słowem łowiectwo polega na ochronie przyrody. A przecie zachowanie przyrody w całej jej żywej krasie powinno być drogie zarówno społeczeństwu, jako całości, jak i każdemu członkowi społeczeństwa kochającemu swój kraj i jego przyrodę!.

2. CO TO JEST PRAWO ŁOWIECKIE?

Współczesne ustawodawstwa zerwały z dawną praktyką utożsamiania prawa polowania z prawem własności gruntu. Ponieważ ochrona łowiectwa i zwierzyny jest zagadnieniem społecznem, obchodzącem całe społeczeństwo, więc współczesne przepisy o polowaniu są prawem publicznem t. j. prawem dopuszczającem daleko idącą pieczę i kontrolę nad łowiectwem, ze strony Państwa. Wprawdzie nasze prawo powiada, że „polowanie związane jest z własnością gruntu i należy do właściciela gruntu" (art. 4), to jednak ustawa ma tu wyłącznie na myśli określenie, kto jest uprawniony do ciągnięcia materjalnych zysków z polowania. Bo pozatem właściciel gruntu jest — podobnie jak każdy inny — skrępowany przepisami prawa łowieckiego. Nie ma on prawa polować nie mając karty łowieckiej; nie ma prawa polować w okresach ochronnych; nie ma prawa polować nawet w czasie dozwolonym i nawet na własnych gruntach, jeżeli te grunta nie stanowią zarejestrowanego obwodu łowieckiego.

Słowem: prawo łowieckie jest to ogół przepisów wydanych w interesie publicznym a regulujących ochronę zwierzyny.

Nasze prawo łowieckie z dn. 3 grudnia 1927 r. (D. U. R. P. Nr. 110 poz. 934) nosi też ów wybitnie publiczny charakter.

3. OBWODY ŁOWIECKIE I SPOSÓB ICH TWORZENIA.

Doświadczenie uczy, że zwierzyny jest dużo i że zwierzyna się mnoży tylko na terenach należycie zagospodarowanych pod względem łowieckim t. j. pod względem dostarczenia zwierzynie naturalnych (przestrzeń, zalesienie, woda) i sztucznych (t.zw. remizy, dokarmianie, hodowanie) warunków dla egzystencji. Doświadczenie uczy dalej, że im przestrzeń terenu myśliwskiego jest większa, tem łatwiej jest prowadzić racjonalną gospodarkę łowiecką. To też pierwszą troską ustawy łowieckiej jest określenie minimum obszaru, na którym wogóle wolno polować.

Minimum to ustawa określa jako 100 hektarów w jednym nieprzerwanym kawałku (art. 6). Każdy właściciel gruntu, mającego obszar 100 hektarów lub więcej, ma prawo zarejestrować ten obszar w Starostwie. Po zarejestrowaniu obszar ten stanie się t. zw. obwodem łowieckim własnym i można będzie na nim polować.

Odrazu powstaje pytanie: a cóż będzie z działkami drobniejszemi? Wszak nieraz działki takie stanowią razem wzięte obszar rozległy... Czy obszar ten ma pozostać bezużyteczny dla łowiectwa?

Odpowiedź na to pytanie dają art. 7 i następne prawa łowieckiego. Artykuły te głoszą, że właściciele działek mniejszych niż 100 ha każda, mogą użytkować na nich polowanie jedynie łącznie z właścicielami działek sąsiednich. Tworzy się t. zw. obwód łowiecki wspólny. Ten obwód tworzy się w ten sposób, iż właściciele działek zakładają „spółkę łowiecką", która otrzymuje statut nadany jej przez Starostę według wzoru określonego w rozp. Ministra Rolnictwa z dn. 19. I. 1928 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 18 poz. 161). Właściciele działek gruntowych zbierają się na pierwsze zebranie organizacyjne i podpisują zgłoszenie do Starosty o zarejestrowanie obwodu łowieckiego i o utworzenie spółki łowieckiej. W zgłoszeniu tem należy wyliczyć nazwiska wszystkich podpisanych z podaniem przy każdem nazwisku ilości gruntów należących do danego właściciela. Jeżeli część właścicieli nie chce zgłoszenia podpisać i sprzeciwia się utworzeniu obwodu łowieckiego, to jeżeli grunta sprzeciwiających się stanowią mniej niż połowę — obwód wspólny będzie utworzony (art. 13). Zgłoszenie składa się za pośrednictwem urzędu gminnego. Zarząd gminy sprawdza prawdziwość zgłoszonych danych, tożsamość osób podpisanych, poczem po zaświadczeniu tych okoliczności, przesyła podanie Staroście (art. 15). Ten sam tryb obowiązuje również przy zgłaszaniu do rejestracji obwodów własnych, tylko, że tam — rzecz prosta — nie potrzeba zawiązywać spółki łowieckiej, zaś zgłoszenie podpisuje właściciel obwodu względnie właściciele, jeżeli grunt stanowi współwłasność dwu lub więcej osób.

4. CO TO JEST SPÓŁKA ŁOWIECKA?

Spółka łowiecka po otrzymaniu statutu nadanego jej przez Starostę zyskuje osobowość prawną t. j. zyskuje zdolność być podmiotem praw i obowiązków (w szczególności zdolność zawierania umów).

Pamiętać należy, że spółka łowiecka może użytkować polowanie w obwodzie łowieckiem tylko przez oddanie polowania w dzierżawę. (art. 20). Ten dziwny na pierwszy rzut oka przepis stanie się jasnym, gdy uprzytomnimy sobie to, co powiedziano wyżej pod 2 i 3. Gdyby wszyscy właściciele gruntów stanowiących obwód wspólny mieli prawo polowania, to wogóle cały sens zawiązania spółki i utworzenia obwodu wspólnego byłby chybiony, bo w takim wypadku w obwodzie składającym się z wielu drobnych działek, stanowiących własność różnych właścicieli okazałoby się zapewne więcej myśliwych niż zwierzyny! Również niesprawiedliwem byłoby nadawać prawo polowania reprezentantom rzeszy właścicieli t. j. zarządowi. Zarząd jest po to, by przedewszystkiem reprezentować interesy majątkowe spółki łowieckiej, by czuwać nad użytkowaniem polowania t.j. nad ciągnięciem zeń zysków oraz — nad rozdziałem tych zysków pomiędzy zrzeszonych. Polowanie wykonywa dzierżawca, z którym zarząd spółki zawarł kontrakt dzierżawny. Dzierżawcą może być albo osoba fizyczna, albo kilka takich osób albo wreszcie — stowarzyszenie (towarzystwo, kółko) łowieckie. Sama spółka (lub jej zarząd) ani nie poluje, ani nie ma prawa wydawania pisemnych zezwoleń na polowanie. Ale, rzecz prosta, jeden lub kilku wspólników mogą we własnem imieniu wydzierżawić polowanie od spółki, jako od osoby prawnej (zrzeszenia).

Dzierżawa zawiera się na termin nie krótszy od lat 6-ciu. Umowa zawarta na czas krótszy będzie z samego prawa nieważna (art. 18). Umowy zawarte na dłuższe okresy są nietylko dopuszczalne, lecz bardzo nawet wskazane w interesie prawidłowego łowiectwa, gdyż przy długoterminowych dzierżawach dzierżawca dba o zwierzynę, utrzymuje straż łowiecką, stosuje umiarkowany odstrzał, a często nawet — dokarmia zwierzynę, zasiewa rośliny stanowiące karmę dla niej, sprowadza rozpłodniki dla odświeżenia krwi i t. p. Przy krótkoterminowych dzierżawach nie tylko brak tych gwarancji, lecz nawet obawa zachodzi, że dzierżawca, nie będąc pewny odnowienia umowy po upływie terminu, będzie stosować poprostu rabunkowe polowanie. Z tych samych względów spółka łowiecka nie może być zawiązana na okres krótszy od lat 6-ciu, a skoro już polowanie wydzierżawiła musi istnieć conajmniej do wygaśnięcia dzierżawy (art. 17).

Przy wyborach zarządu spółki oraz przy rozstrzyganiu innych spraw spółki na walnych zgromadzeniach, wspólnicy posiadają ilość głosów zależną od obszaru ich gruntów w stosunku 1 głos na 2 pełne hektary. Wła-

ściciel działki niemającej dwuch pełnych hektarów ma też 1 głos. Jednak żaden wspólnik nie może mieć głosów więcej niż o jeden mniej od pozostałej liczby głosów. Np. jeżeli w skład spółki reprezentującej ogółem 60 głosów wchodzi właściciel 80-hektarowego folwarku, to ma on nie 40 głosów, lecz 19 (60—40—1 = 39). Spółka w tym wypadku będzie miała nie 60, lecz 39 głosów (20+19 = 39).

5. OBSZAR OBWODÓW WSPÓLNYCH.

Spółka łowiecka może być zawiązaną i obwód łowiecki wspólny utworzony tylko wtedy, gdy obszar gruntów wszystkich wspólników odpowiada wymaganiom ustawy. Jakiż ma być ten obszar?

O ile przy obwodach własnych minimum 100-hektarowe jest regułą, o tyle przy obwodach wspólnych — nadzwyczajnym wyjątkiem (o wyjątku tym patrz niżej). Ideałem obszaru potrzebnego dla utworzenia obwodu wspólnego jest — o b s z a r c a ł e j g m i n y (po wyłączeniu obszarów obwodów własnych). Taki obwód idealny (obwód — gmina) może być utworzony tylko w tych częściach naszego Państwa, gdzie gminy są jednowioskowe względnie b. małe. Natomiast na wschodzie Państwa, gdzie istnieją gminy odpowiadające obszarom powiatów na zachodzie, tudzież w województwach centralnych, utworzenie takiego idealnego obwodu byłoby technicznie nie do urzeczywistnienia. To też ustawa postanawia (art. 8 ustęp 2), że gdy obszar gminy po odliczeniu (arytmetycznem) obwodów własnych stanowi conajmniej 1000 hektarów ciągłej powierzchni, to można na terenie takiej gminy tworzyć kilka obwodów wspólnych, byleby tylko każdy z tych obwodów miał nie mniej niż po 500 ha. Dalsze ustępstwo jest zrobione dla wsi (kolonij, zaścianków): z każdej takiej wsi można utworzyć osobny obwód łowiecki, lecz tylko pod warunkiem, że każda taka wieś p o j e d y ń c z a będzie miała conajmniej po 250 ha dla utworzenia obwodu łowieckiego. Wreszcie w wypadku wyjątkowym, gdy obszar gminy nie stanowi ciągłej powierzchni (t. j. jest przerywany przez obszary obwodów własnych) i składa się z kilku nieprzylegających do siebie obszarów, to z każdego obszaru można utworzyć osobny obwód wspólny, byleby był nie mniejszy, niż 100 ha.

Jeżeli gminy są nieduże (na zachodzie i południu) mogą się one łączyć w jeden wspólny. W podobnym wypadku (tworzenia jednego obwodu z dwu lub więcej gmin) za utworzeniem takiego obwodu powinni się w każdej gminie wypowiedzieć właściciele gruntów stanowiących więcej niż połowę obszaru.

Art 10 prawa łowieckiego zawiera jeszcze przepis na wypadek, gdy grunt będzie tak położony, że nie będzie go można przyłączyć do reszty obszaru gminy, a gdy jednocześnie będzie zbyt mały, by zeń utworzyć obwód

własny (najczęściej bywa to wypadek t. zw. „wyspy" na obszarze obwodu łow. własnego). W tym wypadku właściciel takiego gruntu ma 3 wyjścia: 1) albo przyłączyć swój grunt do obwodu łow. wspólnego sąsiedniej (innej) gminy (możliwe tylko w przypadku położenia gruntu bezpośrednio przy granicy gminy), 2) albo wypuścić polowanie na tym gruncie w dzierżawę właścicielowi przylegającego obwodu własnego, 3) albo wreszcie samemu wziąć w dzierżawę przylegający obwód własny i użytkować swoje polowanie łącznie z polowaniem w tym obwodzie. Ten trzeci wypadek będzie jedynym wypadkiem zgłoszenia obwodu łowieckiego do rejestracji przez dzierżawcę polowania. Pozatem zgłoszenia takie zawsze podpisuje właściciel lub właściciele — zarówno przy rejestracji obwodów własnych, jak i wspólnych.

Zarówno przy tworzeniu obwodów wspólnych, jak i własnych należy zawsze pamiętać, że obwód łowiecki powinien mieć powierzchnię nieprzerwaną („w jednym kawałku"). Forma (figura) obwodu nie gra tu, naturalnie, żadnej roli. Obwód będzie uważany za nieprzerwany choćby się składał np. z dwuch części połączonych wąziutkiem pasmem gruntu („kiszką"). Wody publiczne, drogi publiczne lądowe i wodne oraz tory kolejowe, jak również cudze drogi prywatne, na których właściciel gruntów przedzielonych taką drogą ma serwitut przechodu, nie stanowią przerw w obwodzie. Z tego wynika, że przerwą w obwodzie może być — przy utworzeniu obwodu, albo obwód własny (przy tworzeniu obwodu wspólnego), albo wogóle grunt cudzy zarejestrowany lub niezarejestrowany jako obwód (przy tworzeniu obwodu własnego).

Grunt, który ze względu na swój obszar mógłby być zarejestrowany jako obwód własny, lecz albo nie został zarejestrowany jako taki obwód, albo też, gdy właściciel zgłosił zniesienie tego obwodu (właściciel obwodu własnego zawsze ma prawo to zrobić), może być włączony do obwodu wspólnego, o ile właściciel takiego gruntu wyraził swą zgodę na to. Zmusić go do tego nie można (wynika to z ustępu ostatniego art. 6-go) i tu mamy wypadek uprzywilejowania obszarów 100 i wyżej-hektarowych w porównaniu z obszarami mniejszymi. Jest to drugi wypadek uprzywilejowania równaniu z obszarami mniejszemi. Jest to drugi wypadek uprzywilejowania może zarejestrować ten obszar, jako obwód własny, i wykonywać na nim polowanie samodzielnie, gdy zespół właścicieli gruntów drobniejszych — spółka łowiecka — może użytkować polowanie tylko pośrednio — za pomocą wypuszczania polowania w dzierżawę). To uprzywilejowanie zostało podyktowane nie tylko troską o obszar polowania (patrz wyżej pod 3), lecz i względami praktyczno-technicznemi: bowiem niepodobieństwem byłoby wymagać, by właściciel większego obszaru (np. 1000-hektarowego) sam ze sobą zawierał kontrakt dzierżawy na polowanie, zaś niesprawiedliwem byłoby zmuszać go do wydzierżawienia polowania osobie obcej, skoro prag-

nie polować sam i skoro — jak wyżej powiedziano — jeden lub kilku wspólników spółki łowieckiej może wydzierżawić polowanie od spółki, jako od zrzeszenia (osoby prawnej).

6. KTO MA PRAWO POLOWANIA.

Prawo polowania, a więc i prawo do uzyskania karty łowieckiej, bez której nikomu polować nie wolno, ma ten, kto:

1) albo jest właścicielem obwodu łowieckiego własnego, 2) albo dzierżawcą: a) bądź obwodu łowieckiego własnego, b) bądź obwodu łowieckiego wspólnego; 3) albo uzyskał pisemne pozwolenie na polowanie: a) bądź od właściciela obwodu własnego, b) bądź od dzierżawcy obwodu własnego, c) bądź od dzierżawcy obwodu wspólnego. Te trzy i tylko te trzy tytuły stanowią podstawę dla otrzymania ze Starostwa karty łowieckiej. Innych tytułów niema. Przeto, co zresztą już wyżej powiedziano, spółka łowiecka, będąca właścicielem obwodu wspólnego nie może ani sama polować, ani upoważniać do wykonywania polowania przez wszystkich lub niektórych członków zarządu, ani wydawać pisemnych pozwoleń na polowanie.

Obwód łowiecki (tak własny jak i wspólny) staje się obwodem dopiero po zarejestrowaniu przez Starostę. Polowanie nawet na własnych gruntach, choćby najrozleglejszych, lecz niezarejestrowanych, jest zakazane i karalne. Rejestr obwodów łowieckich jest przeto — do pewnego stopnia — księgą gruntowo-łowiecką, czemś w rodzaju hipoteki, określającej kto i na jakich gruntach ma prawo polowania.

Wyjątek od zasady, że polować wolno tylko w zarejestrowanym obwodzie łowieckim, stanowi przepis art. 50, pozwalający każdemu na własnym gruncie w obrębie swojej zagrody i bezpośredniem jej sąsiedztwie, aż do 100 metrów od zabudowań zabijać i chwytać zwierzęta wybitnie szkodliwe, a mianowicie: wilki, wydry, kuny domowe (kamionki), tchórze, gronostaje, łasice, króliki, jastrzębie-gołębiarze, krogulce, sroki i wrony. Lecz przepis ten, jako wyjątkowy, nie może być rozciągle wykładany. Przeto nikomu, nieuprawnionemu do polowania, nie wolno w tych warunkach zabijać zwierząt wyżej nie wyliczonych, np. lisów, orłów, kawek, gawronów i t. d.

7. WYNAGRODZENIE SZKÓD ŁOWIECKICH.

Oprócz zwierząt drapieżnych, które zresztą (poza wilkami w województwach Wschodnich) są już dziś u nas tak nieliczne, że niektórzy wojewodowie wprowadzili nawet w swych województwach czas ochronny na te drapieżniki (lisy i rysie), reszta zwierzyny — t. zw. zwierzyna użyteczna przynosi mało naogół szkód w uprawach i plonach. Wyjątek stanowią tu grubsze okazy zwierzyny użytecznej, a mianowicie: dzik, jeleń, daniel

i s a r n a. Jeżeli wyliczone gatunki zwierzyny wyrządzają szkody w uprawach i plonach, to, niezależnie od rozmiaru tych szkód, właściciel obwodu łowieckiego, w którym ta zwierzyna ma przypuszczalną ostoję, obowiązany jest wynagrodzić te szkody osobom poszkodowanym. Szkody, czynione przez inną zwierzynę, np. ogryzanie drzewek owocowych przez zające, nie rodzi obowiązku odszkodowania. Jeżeli polowanie zostało wypuszczone w dzierżawę, obowiązek wynagrodzenia szkód ciąży na dzierżawcy polowania. Jeżeli zwierzyna wyrządzająca szkodę ma przypuszczalną ostoję w kilku obwodach łowieckich, to właściciele (dzierżawcy) odpowiadają solidarnie, t. j. poszkodowany ma prawo skierować pretensję o wynagrodzenie całej szkody do każdego z nich według swego uznania (art. 55). Gdy grunta, na których zwierzyna wyrządzająca szkodę ma ostoję, nie są zarejestrowanym obwodem łowieckim, odpowiedzialność za szkody ciąży na właścicielach tych gruntów na zasadach podobnych (art. 56).

Ponieważ dochodzenie szkód na zwykłej drodze sądowej byłoby, ze względu na przeciążenie naszych sądów, niepomiernie długie, no i kosztowne, — prawo łowieckie wprowadza instytucję s ą d ó w r o z j e m c z y c h obywatelskich.

Sąd rozjemczy jest jeden dla każdej gminy i składa się z przewodniczącego, mianowanego przez Starostę na wniosek Wydziału Powiatowego na lat trzy oraz z dwuch członków, wybranych po j e d n y m przez każdą stronę (poszkodowanego i właściciela obwodu).

Postępowanie przed sądem rozjemczym musi być zawsze poprzedzone p o s t ę p o w a n i e m u g o d o w e m. Poszkodowany, chcąc mieć wynagrodzone szkody powinien w ciągu 3-ch dni od ich dostrzeżenia zgłosić żądanie wynagrodzenia. Żądanie to należy zgłosić równocześnie obowiązanemu do wynagrodzenia i wójtowi danej gminy. Wójt winien w ciągu następnych 3-ch dni wdrożyć postępowanie ugodowe, które polega na wezwaniu stron do urzędu gminnego n a d z i e ń n a s t ę p n y. Pośpiech ten jest uzasadniony obawą przed zatarciem śladów, a więc i dowodów szkody. Do stron przybyłych wójt zwraca się z propozycją polubownego (ugodowego) zakończenia sprawy. Jeżeli tegoż dnia lub w ciągu trzech dalszych dni następnych strony nie zawrą ugody, wójt musi stwierdzić pisemnie (na zgłoszeniu lub w formie osobnego protokułu) bezskuteczność postępowania ugodowego, poczem natychmiast przekazuje sprawę przewodniczącemu sądu rozjemczego.

Po otrzymaniu sprawy przewodniczący wzywa obie strony do wyznaczenia w ciągu trzech dni po jednym przedstawicielu i jednocześnie w tem samem wezwaniu wyznacza dzień, godzinę i miejsce pierwszego zebrania sądu. Jeżeli jedna lub obie strony zaniedbują wyznaczyć swego przedstawiciela, wyznacza go przewodniczący. Widzimy z tego, że o ile przewodniczącym sądu rozjemczego jest osoba mianowana raz na 3 lata, o tyle reszta

składu sądu rozjemczego (przedstawiciele stron) może się zmieniać i być inną dla każdej nowej sprawy.

Sąd może badać świadków i biegłych, lecz bez przysięgi.

Zaraz po pierwszem posiedzeniu sąd przeprowadza zbadanie szkody na miejscu. Strony powinny być powiadomione o tych oględzinach zawczasu. aby mogły być przy badaniu obecne. Najpraktyczniej będzie zaznaczyć to w tem samem piśmie, w którem wzywa się strony do wyznaczenia przedstawicieli i do zjawienia się na pierwsze posiedzenie. Sąd rozjemczy przed wydaniem orzeczenia skłania strony do zawarcia ugody, jeżeli jednak zgoda nie nastąpi, wydaje orzeczenie według sumienia o istnieniu i rozmiarach szkody oraz o wysokości należnego wynagrodzenia. Zdarzyć się może, że przed nadejściem pory zbioru plonów nie można określić wysokości wynagrodzenia. W takim wypadku sąd rozjemczy bądź z urzędu, bądź na wniosek strony wydaje orzeczenie tylko co do istnienia i rozmiarów szkody, zaś orzeczenie co do określonej wysokości szkody i należnego wynagrodzenia odkłada do nadejścia pory zbioru plonów.

Postępowanie przed sądem rozjemczym może być połączone z kosztami. Prawo wyraźnie określa, jakie koszty mogą być wliczone do tych „kosztów postępowania". Są to jedynie wydatki gotówką, poczynione przez przewodniczącego: 1) na powiadomienie stron, 2) na przejazd do miejsca szkody, 3) na materjały pisemne, 4) na opłacenie biegłych (ekspertów), jeżeli byli wzywani. Koszty ponosi: 1) albo strona domagająca się wynagrodzenia, jeżeli sąd szkody nie stwierdzi i wynagrodzenia nie przyzna, 2) albo strona obowiązana do wynagrodzenia, jeżeli sąd przyzna wynagrodzenie wyższe od sumy, którą proponował obowiązany w postępowaniu ugodowem, 3) albo bądź strona domagająca się wynagrodzenia, bądź strona obowiązana, bądź obie strony — jeżeli sąd rozjemczy przyzna wynagrodzenie równe lub mniejsze, od dawanego w postępowaniu ugodowem — sąd rozjemczy orzeka tu według swego słusznego uznania zależnie od okoliczności sprawy, 4) albo obie strony po połowie w wypadku gdy zawarły ugodę na wezwanie sądu rozjemczego. Orzeczenie sądu rozjemczego, które zapada zwykłą większością głosów, powinno zawierać imiona i nazwiska składu orzekającego, imiona i nazwiska stron, żądania i dowody stron (t. j. treść skargi strony domagającej się wynagrodzenia, treść zarzutów strony przeciwnej i wyliczenie przedstawionych dowodów) r o z s t r z y g n i ę c i e   s p r a w y (t. j. tę część orzeczenia, która w wyrokach sądowych nosi nazwę „sentencji") oraz motywy, któremi sąd się kierował. Orzeczenie podpisują wszyscy członkowie sądu rozjemczego. Jeżeli jeden z nich odmówi podpisu, należy o tem zaznaczyć w orzeczeniu i orzeczenie takie podpisane przez dwie tylko osoby, będzie miało taką samą moc, jakgdyby było podpisane przez wszystkich. Orzeczenie należy (w odpisach) doręczyć stronom w ciągu dni 3-ch od dnia wydania. Jeżeli strona, na którą sąd rozjemczy nałożył obowiązek wynagrodzenia

szkody, nie czyni tego — *przymusowe wykonanie przeprowadza się tylko w drodze sądowej*. Orzeczenie sądu rozjemczego stanowi tytuł egzekucyjny dla sądu powszechnego, którym będzie zazwyczaj — ze względu na stosunkowo niedużą wartość przedmiotu. — Sąd Grodzki. Sąd Grodzki nada orzeczeniu sądu rozjemczego klauzulę egzekucyjną na podobieństwo takiej klauzuli, czynionej na wekslach protestowanych. Wprawdzie prawo łowieckie (art. 67 ust. 4) zawiera przepis, że strona obowiązania do wynagrodzenia szkody winna w ciągu 7-miu dni od dnia doręczenia orzeczenia wypłacić poszkodowanemu lub złożyć w urzędzie gminnym zasądzoną sumę wynagrodzenia szkody, oraz... uiścić zasądzoną sumę kosztów postępowania", to jednak przepis ten jest bez sankcji wobec zasady, że orzeczenie sądu rozjemczego ulega wykonaniu w drodze sądowej. Omawiany przepis może mieć tylko to jedno znaczenie, że określa termin, od którego — na wypadek sporu przed sądem powszechnym — można liczyć ustawowe procenty za zwłokę.

Od orzeczenia sądu rozjemczego służy każdej stronie odwołanie do Sądu Okręgowego, lecz jedynie w tym wypadku, gdy pogwałcono wyżej wyłuszczone przepisy postępowania rozjemczego (art. 61 — 67). Odwołanie to ma więc charakter kasacyjny: można w niem skarżyć się na niewezwanie na posiedzenie, na pogwałcenie przepisanych terminów, na niewyłączenie się sędziego w wypadkach, przewidzianych w art. 64 i t. p. Natomiast nie można skarżyć się na ustalenie istnienia lub nieistnienia szkody lub na wysokośc zasądzonego wynagrodzenia. Albowiem sąd rozjemczy jest to swego rodzaju sąd polubowny i ten, kto wyznaczył swego przedstawiciela, a więc— zgodził się na ten sąd, nie może użalać się potem na niesłuszne zdaniem jego orzeczenie tego sądu. Sąd Okręgowy bada więc tylko zaskarżone orzeczenie pod względem formalnym. Jednak nie może on skasować orzeczenia sądu rozjemczego w ten sposób, by sprawę odesłać z powrotem do sądu rozjemczego, lecz musi, uchyliwszy orzeczenie rozjemcze z powodu braków formalnych, przystąpić do rozpatrzenia istoty sprawy.

Jeżeli w ciągu dni 14-tu od dnia zamknięcia postępowania ugodowego przed wójtem sąd rozjemczy nie wyda orzeczenia stronie poszkodowanej służy prawo udania się na zwykłą drogę sądową. Widzimy więc, że: 1) stwierdzenie przez wójta (czy to w formie adnotacji na zgłoszeniu, czy to w formie osobnego protokułu) faktu bezskuteczności postępowaniu ugodowego — o czem mówiliśmy wyżej — ma *doniosłe znaczenie*, bo od tej daty liczy się termin 14-dniowy, w którego trakcie sąd rozjemczy *musi* wydać orzeczenie; 2) jeżeli w tym terminie sąd rozjemczy nie wyda orzeczenia, to poszkodowanemu służy już tylko zwykła droga sądowa; 3) gdyby sąd rozjemczy wydał orzeczenie po tym terminie byłoby ono nieważne; 4) kto w ciągu 3-ch *dni*, licząc od dnia spostrzeżenia szkody, nie zgłosił

przed wójtem i przed obowiązanym do odszkodowania żądania takiego wynagrodzenia to traci na zawsze prawo do dochodzenia tych szkód, zarówno w postępowaniu rozjemczem, jak i w zwykłem sądowem, gdyż prawo udania się na zwykłą drogę sądową służy tylko wtedy, gdy postępowanie rozjemcze było wdrożone. Takie niezwykle szybkie przedawnienie jest uzasadnione charakterem szkód łowieckich: ślady szkód tych giną zwykle bardzo prędko, trzeba te szkody jaknajprędzej ustalić w postępowaniu rozjemczem, bowiem późniejsze dowodzenie tych szkód przez świadków byłoby conajmniej wątpliwe.

8. O SZKODACH CZYNIONYCH PRZEZ WILKI I DZIKI.

Wyliczona w rozdziale poprzednim zwierzyna t. zw. zwierzyna użyteczna (dziki, jelenie, daniele i sarny) należy, z wyjątkiem może dzików, do zwierzyny specjalnie pieczołowicie ochranianej przez właścicieli i dzierżawców łowisk, którzy zwierzynę tę dokarmiają, a często nawet hodują. Pozatem zwierzyna ta ma zazwyczaj łatwe do określenia ostoje (legowiska) i nie odbywa dalszych wędrówek po terenach sąsiednich. Nic więc dziwnego, że ustawa nałożyła na właścicieli i dzierżawców łowisk obowiązek wynagradzania szkód czynionych przez dziki, jelenie, daniele i sarny w uprawach i plonach.

Inaczej sprawa ma się z wilkami. Przedewszystkiem — wilków nikt nie hoduje[1]). Powtóre — wilki odbywają, zwłaszcza zimą, olbrzymie wędrówki w poszukiwaniu zdobyczy, zmieniają legowiska i często czynią szkody o kilkanaście lub nawet kilkadziesiąt kilometrów od miejsca, gdzie się wylęgły, lub miejsca, gdzie się na dzień kładą. To też nałożenie na właściciela terenów, gdzie się wilki trzymają, obowiązku wynagradzania szkód nieraz b. znacznych (np. zagryzienie konia) byłoby niesprawiedliwe, już nie mówiąc o technicznej trudności ustalenia, że właśnie ten a nie inny właściciel terenów myśliwskich jest obowiązany do odszkodowania.

Nieodpowiedzialność właściciela lub dzierżawcy obwodu za szkody czynione przez wilki nie jest jednak bezwzględną. Jeżeli szkody czynione przez wilki (i dziki) przybierają poważne rozmiary a właściciel lub dzierżawca polowania nie robi nic lub robi mało dla zapobieżenia tym szkodom (t. j. nie chce lub nie umie urządzić skutecznych polowań na wilki) wtedy Wojewoda może bądź z urzędu, bądź na prośbę osób poszkodowanych za-

1) Praktykowane karmienie wilków padliną nie jest środkiem hodowlanym, lecz tylko przynętą. Praktyka wykazała, że wilki karmione padliną, stają się, że tak powiem „umiejscowione" i dają się później łatwo upolować.

rządzić obławę na koszt właściciela lub dzierżawcy polowania. Jeżeli Wojewoda zarządza taką obławę z urzędu, wówczas właściciel lub dzierżawca ponosi cały koszt polowania. Jeżeli natomiast obławę zarządza się na prośbę poszkodowanych, wtedy poszkodowani, którzy złożyli podanie, obowiązani są dostarczyć bezpłatnie naganiaczy.

Jak widzimy ustawa łowiecka rozróżnia dwa rodzaje szkód czynionych przez dziki: sporadyczne wypadki szkód mogą być dochodzone w postępowaniu rozjemczem, o czem mowa była wyżej, natomiast szkody poważne t. j. szkody powtarzające się w danej okolicy i zagrażające dobytkowi miejscowej ludności mogą być usunięte (na przyszłość) również w drodze urządzenia obławy przymusowej. Jednak, rzecz prosta, zarządzenie obławy nie wyłącza, jeżeli chodzi o dziki, możności dochodzenia szkód w postępowaniu rozjemczem — w trybie wyłuszczonym w rozdz. 7-ym.

9. UDZIAŁ GMIN W WYKONYWANIU PRZEPISÓW ŁOWIECKICH.

Art. 73 prawa łowieckiego zawiera w ustępie ostatnim nader znamienne postanowienie. Powiada on mianowicie, że funkcjonarjusze państwowi — bez względu na to w jakim dziale administracji państwowej pracują — obowiązani są powiadamiać niezwłocznie miejscowego Starostę lub najbliższy posterunek policji, o dostrzeżonych przez siebie w czasie pełnienia swych obowiązków przekroczenia prawa łowieckiego. Nazwaliśmy ten przepis znamiennym, gdyż dowodzi on, jak dużą wagę przywiązał ustawodawca do należytego traktowania spraw łowieckich, przedtem t. j. przed wejściem w życie nowego prawa łowieckiego — nader zaniedbanych. Artykuł ten nakłada na wszystkich pracowników państwowych obowiązek pełnienia funkcji policji łowieckiej, naturalnie tylko o tyle, o ile przekroczenie łowieckie, zostanie przez danego funkcjonarjusza dostrzeżone w czasie pełnienia obowiązków służbowych ze swego działu służby (np. kontroler urzędu skarbowego dostrzega w sklepie kolonjalnym zająca wyłożonego na sprzedaż w czasie ochronnym).

Jakkolwiek ustawa nie mówi „i samorządowi", to jednak nie może być najmniejszej wątpliwości, że urzędnicy gminni i wogóle samorządowi muszą — w zakresie poruczonego działania — również stosować się do tego przepisu. Stosowanie się ich do tego przepisu nie będzie zresztą zbytnio uciążliwe, bo przecie chodzi tu tylko o proste zawiadomienie bądź Starosty, bądź posterunku policji o dostrzeżonem wykroczeniu.

Jednak te funkcje „policji łowieckiej" stanowią drugorzędną część zadań gmin w sprawach łowieckich. Jak widzieliśmy z wyżej wyłuszczonego (rozdziały 3, 5 i 7), już w samej ustawie łowieckiej zawarte są przepisy, które nakładają na urzędy gminne pewne określone funkcje, jako to: potwierdzenie danych zawartych w zgłoszeniach o rejestrację obwodów i pro-

wadzenie przez wójta postępowania ugodowego w sprawach o wynagrodzenie szkód czynionych przez zwierzynę. Prócz tych dwuch wyraźnie przewidzianych obowiązków wójt jako opiekun interesów gminy i jako będący na terenie gminy z ramienia Starosty opiekunem łowiectwa (art. 73) powinien:

1. dbać, by obwody łowieckie wspólne były tworzone prawidłowo t. j. nie tylko zgodnie z wyraźnem brzmieniem przepisów łowieckich, lecz również — zgodnie z interesem racjonalnego łowiectwa t. j. by były możliwie najrozleglejsze;

2. dbać, by spółki łowieckie wypuszczały polowanie w dzierżawę na terminy najdłuższe, a w każdym razie nie krótsze od lat 6-ciu; by polowanie było wydzierżawiane nie tyle więcej dającemu, ile — więcej gwarantującemu porządną gospodarkę łowiecką i troskę o byt zwierzyny;

3. pouczać przy sposobności ludność gminy, by nie łowiła zwierzyny sposobami niedozwolonemi, t.j. przy pomocy wnyków, trutek, samostrzałów, lepu, ziarna rozmoczonego w spirytusie, dołów — ostrokołów, żelaz, potrzasków, sideł, pułapek i inn. podobnych środków; by nie czyniła tego nie tylko z obawy przed surową karą, lecz ze zrozumienia własnych ogólno - gminnych interesów — rozmnożenia zwierzyny i płynących stąd zysków;

4. pouczać dorosłych, że będą karani grzywną za niedozór w wypadku popełnienia wykroczeń łowieckich przez nieletnich do lat 14-tu (art. 81); że obowiązkiem dorosłych jest tłumaczyć dzieciom, iż nie wolno — podbierać jaj, wybierać pisklęta i niszczyć gniazda ptaków;

5. ostrzegać ludność, że myśliwi mają prawo bezkarnie zabijać psy niemyśliwskie i koty, o ile włóczą się w obwodzie łowieckim w odległości dalszej niż 300 metrów od zabudowań gospodarskich lub 30 metrów od drogi publicznej, że psy i koty włóczące się po terenach myśliwskich są bodaj że najgroźniejszymy wrogami zwierzyny — zwłaszcza w porze lęgowej wiosenno-letniej;

6. ostrzegać ludność, że za przestępstwa łowieckie grożą wogóle kary surowe, że zwłaszcza surowo karane jest zabicie jednego z rzadkich zwierząt jako to — żubra, bobra, kozicy, łosia, świstaka, samic jelenia i daniela, sarny — kozy i koźlęcia, kur głuszca i bażanta, czarnego bociana;

7. baczyć, by na targach, jarmarkach i w innych miejscach handlu nie sprzedawano, nie kupowano, nie przynoszono i nie przywożono objętej ochroną zwierzyny i skórek tej zwierzyny po upływie 10 dni od rozpoczęcia czasu ochronnego, jak również by nie podawano takiej zwierzyny w jadłodajniach; winnych tego przekroczenia oddawać w ręce policji;

8. uwzględniać w miarę możności wnioski miejscowego delegata centralnego związku polskich stowarzyszeń łowieckich, będącego przedstawicielem interesów społeczno - łowieckich wobec władz;

9. popierać, a w miarę możności nawet inicjować lokalny ruch stowarzyszeniowy łowiecki; starać się, by przy wydzierżawianiu polowań w obwodach wspólnych solidne stowarzyszenia łowieckie, ubiegające się o dzierżawę nie były upośledzone, by zwłaszcza — dzierżawa oddawana była tym stowarzyszeniom, nie zaś miejscowym kłusownikom, którzy często namawiają ludność miejscową do zawiązania spółki łowieckiej tylko poto, by wydzierżawić nowoutworzony obwód, wydostać kartę łowiecką, a potem — mieć przykrywkę dla uprawiania swego szkodliwego procederu.

Powiatowe władze samorządowe powinny starać się, by podatki nakładane pośrednio i bezpośrednio na łowiectwo (od broni myśliwskiej, od prawa polowania) nie godziły zbyt boleśnie w interesy łowiectwa. Pamiętać należy, że jeżeli już się zdecydowało obłożyć podatkiem broń myśliwską, jako przedmiot zbytku (czy broń myśliwska jest naprawdę przedmiotem zbytku jest kwestją sporną i wątpliwą), to przynajmniej nie uchwalać stawek nadmiernych, których wysokość krzywdziłaby myśliwych. Również pamiętać trzeba, że podatek od polowania, a raczej, jak głosi ustawa, od „wykonywania prawa polowania'', wymierzamy od każdego hektara obwodu łowieckiego (§ 13 rozp. Dz. Ust. R. P. Nr. 31 z r. 1924 poz. 317) może być pobierany tylko pojedyńczo t. j. bądź tylko od właściciela obwodu, bądź tylko od dzierżawcy polowania, bądź tylko od mającego prawo polowania użytkownika dożywotniego, — w każdym razie od osoby mającej w całości prawo polowania na danym obszarze. Nie wolno więc czynić tak, jak niestety czynią jeszcze gdzieniegdzie niektóre związki komunalne, pobierając ten podatek i od właściciela i od dzierżawcy i od każdego posiadacza pisemnego pozwolenia na polowanie t. j. jeden i ten sam podatek po kilka lub kilkanaście razy jednocześnie! — Podstawą do tego podatku powinien być nie wykaz posiadaczy kart łowieckich, lecz — rejestr obwodów łowieckich, owa „hipoteka łowiecka'', z której widać kto wykonywa polowanie: właściciel czy dzierżawca i kto przeto ma ponosić ciężar tego podatku.

J. Pikiel.

POŻYCZKI ULGOWE NA BUDOWNICTWO WSI I MIASTECZEK.

Pożyczki ulgowe na budownictwo wsi i miasteczek udzielają trzy instytucje: Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych, Ministerstwo Reform Rolnych i Państwowy Bank Rolny.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych udziela pożyczek dwojakiego rodzaju: bezpośrednio pogorzelcom i samorządom na zakładanie wytwórni i składów ogniotrwałych materjałów budowlanych. Pożyczki powyższe udzielane są li tylko na ogniotrwałe materjały budowlane, na ściany i dachy.

Ministerstwo Reform Rolnych udziela pożyczek na budownictwo wiejskie wyłącznie w związku z reformą rolną. Otrzymują je wyłącznie zainteresowani. Należy spodziewać się, że w przyszłości samorządy wezmą czynny udział w tym rodzaju przebudowy wsi.

Państwowy Bank Rolny udziela pożyczek za pośrednictwem kas komunalnych, solidnych spółdzielni, a nawet zrzeszonych grup rolników. Pożyczki są przeznaczone dla drobnych rolników na ogniotrwałe materjały dekarskie.

POŻYCZKI ULGOWE POWSZECHNEGO ZAKŁADU UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH NA BUDOWNICTWO OGNIOTRWAŁE.

Teren działania cała Rzeczpospolita, za wyjątkiem b. zaboru pruskiego. Pożyczki udzielane są:

a) pogorzelcom na ogniotrwałą odbudowę ścian i ogniotrwałe pokrycie budynków zniszczonych przez pożary zbiorowe, a w miarę możności i przez pożary pojedyńcze;

b) wydziałom sejmików powiatowych, magistratom miast i urzędom gminnym — na zakładanie wytwórni i składów materjałów budowlanych ogniotrwałych.

A.

Pogorzelcy, o których mowa w p. otrzymywać mogą pożyczki ulgowe na zasadach i w trybie następującym:

1. Pożyczki udzielane są przedewszystkiem tym pogorzelcom, których zabudowania uległy zniszczeniu przez pożary zbiorowe (od 5 nieruchomości wzwyż); w miarę posiadania funduszów i w wypadkach usprawiedliwionych wyjątkowemi okolicznościami, pożyczki mogą być udzielane również i tym pogorzelcom, których budynki spalone zostały wskutek pożaru pojedyńczego.

2. O pożyczki ubiegać się mogą tylko ci pogorzelcy, których budowle podlegają przymusowi ubezpieczenia od ognia w P. Z. U. W. i którzy o pożyczkę zgłosili się nie później, niż w ciągu roku od daty pożaru, przyczem zabudowania których nie zostały jeszcze odbudowane.

Pogorzelcom poszkodowanym przez działania wojenne oraz tym właścicielom, których zabudowania zniszczone zostały przez siły żywiołowe, przyrody, jak huragany, wylewy, trzęsienia ziemi i t. p., P. Z. U. W. pożyczek ulgowych na odbudowę nie udziela.

3. Suma przyznanej pożyczki nie może przekraczać kosztów pokrycia ogniotrwałego (bez więźby) i materjału ogniotrwałego na ściany (bez robocizny), obliczonych dla rzutu poziomu nowych budynków conajwyżej o 50% większego od rzutu poziomego budynków spalonych.

4. Pożyczki udzielane są w granicach rozporządzalnych funduszów w zasadzie, na okres nie dłuższy niż 5 lat i na 4% rocznie, licząc odsetki za pełne miesiące, poczynając od najbliższego 1-go następnego miesiąca po wypłacie pożyczki.

Pożyczki P. Z. U. W. udziela bezpośrednio każdemu z pogorzelców.

5. Pożyczkobiorcy, którzy są spadkobiercami lub współwłaścicielami jednej i tej samej nieruchomości, mogą otrzymać pożyczki każdy z osobna, o ile odbudowują je samodzielnie i posiadają formalne akta działu lub inne dowody własności.

Pożyczkobiorcy, na których gruntach przeprowadza się już scalanie, lub ma to nastąpić w niedługim czasie, mogą otrzymać pożyczkę tylko po uprzedniem zaopinjowaniu przez powiatowy urząd ziemski.

6. Pożyczki wypłaca się tylko po stwierdzeniu przez gminę lub powiatowego inspektora ubezpieczeniowego, że materjał został zadatkowany i zwieziony. Można też uzyskać pożyczkę w tej formie, że P. Z. U. W. wypłaca pożyczkę za rachunkiem wprost firmie, od której materjał ogniowy ma być nabyty. Sumy powyżej 1000 zł. wypłaca się w dwuch ratach.

7. Terminowy zwrot pożyczki winien być zabezpieczony, bądź przez solidarną odpowiedzialność wszystkich lub grupami conajmniej po pięciu pożyczkobiorców, bądź na hipotece pożyczkobiorcy, bądź wreszcie przez poręczenie dwuch majątkowo odpowiedzialnych właścicieli nieruchomości, nie będących ani pożyczkobiorcami, ani pogorzelcami.

8. Pożyczka nie może być użyta na inny cel, niż ten, na który została przyznana i winna być zużyta w terminie wskazanym w zobowiązaniu dłużnem. Zużycie pożyczki zgodnie z przeznaczeniem stwierdza po odbudowie urząd gminy lub magistrat miasta i zaświadcza inspektor powiatowy P. Z. U. W.

Odbudowane zabudowania muszą odpowiadać przepisom budowlano-policyjnym i być ubezpieczone w P. Z. U. W. w pełnej sumie oszacowania.

9. W razie uchybienia któremukolwiek z warunków, na jakich pożyczka udzielona została, staje się wymagalną natychmiast cała niespłacona reszta pożyczki.

10. W celu otrzymania pożyczki ulgowej z P. Z. U. W. każdy pogorzelec nie później niż w ciągu roku od daty pożaru winien:

a) zgłosić się o pożyczkę ustnie lub na piśmie do inspektora powiatowego P. Z. U. W., który udzieli niezbędnych druków i wskazówek;

b) wszystkie rubryki otrzymanego druku na zgłoszenie pogorzelec winien wypełnić bez opuszczeń i zgodnie z rzeczywistością, wymieniając dokładnie i czytelnie imię i nazwisko, miejscowość, gminę, powiat i pocztę; datę pożaru i zgorzałe budynki, sumę otrzymanego odszkodowania pogorzelowego i sumę, o którą się ubiega, rodzaj, wymiary i materjał ogniowy wznoszonych budynków; przybliżony koszt budowy, które budynki są już odbudowane, z jakiego materjału i czem pokryte; sposób spłaty i zabezpieczenia pożyczki (hipoteka, solidarna odpowiedzialność lub poręka); obszar i wartość posiadanego gruntu; wreszcie imiona, nazwiska i obszar gruntu własnego i dwuch poręczycieli. Jeżeli spaliły się budynki nieubezpieczone, należy podać w zgłoszeniu przyczynę nieubezpieczenia.

Podane w zgłoszeniu wymiary nowych budynków powinny odpowiadać wymiarom ich na gruncie.

c) Wypełnione i podpisane zgłoszenie pogorzelec winien przesłać do urzędu gminnego (magistratu miasta).

11. Urząd gminy lub magistrat miasta po otrzymaniu takiego zgłoszenia sprawdza podane przez pogorzelca informacje i w przeznaczonem dla siebie miejscu na zgłoszeniu, prostuje je lub zaświadcza ich wiarogodność, udzielając jednocześnie opinji o wypłacalności i wywiązaniu się z zobowiązań pieniężnych pogorzelca i wskazanych przez niego poręczycieli.

Należycie zaświadczone i zaopinjowane zgłoszenie urząd gminy lub magistrat miasta przesyła niezwłocznie i bezpośrednio do inspektora powiatowego P. Z. U. W.

12. Po przyznaniu pożyczki P. Z. U. W. bezpośrednio lub za pośrednictwem urzędu gminnego (magistratu miasta), przesyła pożyczkobiorcom zawiadomienie o przyznaniu pożyczki (przyrzeczenie - promesę), dołączając jednocześnie — zależnie od sposobu zabezpieczenia zwrotu pożyczki — bądź

zobowiązanie dłużne w oryginale do podpisu, bądź wzór zobowiązania do zeznania przed notarjuszem aktu w/g tego wzoru.

13. Zobowiązanie dłużne przeznaczone dla pojedyńczego pożyczkobiorcy, podpisują oprócz dłużnika dwaj poręczyciele; prawdziwość i własnoręczność ich podpisów stwierdza na zobowiązaniu urząd gminy lub magistrat miasta.

Wzór zaś aktu notarjalnego wysyła się wtedy, gdy chodzi o udzielenie pożyczki za zabezpieczeniem przez solidarną zbiorową odpowiedzialność lub na hipotece pożyczkobiorcy.

14. W każdorazowem zaświadczeniu o przyznaniu pożyczki (promesie), wymienione są szczegółowo formalności, które dokonane być muszą, ażeby zobowiązanie lub akt notarjalny był prawomocny. Uchybienie formalnościom spowodować może zwłokę w wypłacie pieniędzy.

Należycie sporządzone, podpisane i zaświadczone zobowiązanie dłużne lub akt notarjalny, pożyczkobiorca powinien przesłać do P.Z.U.W. (Dyrekcja Finansowa) najpóźniej w ciągu 3-ch miesięcy, inaczej promesa obowiązywać przestaje P. Z. U. W. i pożyczka umarza się bez specjalnego o tem zawiadomienia.

15. Wszelkie koszty związane z formalnościami przy uzyskiwaniu pożyczki, jak opłaty stemplowe, koszty notarjalne, intabulacyjne i extabulacyjne i t. p. ponosi pożyczkobiorca.

16. Po otrzymaniu przez P. Z. U. W. formalnie sporządzonego zobowiązania dłużnego pożyczka zostaje niezwłocznie wypłacona lub przesłana w/g wskazanego przez pożyczkobiorców adresu, zgodnie z warunkami tego zobowiązania.

B.

Związki samorządowe, wymienione na wstępie w p. b, otrzymać mogą pożyczki ulgowe na zasadach i w trybie następującym:

1. Pożyczki na zakładanie wytwórni lub składów materjałów ogniotrwałych udzielane są wydziałom sejmików powiatowych, magistratom miast i urzędom gminnym tylko o tyle, o ile związki te zobowiążą się do udzielania tych materjałów na warunkach ulgowych i na kredyt właścicielom budowli, podlegających przymusowi ubezpieczenia od ognia.

2. W granicach sumy, przypadającej na omawiane pożyczki w danem województwie, P. Z. U. W. udziela pożyczek przedewszystkiem tym samorządom, które z własnych funduszów przeznaczają pewne kwoty na wytwórnie lub składnice materjałów ogniotrwałych.

Te z wymienionych związków, które w latach poprzednich otrzymały już pożyczkę ulgową na budownictwo ogniotrwałe, mogą ubiegać się o nową pożyczkę tylko w tym wypadku, jeżeli złożą uprzednio P. Z. U. W. dokładne sprawozdanie z właściwego zużycia poprzednio otrzymanej pożyczki.

Pożyczki nie będą udzielane bezwzględnie tym samorządom, które przetrzymują pieniądze P. Z. U. W., pochodzące z inkasa składek.

3. Pożyczki udzielane są w zasadzie, na okres lat 5-ciu i oprocentowane na 4% rocznie, licząc odsetki za pełne miesiące, poczynając od najbliższego pierwszego następnego miesiąca po wypłacie pożyczki.

4. Przy udzielaniu przez związki samorządowe materjałów budowlanych ogniotrwałych na kredyt (kredyt towarowy) bezpośrednio lub za pośrednictwem instytucji kredytowych komunalnych, związki mogą doliczać na swe koszta handlowo - administracyjne, conajwyżej 1½ prowizji w stosunku rocznym do stopy procentowej, pobieranej przez Zakład tak, że kredyt otrzymywany przez właścicieli budowli, nie może być w ostatecznym wyniku droższy nad 5½ rocznie.

Pożyczek w gotówce z kredytu P. Z. U. W. właścicielom budowli związki samorządowe udzielać nie mogą.

5. Wydział sejmiku powiatowego, magistrat miasta i urząd gminy, korzystający z kredytu ulgowego P. Z. U. W. obowiązane są nadsyłać P. Z. U. W. przynajmniej raz na pół roku, sprawozdanie z działalności wytwórni lub składnicy.

6. Pożyczka nie może być użyta na inny cel niż ten, na który została przyznana i winna być spłacona w terminach, wskazanych w zobowiązaniu dłużnem.

7. Związek, uzyskując pożyczkę ulgową z P. Z. U. W., zobowiązuje się wszystkie nieruchomości, stanowiące jego własność, ubezpieczyć od ognia w P. Z. U. W. w pełnej sumie oszacowania.

8. W razie niewłaściwego zużycia pożyczki, niedotrzymania terminów płatności lub niedopełnienia któregokolwiek z warunków, na jakich udzielona została pożyczka, związek traci prawo ratalnej spłaty i Zakładowi przysługuje prawo, ściągania odrazu całej niespłaconej reszty pożyczki.

9. Pragnąc otrzymać pożyczkę ulgową z P. Z. U. W. na założenie wytwórni lub składu materjałów budowlanych ogniotrwałych samorządy (sejmik, a w Małopolsce rada powiatowa, rada miejska względnie rada gminna) — muszą:

a) powziąć odpowiednią uchwałę, zawierającą sumę zaciąganej pożyczki i jej przeznaczenie oraz zobowiązuje się do wstawiania corocznie do budżetu gminy lub powiatu, kwoty wymagalnej na spłatę rat pożyczki i procentów. Uchwała ta musi być zatwierdzona przez właściwą władzę nadzorczą;

b) skierować powziętą uchwałę łącznie z wnioskiem (zgłoszeniem), do inspektora powiatowego P. Z. U. W. Wniosek musi zawierać uzasadnienie założenia wytwórni lub składu, sposób ich sfinansowania oraz informacje tyczące się stanu majątkowego, bilansu za rok ubiegły i budżetu na rok bieżący gminy względnie powiatu.

c) do wniosku dołączyć kosztorys zamierzonego przedsięwzięcia.

10. Inspektor powiatowy wymienione akta, wraz ze swą opinją kieruje za pośrednictwem inspektora wojewódzkiego P. Z. U. W., do Zarządu P. Z. U. W. w Warszawie (Wydział Prewencyjny).

11. Po przyznaniu pożyczki i zawiadomieniu o tem przez P. Z. U. W. samorząd winien zeznać przed notarjuszem akt zobowiązania dłużnego w/g wzoru, dołączonego do zawiadomienia. Bez otrzymania wzoru, wypełnionego przez P. Z. U. W., dla każdej pożyczki i każdego pożyczbiorcy indywidualnie, nie należy samorzutnie zeznawać aktu.

12. Sporządzone przez notarjusza akta zobowiązania służebnego (skrypt dłużny), samorząd przysyła do P. Z. U. W. w Warszawie (Dyrekcja Finansowa) poczem uskutecznia się wypłatę.

Zawiadomienie o przyznaniu pożyczki (promesa) wiąże P. Z. U. W. do 3-ch miesięcy, od daty otrzymania go przez samorząd; nienadesłanie w tym terminie aktu notarjalnego uważane jest przez P. Z. U. W. za zrzeczenie się pożyczki i pożyczka zostaje umorzona bez specjalnego o tem zawiadomienia.

13. Jeżeli pożyczka jest ratalna, wypłacenie pierwszej raty następuje zaraz po otrzymaniu zobowiązania dłużnego, a następnych rat — po każdorazowem nadesłaniu zaświadczenia przez inspektora powiatowego P. Z. U. W. że poprzednie raty zużyto zgodnie z przeznaczeniem.

POMOC KREDYTOWA UDZIELANA PRZEZ MINISTERSTWO REFORM ROLNYCH*).

Teren działania cała Rzeczypospolita.

Państwowa pomoc kredytowa dla celów budowlanych przy scalaniu gruntów i zamianie gruntów zastępującej scalanie może być udzielona na:

a) przeniesienie budowli

b) wzniesienie (wykończenie) nowych budynków mieszkalnych i gospodarczych.

Pomocy kredytowej udziela się w formie pożyczek gotówkowych, z funduszów przenaczonych na ten cel corocznie w budżecie Min. Ref. Rolnych.

Pożyczki powyższe będą przyznawały okręgowe urzędy ziemskie, na skutek podań wniesionych za pośrednictwem powiatowych urzędów ziemskich, po stwierdzeniu we właściwej drodze, że wymienione w podaniu okoliczności, uzasadniające potrzebę kredytu, są prawdziwe i że udzielenie pożyczki jest niezbędne.

Pożyczki będą udzielane doraźne lub kosztorysowe.

---

*) Na podstawie rozporządzenia Ministra Reform Rolnych z dnia 5 lipca 1929 roku o państwowej pomocy kredytowej na cele budowlane przy scalaniu gruntów i zamianie gruntów zastępującej scalenie. (Dziennik Ustaw z r. 1929 Nr. 61 poz. 472).

Pożyczkami doraźnemi będą pożyczki, udzielane na poszczególne mniejsze roboty budowlane, w wysokości do 1500 zł. na jedno gospodarstwo, spłacalne w terminie nieprzekraczającym lat dziesięciu.

Pożyczkami kosztorysowemi będą pożyczki, uzasadnione kosztorysem i planem zamierzonej budowy; pożyczki te nie mogą przekraczać z reguły kwoty 3,000 zł.

W wyjątkowych wypadkach dla gospodarstw przeciętych granicą wschodnią Państwa, na terenach szczególnie zniszczonych przez wojnę, na terenach, których racjonalne zabudowanie posiada specjalne znaczenie i t. p., mogą być udzielane pożyczki kosztorysowe w sumie wyższej, nieprzekraczającej jednak 75 % sumy kosztorysowej.

Pożyczki kosztorysowe wypłacane będą według uznania okręgowego urzędu ziemskiego, jednorazowo lub ratami w miarę postępu robót budowlanych i będą udzielane na okres do lat trzydziestu.

Pożyczki będą przyznawane w złotych w złocie, a wypłacane na skrypty dłużne w złotych, według kursu obowiązującego w dniu poprzedzającym zarządzenia Państwowego Banku Rolnego, dotyczące wypłaty pożyczki. Biorący pożyczkę winni się zobowiązywać do zwrotu odnośnych sum w złotych w złocie. Do pożyczek udzielanych na okres do lat pięciu, nie będzie miał zastosowania obowiązek zwrotu pożyczek w złotych w złocie.

Od pożyczek udzielonych, będą pobierane odsetki w wysokości 4 % w stosunku rocznym. Nadto Państwowy Bank Rolny pobierać będzie od dłużników na pokrycie kosztów, związanych z administracją pożyczek, dodatek administracyjny. Dodatek ten będzie pobierany zgóry przy wypłacie pożyczki, względnie jej rat, a następnie przy spłacie rat pożyczki.

Pożyczki będą spłacane w ratach rocznych. Termin w płatności pierwszej raty amortyzacyjnej przypada na dzień 1-go grudnia, po upływie dwuch lat od wypłaty pożyczki, zaś przy pożyczkach wypłacanych ratami w dwa lata po wypłaceniu ostatniej raty, nie później jednak jak po upływie lat 5-ciu od najbliższego 1-go grudnia po wypłaceniu pierwszej raty pożyczki.

W razie nieurodzaju, pożaru lub innej żywiołowej klęski, śmierci albo ciężkiej choroby dłużnika lub jedynego istotnego żywiciela jego rodziny i t. p. mogą być dłużnikom na ich prośbę udzielone ulgi w spłacie pożyczki, bądź to w formie odroczenia terminu płatności, przypadającej raty odsetek na okres do lat dwu z ewentualnem przesunięciem terminu spłaty kapitału pożyczkowego, bądź też w formie rozdzielenia przypadającej raty na pozostałe terminy płatności rat.

Suma obciążeń jednego pożyczkobiorcy, z tytułu udzielania pomocy kredytowej na podstawie niniejszego rozporządzenia, jak też z tytułu przeprowadzenia prac meljoracyjnych na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 r. o przeprowadzeniu meljoracji przy dokonywanej przez urzędy ziemskie przebudowie ustroju rolnego, winna mieścić

się łącznie z istniejącem już obciążeniem hipotecznem danego gospodarstwa w granicach 50% wartości gruntów każdego pożyczkobiorcy.

Pożyczki będą zabezpieczone na hipotece scalonych gospodarstw lub innych nieruchomości ziemskich. W skrypcie dłużnym podpisanym przez dłużnika będą wyszczególnione wszystkie warunki, na jakich została udzielona pożyczka. Zabezpieczenie hipoteczne może być zastąpione przez poręczenie dwóch osób odpowiedzialnych majątkowo, z tem jednak, że udzielona pożyczka będzie zabezpieczona hipotecznie na koszt dłużnika po wywołaniu lub uregulowaniu hipoteki, o ile Państwowy Bank Rolny uzna to za potrzebne.

11. Pożyczki kosztorysowe wydawane będą pod warunkiem, że budynki wskazane na zaaprobowanym przez okręgowy urząd ziemski planie będą wznoszone w miejscu wyznaczonem przez okręgowy urząd ziemski, po porozumieniu i uzgodnieniu z ubiegającym się o pożyczkę. Ubiegający się o pożyczkę winien złożyć pisemne oświadczenie, że roboty budowlane wykona zgodnie z instrukcją, którą otrzymywać będzie od okręgowego urzędu ziemskiego.

Ubiegający się o pożyczkę doraźną winien złożyć zobowiązanie, że podda się kontroli urzędów ziemskich co do wykorzystania przyznanej pożyczki,a to pod rygorem natychmiastowego ściągnięcia tejże.

Udzielona pożyczka może być według uznania okręgowego urzędu ziemskiego ściągnięta przed terminem w następujących wypadkach:

a) jeżeli dłużnik nie dopełni warunków zastrzeżonych w skrypcie dłużnym,

b) jeżeli dłużnik nie użył pożyczki w terminie i na cel wskazany przy jej udzieleniu,

c) jeżeli posiadłość, na której zabezpieczono pożyczkę jest umyślnie lub przez niedbalstwo niszczona, a okoliczności powyższe zostaną stwierdzone przez urzędy ziemskie.

Właściciele budowli zarówno mieszkalnych jak i gospodarczych, którzy uzyskali pożyczki budowlane, winni budowle ubezpieczyć od ognia w terminie dni czternastu od dnia pokrycia dachem wyprowadzonych ścian budowli.

Administrowanie pożyczkami udzielonemi na podstawie wymienionych przepisów powierza się Państwowemu Bankowi Rolnemu.

POŻYCZKI UDZIELANE PRZEZ PAŃSTWOWY BANK ROLNY

Teren działania cała Rzeczypospolita.

Udziela się kredytu na zakup ogniotrwałych materjałów budowlanych przez Oddziały Banku, za pośrednictwem instytucji kredytowych - komunalnych, odpowiedzialnych instytucji spółdzielczych i grup rolników.

Wysokość pożyczek ściśle nie jest określona; uzależnia się ją od ogólnego zadłużenia w Banku tej instytucji, za pośrednictwem której rozprowadza się ten kredyt.

Udziela się pożyczek do lat trzech bez prawa prolongaty przy oprocentowaniu 1% ponad stopę Banku Polskiego, dla instytucji pośredniczących. Odbiorca konsument płaci oprocentowanie o następny 1% więcej, który przypada na rzecz instytucji pośredniczącej. Oprocentowanie płatne zgóry w terminach spłaty rat kapitałowych. Spłata pożyczki następuje po roku od daty realizacji pożyczki, w ratach półrocznych.

Teodor Toeplitz.

POLITYKA GRUNTOWA.

Rozplanowanie i sposób zabudowania osiedla ludzkiego ma wielkie znaczenie dla jego mieszkańców; w bezpośredniej od nich zależności znajdują się warunki zdrowotne, w jakich ludność przebywa w domu i poza nim; — rozplanowanie i zabudowanie wpływają na kulturę ciała i ducha — przez udostępnienie miejsc nauki, zabawy i odpoczynku; uzależniony jest od nich bezpośrednio i materjalny dobrobyt ludności: stosowne rozmieszczenie ośrodków handlowych, instytucyj użyteczności publicznej, ułatwiona komunikacja zmniejszają nieprodukcyjne marnotrawstwo czasu i wysiłków ludzkich; możność znalezienia dostatecznej ilości dostępnego gruntu budowlanego jest niezbędną podstawą dla stworzenia mieszkań, któreby nie były obciążone opłatą nadmiernej renty gruntowej na korzyść właścicieli gruntów.

Prawidłowe rozplanowanie osiedla jest naczelnem zadaniem planu regulacyjnego, którego sporządzenie z mocy art. 7 Ustawy budowlanej (Rozp. Prez. Rzeczp. z dnia 16. II. 1928 r. Dz. U. R. P. Nr. 23 poz. 202), należy do obowiązkowych zadań wszystkich miast, gmin wiejskich i innych osiedli w miarę nieodzownej potrzeby. Plan regulacyjny obrazujący pożądany rozwój miasta, winien być opracowany szczegółowo na okres lat najbliższych, zawierając jedynie główne wytyczne rozwoju miasta na lata dalsze.

Na planie tym określone być muszą arterje komunikacyjne (place i ulice), publiczna przestrzeń odpoczynkowa (boiska, zieleńce, ogrody, lasy miejskie), przestrzeń nie podlegająca zabudowaniu ale pozostająca własnością prywatną (t. zw. zieleń użytkowa, grunty leśne, rolne, ogrodnicze), wreszcie grunty budowlane z podziałem podług przeznaczenia (dzielnice przemysłowe, dzielnice mieszkalne), i podług sposobu zabudowania (domy luźno stojące, lub zabudowanie zwarte, jedno lub wielopiętrowe i t. p.).

Ażeby odpowiednio zaprojektowany plan regulacyjny nie pozostał tylko dowodem dobrych chęci i pamiątką jednego z wielu pożytecznych zamierzeń władz miejskich, ale istotną podstawą rozwoju miast, trzeba, by rozwój ten ściśle się do planu stosował.

Istnieje na to tylko jeden sposób przewidziany zresztą przez ustawę: nie pozwalać na żadną budowę, którаby znajdowała się w sprzeczności z tym planem lub wychodziła poza zakres przewidywań określonych przez ten plan na najbliższą przyszłość. Każdy, kto się stykał ze sprawami budowlanemi, wie że ten tak prosty i kategoryczny sposób nie łatwo daje się zastosować.

Właściciele gruntów dowodzą nieraz, czasem nie bez słuszności, że cały ich byt uzależnionym jest od urzeczywistnienia określonych zamierzeń budowlanych na należącej do nich parceli, — zamierzeń, które różnią się od przewidywań planu regulacyjnego; żądają np. pozwolenia na budowę fabryki w miejscu przeznaczonem podług planu na domy mieszkalne, wielkiej kamienicy tam — gdzie mają być małe domki wśród uprawnych pól.

A jak często zdarza się, że właściciel gruntu chce budować właśnie w miejscu, gdzie ma powstać plac, ulica lub zieleniec, lub znaleść się ma targowica albo stanąć szkoła?

Gmina określone zamierzenia chce i może realizować dopiero w dalszej przyszłości, kiedy się cała dzielnica zabuduje, musi je jednak przewidzieć zgóry, nim na urzeczywistnienie ich nie będzie zapóźno. Tymczasem właściciel predestynowanej parceli chce budować zaraz.

Zakaz budowy, nawet związany z wykupieniem gruntu przez miasto może być dla właściciela gruntu wielką krzywdą, może czasem naprawdę podważyć podstawę gospodarczą jego egzystencji, naraża go w każdym razie na straty, jeśli miasto z wykupieniem niepotrzebnego w danej chwili gruntu zwleka. Miasto zresztą nie jest w stanie wykupić wszystkich gruntów, które mu się narzucą drogą podań o pozwolenie budowy.

Dość częstem jest występowanie z zamierzeniami budowlanemi jedynie w celu sprzedania miastu gruntu po cenie, wyższej od jej istotnej użytkowej wartości, a określonej podług przyszłej przypuszczalnej ceny.

Miastu, dla określenia sprawiedliwej ceny, pozostaje żmudna droga wywłaszczenia: dotychczasowa praktyka jednak rzadko okazuje się korzystną dla miast pomimo, że dekret z dn. 7 lutego 1919 r. o wywłaszczeniu wyraźnie określa, że przy oszacowaniu nie należy brać w rachubę zwiększenia wartości majątków, jakie może nastąpić skutkiem przedsiębiorstwa, na rzecz którego są one wywłaszczane.

Jednakże przyszłość przy określaniu cen zanadto często bywa dyskontowana.

Realizacja planu regulacyjnego, tak niezbędna dla dobra ogółu mieszkańców, może w wyjątkowych wypadkach spowodować ciężkie pokrzywdzenie poszczególnych posiadaczy parcel, najczęściej zaś pociągnąć za sobą w rezultacie kosztownego zakupu gruntów poważne obciążenie ludności.

Niebezpieczeństw tych niema, jeśli gmina miejska posiada bezpośrednią możność całkowitej dyspozycji znaczną częścią swego obszaru administra-

cyjnego, to jest, jeśli duże przestrzenie gruntów miejskich stanowią własność gminy.

Tak pożądany stan istniał w wielu miastach Europy do połowy XIX wieku.

W drugiej połowie XIX w. nawet miasta, które bądź z nadań królewskich lub książęcych bądź z własnych dawnych zakupów posiadały wielkie przestrzenie, starały się ich jaknajprędzej pozbyć, przekazując je ze swego władania, uważanego za „martwą rękę" do rąk prywatnych uważanych za „zdolniejsze do właściwego wykorzystania".

W rezultacie nastąpiło (z wyjątkiem Finlandji i po części Szwecji) ogólne w Europie wyzbycie się majątków przez gminy miejskie, a za niem konieczność obciążania szerokich warstw ludności kosztami, związanemi z nabyciem gruntów na cele ogólne gospodarki miejskiej na ulice, place, zieleńce, pod budowę przedsiębiorstw miejskich, instytucji użyteczności publicznej, szpitali, przytułków, szkół i t. p.

Niewiele miast polskich zachowało swe dawne bogactwa terenowe. Należy do nich Kowel, posiadający $^3/_4$ obszaru miejskiego z nadania „Królewskiemu Wolnemu Miastu" przez Zygmunta Augusta.

Posiadanie gruntów ułatwia zaprojektowanie planu regulacyjnego i istotne jego urzeczywistnienie, szczególniej, jeżeli grunty te stanowią znaczną część terytorjum miasta i rozrzucone są w pewnym stopniu równomiernie na całej jego powierzchni.

Możliwe jest wtedy takie planowanie, które dla celów użyteczności publicznej w możliwie najmniejszym stopniu atakuje grunty prywatne i najłatwiejsze przydzielanie terenów chcącym budować określony objekt w miejscu dla danej budowy przeznaczonem.

Jednakże nawet gdy miasto ma grunty własne, położone nie w miejscu zapotrzebowania, może uniknąć kupna drogą wymiany z właścicielami prywatnymi. Czasem wymiana taka jest niezbędną ze względu na interes obywatela, którego grunt musi być wywłaszczony. Niekiedy odebranie określonego terenu nie da się we właściwy sposób zapłacić, bo grunt może być warsztatem pracy, jedynej pracy, do której jego właściciel jest zdolny; zamiana terenu na gotówkę może mieszkańca doprowadzić do ruiny, podczas gdy posiadanie terenów na zamianę załatwia sprawę ku zadowoleniu stron obu.

Prawodawstwo jugosłowiańskie przewiduje nawet obowiązek wymiany o ile chodzi o grunt zajęty pod uprawę roli.

W miarę rozwoju miast i rozszerzania się zakresu działalności gospodarczej i kulturalnej gminy budziło się i rosło zrozumienie fałszywej polityki pozbywania się gruntów oraz chęć nawrotu do dawnych zasad gospodarki, dążących do powiększania nieruchomego majątku gminy.

Podstawą każdej w tym kierunku działalności musi być zrozumienie potrzeb oraz świadomość dotychczasowego stanu rzeczy.

Majątek nieruchomy miejski, jego stosunek do powierzchni ogólnej gminy oraz do ilości mieszkańców stanowi w wielu miastach temat bardzo troskliwie badany i ujmowany w wykazach statystycznych, pozwalających na studja porównawcze i wyciąganie odpowiednich wniosków.

Ilości gruntów, które winny stanowić własność gminy, względnie ich stosunek do całości obszaru administracyjnego, lub ilość potrzebnych gruntów miejskich obliczonych w stosunku do ludności, nie dają się w sposób niewątpliwy ustalić teoretycznie.

Jeśli nawet uznać (zupełnie zresztą błędnie), iż nie jest rzeczą zarządu miasta kłopotać się o taniość parcel budowlanych dla pragnących budować, to dla nikogo już nie ulega wątpliwości, że miasto musi posiadać grunty potrzebne dla zadośćuczynienia swym bezpośrednim zadaniom, grunty niezbędne dla potrzeb użyteczności publicznej.

Do niedawna ilości te określano dość schematycznie np. 20% na ulice i place, 10% parki, 5% boiska i place sportowe, ¼% place dla zabaw dla małych dzieci, 5% pod budowle użyteczności publicznej — szkoły, szpitale, przytułki, hale targowe, ratusze, domy ludowe i t. p. lub kilka metrów kw. parków lub zieleńców na mieszkańca. Obecnie zostają one określane w bezpośrednim związku ze stosowaną lub dopuszczalną gęstością zabudowania.

Oczywistem jest, że innym jest stosunek powierzchni komunikacyjnych (ulic, placów), jak odpoczynkowych, (zieleńców) do całego obszaru administracyjnego w dzielnicach lub miastach zabudowanych intensywnie, a innym w miastach o rzadko rozrzuconych małych domkach.

Miasto, w którym na mieszkańca wypada niżej 10 metrów przestrzeni zabudowanej, to znaczy miasto mieszczące ponad 1000 mieszkańców na hektar, ma zupełnie inne potrzeby gruntowe, aniżeli miasto, w którym na 1 hektar mieści się 5—6 mieszkańców. Mało zabudowane miasto może się jeszcze np. obyć bez wielkich parków publicznych.

Przy właściwem, zarówno pod względem prawodawczym jak wykonawczym, postawieniu sprawy, miasto nie jest obowiązane kupować całej potrzebnej mu ilości gruntu, gdyż znaczną część, a przedewszystkiem nieomal całe zapotrzebowanie gruntu pod nowe ulice, powinno otrzymywać bezpłatnie od właścicieli gruntów. Niezawsze jednak ta zasada da się całkowicie przeprowadzić, szczególniej, jeśli podział gruntów w chwili przeprowadzenia planu regulacyjnego już został daleko posunięty.

Niemożność ścisłego określenia potrzeb nawet na cel użyteczności publicznej i znaczenie, jakie ma zapewnienie w możliwie największym zakresie mieszkańcom miasta możliwości otrzymania tanich gruntów budowlanych, nakazują miastom zapewnienie sobie możliwie wielkich terenów w czasie właściwym, to znaczy wtedy, gdy istnieje możność kupienia ich podług rzeczywistej realnej wartości, jako terenów rolniczych.

Dotychczasowy stan posiadania miast polskich świadczy o tem, że niewiele miast polskich prowadziło dostatecznie przewidującą gospodarkę, gdyż własność nieruchoma większości miast w Polsce znajduje się poniżej jaknajskromniej obliczonego minimum.

Jeśli nawet pozostawić na stronie miasta skandynawskie, odznaczające się bogactwem w grunta, dochodzących do 100% obszaru administracyjnego (bez włączenia do obrachunku lasów położonych po za granicami miast) i porównać z miastami polskiemi tylko miasta sąsiadujących z nami Prus, które średnio posiadają około 21% swego obszaru administracyjnego, to przekonamy się, że miasta polskie posiadają przeciętnie o połowę mniej gruntów niż miasta Prus.

Podług ankiety przeprowadzonej w roku ubiegłym przez Związek Miast Polskich, na zasadzie odpowiedzi udzielonych przez 301 na ogólną liczbę 626 miast, własność nieruchoma miast stanowi w Polsce średnio około 10% obszaru administracyjnego, przyczem średnia ta wynosi w województwach zachodnich 12,6%, średnia zaś w województwach centralnych 5,6%. W województwach zachodnich na 1 mieszkańca miast wypada średnio 256 metrów kwadr. przestrzeni należącej do miasta, podczas gdy w województwach centralnych ilość ta wynosi 92 metr. kw.

Same zestawienie tych liczb wskazuje, iż jedynie miasta zachodnie prowadzą politykę powiększania własności nieruchomej miejskiej w miarę rozwoju miasta, a poniekąd uprzedzają ten rozwój, gdyż stan posiadania przekracza znacznie stan posiadania miast innych dzielnic polskich nietylko w stosunku do przestrzeni administracyjnej, ale i w obliczeniu na mieszkańca.

Na 301 miast, które odpowiedziały na ankietę, — $^1/_6$ t. j. 50 miast nie posiada nieomal wcale nieruchomości własnych (poniżej 1% obszaru administracyjnego), własność przeszło połowy miast (163) nie dochodzi 5%, a ledwie $^1/_8$ (38) miast przekracza 20%, które należy traktować jako minimum pozwalające na przystąpienie do gospodarki gruntowej.

Niedaleko tego minimum (15 — 20%) znajdują się 23 miasta, to znaczy 4% miast, które odpowiedziały na ankietę.

Jest więcej niż prawdopodobne, że 325 miast, które na ankietę nie odpowiedziały to przedewszystkiem miasta, które się sprawą gruntową nie zajmują, wagi jej nie rozumieją, więc zapewne, które nie mają gruntów wcale lub posiadają tylko znikomą ich ilość.

Ogólnie więc sytuację miast polskich pod względem własności gruntowej należy uznać za bardzo złą.

To też naczelnem zadaniem miast w tej dziedzinie winna być poprawa obecnego stanu rzeczy.

Zrozumienie tego zadania zdaje się, powoli rozpowszechniać.

W ustawie o reformie rolnej, począwszy od pierwszego uchwalenia jej zasad, aż do ostatnich ustaw, które mają charakter ustaw wykonawczych,

zostało stwierdzone, że miasta mają prawo do otrzymania wszystkich terenów prywatnych podlegających przymusowemu wykupowi i wszystkich terenów, położonych w sferze interesów miast. To samo wyraźnie i mocno zostało powiedziane w ustawie, dotyczącej rozbudowy miast, gdzie Państwu zostało zalecone oddanie miastom wszystkich położonych w miastach, zbędnych terenów państwowych.

Grunty państwowe winny być, o ile chodzi o cele użyteczności publicznej oddane miastom bezpłatnie, o ile zaś chodzi o tereny mieszkaniowe powinny być oddane po cenie możliwie najniższej.

Te postanowienia ustaw mogą niewątpliwie w wysokim stopniu przyczynić się do ułatwienia działalności miast polskich. Miasta powinny korzystać z istniejących uprawnień w jaknajszerszej mierze, nie odwlekając i nie zrażając się trudnościami, nieraz bardzo wielkiemi, czynionemi przez lokalne władze państwowe. Miasta wykazują więcej zrozumienia potrzeb państwowych niż, odwrotnie: Piotrków, Włocławek, Działdowo odstąpiły grunty miejskie Państwu dla potrzeb o charakterze użyteczności publicznej, tymczasem miasta zwracające się o grunty państwowe nieraz długo muszą o swe prawa się dopominać.

Z uprawnień ustawowych dotychczas niewiele miast skorzystało. Należą do nich P o z n a ń, który, prowadząc wszystkiemi dostępnemi środkami zakup gruntu, powiększył swą własność miejską od 1914 roku przeszło w trójnasób. Poznań posiada dziś około 1600 ha co stanowi ¼ część obszaru administracyjnego.

G r u d z i ą d z, który posiada 66% swego terytorjum, dzierżawi od Państwa sąsiadującą domenę państwową o wielkości 1100 mórg, by nie dopuścić do przejścia jej w ręce prywatne.

Ś m i g i e l, który jeszcze za czasów zaborczych nabył od Urzędu Ziemskiego 8,22 ha roli na rozbudowę miasta, w roku 1926 kupił od Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Poznaniu dalsze 14,98 ha roli łączącej się bezpośrednio z miastem.

Magistrat W y r z y s k a nabył w 1922 roku osadę od Urzędu Ziemskiego.

Miasto Ś r o d a nabyło państwowy ośrodek ziemski 45.08 ha, z których 32,50 przeznaczono dla celów rozbudowy miast.

G o ł a ń c z wykupił na zasadzie reformy rolnej około 50 ha gruntu z maj. Smoguleckich.

R a d z y m i n nabył resztówkę folwarku Radzyminek.

Przy sposobności rozparcelowania podmiejskiego majątku Okalina, nabył O p a t ó w 13 ha zagajnika.

S ł o m n i k i otrzymały przy parcelacji pobliskiego majątku 27 ha na cele inwestycyjne.

W Żninie dla utworzonej w 1922 roku Spółki Osadniczej starano się otrzymać ziemię należącą do domeny państwowej Góra, położonej tuż pod miastem, lecz ziemi tej dotąd nie uzyskano.

Szamotuły już od dłuższego czasu czynią usilne zabiegi w celu uzyskania około 500 mórg folwarku państwowego Swidliny, z zamiarem zajęcia się odstępowaniem terenów dla celów budowlanych.

Strzelno, graniczące z domeną państwową, czyni starania o uzyskanie części gruntu podmiejskiego dla celów rozbudowy.

Podobne kroki czyni Lublin.

Działdowo stara się w Ministerstwie Reform Rolnych o obszar dworski Księżydwór i domeny Państwowe Malinowo.

Skierniewice starają się o otrzymanie niezbędnego miastu terenu położonego w środku miasta, tymczasem Ministerstwo Robót Publicznych chce podobno teren ten sprzedać z licytacji pomimo protestów zarządu miasta Skierniewic.

Kobryń zrozumiał, że rozbudowa miasta wymaga szerszego pojęcia sfery interesów miasta, to też odnosząc się do władz z powodu zaginięcia dokumentów co do granic miasta o określenie nowych jego granic, prosił równocześnie o włączenie w sferę interesów miasta obszaru gruntów 41 ha sąsiedniej gminy, celem uregulowania przyszłej rozbudowy miasta.

Podobne starania przedsięwzięte przez m. Pleszew, któremu zależy na wcieleniu do obszaru administracyjnego miasta obszaru dworskiego Malinie, co umożliwiłoby otrzymanie potrzebnych gruntów pod rozbudowę miasta. Starania te nie zostały przez czynniki miarodajne uwzględnione, mimo że nabycie z wolnej ręki jest lokalnie nieosiągalne.

W tymże celu i tak samo bez skutku starał się Rozwadów o przyłączenie przylegającej do miasta wioski Charzewice.

Żydaczów odniósł się do Okręgowego Urzędu Ziemskiego we Lwowie o określenie sfery interesów miasta w promieniu 2½ klm. od centrum miasta i rezerwowanie 47 parcel gruntowych o powierzchni 178 ha, celem rozszerzenia i rozbudowy miasta oraz na pastwiska gminne.

Baranowicze czynią starania w Ministerstwie Reform Rolnych i Robót Publicznych o przydzielenie terenów państwowych, znajdujących się na terenie miasta.

Podbrodzie zamierza wystąpić do władz państwowych o wywłaszczenie na cele rozbudowy miasta około 40 ha częściowo poręb leśnych, częściowo obszarów zalesionych.

Wogóle jednak wyzyskanie uprawnień ustawowych a tem bardziej nabywanie gruntów inną drogą na cele zgóry nieokreślone, na ogólne zamierzenia związane z rozbudową, są bardzo rzadkie.

Należy zaznaczyć, że nie wszystkie miasta są otoczone terenami państwowemi, do których mają prawo, nie wszystkie mają w swem sąsiedztwie do-

meny czy tereny państwowe. Jednakże nietylko tereny państwowe, ale i tereny prywatne mogą być na zasadzie ustawy o reformie rolnej przejęte przez miasto, więc i w kierunku otrzymania tych terenów miasto powinno wytężać swe siły.

Znaczną przeszkodą w uzyskaniu zarówno terenów podlegających przymusowemu wykupowi, jak i innych gruntów potrzebnych miastu dla jego rozwoju, jest szkodliwe a niestety mocno ugruntowane przeświadczenie, iż tworzenie zapasu gruntów przez miasta nie jest koniecznością, uzasadniającą przymusowy wykup.

O ile więc niema możności skorzystania z ustawowych uprawnień, gminy mogą kupować grunty dla tworzenia zapasu jedynie z wolnej ręki, korzystając z każdej nadającej się do tego okazji.

W taki sposób jednak dotychczas niewiele miast postępuje. Przyczynia się do tego oczywiście ogólny ciężki stan finansowy miast. Są jednak w Polsce miasta choć niezbyt liczne, które mimo to, na właściwą drogę weszły.

Poza cytowanemi Poznaniem i Grudziądzem należy podkreślić działalność miast następujących:

Inowrocław nabył folwark, zaś Sokal i Kałusz poczyniły zakupy w lasach.

Górlice zakupiły grunta, aby móc niemi dysponować na wypadek, gdyby właściciele za grunta oddawane miastu zażądali innych gruntów.

Bez określonego celu kupowały grunty miasta:

Stryj, Barcin, Gródek - Jagielloński, Mikołów, Kamień Pomorski, Tarnowskie - Góry, Więcbork.

Przeważnie jednak zakup przez miasto gruntów, stanowiących własność prywatną, idzie bardzo powoli. Miasta ograniczają się zwykle do kupowania tylko dla określonych celów użyteczności publicznej i to w chwili gdy potrzeba gruntu staje się naglącą. Tymczasem podstawą polityki gruntowej miast winien być zapas gruntów, tworzony w czasie, gdy cena ziemi nie przekracza wartości terenów rolnych.

Brak zapasu gruntów mści się dotkliwie: z pośród miast, które odpowiedziały na ankietę, 191 zmuszone były w latach ostatnich do dokonywania licznych tranzakcyj, przyczem zakup dotyczył przeważnie małych, z konieczności przepłacanych parcel. Nieraz za koszt nabycia kilkuset czy kilkutysięcy metrów kwadratowych, możnaby było parę lat wcześniej kupić folwarczek podmiejski.

Zakupy, wobec trudności procedury wywłaszczeniowej dokonywane są przeważnie z wolnej ręki.

W niektórych wypadkach zagrożenie zastosowania prawa wywłaszczenia ułatwiło kupno gruntów (Szamotuły, Słonim), bywa atoli, że opór właścicieli okazuje się nieugięty i miasta są zmuszone płacić wygórowane ceny lub nabywać posiadłości z drugiej ręki.

C e l e, dla których zakupy muszą być dokonywane, dotyczą wszystkich działów gospodarki miejskiej.

Dla ilustracji tylko kilka przykładów z ostatnich lat:

Chojnice, Chełmno, Tarnowskie Góry, Tczew, Baranowicze, Kościerzyna, Szamotuły, nabyły place i budynki dla regulacji ulic.

Na urządzenie parku miejskiego nabyły z wolnej ręki Baranowicze 6½ ha. Stolin 5 ha ziemi, Radzymin część resztówki folwarku Radzyminek. Ostrzeszów od T-wa Opieki nad Zabytkami Przeszłości górę Zamkową i ruiny Zamku pobiskupskiego, Tyśmienica grunt podmiejski w obszarze 13 morgów.

Ostrzeszów założył na nabytym od emigranta gruncie obok budującej się szkoły powszechnej — park miejski.

Płock założył boisko sportowe dla młodzieży szkolnej, Koźmin nabył 6 morgów pod budowę boiska miejskiego.

Zduny nabyły strzelnicę wraz z ogrodem i rolą.

Rzeszów ma otrzymać drogą zapisu około 10 mórg gruntu na założenie boiska sportowego, a zakupił 25 ha na założenie parku.

Po uzyskaniu pożyczki długoterminowej Różan ma zamiar nabyć plac w celu urządzenia ogrodu spacerowego, zaś Koronowo dla boiska i strzelnicy.

Przykłady trudności w zdobyciu gruntu inną drogą niż zakup nawet na cele najbardziej uzasadnione nie są rzadkie.

W zrozumieniu znaczenia ogrodów dla ludności miejskiej i biorąc pod uwagę, że „miasto ani skrawka ogrodu nie posiada", zabiegają Krośniewice u władz o przekazanie lub przynajmniej wydzierżawienie ogrodu pocztowego na użytek publiczny. Sprawa jednak dotychczas nie została załatwiona.

Brzeziny — Łódzkie, gdzie również brak parku publicznego daje się dotkliwie we znaki, a równocześnie brak odpowiedniego terenu tak prywatnego jak i miejskiego dla założenia parku, wystąpiły na mocy uchwały Rady Miejskiej z r. 1921 do Minist. R. P. o wywłaszczenie nieruchomości nieobecnego b. pułkownika żandarmerji rosyjskiej, będącej najodpowiedniejszym terenem na urządzenie parku. Wniosek został w r. 1923 przedłożony do uchwały Rady Ministrów, która wbrew oczekiwaniu odrzuciła projekt, pozostawiając dotychczas decyzję swą nieumotywowaną.

Wystąpienie m. Sosnowca o wywłaszczenie parku 30 ha, stanowiącego własność Gwarectwa „Hr. Renard" nie odniosło skutku.

W Oświęcimiu zachodziłaby potrzeba wywłaszczenia pewnego obszaru sąsiedniej gminy na założenie parku miejskiego. Tę samą potrzebę wyraża Ł a ń c u t.

Czy starania te będą uwieńczone lepszym od starań wymienionych miast rezultatem?

Płock, Tarnowskie Góry nabyły grunt pod szpital, Baranowicze, Kościerzyna, Zagórów dla budowy łaźni, Płock, Baranowicze, Biała Podlaska,

Grójec, Limanowa, Opatów, Słomniki, Ostrzeszów, Iłża — pod szkoły, Znicz, Zduny, Radzyń — pod ochronki.

Dla tych samych celów starają się o grunt państwowy wzgl. wywłaszczenie Jędrzejów, Rożyszcze, Dubno.

Częstą jest konieczność nabycia gruntów dla celów administracji i handlu (rzeźnie, targowice, ratusz). Wyliczyć tu można Kościerzynę, Bóbrkę, Rawę Ruską, Bursztyn, Radzymin, Tuchów, Praszkę, Lubień, Grójec, Środę, Iłżę, Suwałki, Żuromin, Stolin, Biała Podlaska, Rakoniewice. Wiele miast musi przytem (np. Biała Podlaska) płacić niezwykle wysokie ceny wobec rozdrobnienia działek i konieczności traktowania z wielu właścicielami.

Liczne drobne tranzakcje zawierane dla ściśle określonego celu lub nawet przypadkowy zakup gruntów na zapas i zrealizowanie dzięki takiemu zakupowi, oszczędności lub zysków przy odsprzedaży nie stanowią jeszcze miejskiej polityki gruntowej. Taka polityka istnieje, niezależnie od rozmiarów w jakich jest prowadzona, dopiero wtedy, gdy się opiera na świadomości celu i prowadzona jest stale i konsekwentnie.

Celem musi być urzeczywistnienie planu regulacyjnego, zapewniającego możność rozwoju miast i dobrobytu mieszkańców, oraz udostępnienie mieszkańcom taniego gruntu budowlanego.

Cele te mogą być urzeczywistnione przez miasta małe, nieraz łatwiej, niż miasta większe, opanowane już przez spekulację gruntową.

Nigdy nie jest zawcześnie na rozpoczęcie polityki gruntowej i niema gminy tak małej, którąby tej polityki prowadzić nie mogła i nie powinna.

Ciekawym przykładem mądrej polityki małej gminy jest działalność niewielkiej gminy Velten pod Berlinem. Miasteczko to obecnie ledwie 7.500 mieszkańców liczące, rozpoczęło zakup gruntów już w 1904 roku. Kupiło ono stopniowo 260 ha, co stanowi około ¼ całego terytorjum gminy. Część tych terenów po przeprowadzeniu kanału łączącego się z drogą wodną Berlin — Szczecin i urządzeniu portu, została odsprzedana zakładom przemysłowym w celu zapewnienia mieszkańcom możności pracy. Około 40 morgów pruskich (12 ha) odstąpiono pod budowę domów po cenach 1 do 5 fenigów (2 — 10 groszy!) za metr kwadratowy, 30 morgów oddano bezpłatnie na 30 letnie użytkowanie inwalidom wojennym.

Od końca wojny w Velten powstało 240 nowych mieszkań, obecnie buduje się 52 mieszkania.

Przedsiębiorstwa gminne dały w 1927/28 roku 170.000 marek dochodu wobec czego i podatki w gminie tej nie są wielkie.

Dzięki tym opartym na własności gruntu dochodowym przedsiębiorstwom gminnym (kanał i port, bocznica przemysłowa, elektrownia, kopalnia gliny) rozwinął się przemysł prywatny (ilość zakładów przemysłowych wzrosła ze 184 do 292).

W 1904 r. gmina nie posiadała nic, dziś majątek jej po odliczeniu długów wynosi 5½ miljona marek. Świetne te wyniki są niewątpliwie rezultatem rozpoczęcia w odpowiedniej chwili pracy u podstaw, to znaczy oparcia całej działalności gminy na mądrej polityce gruntowej.

Najważniejszym nakazem polityki gruntowej jest stałe zwiększanie nieruchomego majątku gminnego, który jednak nie powinien być traktowanym jako źródło do bezpośredniego zwiększania dochodów gminy. Każdy dochód osiągnięty ze sprzedaży nieruchomości miejskiej winien być użytkowany na cele zakupu nieruchomości. Gospodarze miasta winni się liczyć z tem, że potrzeby gruntowe gmin miejskich zwiększają się nietylko w stosunku do wzrostu ludności, ale jednocześnie i w stosunku do rozszerzania się zakresu działalności gminy.

Najlepszem narzędziem dla prowadzenia polityki gruntowej pod względem finansowo - technicznym, jest utworzenie t. zw. funduszu gruntowego, wydzielającego politykę gruntową z całokształtu gospodarki miejskiej.

Fundusz taki istnieje w całym szeregu miast Województw Zachodnich i Śląska pod różnemi nazwami. (Poznań — fundusz nabycia gruntów, Mysłowice — Kasa nabycia realności, Królewska Huta, Mikołów, Oborniki, Odolanów, Krotoszyn).

Oczywiście nie jest to fundusz w znaczeniu funduszu pieniężnego, bo przedewszystkiem własnością jego są grunta. Do tego funduszu stanowiącego oddzielną jednostkę rachunkową i administracyjną, w pewnym momencie miasto, przekazuje jako aktywa, wszystkie grunta, których nie zajęto jeszcze całkowicie na stałe dla ściśle określonych celów administracyjnych. Dotyczy to wszystkich gruntów, choćby miały kiedyś być użyte dla jakiegoś celu administracyjnego, o ile tylko nie są kupione specjalnie dla tego celu.

Pasywami funduszu są niepokryte zaliczki na zakup gruntów, reszta ceny kupna gruntów, hipoteki na gruntach tych zapisane. Na pokrycie reszty ceny kupna i dalszy zakup gruntów „poznańskie przepisy zasadnicze o utworzeniu i administracji funduszu gruntowego" z 1905 r. przewidywały pożyczkę w wysokości 10 miljonów marek.

Z chwilą kiedy fundusz zaczyna operować, wszystkie dochody ze sprzedaży gruntów, z dzierżaw, wszystkie przychody administracyjne i t. d. stanowią dochód funduszu. Wrazie odstąpienia gruntów na cele administracyjne wartość ich musi być z kasy miejskiej przekazana do funduszu.

Jeśli grunt jest zajęty przejściowo przez wydział lub instytucję miejską, musi ona opłacać czynsz dzierżawny funduszowi.

Przy dobrem prowadzeniu agend „funduszu gruntowego", stałem użytkowaniu wszelkich jego dochodów na zakup gruntów, oraz odpowiednich

dotacjach z budżetu miejskiego, możliwem jest uzyskanie rezultatów podobnych do tych, jakich przykład dało miasteczko Velten.

Należy jednak unikać dążenia do realizacji bezpośrednich zysków w tej dziedzinie drogą sprzedaży gruntów miejskich po cenach możliwie wysokich. Tego rodzaju fiskalnie pojęta polityka gruntowa polegająca na tem, że miasta kupują pewne terytorja, w najlepszym razie przeprowadzają komunikację, inwestycje i starają się te terytorja sprzedać jaknajdrożej, uzyskując jaknajwiększy dochód dla kasy miejskiej.

Można mniemać, że i taka polityka gruntowa jest lepszą niż żadna, gdyż spekulacyjny zysk zabiera się na korzyść ogółu, drogą wzięcia bezpośredniego udziału w spekulacji. Jednak spekulacja, szczególniej spekulacja na krótką metę ma dwa końce i miasto może zamiast zysku ponieść stratę. Cena gruntu w mieście w ciągu dłuższego okresu czasu nie spada nigdy, ale zdarzają się niewątpliwie momenty, kiedy po wielkich powodzeniach spekulacji, następuje cofnięcie się cen. Jeżeli miasto, które prowadzi taką politykę gruntową, jest zmuszone ze względów finansowych do sprzedaży gruntu w takiej chwili, wtedy ponieść może stratę bardzo nawet poważną, narażającą na szwank cały budżet miejski. Ale nawet znaczne zyski nie usprawiedliwiają społecznej szkodliwości systemu, przyczyniającego się do śrubowania cen gruntu.

Jednakże chcąc spełnić swe zadanie polityka gruntowa miejska musi polegać na odstępowaniu gruntów, odstępowanie zaś po cenie niskiej może się łatwo stać źródłem nieusprawiedliwionego dochodu dla spekulanta, który od gminy tani grunt nabędzie.

W ten sposób wysiłki gminy mające na celu zapewnienie taniego gruntu budującym się i taniego mieszkania ludności, przyczynią się jedynie do powiększenia zysków nabywców parcel, o ile odstępowanie ich będzie się odbywało bez zastrzeżeń.

Świadome swych zadań miasta starają się uwarunkować odstąpienie gruntu miejskiego szeregiem zastrzeżeń uniemożliwiających spekulację. Najwłaściwszym ku temu sposobem jest powszechne w Holandji, Szwecji i często stosowane w Niemczech odstępowanie gruntu na prawie zabudowy.

Prawo zabudowy pozwalające być właścicielem budowli wzniesionej trwale na obcym gruncie, prawo stanowiące przedmiot obiegu zarówno między żyjącymi jak i na wypadek ich śmierci, całkowicie zabezpiecza interesy budujących, pozwalając jednocześnie gminie, jako właścicielowi pierwotnemu zastrzec sobie cały szereg praw ograniczających użytkownika. — Ograniczenia te mogą dotyczyć nie tylko sprzedaży nieruchomości ale i jej spekulacyjnego odnajmowania. Prawo zabudowy może być w Polsce stosowane na ziemiach byłego zaboru austrjackiego oraz b. zaboru pruskiego, bywa też stosowanem przez Poznań i Kraków, jednakże w Polsce istnieje do tej formy prawnej jak wogóle do podzielonego władania dość silne uprzedzenie.

Częściej więc miasta odstępujące parcele budowlane stosują sprzedaż z hypotecznemi zastrzeżeniami.

Minimum zastrzeżeń to obowiązek zabudowania odstąpionej parceli w określony sposób i w określonym terminie.

Takie warunki stosują Grudziądz, Wodzisław, Mysłowice, Oborniki, Odolanów, Chełmno, Chojnice, Puck, Brodnica, Żarków, Gniewkosz i zapewne wiele innych miast.

Najbardziej szczegółowo określone warunki o ustępowaniu parcel budowlanych opracowały władze miejskie Bydgoszczy. Obowiązuje tam statut, dotyczący sprzedaży parcel budowlanych, położonych na terenach, należących do gminy m. Bydgoszczy, zatwierdzony przez Magistrat 28. I. 1925 roku i Radę Miejską 19. II. 1925 r.

Cena kupna, określona w zależności od położenia na 0,10 do 5 zł. za metr kwadratowy, może być spłacona w ciągu 30 lat ratami w wysokości 2 — 3% od ceny kupna przy odsetkach 4% od pozostałej ceny.

Przy zapłaceniu całej ceny kupna w dniu zawarcia kontraktu cena redukuje się do 50%.

Jeżeli budowa wykończona będzie w przeciągu dwóch lat od dnia zawarcia kontraktu, natenczas przypadająca cena kupna będzie anulowana, to znaczy ta parcela oddana jest darmo.

Okazując tak dalece idącą pomoc chcącym i umiejącym budować, statut bydgoski z drugiej strony zastrzega zwrot parceli w razie, gdyby budowla postępowała nie dosyć prędko, przyczem rozpoczęte budowle przechodzące na własność miasta szacuje komisja mieszana.

Gminie miejskiej przysługuje prawo odkupu sprzedanej parceli w razie, jeżeliby każdorazowy właściciel chciał ją sprzedać, o czem jest on obowiązany listem poleconym zawiadomić gminę. Prawo odkupu przysługuje gminie w ciągu 1 miesiąca, licząc od dnia otrzymania wspomnianego zawiadomienia.

O ile parcela nabyta za gotówkę lub na spłaty jeszcze nie będzie zabudowana, to ceną odkupu jest cena faktycznie zapłacona bez doliczenia zapłaconych procentów, a o ile jest już częściowo lub zupełnie zabudowaną, to cenę odkupu oznaczą rzeczoznawcy przez obie strony zawezwani.

Zwrócić należy uwagę na to, że statut bydgoski zastrzegł dla miasta prawo odkupu, podług istotnej szacunkowej wartości budynków, nie licząc się ze zwrotem wartości gruntu, a nie prawo pierwokupu. To ostatnie, polegające na prawie kupienia po cenie oferowanej przez innego nabywcę, może stanowić raczej podnietę do spekulacyjnych lub nawet fikcyjnych tranzakcyj. Przewidywane w statucie bydgoskim prawo odkupu teoretycznie nie pozostawia możności realizowania zysku spekulacyjnego.

Tak daleko idącą pomoc może okazywać swym mieszkańcom tylko miasto, które prowadziło przewidującą na daleką metę politykę gruntową.

Przykład obowiązuje.

Miasta polskie, większe i małe, powinny się zastanowić nad koniecznością prowadzenia polityki gruntowej.

Dla miast małych, w których nie rozpanoszyła się jeszcze spekulacja gruntowa, może to być nawet łatwiejsze niż dla miast wielkich, o ile nie będą odkładać rozpoczęcia swej działalności na zbyt daleką metę.

Nakazy polityki gruntowej dadzą się streścić w kilku zdaniach:

Uzyskiwać grunty na zasadzie uprawnień ustawowych.

Kupować grunty póki można je otrzymać po cenie niskiej.

Użytkować grunty posiadane i dochody z nich używać dla dalszych zakupów.

Każdą sumę otrzymaną ze sprzedaży parcel budowlanych używać na zakup większej ilości dalej położonych terenów.

Odstępować grunty pod budowę z zastrzeżeniami dotyczącemi użytkowania tych gruntów i prawem odkupu dla miasta.

Jan Długokęcki.

KAPITAŁY WŁASNE I OBCE W GOSPODARCE GMINNYCH KAS POŻYCZKOWO-OSZCZĘDNOŚCIOWYCH.

KAPITAŁY WŁASNE.

Fundamentem siły finansowej Kasy są jej kapitały: zakładowy, zasobowy i specjalne. Czem szersze i głębsze są te fundamenty, tem większy gmach finansowy może Kasa na nim pobudować.

Kapitały zakładowy, zasobowy i specjalne zabezpieczają trwałość rozwoju Kasy, gdyż w razie strat i zachwiania bytu Kasy, umożliwiają pokrycie tych strat bez narażenia interesów wierzycieli Kasy. Aby dać gwarancję wierzycielom, że ich należności są nienaruszalne, należy dążyć do wytworzenia jaknajwiększych własnych kapitałów.

Statut w § 61 przewiduje, „że straty wykazane w bilansie pokrywa się po pierwsze z kapitału zasobowego, powtóre po wyczerpaniu kapitału zasobowego z własnych funduszów specjalnych i po trzecie z kapitału zakładowego Kasy".

Sposób tworzenia powyższych kapitałów wskazany w §§ 7, 8 i 60 statutu powoduje nierównomierny wzrost tych kapitałów, kapitały zasobowy i specjalne mogą być szybko wyczerpane w razie strat, zaś naruszenie kapitału zakładowego w warunkach, przewidzianych w § 63 statutu, może spowodować likwidację Kasy.

Jakież to są warunki likwidacji Kasy?

1. Jeżeli w ciągu 3 miesięcy od daty zatwierdzenia bilansu, wykazującego zmniejszenie się wpłaconego kapitału zakładowego więcej niż o połowę, nie zapadnie uchwała właściwego organu stanowiącego gminy co do uzupełnienia tego kapitału do pierwotnej wysokości, lub

2. gdy w ciągu roku od daty uchwalenia uzupełnienia kapitał zakładowy nie zostanie uzupełniony.

Z powyższego wynika, że Kasa powinna dążyć do tworzenia jaknajwiększego kapitału zasobowego, gdyż tylko wówczas istnieje możliwość nienaruszenia kapitału zakładowego a tembardziej obcych kapitałów. Przewidziany w § 60 statutu podział czystego zysku pozwala na zwiększanie kapi-

tału zasobowego o przynajmniej 30% czystego zysku; dalej można go zwiększać tylko kosztem przewidzianego dla Zarządu odszkodowania lub kosztem sum przeznaczonych na cele użyteczności publicznej. Jest to tylko w małym stopniu możliwe, gdyż zarządowi słusznie należy się odszkodowanie za pracę, a również cele użyteczności publicznej nie zawsze mogą być pominięte.

Przepis §-u 60 uszczupla możliwość zwiększania kapitału zasobowego, nakazując w przypadku zmniejszenia się kapitału zakładowego poniżej dwóch tysięcy złotych, cały czysty zysk przeznaczyć na kapitał zakładowy, dopóki tenże nie osiągnie pierwotnej swej wysokości.

Ustęp powyższy nie jest sprzeczny z § 63, Gmina bowiem ma pokryć straty zmniejszające kapitał zakładowy więcej niż o połowę; mniejsze straty niż połowa pierwotnego kapitału zakładowego pokrywa Kasa z czystych zysków w sposób wskazany w § 60.

W rezultacie należyte wykorzystanie na cele powiększenia kapitału zasobowego części lub całości czystego zysku statutowo przeznaczonej na cele użyteczności publicznej zaleca się jako zasadę.

Czy należy oprócz kapitału zasobowego tworzyć również kapitały na specjalne cele?

Kapitały specjalne mogłyby powstawać tylko z części zysków przeznaczonych na cele użyteczności publicznej, lecz w pierwszych latach działalności Kasy tworzenie kapitałów specjalnego przeznaczenia, o ile użytoby na ich tworzenie czystych zysków, należy uważać za rozpraszanie energji Kasy i osłabianie jej odpowiedzialności.

Wszelkie kapitały specjalnego przeznaczenia jakoteż ofiary na cele publiczne winny być brane pod uwagę dopiero po osiągnięciu kapitału zasobowego conajmniej w wysokości 10% a wraz zkapitałem zakładowym 20% kapitałów obcych posiadanych przez Kasę.

Tylko w tych warunkach Kasa może przystąpić do tworzenia kapitału budowy własnego domu lub innych kapitałów specjalnych, jednak bez angażowania na te cele kapitałów zakładowego i zasobowego.

Jakie znaczenie dla Kasy posiada kapitał zakładowy i co należy czynić dla jego powiększenia?

Przy tworzeniu Kasy kapitał zakładowy jest punktem wyjścia dla jej finansowej działalności i stanowi w pierwszym okresie jedyną siłę rozpędową, przyciągającą nowe kapitały.

Znaczenie kapitału zakładowego w dalszym rozwoju Kasy już wyjaśniliśmy.

Należy teraz ustalić sposób powiększania kapitału zakładowego. W myśl § 60 statutu powiększanie kapitału zakładowego następuje z corocznych czystych zysków Kasy w wysokości conajmniej 30% tych zysków. Wysokość przekazanej na ten kapitał części zysków może być powiększona tylko kosztem części zysków przewidzianych na cele publiczne lub na zasadzie dodatkowych dotacji gminy na kapitał zakładowy.

Ponieważ ustalone zostało powyżej, że część zysków przewidziana na cele publiczne winna powiększać przedewszystkiem kapitał zasobowy, pozostaje nam wykorzystanie dodatkowych dotacji gminy.

Gminy z reguły po udzieleniu Kasie sumy pierwotnego kapitału zakładowego uważają swój obowiązek za spełniony i nie troszczą się o dalszy rozwój Kasy.

Wynika to przedewszystkiem z niedostateczności źródeł dochodowych ściśle określonych w ustawie o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych a także z niedoceniania znaczenia silnej Kasy gminnej dla rozwoju gospodarczego gminy.

Wskutek tego większość gmin dotuje niedostateczny dla rozwoju Kasy kapitał zakładowy w wysokości ustawowej 2000 zł., tworząc karłowate instytucje, niezdolne do szybkiego rozwoju i powodujące rozczarowanie wśród mieszkańców gminy.

Zważywszy szybko rosnące potrzeby gospodarcze wsi, — pierwotny najmniejszy kapitał zakładowy Kasy winien wynieść zł. 5.000 t. j. 1 zł. do 1.50 na hektar ziemi znajdującej się na terenie gminy.

Następnie w ciągu conajmniej pierwszych 5 lat powinna gmina dodatkowo dotować od 2.000 do 5.000 zł., z tem obliczeniem, aby kapitał zakładowy Kasy po 5 latach wyniósł od 15.000 do 30.000 zł.

Na zewnątrz — wobec instytucyj kredytowych własne kapitały Kasy mają decydujące znaczenie dla jej kredytu. Banki przy ocenieniu zdolności kredytowej Kas biorą pod uwagę nie tyle zasadniczą odpowiedzialność gmin za zobowiązania Kasy, ile wysokość jej kapitałów własnych.

W myśl § 3 statutu, ogólna suma zobowiązań nie może przekraczać 20-krotnej wysokości kapitałów zakładowego i zasobowego Kasy, wskutek tego Kasa posiadająca np. 2.500 zł. kapitału zakładowego i 500 zł. zasobowego, nie może przyjąć wkładów i zaciągnąć kredytu więcej, niż na sumę zł. 60.000; — jeszcze mniejsze kapitały obce mogłaby Kasa przyjąć, gdyby suma zobowiązań była oznaczoną poniżej 20-krotnej sumy kapitałów własnych. W obecnym stanie swego rozwoju Kasy nie dochodzą do wykorzystania najwyższej granicy swego prawa zaciągania zobowiązań, ale stan ten może w przyszłości ulec zmianie i postawić nieraz Kasy przed faktem niemożności przyjęcia wkładki lub zaciągnięcia kredytu.

Najważniejsze jednak znaczenie mają własne kapitały Kasy dla prowadzenia przez nie samodzielnej i niezależnej gospodarki kredytowej. Zarówno bowiem wkłady oszczędnościowe, a bardziej jeszcze kredyty bankowe nakładają na Kasy rygory i warunki stwarzające pewną ciasnotę form kredytu. Przy dużej przewadze kapitałów obcych ciasnota poruszeń w udzielaniu pożyczek zmniejsza rolę Kasy do funkcji administratora obcych kapitałów po myśli ich właścicieli, lecz bez możności opracowania i wykonania planu kredytowego, zgodnego ze specjalnemi potrzebami mieszkańców gminy.

Taką jest niestety często obecna rola Kas.

Większe kapitały własne umożliwiają wreszcie Kasom wprowadzenie dłuższych pożyczek na specjalne cele, co dla rolników potrzebujących kredytu inwestycyjnego, amortyzującego się w ciągu dłuższego czasu, ma pierwszorzędne znaczenie.

KAPITAŁY OBCE.

Według § 9 statutu obce kapitały powstają z wkładek oszczędności i z pożyczek zaciągniętych przez Kasę.

W kapitałach obcych Kasy najpoważniejszą rolę spełniają wkładki oszczędnościowe ich więc istotę i znaczenie dla rozwoju kredytu należy ustalić.

Zmysł oszczędności jest w zaraniu wynikiem pobudek materjalnych człowieka bez jego późniejszych wartości moralnych. Z biegiem czasu, gdy kapitał zaczyna grać rolę w życiu zbiorowem społeczeństwa, organizując je do wspólnej pracy, zmysł oszczędności właściwy jednostkom, nabiera znaczenia społecznego, z oszczędności bowiem jednostek zaczyna korzystać ogół społeczeństwa.

Zmysł oszczędności zostaje tu użyty na ogólne potrzeby gospodarcze, a wartość jednostki oszczędzającej wzrasta nietylko w stosunku do zebranych przez nią dóbr, czy pieniędzy, lecz do znaczenia tych oszczędności w gospodarstwie społecznem.

W warunkach tworzenia polskiego gospodarstwa narodowego na ruinie gospodarki dawnych państw zaborczych, przy dotkliwym braku własnych kapitałów oraz trudnościach uzyskania obcych kapitałów i niebezpieczeństwie nadmiernego ich przenikania do naszego życia gospodarczego znaczenie oszczędności i wychowania społeczeństwa w zasadach umiejętności oszczędzania jest jednem z najważniejszych naszych zadań.

Brak kapitałów powoduje, że proces rozbudowy gospodarstwa narodowego w Polsce odbywa się powoli, zarówno przemysł, handel i rolnictwo cierpią na brak środków obrotowych i pozbawione są możności robienia inwestycyj obniżających zużycie pracy i podnoszących produkcję oraz dochód społeczny i majątek narodowy.

Wysiłek finansowy państwa w dziedzinie kredytowej nie da się w nieskończoność powiększać, pozostaje przeto jedyna na całym świecie znana

droga tworzenia kapitałów i zasilania niemi życia gospodarczego: droga należycie zorganizowanej akcji oszczędnościowej.

Ile dotychczas zgromadziliśmy kapitałów oszczędnościowych?

Według danych zebranych przez p. L. Durę na dzień 1 IX. względnie 1 X. 1928 r., stan oszczędności w Kasach oszczędności obliczonych na jednego mieszkańca w frankach złotych wynosił dla Polski 6.7 fr. złot., wskutek czego znaleźliśmy się na szesnastem miejscu tuż za Rosją Sowiecką, a dalecy od Norwegji, Finladji, Szwajcarji i Anglji, gdzie odpowiednie sumy wynoszą fr. złot. 937, 792, 417 i 204.

Te kilka cyfr stwierdza, jak jesteśmy ubodzy a również jak nieufni do trwałości wkładek oszczędności w kasach publicznych oraz zyskowności tego środka lokaty.

Dla przełamania nastroju ludności konieczne jest współdziałanie Państwa, ale już nie w roli bankiera, lecz ustawodawcy.

Co państwo może zrobić w dziedzinie ustawodawstwa? Przedewszystkiem roztoczyć ustawową opiekę nad wkładcą.

W Polsce rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30. XII. 1924 r. o organizacji i ustaleniu statutów gminnych Kas wiejskich pożyczkowo - oszczędnościowych oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 IV. 1927 r. o komunalnych Kasach oszczędności wraz z późniejszemi uzupełniającemi je aktami prawnemi, uregulowały prawne podstawy wkładu oszczędnościowego i książeczki oszczędnościowej, oraz zabezpieczyły wkładców od strat z tytułu wkładek oszczędności odpowiedzialnością majątkiem i dochodami gminnych i powiatowych organów samorządu.

Niektóre państwa jak np. Czechosłowacja poszły dalej w zabezpieczeniu interesów wkładców, wydając specjalną „ustawę o książeczkach wkładkowych, bankach akcyjnych i o rewizji zakładów bankowych" z dnia 7 XI. 1924 r. stwarzając w ten sposób jednakowe warunki zabezpieczenia wkładek oszczędnościowych we wszystkich instytucjach przyjmujących wkłady.

Oprócz tego Czechosłowacja bardzo szczęśliwie rozwiązała u siebie sprawę strat wkładców z powodu powojennej inflacji, wydając ustawę z dnia 9 X. 1924 r. o funduszu specjalnym dla złagodzenia strat powojennych.

Celem funduszu jest udzielenie funduszów na częściowe pokrycie strat ze stosunków powojennych powstałych, następującym instytucjom: a) spółkom akcyjnym i spółkom z ogr. odp. prowadzącym interesy pieniężne i bankowe o ile wydają książeczki wkładowe, lub przyjmują wkłady na r-ki bieżące, b) kasom zaliczkowym i spółdzielniom kredytowym, które prowadzą operacje pieniężne, jako główną swoją czynność; c) kasom oszczędności i krajowym zakładom kredytowym, jeżeli te ostatnie wydają książeczki wkładkowe; d) spółdzielniom nieobjętym w p. b i ich centralom.

Fundusz ten tworzy się z wkładu państwa w sumie 50 miljonów kor.

czes. rocznie przez czas istnienia funduszu, oraz z wkładów uiszczonych przez zainteresowane instytucje, stosownie do zysków bilansowych za ubiegły rok operacyjny, przytem spółdzielnie kredytowe i Kasy oszczędności płacą 10% czystego zysku, spółki bankowe płacą progresywnie.

Niestety sprawa strat wkładów z tytułu inflacji pieniężnej powojennej w Polsce nie została należycie dotąd uregulowana.

Fakt ten stanowi poważną przeszkodę do rozwoju akcji oszczędnościowej, odstręczając obywateli od Kas oszczędności.

W stosunku do wkładców przedwojennych gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych, rząd może wiele jeszcze zrobić przez wydanie ustawy regulującej zobowiązania tych Kas.

Nie oglądając się jednak na rozstrzygnięcie tej sprawy przez państwo, Kasy gminne muszą uczynić wszystko, aby w granicach możliwości zaufania ludności do Kas przywrócić.

Może to być dokonane drogą odpowiednich metod działania i propagandy oszczędnościowej.

Akcja ta winna objąć przedewszystkiem należyte wychowanie w idei oszczędności młodego pokolenia t. j. młodzież szkolną[1]). Wdrożenie do oszczędności młodzieży przygotuje nam nowe społeczeństwo, zdolne spełnić swe obowiązki społeczne i gospodarcze lepiej od nas i zgodnie z potrzebami wielkiego państwa i wielkiego narodu.

Jako przykład współpracy Kas oszczędnościowych ze szkolnemi Kasami oszczędności podajemy następujący regulamin Komunalnej Kasy Oszczędności w Łowiczu:

1. Kasa Oszczędności pow. Łowickiego wydaje bezpłatnie Szkolnym Kasom Oszczędności karty oszczędnościowe i znaczki oszczędnościowe na zamówienie kierownika szkoły.
2. Kierownik szkoły, względnie osoba przez niego upoważniona, rozdaje bezpłatnie uczniom karty oszczędnościowe, wpisując na tytułowej stronie imię i nazwisko ucznia.
3. Upoważnieni przez kierownika szkoły nauczyciele lub starsi uczniowie sprzedają uczniom, posiadającym karty oszczędnościowe, znaczki oszczędnościowe i przekazują kierownikowi szkoły pieniądze otrzymane za znaczki.
4. Kierownik szkoły wnosi do Kasy Oszczędności pow. Łowickiego pieniądze ze sprzedaży znaczków, z chwilą gdy zgromadzi większą sumę (t. j. od 10 do 20 zł.). Pieniądze lokowane są na imię Kasy Oszczędności na oprocentowanym na 15% rachunku bieżącym.
5. Gdy uczeń zalepi znaczkami całą kartę oszczędnościową, oddaje ją kierownikowi szkoły, który przesyła kartę do Kasy Oszczędności pow.

---

[1]) Polecam książeczkę „Szkolne Kasy Oszczędności" M. Bonieckiego.

Łowickiego. Dyrekcja Kasy wpisuje na wkład imienny ucznia kwotę uzbieraną na kartę oszczędnościową i tę samą kwotę podnosi z rachunku bieżącego szkolnej Kasy Oszczędności dawnej szkoły, poczem przesyła kierownikowi szkoły imienną książeczkę wkładową dla wręczenia uczniowi.

Wkład na książeczce oprocentowany zostaje na 15%. Kierownik szkoły może według uznania przyjąć od ucznia kartę oszczędnościową i nadesłać ją Kasie Oszczędności pow. Łowickiego przed całkowitem zalepieniem karty znaczkami, o ile nalepiono znaczków najmniej za 1 zł. 50 gr.

6. Na 31 grudnia każdego roku szkolna Kasa Oszczędności przesyła do Kasy Oszczędności pow. Łowickiego książeczki wkładowe uczniów dla dopisania w nich do wkładów odsetek.
Odsetki od lokaty na r-ku bieżącym szkolnej Kasy Oszczędności dopisywane są do lokat na 31 grudnia. Odsetkami rozporządza kierownictwo szkoły.
7. Złożone przez Szkolną Kasę Oszczędności wkłady Kasa Oszczędności pow. Łowickiego wypłaca wkładcom:
   a) do czasu opuszczenia przez nich szkoły — za zezwoleniem na piśmie kierownictwa szkoły, udzielonym za zgodą rodziców lub opiekunów ucznia;
   b) po opuszczeniu szkoły, do czasu osiągnięcia pełnoletności lub usamowolnienia — za zezwoleniem ustnem lub na piśmie rodziców lub opiekunów;
   c) po osiągnięciu pełnoletności lub usamowolnieniu wkładców, lub upoważnionym przez nie osobom.

Współpraca gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych ze szkolnemi kasami oszczędności ma oparcie w okólniku Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 18.IX. 1925 r. (L. 7623/0 Prez.) w sprawie kas szkolnych.

Gdzie kasy gminne nie nawiązały łączności z nauczycielami w sprawie kas szkolnych i lokowania ich oszczędności w kasach gminnych, powinny to uczynić jaknajszybciej.

Pamiętać należy o zarezerwowaniu co rok conajmniej 5% z części zysków przeznaczonych na cele publiczne na propagandę oszczędności wśród młodzieży, bądź to w formie rozdawnictwa książeczek oszczędności z drobnemi wkładami, bądź też w formie premji dla najlepszych ciułaczy.

Z kolei należy ustalić środki działania wśród dorosłego społeczeństwa.

Badanie stanu majątkowego przedwojennych wkładców kas gminnych stwierdza, że przeszło 60% wkładek pochodziło z kół ludności małorolnej i bezrolnej zarobkującej pracą najemną, około 25% stanowiły wkłady sieroce

i wdowie, a tylko 15% wynosiły wkłady samodzielnych gospodarzy i gospodyń.

Z pewnemi zmianami obecny stan wkładców jest podobny. Samodzielny gospodarz, o ile posiada pieniądze wkłada je w gospodarstwo, drobne oszczędności nadal zbierają sfery zajmujące się pracą najemną jak wychodźcy sezonowi, służba folwarczna, wyrobnicy oficjaliści i t. p. Wśród tych sfer kasy gminne winny szukać wkładców.

Ponieważ pracownicy ci pragną wyjątkowej gwarancji dla swych oszczędności, zachodzi pytanie, czy kasy gminne powinny przyjmować wkładki oszczędnościowe w obcych walutach lub w złotych w złocie.

Obecna waluta polska oparta jest na złocie. Stosunek zapasu złota i dewiz do obiegu biletów Banku Polskiego jest najwyższy w świecie, bilans handlowy i płatniczy zrównoważony, lub bliski równowadze, niema więc żadnych podstaw realnych do uprzywilejowania walut obcych, jak również stwarzania fikcji w postaci wkładek w złotych w złocie.

Złoty obiegowy jest równy złotemu w złocie, stanowisko więc propagatorów wkładek złotych w złocie jest nieobywatelskie, a kasy gminne nie powinny posługiwać się wątpliwej wartości propagandą oszczędności, schlebiającą ciemnocie ludności w sprawach waluty.

W obecnych warunkach duże znaczenie dla rozwoju operacji oszczędnościowych w Kasach może mieć stosowanie premji jako formy dodatkowego oprocentowania dla najlepszych wkładców. Nie może tu być stosowany system premji używany przez naszą P. K. O., a polegający na losowaniu premji między wszystkich wkładców tej grupy wkładek. Natomiast Kasy gminne powinny stosować system premji przewidzianych z góry za pewne osobiste zalety wkładcy, a więc za wytrwałość co do czasu składania i wysiłek przy małych możliwościach materjalnych, za celowość w zamierzeniach użycia wkładek etc. Premje winny być większe i mniejsze, przyczem mniejsze mają przeważać . Przyznanie premji należy przewidzieć przy podziale czystych zysków. Ponieważ pozostaje pewna swoboda dysponowania jedynie częścią zysków przewidzianą na cele publiczne, należy więc ustalić pewne proporcje podziału, a mianowicie 10% na kapitał zasobowy, 5% na premje dla młodzieży szkolnej i 10% na premje dla dorosłych wkładców, niezależnie od obowiązku starania się na cele propagandy oszczędnościowej zasiłków z funduszów Wydziału Powiatowego lub Komunalnej Kasy Oszczędności.

Przyznanie premji wkładcom z utworzonego w sposób powyższy funduszu powinno być dokonane na wniosek zarządu przez Radę Gminną, zaś rozdanie premji należy dokonać w sposób uroczysty, najlepiej w specjalnym dniu święta oszczędności.

Drugim z kolei środkiem dla zjednania wkładców będzie wprowadzenie uprzywilejowanych kredytów. Wiadomo bowiem, że większość ludności pracującej pragnie zapewnić sobie w przyszłości samodzielny byt lub zabez-

pieczyć siebie i rodzinę na t. zw. „czarną godzinę", mają więc ci ludzie przed sobą cele, do których mniej lub bardziej wytrwale dążą.

Dążenia te należy poprzeć i ułatwić. Wkładca składając swe oszczędności jest jednostką twórczą, winien więc mieć zapewniony przywilej pierwszeństwa do kredytu wogóle. Będzie to przywilej dwojaki. Po pierwsze może korzystać z kredytu doraźnego, krótkoterminowego do wysokości swej wkładki lub wyżej na ulgowe oprocentowanie, po drugie przy oszczędzaniu kilkuletniem i dłuższem z kredytu większego i dłuższego w granicach możliwości finansowych kasy na określony zgóry cel i także na ulgowe oprocentowanie. Więc np. na nabycie działki ziemi, budowę domu we wsi rodzinnej na spłaty majątkowe lub inne pokrewne cele.

Powyższa forma wkładki powinna wyprzeć potrącenia wkładek przy udzielaniu pożyczki. Wkładka przymusowa zatraca właściwe swe znaczenie i jest rozumiana przez pożyczkobiorcę jako haracz wpłacany do Kasy za prawo do pożyczki, pożyczkobiorca nie wnosi przez czas korzystania z pożyczki dalszych wkładek, a po spłaceniu pożyczki wkładkę niezwłocznie wycofuje. Mechaniczne środki robienia wkładców muszą zawieść, jeżeli wola oszczędzania nie istnieje.

Inaczej rzecz się przedstawia, gdy pożyczkobiorca był przedtem (conajmniej na trzy miesiące przed datą udzielenia mu pożyczki) wkładcą. Powstaje tu zasada wzajemności.

Wkładca zgłaszając przez wkład swój czynny udział w gospodarce pieniężnej gminy, przyczynia się do pomyślności gospodarczej sąsiadów i nabywa prawo do wzajemnych korzyści.

Tego prawa moralnego nie może mieć obywatel bierny, obojętny na sprawy gospodarcze gminy.

Od zasady tej należy robić wyjątki dla tych obywateli gminy, których spotkało nieszczęście, klęska żywiołowa, przeciągła choroba i t. p.

Trzecim z kolei środkiem wzmożenia operacji oszczędnościowych będzie oszczędzanie celowe.

System takiego oszczędzania rozpowszechnił się po całym świecie, a najbardziej w Stanach Zjednoczonych Północnej Ameryki.

Polega on na tem, że wkładca obiera sobie cel, do którego zamierza dążyć i ustala sumę, jaka mu na ten cel będzie potrzebna. Sumę tę zaczyna składać na procent składany, wskutek tego miesięczne, czy roczne wkłady są znacznie mniejsze niżby wynosiły przy zwykłem domowem oszczędzaniu, np. dla zebrania 1000 zł. w ciągu 10 lat, musiałby w domu odkładać rocznie po 100 zł., tymczasem w Kasie oszczędności przy 8% składa miesięczne 5 zł. 74 gr., zaś rocznie około 70 zł.

Formuła do obliczania kapitału na procent składany jest następująca:

$$C = \frac{c\,[(1+r^t)-1]}{r}$$

Np. pragniemy po 10 latach otrzymać 1000 zł. przy oprocentowaniu 8. (wpłaty terminowe, gdzie C kapitał końcowy = 1000 zł.

$r = \frac{procent}{100}$, a $t = 10$) lat przy 8% wkładka roczna „c" powinna wynosić 68,9 zł., co czyni miesięcznie 5 zł. 74 gr.

Do obliczania procentów składanych używa się gotowych tablic.

W jakich wypadkach mogą mieć zastosowanie wkładki celowe? Oto przykłady:

1. Wśród ludności rolniczej najpopularniejszym celem było zawsze kupno ziemi, to też często poświęca na urzeczywistnienie tego celu długie lata pracy i poniewierki na obczyźnie lub w kraju nie zawsze osiągając swój cel.

Tenże pracownik odkładając do Kasy na procent składany 8 w stosunku rocznym przez 10 lat sumę 60 zł. miesięcznie, czyli 720 zł. rocznie otrzymuje 10.000 zł. Z sumą tą może przy pomocy długoterminowego kredytu nabyć kilkunastomorgowe gospodarstwo.

2. Dożywocia majątkowe i spłaty rodzinne na wsi winny zająć tu drugie miejsce.

Mamy tu na myśli zwykłe w naszej wsi i tak częste przepisywanie tytułem własności gospodarstwa z rodziców na dzieci. Odbywa się to zwykle przed notarjuszem w formie aktu rejentalnego. Obejmujący gospodarstwo czyni zobowiązanie spłaty rodzeństwa i zabezpieczenia bytu rodzicom w formie wyżywienia i dachu nad głową, a czasem jeszcze drobnej sumy pieniężnej. Niestety zobowiązania względem rodziców dosyć rzadko są potem wykonywane, albo wykonywane źle. Nierzadkie są fakty zmuszania rodziców do sezonowej żebraniny.

Nielepsza często jest sytuacja członków rodziny oczekujących na spłaty za przypadające im schedy rodzinne długie lata, co powoduje spory rodzinne i gorsze następstwa.

Aby temu zapobiedz, rolnik posiadający dzieci winien po 45 lub najdalej 50 roku życia przewidzieć przekazanie jednemu z synów gospodarki i do tego go sposobić.

Jeżeli wybraniec ojca dopomoże mu pracą zarobkową, to łatwo można zmniejszyć albo usunąć przyszłe troski, walące się ciężko na młodego gospodarza z tytułu zapewnienia rodzicom dożywocia a rodzeństwu spłaty sched.

Często norma 30 zł. miesięcznie czyli 360 zł. rocznie wpłaconych do Kasy oszczędności w ciągu 10 lat, usunie późniejsze trudności gospodarcze, pozwalając dochody gospodarstwa obrócić na jego potrzeby.

Uzyskane w ten sposób 5.000 zł. ułatwi spłacenie rodzeństwa, a pozo-

stawienie części tej sumy np. 3.000 zł. pozwoli przy 8% rocznie, pobierać starym rodzicom po 240 zł. rocznie i po ich śmierci pozostałe rodzeństwo może podjąć sumę, np. na uregulowanie reszty spłat z tytułu schedy.

Wreszcie w podobny sposób mogą być zbierane wszelkie wkłady celowe, przewidziane w § 11 statutu Kasy, jak np. wypłaty po dojściu do pełnoletności, zamążpójście, na kształcenie i t. p.; w szczególności na dożywocia dla bezrolnych i bezdzietnych.

Praktyka Kas wskazuje na szereg dalszych możliwości wytwarzania nowych form wkładów.

Oto np. gminna Kasa Pożyczkowo Oszczędnościowa w Niwiskach wprowadziła nowy sposób popierania i ułatwiania aktów kupna — sprzedaży jeżeli nabywca nie ma dostatecznej sumy na dokonanie tranzakcji, a sprzedawca zgadza się na zakredytowanie części należności pod opieką Gminnej Kasy. Strony omawiają termin spłaty reszty należności, wówczas nabywca wystawia na omówione termin i sumę weksel na zlecenie gminnej kasy pożyczkowo - oszczędnościowej, zaś sprzedawca otrzymuje od Kasy książeczkę oszczędnościową na takąż sumę i termin.

Po upływie terminu następuje spłata pożyczki i wypłata wkładu, o ile wkładca tego zażąda. Kasa umożliwiła tranzakcję, powiększyła obroty gospodarcze gminy, zarobiła, a często też zyskuje nowego wkładcę na stałe, jeżeli ten przekonał się o punktualnej wypłacie wkładów.

Następnie Kasy Gminne mogą uzyskać wkładki oszczędnościowe wychodźców sezonowych, udzielając im przedtem pożyczek za porękę osób majątkowo odpowiedzialnych na koszta podróży i przepustek, z warunkiem przekazywania Kasie Gminnej na oprocentowanie oszczędności, istnieje tu możliwość pokrywania przez kasę również kosztów przekazu pocztowego od sumy wynoszącej najmniej zł. 25.

Odpowiednia deklaracja przy wekslu powinna na podstawie przybliżonego zarobku obowiązującego w kraju imigracyjnym określać kwoty minimalnych wkładek oszczędnościowych.

Powyższe przykłady nie wyczerpują możliwości wyszukania licznych jeszcze źródeł wkładek oszczędności, muszą to być jednak źródła oparte na zdrowych społecznie i gospodarczo metodach działania.

Kapitały zebrane z wkładek oszczędnościowych należy lokować w pożyczkach lub w lokatach z uwagą zawsze na należytą płynność tych lokat, w przeciwnym razie Kasa może łatwo stać się niewypłacalną i stracić zaufanie wkładcy. Ażeby temu zapobiec, statut przewiduje w § 27, że ogólna suma pożyczek długoterminowych nie może przekraczać kapitału zakładowego i 25% stanu wkładek.

Jak już wyżej zaznaczyliśmy akcja w dziedzinie wkładów oszczędnościowych nie wyczerpuje sprawy kapitałów obcych w kasie. Pozostaje jeszcze sprawa uzyskiwania i użytkowania kredytów bankowych .

Obecnie główny wysiłek Kas zdąża do uzyskiwania możliwie największych kredytów bankowych. Niema w tym głodzie kredytu bankowego żadnej zasady i miary, chodzi o to tylko, aby uzyskać jak najwięcej. Jeżeli bank ogranicza kredyt ze względu na niedostateczne zaufanie do Kasy, lub brak jej starań o powiększenie własnych kapitałów i rozwój wkładów oszczędnościowych, Kasy podnoszą zarzut, że instytucja bankowa niedostatecznie opiekuje się ich rozwojem. Ustalić tedy należy, jaka jest rola kredytów bankowych w rozwoju gminnych Kas.

Mają one wspierać rozwój gminnych Kas przez pewien czas, spełniają więc funkcję pomocniczą, ułatwiając wytworzenie własnych kapitałów i zdobycie zaufania u ludności w celu składania przez nią w Kasie swych oszczędności.

Z początku pomoc ta nie może być wielką, gdyż Kasa musi złożyć dowody umiejętności gospodarowania. Już w krótkim czasie — w razie pomyślnego rozwoju Kasy — kredyt banku jest zwiększany, dochodząc do pewnej maksymalnej wysokości, na której się zatrzymuje na pewien czas. Jest to okres, który powinna Kasa należycie wykorzystać dla swego finansowego okrzepnięcia. W tym okresie kredyt bankowy kilkakrotnie przewyższa własne kapitały kasy i zebrane wkłady.

Jeżeli więc Kasa nie wykazuje w tym okresie żywszego rozwoju, kredyt banku nie był dla niej ożywczem źródłem rozwoju i bank ma moralne prawo ograniczyć go.

W normalnym bowiem stanie rozwoju Kasy, kredyty banków państwowych czy komunalnych winny stanowić rezerwę Kasy, przeznaczoną na okres ożywienia gospodarczego, wymagającego mobilizacji własnych środków Kasy i jej kredytu, względnie na większe wypłaty wkładek oszczędności i nie przewyższać naogół własnych kapitałów i wkładek.

Tylko kredyty banków państwowych i komunalnych na specjalne cele pożyczkowe wyłączone są z powyższej normy, decydują tu bowiem wyższe względy gospodarcze, dotyczące polityki gospodarczej całego Państwa.

OPROCENTOWANIE WKŁADEK W GMINNYCH KASACH POŻYCZKOWO-OSZCZĘDNOŚCIOWYCH.

Przepisy, dotyczące gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych, zasadniczo przewidują dwa rodzaje wkładek: wkładki terminowe i wkładki bezterminowe. Wkładki terminowe, które mają raczej charakter lokat, są oddawane do gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych na ściśle określony przeciąg czasu i podlegają oprocentowaniu za cały ten czas. Odsetki należne wkładcom od tych wkładek w końcu roku rachunkowego nie są kapitalizowane, lecz wypłacane wkładcom lub też zapisywane na osobnym rachunku „Odsetki niewypłacone". Obliczanie odsetek od tych wkładek dokonywa się sposobem zwyczajnym za pełną ilość miesięcy i dni, w ciągu których wkładka była w posiadaniu kasy.

Przykład Nr. 1: W dniu 25 września wkładca wpłacił do kasy 200 zł. — z terminem 1 stycznia następnego roku, kasa zaś liczy mu oprocentowanie w wysokości 8% w stosunku rocznym. Wspomniana wkładka, jak to leży w zwyczajach instytucyj finansowych, zaczyna procentować dopiero od następnego dnia, czyli od 26 września. Należy zauważyć, że w obrachunkach finansowych i handlowych wszystkie miesiące, bez względu na rzeczywistą ilość dni, przyjmowane są jako posiadające tylko dni 30, a to dla łatwiejszego obliczenia. Dlatego też od dn. 26 września do 1 stycznia liczymy 3 miesiące i 5 dni, czyli $3 \times 30 = 90 + 5 = 95$ dni. Za te 95 dni musimy teraz obliczyć 8% od sumy zł. 200. — rozumując w ten sposób: % jest to setna część kapitału, czyli 200 podzielone przez 100, my zaś musimy odnaleźć 8 setnych części i dlatego setną część mnożymy przez 8.

$$\frac{200 \times 8}{100}$$

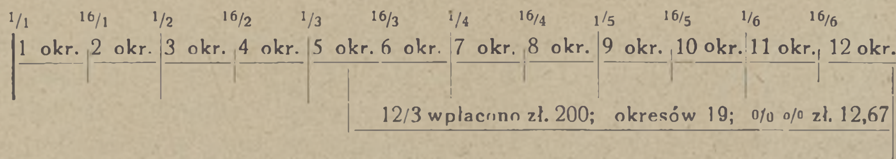
Gdybyśmy wykonali działania według powyższego wzoru, to otrzymalibyśmy 8% od sumy zł. 200.—za cały rok, gdy tymczasem powinniśmy obliczyć 8% za 95 dni. To też w dalszym ciągu znajdujemy ile będą stanowiły odsetki za 1 dzień, co uskutecznia się przez podzielenie powyższego ułamka przez 360 (liczba dni w roku), w końcu zaś przez pomnożenie go przez 95 otrzymujemy odsetki za 95 dni, a mianowicie:

$$\frac{200 \times 8 \times 95}{100 \times 360} = \text{zł. } 4{,}22$$

Wkładki bezterminowe mają najczęściej charakter oszczędnościowy. Wkładca wpłacający wkładkę bezterminową, albo nie ma określonego celu co do użycia składanych pieniędzy i oszczędza z samego poczucia potrzeby oszczędzania, albo też ma określony cel zużycia pieniędzy, tylko nie wie, kiedy je będzie mógł zużytkować, względnie, kiedy złoży odpowiednią sumę. Gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe, jako instytucje powołane do krzewienia oszczędności, powinny posiadać przeważnie wkładki tego rodzaju.

Posiadanie jednak wielu wkładek oszczędnościowych bezterminowych, składanych nieraz w małych sumach, sprawić może rachmistrzowi gminnej kasy wiele kłopotu w końcu roku rachunkowego, gdyż odsetki od tych wkładek podlegają kapitalizacji i w dniu 31 grudnia muszą być na wszystkich kontach wkładców obliczone. Ażeby więc ułatwić pracę obliczania odsetek od wkładek bezterminowych, stosuje się tak zwany system okresowy obliczania odsetek. System ten polega na tem, iż wkładki bezterminowe nie poczynają procentować już nazajutrz po ich wpłaceniu do kasy, lecz od początku półmiesięcznego okresu następującego po dniu wpłacenia wkładki. Okresów tych jest 24, rozpoczynają się one pierwszego i szesnastego dnia każdego miesiąca kalendarzowego. Ponieważ wkładki procentują tylko w pełnych okresach półmiesięcznych, to w wypadku wycofania wkładki przez wkładcę — wkładka ta przestaje procentować z końcem okresu, poprzedzającego okres, w którym przypada data wypłaty tej wkładki. Odsetki od wkładek bezterminowych z reguły powinny być obliczone zaraz po dokonaniu operacji wkładkowej, z tem wyliczeniem, ażeby zawsze była ustalona suma odsetek należnych wkładcy na dz. 31 grudnia danego roku rachunkowego.

Przykład Nr. 2: Wkładca w dn. 12 marca wpłaca zł. 200. — jako wkładkę bezterminową, kasa zaś liczy mu 8% w stosunku rocznym. Wyobraźmy sobie rok rachunkowy w postaci linji prostej podzielonej na 24 części, odpowiadające 24 okresom półmiesięcznym, rozpoczynającym się 1 i 16 każdego miesiąca kalendarzowego, tak jak to jest na poniższym rysunku.

Wspomniana wkładka została uskuteczniona w 5 okresie i zaczyna procentować od początku 6 okresu, czyli od 16 marca. Do końca roku pozostaje 19 okresów, za który to czas od tej wkładki obliczamy odsetki

tak jak w przykładzie 1-szym, tylko we wzorze zamiast liczby dni, podajemy liczbę okresów, a mianowicie w liczniku 19, a w w mianowniku 24.

$$\frac{200 \times 8 \times 19}{100 \times 24} = \text{zł.}12{,}666\ldots.$$

co w zaokrągleniu da nam zł. 12,67 — i będzie oznaczało, że o ile wkładca do końca roku całkowicie lub częściowo nie wycofa wkładki, lub też, jeżeli nie powiększy jej, to będzie mu się należało z tytułu odsetek zł. 12,67. Przypuśćmy jednak, że w dniu 27 czerwca wkładca wpłaca jeszcze 100 zł. Wkładka ta zaczyna procentować od 1 lipca, do końca zaś roku pozostaje 12 okresów i odsetki za te 12 okresów wynoszą:

$$\frac{100\,.\,8\,.\,12}{100\,.\,24} = \text{zł. } 4$$

Powiększyła się wkładka i wynosi obecnie zł. 300 — to też i odsetki należne wkładcy na dz. 31 grudnia również powiększyły się i wynoszą obecnie zł. 12,67 + zł. 4 = zł. 16,67.

Lecz w dniu 8 października wkładca wycofuje zł. 80. Zmniejsza się wkładka i wynosi już tylko 220 zł. muszą też zmniejszyć się i odsetki należne wkładcy na dz. 31 grudnia. Zmniejszają się one o sumę odsetek, należnych od wycofanej sumy za czas od początku okresu, w którym ta suma została wycofana do dnia 31 grudnia. W danym wypadku zł. 80 przestaje procentować 1 października, kiedy do końca roku pozostaje 6 okresów. Odsetki od zł. 80 za 6 okresów wynoszą:

$$\frac{80\,.\,8\,.\,6}{100\,.\,24} = \text{zł. } 1.60$$

Ponieważ 80 zł. już nie będą znajdowały się w kasie, to i odsetki od tej sumy nie będą należały się wkładcy — należy więc je od poprzedniej sumy zł. 16,67 odjąć:

zł. 16,67 — zł. 1,60 = zł. 15,07

O ile dalej wkładca żadnych operacyj wkładkowych do końca roku nie będzie dokonywał, to należne mu odsetki zł. 15.07 pod datą 1 stycznia zostaną skapitalizowane, czyli dopisane do sumy wkładki. W ten sposób zamiast obliczać odsetki na wszystkich kontach w dn. 31 grudnia,

1/7 16/7 1/8 16/8 1/9 16/9 1/10 16/10 1/11 16/11 1/12 16/12 31/12
13 okr. 14 okr. 15 okr. 16 okr. 17 okr. 18 okr. 19 okr. 20 okr. 21 okr. 22 okr. 23 okr. 24 okr.
27/6 wpłacono zł. 100; okresów 12; % % zł. 4
8/10 wycofano zł. 80; okr. 6: % % zł. 1.60
31 grudnia

rachmistrz ma pracę rozłożoną na cały rok i oblicza je przy każdej operacji wkładkowej. Operacje wkładkowe opisane w powyższym przykładzie, w księdze kontowej powinny być odnotowane w sposób następujący:

Data	Wkładki			Odsetki		
	wpłacone zł.	wycofane zł.	stan oszczędności zł.	Od wkł. wpł.	od wkł. wycof.	stan na 31/12
12/3	200	—	200	12,67	—	12,67
27/6	100	—	300	4,—	—	16,67
8/10	—	80	220	—	1,60	15,07

Przy zastosowaniu opisanego systemu wkładcy sa nieco pokrzywdzeni gdyż za kilka pierwszych i ostatnich dni nie otrzymują oprocentowania wkładek. Wziąwszy jednak pod uwagę, że są to wkładki bezterminowe, a tem samem przypuszczalnie mające w ciągu dłuższego okresu czasu pozostawać w Kasie—wspomniany uszczerbek w stosunku do ogółu korzyści nie jest dla nich bardzo znaczny. W końcu należy jeszcze zwrócić uwagę, że jeżeli wkładca, co w praktyce łatwo się może zdarzyć, podejmie wkładkę w tym samym okresie, w którym ją wpłacił, to stosując ten system w całej rozciągłości, należałoby mu nietylko nic nie wypłacić tytułem odsetek, lecz jeszcze potrącić odsetki za jeden półmiesięczny okres. Jednak w tym wypadku nie można tej sprawy traktować tak rygorystycznie, gdyż zasadniczo wkładka powinna być nienaruszalna i należy ją zwrócić wkładcy w całości.

KALENDARZ WAŻNIEJSZYCH CZYNNOŚCI GMIN WIEJSKICH I MIEJSKICH NIEWYDZIELONYCH.

Termin (miesiąc dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
	STYCZEŃ		
1	Przesłanie Wydziałowi Powiatowemu do zatwierdzenia preliminarzy budżetowych gmin wiejskich.	§ 3 rozp. Min. Spraw Wewn. z dn. 24/IX. 1926 r. (D.U. N. 101 z 1926 r. poz. 58).	gmin wiejskich
1	Termin płatności I półrocznej raty podatku od wykonywania prawa polowania.	Termin podany w statucie wzorowym (patrz wyd. „Skarbowość samorządu terytorjalnego w Polsce" w oprac. Porowskiego, Horszowskiego, Pastuszyńskiego i Hujdy str. 443).	gmin miejskich i wiejskich
5	Sporządzić kwartalne zestawienie rachunkowe kasy gminnej za IV kwartał danego roku.	§ 37 rozporządzenia M. S.W. i M.S. z d. 28/III 1927 r. (D. U. N. 38 poz. 345).	„ „
od 15	Zmiany w księgach ludności na podstawie wykazów kwartalnych za IV kwartał ubiegłego roku, otrzymanych od urzędników stanu cywilnego.	§ 3 rozp. Prezydenta Rzplitej z dn. 16/III. 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (D.U.N. 32 poz. 309).	„ „
15	Doręczenie nakazów płatniczych na podatek od lokali.	§ 8 rozp. Min. Skarbu z dn. 29/XII 1926 r. (D.U.N. 12 poz. 95).	gmin miejskich
stycz.	Uchwalenie preliminarza budżetowego przez Radę Miejską.	§ 53 rozp. Min. Spraw Wewn. z dn. 28/VI. 1926 r. (D.U. N. 75 z 1926 r. poz. 433).	„ „
15	Przesłać Wydz. Pow. sprawozdanie półroczne z działalności gminnej kasy poż. oszczędn.	zarządzenie Wojewody Warszaw. z dn. 8/X. 1929 r. (N.S.F. -III 9-1).	gmin wiejskich
20—30	Sporządzenie rozkładów imiennych na I ratę podatku gruntowego.	art. 122—136 zbioru Pr. ros. t. V w. 1893.	„ „
	Wypełnienie kwitarjuszy dla sołtysów na pobór I raty podatku gruntowego. Doręczenie rozkładów i kwitarjuszów na podatek gruntowy sołtysom, celem dokonania poboru podatku.	§ 2 rozp. z dn. 28/III. 1927 r. o kas. i rach. związków komun. (D.U. N. 38 poz. 345).	„ „

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
	LUTY		
1	Przesłanie Wydziałowi Powiatowemu projektu preliminarza budżetowego, uchwalonego w miastach.	§ 3 rozp. Min. Spraw Wewn. z dn. 24/IX. 1926 r. (D.U.N. 101 z 1926 r. poz. 587).	gmin miejskich
1	Sporządzić bilans i sprawozdanie roczne z działalności gminnej kasy poż. oszczędn. i uzyskać zatwierdzenie przez Radę Gminną. (Termin przesłania Wydz. Powiatowemu najpóźniej 15 kwietnia).	§ 59 statutu normalnego dla gminnych kas poż. - oszczędn. (D.U.N. 35 1925 poz. 239).	gmin wiejskich
15	Początek terminu płatności I raty podatku gruntowego (koniec 15 marca).	rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 24/I. 1927 r. (D.U.N. 7 poz. 40).	gmin miejskich i wiejskich
luty	Wpłata I raty podatku od lokali.	§ 12 rozp. z dn. 29/XII 1926 r. (D.U. N. 12 z 1926 r. poz. 95).	gmin miejskich
koniec lutego	Termin płatności raty podatku od nieruchomości za IV kwartał.	art. 5 ustawy z dn. 1 kwietnia 1925 r. (D.U. N. 43 poz. 296).	„ „
	MARZEC		
1	Otrzymanie od Wydziału Powiatowego zatwierdzonego budżetu.	§ 8 rozp. Prezydenta Rzplitej z dn. 17/VI 1924 r. (D.U.N. 51 z 1924 r. poz 522) ze zmianą wprowadz. rozp. z dn. 1/VI. 1927 r. (D.U.N. 50 z 1927 r. poz. 448).	gmin wiejskich
1—30	Termin płatności składki ogniowej.	art. 31 ust. 3 rozp. Prezydenta Rzplitej z dn. 27/V. 1927 r. (D.U.U. 46 poz. 410).	gmin miejskich i wiejskich
1—15	Sporządzenie wykazów osób, podlegających ochronnemu szczepieniu ospy.	ust. z dn. 19/VII. 1919 r. (D. U. N. 63 poz. 372).	„ „
15	Przesłanie do Starostwa wykazów osób, podlegających ochronnemu szczepieniu ospy.	„	„ „

Termin, (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
15	Przystąpić do sporządzenia rozkładów na I ratę podatku drogowego. (Termin płatności od 1 do 30 kwietnia).	art 6 rozp. Prez. z dn. 24 I. 1927 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	gmin wiejskich
15	Koniec terminu płatności I raty podatku gruntowego (początek 15 lutego).	rozp. Prez. Rz. z dn. 22/III. 1928 r. (D.U. N. 7 poz. 40).	gmin miejskich i wiejskich
15—30	Wymiar podatku wyrównawczego oraz powiadomienie płatników o wysokości i terminie płatności (I rata w kwietniu, II rata od 15/X do 15/XI).	art. 5 rozp. Prezydenta Rzplitej z dn. 22/III. 1928 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	gmin wiejskich
15—30	Sporządzić i doręczyć nakazy płatnicze samoistnego podatku od gruntów państwowych.	art. 6 rozp. Prez. Rz. z dn. 22/III. 1928 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	gmin miejskich i wiejskich
	Termin płatności od 1 do 30/IV.		
	Równocześnie płatnik powinien być powiadomiony o wysokości i terminach płatności wszystkich samoistnych danin komunalnych mianowicie: 1) podatku od wykonywania prawa polowania, 2) od zbytku mieszkaniowego, 3) od plakatów, szyldów i anonsów wymierzonych w stosunku rocznym. Terminy płatności wymienionych danin ustalone są przez związki komunalne w statutach podatkowych.	art. 5 wyżej przytoczonego rozp.	„ „
	Od obowiązku powiadomienia płatnika równocześnie o wymiarze danin w stosunku rocznym, bywają wyjątki wtedy, jeżeli podstawa wymiaru daniny powstanie dopiero w ciągu roku budżetowego np. podatek od spadków i darowizn, opłata od umów o przeniesieniu tytułu własności.		
20	Sporządzić rejestr płodów rolnych (termin przesłania Starostwu 5/IV).	rozp. Rady Ministrów z dn. 2 marca 1928 r. (D.U. N. 29 poz. 276).	gmin wiejskich i miejskich
20	Sporządzić wykaz osób obowiązanych do składania zeznań o stanie zapasów płodów rolnych.	„ „	„ „
1—30	Wymiar, sporządzenie i doręczenie nakazów płatniczych państw. podatku od nieruchomości (wraz z dod. kom.)	§ 4 rozp. Min. Skarbu z dn. 30/IV. 1925 r. (D.U. N. 48 poz. 333).	gmin miejskich

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
15—30	Zwołanie Zebrania Gminnego.	art. 206 ustawy gminnej z 1864 r.	gmin wiejskich
31	Wygasają wszelkie kredyty ubiegłego okresu budżetowego (dopuszczalne jest tylko regulowanie zobowiązań (długów) wynikłych z wykonania budżetu t. z. zaległości bierne).	§ 46 rozp. wykonawczego M.S.W. z dn. 28/VI. 1926 r. (D.U. N. 75 poz. 433).	gmin miejskich i wiejskich
31	Ostateczny termin doręczenia nakazów płatniczych na państw. podatek od nieruchomości (wraz z dodatkiem komunalnym).	§ 4 rozp. Min. Skarbu z dn. 30/IV. 1925 r. (D.U. N. 48 poz. 333).	gmin miejskich
	KWIECIEŃ		
1	Otrzymanie od Wydz. Pow. zatwierdzonego budżetu.	§ 8 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 17/VI. 1924 r. (D.U. N. 51 z 1924 r. poz. 522) ze zmianą wprowadzoną rozp. z dn. 1/VI. 1927 r. (D.U. N. 50 z 1927 poz. 448).	gmin wiejskich
2	Prekluzyjny termin ustalenia zaległości biernych (listy wierzycieli).	§ 46 rozp. wykonawczego M.S.W. z dn. 28 marca 1926 r. (D.U. N. 75 poz. 433).	gmin wiejskich i miejskich
1—30	Termin płatności I raty podatku wyrównawczego obciążającego grunty (II rata płatna od 15 października do 15 listopada).	art. 6 rozp. Prez. Rzplit. z dn. 22/III. 1928 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	tylko gmin wiejskich
5	Sporządzić zestawienie kwartalne o stanie kasy gminnej za I kwartał danego roku.	§ 37 rozp. Min. Spraw Wewn. i Min. Skarbu z dn. 28 marca 1927 r. (D.U. N. 38 poz. 345).	gmin miejskich i wiejskich
1—30	Wymiar niżej wymienionych samoistnych podatków oraz powiadomienie płatników o terminie i wysokości wymiaru: 1) podatku od gruntów państ. 2) podatku od zbytku mieszkaniowego, 3) podatku od wykonywania prawa polowania, 4) podatku od plakatów, szyldów i anonsów.	art. 5 rozp. Prez. Rzplit. z dn. 22/III. 1928 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	„ „

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
od 15	Zmiany w księgach ludności na podstawie wykazów kwartalnych za I kwartał danego roku, otrzymanych od urzędników stanu cywilnego.	§ 3 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (D. U. N. 32 poz. 309).	gmin miejskich i wiejskich
kwiecień	Okres ulgowy dla likwidowania zaległości biernych objętych listą wierzycieli.	§ 47 rozp. M.S.W. z dn. 28/III. 1926 r. (D.U. N. 75 poz. 433).	„ „
30	Zamknięcie ksiąg rachunkowych ubiegłego okresu obrachunkowęgo oraz ustalenie sumy zaległości biernych które nie mogły być zrealizowane z przyczyn niezależnych od zarządu związku komunalnego.	§ 48 rozp. jak wyżej.	„ „
	MAJ		
1	Termin płatności państwowego podatku dochodowego.	art. 87 ust. o państw. pod. dochod. (D.U. N. 58 z 1925 r. poz. 411).	gmin miejskich i wiejskich
1—30	Sporządzić spisy koni od czterech lat na spęd do obdzielenia dowodami tożsamości koni.	rozp. Prez. Rzplitej z dn. 8.XI. 1927 r. o obowiązku odstęp. zwierząt pociągowych (§ 2-gi instrukcji o prowadzeniu ewidencji koni).	„ „
1—30	Pobór rekruta przez komisję poborową.	art. 33 ustawy o pow. obow. służ. wojsk. (D.U. N. 46 z 1928 r. poz. 458).	„ „
do 15	Wpłata do kasy skarbowej zaliczki na poczet podatku przemysłowego (1/5 podatku przemysłowego od obrotu za I kwartał).	art. 56 ust. z d. 15/VII. 1925 r. o państw. podatku przem. (D.U. N. 79 z 1925 r. poz. 550).	„ „
15	Wykonanie robót szarwarkowych na drogach gminnych. Zakończenie robót 15/VI. Roboty szarwarkowe mogą być wykonywane i w porze jesiennej w wolnym od zajęć polowych czasie.	art. 29 ust. z d. 10/XII. 1920 roku o budowie i utrzymaniu dróg (D.U. N. 6 z 1921 poz. 32).	„ „
1—30	Wpłata II raty podatku od lokali.	§ 12 rozp. z dn. 29/XII. 1926 r. (D.U. N. 12 z 1926 poz. 95).	gmin miejskich

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
koniec maja	Termin płatności raty podatku od nieruchomości za I kwartał.	art. 5 ustawy z dn. 1/IV. 1925 r. (D.U. N. 43 poz. 296).	gmin miejskich
	CZERWIEC		
15—30	Zwołanie zebrania gminnego.	art. 206 ustawy gminnej z 1864 r.	gmin wiejskich
25	Sporządzić wykaz dowodów koni padłych. (Termin przesłania do Starostwa 1 lipca).	Instrukcja o prowadzeniu ewidencji koni.	gmin wiejskich i miejskich
	LIPIEC		
1	Sporządzić rejestr produkcji rolnej i zwierząt gospodarczych. Termin przedstawienia Starostwu 20 sierpnia.	rozp. Rady Min. z dnia 2/III. 1928 r. o statystyce produkcji rolnej (D. U. N. 29 poz. 276).	gmin miejskich i wiejskich
1	Termin płatności I półrocznej raty podatku od wykonywania prawa polowania.	Termin podany we wzorowym statucie (patrz wyd. Skarbowość Samorządu Terytorjalnego w Polsce w oprac. Porowskiego i innych str. 443).	„ „
5	Sporządzić kwartalne zestawienie rachunkowe kasy gminnej za II kwartał.	§ 37 rozp. Min. Spraw Wewn. i Min. Sk. z dn. 28 marca 1927 r. (Dz. U. Nr. 38 poz. 345).	„ „
10	Sporządzić rozkład podatku gruntowego do zastosowania degresji. Termin przedłożenia Urzędowi Skarbowemu 1 sierpnia.	rozp. Min. Sk. w por. z Min. Spr. Wewn. z dn. 15/III. 1923 r. (D.U. N. 73).	„ „
15—30	Zmiany w księgach ludności na podstawie wykazów kwartalnych za II kwartał danego roku otrzymanych od urzędu stanu cywilnego.	§ 3 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 16 marca 1926 r. o kontroli ruchu ludności (D.U. N. 32 poz. 309).	„ „
15	Przesłać Wydziałowi Pow. sprawozdanie półroczne z działalności gminnej kasy pożyczkowo - oszczędnościowej.	zarządzenie Woj. Warsz. z dn. 8 października 1929 r. N. SF. III-9-1.	gmin wiejskich Woj. Warsz.

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
	SIERPIEŃ		
5	Ustalić wysokość zbiorów siana i koniczyny.	rozp. Rady Min. o statystyce produkcji rolnej z dn. 2/III. 1928 r. (D. U. N. 29 poz. 276).	gmin miejskich i wiejskich
sierpień	Wpłata III raty podatku od lokali.	§ 12 rozp. z dn. 29/XII. 1926 r. (D.U. N. 12 z 1926 r. poz. 95).	gmin miejskich
koniec sierpnia	Termin płatności raty podatku od nieruchomości za II kwartał.	art. 5 ustawy z dn. 1/IV. 1925 r. (D.U. N. 43 poz. 296).	„ „
	WRZESIEŃ		
	Sporządzić spis ogierów (licencja ogierów). Termin przesłania Starostwu 15 września.	ustawa z dn. 23/I. 1925 r. o państw. nadzorze nad ogierami (D.U. N. 17 poz. 113).	gmin miejskich i wiejskich
15	Przystąpić do sporządzenia rejestru 18-letnich na podstawie wykazów zapotrzebowanych do urzędów stanu cywilnego. Termin zakończenia 15 października.	art. 24 ustawy o powsz. obow. służ. wojsk. (Dz. U. N. 46 z 1928 r. poz. 458).	„ „
15—30	Zwołanie zebrania gminnego.	art. 206 ustawy gminnej z 1864 r.	gmin wiejskich
20	Sporządzić rozkłady imienne na II ratę podatku gruntowego i wypełnić kwitarjusze dla sołtysów na pobór II raty podatku gruntowego.	§ 2 rozp. z dn. 28/III. 1927 r. o kasowości i rachunkowości zw. kom. (D.U. N. 38 poz. 345).	gmin miejskich i wiejskich
	PAŹDZIERNIK		
1	Przesłać Wydziałowi Powiatowemu sprawozdanie z wykonania budżetu wraz z materjałami finansowemi oraz uchwałę organu uchwalającego (zebrania gminnego, Rady Miejskiej), stwierdzającą przyjęcie sprawozdania i uznania je za rzetelne.	§ 48 i 49 rozp. Min. Spr. Wewn. i Min. Sk. z dn. 28 marca 1927 r. (D.U. N. 38 poz. 345).	gmin miejskich i wiejskich
1	Przystąpić do sporządzenia spisów poborowych na podstawie wykazów zapotrzebowanych z urzędów stanu cywilnego. Termin zakończenia 1 grudnia.	art. 25 i 27 ustawy o powszech. obow. służ. woj. (D.U. N. 46 z 1928 r. poz. 458).	„ „

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
1	Poczynić przygotowania do zebrań kontrolnych rezerwistów i pospolitego ruszenia (sprawdzić ewidencję, zawiadomić zainteresowanych o terminie stawiennictwa). Zebrania kontrolne odbywają się w październiku i listopadzie.	art. 96 ustawy o powsz. obow. służ. wojsk. (D. U. N. 46 z 1928 r. poz. 458).	gmin miejskich i wiejskich
1	Sporządzić rozkłady na II ratę podatku drogowego. (Terminy płatności od 15 października do 15 listopada).	art. 6 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 22 marca 1928 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	" "
od 1 października roku poprzedzającego okres budżetowy	Zarządy Związków Kom. mają obowiązek udzielania do wiadomości organom powołanym do wymiaru dodatków do ceny świadectw przemysłowych, uchwał określających wysokość tych dodatków.	ust. 4 § 1 rozp. II Min. Spr. Wewn. z dn. 18 marca 1924 r. (D.U. N. 31 poz. 317).	" "
5	Sporządzić kwartalne zestawienie rachunkowe kasy gminnej za II kwartał danego roku.	§ 37 rozp. M.S.W. i M. S. z dn. 28 marca 1927 r. (D.U. N. 38 poz. 345).	" "
10	Przystąpić do ustalenia przeciętnej wysokości zbiorów zboża. Termin przesłania Starostwu 18 października.	§ 8 rozp. Rady Ministrów (D.U. N. 20 z 1928 r. poz. 276).	" "
od 15	Początek terminu płatności podatku wyrównawczego (koniec terminu 15 listopada).	art. 6 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 22 marca 1928 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	gmin wiejskich
od 15	Zmiany w księgach ludności na podstawie wykazów kwartalnych za III kwartał danego roku, otrzymanych od urzędników stanu cywilnego.	§ 3 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 16 marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności (D. U. N. 32 poz. 309).	" "
	LISTOPAD		
1	Sporządzić rejestry przeciętnych zbiorów ziemniaków.	§ 8 rozp. Rady Min. z dn. 2 marca 1928 r. (D.U. . 29 poz. 276).	gmin miejskich i wiejskich
1	Termin płatności państw. podatku dochodowego.	art. 87 ust. o państw. podatku doch. (D.U. N. 58 z 1925 r. poz. 411).	" "
1—15	Koniec poboru II raty podatku gruntowego (od 15 października do 15 listopada).	rozp. Prez. Rzplitej z dn. 22 marca 1928 r. (D. U. N. 36 poz. 335).	" "

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
1—15	Opracowanie materjału budżetowego przez poszczególne komisje, każda w swoim dziale.	§ 53 rozp. M.S.W. z dn. 28 czerwca 1926 r. (D. U. Nr. 75 poz. 433).	gmin wiejskich
15	Koniec terminu płatności podatku wyrównawczego (początek od 15 października).	art. 6 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 22 marca 1928 r. (D.U. N. 36 poz. 335).	" "
15—30	Zebranie przez komisję budżetową materjału dostarczanego przez poszczególne komisje i opracowanie projektu preliminarza budżetowego.	§ 53 rozp. M.S.W. z dn. 28 czerwca 1926 r. (D. U. N. 75 poz. 433).	" "
	Z dn. 1 listopada komisje radzieckie przystępują do ułożenia projektu preliminarza budżetowego, każda komisja w swoim dziale, a więc komisja drogowa objeżdża drogi i mosty, sporządzając krótkie kosztorysy, komisja opieki społecznej sporządza zestawienie kredytów potrzebnych na wydatki połączone z wykonaniem obowiązku opieki społecznej i t. p. Następnie komisja finansowa na podstawie zebranego materjału sporządza plan preliminarza budżetowego, który wnosi się pod obrady Rady Gminnej.	§ 53 rozp. M. S. W. z dn. 28 czerwca 1926 r. (Dz.U. Nr. 75 poz. 433).	" "
listopad	Wpłata IV raty podatku od lokali.	§ 12 rozp. z dn. 29 grudnia 1926 r. (Dz.U. Nr. 12 poz. 95).	gmin miejskich
koniec listopada	Termin płatności raty podatku od nieruchomości za III kwartał.	Art. 5 ustawy z dn. 1 kwietnia 1925 r. (Dz.U. Nr. 43 poz. 296).	" "
	GRUDZIEŃ		
1	Ułożenie przez zarząd gminnej kasy poż.-oszczędn. preliminarza budżetowego kasy na rok następny i uzyskanie zatwierdzenia przez Radę Gminną.	p. 6 § 49 statutu normalnego dla gm. kas. poż.-oszczędn. (D.U. N. 35 z 1925 poz. 239).	gmin wiejskich

Termin (miesiąc, dzień,)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
1	Preliminarz gminy uchwalony przez Radę Gminną wykłada się na 14 dni przed wniesieniem preliminarza pod obrady zebrania gminnego, na przeciąg dni 7-iu do publicznej wiadomości, ogłaszając o wyłożeniu w sposób w danej miejscowości przyjęty (przez rozplakatowanie, wybębnienie, ogłoszenie przed kościołem) w celu umożliwienia płatnikom danin komunalnych przeglądania preliminarza i wnoszenia zarzutów i zastrzeżeń.	§ 53 rozp. M.S.W. z dn. 28/VI. 1926 r. (D.U. N. 75 poz. 433).	gmin wiejskich
1—15	Rozpatrzenie i przyjęcie projektu preliminarza budżetowego przez magistrat.	§ 53 rozp. M.S.W. z dn. 28/VI. 1926 r. (D.U. N. 75 poz. 433).	gmin miejskich
1—30	Wymiar podatku od lokali na podstawie posiadanych danych, względnie na podstawie spisów zażądanych od właścicieli nieruchomości.	§ 4 i 5 rozporządzenia Min. Sk. z dn. 29/XII. 1926 r. (D.U. N. 12 poz. 95).	" "
1—15	Sporządzenie nakazów płatniczych na wymierzony podatek od lokali.	§ 8 jak wyżej.	" "
1—15	Wymiar podatku od wykonywania prawa polowania oraz doręczenie podatnikom nakazów płatniczych.	art. 19 ustawy z dn. 11 sierpnia 1923 r. (D.U. N. 94 poz. 747).	gmin miejskich i wiejskich
1—15	Wyłożenie spisów poborowych do publicznego przeglądu na 2 tygodnie po ukończeniu spisu.	art. 28 ust. o pow. obow. służby wojsk. (D.U. N. 46 z 1928 r. poz. 458).	" "
10	Sporządzić rejestr osób podlegających obowiązkowi składania sprawozdań o stanie zapasów płodów rolnych. (Termin przesłania Starostwu 15 grudnia).	§ 12 rozp. Rady Min. z dn. 2/III. 1928 r. (D. U. N. 29 poz. 276).	" "
15—30	Zwołanie zebrania gminnego.	art. 206 ustawy gminnej z 1864 r.	gmin wiejskich
od 15 do 30	Preliminarz budżetowy winien być uchwalony przez zebranie gminne.	§ 54 rozp. M.S.W. z dn. 28/VI. 1926 r. (D.U. N. 75 poz. 433).	" "
15—30	Wyłożenie uchwalonego przez Magistrat projektu preliminarza budżetowego na 14 dni przed wniesieniem preliminarza pod obrady Rady Miejskiej, na przeciąg dni 7-iu do publicznej wiadomości, ogłaszając o wyłożeniu w sposób w danej miejscowości przyjęty.	§ 53 rozp. M.S.W. z dn. 28/VI. 1926 r. (D.U. N. 75 poz. 433).	gmin miejskich

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
30	Dopilnować, ażeby rejestry zapasów płodów rolnych były wysłane przez zainteresowane osoby do Starostwa do 1 stycznia.	§ 12 rozp. Rady Min. z dn. 2/III. 1928 r. (D.U. N. 29 poz. 276).	gmin miejskich i wiejskich
30	Sporządzić liczbowy wykaz koni zapisanych do ksiąg ewidencyjnych i wykaz koni padłych. Termin przesłania na 1 stycznia.	rozp. Prez. Rzplitej z dn. 5/XI. 1927 r. (D. U. N. 98 poz. 859).	„ „

TERMINY OGÓLNE

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
do dn. 15 każdego m-ca	Wpłata do kasy skarbowej zaliczki na poczet podatku przemysł. od obrotu w wysokości podatku, przypadającego od obrotu, osiągniętego w ubiegłym miesiącu a) przez zakłady wzgl. przedsiębiorstwa przemysłowe, zaliczone do 5-iu pierwszych kategorji, b) przez zakłady wzgl. przedsiębiorstwa handlowe zaliczone w taryfie do I i II kategorji.	art. 56 ust. z dn. 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym (D.U. N. 79 z 1925 r. poz. 550).	gmin miejskich i wiejskich
do 15 dnia po upływie każdego kwartału kalendarzowego	Wpłata do kasy skarb. conajmniej $1/5$ kwoty podatku przemysłowego wymierzonego za ubiegły rok kalendarzowy przez innych (nie wymienionych wyżej płatników) podatku przemysłowego. *Uwaga:* Można także wpłacać co miesiąc $1/15$ kwoty podatku przemysł. wymierzonego za rok ubiegły.	„ „	„ „
w miesiącach listopadzie i grudniu	Należy nabywać świadectwa przemysłowe i karty rejestracyjne.	art. 30 ust. z dn. 15 lipca 1925 r. o państw. podatku przemysł. (D.U. N. 79 z 1925 r. poz. 550).	„ „
w ciągu 10 pierwszych dni każdego miesiąca	Należy zakomunikować izbie skarbowej, jaką ogólną kwotę podatku od lokali na rzecz państw. funduszu rozbudowy miast, jako też na rzecz funduszu kwaterunkowego wojskowego w ubiegłym miesiącu kalendarzowym przypisano, umorzono, uiszczono przez płatników w kasach magistratu i wpłacono do kasy skarbowej.	§ 9 rozp. Min. Sk. z dn. 29/XII. 1926 r. (D.U. N. 12 poz. 95).	gmin miejskich

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
do 14 dni	Po otrzymaniu wpływów z podatku dochodowego kasy skarbowe są obowiązane wypłacić udział, należny związkom komunalnym.	art. 58 ust. 2 ustawy o tym. ureg. fin. kom. (D.U. N. 94 z 1923 r. poz. 747).	gmin wiejskich i miejskich
1 i 16 każdego m-ca	Termin wpłaty do kas gminnych podatku od plakatów i szyldów oraz od anonsów zainkasowanego przez właścicieli przedsiębiorstw oraz administrację czasopism.	statut wzorowy dołączony do § II rozp. z dn. 18/III. 1924 r. (D.U. N. 31 poz. 317).	„ „
do dn. 20 każdego m-ca	Za I połowę miesiąca.	Wzorowy statut podatku hotelowego (patrz „Skarbowość samorządu terytorjalnego" w opr. Porowskiego i innych str. 426).	gmin miejskich
do dn. 5 każdego m-ca	Za II połowę miesiąca wpłata do kasy gminnej podatku hotelowego, przez osoby odpowiedzialne za pobór tegoż podatku.	„ „	„ „
1 i 15 każdego m-ca	Wpłata do kasy miejskiej podatku od oświetlenia elektrycznego i gazowego.	„ „ str. 430.	„ „
w ciągu 2 dni po dniu zabawy	Tak samo podatku od biletów wstępu na publiczne zabawy, rozrywki i widowiska, zainkasowanego przez przedsiębiorcę.	„ „ str. 435.	gmin wiejskich i miejskich
w ciągu 15 dni po powzięciu uchwały podatkowej	Uchwała podlegająca zatwierdzeniu powinna być wraz z odpowiedniemi danemi skierowana bezpośrednio do przełożonej władzy nadzorczej .	ust. 1 art. 39 ustawy o tym. ureg. fin. kom (D. U. N. 94 z 1923 r. poz. 747.	„ „
w ciągu 7 dni od dnia otrzym.	Władza, której niewłaściwie przedłożono uchwałę, powinna ją skierować do władzy właściwej.	jak wyżej.	„ „
w ciągu 60 dni od dnia otrzym.	Termin wyznaczony władzy nadzorczej dla zatwierdzenia uchwały.	ust. 2. art. 39 ust. o tym. ureg. fin. kom. (D.U. N. 94 z 1923 r. poz. 747).	„ „
w ciągu 15 dni od dnia powzięcia uchwały	Uchwała nie podlegająca zatwierdzeniu powinna być przedłożona w 1 egz. do wiadomości bezpośrednim władzom nadzorczym.	ust. 1 § I rozp. II Min. Spr. Wewn. z dn. 18/III 1924 r. (D.U. N. 31 poz. 317).	„ „

Termin (miesiąc, dzień)	Wymienienie prac	Odnośne przepisy	Jakich gmin dotyczy
przynajmniej na 1 m-c przed rozpoczęciem okresu budżetowego	Uchwały określające wysokość dodatków komunalnych co państw. podatku (opłat) zarządy związków komunalnych powinny udzielać do wiadomości organom powołanym do wymiaru właściwych podatków państwowych.	ust. 4 § 1 jak wyżej.	gmin wiejskich i miejskich
codziennie	Uzgodnienie kasy gminnej.	§ 15 Rozp. z dnia 28/III 1927 r. (D.U. N. 38 poz. 345).	" "
w dni ustalone przez Magistraty wzgl. Rady gminne	Wpłata do kas gminnych wpływów zainkasowanych przez poborców.	§ 19 jak wyżej.	" "
1—5 każdego m-ca	Kontrola kasy gminnej i rachunkowości przez Komisję Rewizyjną.	§ 52 rozp. z dn. 28/III 1927. (D.U. N. 38 p. 345).	" "
przynajmniej raz na m-c	Posiedzenia Rad Miejskich oraz posiedzenia Rad Gminnych.	art. 24 Dekretu o samorządzie miejskim (D. Pr. N. 13 1919 r. poz. 140) art. 8 Dekretu o Radach gminnych z dn. 28/XI. 1918 r.	" "
" "	Zebranie sołtysów w urzędach gminnych.	Potrzeba załatwienia spraw oraz celem instruowania i pouczenia sołtysów.	gmin wiejskich
w 7 dni po uchwale Rady Miejskiej i Rady Gminnej	Wysłanie odpisu uchwały do Wydziału Powiatowego.	art. 37 Dekretu o samorządzie miejskim oraz § 27 instrukcji dla Rad Gminnych z dn. 24/III 1919 r.	gmin miejskich i wiejskich
w terminie miesięcznym po zawarciu umowy	Dane dotyczące zawartych umów na dostawy ponad 200 zł.	art. 46 ustawy o podatku przemysłowym (D.U. N. 79/25 poz. 550).	" "

Antoni Hujda.

BUDŻETY GMIN I POWIATOWYCH ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH ZA r. 1928-29.

Zamieszczam poniżej zestawienia wydatków i dochodów gmin wiejskich i miejskich oraz powiatowych związków komunalnych, oparte na ich budżetach za rok 1928-29, jak również zestawienia preliminowanych przez te związki komunalne wpływów z poszczególnych podatków.

Zdaję sobie sprawę z tego, że zestawienia tego rodzaju, oparte na preliminarzach budżetowych, nie mają tej wartości, jakąby miały, gdyby ich podstawą były zamknięcia rachunkowe; niemniej jednakże — przy braku zamknięć rachunkowych — mogą one być bardzo pomocne dla zorjentowania się zarówno co do ogólnej wysokości wydatków i dochodów związków komunalnych, jako też co do wzajemnego stosunku poszczególnych grup wydatków i dochodów, wreszcie także co do wydajności poszczególnych podatków, przysługujących związkom komunalnym. Specjalnie zaś — jeśli chodzi o zwyczajne wydatki i dochody, preliminowane z roku na rok i przy preliminowaniu na rok następny opierane na doświadczeniach z lat ubiegłych, to dane, zaczerpnięte z preliminarzy budżetowych, bliskie są naogół rzeczywistości.

Jesteśmy zresztą w tej sytuacji, że w zakresie gospodarki finansowej związków komunalnych posługiwać się musimy jeszcze ciągle danemi statystycznemi, zaczerpniętemi przeważnie z preliminarzy budżetowych. Po wprowadzeniu waluty złotowej Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zrobiło wprawdzie próbę statystycznego ujęcia zamknięć rachunkowych związków komunalnych za r. 1924 (wyniki ogłoszone w Nrze 19 „Gazety Adm. i Pol. P.“ z r. 1926), ale statystyki tej nie kontynuowało, bo doszło do wniosku, że statystyka ta może mieć swoją wartość dopiero po wprowadzeniu jednolitych zasad budżetowania w związkach komunalnych. Dopiero więc budżety i zamknięcia rachunkowe od r. 1927/28, oparte na jednolitej dla całej Polski instrukcji budżetowej z r. 1926, dają podstawę do prowadzenia należytej statystyki finansów komunalnych. Rok 1927-28 został też już — na podstawie preliminarzy budżetowych — opracowany

bardzo szczegółowo i ze znawstwem rzeczy przez b. Wiceministra Skarbu, prof. Bolesława Markowskiego (zeszyt 1 i 2 „Samorządu Terytorjalnego“ z r. 1929), a Główny Urząd Statystyczny wystąpi, jak nam wiadomo, w najbliższym czasie z publikacją zamknięć rachunkowych związków komunalnych za tenże rok (1927/28). Zestawienia zamknięć rachunkowych za rok 1928/29 nie można się jeszcze rychło spodziewać; Departament Samorządu Min. Spr. Wewn. rozpoczął dopiero częściowo pracę w tym kierunku, przystąpił mianowicie do zestawień zamknięć rachunkowych za r. 1928/29 powiatowych związków komunalnych i tych gmin miejskich, których budżety zatwierdza bądź samo Ministerstwo, bądź wojewodowie (którzy egzemplarze zatwierdzonych budżetów przedkładają Ministerstwu).

Ten stan rzeczy tembardziej mnie upewnia w przekonaniu, że materjał, jaki tutaj daję, będzie na długi stosunkowo czas przydatny. Gdy zaś ukażą się zestawienia, oparte na zamknięciach rachunkowych za r. 1927/28 i gdy będzie można je porównać z zestawieniami zrobionemi przez prof. Markowskiego na podstawie preliminarzy budżetowych za tenże rok, to będzie również pewne kryterjum do osądzenia realności niniejszych zestawień za rok 1928/29.

Materjał, zestawiony w niniejszym artykule, nie jest wprawdzie zupełnie nowy. Stanowi on wyniki ankiety ministerjalnej, która wykorzystana została dla celów Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu. W opracowaniu, przygotowanem na Powszechną Wystawę Krajową, zostały też te wyniki ogłoszone, częściowo w N-rze 36—37 „Samorządu“ z r. 1929, częściowo zaś w zeszycie V „Samorządu Miejskiego“ z maja 1929 r. Niezależnie jednak od tego, że dane odnośne rozrzucone są w dwuch różnych pismach z różnych okresów czasu, nie dają one całości materjału, a raczej pewne gotowe wnioski. Cel niniejszej pracy jest wręcz przeciwny: daje surowy materjał razem zgrupowany, z którego każdy, kto się interesuje gospodark finansową związków komunalnych, może snuć wnioski dlań pożądane.

Ograniczyłem się więc jedynie do obliczenia stosunku procentowego poszczególnych działów i poddziałów ogółu wydatków i dochodów ze wszystkich województw razem do ogólnej ich sumy oraz poszczególnych podatków do sumy podatków, jako, że ten stosunek procentowy jest w praktyce najczęściej potrzebny.

Co do technicznego ujęcia zestawień — zaznaczam, że zarówno dla przejrzystości zestawień, jak i dla oszczędzenia przeznaczonego dla niniejszej pracy miejsca, sumy podaję w *tysiącach* złotych, z setkami w formie ułamka dziesiętnego; przerabiając w ten sposób poszczególne kwoty z zestawień, w których te kwoty były pełne (aż do jednostek w złotych), skróciłem również sumy ogólne tych kwot w sposób powyższy, wskutek czego te sumy ogólne różnią się nieco od sumy, jakaby wypadła z dodania razem poszczególnych kwot skróconych.

Poza tem nadmieniam, że w przeważnej części materjałów, dotyczących gmin miejskich, na podstawie których zestawienia były wykonane, pominięty był dział „Pomiary i plany rozbudowy“ oraz poddział „Dopłaty na budowę i utrzymanie dróg“, wobec czego nie wymieniłem ich w zestawieniach osobno. W m. st. Warszawie np. nie mogłem z tego powodu uwydatnić wydatków na rozbudowę miasta (zwyczajne: 58.900 zł. i nadzw.: 25.000.000 zł.); mieszczą się one w dziale „Bezpieczeństwo publiczne“. Również dla braku całości materjału nie można było uwydatnić wysokości świadczeń gmin miejskich na rzecz innych związków komunalnych (dotyczy to głównie gmin miejskich województw: pomorskiego i poznańskiego).

Zauważyć dalej należy, że sumy dodatków do podatków państwowych w zestawieniach wydajności podatków odpowiadać w zasadzie powinny sumom tychże dodatków, wykazanych w dziale: „Dodatki do podatków państwowych“ dochodów zwyczajnych, zaś sumy podatków samoistnych w „wydajności“ — sumom działu „Podatki samoistne“ w dochodach zwy-

A) WYDATKI.

I. GMINY

a) Wydatki

(W tysiącach

Województwa	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsiębiorstwa komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne		Oświata		Kultura i sztuka	Zdrowie publ.	
					Suma wydatków c. działu	w tem na drogi państwowe	Suma wydatków c. działu	w tem na szkoły powszechne		Suma wydatków c. działu	w tem na wszystkie szpitale
Białostockie	2 508,3	7,6	17,4	29,1	397,1	—	1 557,0	1 529,8	21.2	145,0	—
Kieleckie	4 547,4	29,6	9,3	113,7	1 010,2	—	2 642,5	2 582,6	8,1	155,7	—
Krakowskie	1 516,6	259,1	71,1	206,8	609,0	6,4	1 791,1	1 753,8	12,9	322,5	27,5
Lubelskie	4 457,5	17,7	79,1	154,2	1 227,6	—	3 056,2	3 048,2	23.7	145,0	—
Lwowskie	2 177,4	949,7	13,2	230,5	778,2	—	2 495,9	2 172,5	43,1	594,8	74,7
Łódzkie	2 894,2	2,2	14.0	53,9	545,6	—	2 036,4	2 035,7	7,9	62,7	—
Nowogròdz.	2 146,7	7,5	11,8	80,1	291,6	—	924,9	903,2	13,9	113,7	11,0
Poleskie	2 191,6	14,3	0,8	90,2	230,6	—	1 315,0	1 178,6	11,9	261,4	3,0
Pomorskie	853,5	62,6	2,5	54,3	217,7	—	902,0	900,3	7,8	63,2	—
Poznańskie	1 192,1	252,2	12,3	85,6	511,7	—	2 616,1	2 616,1	10,5	48,7	—
Stanisławow	1 408,4	472,2	33,9	59.3	330,4	—	895,8	857,1	14,9	417,0	78,5
Śląskie	5 218,9	458,8	174,0	637.8	2 199.9	—	3 064,2	2 474,8	233,3	1 706,4	145,1
Tarnopolskie	1 293,8	289,0	13,2	116.5	826,1	—	1 050,8	1 050,8	7,6	378,8	—
Warszawskie	4 121,3	20,9	3,9	142,7	1 246,7	—	3 087.3	3 068,6	18.6	189,5	—
Wileńskie	2 344,4	20,9	25,2	73,7	483,9	—	866.3	840,0	30,0	119.2	5,5
Wołyńskie	3 659,6	20.0	4.7	23,8	343,5	8,2	1 594.6	1 536,7	45,4	112,3	9,0
Razem	42 531,7	2 884,4	486,2	2 152,2	11 249.8	14,6	29 896,0	28 548,8	510,7	4 835,9	354,4
0/0	*34,9*	*2,4*	*0,4*	*1,8*	*9,2*	—	*24,6*	*23.4*	*0,4*	*4 0*	*0 3*

czajnych plus podatki inwestycyjne w dochodach nadzwyczajnych. Niezachowanie w pełni tej zasady i wynikające tu i ówdzie w zestawieniach pewne różnice w tym względzie tłumaczyć można różnem traktowaniem poszczególnych podatków, m. i. np. tem, że pod pojęcie opłat drogowych niewątpliwie podciągano nieraz również dopłaty, pobierane zresztą na podstawie tego samego statutu.

Znawcę ustawy o finansach komunalnych uderzyć wreszcie może fakt, że w zestawieniach wpływów podatkowych dla gmin wiejskich wykazane są wpływy z podatków, które tym gminom nie przysługują; mieć jednakże trzeba na uwadze, że dane te dotyczą gmin wiejskich, którym przyznane zostały uprawnienia finansowe gmin miejskich.

Po tych kilku wstępnych uwagach podaję następujące tablice, ilustrujące najpierw całokształt budżetów: gmin wiejskich, gmin miejskich i powiatowych związków komunalnych, następnie zaś sumujące wydatki, dochody oraz wpływy podatkowe wszystkich tych związków komunalnych razem:

WIEJSKIE

zwyczajne.

złotych).

Opieka społeczna: Suma wydatk. całego działu	Opieka społeczna, w tem na: zakłady opieki społ.	Opieka społeczna, w tem na: koszty leczenia ubogich	Popier. roln.: Suma wydatków c. działu	Popier. roln.: w tem na szkoln. rolnicze	Popier. przem. i handlu: Suma wydatków c. działu	Popier. przem. i handlu: w tem na szkolnictwo zawodowe	Bezpieczeństwo p.: Suma wydatk. całego działu	Bezpieczeństwo p., w tem na: straż pożarną	Bezpieczeństwo p., w tem na: oświetlenie ulic i placów	Świadcz. na rzecz innych Zw. kom.	Różne	R a z e m
746,8	158,8	499.1	148,7	—	5,5	—	170,0	81,8	7,6	—	280,4	6 034,2
2 377,7	113.8	2 024,0	51,6	—	11,7	1,3	311,3	189,4	16,7	—	542,2	11 810,9
147,4	7,6	48,7	76,8	—	6,8	5,8	563,5	190,6	25,4	—	147,1	5 730,7
1 377,7	82,2	1 102,8	118,4	3,6	8,8	0,3	381,9	249,1	9,4	—	462,8	11 510,5
208,7	44,4	54,9	148,4	—	25,8	15,4	815,6	213,3	19,7	2,7	321,6	8 805,6
1 415,7	58,8	1 230,4	39,2	—	3,6	—	164,3	92,3	0,8	—	306,3	7 546,0
264,7	—	228,6	150,0	1,9	7,4	—	100,6	54,2	22,1	—	53,8	4 166,7
353,7	96,6	231,3	85,0	5,6	3,6	0,6	185,5	74,6	6,1	—	314,0	5 057,7
615,7	186,6	116,9	8.5	—	1,8	—	163,1	70,4	2,3	—	295,2	3 247,8
726,6	83,9	106,2	29,8	0,1	0,7	0,5	475,8	149,5	2,3	3,8	157,7	6 123,6
114,2	31,1	33,0	109,7	—	0,7	0 5	522,1	111,1	10,7	—	182,9	4 561,5
2 323,6	345,3	401,6	27,0	—	6,5	0,9	1 821,5	482.1	389,5	—	594,4	18 466,3
111,3	14,7	32.1	91,3	—	2,0	—	516,2	156,0	8,6	—	124,6	4 821,1
2 504,5	—	2 119.2	119.5	—	1,4	—	354,7	216,0	30.9	—	432,0	12 243,1
321,6	4.6	259,7	164,0	13,2	9,1	0,9	240,3	29,8	22.1	—	147,5	4 846,2
344,2	13.5	277,5	263,1	0,4	27,8	0,3	161,2	67,1	15.0	—	140,1	6 740,2
13 954,1	**1 240,9**	**8 765,9**	**1 631,1**	**24,9**	**123,2**	**26,6**	**6 947,6**	**2 427,2**	**589,1**	**6,6**	**4 502,6**	**121 712,0**
11,5	*1,0*	*7,2*	*1,3*	—	*0,1*	—	*5,7*	*2,0*	*0,5*	—	*3,7*	*100*

b) Wydatki
(W tysiącach

Województwa	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsiębiorstwa komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne		Oświata		Kultura i sztuka	Zdrowie publ.	
					Suma wydatków c. działu	w tem na drogi państwowe	Suma wydatków c. działu	w tem na szkolnictwo powszechne		Suma wydatków c. działu	w tem na wszystkie szpitale
Białostockie	61,0	106,9	17,0	—	3,0	—	365,2	365.2	2,6	5,9	—
Kieleckie	57,0	222.9	25,1	36,1	1,006,2	—	2 719,5	2 716,5	4,6	42,4	—
Krakowskie	1,3	171,4	402.0	39,7	253,0	—	484,4	461,2	0,6	0.7	—
Lubelskie	31,6	68,5	98,0	—	148,8	—	1 664,8	1 651,9	—	38,7	—
Lwowskie	70,9	15,8	2,0	108,0	24,4	—	256.9	232,1	10,1	1,4	—
Łódzkie	84,7	83,2	10,9	—	115,1	—	826,4	826,4	—	36,2	—
Nowogródz.	257,5	161,0	25,8	—	90,9	—	3,023,5	3 018.5	21,0	245,1	—
Poleskie	12,2	48,2	48,7	—	52,5	—	437,8	388,8	0,4	51,8	—
Pomorskie	0,7	—	—	—	17,9	—	21,7	21.7	—	—	—
Poznańskie	3,0	36,5	5,5	11,9	231,3	—	139,1	136,9	1,7	1,3	—
Stanisławow.	108,7	191,5	7,0	—	14,8	—	275,5	275,0	—	14,0	3,3
Śląskie	3,4	2 827,4	1 413,3	128,5	2 424,5	—	4 533,7	4 533,7	152,4	963,5	—
Tarnopolskie	30,5	79,4	4,6	16,1	13,2	—	92,2	92,2	—	18,4	—
Warszawskie	108,6	239,7	184,2	6,0	316,3	—	3 292,1	3 292,1	0,4	17,9	—
Wileńskie	9,9	201,1	111,7	2,0	62,3	—	684,5	675,0	30,0	52,4	—
Wołyńskie	124.4	5.8	67,5	—	219.0	—	634.9	635,0	0,2	8,7	2,0
Razem	965,5	4 459,2	2 423,4	348,3	4.988,3	—	19 451,9	19 322,1	224,2	1 498,5	5,3
%	*2,6*	*12,2*	*6,6*	*1,0*	*13,7*	—	*53,3*	*52,9*	*0,6*	*4,1*	—

B) DOCHODY.

a) Dochody
(W tysiącach

Województwa	Majątek komunalny	Przedsięb. komun.		Subwencje i dotacje		Zwroty	Opłaty administracyjne
		Suma dochodów c. działu	W tem z przedsięb. koncesjon.	Suma dochodów c. działu	W tem subw. i dotacje ze Skarbu P.		
Białostockie	30,1	24,7	12.1	48,2	5.7	115,8	205,0
Kieleckie	91,8	26,8	2,3	278,2	—	436,9	614,4
Krakowskie	1 015,2	184,2	5,8	115,3	—	27,5	379,3
Lubelskie	64,2	103,3	—	142,3	—	235,2	613,4
Lwowskie	4 075,5	76,5	—	79,4	—	67.9	224,1
Łódzkie	41,6	14,1	—	395,6	—	157,7	240,0
Nowogródzkie	31,9	20,2	—	54,8	—	130,8	139,6
Poleskie	19,9	22,9	—	14,3	—	122,2	232,9
Pomorskie	586,7	2,4	0,7	784,0	—	64,7	22,9
Poznańskie	1 704,8	8,4	—	514,7	—	1 017,9	2,5
Stanisławow.	1 698,0	66,1	16.6	63,4	—	49,1	277,2
Śląskie	779,3	257.4	—	838.3	305,4	246,5	130,6
Tarnopolskie	1 182,2	24,5	15,7	51,8	—	50,0	387,1
Warszawskie	66,8	50,7	31,6	227,3	—	185,9	364,6
Wileńskie	40,8	115,3	—	46,7	—	174,2	245,8
Wołyńskie	27.7	36,8	2,4	219,9	—	581,1	484,7
Razem	11 456,5	1 034,4	87,2	3 874,3	311,1	3 663,3	4 563,8
%	*8,9*	*0,8*	—	*3,0*	*0,2*	*2,8*	*3,6*

W I E J S K I E (c. d.)

n a d z w y c z a j n e.

złotych).

Opieka społeczna: Suma wydatk. całego działu	w tem na: zakłady opieki społ.	w tem na: koszty leczenia ubogich	Popieranie rolnictwa: Suma wydatków c. działu	w tem na szkoln. roln.	Popieranie przem. i h.: Suma wydatków c. działu	w tem na szkoln. zaw.	Bezpieczeństwo p.: Suma wydatk. całego działu	w tem na: straż pożarną	w tem na: oświetlenie ulic i placów	Świadcz. na rzecz innych Zw. kom.	Różne	Razem
—	—	—	15,7	—	—	—	27,2	24,3	—	—	—	604,6
1,3	1,3	—	6,3	—	—	—	52,1	18,5	0,2	—	49,6	4 222,9
—	—	—	9,0	—	4,6	—	41,9	31,1	10,7	—	1,4	1 410,0
—	—	—	30,0	—	—	—	25,6	1,0	—	—	115.0	2 216,1
—	—	—	10,6	—	—	—	13,2	4,2	—	—	23,9	537,3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8,9	1 165,4
—	—	—	58.8	—	0,8	—	8,9	2,0	5,4	—	—	3 893,2
—	—	—	25,4	—	—	—	5,9	—	—	—	24,0	707,0
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40,3
28,8	11,1	—	1,9	—	—	—	33,9	29,5	—	—	0,7	495,5
—	—	—	15,1	—	—	—	8,3	2,1	—	—	14,2	649,0
331,1	—	—	—	—	—	—	476,4	410,0	23,6	—	362,1	13 616,2
—	—	—	8,6	—	—	—	45,3	11,9	—	—	60,9	369,2
—	—	—	15,1	—	—	—	1,0	—	—	—	84,0	4 265,3
--	—	—	41,0	—	—	—	3,0	—	—	—	30,2	1 228,1
1,5	—	—	22,7	—	5,0	—	6,2	4,0	—	—	11 9	1 108,0
362,6	**12,3**	—	**260,3**	—	**10,4**	—	**749,0**	**538,9**	**39,9**	—	**786,8**	**36 528,3**
1,0	—	—	*0,7*	—	—	—	*2,0*	*1,5*	*0,1*	—	*2,2*	*100*

z w y c z a j n e.

złotych)

Opłaty za korzystanie z urządzeń i zakł. dobra publ.	Dopłaty (opłaty specjalne): Suma dochodów c. działu	Dopłaty (opłaty specjalne): w tem na utrzymanie dróg	Udział w podat. państwowych	Dodatki do podat. państw.	Podatki samoistne	Różne	Razem
128,3	114,2	101,4	—	1 307,8	4 182,7	153,3	6 310,1
244.5	1 069,9	938,1	—	3 010,0	6 444,1	599,2	12 815,8
161,6	343,2	132,3	—	3 093,7	444,7	145.7	5 910,3
295,4	1 115,9	794,9	—	2 676.6	6 329,8	461,2	12 037,3
119,1	557,0	243,2	—	3 232,1	417,3	204,1	9 053,2
60,9	226,3	90,3	0,6	2 300,0	4 207,0	142,7	7 786,7
488,6	28,7	28,5	—	926,1	2 553,2	97,4	4 471,1
120,7	88,5	53,1	—	763,9	3 902,4	171,8	5 459,5
30,5	238,9	28,9	—	1 161,6	301,5	44,8	3 237,2
2,7	15.0	—	1,0	2 044,8	519,0	447,6	6 279,5
97 9	249,8	126,8	—	1 812,5	187,6	338,6	4 840,1
1 478,1	432,3	59,7	4 573,4	5 248,1	4 937,7	688,3	19 609,9
278,4	399,3	394,1	—	3 284,0	208,1	115,2	4 980,5
227,1	678,5	631,1	8,8	3 913,3	6 977,3	538.5	13 238,6
211.8	259,6	41,6	—	911,1	2 884,6	160,1	5 049,9
216,9	43,0	24,1	—	1 732,0	3 737,5	149,5	7 229,3
4 162,5	**5 860,2**	**3 688,1**	**4 533,8**	**36 417,5**	**48 234,7**	**4 457,8**	**128 309.0**
3,2	*4,6*	*2,9*	*3,6*	*28,4*	*37,6*	*3,5*	*100*

b) Dochody
(W tysiącach

Województwa	Ze sprzedaży i likwidacji majątku i przedsiębiorstw	Subwencje i dotacje		Zwroty	Poży
		Suma dochodów c. działu	W tem subw. i dotacje ze Skarbu P.		Suma dochodów c. działu
Białostockie . . .	7,9	61,3	—	—	295,8
Kieleckie	23,0	560,7	272,2	3,0	2 091,9
Krakowskie . . .	44,7	81,5	13,0	12,5	1 035,5
Lubelskie	2,0	130,7	20,0	—	1 352,8
Lwowskie	148,1	—	—	—	48,1
Łódzkie	48,7	108,1	—	—	701,8
Nowogródzkie . .	7,9	432,9	413,9	—	3 131,7
Poleskie	1,2	21,3	10,0	—	282,7
Pomorskie	—	—	—	—	40,5
Poznańskie	32,8	142,5	—	2,7	97,5
Stanisławowskie .	87,6	2,0	—	—	212,0
Śląskie		2 958,0	1,130,0	79,6	7 216,3
Tarnopolskie . . .	155,5	—	—	2,0	36,5
Warszawskie . . .	17.4	387,1	132.0	—	2 681,7
Wileńskie	1,0	16,0	7,4	—	885,3
Wołyńskie		191.2	90,4	6,6	348,5
Razem	577,8	5 093,4	2 088,9	106,4	20 458,5
%	*1,9*	*16,7*	*6,9*	*0,4*	*67,1*

C) WYDAJNOŚĆ PODATKÓW.

(W tysiącach

Województwa	Udział w podat. dochodowym	Dodatki do podatków państwowych							P o			
		Gruntowego	od nieruchomości	przemysłowego	dochodowego	spożycia zuż. wzgl. produk.	patent. na wyr. i sprz. tr.	Suma wszyst. dodatk.	od gruntów	od plac. niezabud.	od kopalń	od budynk.
Białostockie	—	903.9	2,1	112,9	—	259,6	29,3	1 307,9	150,6	—	—	—
Kieleckie	—	1 586,8	22,2	738,3	—	616,1	46,6	3 010,0	144,1	—	314,3	—
Krakowskie	—	1 349.1	42,9	866,9	—	721,4	113,3	3 093,8	—	—	104.1	—
Lubelskie	—	1 795,3	4,4	338,6	—	472,1	66.2	2 676,6	44,2	—	—	—
Lwowskie	—	1 832,6	1,2	447,1	—	870,9	80,3	3 232,1	—	—	126,9	—
Łódzkie	0,6	1 493,3	7.1	302,6	—	474.8	22,3	2 300,0	59,9	—	—	—
Nowogródz.	—	557,0	—	109,6	—	245,2	14,3	926.1	27,1	—	—	—
Poleskie	—	458,8	—	93,0	—	204,2	13,0	763,9	28,8	—	—	—
Pomorskie	—	714,2	2,0	218,8	4,4	185,3	36,8	1 161.6	—	—	—	—
Poznańskie	1,0	1 347,3	27.3	279.3	4 9	337.3	48,9	2 044,8	—	—	21,9	—
Stanisławow.	—	954,6	4,5	232,5	—	600,9	19.9	1 812,5	—	—	4,1	—
Śląskie	4 573,4	338,3	—	2 082,9	1 871,6	794,4	160,9	5 284,1	17.1	56.9	2 055,6	1 618,0
Tarnopolskie	—	1 697,2	—	124,0	—	425,2	37,5	2 284.0	—	—	—	—
Warszawskie	8,8	2 754,0	64,2	540,1	—	514,1	41,1	3 913,5	61,0	38.6	—	—
Wileńskie	--	510,6	—	151,5	—	233,8	15,2	911,1	19,6	—	—	—
Wołyńskie	—	1 121,9	—	252,2	—	332,3	25,7	1 732,0	42,2	—	—	—
Razem	4 583,8	19 409,7	177,9	6 890,2	1 881,0	7 287,7	771,3	36 417,8	594,6	95,5	2 626,9	1 618,0
%	*5,1*	*21,5*	*0,2*	*7,7*	*2,1*	*8,1*	*0,8*	*40,4*	*0,7*	*0,1*	*2,9*	*1,8*

W I E J S K I E (dok.)

n a d z w y c z a j n e.

złotych)

c z k i	Dopłaty (opłaty specjalne)		Podatki inwestyc.	Różne	Razem
W tem poż. ze Skarbu P. i państw. inst. kredyt	Suma dochodów c. działu	W tem na budowę i utrzymanie dróg			
95,2	—	—	—	7,9	372,9
1 876,5	111,1	—	—	467,9	3 257,5
936,5	42,5	--	—	56,0	1 272,7
1 124,8	29,2	—	—	184,7	1 699,5
16,1	63,4	14,6	—	96,2	355,8
56,0	—	—	—	61,5	920,1
2 842,5	—	—	—	36,8	3 609,3
282,7	—	—	—	—	305,2
—	—	—	—	16,4	56,9
—	9,5	1,1	—	122.5	407,6
181,9	13,5	—	—	107,6	422,8
976,0	159,3	143,5	825.7	1 242,9	12 481,8
9.3	62,9	—	—	30,1	286,9
1 400,0	126,0	60,0	—	115,1	3 327,3
767,3	—	—	—	122,7	1 024,9
282,9	—	—	—	137.7	683.9
10 847,7	617,3	219,2	825,7	2 806.0	30 485.1
35,6	*2,0*	*0,7*	*2,7*	*9,2*	*100*

złotych).

d a t k i s a m o i s t n e															R a z e m
od lokali	od zbytku mieszkan.	hotelowy	od umów o przenies. własn. nier.	od zaprotest. weksli	od spadków i darowizn	od plakatów szyld. i anons	od publ. zabaw rozryw. i wid.	od wyk. prawa polowania	od przedm. zbytku	od psów	pod. inwest. z art. 21	gminny podatek wyrówn.	składka na pokrycie koszt. lecz.	inne podatki samoistne	Suma wszystkich podatków samoistnych	
--	0,3	—	79,2	0,5	14.7	14,4	9,9	14,3	—	—	—	3 580,6	295.3	—	4 159,9	5 467,7
—	7,7	8,2	352,1	10,2	63,8	60,8	8,4	62,7	—	—	—	3 416,1	1 995,3	—	6 444.1	9 454,2
—	1,2	9.9	237,8	3,1	14,5	11,8	20,8	41,5	—	—	—	—	—	-	444,7	3 538,4
—	12,3	0,1	322,4	8,4	84,0	32,8	3,0	45,5	—	—	—	4 453,3	1 323,7	—	6 329,8	9 006.4
—	—	—	270,5	1,1	0,5	2,1	13,3	3,1	—	—	—	----	—	—	417,3	3 649.4
5,5	0,2	1,5	368,1	3,4	55,7	18,5	2,6	63,1	0,1	—	—	2 294.5	1 333,8	—	4 207,0	6 507,6
—	—	1,2	11,7	2,2	12,4	36,4	0,6	1,3	—	—	—	2 460.1	—	—	2 553.2	3 479,3
—	—	3,1	23,3	3,0	5,8	19,6	1.1	1,6	—	—	—	3 816,1	—	—	3 902,3	4 666,2
—	—	0,8	187,3	1.4	14.1	11,1	23.9	56,6	—	0,4	—	—	—	6,0	301,5	1 463,1
5,7	3.1	7,2	281,0	1.9	18,3	7,4	26,0	145,7	0,2	0.5	—	—	—	—	519.0	2 564,8
—	—	20,7	131.6	0,3	7,7	1,3	17,5	4,5	—	—	—	—	—	—	187,6	2 000,2
67,0	—	9,3	207,0	—	14,4	11,0	169,7	15,3	43,8	79,8	829,9	—	—	568,7	5 763,5	15 585,0
—	—	—	185.4	0,9	0,2	0.9	17.3	3,2	—	—	—	—	—	—	208,1	2 492,0
109,6	4,5	21,5	672,0	2,1	60,0	26,4	4,5	77,5	1,6	3,3	—	3 832,2	2 053,0	—	6 967,9	10 890,2
—	—	3,2	29,9	6,1	15,1	30,1	3,7	2,9	-	—	—	2 774.0	—	—	2 884,6	3 795,7
—	—	—	72.4	5,5	51,7	51,5	3,5	0,2	—	—	—	3 510.5	—	--	3 737,5	5 469,5
187,7	29,3	86,7	3 432,0	50,3	432,9	336,2	326,1	539,0	45,8	83,6	829,9	30 137,4	7 001,2	574,7	49 028,2	90 029,8
0,2	—	*0,1*	*3,8*	*0,1*	*0,5*	*0,4*	*0,4*	*0,6*	—	*0,1*	*0,9*	*33,5*	*7,8*	*0,6*	*54,5*	*100*

II. GMINY

a) Wydatki

(W tysiącach

A) WYDATKI.

Województwa	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsięb. komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne		Oświata		Kultura i sztuka	Zdrowie publiczne	
					Ogółem	w tem na drogi p.	Ogółem	w tem na szkol. powsz.		Ogółem	w tem na wszystkie szpitale
Białostockie	2 194,8	197,3	124,3	997,6	901,4	28,4	1 388,4	944,2	310,0	1 541,5	1 005,2
Kieleckie	5 275,7	309,5	159,3	4 402,9	2 014,3	215,8	2 704,9	1 859,2	235,2	2 504,9	1 179,7
Krakowskie	8 004,1	1 054,9	1 077,2	3 947,5	3 586,0	141,9	1 800,4	1 390,2	539,5	4 007,0	572,6
Lubelskie	2 752,7	286,9	71,7	1 625,6	1 040,0	50,5	1 349,2	801,8	144,7	1 244,7	461,8
Lwowskie	7 888,1	1 419,8	1 426,3	3 599,1	4 029,0	87,7	2 653,9	865,2	1229,7	3 575,9	130,3
Łódzkie	8 279,2	875,6	89,8	3 822,4	2 653,9	25,0	5 819,5	4 307,6	1144,1	7 443,1	4 932,9
Nowogródz.	451,3	24,9	—	174,1	114,3	—	306,9	224,0	25,4	241,5	127,0
Poleskie	907,3	45,8	91,3	241,8	204,4	—	311,9	216,2	14,5	386,1	136,9
Pomorskie	3 753,8	615,0	103,8	2 059,0	1 670,4	20,7	1 281,8	698.4	209,8	1 723,5	690,5
Poznańskie	9 626,6	1 205,2	2 507,1	5 323,4	4 435,1	143,4	5 486,7	2 563,5	766,4	5 243,6	2 298,2
Stanisław.	2 042,4	386,0	38,7	511,3	1 040,8	1,6	537,4	439,3	53,2	716,0	104,2
Śląskie	6 808,3	897,6	1 080,5	1 385,5	2 330,7	10,5	4 420,1	1 314,3	460.6	3 529,1	1 368,7
Tarnopolskie	1 237,3	150,7	259,8	247,1	953,7	7,6	438,8	266,3	21,7	487,7	69,7
Warszawskie	3 301,2	286,6	233,5	2 259,0	1 316 5	10,7	2 274,5	1 468,6	138,3	1 073,1	99,0
Wileńskie	2 174,9	212,5	1,1	1 280,2	601,4	60,5	1 033,0	987,7	128,3	2 335,2	1 737,2
Wołyńskie	1 743,9	63,1	—	471,9	509,5	10,7	700,3	549 2	72,8	543,5	173,7
m. Warszawa	10 629,2	1 773,8	—	11 026,8	11 359,3	—	11 531 8	4 616,7	4245,4	20 287,3	15 618,0
Razem	77 070,8	9 805,0	7 264,4	43 375,2	38 760,7	815,0	44 039,5	22 512.2	9 7396	56 883,7	30 705,6
%	*20,1*	*2,5*	*1,9*	*11,5*	*10,1*	*0 2*	*11,5*	*5,8*	*2,5*	*14,8*	*8,0*

b) Wydatki

(W tysiącach

Województwa	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsięb. komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne		Oświata		Kultura i sztuka	Zdrowie publiczne	
					Ogółem	w tem na drogi p.	Ogółem	w tem na szkoln. powsz.		Ogółem	w tem na wszystkie szpitale
Białostockie	—	1 439,4	5 003,8	2 038,0	767,7	—	2 197,4	852,2	345,0	1 880,2	0,1
Kieleckie	165,7	5 536,9	2 754,7	231.8	4 464,8	—	3 046,9	1 728,0	28,5	10 112,7	—
Krakowskie	128,0	2 487,8	6 664,4	384,4	2 533,0	17,7	278,7	133,0	39,3	1 501,1	53,1
Lubelskie	3,5	4 316,2	5 158,4	8 962,8	3 691,2	1 592,9	2 405,9	1 364,8	1,8	772,1	—
Lwowskie	16,3	8 129,0	9 278,3	314 5	1 806,6	7,1	767,9	527,4	19,5	1 206,9	6,0
Łódzkie	30,4	8 820,6	6 735,2	1 281,9	4 590,7	—	3 506,5	2 459,6	180.0	4 403,3	650,0
Nowogródz.	—	492,9	1 150,0	—	589,5	—	484,7	484,7	—	621,0	—
Poleskie	0,6	71,6	93,1	101,0	330,6	—	19,7	19,7	—	132,3	—
Pomorskie	4,3	4 003,0	319,7	65,4	7 202,3	1 579,9	53,8	2,3	15,0	765,9	570,0
Poznańskie	25.8	19 790,9	18 816,0	199,5	3 908,1	67,0	522.9	178,5	97,5	4 428,8	573,1
Stanisławow.	15,9	1 154,4	2 711,8	839,0	319,0	—	659,5	659,5	15,8	422,5	11,3
Śląskie	2.3	7 854,9	3 877,8	43.4	3 437,9	—	2 367,0	614.0	18,0	2 101,9	49,0
Tarnopolskie	80,0	68,5	799,0	51,0	93,2	—	20.6	20,6	—	98,2	6,3
Warszawskie	4,0	3 031.4	12 069,9	26,2	2 271,3	—	5 761,7	3 286,9	54,0	2 163,9	44,1
Wileńskie	26,3	296,5	3 126,5	50,6	732,1	106,1	655,8	574,4	—	235,0	152.8
Wołyńskie	12,5	612,2	3 768,1	928,2	926,2	34,6	1 237.7	537,7	—	43.8	—
m. Warszawa	—	31 003,9	—	—	23 408,6	—	7 300,0	7 300,0	2 100,0	7 564.0	3 208,0
Razem	515,6	99 110,1	82 326,7	15 517,7	61 072,8	3 405,3	31 286,7	20 743,3	2 914.4	38 453,6	5 323,8
%	*0,1*	*26,1*	*21,7*	*4.1*	*16,1*	*0,9*	*8,2*	*5,5*	*0.7*	*10,1*	*1,4*

MIEJSKIE

zwyczajne.

złotych)

Opieka społeczna			Popier. roln.		Popier. przem. i handlu		Bezpieczeństwo publ.				
Ogółem	w tem na zakłady op. społ.	w tem na kosz. lecz. ubogich	Ogółem	w tem na szkoły rolnicze	Ogółem	w tem na szkoln. zawod.	Ogółem	w tem na straż pożarną	w tem na oświetl. ul. i plac.	Różne	Razem
1 533,3	835,7	301,6	115,2	1,2	111,6	106,6	930,8	357,6	377,5	264,9	10 611,2
3 857,8	1 080,3	1 260,3	150,5	—	154,6	136,5	1 407,6	730,8	313,5	379,7	23 574,4
1 970,1	237,4	111,6	271,5	4,5	2 166,0	857,1	3 132,6	1 097,2	1 107,6	344,6	31 901,5
1 772,1	566,5	767,2	118.9	—	197,2	166,5	1 405,7	472,1	426,6	250,7	12 260,1
2 583,4	257,7	140,7	370,8	2,0	846,0	123,9	3 152,1	453,1	329,1	1 062,2	33 872,3
6 378,4	3 337,6	984.4	275,4	0,3	1 068,4	947,2	1 857,3	918,3	396,9	1 114,3	40 821,4
226,2	101,2	78,5	23,8	—	8,1	3,4	199,9	67,8	86,6	48,9	1 845,2
549,3	214,0	176,1	48.9	—	110,3	22,1	327,0	72,1	151,4	75,4	3 313,9
1 802,7	555,3	284,6	24,2	—	34,9	18,5	656,6	213,0	292,8	843,4	14 779,0
5 954,4	837,0	1 151,3	124,5	8,4	846,0	489,4	3 076,9	730,5	1 188,3	3 399,9	47 995,6
506,8	233,0	39,3	148,0	—	66,7	57,7	1 242.7	343,0	404,4	179 0	7 468,9
2 804,3	638,1	390,6	2,2	—	535,6	467,3	1 330,9	671,1	545,5	795,8	26 376,2
231,9	76,9	41,4	161.4	—	25,1	19,2	744,0	234,0	216,3	73,8	5 033,1
2 540,4	609,3	1 143,3	242,1	6,9	151,5	103,5	1 112·7	546,2	202,6	282.1	15 211,6
1 192,6	760,3	111,0	38,6	0,2	40 2	39,0	696,6	272,4	367,2	35.5	9 770,1
584,8	277,8	110,5	64,3	—	26,6	15,2	642,3	178,4	269.6	103,6	5 526,6
13,142.1	9 599.3	—	—	—	1 734,0	1 734,0	7 365,6	3 891,0	2 130.0	826.7	93 921,8
47 629,4	**20 217,4**	**7 092,4**	**2 180,3**	**23,5**	**8 147,1**	**5 307,1**	**29 241,3**	**11 248,6**	**8 805,9**	**10 080,5**	**384 282,3**
12,4	*5,3*	*1,8*	*0,6*	—	*2,1*	*1,4*	*7,6*	*2,9*	*2,3*	*2,6*	*100*

nadzwyczajne.

złotych)

Opieka społeczna			Popier. roln.		Popier. przem. i handlu		Bezpieczeństwo publ.				
Ogółem	w tem na zakłady op. społ.	w tem na kosz. lecz. ubogich	Ogółem	w tem na szkoły rolnicze	Ogółem	w tem na szkoln. zawod.	Ogółem	w tem na straż pożarną	w tem na oświetl. ul. i plac.	Różne	Razem
50,0	—	—	14,5	—	—	—	105,3	—	2,0	655,1	14 496,4
531,0	30,0	—	43,8	—	30,0	30,0	118,5	—	76,3	145,2	27 210,5
109,0	10,0	—	19.2	—	191,0	3,0	498.2	—	443,0	510.6	15 344,7
445,0	390,0	—	12.8	—	—	—	29,0	—	15,0	135.9	25 934.6
171,0	160,0	—	203,3	—	5.2	—	193,5	—	50,0	1 603,9	23 715.9
1 020,4	230,0	—	191,0	—	10,0	—	56,6	—	—	96,0	30 922,6
—	—	—	—	—	—	—	3,0	—	—	243.4	3 584.5
2.1	2,1	—	6,1	—	—	—	1,3	—	—	10.6	769,1
15,7	2,2	—	17,8	—	—	—	591,0	380,0	210.0	14,5	13 052,7
652,3	212,4	—	65.9	5,0	1 003,6	2,5	468,8	3,0	379.9	165,6	50 145,9
100,0	100,0	—	413,8	—	—	—	280,8	—	260,8	74,5	7 007,0
160,1	57,1	—	—	—	500,0	—	1 031.1	120,0	100,0	1 436.2	22 830.6
80,0	—	—	5.3	—	—	—	40.7	—	—	9.3	1 345,8
341,8	28,0	100,0	135,1	—	47,0	—	121,0	—	70,0	68,5	26 095,6
290,6	6,5	—	1,8	—	148,1	—	15.7	—	15,7	19,5	5 598,4
25,6	—	25,6	62,4	—	4,0	—	78,3	—	—	—	7 699.2
2 053,4	1 944.8	—	—	—	2 700,0	2 700,0	27 486.5	1 486,5	1 000,0	—	103 616.4
6 048,0	**3 173,1**	**125,6**	**1 192,8**	**5,0**	**4 638,9**	**2 735,5**	**31 119,3**	**1 989,5**	**2 622,7**	**5 188,8**	**379 385,4**
1,6	*0,8*	—	*0,8*	—	*1,2*	*0,7*	*8,2*	*0,5*	*0,7*	*1,6*	*100*

B) DOCHODY.

a) Dochody
(W tysiącach

Województwa	Majątek komunalny	Przedsięb. komunalne		Subwencje i dotacje		Zwroty	Opłaty administracyjne
		Suma ogólna	w tem z przedsięb. koncesj.	Suma ogólna	W tem subw. i dot. ze Skarbu P.		
Białostockie . . .	479,8	1 822,7	199,3	99,7	38,5	301,0	273,5
Kieleckie	885,0	1 571,1	240,7	408,6	364,0	613,5	503,1
Krakowskie . . .	3 241,8	4 196,7	743,1	502,6	272,8	1 588,3	642,5
Lubelskie	571,7	1 793,3	76,0	194,9	112,0	611,1	357,5
Lwowskie	3 013,5	3 342,9	677,4	131,6	77,8	3 057,5	452,4
Łódzkie	927,7	4 476,0	2 286,6	374,4	284,7	2 020,7	833,1
Nowogródzkie . .	77,0	319,8	1,8	31,2	—	80,2	49,9
Poleskie	131,2	416,4	252,3	62,5	36,1	145,1	103,6
Pomorskie	1 875,2	1 287,6	706,2	590,0	544,2	569,8	182,8
Poznańskie	4 140,4	7 335,2	693,9	333,0	139,2	2 145,6	600,2
Stanisławowskie .	1 297,1	481,8	29,5	99,6	62.1	232.2	123,8
Śląskie	2 142,1	2 977,6	735,1	985,9	961.9	775,9	136,2
Tarnopolskie . . .	501,5	733.2	84,0	21,1	7,5	196,7	113,9
Warszawskie . . .	674,6	3 183,9	314,1	356,4	226,4	418,2	276,0
Wileńskie	649,7	2 648,3	20,5	29,5	16,5	396,8	280,9
Wołyńskie	268,9	757,1	47,9	49,0	16,7	339,8	166,5
M. st. Warszawa .	7 879,0	12 581,2	1 915,0	732,0	538,3	2 982,7	300,0
Razem	**27 716,0**	**44 924,8**	**9 023,4**	**5 002,0**	**3 698,7**	**16 475,1**	**5 395,9**
%	*7,4*	*12,9*	*2,3*	*1,3*	*0,9*	*4,2*	*1,4*

b) Dochody
(W tysiącach

Województwa	Ze sprzedaży i likwidacji majątku i przedsiębiorstw	Subwencje i dotacje		Zwroty
		Suma dochodów całego działu	w tem subwencje i dotacje ze Skarbu P.	
Białostockie	164,0	114,2	52,5	130,0
Kieleckie	121,3	929,5	921,5	52,9
Krakowskie	512,7	75,1	11,0	—
Lubelskie	160,1	—	—	4,3
Lwowskie	47,8	895,0	680,0	16.9
Łódzkie.	288,6	123,0	20,0	100,0
Nowogródzkie	149,3	—	—	—
Poleskie.	32,3	88,1	38,1	3,0
Pomorskie	115,0	91,6	66,0	825,0
Poznańskie.	1 011,5	89,7	—	1 167,3
Stanisławowskie	94,9	76,8	73,8	2,0
Śląskie	21,7	554,0	554,0	7,4
Tarnopolskie	18.8	—	—	48,7
Warszawskie	1 600,5	976,0	821,0	68,3
Wileńskie	33,1	523,5	517,0	—
Wołyńskie	—	680,2	238,5	88,0
M. st. Warszawa . . .	—	—	—	—
Razem	**4 371,6**	**5 217,7**	**3 993,4**	**2 513,8**
%	*1,1*	*1,4*	*1,1*	*0,7*

MIEJSKIE (c. d.)

zwyczajne.

złotych)

Opłaty za korzystanie z urządzeń dobra publicznego	Dopłaty	Udział w podatkach państwowych	Dodatki do podat. państw.	Podatki samoistne	Różne	Razem
1 201,8	152,5	502,9	3 566,8	2 020,7	403,5	10 824,9
1 607,6	202,4	1 880,8	8 773,2	4 914,0	1 016,5	22 375 8
5 052,9	145,8	2 845,0	7 745,3	4 939,7	388,9	31 289,5
1 266,0	129,7	532,8	390,6	2 794,5	1 162,1	9 804,2
1 784,6	310,2	2 759,4	6 327.4	12 442,8	526,3	34 148,7
1 903,9	253,5	4 269,6	17 698,8	8 783,8	627,1	42 150,6
265,1	8,6	117,3	659,7	246,0	3,5	1 858,3
406,1	5,4	217,7	1 245,2	662,2	27,5	3 422.9
1 658,8	62,0	925,3	6 056,2	1 981.9	248,1	15 437.7
5 661,3	52,8	3 241,8	18 001,1	6 727,0	468,4	48 706,9
986,4	67,1	412'2	2 515.5	1 344,2	183,2	7 743,2
2 159,7	563,6	5 390,8	6 778,6	4 213,4	410,8	26 534,6
947,8	34,7	299,6	1 679,0	631,3	88,3	5 246,9
2 190,0	232,3	655,2	5 122,3	2 992,8	383,3	16 485,0
1 686.9	6,0	377,3	2 754 8	2 130,0	61,3	11 021,5
526,7	1,1	348,7	2 166,8	1 217,3	672,5	6 514,5
12 294,1	—	10 000,0	22 000,0	21 905,0	3 253,8	93 927,8
41 599,7	**2 227,7**	**34 776,3**	**113 481,3**	**79 946,6**	**9 925,1**	**387 462,9**
10,7	*0,6*	*9,0*	*29,3*	*20,6*	*2,6*	*100*

nadzwyczajne.

złotych)

Pożyczki		Dopłaty (opłaty specjalne)	Podatki inwestycyjne	Różne	Razem
Suma dochodów całego działu	w tem pożyczki ze Skarbu P. i pań. inst. kred.				
13 652,9	2 247 9	3,5	96,8	121,4	14 282,8
24 698,9	20 697,8	1 033,8	1 437,2	117,9	28 391,5
12 704,3	8 284,4	6,0	72,5	1 981,1	15 351,7
25 040,2	23 244.9	—	502,8	100,7	25 808,1
22 205,7	5 548,0	—	—	437.4	23 603,8
27 615,3	22 493,3	—	222,8	1 225,7	29 575,5
3 422,1	3 111,3	—	—	—	3 571,4
342,8	160,0	—	169,5	24,4	660,1
11 533,6	10 694,0	—	100,0	705,8	13 371,0
45 997,2	44 997,4	166,1	—	1 058,0	49 489.8
6 506,6	3 970,1	8,5	19,4	24,5	6 732,7
21 850,9	13 394,2	1,1	—	230,0	22 665,1
1 044,3	710,3	0.1	—	20.0	1 131,9
21 688,2	18 452,2	279,9	326,9	251,0	25 190,8
2 788,0	2 198,1	4.0	265,0	733,5	4 347,0
5 686,4	5 548,2	6,0	238,2	12,4	6 711,3
99 757,4	89 207,4	—	3 827,3	31,7	103 616,4
346 534,8	**274 359,5**	**1 509,0**	**7 278,4**	**7 075,5**	**374 500,9**
92,5	*73,3*	*0,4*	*2,0*	*1,9*	*100*

II. GMINY

C) WYDAJNOŚĆ PODATKÓW

(W tysiącach

Województwa	Udział w podatku dochodowym	Dodatki do podatków państwowych: gruntowego	od nieruchomości	dochodowego	przemysłowego	od spoż., zużycia wzgl. produkcji	od patentów na wyrób i sprzedaż trunków	Suma dodatków do państwowych podatków	P o: od gruntów	od placów niezabudowanych	od kopalń	od budynków	od lokali	od zbytku mieszk.
Białostockie	502,9	61,9	506,8	—	1 755,8	1 149,1	93,2	3 566,8	0.2	29,7	—	5,7	781,8	12.4
Kieleckie	1 880,8	47,8	1 045·5	—	5 324,4	2 175,3	180,2	8 773 2	10,0	577,8	495,2	—	1 275,3	24,5
Krakowskie	2 845.0	136,1	1 688,2	—	3 813,2	1 920,0	187,7	7 745,3	—	11,0	84,1	0,2	553,7	1,4
Lubelskie	532,8	56,4	547.8	—	1 805,5	1 325,7	130,5	3 906,0	11,9	81,0	—	26,5	679,1	29,1
Lwowskie	2 759,4	174,1	317,0	—	3 406,2	2 168,5	320,1	6 327,4	2,9	163,9	316,5	2 405.5	2 338,9	33,0
Łódzkie	4 269,6	66,9	3 048 0	—	11 452.4	2 921,8	209,8	17 698.8	3,2	127,6	—	48,2	2 063,8	123,5
Nowogródzkie	117.3	51,0	33.4	—	407,2	193,5	20,5	659.7	—	3,8	—	16,2	63,7	1,5
Poleskie	217,7	5,1	103.4	—	658,5	441,3	36,9	1 245,2	2,0	29,0	—	59,8	157.8	—
Pomorskie	875,3	66,1	258,0	2 154,0	2 410,9	769,3	42,0	5 700,3	1,4	110,5	—	—	705,1	8,6
Poznańskie	3 241,8	150,3	1 053,1	7 439,1	4 354,2	2 655,4	2 348,9	18 001.1	6,9	2,3	—	0,6	2 623,4	143,5
Stanisławow.	412,2	129,3	289,1	—	1 066,1	954,9	76,2	2 515,5	—	6,1	1,0	25,9	424,1	—
Śląskie	5 390,8	31,7	—	1 295,1	4 588,2	665,7	198,9	6 778,6	27,1	24,0	799,4	1 739,4	—	—
Tarnopolskie	299,6	141,3	135,1	—	600,8	741.7	60,1	1 679,0	0,4	2,9	—	—	298,0	—
Warszawskie	655,2	109,0	527.6	—	3 148,4	1 739,7	97,6	5 122,3	1,4	124,7	—	13,5	713,1	11,9
Wileńskie	377,3	4,7	781 2	—	1 170,7	712,8	85,6	2 754,8	13,5	3,7	—	—	845,5	21,5
Wołyńskie	348.7	17,3	144,7	—	1 280.7	661.8	62,4	2 166,8	—	15,4	—	10,3	296,0	0,6
M. Warszawa	10 000,0	—	6 000.0	—	14 000,0	2 000,0	—	22 000,0	—	190,0	—	—	6 500.0	30.0
Razem	34 726,4	1 249,0	16 478,9	10 888,2	60 843,2	23 197,5	4 150,6	116 641,8	80,9	1 503,4	1 696,2	4 351,8	20 319,2	441,5
%	*14,8*	*0,5*	*7,0*	*4,7*	*25,9*	*9,9*	*1,8*	*49,7*	—	*0,6*	*0,7*	*1,9*	*8,7*	*0,2*

III. POWIATOWE ZWIĄZ

A) WYDATKI

a) Wydatki

(W tysiącach

Województwa	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsiębiorstwa komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne: Suma wydatków c. działu	w tem na drogi państwowe	Oświata: Suma wydatków c. działu	w tem na szkolnictwo powszechne	Kultura i sztuka	Zdrowie publiczne: Suma wydatków c. działu	w tem na wszystkie szpitale
Białostockie	1 125,6	145.6	9,2	445,2	4 559,5	1 345,7	462,4	145,1	25,1	1 385.1	879,5
Kieleckie	1 783,0	185,7	5,5	1 940,1	6 904,9	2 246,4	964,7	137,0	89,3	2 593,7	1 710.8
Krakowskie	1 154,0	35,3	—	390,4	3 847,5	—	78,8	8,9	38,2	837,3	337,9
Lubelskie	1 602,5	125,2	15,5	1 669,3	4 240,7	1 600,1	839,3	232.5	196,6	2 057,4	1 476.2
Lwowskie	1 564,7	52,0	45,7	927,3	5 733,7	4,4	64,8	2,8	18.9	798,6	293,6
Łódzkie	1 310,1	139,0	12,1	451,0	6 077,7	2 036,8	585,1	233,7	53,6	1 502,7	912,3
Nowogródzkie	597,5	40,3	—	316,8	1 309,7	—	101,5	17.2	10,7	834,5	511,6
Poleskie	619,8	10,7	4,0	264.0	1 313.1	—	129,5	74,8	22,8	1 011,4	675,6
Pomorskie	1 931,1	133,1	42,3	374,4	5 644,8	1 460,1	440,9	343,4	52,7	1 093,9	844,1
Poznańskie	3 648,3	127,9	48,3	591.9	8 025,4	1 889,6	293,9	79,9	95.9	2 099,8	1 506 1
Stanisławow.	850,1	12,1	—	86,8	3 151,4	95,0	82,9	20,0	35,5	424,9	209,3
Śląskie	1 788.1	195,6	202,3	497,4	2 497,0	7,0	101.2	20,2	77,5	478,0	272,4
Tarnopolskie	906,0	7,6	16,0	277.7	4 092,6	—	49,6	13,9	19,1	595,8	227,9
Warszawskie	2 124,5	42,9	5,9	1 225,8	11 607,2	3 574,5	721.3	193,1	80,9	2 662,1	1 729,0
Wileńskie	673,4	27.2	45,6	329,7	1 401,3	—	125,2	16.5	22,6	650,9	198.5
Wołyńskie	1 023,4	4.9	36,2	66,2	1 451.1	285,4	100.5	28,1	42,3	2 156,6	1 582,4
Razem	22 701.8	1 284,9	488,6	9 854.0	71 857,6	14 635,1	5 142,1	1 567.1	881,6	21 182.5	13361,7
%	*13,3*	*0,8*	*0,3*	*5,8*	*42,2*	*8,6*	*3,0*	*0,9*	*0,5*	*12,4*	*7,8*

MIEJSKIE. (dok.)

złotych).

d a t k i	s a m o i s t n e															
hotelowy	od ładunków kolejowych	od oświetlenia elektryczn. i gaz.	od umów o przenies. własn. nier.	od zaprotestowanych weksli	od spadków i darowizn	od plakatów szyldów i anons.	od publ. zabaw rozryw. i wid.	od prawa polow.	od przedm. zbytku	od psów	pod. inwestycyjny z art. 21	składka na pokr. koszt. lecz. ubog.	opłaty drogowe	inne podatki samoistne	Suma wszystkich podatków samoist.	R a z e m
32,4	319,1	12.7	93,3	54,6	11,2	80,4	284,3	0,7	19,2	14,9	96,8	49,2	125,0	93,9	2 117,6	6 187,2
108,4	687,0	31,8	376,2	135,1	7,2	110,8	817,9	1,2	28,7	48,4	712,0	660,6	166,8	76,3	6 351,2	17 005,2
300,9	1 243,0	14,4	565,6	56,0	50,7	97,0	1 298,7	2,0	45,2	99,8	72,5	—	40,5	461,8	4 998,3	15 588,6
62,7	248,7	12.5	203,0	88,7	25,5	130,5	385,8	1,9	39,8	19,7	531.3	557,2	75,0	87,3	3 297,3	7 736,1
228,6	1 475,6	—	667,6	111,6	19,2	33,2	1 369,5	6,4	9,2	116,5	—	—	1726.0	1 410.2	12 442,8	21 529,6
142,8	2 085,0	63,0	793,7	271,5	40,5	59,4	1 904,7	2,2	113,5	110,2	222,8	378,4	145,0	307,7	9 006,6	30 974,9
14,4	55,0	0,5	9,8	12,6	2,0	16.8	37,7	1,2	6,4	1,2	—	—	—	3,2	246,0	1 023,1
19,8	201,4	—	24,8	24.2	0,7	59,7	57,2	—	15,5	8,9	169,5	—	—	1,4	831,7	2 294,6
42,5	—	—	356,9	42,9	1,9	3,5	331,2	4,0	45,0	86,1	100,0	—	166,0	19,0	2 024,7	8 600,3
96,6	—	1,0	1 017.7	116,6	31,8	0.4	1 525,7	12,1	112,1	322,9	—	—	50,0	663,5	6 727,0	27 969.9
32,5	220,0	3,6	152,2	15,3	17.4	15,5	178,5	0,7	5,9	12,0	19,4	—	5,0	12,9	1 158.2	4 085,9
106,5	—	—	222,9	—	23,6	39,7	616,0	—	103,6	204,8	—	—	—	306,4	4 213,4	16 382 8
10,8	54,0	—	102,2	13,6	3,1	12,8	66,8	4.3	3,1	7,7	—	—	—	51,7	631,3	2 609,8
149,6	89,4	3,1	293,6	90,3	16,8	98,8	355,5	2,5	42,9	38,5	326,9	794,0	17,0	136,0	3 319,6	9 097,2
57,6	491,6	—	94.3	51.8	6,7	166,9	306,4	5,3	22,0	26,3	265,0	—	—	7,9	2 395,0	5 527,1
33,6	421,6	9,2	48.0	92,5	7,1	50,7	109,3	—	18,4	5,2	209,9	—	119.3	8,5	1 455,5	3 971,0
500,0	**3 840,0**	**1700,0**	**1100,0**	**500,0**	**100,0**	**350,0**	**7 000,0**	**—**	**125,0**	**100,0**	**—**	**—**	**—**	**—**	**22 035,0**	**54 035,0**
1939,7	**11 431,4**	**1 851,8**	**6 121,8**	**1677,3**	**365,4**	**1 326,1**	**16 645,2**	**44,5**	**754,5**	**1 223,1**	**2726,1**	**2439 4**	**2635 6**	**3 647,5**	**83 251,2**	**234 618,4**
0,8	*4,9*	*0,8*	*2,6*	*0,7*	*0,2*	*0,6*	*7,1*	—	*0.3*	*0.5*	*1,2*	*1,0*	*1,1*	*1,6*	*35,5*	*100*

KI KOMUNALNE.

zwyczajne.

złotych)

Opieka społeczna			Popier. roln.		Popier. przem. i handlu		Bezpiecz. publ.			Świadcz. na rzecz innych zw. kom.	Różne	Razem
Suma wydatków c. działu	w tem na zakł. opieki społ.	w tem na koszty leczenia ubogich	Suma wydatków c. działu	w tem na szkoły rolnicze	Suma wydatków c działu	w tem na szkoły zawodowe	Suma wydatków c. działu	w tem na straż pożarną	w tem na oświetlenie ulic i pl			
733,8	571,9	19,5	1 177,0	104,7	70,8	35,4	174 8	64,7	—	5,5	270,4	10 590.2
891,9	569.4	73,6	1 905,0	473,7	166,3	112,8	368,4	421,3	—	181,3	171,4	18 150,7
130,0	64,0	13,5	427,6	72,0	39,9	13,2	163,1	63 8	—	159,1	102,8	7 403,9
1 021,3	786.5	74.0	1 695.6	323,9	392,7	300,3	328,2	277,4	—	34,1	686,1	14 904.4
201,3	118.6	7,3	380,6	32,3	33,3	16,2	172,1	21,2	—	241,4	276.2	10 510.6
684,1	309,6	188,8	1 463,7	340,0	53,5	32,5	217.8	181,8	—	221,0	153,3	12 924,4
627,7	553,5	24,5	629,5	180'7	28,8	25.9	106,1	37,2	—	44,9	53,6	4 702,4
621,7	532,2	5,1	553,3	12,5	44,1	13,2	49,1	38,8	—	57,6	100,6	4 801,8
448,5	124,6	203.9	148,7	15,9	18.7	3,6	44,8	22,6	—	1 527.3	341,5	12 242.7
1 228,3	240,0	404,7	590,2	56,4	17.5	6.2	129,7	64 5	—	2 585.8	1 307,2	20 790,0
73,6	45,0	3.6	282,8	21,9	33.6	13,9	59,1	30,3	—	49.0	50,6	5 192,4
647,3	63,4	370,5	38,2	3,5	26,2	1,3	54,4	31,7	—	40,0	78,8	6 722,1
151,3	49,3	12,5	414,7	35,2	27,7	18,0	53,3	34,6	—	63,6	132.6	6 807,4
1 342 3	955,9	127,0	2 358,9	318,0	68,2	44.1	352,2	304.9	—	150.0	429,8	23 172.0
340,4	259,3	23.9	635,8	150 5	92,8	57.8	100,5	13,2	—	73,9	93,2	4 612.4
870,3	771,4	30,7	665.9	117,0	147.0	119,8	59.2	21 5	1.0	200.6	72.2	6 896.4
10 013,9	6 014,5	1 583 0	13 367,6	2 258,1	1 261,1	814,3	2 432,6	1629,5	1,0	5 635,3	4 320,4	170 424,0
5,9	*3,5*	*0,9*	*7,9*	*1,3*	*0,7*	*0,5*	*1,4*	*0,9*	—	*3,3*	*2,5*	*100*

III. POWIATOWE ZWIĄZ

b) Wydatki

(W tysiącach

Województwo	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsiębiorstwa komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne: Suma wydatków c. działu	Drogi i place publiczne: w tem na drogi państwowe	Oświata: Suma wydatków c. działu	Oświata: w tem na szkolnictwo powszechne	Kultura i sztuka	Zdrowie publiczne: Suma wydatków c. działu	Zdrowie publiczne: W tem na wszystkie szpitale
Białostockie	294,5	51,0	76,0	113.0	2 942,3	—	980,8	858.8	3,0	306.5	285,5
Kieleckie	4,0	963,5	905,8	721.6	8 195,4	—	1 023,9	852,9	10,0	773,3	520 2
Krakowskie	30,0	8,5	—	10,0	1 279,7	—	600,0	600.0	—	85,0	85.0
Lubelskie	36,0	14.7	996.2	212,1	13 001,1	210,0	2 512,4	2 282 7	—	283.1	219 3
Lwowskie	32,2	130.0	0,6	100,0	3 712,8	—	—	—	3,0	130,0	100,0
Łódzkie	361,3	52.8	187,0	158,2	2 642.6	414,5	1 395,9	1 336,3	—	162,4	91.9
Nowogródzkie	711,7	105,6	222,1	383,5	2 015,4	—	336,6	241,6	—	309,3	249,0
Poleskie	12,0	79,5	257,2	71,2	1 449,3	—	180,0	170,0	20,0	343,8	300,0
Pomorskie	141,5	181,5	381,5	279,5	1 246,4	—	12,5	12,5	3,0	138,7	7[illegible],3
Poznańskie	208,6	773,4	760,0	80,7	3 039,1	92,3	57,2	—	91,7	834,8	562,[illegible]
Stanisławow.	5,0	296,2	25,0	50 0	756,6	5,0	—	—	—	—	—
Śląskie	—	405,0	1 400,0	—	285.4	125,4	—	—	—	200 0	200,0
Tarnopolskie	61.8	298,7	244.6	156 8	786,4	—	10,0	10,0	—	6,8	—
Warszawskie	260,0	1 511,6	863,5	496.6	8 182,4	—	3 739,5	3 585.4	1,4	1 599,3	1 465,1
Wileńskie	—	21.2	338.5	86,6	2 227,5	—	—	—	—	137,0	137.0
Wołyńskie	301,6	112,0	818.3	459,0	3 049.2	669,1	36 0	4,0	8 0	1 370,3	1.344.9
Razem	2 460.3	5 005.1	7 476,3	3 378,8	54 811,9	1 516,2	10 884,9	9 954,1	140,1	6 680,2	5 633.4
%	*2,3*	*4,7*	*7,0*	*3,2*	*51,5*	*1,4*	*10,2*	*9,3*	*0,1*	*6,3*	*5,3*

B) DOCHODY.

a) Dochody

(W tysiącach

Województwa	Majątek komunalny	Przedsięb. komunalne: Suma dochodów c działu	Przedsięb. komunalne: W tem z przeds. koncesj.	Subwencje i dotacje: Suma dochodów całego działu	Subwencje i dotacje: W tem subw. i dot. ze Skarbu P.	Zwroty	Opłaty administracyjne
Białostockie . . .	337,1	34,1	—	643.6	567,3	1 665,6	6.7
Kieleckie	780,8	665,6	557,0	753,1	663,4	2 474,4	14,7
Krakowskie . . .	114,5	1,5	—	358,5	300.4	375,4	13,2
Lubelskie	496,9	261,3	—	996,3	981,1	1 799,1	3.8
Lwowskie	80,9	46,1	—	561.3	166,7	473,5	7,4
Łódzkie	294,7	63,8	—	585,5	582.3	2 075,9	20,5
Nowogródzkie . .	143.2	190,8	7,2	264,5	262,5	179.2	2,4
Poleskie	34,6	22,1	13,4	623 9	585,4	320.8	30 8
Pomorskie	271.5	428,8	35,0	2 2[illegible]0,8	1 035,9	450,1	21,2
Poznańskie	870,5	243,6	50,0	212,6	20,0	4 350.5	62.5
Stanisławowskie .	33,3	1,0	—	375,8	272,5	97,0	6.9
Śląskie	37 ,9	150.0	—	470 9	172,0	470,9	51.4
Tarnopolskie . . .	51.8	9.8	3,1	69,0	58,5	122.8	6.8
Warszawskie . . .	335,4	96,8	32.0	2 134,1	2 009,0	3 580 1	40.3
Wileńskie	112,5	90,2	12,9	291.2	285.5	328,1	1,4
Wołyńskie	76,2	88.4	41,5	237.2	194,3	46[illegible].2	2,1
Razem	4 406,7	2 394,0	752,1	10 838,3	8 156,8	19 225,5	292,2
%	*2,5*	*1,3*	*0,4*	*6,0*	*4,5*	*10,7*	*0,2*

KI KOMUNALNE. (c. d.)

nadzwyczajne

złotych)

Opieka społeczna: Suma wydatków c. działu	Opieka społeczna: w tem na zakł. opieki społ.	Opieka społeczna: w tem na koszty leczenia ubogich	Popier. roln.: Suma wydatków c. działu	Popier. roln.: w tem na szkolnictwo rolnicze	Popier. przem. i handlu: Suma wydatków c. działu	Popier. przem. i handlu: w tem na szkolnictwo zawodowe	Bezpiecz. publ.: Suma wydatków c. działu	Bezpiecz. publ.: w tem na straż pożarną	Bezpiecz. publ.: w tem na oświetlenie ulic i pl.	Świadcz. na rzecz innych zw. kom.	Różne	Razem
9,0	9,0	—	692,1	393,6	—	—	4,0	4,0	—	—	308,0	5 780,2
1 173,9	1 024,8	—	772,1	591,8	124,0	50,0	41,1	—	—	16,9	170,5	14 895,9
100.0	100,0	—	252,7	252,7	—	—	—	—	—	—	—	2 365.9
169.9	169,9	—	919,1	474,3	13,6	—	55,4	—	—	—	514,3	18 727,9
35,0	—	—	230,1	30,0	—	—	—	—	—	—	28,5	4 402,2
283,7	282,2	0,5	745,6	623,5	—	—	46,3	20,0	—	—	115,4	6 151,2
167.2	167,2	—	337,7	23,1	—	—	38,0	—	—	—	20,5	4 647.7
107,3	107.3	—	143,0	—	1,4	—	—	—	—	—	51,4	2 716,1
10,0	10,0	—	9,0	—	—	—	—	—	—	—	92,2	2 495.8
245,3	24.5	—	152,8	36,0	9,3	0,5	86,2	15,5	—	30,9	264,8	6 635,3
—	—	—	58,3	—	—	—	20,0	—	—	—	—	1 211,1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 290,4
23,0	23.0	—	—	—	—	—	7,5	—	—	—	1,0	1 596,6
1 019,1	1 003,1	—	3 414,2	901,7	50,0	50,0	36,9	6,9	—	92,9	596,1	21 863,3
67,5	67,5	—	315,8	154,9	118,9	—	—	—	—	164,8	191,2	3 669,1
36.5	36,5	—	484,8	54,8	155,3	155.3	77,0	—	—	108,1	47,3	7 063,4
3 447,5	3 025,0	0,5	8 527,4	3 536,4	472,6	255.8	412,5	46,4	—	413,6	2 401,0	106 511.9
3,2	*2.8*	—	*8,0*	*3,3*	*0,4*	*0,2*	*0,4*	—	—	*0,4*	*2,3*	*100*

zwyczajne.

złotych).

Opłaty za korzystanie z urządz. i zakł. dobra publ.	Dopłaty (opłaty specjalne): Suma dochodów c. działu	Dopłaty (opłaty specjalne): W tem dopłaty na utrz. i bud. dróg	Udział w podat. państwowych	Dodatki do podat. państw.	Podatki samoistne	Różne	Razem
1 376,6	154,7	92,8	181,8	2 543,4	2 889,7	827,8	10 661,1
2 020,6	641,5	482,8	759,7	4 836,7	4 668,8	1 495,7	19 111,3
12,0	563,3	561,8	642,8	2 094,4	3 064,8	282,0	7 522.3
1 903,5	496,8	496.8	418,5	4 720,9	3 994,8	1 236,6	16 328,6
143,6	713,2	710,7	371,9	2 705,5	5 513,4	189,3	10 806,2
1 302.2	272,5	272,5	361,1	3 911,2	5 464,2	275,1	14 626,8
559,6	38,0	38,0	177,8	1 526,3	1 437,9	200,8	4 720,3
888.6	42,8	42,8	100,5	1 341,9	1 358,0	269,7	5 033,6
660.0	177,0	156,0	431,5	4 535,9	3 167,6	240,3	12 644,7
1 214,6	618,9	424,3	1 263,9	9 958,3	3 380,2	108.3	22 283.7
78,4	215,9	209,4	152,0	1 099,8	2 929.2	377,7	5 367,0
391,8	136,7	101,1	869,1	2 335,5	1 164,5	205.7	6 622,5
30,2	356,2	356,2	198,5	1 715,5	3 971,4	345,3	6 877,2
2 176,1	1 029,7	1 029,7	717,3	6 021,9	7 915.6	599,6	24 646,9
355,9	8,0	—	158,5	1 759,2	1 588,2	517,1	5 210,2
869.0	13.1	13,1	240.0	2 823,7	1 765.2	478,2	7 055,3
13 985,8	5 478,1	4 987,6	7 044,8	53 923,0	54 273,4	7 649,1	179 517,8
7,8	*3,1*	*2,8*	*3,9*	*30,0*	*30,2*	*4,3*	*100*

III. POWIATOWE ZWIĄZ

b) Dochody

(W tysiącach

Województwa	Ze sprzedaży i likwidacji majątków i przedsiębiorstw	Subwencje i dotacje		Zwroty	Poży
		Suma dochodów całego działu	W tem subwencje i dotacje ze Skarbu Państwa		Suma dochodów całego działu
Białostockie	—	659,1	657,1	5,9	4 318,4
Kieleckie	—	2 479,0	2 474,0	109,9	6 932,6
Krakowskie	—	55,0	55,0	10,0	2 086,1
Lubelskie	1 074,1	1 174,6	1 076,6	184,6	10 514,5
Lwowskie	97,0	952.0	422,5	—	2 653,6
Łódzkie	—	618,0	618,0	185.0	3 3(6,5
Nowogródzkie	—	1,012,4	998,8	20.0	3 185,9
Poleskie	—	597.5	597,5	46,9	1 707,9
Pomorskie	169,1	124,0	70,0	—	1 559,2
Poznańskie	556,7	447,5	64,8	9,8	2 233,5
Stanisławowskie	40,0	—	—	—	859,4
Śląskie	200,0	279,4	279,3	45,6	1 735,0
Tarnopolskie	31,5	—	—	100,8	1 342,2
Warszawskie	35,5	1 177,1	1,020,2	130,0	13 657,5
Wileńskie	1,1	930,0	850,0	36,6	1 974,3
Wołyńskie	18,1	523,3	516,6	—	4 513,5
Razem	2 223,2	11 028,8	9 700,4	884,0	62 580,2
%	*2,2*	*11,2*	*9,8*	*0,9*	*63,2*

C) WYDAJNOŚĆ PODATKÓW

(W tysiącach

Województwa	Udział w pod. dochodowym	Dodatki do podatków państwowych							P o	
		gruntowy	od nieruchomości	przemysł.	dochodowy	spożycia zużycia wzgl. produkcji	od patentów na wyrób i sprzed. trun.	Suma wszystkich dodatków	od gruntów	od kopalń
Białostockie	181,8	1 609,8	0,6	272,9	—	639,7	20,3	2 543,4	118.5	—
Kieleckic	759,7	2 581.9	16,8	1 065,5	—	1 130.5	42,0	4 836,7	230,6	430,0
Krakowskie	642,8	957,4	37,9	601,6	—	441,0	56,4	2 094.4	—	251,2
Lubelskie	418,5	3 146,1	36,9	514,5	—	989,9	33,4	4 720,9	68,7	—
Lwowskie	371,9	1 570,4	9,9	336,8	—	688,4	100,0	2 705,5	—	10,5
Łódzkie	361,1	2 615,8	0.6	496,6	—	774,4	23.9	3 911,2	66,8	—
Nowogródzkie	177 8	840,4	2,0	260,9	—	407,4	15 6	1 526,3	42,9	—
Poleskie	100,5	710,9	—	185,7	—	433,4	11,9	1 341,9	60,7	—
Pomorskie	431.5	1 477,1	3,0	411,2	2 213.1	389,2	42,3	4 535,9	—	—
Poznańskie	1 263,9	3 649,5	2,7	636,6	4 849,6	740,6	79,3	9 958,3	—	—
Stanisławowsk.	152,0	621.2	9,0	122,8	—	312,4	34,4	1 099,8	—	35,4
Śląskie	869,1	396,4	—	1 243 3	123,0	501,1	71,7	2 335.5	—	868,0
Tarnopolskie	198,5	1 072,9	19,6	91,5	—	480,2	51,3	1 715.5	—	—
Warszawskie	717,3	4 085.1	113,5	860.5	—	883,8	29,0	5 971,9	109,8	—
Wołyńskie	240,0	1 627.7	2,6	415.5	—	741,7	36,1	2 823,7	51.7	—
Wileńskie	158.5	899.6	—	245.9	—	597,5	16,1	1 759,2	24.3	—
Razem	7 044,8	27 862,2	255,1	7 762,0	7 185,6	10 151,2	663,8	53 880,0	774,0	1 595,1
0/0	*5,4*	*21,3*	*0,2*	*5,9*	*5,5*	*7,8*	*0,5*	*41,2*	*0,6*	*1,2*

KI KOMUNALNE. (dok.)

nadzwyczajne.

złotych).

czki	Dopłaty (opłaty specjalne)		Podatki inwestycyjne	Różne	Razem
W tem poż. ze Skarbu P. i państw. inst. kredyt.	Suma dochodów całego działu	W tem na budowę i utrzymanie dróg			
3 681,7	113,6	113,6	498,1	114,5	5 700,5
5 967,4	238,3	238,3	3 694,5	558,4	14 012,7
2 086,1	43,0	—	—	68,9	2 263,0
9 870,7	1 090,8	1 090,8	4 222,6	5,9	18 267,2
2 386.2	12,4	12,4	376.3	55,2	4 146,5
2 694,2	45,0	45,0	309,0	22,0	4 485,5
2 851,7	—	—	414,1	78,2	4 710,7
1 671.8	—	—	20,0	119,7	2 492,0
806,0	—	—	—	241,4	2 093,8
1 109,0	—	—	214,0	1 718.9	5 180,5
766,4	—	—	22,9	114,6	1 036.8
—	60,0	60,0	—	70,0	2 390.0
930,9	1,0	1,0	—	57,4	1 532.9
11 873,7	829,5	776,5	3 906.5	710,6	20 446,7
1 842,3	200,0	—	70,0	105,9	3 316,9
3 296,0	—	—	1 539,4	310,4	6 904,6
51 814,0	**2 633,6**	**2 337,6**	**15 187,5**	**4 351,9**	**98 989.3**
52,3	*2,7*	*2,4*	*15,4*	*4,4*	*100*

złotych).

datki samoistne												Ogółem
od budynk.	od umów o przenies. własn. nier.	od zaprot. weksli	od spadków i darowizn	od wykup. prawa polowania	od przedmiotów zbytku	od psów	Inwest z art. 21	opłaty drogowe	Inne pod. samoistne	Suma wszystkich pod. samoist.		
—	133,4	—	—	—	53,7	9,8	498.1	2 520,9	—	3 334,4	6 059.7
—	360,3	—	—	—	74.8	6,1	1 245,8	6 015,7	—	8 363,2	13 959,6
—	389,3	—	—	—	25,2	0,5	—	2 398,6	—	3 064,8	5 802.0
—	467,9	—	—	—	103,6	2,0	1 352,6	6 222,6	—	8 217.4	13 356,8
—	741,5	—	—	—	19,5	5,3	250,0	4 862,9	—	5 889.7	8 967,1
—	536,5	—	—	—	99,9	2,7	226,8	4 840,6	—	5 773.2	10 045.6
—	32,7	—	—	—	29,6	4,0	419.1	1 323,7	—	1 852 0	3 556,1
1,5	51,2	—	—	—	27,0	12,3	20,0	1 205,2	—	1 377,9	2 820,3
382,8	516,4	0,2	30,2	35,7	152,5	235.2	—	1 814,7	—	3 167,6	8 135.0
135,5	935,5	1,5	68,5	129,3	222,5	275,0	155,7	1 652,1	18,6	3 594 2	14 816,3
—	387,8	—	—	—	25,4	12,0	22,9	2 468,5	—	2 952,1	4 203,9
—	208.0	—	—	—	10 0	46,5	—	—	32,0	1 164,5	4 369,2
—	380,6	—	—	—	18,4	—	—	3 572,4	—	3 971,4	5 885,3
0,8	934,2	—	—	—	156,9	11,9	2 095,6	8 714.5	—	12 023,8	18,712.9
—	80.0	—	—	—	32,0	1,0	529,2	2 610,7	—	3 304,6	6 368.3
—	31,5	—	—	—	38,1	1.5	70,0	1 486,8	6,0	1 658,2	3 575,8
520,7	**6 186,9**	**1,6**	**98,7**	**164,9**	**1 089,0**	**625,7**	**6 885,7**	**51 709,9**	**56,6**	**69 709,1**	**130 633,8**
0,4	*4,7*	—	*0,1*	*0,1*	*0,8*	*0,5*	*5,3*	*39,6*	*0,1*	*53,4*	*100*

IV. ZESTAWIENIE

A) WYDATKI GMIN I POWIATOWYCH ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH.

a) Wydatki

(W tysiącach

Związki komunalne	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsięb. komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne		Oświata		Kultura i sztuka	Zdrowie publiczne	
					Suma wyd. całego działu	w tem na drogi państwowe	Suma wyd. całego działu	w tem na szkoln. powsz.		Suma wyd. całego działu	w tem na wszystkie szpitale
Gminy wiejskie	42 531,7	2 884,4	486,2	2 152,2	11 249,8	14,6	29 896,0	28 548,8	510,7	4 835,9	354,4
	34,9	*2,4*	*0,4*	*1,8*	*9,2*	—	*24,6*	*23,4*	*0,4*	*4,0*	*0,3*
Gminy miejskie	77,070,8	9 805,0	7,264,4	43 375,2	38 760,7	815,0	44 039,5	22 512,2	9 739,6	56 883,7	30 705,6
	20,1	*2,5*	*1,9*	*11,3*	*10,1*	*0,2*	*11,5*	*5,8*	*2,5*	*14,8*	*8,0*
Pow. Zw. Komun.	22,701,8	1 284,9	488,6	9 854,0	71 857,6	14 635,1	5 142,1	1 567,1	881,6	21 182,5	13 367,1
	13,3	*0,8*	*0,3*	*5,8*	*42,2*	*8,6*	*3,0*	*0,9*	*0,5*	*12,4*	*7,8*
Razem	142 304,3	13 974,3	8 239,2	55 381,4	121 868,1	14 734,7	79 077,6	52 628,1	11 131,9	82 902,1	44 427,1
%	*21,0*	*2,1*	*1,2*	*8,2*	*18,0*	*2,2*	*11,7*	*7,8*	*1,7*	*12,3*	*6,6*

b) Wydatki

(W tysiącach

Związki komunalne	Administracja ogólna	Majątek komunalny	Przedsięb. komunalne	Spłata długów	Drogi i place publiczne		Oświata		Kultura i sztuka	Zdrowie publiczne	
					Suma wyd. całego działu	w tem na drogi państwowe	Suma wyd. całego działu	w tem na szkoln. powsz.		Suma wyd całego działu	w tem na wszystkie szpitale
Gminy wiejskie	965,5	4 459,2	2 423,4	348,3	4 988,3	—	19 451,9	19 322,1	224,2	1 498,5	5,3
	2,6	*12,2*	*6,6*	*1,0*	*13,7*	—	*53,3*	*52,9*	*0,6*	*4,1*	—
Gminy miejskie	515,6	99 110,1	82 326,7	15 517,7	61 072,8	3 405,3	31 286,7	20 743,3	2 914,4	38 453,6	5 323,8
	0,1	*26,1*	*21,7*	*4,1*	*16,1*	*0,9*	*8,2*	*5,5*	*0,7*	*10,1*	*1,4*
Pow. Zw. Komun.	2 460,3	5 005,1	7 476,3	3 378,8	54 811,9	1 516,2	10 884,9	9 954,1	140,1	6 680,2	5 633,4
	2,3	*4,7*	*7,0*	*3,2*	*51,5*	*1,4*	*10,2*	*9,3*	*0,1*	*6,3*	*5,3*
Razem	3 941,4	108 574,4	92 226,4	19 244,8	120 873,0	4 921,5	61 623,5	50 019,5	3 278,7	46 632,3	10 962,5
%	*0,8*	*20,8*	*17,7*	*3,7*	*23,1*	*0,9*	*11,7*	*9,6*	*0,6*	*8,9*	*2,1*

OGÓLNE.

zwyczajne.

złotych).

Opieka społeczna: Suma wyd. całego działu	Opieka społeczna: w tem na zakłady op. społ.	Opieka społeczna: w tem na koszty leczenia ubog.	Popieranie rolnictwa: Suma wyd. całego działu	Popieranie rolnictwa: w tem na szkoln. roln.	Popier. przem. i handlu: Suma wyd. całego działu	Popier. przem. i handlu: w tem na szkoln. zaw.	Bezpieczeństwo publ.: Suma wyd. całego działu	Bezpieczeństwo publ.: w tem na straże pożarne	Bezpieczeństwo publ.: w tem na ośw. ulic i plac.	Świadczenia na rzecz innych zw. kom.	Różne	Razem
13 954,1	1 240,9	8 765,9	1 631,1	24,9	123.2	26,6	6 947,6	2 247,2	589,1	6,6	4 502,6	121 712,0
11,5	*1,0*	*7,2*	*1,3*	—	*0,1*	—	*5.7*	*2,0*	*0.5*	—	*3,7*	
47 629,4	20 217,4	7 092,4	2 180,3	23,5	8 147,1	5 307,1	29 241,3	11 248,6	8 805,9	—	10 080,5	384 282,3
12,4	*5,3*	*1,8*	*0,6*	—	*2,1*	*1,4*	*7,6*	*2,9*	*2,3*	—	*2,6*	
10 013,9	6 014,5	1 583,0	13 367,6	2 258,1	1 261,1	814,3	2 432,6	1 629,5	1,0	5 635,3	4 320,4	170 424,0
5,9	*3,5*	*0,9*	*7,9*	*1,3*	*0,7*	*0,5*	*1,4*	*0,9*	—	*3,3*	*2,5*	
71 597,4	27 472,8	17441,3	17 179,0	2 306,5	9 531,4	6 148,0	38 621,5	15 125,3	9 396,0	5 641,9	18 903,5	676 418,3
10,6	*4,1*	*2,6*	*2,5*	*0,3*	*1,4*	*0,9*	*5,7*	*2,2*	*1,4*	*0,8*	*2,8*	*100*

nadzwyczajne.

złotych).

Opieka społeczna: Suma wyd. całego działu	Opieka społeczna: w tem na zakłady op. społ.	Opieka społeczna: w tem na koszty leczenia	Popieranie rolnictwa: Suma wyd. całego działu	Popieranie rolnictwa: w tem na szkoln. roln.	Popier. przem. i handlu: Suma wyd. całego działu	Popier. przem. i handlu: w tem na szkoln, zaw.	Bezpieczeństwo publ: Suma wyd. całego działu	Bezpieczeństwo publ: w tem na straże pożarne	Bezpieczeństwo publ: w tem na ośw. ulic i plac.	Świadczenia na rzecz innych Związk. Kom.	Różne	Razem
362,6	12,3	—	260,3	—	10,4	—	749,0	538,9	39,9	—	786,8	36 528,3
1,0	—	—	*0,7*	—	—	—	*2,0*	*1,5*	*0,1*	—	*2,2*	
6 048,0	3 173,1	125,6	1 192,8	5,0	4 638,9	2 735,5	31 119,3	1 989,5	2 622,7	—	5 188,8	379 385,4
1,6	*0,8*	—	*0,3*	—	*1,2*	*0,7*	*8,2*	*0,5*	*0,7*	—	*1,6*	
3 447,5	3 025,0	0,5	8 527,4	3 536,4	472,6	255,8	412,5	46,4	—	413,6	2 401,0	106 511,9
3.2	*2,8*	—	*8,0*	*3 3*	*0,4*	*0,2*	*0,4*	—	—	*0,4*	*2,3*	
9 858,1	6 2.0,4	126,1	9 980,5	5 341,4	5 121.9	2 991,3	32 280.8	2 574,8	2 662,6	413,6	8 376,6	522 425,6
1,9	*1,2*	—	*1,9*	*1,0*	*1,0*	*0,6*	*6,2*	*0,5*	*0,5*	*1,0*	*1,6*	*100*

IV. ZESTAWIENIE

B) DOCHODY GMIN I POWIATOWYCH ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH.

a) Dochody

(W tysiącach

Związki komunalne	Majątek komunalny	Przedsięb. komun.		Subwencje i dotacje		Zwroty	Opłaty administracyjne
		Suma dochodów całego działu	W tem z przedsięb. konces.	Suma dochodów całego działu	W tem ze Skarbu Państwa		
Gminy wiejskie	11 456,5	1 034,4	87,2	3 874,3	311,1	3 663,3	4 563,8
	8.9	*0,8*	—	*3.0*	*0,2*	*2,8*	*3,6*
Gminy miejskie	28 716,0	49 924.8	9 023,4	5 002,0	3 698,7	16 475,1	5 395,9
	7,4	*12,9*	*2,3*	*1,3*	*0.9*	*4,2*	*1,4*
Pow. związki komunalne	4 406,7	2 394.0	752,1	10 838,3	8 156,8	19,225,5	292,2
	2,5	*1,3*	*0,4*	*6,0*	*4.5*	*10,7*	*0,2*
Razem	**44 579,2**	**53 353,2**	**9 862,7**	**19 714,6**	**12 166,6**	**39 363,9**	**10 251,9**
%	*6,4*	*7,7*	*1,4*	*2,8*	*1,7*	*5,7*	*1,7*

b) Dochody

(W tysiącach

Związki komunalne	Ze sprzedaży i likwidacji majątku i przedsięb.	Subwencje i dotacje		Zwroty	Pożyczki	
		Suma dochodów całego działu	W tem ze Skarbu Państwa		Suma dochodów całego działu	W tem ze Skarbu Państwa
Gminy wiejskie	577:8	5 093,4	2 088,9	106,4	20 458,5	10 847,7
	1,9	*16,7*	*6,9*	*0,4*	*67,1*	*35,6*
Gminy miejskie	4 371,6	5 217,7	3 993,4	2 513,8	346 534,8	274 359:5
	1,1	*1,4*	*1,1*	*0,7*	*92,5*	*73,3*
Powiatowe związki komunalne	2 223,2	11 028,8	9 700,4	884,0	62 580,2	51 814,0
	2,2	*11,2*	*9.8*	*0.9*	*63,2*	*52,3*
Razem	**7 172,6**	**21 339,9**	**15 782,7**	**3 504,2**	**429 573,5**	**337 021,2**
%	*1,4*	*4,2*	*3,1*	*0,7*	*85,3*	*66,9*

zwyczajne
złotych)

Opłaty za korzystanie z urządzeń i zakładów dobra publ.	Dopłaty (opłaty specjalne)		Udział w pod. państw.	Dodatki do pod. państw.	Podatki samoistne	Różne	Razem
	Suma dochodów całego działu	W tem na budowę dróg					
4 162,5 *3,2*	5 860,2 *4,6*	3 688,1 *2,9*	4 583,8 *3,6*	36 417,5 *28,4*	48 234,7 *37,6*	4 457,8 *3,5*	128 309,0
41 599.7 *10,7*	2 227,7 *0,6*	— —	34 776,3 *9,0*	113 481,3 *29,3*	79 946,6 *20,6*	9 925,1 *2,6*	387,462,9
13 985,8 *7,8*	5 478.1 *3,1*	4 987,6 *2'8*	7 044,8 *3,9*	53 923,0 *30,0*	54 273,4 *30, 2*	7 649,1 *4,3*	179 517,8
59 748,0 *8,6*	**13 566,0** *1,9*	**8 675,7** *1,2*	**46 404,9** 6,7	**203 821,8** *29,3*	**182 454,7** *26,2*	**22 032,0** *3,2*	**695 289,7** *100*

nadzwyczajne
złotych)

Dopłaty (opłaty specjalne)		Podatki inwestycyjne	Różne	Razem
Suma dochodów całego działu	W tem na budowę dróg			
617,3 *2,0*	219,2 *0,7*	825,7 *2,7*	2 806,0 *9,2*	30 485,1 *100*
1 509,0 *0,4*	— —	7 278,4 *2,0*	7 075,5 *1,9*	374 500,9 *100*
2 633,6 *2,7*	2 337,6 *2,4*	15 187,5 *15,4*	4 351,9 *4,4*	98 989,3 *100*
4,759,9 *1,0*	**2 556,8** *0,5*	**23 291,6** *4,6*	**14 233,4** *2,8*	**503 975,3** *100*

IV. ZESTAWIENIE

C) WYDAJNOŚĆ ŹRÓDEŁ PODATKOWYCH GMIN I POWIATOWYCH ZWIĄZKÓW

(W tysiącach

Związki komunalne	Podatki: od gruntów	od budynków	od placów niezabudow.	od kopalń	od lokali	od zbytku mieszkań.	hotelowy	od ładunk. kolej.	od oświetl. elektr. i gaz.	od umów o przenieś. własn. nier.	od zaprotest. weksli
Gminy wiejskie	594,6	1 618,0	95,5	2 626,9	187,7	29,3	86,7	—	—	3 432,0	50,3
	0,7	*0,1*	*2,9*	*1,8*	*0,2*	—	*0,1*	—	—	*3,8*	*0,1*
Gminy miejskie	80,9	4 351,8	1 503,4	1 696,2	20 319,2	441,5	1 939,7	11 431,4	1 851,8	6 121,8	1 677,3
	—	*1,9*	*0,6*	*0,7*	*8,7*	*0,2*	*0,8*	*4,9*	*0,8*	*2,6*	*0,7*
Pow. Zw. Kom.	774,0	520,7	—	1 595,1	—	—	--	—	—	6 186,9	1,6
	0,6	*0,4*	—	*1,2*	—	—	--	—	—	*4,7*	—
Razem	1 449,5	6 490,5	1 598,4	5 918,2	20 506,9	470,8	2 026,4	11 431,4	1 851,8	15 740,7	1 729,2
%	*0,3*	*1,4*	*0,4*	*1,3*	*4,5*	*0,1*	*0,5*	*2,5*	*0,4*	*3,5*	*0,4*

(W tysiącach złotych)

Związki komunalne	Udział w państw. podatku dochodowym	Dodatki do podatków państwowych: gruntowego	od nieruchomości	przemysłowego	dochodowego	od spoż., zuż. wzgl. produkcji	od pat. na wyr. i sprz. trunków	Suma wszystkich dodatków
Gminy wiejskie	4 583,8	19 409,7	177 9	6 890,2	1 881,0	7 287,7	771,3	36 417,8
	5,1	*21,5*	*0,2*	*7,7*	*2,1*	*8,1*	*0,8*	*40,4*
Gminy miejskie	34 726,4	1 249,0	16 478,9	60 843,2	10 888,2	23 197,5	4,150 6	116 640,8
	14,8	*0,5*	*7,0*	*25,9*	*4,7*	*9,9*	*1,8*	*49,7*
Powiatowe Zw. komunalne	7 044,8	27 862,2	255,1	7 762,0	7,185,6	10 151.2	663,8	53 880,0
	5,4	*21,3*	*0,2*	*5,9*	*5,5*	*7,8*	*0,5*	*41,2*
Razem	46 355,0	48 520,9	16 911,9	75 495,4	19 954,8	40 636,4	5 585,7	206 938,6
%	*10,2*	*10,6*	*3,7*	*16,6*	*4,4*	*8,9*	*1,2*	*45,4*

(W tysiącach złotych)

Ogółem podatki: Gminy wiejskie	Gminy miejskie	Powiatowe Związki Komunalne	Razem
90 029,8	234 618,4	130 633,8	455 282,0
100 %	*100 %*	*100 %*	*100 %*

KOMUNALNYCH.

złotych).

s a m o i s t n e											
od spadków i darowizn	od plakat., szyld. i anons	od publiczn. zabaw, rozr. i widowisk	od prawa polowania	od przedm. zbytku	od psów	inwestycyjn. z art. 21	składka na pokrycie koszt. lecz.	gminny pod. wyrównaw.	opłaty drogowe	inne podat. samoistne	Suma podatków samoistnych
432,9	336,2	326,1	539,0	45,8	83,6	829,9	7 001,2	30 137,4	—	574,7	49 028,2
0,5	*0,4*	*0,4*	*0,6*	—	*0,1*	*0,9*	*33,5*	*7,8*	—	*0,6*	*54,5*
365,4	1 326,1	16 645,2	44,5	754,5	1 223,1	2 726,1	2 439,4	—	2 635,6	3 647,5	83 251,2
0,2	*0,6*	*7,1*	—	*0,3*	*0,5*	*1,2*	*1,0*	—	*1,1*	*1,6*	*35,5*
98,7	—	—	164,9	1 089,0	625,7	6 885,7	—	—	51 709,9	56,6	69 709,1
0,1	—	—	*0,1*	*0,8*	*0,5*	*5,3*	—	—	*39,6*	*0,1*	*53,4*
897,0	1 662,3	16 971,3	748,4	1 899,3	1 932,4	10 441,7	9 440,6	30 137,4	54 345,5	4 278,8	201 988,5
0,2	*0,4*	*3,7*	*0,2*	*0,4*	*0,4*	*2,3*	*2,1*	*6,6*	*11,9*	*0,9*	*44,4*

W zakończeniu wypada mi wspomnieć, dlaczego powyższe szczegółowe zestawienie ograniczyłem do gmin i powiatowych związków komunalnych, pominąłem natomiast wojewódzkie związki komunalne: poznański i pomorski, Sejm Śląski i Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie, które zwykle brane są pod uwagę, gdy chodzi o zestawianie wydatków i dochodów samorządowych.

Trudno mi je było objąć niniejszemi szczegółowemi zestawieniami chociażby ze względów technicznych, jako że ich budżety, nawet budżety wojewódzkich związków komun. nie są ściśle dostosowane do zasad instrukcji budżetowej dla związków komunalnych. Poza tem instytucje te z charakteru swego — nie są związkami komunalnemi w takiem znaczeniu, jak są niemi gminy wiejskie i miejskie oraz powiatowe związki komunalne. Dotyczy to nawet wojewódzkich związków komunalnych: pomorskiego i poznańskiego, nie są one bowiem jednostkami wojewódzkiego samorządu terytorjalnego w tem znaczeniu, w jakiem o samorządzie wojewódzkim mówi Konstytucja, nie stanowią nadbudowy w organizacji samorządu nad gminami i powiatowemi związkami komunalnemi. Tymczasowy Wydział Samorządowy, będący zresztą obecnie w likwidacji, mógł być uważany raczej za instytucję państwową, aniżeli samorządową, chociaż spełniał szereg funkcyj, należących normalnie do samorządu terytorjalnego. Sejm Śląski wreszcie łączy w sobie zadania organów państwowych (rządowych) z zadaniami samorządu terytorjalnego, przyczem jeśli chodzi o te ostatnie zadania, to — z uwagi na fakt, iż budżet Sejmu Śląskiego od r. 1924 uległ redukcji o parę miljonów, gdy równocześnie wzrosły znacznie budżety

gmin i powiatowych związków komunalnych na Śląsku — odnoszę wrażenie, że zadań tych wyzbywa się on częściowo na rzecz gmin i powiatowych związków komunalnych.

Nie analizując więc szczegółowo budżetów wymienionych wyżej instytucyj, niemniej jednakże uważam za wskazane przytoczyć o nich chociaż ogólne dane. Dane te odnośnie do r. 1928/29, z zaznaczeniem głównych kierunków działalności, ilustruje następująca tabelka (sumy podane w miljonach złotych):

NAZWA INSTYTUCJI	Wydatki ogółem		Wydatki na: Zdrowie publiczne		Drogi		Oświatę		Opiekę społeczną		Popieranie rolnictwa	
	zwyczajne	nadzwyczajne	zwyczajne	nadzwyczajne	zwyczajne	nadzwyczajne	zwyczajne	nadzwyczajne	zwyczajne	nadzwyczajne	zwyczajne	nadzwyczajne
Pomorski Wojewódzki Zw. Komunalny	9,2	6,5	3,8	—	3,1	0,2	0,1	—	1,2	—	0,3	—
Poznański Wojewódzki Zw. Komunalny	14,9	4,3	4,4	—	5,1	0,9	0,9	1,8	1,7	0,2	0,3	0,1
Sejm Śląski	74,5	12,1	0,1	—	0,9	0,4	55,7	0,8	11,1	0,5	2,0	0,3
Tymczasowy Wydział Samorządowy (w likwidacji)	30,7	0,7	14,3	0,7	8,5	—	0,04	—	—	—	5,7	—

Jeśli chodzi o dochody, z których pokrywane są powyższe wydatki, to — poza Sejmem Śląskim, który swą gospodarkę finansową reguluje samodzielnie w drodze wydawanych przez się ustaw — należy zaznaczyć, iż płyną one głównie bądź ze Skarbu Państwa, bądź z kas gmin miejskich i powiatowych związków komunalnych.

Tymczasowy Wydział Samorządowy przewidywał w r. 1928-29 około 6.5 miljona złotych wpływów z podatków, przysługujących mu z ustawy o tymcz. uregul. fin. kom., oraz około miljona złotych z przedsiębiorstw i z opłat; resztę pokrywa Skarb Państwa.

Poznański Woj. Zw. Kom. preliminował z majątku około 0.7 miljona zł., 0,1 miljona złotych z przedsiębiorstw oraz 3,4 mil. zł. z opłat

i dopłat; Pomorski Woj. Zw. Kom. — z majątku: 0,1, z opłat i dopłat: 3,3 miljona złotych; reszta pokrywana jest dotacjami ze Skarbu Państwa oraz podatkiem krajowym, repartowanym między gminy miejskie i powiatowe związki komunalne. Obciążenie z tego ostatniego tytułu miast i powiatowych związków komunalnych mieści się w ich budżetach, w szczególności po stronie dochodów — w ogólnej sumie podatków, zaś po stronie wydatków— w dziale „świadczenia na rzecz innych związków komunalnych“

Roman Grochowski.

WYKAZ USTAWODAWSTWA W ZAKRESIE USTROJU I DZIAŁALNOŚCI SAMORZĄDU W RZPLITEJ POLSKIEJ.

UWAGI OGÓLNE.

W wykazie zamieszczone zostały tytuły ustaw i rozporządzeń, dotyczących ustroju, finansów i działalności samorządu. Całość materjału została podzielona na następujące kolejno po sobie działy:

Organizacja samorządu. Skarbowość komunalna. Drogi. Rolnictwo i weterynarja. Sprawy wodne i meljoracje. Przemysł i handel. Praca. Ubezpieczenia ogniowe. Sprawy budowlane i odbudowa. Oświata. Zdrowotność. Opieka Społeczna. Bezpieczeństwo publiczne. Pracownicy Samorządowi. Różne.

Wykaz obejmuje ustawodawstwo polskie. Z obowiązujących dotychczas ustaw państw zaborczych uwzględnione zostały tylko zasadnicze ustawy o ustroju samorządu. W układzie trzymano się podziału rzeczowego i o ile możności chronologicznego w obrębie poddziałów.

Zestawienie obejmuje okres od chwili powstania Państwa Polskiego do dnia 1-go grudnia 1929 r. i obejmuje tylko te ustawy i rozporządzenia, które do tej daty zachowały swą moc obowiązującą. Do niektórych pozycyj dodane zostały krótkie informacje, zwłaszcza w wypadkach, gdy tytuł ustawy, względnie rozporządzenia nie zawierał wyraźnej wskazówki co do jego treści, obchodzącej samorząd.

Numeracja służy tylko dla orjentacji.

W zestawieniu naogół unikano skrótów, któreby wymagały dodatkowych wyjaśnień. Skróty najczęściej użyte: Dz. Ustaw, nr., poz., oznaczają: Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej — numer — pozycja.

ORGANIZACJA SAMORZĄDU

PRZEPISY OGÓLNE, WSPÓLNE DLA WSZYSTKICH DZIELNIC.

Ustawa konstytucyjna. Zasady powszechnego samorządu wojewódzkiego. Język państwowy. Godła. Ustrój i zakres działania władz administracyjnych. Postępowanie administracyjne. Postępowanie przymusowe w administracji. Związki międzykomunalne.

1. Ustawa Konstytucyjna z dnia 17-go marca 1921 r. Dz. Ustaw n-r 14 z 1921 r.

Ustawa Konstytucyjna zawiera ogólne ramy dla przyszłego ustawodawstwa samorządowego. Zasady wyrażone w Konstytucji jednakowoż nie zostały jeszcze zrealizowane. W poszczególnych dzielnicach obowiązują różne przepisy prawne o ustroju samorządu pochodzące jeszcze z czasów zaborów, bądź wydane już przez władze ustawodawcze polskie.

2. Ustawa z d. 26 września 1922 r. o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności woj. lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego. Dz. Ustaw n-r 90, poz. 829 z 1922 r.

Ustawa ta ustala w ogólnych zarysach przyszły ustrój samorządu wojewódzkiego. W wymienionych trzech województwach ustawa przewiduje w organizacji samorządu wojewódzkiego oddzielne kurje narodowościowe. Nie została dotąd wykonaną.

3. Ustawa z dn. 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. Dz. Ustaw n-r 73, poz. 724 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dn. 24-go września 1924 roku do tej ustawy. — Dz. Ustaw n-r 85, poz. 820 z 1924 r., oraz drugie z dn. 21-go stycznia 1925 r., zmieniające częściowo rozporządzenie pierwsze. — Dz. Ustaw n-r 8, poz. 59 z 1925 r.

Ustawa ustanawia, jako język państwowy i język urzędowy władz państwowych i samorządowych — język polski. W okręgach oznaczonych w ustawie, jako okręgach z ludnością mieszaną, ustawa dopuszcza używanie, obok języka urzędowego także i języka miejscowego.

4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13-go grudnia 1927 r. o godłach i barwach państwowych, oraz o oznakach, chorągwiach i pieczęciach. Dz. Ustaw n-r 115, poz. 980, z 1927 r.

Rozporządzenie Prezydenta z dnia 20-go czerwca 1928 r. o pieczęciach urzędowych. Dz. Ustaw n-r 65, poz. 593.

W powyższych rozporządzeniach znajdują się przepisy normujące sprawę godeł i pieczęci związków samorządowych.

5. Rozporządzenie Prezydenta z dnia 19-go stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej. Dz. Ustaw n-r 11, poz. 86.

Władzami administracji ogólnej są obok wojewodów, komisarza rządu, sta-

rostów grodzkich i starostów powiatowych, organa komunalne, które spełniają zadania administracji ogólnej w zakresie, ustalonym przez to rozporządzenie, oraz inne przepisy prawne.

Rozp. nie dotyczy organizacji samorządu. Zawiera przepisy o radach i wydziałach wojewódzkich. Daje fakultatywną możność przejęcia przez samorząd w pełni władzy administracyjnej I instancji w niektórych dziedzinach administracji ogólnej. Zawiera przepisy o organach kolegjalnych, współdziałających z administracją na obszarze woj. i powiatu.

Nadzór nad samorządem, wykonywany dotychczas przez wojewodę, według postanowień rozporządzenia, ma być wykonywany przez wojewodę przy współudziale wydziału wojewódzkiego z głosem stanowczym. Wyłączone zostały sprawy: rozwiązywania i wyborów organów samorządowych, zatwierdzania w urzędzie, zawieszania i karania poszczególnych członków organów kolegjalnych; w tych sprawach nadal decydować ma sam wojewoda.

Do powyższego rozporządzenia wydane zostały luźne rozporządzenia wykonawcze, podane poniżej.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19-go marca 1928 r. w sprawie powiatów miejskich. Dz. Ustaw n-r 45, poz. 426.

Zmienione zostało częściowo rozp. Rady Ministrów z dnia 19-go marca 1929 r. (Dz. Ustaw n-r 72, poz. 543).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28-go marca 1928 roku w sprawie wojewódzkich i powiatowych organów kolegjalnych administracji ogólnej. Dz. Ustaw n-r 46, poz. 453.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5-go lipca 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej na obszarze m. stołecznego Warszawy. Dz. Ustaw n-r 72, poz. 647.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5-go lipca 1928 r. w sprawie dzienników wojewódzkich. Dz. Ustaw n-r 72, poz. 648.

Władze samorządowe mają obowiązek pomieszczać w dziennikach wojewódzkich obwieszczenia w zakresie sprawowanych przez siebie agend administracji ogólnej, wymagające publikacji.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29-go sierpnia 1928 r. w sprawie komisyj do walki z alkoholizmem oraz komisyj sanitarno - obyczajowych. Dz. Ustaw n-r 81, poz. 708.

Pozostawione zostały nadal komisje sanitarno - obyczajowe.

Skasowane zostały powiatowe i wojewódzkie komisje do walki z alkoholizmem

(z wyjątkiem Małopolski). Uprawnienia tych komisyj przeszły na wydziały powiatowe i wojewódzkie.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29-go sierpnia 1928 roku o utrzymaniu nadal kolegjów współdziałających na obszarze województw i powiatów w wykonywaniu zadań administracji ogólnej w zakresie administracji rolnictwa. Dz. Ustaw n-r 81, poz. 709.

Pozostawione zostały nadal komisje kwalifikacyjne:
1) do uznawania ogierów za odpowiednich do celów hodowlanych.
2) do uznawania buhajów za odpowiednich do celów hodowlanych.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 5-go września 1928 r. w sprawie utrzymania nadal niektórych kolegjów współdziałających w wykonaniu zadań administracji ogólnej. Dz. Ustaw n-r 81, poz. 710.

Pozostawione zostały komisje:
1) do ustanawiania cen na drzewo, zajęte w lasach prywatnych na cele odbudowy;
2) komisje do spraw dostarczania drzewa opałowego;
3) powiatowe i wojewódzkie pożyczkowe komisje na odbudowę.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6-go września 1928 roku w sprawie kolegjów, współdziałających w wykonaniu zadań administracji ogólnej w zakresie administracji pracy i opieki społecznej. Dz. Ustaw n-r 81, poz. 711.

Pozostawione zostały nadal:
1) komisje porady zawodowej i szkolnej dla inwalidów wojennych;
2) parytetowe komisje doradcze przy państwowych związkach pośrednictwa pracy.

6. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o postępowaniu administracyjnem. Dz. Ustaw n-r 36, poz. 341.

7. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o postępowaniu przymusowem w administracji. Dz. Ustaw n-r 36, poz. 342.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21-go lutego 1928 r. w sprawie wynagrodzenia za wykonanie egzekucji przez organa gminne na polecenie władz sądowych i prokuratorskich. Dz. Ustaw n-r 14, poz. 121 z 1929 r.

8. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o związkach międzykomunalnych. Dz. Ustaw n-r 39, poz. 386.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22-go lipca 1929 roku w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn.

22-go marca 1928 r. o związkach międzykomunalnych. Dz. Ustaw n-r 60, poz. 469 z 1929 r.

Do powyższego rozporządzenia dołączony został wzorowy statut związku międzykomunalnego.

B. ZABÓR ROSYJSKI.

Przedłużenie okresu urzędowania organów samorządowych. Samorząd gmin wiejskich w b. Kongresówce. Samorząd gmin wiejskich w wojew. wschodnich. Samorząd miejski w b. Kongresówce. Samorząd miejski w wojew. wschodnich. Samorząd powiatowy. Zmiana granic gmin wiejskich i miejskich oraz powiatów.

PRZEDŁUŻENIE OKRESU URZĘDOWANIA.

9. Ustawa z dn. 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia urzędowania organów samorządowych na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r 28, poz. 225 z 1922 r.

Powyższą ustawą, w przewidywaniu rychłego uchwalenia przez Sejm nowych ustaw samorządowych, przedłużony został okres urzędowania organów samorządowych, które zastała ustawa, do chwili wprowadzenia w życie tych nowych ustaw.

Ustawa nie objęła tych organów samorządowych w wojew. wschodnich, które wybrane zostały po wejściu jej w życie.

Ustawa ta nie została dotąd zmieniona. W r. 1927 Min. Spr. Wewn., chcąc odnowić reprezentacje samorządowe, przeprowadziło masowe rozwiązanie rad gminnych, miejskich i sejmików, oraz wybory do tych organów.

SAMORZĄD GMIN WIEJSKICH W B. KONGRESÓWCE.

10. Ustawa o samorządzie gminnym z dn. 19-go lutego (2 marca) 1864 r. Zbiór Praw Cesarstwa Rosyjskiego, tom II, rozdział V.

Są to obowiązujące dotąd przepisy z zakresu organizacji samorządu gminnego (wiejskiego) częściowo tylko zmienione przez ustawodawstwo polskie. Zmiana ważniejsza — to wprowadzenie rad gminnych. Polski tekst ustawy urzędowo nie został dotąd ogłoszony.

11. Dekret z dn. 27-go listopada 1918 r. o utworzeniu rad gminnych. Dz. Praw n-r. 18, poz. 48 z 1918 r.

Dekret rozszerzył udział w życiu gminnem na wszystkich mieszkańców gminy, mających prawo wyborcze do Sejmu, oraz powołał organ wykonawczy w gminie, w postaci rady gminnej.

Kompetencje rad gminnych w dekrecie zostały określone bardzo ogólnikowo. Min. Spraw Wewnętrznych w uzupełnieniu przepisów dekretu wydało **regulamin dla rad gminnych,** w którym określiło bardziej ściśle zarówno kompetencje rad, jak i sposoby ich pracy.

Regulamin wyborczy do rad gminnych w gminach wiejskich na obszarze b. Królestwa Kongresowego. Monitor Polski n-r. 124 z dnia 1-go czerwca 1927 r.

Minister Spraw Wewnętrznych wydał powyższy regulamin, opierając się na art. 15 dekretu o radach gminnych. W regulaminie znajdują się przepisy również i o wyborze wójta.

SAMORZĄD GMIN WIEJSKICH W WOJEW. WSCHODNICH.

12. Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 26-go września 1919 roku o samorządzie gminnym. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r. 21, poz. 215.

Rozporządzenie obejmuje przepisy o organizacji samorządu gmin wiejskich w wojew. wschodnich, oraz w powiatach grodzieńskim, wołkowyskim i sokólskim, wojew. białostockiego.

13. Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 25-go czerwca 1919 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej do zebrań i rad gminnych. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r. 7, poz. 45.

SAMORZĄD MIEJSKI W B. KRÓLESTWIE KONGRESOWEM.

14. Dekret z dn. 13-go grudnia 1918 r. o wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego. Dz. Praw n-r. 20, poz. 58 z 1918 r.

Dekret o wyborach do rad miejskich wydany został jeszcze przed dekretem o ustroju samorządowym miast, który ukazał się dopiero w lutym 1919 r.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 24-go maja 1927 r. zawierające regulamin wyborczy do rad miejskich na obszarze b. Królestwa Kongresowego, Monitor Polski n-r. 119 z dn. 25-go maja 1927 r.

Poprzednie przepisy o wyborach do rad miejskich, wydane jeszcze w 1918 r. i parokrotnie zmieniane, zmienione zostały powyższem rozporządzeniem.

15. Dekret z dn. 4-go lutego 1919 r. o samorządzie miejskim. Dz. Praw n-r. 13, poz. 140 z 1919 r.

Dekret przepisuje organizację samorządu miejskiego w miastach, wymienionych w załączniku do dekretu.

Przepisy wykonawcze z dn. 18 lutego 1919 r. do art. 72 dekretu o samorządzie miejskim. Dz. Urzędowy Min. Spr. Wewn. n-r. 14, poz. 163 z 1919 r.

Przepisy oznaczyły terminy wprowadzenia w życie dekretu o samorządzie miejskim w poszczególnych miastach.

Regulamin wyborczy z dn. 26-go lutego 1919 r. do art. 43 dekretu o samorządzie miejskim. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r. 17, poz. 188 z 1919 r.

Regulamin określa sposób wyboru ławników magistratu.

16. Ustawa z dn. 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia na miasta b. zaboru rosyjskiego dekretu z dn. 4-go lutego 1919 r. o samorządzie miejskim. Dz. Ustaw n-r. 19, poz. 91 z 1920 r.

Ustawa nadała Min. Spr. Wewn. prawo rozciągania dekretu o samorządzie miejskim i na inne miasta, nie wymienione w załączniku do dekretu.

17. Ustawa z dn. 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie zaliczania osad miejskich w poczet miast, oraz zmiany granic miast na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r. 19, poz. 92 z 1920 r.

Prawo do wydawania rozporządzeń w zakresie przewidzianym przez ustawę otrzymała Rada Ministrów.

18. Reprezentacja miast niewydzielonych w Sejmikach powiatowych — patrz poz. 25.

SAMORZĄD MIEJSKI W WOJEW. WSCHODNICH.

19. Rozporządzenie Generalnego Komisarza Ziem Wschodnich z dn. 25-go czerwca 1919 r. o wyborach do tymczasowych rad miejskich. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r. 7, poz. 44.

Na podstawie tego rozporządzenia wybrane zostały do r. 1927 rady miejskie tylko w niektórych miastach wojew. wschodnich. W innych obowiązywało rozporządzenie Gen. Kom. Ziem Wschodnich z dn. 27-go czerwca 1919 r. o tymczasowej ordynacji miejskiej, według której zarządy miast były mianowane. W r. 1927 Minister Spraw Wewnętrznych rozciągnął moc rozporządzenia z dn. 25-go czerwca na pozostałe miasta w wojew. wschodnich i zarządził przeprowadzenie tam wyborów.

Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w tym zakresie ogłoszone zostały w Dz. Ustaw n-r. 47 pod poz.: 1) z dn. 11-go marca 1927 — poz. 426; 2) z dn. 11-go marca 1927 — poz. 427; 3) z dn. 8-go kwietnia 1927 — poz. 428.

20. Rozporządzenie Generalnego Komisarza Ziem Wschodnich z dn. 14-go sierpnia 1919 r. o ustawie miejskiej. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r. 12, poz. 99.

Rozporządzenie to normuje ustrój samorządowy w miastach w wojew. wschodnich. W r. 1927 rozporządzeniami Ministra Spraw Wewnętrznych, cytowanemi w poprzednim punkcie, rozporządzenie to zostało rozciągnięte na pozostałe miasta w woj. wschodnich, dotychczas pozbawione pełnego samorządu.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 6-go lutego 1929 r. w sprawie regulaminu wyborczego do rad miejskich w miastach, rządzących się rozporządzeniem Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 14-go sierpnia 1919 r. o ustawie miejskiej. Monitor Polski n-r. 38 z 1929 r.

21. Zaliczanie osad w poczet miast — patrz poz. 17.

22. Reprezentacja miast w sejmikach powiatowych — patrz poz. 25.

SAMORZĄD POWIATOWY W B. ZAB. ROSYJSKIM.

23. Dekret z dn. 5-go grudnia 1918 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej do sejmików powiatowych. Dz. Praw n-r. 19, poz. 51 z 1918 r.

Przepisy wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 15-go stycznia 1919 r. do dekretu o tymczasowej ordynacji wyborczej do sejmików powiatowych. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r. 5, poz. 62 z 1919 r.

Powyższe przepisy wykonawcze zmienione zostały częściowo przez rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 13-go lipca 1927 r. (Monitor Polski n-r 160 z dn. 13. VII. 1927).

24. Dekret z dn. 4-go lutego 1919 r. o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów b. zaboru rosyjskiego. Dz. Praw n-r. 13, poz. 141 z 1919 r.

Przepisy wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z 18-go lutego 1919 r. do powyższego dekretu Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r. 14, poz. 164 z 1919 roku.

25. Ustawa z dn. 3-go lutego 1921 roku w sprawie delegatów od miast w sejmikach powiatowych. Dz. Ustaw n-r. 18, poz. 99 z 1921 r.

Wojew. Wschodnie. Powyżej wymienione dekrety i rozporządzenia w zakresie samorządu powiatowego rozciągnięte zostały na woj. wschodnie rozporządzeniami Rady Ministrów: 1) na woj. Wileńskie — z dn. 10-go sierpnia 1922 r. (Dz. Ustaw nr. 72, poz. 652 z 1922 r.), 2) na inne woj. wschodnie, oraz na powiaty: grodzieński i wołkowyski — z dn. 10-go sierpnia 1922 r. (Dz. Ustaw nr. 72, poz. 651 z 1922 r.)

ZMIANA GRANIC GMIN WIEJSKICH I MIEJSKICH, ORAZ POWIATÓW W B. ZABORZE ROSYJSKIM.

26. Ustawa z dn. 22-go września 1922 r. w przedmiocie zmiany granic, oraz rozwiązywania i tworzenia gmin wiejskich na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austrjackiego. Dz. Ustaw n-r. 86, poz. 770 z 1922 r.

Prawo w powyższym zakresie przysługuje Min. Spr. Wewn. Co do Małopolski ustawa zawiera zastrzeżenie, że Min. Spr. Wewn. nie przysługuje prawo tworzenia gmin zbiorowych.

27. Ustawa z dn. 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie zaliczania osad miejskich w poczet miast, oraz zmiany granic miast na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r. 19, poz 92 z 1920 r.

Prawo decyzji w powyższym zakresie przysługuje Radzie Ministrów.

28. Ustawa z dn. 7-go lipca 1921 r. w przedmiocie dokonywania zmian granic powiatów na obszarze b. dzielnic rosyjskiej i austro - węgierskiej, jak również dokonywania na obszarze b. dzielnicy austrjackiej zmian obszaru działania samorządowych reprezentacyj powiatowych. Dz. Ustaw n-r. 64, poz. 400 z 1921 r. Częściowa zmiana — Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. Dz. Ustaw n-r. 38, poz. 376.

Prawo decyzji w powyższym zakresie przysługuje Radzie Ministrów.

29. Ustawa z dn. 22-go kwietnia 1926 r. w sprawie przyłączania gmin wiejskich, wchodzących w skład powiatu jednego województwa, do przyległego powiatu województwa drugiego. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 269 z 1926 r.

Prawo decyzji w powyższym zakresie przysługuje Radzie Ministrów.

30. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 1 czerwca 1927 r. w sprawie granic gmin na terenie b. Królestwa Kongresowego, zmienionych przez b. władze okupacyjne niemieckie i austrjacko - węgierskie. Dz. Ustaw n-r. 51 poz. 455 z 1927 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 29-go maja 1928 r. Dz. Ustaw n-r. 90, poz. 786 z 1928 r.

B. ZABÓR AUSTRJACKI.

Samorząd gmin wiejskich. Samorząd miast. Samorząd powiatowy. Zmiany granic gmin wiejskich, miast i powiatów. Tymczasowy Wydział Samorządowy.

SAMORZĄD GMIN WIEJSKICH.

31. Ustawa z dn. 12-go sierpnia 1866 r., obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji oraz w Wielkiem Księstwie Krakowskiem o urządzeniu gmin i ordynacji wyborczej do gmin. Dz. Ustaw Krajowych n-r. 9.

Powyższa ustawa uchwalona przez Sejm galicyjski, obowiązuje na terytorjum Małopolski do chwili obecnej. Pewne zmiany wprowadziło do ustawy ustawodawstwo polskie podane poniżej.

32. Ustawa z dn. 26-go lipca 1919 r. zmieniająca postanowienia galicyjskiej ustawy gminnej, obowiązującej na terytorjum b. Galicji. Dz. Ustaw n-r. 67, poz. 403 z 1919 r.

33. Ustawa z dn. 26-go lipca 1919 r. o połączeniu obszarów dworskich z gminami, obowiązująca na terytorjum b. Galicji. Dz. Ustaw n-r. 67, poz. 404 z 1919 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 27-go lipca 1923 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw n-r. 5, poz. 94 z 1923 r.

34. Zmiana ordynacji wyborczej patrz — poz. 37.

W roku 1927 Minister Spraw Wewnętrznych zarządził przeprowadzenie wyborów do organów gmin wiejskich na obszarze całej Małopolski.

SAMORZĄD MIAST.

35. Ustawa z dn. 13-go marca 1889 r. zaprowadzająca ustawę gminnę dla miast (wymienione 30 większych miast Małopolski). Dz. Ustaw Krajowych nr. 24.

Powyższą ustawą Sejmu Galicyjskiego, mającą moc obowiązującą do chwili obecnej, wymienione w ustawie 30 większych miast wyłączono z pod ogólnej ustawy gminnej (patrz poz. 30), nadając im urządzenia miast.

Miasta Lwów i Kraków otrzymały oddzielne statuty.

36. Ustawa z dn. 3-go lipca 1896 r. zaprowadzająca ustawę gminną dla miast nieobjętych ustawą z dn. 13-go marca 1889 r. i znaczniejszych gmin w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Dz. Ustaw Krajowych nr. 24.

Ustawa Sejmu galicyjskiego wymienia w art. 1 miejscowości, objęte tą ustawą.

37. Rozporządzenie Polskiej Komisji Likwidacyjnej z dn. 23-go listopada 1918 r. o wprowadzeniu do ordynacji wyborczej dla gmin trzech, względnie czterech kół wyborczych. Dz. Rozporządzeń Polskiej Komisji Likwidacyjnej nr. 2 z 1918 r.

Polska Komisja Likwidacyjna wymienionem rozporządzeniem wprowadziła osobne koła wyborcze dla wszystkich nieopodatkowanych, nie mających prawa wyborczego w innych kołach, a posiadających warunki do głosowania w tem rozporządzeniu określone.

SAMORZĄD POWIATOWY.

38. Ustawa z dn. 12-go sierpnia 1866 r. obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem o reprezentacji powiatowej i o ordynacji wyborczej powiatowej. Dz. Ustaw Krajowych nr. 21.

Powyższa ustawa Sejmu galicyjskiego obowiązuje na terytorjum Małopolski, z drobnemi zmianami, jakie wprowadziło do niej ustawodawstwo polskie. Zasadnicza organizacja pozostała bez zmian.

Od dłuższego czasu jednak nie były przeprowadzane wybory do rad powiatowych. Do końca roku 1928 wszystkie rady powiatowe zostały rozwiązane i na ich miejsce wprowadzone tymczasowe zarządy ze starostami na czele, jako komisarzami rządowymi.

ZMIANA GRANIC GMIN WIEJSKICH, MIAST I POWIATÓW.

39. Zmiana granic, rozwiązywanie i tworzenie gmin wiejskich — patrz pozycja 26.

40. Ustawa z dn. 1-go sierpnia 1923 r. w przedmiocie zmian granic gmin miejskich na obszarze b. Galicji. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 719 z 1923 r.

Prawo decydowania w powyższym zakresie otrzymała Rada Ministrów.

41. Zmiany granic powiatów — patrz pozycja 28.

42. Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 marca 1929 r. o nadaniu w woj. południowych kilku dotychczasowym powiatom politycznym praw samorządu powiatowego. Dz. Ustaw nr. 20, poz. 190, 192, 193, 194, 195.

Ustanowione zostały nowe reprezentacje powiatowe w Oświęcimiu, Przeworsku, Zborowie i Radziechowie. Powiat peczeniżyński został skasowany i włączony do pow. kołomyjskiego.

TYMCZASOWY WYDZIAŁ SAMORZĄDOWY.

43. Ustawa z dn. 30-go stycznia 1920 r. o zniesieniu sejmu i wydziału krajowego b. Królestwa Galicji i Lodomerji, wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Dz. Ustaw nr. 11, poz. 61 z 1920 r.

Powyższą ustawą do prowadzenia, aż do zlikwidowania, agend zniesionych instytucyj powołany został Tymczasowy Wydział Samorządowy, organ kolegjalny, pochodzący z wyborów przez Sejm. T. W. S. przejął od b. Wydziału Krajowego uprawnienia nadzorcze nad samorządem, sprawy szpitali powszechnych, dróg, meljoracyj i. t. p. Późniejsze ustawodawstwo polskie, zwłaszcza z zakresu finansów komunalnych sprawy nadzoru przekazało częściowo wojewodom.

44. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go stycznia 1928 r. o zniesieniu Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie. Dz. Ustaw nr. 7, poz. 40.

Tymczasowy Wydział Samorządowy tem rozporządzeniem postawiony został w stan likwidacji. W związku z tem wydane zostały następujące rozporządzenia:

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 5-go lipca 1928 r. w sprawie przekazania czynności b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie w zakresie administracji drogowej innym organom, oraz poruczenia administracji dróg państwowych samorządom na obszarze województw: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Dz. Ustaw nr. 72 poz. 649.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 5-go lipca 1928 r. w sprawie przekazania czynności b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie z zakresu meljoracyj publicznych i rolnycn organom państwowym. Dz. Ustaw nr. 74, poz. 669.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d. 22-go listopada 1928 r. w sprawie przekazania czynności b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie z zakresu rybołóstwa — organom państwowym. Dz. Ustaw nr. 100. poz. 896.

Rozporządzenie Rady Ministrów z d.26-go kwietnia 1929 r. w sprawie przekazania czynności b. Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie w zakresie szkolnictwa rolniczego organom państwowym. Dz. Ustaw nr. 33, poz. 313 z 1929 r.

B. ZABÓR PRUSKI.

Samorząd gminny. Samorząd miejski. Samorząd powiatowy. Samorząd wojewódzki.

SAMORZĄD GMINNY.

45. Pruska ordynacja wiejska dla siedmiu wschodnich prowincyj Monarchji z dn. 3-go lipca 1891 r. Zbiór ustaw pruskich — str. 233.

Powyższa ordynacja obowiązuje do chwili obecnej. Zmiany wprowadzone zostały rozporządzeniem Ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 25-go marca 1920 r.

46. Rozporządzenie tymczasowe z dn. 25-go marca 1920 r. o zmianie pruskiej ordynacji wiejskiej dla siedmiu wschodnich prowincji Monarchji. Dz. Urzędowy Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej nr. 19, poz. 190 z 1920 r.

Do rozporządzenia została dołączona instrukcja o sposobie przeprowadzania wyborów w gminach wiejskich.

SAMORZĄD MIEJSKI.

47. Pruska ordynacja miejska dla sześciu wschodnich prowincji Monarchji z dn. 30-go maja 1853 Zbiór ustaw pruskich — str. 261.

Do powyższej ordynacji miejskiej zostały wprowadzone zmiany rozporządzeniem Ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r.

48. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o zmianie ordynacji miejskiej dla sześciu wschodnich prowincyj Monarchji pruskiej z dn. 30-go maja 1853 r. i o przeprowadzeniu wyborów komunalnych w miastach b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 490 z 1921.

SAMORZĄD POWIATOWY.

49. Pruska ordynacja powiatowa dla prowincji Poznańskiej z dn. 20-go grudnia 1828 r. Zbiór praw pruskich — str. 3. z 1829 r.

50. Pruska ordynacja powiatowa dla prowincyj wschodnich z wyjątkiem prowincji Poznańskiej z dn. 13-go grudnia 1872 r. Zbiór ustaw pruskich — str. 179.

Zmiany do powyższych ordynacyj wprowadziło rozporządzenie Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r.

51. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o wyborach do sejmików powiatowych na obszarze b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 492 z 1921 r.

52. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go stycznia 1928 r. o rozciągnięciu mocy obowiązującej przepisu par. 179 ordynacji powiatowej dla prowincji wschodnio i zachodnio pruskiej, Brandeburgji i Pomorza, Śląska i Saksonji z d. 19 marca 1881 (Zb. ust. pr. str. 179 na obszar województwa poznańskiego). Dz. Ustaw nr. 9, poz. 63.

Dotyczy sprawy rozwiązywania sejmików powiatowych. Pod datą 19-ty marca 1881 r. wyszła nowela do pruskiej ordynacji powiatowej z d. 13-go grudnia 1872 r.

SAMORZĄD KRAJOWY.

53. Pruska ordynacja krajowa dla 6 prowincyj wschodnich (z wyjątkiem prowincji Poznańskiej) z dn. 29-go czerwca 1875 r. Zbiór praw pruskich — str. 176, 233.

Ordynacja krajowa zmieniona została przez rozporządzenie Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. Rozporządzenie to zupełnie zniosło ustawę pruską z dnia 27-go marca 1824 r. o urządzeniu stanów prowincjonalnych prowincji Poznańskiej, obowiązujące do tego czasu.

54. Rozporządzenie Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o wyborach do Sejmików wojewódzkich. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 491 z 1921 r.

Do powyższego rozporządzenia wprowadziła zmiany ustawa z dn. 14-go marca 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 33, poz. 298).

Jednolity tekst rozporządzenia Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. (więc z dołączeniem zmian wprowadzonych ustawą z dn. 14-go marca 1927 r.) ogłoszony został obwieszczeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 11-go maja 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 46, poz. 421 z 1927 r.)

SKARBOWOŚĆ KOMUNALNA.

Gospodarka finansowa i budżet. Dochody związków komunalnych. Nadzór nad finansami komunalnemi. Komunalne kasy oszczędności. Zwolnienie samorządu od podatków państwowych. Specjalne zwolnienia od podatków samorządowych. Pobór podatków państwowych przez organy samorządu.

GOSPODARKA FINANSOWA I BUDŻET.

55. Ustawa z dn. 3-go czerwca 1921 r. o kontroli państwowej Dz. Ustaw nr. 51, poz. 314 z 1921 r.

W miarę uznania rządu kontrola państwowa może być powołaną do rewizji finansowej związków samorządowych.

56. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 27-go czerwca 1924 r. o Pocztowej Kasie Oszczędności. Dz. Ustaw nr. 55, poz. 545 z 1924 r.

Minister Skarbu uprawniony został do oznaczania związków samorządowych, które mają być obowiązkowo uczestnikami obrotu czekowego P. K. O.

57. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17-go czerwca 1924 r. o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków przez związki komunalne. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 522 z 1924 r.

Rozporządzenie to zawiera ogólne przepisy, normujące gospodarkę budżetową, oraz finansową związków samorządowych. Uprawniło Ministra Spraw Wewnętrznych do wydania szczegółowych przepisów o budżetach, zamknięciach rachunkowych, oraz o prowadzeniu ksiąg inwentarzowych w związkach komunalnych.

Zmianę do tego rozporządzenia wprowadziło rozporządzenie Prezydenta z dnia 1-go czerwca 1927 r. Dz. Ustaw nr. 50, poz. 448. Zmiana polega na zwiększeniu okresu czasu dla władzy nadzorczej przy zatwierdzaniu budżetu z 30 dni na 60.

Rozporządzenie I Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 22-go stycznia 1925 r. do powyższego rozporządzenia Prezydenta. Dz. Ustaw nr. 15, poz. 99 z 1925 r.

Powyższem rozporządzeniem wykonawczem uprawnienia co do zatwierdzania budżetów komunalnych przekazane zostały wojewodom i prezesom izb skarbowych.

Rozporządzenie II Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 3-go lutego 1926 r. do powyższego rozp. Prezydenta. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 104 z 1926 r.

Rozporządzenie to stanowi rozwinięcie par. 1 rozporządzenia z dn. 17-go czerwca 1924 r. Częściowo zostało ono anulowane rozporządzeniem o instrukcji budżetowej.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28-go czerwca 1926 r. do par. 11 rozp. Prezydenta z dn. 17-go czerwca 1924 r. Dz. Ustaw nr. 75, poz. 433.

Rozporządzenie to zawiera szczegółową instrukcję budżetową dla związków komunalnych.

Częściową zmianę, a mianowicie dostosowanie przepisów instrukcji do terminów zmienionego okresu budżetowego, wprowadziło rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 24-go września 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 201, poz. 587).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28-go marca 1927 roku o kasowości i rachunkowości związków komunalnych. Dz. Ustaw nr. 38 poz. 345.

Rozporządzenie to zawiera instrukcję kasowo-rachunkową ogólną. Na jej podstawie związki samorządowe mają ułożyć swe instrukcje szczegółowe.

Zmianę do powyższego rozporządzenia wprowadziło następne rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 13-go sierpnia 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 82, poz. 721). Przesunięte zostały terminy wejścia w życie przepisów rozporządzenia z dn. 28-go marca.

58. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z d. 22-go grudnia 1924 roku o ustanawianiu delegatów rządowych przy poszczególnych samorządach i innych związkach publiczno - prawnych. Dz. Ustaw nr. 113, poz. 1002 z 1924 roku.

Rozporządzenie wydane na podstawie ustawy o naprawie skarbu Państwa przewiduje możność ustanowienia przy poszczególnych związkach samorządowych komisarzy rządowych.

59. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 1-go czerwca 1927 r. o utworzeniu komunalnego funduszu pożyczkowo - zapomogowego.

(oraz o zmianach w ustawie o tym. ureg. finansów kom. i rozporządzeniu o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków).

Dz. Ustaw nr. 50, poz. 448 z 1927 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17 września 1927 r. do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 97, poz. 783.

Na podstawie powyższych rozporządzeń, utworzony został fundusz pożyczkowo-zapomogowy z 10% odliczeń od sum, należnych związkom samorządowym z tytułu dodatku do opłaty skarbowej od spirytusu. Funduszem administruje specjalna komisja. Fundusz ulokowany został w Polskim Banku Komunalnym.

60. Rozporządzenie Prezydenta Rzpltej z dn. 15-go lutego 1928 r. o sposobie lokowania funduszów przez osoby prawa publicznego, fundacje i osoby niewłasnowolne, oraz o sposobie lokowania kaucyj, składanych z tytułu obowiązku publicznego. Dz. Ustaw nr. 17, poz. 141.

61. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Skarbu z dnia 30 grudnia 1927 r. w sprawie uchylenia zarządzenia pruskiego Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Skarbu z dn. 31. I. 1900, ustalającego wzór listów dłużnych (obligacyj) na okaziciela, wydawanych przez powiatowe związki komunalne i gminy miejskie oraz wiejskie. Dz. Ustaw nr. 5. poz. 34.

Wzory nowowydawanych obligacyj mają być zatwierdzane każdorazowo przez Min. Spraw Wewn. i Skarbu, oraz ogłaszane w Monitorze.

62. Rozporządzenie Prezydenta z d. 27-go grudnia 1924 r. o przerachowaniu zobowiązań związków samorządowych, oraz obligacyj opartych na tych zobowiązaniach. Dz. Ustaw nr. 115, poz. 1026.

Uzupełnienie tego rozporządzenia — Rozporządzenie Prezydenta z dn. 6-go marca 1928 r. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 270.

63. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 12-go marca 1928 r. w sprawie samorządowych kredytów zagranicznych i w sprawie sprzedawania zagranicą pakietów obligacyj i listów zastawnych towarzystw i instytucyj kredytu długoterminowego. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 290.

Związki komunalne muszą uzyskać zatwierdzenie o ile chodzi o kwotę powyżej 5 miljonów złotych.

64. Ustawa z dn. 31-go października 1928 r. w sprawie zmiany przepisów ustawy postępowania cywilnego, dotyczących zabezpieczenia powództwa i egzekucji wyroków przeciwko związkom komunalnym w okręgach apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie. Dz. Ustaw nr. 97, poz. 860.

W sprawach przeciwko związkom komunalnym nie jest dozwolone ani zabezpieczenie powództwa, ani tymczasowe wykonanie wyroków sądowych.

DOCHODY ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH.

Przepisy ustawowe o dochodach związków samorządowych zawarte zostały w ustawie z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Ustawa ta jednak powołuje się na szereg ustaw specjalnych, które zawierają również pewne przepisy o dochodach związków samorządowych, następnie ustawa ta uległa całemu szeregowi zmian. Z tego powodu tytuły ustaw i rozporządzeń podane poniżej utrzymane zostały w chronologicznym porządku ogłaszania w Dz. Ustaw w brzmieniu obecnie obowiązującem.

65. Ustawa z dn. 10-go grudnia 1920 r. o budowie i utrzymaniu dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 6. poz. 32 z 1921 r.

Ustawa zawiera również i postanowienia o opłatach i dopłatach drogowych, o świadczeniach w naturze na rzecz dróg, oraz o mytach mostowych i opłatach rogatkowych.

66. Ustawa z d. 15-go czerwca 1923 r. w przedmiocie wyrównania podatków gruntowych i niektórych budynkowych. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 505 z 1923 roku.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Skarbu do tej ustawy z d. 17-go lipca 1923 r. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 569 z 1923 r.

Ustawa określa maksymalne stawki dodatków na rzecz samorządu. Ustawą tą zniesiony został podatek t. zw. podymny. Jakkolwiek stawki państwowe podatku gruntowego były podnoszone w latach następnych dwukrotnie, to jednak zwiększenie to nie objęło stawek dodatków na rzecz samorządu.

67. Ustawa z d. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Dz. Ustaw nr. 94, poz. 747 z 1923 r.

Jest to ustawa zasadnicza w dziedzinie finansów komunalnych. Jak zaznaczono na wstępie do niniejszego działu (skarbowość komunalna), ustawa ta została częściowo zmieniona przez późniejsze ustawy, podane poniżej.

Do ustawy z d. 11-go sierpnia 1923 r. wydane zostały 3 zasadnicze rozporządzenia wykonawcze. Pierwsze z nich z d. 26-go stycznia 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 16, poz. 166) utraciło swe znaczenie, z uwagi na zmianę art. 25 ustawy, do którego zostało wydane. Dwa następne uległy częściowo późniejszym zmianom.

Rozporządzenie II Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 18-go marca 1924 roku. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 317.

Rozporządzenie to objęło 32 artykuły ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych (bez art. 25).

Zmienione zostało następnie rozporządzeniami:

1) z dnia 4-go sierpnia 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 78, poz. 759),
2) z dnia 20-go października 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 94, poz. 875),
3) z dnia 4-go lutego 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 16, poz. 111),

4) z dnia 27-go lutego 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 27, poz. 194),
5) z d. 16 grudnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 131, poz. 939),
6) z d. 27 lipca 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 84, poz. 473),
7) z d. 19-go listopada 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 119, poz. 689),
8) z d. 11-go września 1928 r. (Dz. Ustaw nr. 86, poz. 759),
9) z d. 23-go września 1929 r. (Dz. Ustaw nr. 67, poz. 521),

Rozporządzenie III wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 16-go sierpnia 1924 r. Dz. Ustaw nr. 82, poz. 790.

Rozporządzenie to objęło pozostałe artykuły ustawy z d. 11-go sierpnia 1923 r. Zmienione zostało rozporządzeniem z dn. 16-go grudnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 131, poz. 939).

68. Rozporządzenie Ministra Skarbu z d. 30-go kwietnia 1925 r. w sprawie tekstu ustawy o państwowym podatku dochodowym. Dz. Ustaw nr. 58 poz. 41 z 1925 r.

W ustawie określony został samorządu w państwowym podatku dochodowym, oraz wysokość dodatków do podatku dochodowego, nakładanych przez związki samorządowe w b. dzielnicy pruskiej. Pierwotny udział w wysokości 30% zmniejszony został następnie ustawą z dn. 22-go grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej do połowy. (Dz. Ustaw nr. 129 poz. 918 z 1925 r.)

69. Ustawa z d. 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 550 z 1925 r.

W ustawie określoną została maksymalna wysokość dodatków na rzecz samorządu.

70. Ustawa z dn. 19 marca 1925 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich żydów, będących stałymi mieszkańcami gmin na obszarze b. Król. Kongresowego. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 255 z 1925 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 7-go października 1927 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 93, poz. 837 z 1927 roku.

Ustawa upoważniła gminy, w razie braku środków budżetowych, do rozkładu ogólnych kosztów leczenia na płatników podatków: gruntowego, budynkowego i przemysłowego w gminie.

71. Ustawa z dn. 20-go lipca 1925 r. w przedmiocie zmian i uzupełnień ustawy z dn. 31-go lipca 1924 r. o monopolu spirytusowym. Dz. Ustaw nr.85 poz. 580 z 1925 r.

Ustawa określa wysokość dodatku na rzecz samorządu do opłaty skarbowej od spirytusu.

72. Ustawa z dn. 2-go sierpnia 1926 r. o podatku od lokali. Dz. Ustaw nr. 94, poz. 550 z 1926 r.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 29-go grudnia 1926 r. w celu wykonania ustawy z dn. 2-go sierpnia 1926 r. o podatku od lokali.

Ustawa zjednoczyła pobór: podatku kwaterunkowego, podatku na rozbudowę miast i podatku samorządowego w gminach od lokali w jeden podatek od lokali, wymierzany przez samorząd i dzielony na wymienione wyżej cele.

Jednocześnie na podstawie tej ustawy wzbroniony został gminom wiejskim pobór podatku od lokali, przewidzianego w art. 7 ustawy o tym. ureg. fin. kom.

73. Ustawa o samoistnym podatku wyrównawczym dla gmin b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw nr. 27, poz. 208. r. 1927.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 2-go maja 1927 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 47, poz. 429.

Ustawa wprowadziła samoistny podatek wyrównawczy na pokrycie niedoborów budżetowych gmin w b. zaborze rosyjskim na okres do końca 1930 roku.

74. Ustawa z dn. 14-go marca 1927 r. zmieniająca p. 3 art. 12 ustawy z dn. 11 sierpnia 1923 r. o tym. ureg. fin. kom. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 288 z 1927 r.

Ustawa przedłużyła prawo do poboru podatku od oświetlenia elektrycznego i gazowego w lokalach z wyszynkiem alkoholu i zabaw, zaś w m. Warszawie wogóle od gazu i elektryczności do dnia 31 marca 1930 r.

75. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 1-go czerwca 1927 r.

(m. in. w sprawie zmiany terminów przewidzianych w ustępie 3 art. 39 ustawy o tym. ureg. fin. kom.).

Dz. Ustaw nr. 50, poz. 448.

Rozporządzenie przedłużyło okres czasu, w którym władza nadzorcza obowiązana jest do zatwierdzenia uchwały finansowej z dni 30 na 60.

76. Rozporządzenie Prezydenta z d. 12-go marca 1928 r. o przedłużeniu mocy obowiązującej i uzupełnieniu ustawy z d. 1-go kwietnia 1925 r. w sprawie wymiaru i poboru państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich, oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 292.

Podatek wynosi 7% dochodów brutto od nieruchomości, obliczonych według stawek, służących do obliczania na podstawie ustawy o ochronie lokatorów, czynszów za lokale. Na mocy zezwolenia Ministra Spraw Wewn. i Skarbu związki samorządowe mogą pobierać dodatek do pod. od nieruchomości w wysokości 25% tego podatku.

77. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go marca 1928 r. o zmianie ustawy z d. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 335.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 31 października 1928 r. wydane celem wykonania rozp. Prezydenta z d. 22 marca 1928. Dz. Ustaw nr. 4, poz. 38 z 1929 r.

PRZEKAZANIE WOJEWODOM I WYDZIAŁOM POWIATOWYM UPRAWNIEŃ MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH DO ZATWIERDZANIA UCHWAŁ FINANSOWYCH ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH.

78. Rozporządzenie I Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 22-go stycznia 1925 r. wykonawcze do rozporządzenia Prezydenta z dn. 17 czerwca 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 51, poz. 522) o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków przez związki komunalne. Dz. Ustaw nr. 15, poz. 99 z 1925 r.

Powyższem rozporządzeniem prawo do zatwierdzania budżetów pow. związków samorządowych i miast przekazane zostało wojewodom, działającym w porozumieniu z prezesami izb skarbowych.

79. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 10-go lutego 1927 r. o przekazaniu wojewodom oraz wydziałom powiatowym niektórych uprawnień z ustawy z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tym. ureg. fin. kom. Dz. Ustaw nr. 40, poz. 356 z 1927 r.

Powyższem rozporządzeniem przekazane zostały uprawnienia Ministra Spraw Wewnętrznych, działającego w porozumieniu z Ministrem Skarbu, do zatwierdzania uchwał finansowych wojewodom działającym w porozumieniu z prezesami izb skarbowych, oraz niektóre — wydziałom powiatowym.

Minister Spraw Wewnętrznych zastrzegł do swej decyzji uchwały o zaciąganiu pożyczek długoterminowych, oraz o wprowadzeniu podatków inwestycyjnych.

Rozporządzenie to zostało zmienione częściowo następującemi rozporządzeniami: 1) z d. 24-go czerwca 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 62, poz. 546), 2) z d. 17-go września 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 86, poz. 772).

80. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 10-go lutego 1927 r. o uprawnieniach wojewodów do rozstrzygania odwołań od wymiaru danin komunalnych. Dz. Ustaw nr. 40, poz. 357 z 1927 r.

Uprawnienie do rozstrzygania odwołań od decyzji wydziałów powiatowych w sprawie budżetów gminnych przekazane zostało wojewodom rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 17-go września 1927 r. (Dz. Ustaw nr. 87, poz. 784).

KOMUNALNE KASY OSZCZĘDNOŚCI.

81. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 r. o organizacji i ustalaniu statutów gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych. Dz. Ustaw nr. 118, poz. 1069 z 1924 r.

Rozporządzenie, wydane na podstawie ustawy o naprawie Skarbu Państwa zawiera przepisy o organizowaniu i prowadzeniu gminnych kas oszczędnościowo-pożyczkowych. Do powyższego rozporządzenia wydane zostały następujące rozporządzenia wykonawcze.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 13-go marca 1925 roku o statucie normalnym gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 239 z 1925 r.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 24 czerwca 1926 roku w sprawie wykonania par. 23 rozporządzenia Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 r. Dz. Ustaw nr. 74, poz. 425 z 1926 r.

Rozporządzenie to normuje sposób likwidacji gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych, założonych na terenie b. Kongresówki jeszcze przed wielką wojną.

82. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 13-go kwietnia 1927 r. o komunalnych kasach oszczędności. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 339.

Rozporządzenie wykonawcze wraz ze statutem wzorowym. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 424.

Rozporządzenie powyższe dotyczy organizacji i działania powiatowych i miejskich kas oszczędności.

ZWOLNIENIE ZWIĄZKÓW SAMORZĄDOWYCH OD PODATKÓW PAŃSTWOWYCH

83. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17-go czerwca 1924 r. wymiarze i poborze państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw nr. 51. poz. 523 z 1924 r.

Rozporządzenie, wydane na zasadzie ustawy o naprawie Skarbu Państwa, oraz ustawy o ochronie lokatorów, wprowadziło w r. 1924 podatek od budynków. Następnie rozporządzenie zostało uzupełnione ustawą z dn. 1 kwietnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 43, poz. 269), następnie znowu przedłużone i uzupełnione rozp. Prezydenta z d. 12. III. 1928 r. (Dz. U. nr. 31. poz. 292). Budynki, będące własnością związków samorządowych, zostały zwolnione od podatku budynkowego.

84. Ustawa z dn. 18 lipca 1924 r. w przedmiocie zmiany niektórych przepisów o opodatkowaniu spadków i darowizn. Dz. Ustaw nr. 72, poz. 699 z 1924 roku.

Związki samorządowe są wolne od podatku spadkowego, oraz od podatków od darowizn z majątku, otrzymanego na cele dobroczynne, nauki lub nauczania. W innych wypadkach mogą uzyskać zwolnienie, jeżeli cel, na który majątek został przeznaczony, ma ważne znaczenie dla dobra ogólnego.

85. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 30 kwietnia 1925 r. w sprawie tekstu ustawy o państwowym podatku dochodowym. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 411 z 1925 r.

Związki samorządowe są wolne od państwowego podatku dochodowego.

86. Ustawa z d. 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 550 z 1925 r.

Art. 3 tej ustawy wyszczególnia wypadki zwolnień od podatku przemysłowego urządzeń i zakładów komunalnych.

87. Ustawa o opłatach stemplowych z d. 1 lipca 1926 r. Dz. Ustaw nr. 98, poz. 570 z 1926 r.

Związki komunalne są zwolnione od osobistych opłat stemplowych od podań, wnoszonych do urzędów państwowych. Przysługuje to również i gminnym kasom pożyczkowo - oszczędnościowym.

88. Rozporządzenie Prezydenta z d. 22-go kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 372.

Związki komunalne są wolne od państwowego podatku od placów niezabudowanych.

SPECJALNE ZWOLNIENIA OD PODATKÓW SAMORZĄDOWYCH.

89. Ustawa z dn. 22 września 1922 r. o ulgach dla nowowznoszonych budowli. Dz. Ustaw nr. 88, poz. 786 z 1922 r.

Nowowznoszone budowle i nadbudówki wolne są na przeciąg 15 lat od podatków samorządowych od nieruchomości, względnie budynkowych.

90. Ustawa z dn. 22 kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 372 z 1927 r.

Zwolnione są od podatku na rzecz gmin miejskich, przewidzianego w art. 12 ustawy z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu fin. kom. (podatek od ładunków kolejowych) podstawowe materjały budowlane: drzewo, cegła, dachówka, wapno, cement, żwir, piasek, żelazo, kamień i szkło.

91. Ustawa z dn. 3 grudnia 1924 r. o zwolnieniu od podatków i opłat publicznych, państwowych i samorządowych, osób, korzystających z prawa eksterytorjalności, oraz szefów zawodowych przedstawicielstw konsularnych państw obcych w Polsce. Dz. Ustaw nr. 112, poz. 993 z 1924 r.

POBÓR PODATKÓW PAŃSTWOWYCH PRZEZ ORGANA SAMORZĄDOWE

92. Ustawa z d.14 grudnia 1923 r. o uprawnieniach organów wykonawczych władz skarbowych. Dz. Ustaw nr. 5, poz. 37 z 1924 r.

Przepisy o uprawnieniach organów wykonawczych władz skarbowych mają zastosowanie do tych organów wykonawczych związków samorządowych, którym zostały zlecone przez Ministerstwo Spraw Wewn. i Ministerstwo Skarbu czynności w zakresie danin państwowych.

93. Rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dn. 17 czerwca 1924 r. o wymiarze i poborze państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 523 z 1924 r.

Powyższe rozporządzenie, przedłużone ustawą z dn. 1-go kwietnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 43, poz. 296) powierzyło wymiar i ściąganie podatku od budynków miastom i pow. związkom komunalnym. Przedłużone zostało dalej rozp. Prezydenta z d. 12-go marca 1928 r. (Dz. Ustaw nr. 31, poz. 292).

94. Rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dn. 27-go maja 1927 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia i o Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 410 z 1927 r.

Gminy mają obowiązek ściągania składek ogniowych.

95. Rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dn. 28 czerwca 1924 r. o

przekazaniu gminom czynności poboru podatków gminnych. Dz. Ustaw nr. 56, poz. 567 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze Min. Skarbu do powyższego rozporządzenia Dz. Ustaw. nr. 9, poz. 65 z 1925 r.

Rozporządzenie przekazało ściąganie państwowego podatku gruntowego na obszarze województw małopolskich gminom.

96. Ustawa o podatku od lokali z d. 2 sierpnia 1926 r. Dz. Ustaw nr. 94, poz. 550 z 1926 r.

Ustawa zebrała podatki,, dotychczas różne: od lokali — miejski, na rozbudowę miast i kwaterunkowy w jeden podatek od lokali. Wymiar i pobór tego podatku powierzony został miastom.

97. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22 kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 372.

Pobór państwowego podatku od placów niezabudowanych powierzony został gminom miejskim.

DROGI.

Zarząd drogami kołowemi. Budowa i utrzymanie dróg publicznych. Przepisy porządkowe na drogach publicznych.

ZARZĄD DROGAMI KOŁOWEMI.

98. Dekret z dnia 7 lutego 1919 r. w przedmiocie tymczasowych przepisów o zarządzie drogami kołowemi. Dz. Praw. nr. 14, poz. 149 z 1919 r.

99. Zarząd drogami w Małopolsce — patrz poz. 42.

100. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 września 1929 r. w sprawie administracji drogowej na obszarze województw: warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego, białostockiego, wileńskiego, poleskiego, nowogródzkiego i wołyńskiego. Dz. Ustaw nr. 72, poz. 544.

Administracja dróg: powiatowych, wojewódzkich i państwowych zorganizowaną została w Wydziałach powiatowych. Inżynier powiatowy pozostał urzędnikiem państwowym, przydzielonym jedynie do wydziałów powiatowych.

BUDOWA I UTRZYMANIE DRÓG PUBLICZNYCH.

101. Ustawa z dn. 10 grudnia 1920 r. o budowie i utrzymaniu dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 6, poz. 32 z 1921 r.

Ustawa obejmuje całokształt spraw, związanych z budową i utrzymaniem dróg publicznych, a więc podział dróg na państwowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne, jakiemi drogami który związek samorządowy administruje, wykaz dróg państwowych, będących na utrzymaniu państwa i t. p.

Ustawami: 1) z dn. 23-go czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw nr. 63, poz. 387) i 2) z dnia 26-go września 1922 r. (Dz. Ustaw nr. 8, poz. 51 z r. 1923 r.) sieć dróg państwowych została następnie rozszerzoną.

W związku z ustawą drogową wydane zostały poniżej przytoczone rozporządzenia Ministerstwa Robót Publicznych.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 20 lipca 1922 roku w przedmiocie wywłaszczania lub zajmowania gruntów i materjałów do budowy i utrzymania dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 60, poz. 543 z 1922.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 30 grudnia 1922 roku w przedmiocie sadzenia i utrzymywania drzew przydrożnych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 8, poz. 51 z 1923 r.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 12 lipca 1922 roku, określające kwalifikacje wymagane od samorządowej służby drogowej. Dz. Ustaw nr. 64, poz. 579 z 1922 r.

102. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 1-go czerwca 1927 r. o ustalaniu szerokości dróg publicznych na obszarze Rzeczypospolitej, na którym obowiązują przepisy prawa cywilnego, zawarte w tomie X cz. 1 zb. pr. ces. ros. Dz. Ustaw nr 51, poz. 453 z 1927 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Robót Publicznych z dn. 24-go sierpnia 1927 r. do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 83 poz. 743 z 1927 r.

Rozporządzenie normuje sposób określania szerokości dróg publicznych na obszarze b. zaboru rosyjskiego z wyjątkiem obszaru b. Królestwa Kongresowego.

103. Rozporządzenie Prezydenta z d. 20-go października 1927 r. o dostarczaniu środków przewozowych dla wykonywania budowy i utrzymania dróg publicznych i mostów. Dz. Ustaw nr. 95, poz. 846.

PRZEPISY PORZĄDKOWE NA DROGACH PUBLICZNYCH.

104. Ustawa z d. 7 października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 89, poz. 656 z 1921 r.

Rozporządzenie Prezydenta z d. 14-go lutego 1928 r. o zmianie ustawy z d. 7-go października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 151.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 3 czerwca 1922 r. o wymijaniu na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 407 z 1922 r.

Rozporządzenie Rady Min. z dnia 11 maja 1923 r. w sprawie grzywien za przekroczenie przepisów porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 54, poz. 378 z 1923 r.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 26 czerwca 1924 r. regulujące używanie i ochronę dróg. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 611 z 1924 r.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dn. 2 lipca 1924 r. o skrzyżowaniu dróg publicznych z kolejami. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 641 z 1924.

ROLNICTWO I WETERYNARJA.

105. Ustawa z dn. 9 lipca 1920 r. o ludowych szkołach rolniczych. Dz. Ustaw nr. 62, poz. 398 z 1920 r.

Według tej ustawy w każdym powiecie mają powstać dwie szkoły rolnicze ludowe: męska i żeńska. Obowiązek uruchomienia szkół ciąży na samorządzie powiatowym. W związku z tą ustawą wydane zostały następujące rozporządzenia Min. Rol. i D. P.

106. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i D. P. z dn. 16 marca 1921 r. w przedmiocie uposażenia nauczycieli ludowych szkół rolniczych. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 229 z 1921 r.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i D. P. z dnia 7 września 1923 r. w przedmiocie powiatowych komisyj szkolnych dla publicznych szkół rolniczych. Dz. Ustaw nr. 97, poz. 770 z 1923 r.

107. Ustawa z dn. 28 października 1925 r. o nadzorze państwowym nad buhajami. Dz. Ustaw nr. 121, poz. 868 z 1925 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Rolnictwa z dn. 3-go sierpnia 1927 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 76, poz. 668 z 1927 r.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 1-go września 1928 r. w sprawie ustalenia cech, jakie pod względem indywidualnym i rasowym winny posiadać buhaje, uznane za odpowiednie dla celów hodowlanych, oraz ustalenie okręgów hodowlanych. Dz. Ustaw nr. 83 poz. 736 z 1928 r.

Ustawa przewiduje możność wprowadzenia na obszarach poszczególnych powiatów całkowitej kontroli rozpłodników, nabywanych wspólnie przez osoby prywatne, gminy i powiatowe związki komunalne.

108. Ustawa z dn. 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej. Dz. Ustaw nr. 1, poz. 1 z 1926 r.

Ustawa rezerwuje przy parcelacji obszary ziemi dla szkół rolniczych, gospodarstw wzorowych, stacyj doświadczalnych, na cele gminne i szkolne.

109. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go sierpnia 1927 r. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych. Dz. Ustaw nr. 77, poz. 673 z 1927 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 9-go stycznia 1928 r. Dz. Ustaw nr. 19, poz. 167.

Rozporządzenie normuje walkę z chorobami zakaźnemi zwierząt, oraz ustala obowiązki samorządu w tej dziedzinie. Stosownie do art. 113 rozporządzenia, miało ono wejść w życie z d. 1-m stycznia 1928 r. Termin ten jednakże został odroczony do dnia 1-go kwietnia 1928 r. rozporządzeniem Prezydenta z d. 19-go grudnia 1927 r. Dz. Ustaw nr. 114. poz. 975).

Uzupełnienie rozp. — Rozporządzenie Prezydenta z d. 1-go marca 1928 r. (Dz. Ustaw nr. 26, poz. 229). Na podstawie rozp. wydane zostały, poza rozp. wykonawczem ogólnem, następujące rozporządzenia.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 22-go marca1928 r. o zaopatrzeniu zwierząt w świadectwa miejsca pochodzenia i o badaniu zwierząt na stacjach kolejowych i przystaniach wodnych. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 408.

Świadectwa miejsca pochodzenia zwierząt wydaje urząd gminny.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dn. 12-go czerwca 1928 r. o nadzorze wetenaryjnym nad targami, jarmarkami, pokazami i przetargami zwierząt, rzeźniami, mleczarniami, zakładami tuczenia dla celów przemysłowych, krowiarniami, wspólnemi pastwiskami, stajniami zajezdnemi i przedsiębiorstwami handlu zwierzętami, lecznicami i uzdrowiskami dla zwierząt. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 597.

110. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 19-go listopada 1927 r. o zwalczaniu chorób roślin, oraz o tępieniu chwastów i szkodników roślin. Dz. Ustaw nr. 108, poz. 922 z 1927 r.

Rozporządzenie wkłada obowiązek na gminy i powiatowe związki samorządowe współdziałania w tej akcji. Wydane zostały następujące rozp. szczegółowe.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z d. 8-go sierpnia 1928 r. o tępieniu krówki wełnistej. Dz. Ustaw nr. 77, poz. 689.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dn. 31-go lipca 1928 r. o niszczeniu berberysu. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 697.

111. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 2-go marca 1928 r. o statystyce produkcji rolniczej. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 276.

Zarządy gmin wiejskich i miejskich mają obowiązek prowadzić stałe rejestry produkcji rolnej, oraz ilości zwierząt gospodarskich.

112. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o izbach rolniczych. Dz. Ustaw nr. 39, poz. 385.

Powołanie do życia izb rolniczych na poszczególnych obszarach pozostawione zostało oddzielnym rozporządzeniom Rady Ministrów. Dotychczas wydane zostało rozp. o zorganizowaniu Warszawskiej Izby Rolniczej, oraz nadany został nowy statut izb: Pomorskiej i Wielkopolskiej, dotychczas działających.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23-go marca 1929 r. o nadaniu nowego statutu Wielkopolskiej i Pomorskiej izbom rolniczym. Dz. Ustaw nr. 17, poz. 140 i 141.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27-go marca 1929 r. o utworzeniu Warszawskiej Izby Rolniczej. Dz. Ustaw nr. 22, poz. 219 z 1929 r.

113. Rozporządzenie Prezydenta z dnia 22 marca 1928 r. o badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 361 z 1928 r.

Rozporządzenie wprowadza obowiązek weterynaryjnego badania zwierząt rzeźnych i mięsa, wprowadzanych do obrotu wewnętrznego. Badanie wykonywują lekarze weterynaryjni i oglądacze mięsa, ustanawiani przez związki komunalne. Na podstawie powyższego rozporządzenia wydane zostały następujące rozporządzenia wykonawcze:

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dnia 26 maja 1928 r. o sposobie uczenia i egzaminowania oglądaczy, oraz o ich zakresie działania. Dz. Ustaw nr. 62, poz. 575 z 1928 r.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dnia 31-go grudnia 1928 r., wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych o obwodach urzędowego badania i postępowania w związku z badaniem zwierząt rzeźnych i mięsa. Dz. Ustaw nr. 3, poz. 31 z 1929 r.

Przymusowe ubezpieczenia w rolnictwie — patrz poz. 123.

SPRAWY WODNE I MELJORACJE.

114. Ustawa z dnia 26 października 1921 r. o popieraniu publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych. Dz. Ustaw nr. 91, poz. 671 z 1921 r.

Ustawa ta została następnie częściowo zmieniona ustawą z dn. 23-go czerwca 1925 roku. (Dz. Ustaw nr. 75, poz. 524 z 1925 r.). Obie ustawy wkładają obowiązek podejmowania większych meljoracyj jak: regulacji rzek i t. p. na samorząd wojewódzki. Do czasu powstania samorządu wojewódzkiego utworzony został t. zw. fundusz wojewódzki na popieranie publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych, którym zarządza wojewoda. Z tego funduszu mogą korzystać związki samorządu powiatowego i gminnego.

Rozporządzenie Min. Robót Publicznych z dn. 21-go listopada 1927 r. o statutach i rozporządzeniach dotyczących publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych. Dz. Ustaw nr. 112, poz. 950.

Rozporządzenie oznacza dane, jakie muszą być zawarte w statucie publicznego przedsiębiorstwa meljoracyjnego, mającego być wykonanym przy pomocy zasiłku z państwowego funduszu meljoracyjnego.

115. Ustawa wodna z dn. 19 września 1922 r. Jednolity tekst ogłoszony w Dz. Ustaw nr. 62, poz. 574 z 1928 r.

Ustawa zawiera całokształt przepisów wodnych, w tem i o spółkach wodnych.

Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych z dnia 2 września 1929 r. o wojewódzkich radach wodnych. Dz. Ustaw nr. 75, poz. 567.

116. Ustawa z dnia 22 lipca 1925 r. o państwowym funduszu na meljoracje rolne. Dz. Ustaw nr. 88, poz. 609 z 1925 r.

Ustawa przepisuje sposób korzystania z corocznie wstawianego do budżetu państwa kredytu na meljoracje rolne. Związki samorządowe mogą korzystać z tego kredytu.

117. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 9-go listopada 1927 r. o regulacji i utrzymaniu wód spławnych.

Rozporządzenie normuje sprawę regulacji i utrzymania wód spławnych, w tem i obowiązki samorządu w tej dziedzinie. Do rozporządzenia dołączony został wykaz wód, uznanych za spławne.

PRZEMYSŁ I HANDEL.

118. Ustawa elektryczna z dnia 21 marca 1922 r. Dz. Ustaw nr. 34, poz. 277 z 1922 r.

Przepisy ustawy normują zakładanie i utrzymywanie zakładów elektrycznych, w tem specjalne przepisy o takich zakładach — zakładanych i utrzymywanych przez związki samorządowe.

119. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o popieraniu przemysłu ludowego. Dz. Ustaw nr. 80, poz. 778 z 1924 r.

Związki samorządowe mogą korzystać na cele popierania przemysłu ludowego ze specjalnego funduszu zasiłkowego.

120. Ustawa z dn. 15 kwietnia 1921 r. w sprawie powołania Państwowej Rady Kolejowej. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 226 z 1921 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 17-go października 1921 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 91, poz. 675 z 1921 r.

W skład Państwowej Rady Kolejowej wchodzą przedstawiciele 9 większych miast po jednym z każdego z wyboru rad miejskich, oraz przedstawiciele powiatowych związków komunalnych po jednym z każdego województwa.

PRACA.

121. Rozporządzenie Ministra Pracy i Op. Sp. z dn. 18 grudnia 1923 r. w przedmiocie ustroju i zakresu działania państwowych komisyj doradczych przy Państw. Urzędach Pośrednictwa Pracy i Opieki nad wychodźcami. Dz. Ustaw nr. 136, poz. 1132 z 1923 r.

Członków komisji wybierają związki samorządowe.

122. Ustawa z dn. 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 650 z 1924 r.

Gminy wiejskie i miejskie mogą być pociągnięte do ponoszenia połowy kosztów z tytułu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia.

W skład Zarządu Głównego Funduszu Bezrobocia wchodzi czterech przedstawicieli samorządu, w skład zarządu obwodowego — 2 przedstawicieli samorządu.

Związki komunalne mogą przejąć niektóre czynności z tytułu ubezpieczeń na wypadek bezrobocia. Sposób przejęcia tych czynności przepisuje rozp. Min. Pracy i Op. Społecznej z dn. 2-go września 1924 r. (Dz. Ustaw nr. 79, poz. 771 z 1924 r.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 11 marca 1925 r. w sprawie rodzajów przedsiębiorstw i zakładów pracy państw. i samorządowych, oraz kategoryj zatrudnionych w nich robotników, podlegających obowiązkowi zabezpieczenia na wypadek bezrobocia. Dz. Ustaw nr. 27, poz. 192 z 1925 r.

UBEZPIECZENIA OGNIOWE.

123. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 25-go maja 1927 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia i o Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 410 z 1927 r.

Rada P. Z. U. W. składa się z członków wybranych przez związki samorządowe. Do czasu powstania samorządu wojewódzkiego, kandydatów na członków Rady przedstawiają centralne zrzeszenia samorządowe.

Rozp. z d. 6-go lutego 1928 r. zniesiony został art. 70 rozporządzenia w sensie, że członkowie Rady Zakładu nie potrzebują być właścicielami ubezpieczonych budowli.

Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 31 stycznia 1929 r. w sprawie przymusu ubezpieczania od ognia ruchomości w gospodarstwach rolnych, przymusu ubezpieczania żywego inwentarza od wypadków śmierci, oraz przymusu ubezpieczania plonów od gradobicia. Dz. Ustaw nr. 13, poz. 112 z 1929 r.

Rozporządzenie normuje sposób postępowania przy wprowadzaniu innych rodzajów ubezpieczeń przymusowych w rolnictwie, poza ogniowemi, o ile przymus uchwalony będzie przez sejmiki powiatowe, oraz przy ubezpieczeniach od gradu przez sejmiki wojewódzkie. Rozporządzenie to wydane zostało na podstawie par. 3 rozporządzenia Prezydenta z 27-go maja 1927 r. o przymusie ubezpieczenia od ognia i o P. Z. U. W. (patrz pozycja wyżej).

SPRAWY BUDOWLANE I ODBUDOWA.

124. Ustawa z dn. 6 maja 1924 r. o pomocy państwowej na odbudowę budynków zniszczonych lub uszkodzonych wskutek działań wojennych. Dz. Ustaw nr. 49, poz. 492 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Robót Publicznych z dn. 28 lipca 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 70, poz. 680 z 1924 r.

Udział przedstawicieli samorządu w pożyczkowych komisjach odbudowy.

125. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go kwietnia 1927 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 42, poz. 372.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Robót Publicznych z dn. 3-go listopada 1927 r. do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 106, poz. 913 z 1927 r. Częściowa zmiana tego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 49, poz. 476.

126. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go lutego 1928 r. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli. Dz. Ustaw nr. 23, poz. 202.

Rozporządzenie zawiera pełnię jednolitych przepisów budowlanych dla całego Państwa.

OŚWIATA.

Organizacja szkolnictwa powszechnego. Zakładanie i utrzymywanie szkół powszechnych. Budowa szkół powszechnych.

ORGANIZACJA SZKOLNICTWA POWSZECHNEGO.

127. Przepisy tymczasowe z dn. 10 sierpnia 1917 r. o szkołach elementarnych w Królestwie Polskiem. Dz. Urzędowy Departament W. R. i O. P. Tymczasowej Rady Stanu Nr. 1 z 1917 r.

Samorząd gminny deleguje swych przedstawicieli do dozorów szkolnych, samorząd powiatowy do powiatowych rad szkolnych.

128. Ustawa z dn. 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych. Dz. Ustaw nr. 50, poz. 304 z 1920 r.

Rozporządzenie Ministerstwa W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 20 stycznia 1921 r. w przedmiocie tymczasowego ustroju władz szkolnych na obszarze b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 283 z 1921 r.

Rozporządzenie Ministra W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 8 lutego 1921 r. o tymczasowej organizacji władz szkolnych na terenie b. zab. austrjackiego. Dz. Ustaw nr. 16, poz. 97 z 1921 r.

ZAKŁADANIE I UTRZYMYWANIE SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

129. Ustawa z dn. 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 143 z 1922 r.

Ustawa powyższa zmienioną została przez ustawę z dn. 25-go IX. 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 126, 898) w sensie rozciągnięcia jej na obszar b. zaboru pruskiego.

Ustawa wkłada na samorząd gminny obowiązek pokrywania wydatków rzeczowych szkół powszechnych.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 30 maja 1923 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 574 z 1923 roku.

130. Ustawa z dn. 8-go sierpnia 1923 r. w przedmiocie upoważnienia zarządów gmin do czasowego zajmowania lokali szkolnych w gminie na cele powszechnego nauczania. Dz. Ustaw nr. 87, poz. 677 z 1923 r.

Rozp. wykonawcze do tej ustawy z dn. 23 października 1923 r. Dz. Ustaw nr. 115, poz. 919 z 1923 r.

Zarządy gmin, według powyższej ustawy, są uprawnione do zajmowania prywatnych lokali na cele powszechnego nauczania, nie na dłużej jednak niż na lat dwa.

BUDOWA SZKÓŁ POWSZECHNYCH.

131. Ustawa z dn. 17 lutego 1922 r. o budowie szkół powszechnych. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 144 z 1922 r.

Ustawa włożyła obowiązek budowy szkół powszechnych na gminy. Jednocześnie ustawa zagwarantowała gminom daleko idącą pomoc przy budowie w postaci bezzwrotnych dotacji i pożyczek. Przepis ustawy o pomocy finansowej Państwa zmieniony został następnie ustawą z dn. 22-go grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej. (Dz. Ustaw nr. 129, poz. 918). Zmiana polega na tem, że obowiązkową pomoc Skarbu Państwa zamienia ustawa na pomoc warunkową.

Rozp. Ministra W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 5 kwietnia 1922 r. w przedmiocie wymiarów i liczby pomieszczeń w budynkach publicznych szkół powszechnych i domach mieszkalnych dla nauczycieli. Dz. Ustaw nr. 45, poz. 383 z 1922 r.

Powyższe rozporządzenie zostało następnie częściowo zmienione rozporządzeniem z dn. 28-go lutego 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 36, poz. 245).

ZDROWOTNOŚĆ.

132. Zasadnicza ustawa sanitarna z dn. 19 lipca 1919 r. Dz. Ustaw nr. 63, poz. 371 z 1919 r.

Ustawa określa całokształt obowiązków Państwa i samorządu w zakresie zdrowia publicznego.

133. Ustawa z dn. 19 lipca 1919 r. o przymusowem szczepieniu ospy. Dz. Ustaw nr. 63, poz. 372 z 1919 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 15 marca 1922 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 261 z 1922 r.

Ustawa wprowadza przymus szczepienia ospy. Koszty szczepienia według tej ustawy obciążać miały Państwo. Przepis ten jednakowoż został zmieniony ustawą z dn. 25-go lutego 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 28, poz. 167) i koszty szczepienia ospy przerzucone zostały na samorząd powiatowy z prawem żądania zwrotu od gmin i miasta wydzielone.

134. Ustawa z dn. 25 lipca 1919 r. w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych, oraz innych chorób, występujących nagminnie. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 402 z 1919 r.

Ustawa określa obowiązki samorządu, w szczególności komunalnej służby sanitarnej, w zakresie zwalczania chorób zakaźnych.

135. Ustawa z dn. 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 272 z 1920 r.

Szpitale samorządowe według powyższej ustawy mają obowiązek leczyć członków kas chorych za połowę kosztów własnych.

136. Ustawa z dn. 14 lipca 1920 r. o utworzeniu nadzwyczajnego naczelnego komisarjatu do walki z epidemjami. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 388 z 1920 r.

N. N. K. wydał szereg rozporządzeń policyjno - sanitarnych, do których przestrzegania zobowiązał władze samorządowe. Są to rozporządzenia: 1) o budowie i utrzymaniu studzien. (Dz. Ustaw nr. 102, poz. 677). 2) o utrzymywaniu porządku w domach, na dziedzińcach, chodnikach i jezdniach w gminach miejskich (Dz. Ustaw nr. 55, poz. 346 z r. 1921, oraz nr. 70, poz. 679 z 1924 r. sprostowanie — nr. 73, poz. 1100 z 1924 roku).

137. Ustawa z dn. 10 kwietnia 1922 r. o ograniczeniach w sprzedaży napojów alkoholowych. Tekst ogłoszony — Dz. Ustaw nr. 35, poz. 299 z 1922 roku.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 25 lipca 1922 r. do powyższej ustawy Dz. Ustaw nr. 51, poz. 462 z 1922 r. Częściowa zmiana tego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 82, poz. 728 z 1922 r.

Ustawa ogranicza sprzedaż i wyszynk alkoholu. Poszczególne gminy w drodze powszechnego głosowania mogą wprowadzić na swym terenie zupełny zakaz sprzedaży i wyszynku alkoholu.

138. Ustawa z dn. 23 marca 1922 r. o uzdrowiskach. Dz. Ustaw nr. 31 poz. 254 z 1922 r. Rozp. Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 331.

Ustawa przepisuje specjalny ustrój dla miejscowości uznanych za uzdrowiska. Obok zarządów gmin, powołane zostały t. zw. komisje uzdrowiskowe.

139. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 15-go lutego 1928 r. o przymusie połączeń nieruchomości zabudowanych z kanalizacją i wodociągiem miejskim w miastach: Lublinie, Radomiu, Piotrkowie, Częstochowie, Kielcach, Dąbrowie Górniczej i Sosnowcu. Dz. Ustaw nr. 17, poz. 142.

Rozporządzeniem włożony został obowiązek dla właścicieli połączenia swych domów z siecią kanalizacji i wodociągów, założonych przez wymienione miasta. Połączenie ma być przeprowadzone w ciągu 2 lat (wyjątkowo w 3 latach) od chwili uruchomienia kanalizacji, czy wodociągów.

140. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 16-go marca 1928 r. o zaopatrywanie ludności w wodę. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 310.

Troska o należyte zaopatrzenie ludności w wodę do picia i do potrzeb gospodarskich należy do gmin.

141. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 16-go marca 1928 r. o usuwaniu nieczystości i wód opadowych.

Obowiązki w tym zakresie ciążą na gminach.

142. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o zwalczaniu jaglicy. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 333.

Obowiązek zapobiegania szerzeniu się jaglicy, oraz zapewnienia chorym możności leczenia się ciąży na związkach samorządowych.

143. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 343.

Rozporządzenie określa obowiązki gmin miejskich w zakresie nadzoru nad artykułami spożywczemi. Rozwinięte zostało w następującem rozporządzeniu wykonawczem.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 1 czerwca 1929 r. o organizacji nadzoru nad środkami żywności i przedmiotami użytku. Dz. Ustaw nr. 64, poz. 495.

144. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 361.

145. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. o zakładach leczniczych. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 382.

Rozporządzenie zawiera przepisy, dotyczące również całokształtu szpitalnictwa samorządowego.

OPIEKA SPOŁECZNA

146. Ustawa z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 726 z 1923 r.

Ustawa obejmuje całokształt spraw opieki społecznej w postaci ramowej. Poszczególne artykuły ustawy rozwinięte następnie w postaci rozporządzeń i ustaw.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 27 marca 1924 roku w przedmiocie odsyłania osób potrzebujących opieki do gmin, w których mają prawo do opieki trwałej. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 318 z 1924 r.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 24 kwietnia 1924 r. w przedmiocie zwrotu kosztów z tytułu świadczeń na opiekę społeczną przewidzianych ustawą z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dz. Ust. nr. 38 poz. 404 z 1924 r.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 29-go czerwca 1924 roku w sprawie wykonywania opieki społecznej nad obywatelami polskimi, którzy w żadnej gminie nie mają prawa do opieki trwałej. Dz. Ustaw nr. 56, poz. 576 z 1924 r.

Koszty te, które według art. 13 ustawy miało ponosić Państwo, rozporządzenie przerzuciło na samorząd powiatowy i miasta wydzielone.

147. Ustawa z dn. 25 lipca 1924 r. o zawieszeniu mocy obowiązującej ustawy z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej w wojew. poznańskiem i pomorskiem. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 716 z 1924 r.

148. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 31 lipca 1924 r. w sprawie rozstrzygania skarg przeciw zarządzeniom, względnie orzeczeniom organów komunalnych na obszarze b. zaborów: rosyjskiego i austrjackiego w sprawach, wynikających z wykonania ustawy z dn. 16 sierpnia 1923 roku o opiece społecznej. Dz. Ustaw nr. 70, poz. 683 z 1924 r.

149. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 15 lutego 1929 r. o zmianie rozporządzenia z dn. 30 czerwca 1925 r. w sprawie taryfy, według której związki ubogich na obszarze woj.: poznańskiego i pomorskiego mają zwracać koszty utrzymania ubogich. Dz. Ustaw nr. 12, poz. 103 z 1929 roku.

150. Zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 15 lutego 1929 r. o zmianie zarządzenia z dn. 31 sierpnia 1925 r. w sprawie ustalania najwyższego kosztu dziennego utrzymania w zakładzie. Monitor Polski nr. 44 z 1929 r.

151. Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 11 listopada 1924 r. w sprawie rozciągnięcia mocy obowiązującej art. 22 ustawy z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej na województwa: poznańskie i pomorskie. Dz. Ustaw nr. 99, poz. 919 z 1924 r.

Na b. zabór pruski rozciągnięty został przepis ustawy, stanowiący, że Min. Pracy i Op. Społ. podlegają wszystkie sprawy z zakresu opieki społecznej.

152. Ustawa z dn. 18 lutego 1925 r. o Radzie Opieki Społecznej. Dz. Ustaw nr. 26, poz. 171 z 1925 r.

Przy Min. Pracy i Op. Społ. utworzoną została Rada Opieki Społecznej, do której weszło 10 przedstawicieli samorządu powiatowego i 10 — miast.

153. Ustawa z dn. 19 marca 1925 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich żydów, będących stałymi mieszkańcami gmin na obszarze b. Królestwa Kongresowego. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 255 z 1925 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 7-go października 1927 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 93, poz. 837.

Koszty leczenia ubogich żydów w szpitalach publicznych, pokrywane przez gminy wyznaniowe żydowskie, ustawa włożyła na gminy polityczne.
Jednocześnie ustawa uprawniła gminy do rozkładu w razie braku środków budżetowych, ogólnych kosztów leczenia wszystkich ubogich na płatników podatków gruntowego, budynkowego i opłat od patentów przemysłowych i handlowych.

154. Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich w szpitalach publicznych na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 214 z 1926 r.

Rozporządzenie wykonawcze Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 9 września 1927 r. — do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 99, poz. 861 z 1927 r.

Według powyższej ustawy koszty leczenia ubogiego ponosi nie gmina przynależności, a gmina zamieszkania ubogiego. Wymagany jest przez ustawę roczny okres zamieszkania ubogiego w gminie, by uzyskać prawo do opłaty przez gminę kosztów leczenia.

155. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go kwietnia 1927 r. o nadzorze i kontroli nad działalnością instytucyj opiekuńczych. Dz. Ustaw nr. 40 poz. 354. Częściowa zmiana — Rozporządzenie Prezydenta z dn. 22-go marca 1928 r. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 259.

Nadzór nad działalnością prywatnych zakładów opiekuńczych sprawują władze państwowe I instancji. Na podstawie powyższego rozporządzenia Minister Pracy wydał dwa rozporządzenia szczegółowe.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 10-go października 1927 r. kwalifikacjach kierowników zakładów opiekuńczych. Dz. Ustaw nr. 100, poz. 866.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 12-go października 1927 r. o regulaminach zakładów opiekuńczych. Dz. Ustaw nr. 100, poz. 867.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z d. 23-go listopada 1927 r. o sprawozdaniach z działalności i rachunkowości instytucyj opiekuńczych. Ustaw nr. 2, poz. 13.

Rozporządzenie przepisuje dla prywatnych instytucyj opiekuńczych obowiązek składania sprawozdań, oraz prowadzenia rachunkowości według ustalonych wzorów. Nie dotyczy ono związków komunalnych.

156. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 14-go października 1927 r. o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 823 z 1927 r.

Rozporządzenie normuje sprawę zwalczania żebractwa i włóczęgostwa. Zobowiązuje związki samorządowe do zakładania i utrzymywania domów pracy dobrowolnej i przymusowej.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dn. 25 maja 1929 r. o organizacji przytułków, domów pracy dobrowolnej i przymusowej. Dz. Ustaw nr. 41, poz. 350.

157. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go stycznia 1928 r. o budowie i utrzymaniu wojewódzkich zakładów opiekuńczo - wychowawczych. Dz. Ustaw nr. 8, poz. 56.

Minister Pracy określa, gdzie i kiedy mają być założone wojewódzkie zakłady opiekuńcze. Na cele tych zakładów mają być wyłączone w związku z reformą rolną, stosowne objekty. Obowiązek budowy i utrzymania woj. zakładów ciąży na samorządzie wojewódzkim, a do czasu jego powstania na związkach celowych. Rozp. wspomina o związkach celowych przymusowych, jednak późniejsze rozporządzenie o tych związkach przymusowych związków nie przewiduje.

158. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6-go marca 1928 r. o rozgraniczeniu obowiązków opiekuńczych związków komunalnych. Dz. Ustaw nr. 26 poz. 232.

Rozporządzenie rozgranicza obowiązki gmin, powiatów i przyszłego samorządu wojewódzkiego w zakresie sprawowania opieki społecznej.

159. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6-go marca 1928 r. o opiekunach społecznych i komisjach opieki społecznej. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 267.

W gminach, powiatach i województwach muszą być utworzone komisje opieki społecznej o przepisanym z góry składzie. Gminy muszą ustanawiać opiekunów społecznych.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 11 kwietnia 1929 r. w sprawie ustanowienia opiekunów społecznych i sposobu wykonywania przez nich obowiązków. Dz. Ustaw nr. 30 poz. 291 z 1929 r.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 2 maja 1929 r. o współdziałaniu organów policji państwowej z opiekunami społecznymi. Dz. Ustaw nr. 43, poz. 358 z 1929 r.

PRACOWNICY SAMORZĄDOWI

160. Ustawa z dn. 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 272 z 1920 r.

Pracownicy samorządowi objęci zostali przymusem należenia do Kas Chorych.

161. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 30 grudnia 1924 roku o dostosowaniu uposażeń członków zarządu i pracowników związków komunalnych do uposażeń funkcjonarjuszów państwowych. Dz. Ustaw nr. 118, poz. 1073 z 1924 r. (sprostowanie vide Dz. U. Nr. 15, str. 130 z 1925 r.).

Rozp. wykonawcze M. S. Wew. z dn. 28 marca 1925 r. do tego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 231 z 1925 r.

162. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 9-go marca 1926 r. w sprawie asygnowania dodatków pieniężnych dla starostów powiatowych, względnie ich zastępców za czynności spełniane przez nich jako przewodniczących wydziałów powiatowych. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 227 z 1926 r.

Dodatki dla starostów uchwalone przez sejmiki na podstawie rozporządzenia Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 r. (patrz poz. 161) mają być wypłacane z sum komunalnych bezpośrednio przez kasy skarbowe.

163. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 24-go listopada 1927 r. o ubezpieczeniu pracowników umysłowych. Dz. Ustaw nr. 106, poz. 911 z 1927 r.

Rozporządzenie objęło ogólnem ubezpieczeniem pracowników umysłowych, także i pracowników samorządowych, o ile nie mają zabezpieczenia emerytalnego nie gorszego od zabezpieczeń pracowników państwowych.

164. Rozporządzenie Prezydenta z d. 24-go lutego 1928 r. o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonarjuszów publicznych na obszarze województw poznańskiego i pomorskiego, nie podlegających przepisom dyscyplinarnym wydanym dla całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. Ustaw nr. 24, poz. 206.

Rozporządzenie obejmuje pracowników samorządowych, płatnych oraz członków zarządów związków komunalnych, pracowników wójtostw, izb rolniczych, izb rzemieślniczych, oraz Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego.

165. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o umowie o pracę pracowników umysłowych. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 323.

Rozporządzenie odnosi się i do pracowników samorządowych, z wyjątkiem pracowników samorządowych w b. dzielnicy pruskiej, podlegających ustawie pruskiej o zaopatrzeniu pracowników komunalnych.

166. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o umowie o pracę robotników. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 324.

Rozporządzenie obowiązuje i związki samorządowe przy zawieraniu umów o prace robotników.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

167. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6-go marca 1928 r. o Policji Państwowej. Dz. Ustaw nr. 28, poz. 257.

Rozporządzenie zawiera przepisy o organizacji i zakresie działania policji państwowej. Zawiera ograniczenia w używaniu policji do innych celów, jak zapewnienie bezpieczeństwa publicznego (np. do doręczania wezwań, ściągania danin, kar itp). Gminy mają obowiązek dostarczać za opłatą w razie potrzeby potrzebnych dla policji pomieszczeń. Koszty utrzymania Policji Państwowej obciążają Skarb Państwa.

RÓŻNE

168. Ustawa z dn. 1 czerwca 1923 r. w przedmiocie zmiany ustawy z dn. 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej. (Dz. U. R. P. Nr. 85, poz. 464). Dz. Ustaw nr. 60, poz. 436 z 1923 r.

Związki komunalne są zobowiązane współdziałać przy dochodzeniach statystycznych przeprowadzanych zgodnie z tą ustawą.

169. Ustawa z dn. 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 584 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 25-go sierpnia 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 76, poz. 749.

Ustawa reguluje ryczałtowanie opłat pocztowych, opłacanych przez związki samorządowe w zakresie działania poruczonego.

170. Ustawa z d. 23 maja 1924 r. o powszechnym obowiązku służby wojskowej. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 609. Zmieniona rozp. Prezydenta z d. 11-go stycznia 1928 r. Dz. U. nr. 4, poz. 26.

Określa obowiązki gmin wiejskich i miejskich w zakresie wykonania powszechnego obowiązku służby wojskowej.

171. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 16-go stycznia 1928 r. o stanie wojennym. Dz. Ustaw nr. 8, poz. 54.

Rozporządzenie przewiduje możność powołania w czasie stanu wojennego organów samorządu gminnego do czynności związanych z wzmocnieniem służby bezpieczeństwa, jak również odpowiedzialność materjalna gminy za szkody spowodowane przez zaniedbanie w tym zakresie.

Analogiczny przepis znajdujemy w rozp. Prezydenta z dn. 16-go marca 1928 r. o stanie wyjątkowym (Dz. Ustaw nr. 32, poz. 307).

172. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 6-go lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. Dz. Ustaw nr. 12, poz. 93.

Art. 208 rozporządzenia wkłada na zainteresowane gminy obowiązek ponoszenia kosztów, związanych z wyborem i urzędowaniem sędziów pokoju.

173. Rozporządzenie Prezydenta z d. 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 265.

Związki komunalne mogą występować w pewnych wypadkach o wywłaszczenie zabytków.

174. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 6-go marca 1928 r. o wojskowych zasiłkach wojennych. Dz. Ustaw nr. 29, poz. 268.

Urzędy gminne współdziałają w wymierzaniu zasiłków. Odpowiadają materjalnie w razie swych zaniedbań w tym zakresie. Do powiatowych i miejskich komisyj zasiłkowych wchodzą delegaci sejmików i rad miejskich.

175. Rozporządzenie Prezydenta z d. 16-go marca 1928 r. o ewidencji i kontroli ruchu ludności. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 309.

Gminy miejskie i wiejskie obowiązane są prowadzić ewidencję i kontrolę ruchu ludności (meldunki) Gminy zostały uprawnione do wydawania dowodów tożsamości.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z d. 29-go listopada 1928 r. o dowodach osobistych. Dz. Ustaw nr. 100, poz. 898.

PORADNIK SAMORZĄDOWY.

AKTA STANU CYWILNEGO. *Czy duchowny Polskiego Kościoła Narodowego uprawniony jest do sporządzania aktów stanu cywilnego?*

Proboszczowie parafij Polskiego Kośc. Nar. traktowani są w tym względzie narówni z przełożonymi gmin wyznaniowych innych wyznań uznanych przez Państwo; dlatego też na terenie b. zaboru rosyjskiego i austrjackiego, gdzie ci przełożeni mają ustawowy obowiązek prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, obowiązek ten spoczywa również na proboszczach parafij Kościoła Narodowego odnośnie do członków tego Kościoła.

BUDOWLANE PRZEPISY. *Jakie obowiązki ciążą na właścicielach nieruchomości* w *związku z urządzaniem ulic?*

Obowiązki właścicieli nieruchomości przy urządzaniu ulic i placów wynikają z art. 174 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 16 II. 1928 r. (Dz. U. Nr. 23 poz. 202), a mianowicie na podstawie uchwały rady miejskiej mogą być pociągnięci do pokrycia kosztów pierwszego urządzenia ulic do szerokości 20 mtr. Mogą więc te koszta dotyczyć jedynie pierwszego urządzenia jezdni, chodników, oświetlenia, wodociągów i kanalizacji, a nie kosztów ulepszenia, rozszerzenia, przebudowy tych urządzeń, lub wogóle kosztów remontu już urządzonych ulic.

Czy władze budowlane mają prawo przymusowo rozebrać budynek wzniesiony bez pozwolenia?

Władze budowlane nie mają prawa przymusowo rozbierać budynków wzniesionych bez pozwolenia, jedynie z tego ostatniego powodu, o ile tylko budynki te nie zagrażają bezpieczeństwu publicznemu, co nie wyklucza obowiązku władz do pociągnięcia do odpowiedzialności winnych postawienia budynku bez pozwolenia. W ten sposób reguluje to okólnik Min. Robót Publ. z dnia 4 grudnia 1928 r. L. XV — 4849/28.

Czy władze budowlane mają prawo rozebrać budynek, wykonany wbrew zakazowi władzy?

W wypadku, gdy na podstawie art. 379 rozporz. Prezyd. Rzplitej z dn. 16 lutego 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 23 poz. 202) władza budowlana nakaże wstrzymać roboty budowlane, wykonane bez pozwolenia, albo niezgodnie z pozwoleniem, a roboty wbrew temu będą prowadzone, to w takim wypadku na podstawie pkt. c. ust. 1. art. 14 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 22 marca 1928 r. (Dz. U. RP. Nr. 36 poz. 342) to rozporządzenie władzy stanowi tytuł wykonawczy do wdrożenia postępowania przymusowego. W powyższym wypadku więc, poza pociągnięciem winnych do odpowiedzialności karnej, może być w myśl art. 49 powyższego rozporządzenia, zastosowane przymusowe rozebranie tego, co zostało wybudowane wbrew zakazowi.

BUDŻETY. *Jaka jest treść prawa władzy nadzorczej do zatwierdzania budżetów zw. kom.?*

W wyroku z dn. 28. II. 1929 r. L. Rej. 4243/26 N. T. A. orzekł: „1) że w myśl § 8 rozp. Pr. Rp. z dn. 17. VI. 1924 r. Dz. U. poz. 522 preliminarze budżetowe zw. kom., gdy zawierają pozycje, przewidziane w § 4 lit. g wspomnianego rozp. Pr. Rp., podlegają zatwierdzeniu władzy nadzorczej w całości, zarówno po stronie wydatków, jak i dochodów, przyczem władza nadzorcza bada zarówno legalność jak i celowość tych wydatków i dochodów, 2) że z powyższego wynika, iż ocena celowości danej pozycji budżetowej leży w zakresie swobodnego uznania władzy, a N. T. A. w myśl art. 3 lit. b ustawy Dz. U. poz. 400 z r. 1926 uprawniony jest jedynie do badania, czy władza nie przekroczyła granic tego swobodnego uznania, t. j. czy w ocenie tej celowości kierowała się względami rzeczowemi“.

Czy w preliminarzu budżetowym należy uwzględniać wpływy z opłat otrzymywanych zamiast świadczeń w naturze?

Uzupełniając okólnik z dn. 21. VII. 1926 r. Nr. 70 M. S. Wewn. okólnikiem z dn. 30. XI. 1929 r. Nr. 272 wyjaśniło, że dla każdego świadczenia w naturze należy z powyższego tytułu preliminować po 1 zł. w dziale XI dochodów zwycz. i równocześnie w dziale XII wydatków zwyczajnych (tytułem wydatków na zastępcze wykonanie każdej z nieodbytych powinności w naturze).

DORĘCZANIE PISM I WEZWAŃ. *Czy urząd gminny jest obowiązany do doręczania różnych wezwań i zawiadomień szkoły (dozoru szk.) rodzicom uczniów?*

Ponieważ gmina pokrywa administracyjne wydatki rzeczowe dozoru szkolnego, przeto w zasadzie jest obojętnem, czy dozór szkolny uskutecznia doręczanie pism we własnym zakresie działania, czy też odsyła

je do doręczenia urzędowi gminy. Jeśli jednak gmina wyznaczyła dozorowi w budżecie na ten cel (porto pocztowe, utrzymanie posłańca) potrzebną sumę, to dozór nie może się w takich wypadkach zwracać do urzędu gminy. Zwrócić należy przytem uwagę na celową a niekosztowną praktykę przesyłania różnych zawiadomień rodzicom uczniów przez tychże uczniów.

Czy komornicy sądowi mają prawo żądać od urzędów gminnych doręczania wzgl. wywieszania swych pism i wezwań?

Nie mają tego prawa, gdyż ani dekret z dnia 22 lutego 1918 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 5 poz. 10), ani ustawa postępowania cywil.-sądow. obowiązku tego na gminy nie nakłada. Ostatnio było to wyjaśniane w okólnikach Min. Spraw Wewn. Nr. 127 z dnia 12. VI. 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 9 poz. 188) i Nr. 164 z dnia 8 sierpnia 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 11 poz. 246).

DROGI PUBLICZNE. *Kto ponosi koszty utrzymania odcinków dróg powiatowych, wojewódzkich i państwowych, przechodzących przez miasta?*

Obszerne wyjaśnienia na ten temat podało M. Rob. Publ. w kilku okólnikach, ostatnio w okólniku z dn. 2 VIII. 1929 r. Nr. XII — 428. Wyjaśnienia te streszczają się w tezie, że koszty utrzymania odcinków takich dróg pokrywa ten związek komunalny względnie państwo, do którego droga należy i w takiej mierze, w jakiej utrzymanie takiego odcinka kosztuje poza miastem; natomiast koszty urządzeń, nadających temu odcinkowi charakter ulicy w mieście, ponosi miasto. Jeżeli jednak przed wejściem w życie ustawy drogowej miasto ponosiło cały koszt utrzymania danego odcinka drogi, to w całości ponosi te koszty i obecnie.

EGZEKUCJA. *Czy kroki egzekucyjne dla ściągnięcia daniny komunalnej można wdrożyć po upływie terminu płatności, czy też dopiero po upływie okresu ulgowego?*

Kroki egzekucyjne można stosować zaraz po upływie ustawowego terminu płatności, lecz od kwot, ściągniętych przed upływem 14 dni od terminu płatności podatku, nie pobiera się kary za zwłokę, dolicza się natomiast koszty egzekucyjne.

Czy gminy obowiązane są do wykonywania egzekucji w sprawach karnych?

Na gminach b. zaboru rosyjskiego ciąży ten obowiązek w myśl przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1929 r. (Dz. U. RP. Nr. 47 poz. 386). Obowiązek ten dotyczy egzekwowania w sprawach karnych grzywien, kar pieniężnych, nawiązek, kosztów postępowania i opłat.

Czy można w drodze egzekucji zająć na poczcie przesyłkę pieniężną adresowaną do egzekuta?

Nie można, gdyż — jeśli chodzi o wewnętrzny obrót przekazów pieniężnych — to z art. 2, p. 3 łącznie z art. 12 rozp. Prez. Rp. z dn. 26. VIII. 1927 r. (Dz. U. Nr. 78, poz. 679) należy wysnuć wniosek, iż za właściciela kwot pieniężnych, przesyłanych pocztą, aż do chwili ich wydania adresatowi, uważać należy nadawcę, a nie odbiorcę; jeśli zaś chodzi o przesyłki pieniężne z zagranicy, to w art. 7, pkt. 1, umowy madryckiej, ogłoszonej w Dz. U. Nr. 108, poz. 848 z r. 1927, prawo własności nadanych pieniędzy aż do chwili ich wydania przez pocztę jest dla nadawcy wyraźnie zastrzeżone.

Czy gminy obowiązane są pobierać odszkodowanie za dokonywanie na podstawie rozp. Prez. Rp. o postęp. przymus. w admin. egzekucji należności pieniężnych?

Uprawnienie gmin do pobierania w tych wypadkach odszkodowania za swe czynności, określone jest w art. 54 rozp. Prezydenta Rzplitej z dnia 22 III. 1928 r. (Dz. U. RP. Nr. 36 poz. 342) i gminy są obowiazane odszkodowanie to pobierać, a to w myśl okólnika Ministr. Spr. Wewn. Nr. 30 z dnia 29 stycznia 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 2 poz. 38).

Czy gminy za wykonywanie egzekucyj sądowych mają prawo pobierać wynagrodzenie i jakie?

Gminy mają prawo za wykonanie egzekucji na polecenie władz sądowych i prokuratorskich pobierać wynagrodzenie w wysokości 5 proc. ściągniętej należności, niemniej jednak niż pięć złotych. Szczegóły postępowania unormowane są w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dn. 21 lutego 1929 r. (Dz. U. RP. Nr. 14 poz 121).

Czy gmina ma prawo pobrać wynagrodzenie za wykonanie wyroku sądowego i wtedy, gdy wyśle do płatnika jedynie pisemne upomnienie?

Ani rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dnia 22. III. 1928 r. o postępowaniu przymusowem, ani rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 lutego 1929 r. (Dz. U. RP. Nr. 14 poz. 121) nie określa osobno wynagrodzenia za poszczególne fazy egzekucji. Z powyższego wynika, że to wynagrodzenie może gmina pobrać nawet wtedy, gdy po wystosowaniu pisemnego upomnienia do płatnika płatnik należność uiści.

Czy gminne organa egzekucyjne przy dokonywaniu egzekucyj sądowych mają prawo korzystac z pomocy policji państw.?

Tak jest, prawo to gminnym organom egzekucyjnym służy na podstawie art. 46 § 2 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 19 marca 1928 r. (D. U. RP.

Nr. 33 p. 314), który zobowiązuje policję państw. do udzielania pomocy do usunięcia stawianego oporu i ochrony czynności danych organów. Sposób zwracania się o pomoc określony jest w art. 9 ust. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 6 marca 1928 r. o policji państw. (Dz. U. RP. Nr. 28 poz. 257).

KARY ZA ZWŁOKĘ. *Jak liczyć kary za zwłokę przy ściąganiu podatków?*

Kary za zwłokę od zaległych podatków należy obliczać od następnego dnia po upływie 14 dniowego okresu ulgowego, przyczem ten ostatni okres ma zastosowanie tylko do ustawowych terminów płatności podatków. Jeżeli więc płatnikowi wymierzono podatek, którego termin płatności upływa dn. 15 grudnia, to płatnik ma możność wpłacić podatek bez kar za zwłokę do 29 grudnia włącznie. W wypadku więc, gdy płatnik uiszcza należny podatek (dobrowolnie lub w drodze egzekucyjnej) po ustawowym terminie płatności, terminem, od którego należy doliczać karę za zwłokę, będzie następny dzień po upływie 14 dniowego okresu ulgowego, t. j. w przykładowym wypadku 30 grudnia.

KASA CHORYCH. *Do kogo należy obowiązek świadczenia doraźnej pomocy w nagłych wypadkach pracownikom, ubezpieczonym w Kasie Chorych?*

W myśl ustępu 2 art. 109 ustawy z dn. 19. V. 1920 r. (Dz. U. Nr. 44, poz. 272) obowiązek ten spoczywa na pracodawcy; nie zwalnia to jednak Kasy Chorych od obowiązku świadczeń, ustanowionych w art. 22, 23 i 42 wymienionej ustawy (wyrok N. T. A. z dn. 29. IV. 1927 r. L. Rej. 1387/25).

Kto jest obowiązany pokryć różnicę kosztów leczenia za chorych członków Kasy Chorych w szpitalach, położonych poza obrębem działalności tej Kasy?

Jako związek komunalny, obowiązany w myśl ust. III art. 43 ustawy z dnia 19 maja 1920 r. (Dz. U. RP. Nr. 44 p. 272) do zwrotu różnicy kosztów leczenia za chorych członków Kasy Chorych w szpitalach, położonych poza obrębem działalności tej Kasy, należy zgodnie z art. 5 i 9 pkt. 1 tej ustawy uważać gminę stałego miejsca pracy ubezpieczonego, która odnosząc korzyść materjalną z istnienia danego przedsiębiorstwa, winna ponosić i połączone z tem ciężary. Tak orzekł Naj. Tryb. Admin. w wyroku z dnia 28. III. 1927 r. L. Rej. 1314/25. Kosztów tych gmina nie może przerzucać ani na inne związki komunalne, ani na leczonego lub jego rodzinę, ani na pracodawcę leczonego.

Czy część kosztów leczenia członków Kas Chorych, poniesioną na podstawie art. 43, ustęp III, ustawy o K. Ch., może związek komunalny ściągnąć od leczonych?

Nie może, chociażby nawet w danym wypadku członek K. Ch. posiadał środki na pokrycie tych kosztów, bo świadczenia zw. kom. na podstawie art. 43, ustęp III, ustawy z dn. 19. V. 1920 r. (Dz. U. Nr. 44, poz. 272) są świadczeniami na rzecz K. Ch., a nie na rzecz jej członków i są wyrazem pewnego uprzywilejowania K. Ch. Uprzywilejowanie to nie jest słuszne i ma być zniesione, stosowny projekt ustawy nie doczekał się jednak jeszcze realizacji.

Czy burmistrz podlega obowiązkowi ubezpieczenia w Kasie Chorych?

Burmistrz jest członkiem rady miejskiej, reprezentantem miasta wybranym przez radę miejską i z tego powodu stosunek jego do gminy nie może być uważany za stosunek służbowy lub roboczy w rozumieniu art. 3 ustawy z dn. 19. V. 1920 r. (D. U. RP. Nr. 44 poz. 272), wobec czego nie ma on obowiązku należenia do Kasy Chorych.

KASY OSZCZĘDNOŚCI. *Czy miasteczka i osady wchodzące w skład zbiorowych gmin wiejskich mogą zakładać gminne kasy pożyczk.-oszczędnościowe?*

Miejscowości mające charakter miast, o ile ustrój ich unormowany jest dekretem z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 140), bądź rozporządzeniem Kom Gen. Ziem. Wsch. z dnia 14 sierpnia 1919 r. (Dz. Urzęd. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99) mają prawo tworzyć komunalne kasy oszczędności w myśl rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 13. IV. 1927 r. (D. U. R. P. Nr. 38 poz. 339). Miasteczka czy osady nie mające ustroju miejskiego w myśl wyżej powołanych przepisów, a wchodzące w skład gmin wiejskich mogą otrzymać jedynie gminną kasę pożyczk.-oszczędn. i w ten sposób, że właściwa gmina wiejska utworzy taką kasę, opierając się na rozporządzeniu Prezydenta Rzplitej z dnia 30. XII. 1924 r. (D. U. R. P. Nr. 118 poz. 1069).

KOMINÓW CZYSZCZENIE. *Jak uregulowana jest sprawa wycieru kominów?*

Sprawa wycieru kominów została zasadniczo uregulowana rozporządzeniem Prez. Rzpl. z dn. 7. VI. 1927 r. o prawie przemysłowem (Dz. U. Nr. 53, poz. 468). W myśl art. 8 tegoż rozp. przemysł kominiarski należy do rodzajów przemysłu, które wolno prowadzić dopiero po uzyskaniu koncesji, udzielanej przez władze przemysłowe, określone w art. 131 i nast. (władzą I inst. jest w zasadzie starosta).

Czy gmina we własnym zarządzie może prowadzić wycier kominów?

Kwestja ta nie została dotychczas jeszcze rozstrzygnięta, ma ją rozstrzygnąć rozporządzenie Min. Przem. i Handlu, które na podstawie art. 41 rozp. Pr. Rzpl. o prawie przemysłowem ma uregulować sprawę prowadze-

nia przemysłu kominiarskiego, a które to rozporządzenie jest obecnie w toku opracowania. Sposób załatwienia tej sprawy zależy od rozwiązania problemu, czy koncesjonarjusz sam musi być fachowcem, czy może nim nie być, byle przemysł wykonywał przez osoby fachowe. Wysuwany jest projekt przyznawania koncesyj gminom, które posiadają zawodowe straże pożarne (uprawnienie takie posiada z czasów zaborczych m. st. Warszawa odnośnie do śródmieścia).

KONWOJOWANIE OSÓB I RZECZY. *Kto pokrywa wydatki poniesione przez gminę z tytułu konwojowania osób lub rzeczy do władz wymiaru sprawiedliwości?*

Zarówno diety i zwrot kosztów podróży osoby konwojującej, jak i koszta poniesione za przewóz osób lub rzeczy ponoszą władze sądowe, do których należy się w tej sprawie zwracać, powołując się na postanowienia rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1929 r. (D. U. R. P. Nr. 47, poz. 390).

KOSZTY LECZENIA. *Czy koszty leczenia za chorych ulokowanych w szpitalach przed dn. 1 stycznia 1926 r. regulowane są w myśl postanowień ustawy z dnia 29 marca 1926 r.?*

W wypadku, gdy chory umieszczony jest w szpitalu przed dn. 1 stycznia 1926 r., to koszty leczenia powstałe z tego powodu za czas do dnia 1 stycznia 1926 r. winny być regulowane w myśl poprzednio obowiązujących przepisów t.j. przez gminę, w której chory zapisany jest do ksiąg ludności stałej. Natomiast koszty leczenia tego samego chorego, przyjętego do szpitala przed dn. 1 stycznia 1926 r., a powstałe po dniu 1 stycznia 1926 r. winny być regulowane w myśl postanowień ustawy z dnia 29 marca 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 214), gdyż ustawa ta dotyczy wszystkich kosztów leczenia, powstałych po dniu 1 stycznia 1926 r., niezależnie od tego, kiedy nastąpiło przyjęcie chorego do szpitala.

Kto powinien pokryć koszty leczenia stałego mieszkańca gminy b. zab. ros., który w ciągu trzechlecia, poprzedzającego leczenie, mieszkał w jednem z województw południowych, nie nabył tam jednak w żadnej gminie prawa swojszczyzny?

Ponieważ ustawa z dn. 29. III. 1926 r. (Dz. U. Nr. 36, poz. 214) obowiązuje tylko na terenie b. zaboru ros., przeto w powyższym wypadku koszty leczenia powinien pokryć ten pow. zw. kom. b. zab. ros., do którego należy gmina, w której leczony ostatnio zamieszkiwał.

Czy szpital służący dla chorych jedynie jednego wyznania jest szpitalem publicznym?

Szpital tego rodzaju nie jest szpitalem publicznym w rozumieniu art. 1 ustawy z dnia 29. III. 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 214), a wynika

to z §2 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 9 września 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 99, poz. 861).

Czy szpital obowiązany jest powiadomić gminę o przyjęciu chorego do szpitala?

Na mocy dawnych przepisów (dodatek do uwagi art. 281 rosyjskiej ustawy lekarskiej Zbiór Praw Ces. Ros. t. XIII wyd. z r. 1892) szpital nie miał obowiązku zawiadamiania gminy miejsca stałego zamieszkania chorego o przyjęciu go do szpitala. Obecnie obowiązująca ustawa z dnia 29. III. 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 214) również nie przewiduje tego obowiązku.

Czy szwagier chorego obowiązany jest pokryć za niego koszty leczenia?

Na podstawie art. 1 ustawy z dnia 29 marca 1926 r. (Dz. U. R P. Nr. 36, poz. 214) i związanych z treścią tego przepisu art. art. 237—245 Kodeksu Cyw. Polskiego, ciąży obowiązek pokrywania kosztów leczenia (analogicznie jak obowiązek alimentowania) jedynie na zastępnych (dzieciach, wnukach) i wstępnych (rodzicach, dziadkach), a nie na rodzeństwie, tembardziej szwagrach.

Czy członkowie rodziny obowiązani do pokrywania kosztów leczenia za chorego ich krewnego, zobowiązani są do uiszczania tych kosztów bez względu na ich wysokość, częstokroć nadmiernych w stosunku do ich stanu materjalnego?

Na krewnych wstępnych i zstępnych ciąży ten obowiązek na mocy art. 1 ustawy z dnia 29. III. 1926 r. (D. U. R. P. Nr. 36, poz. 214) i odpowiednich przepisów Kodeksu Cywilnego o obowiązku alimentowania. Postanowienia te stosuje się w drodze analogji do ściągania kosztów leczenia. Obowiązek ten jest podzielany i w wypadku, gdyby w całości nie mógł być uiszczony przez członków rodziny, resztą obciążona będzie gmina określona w art. 1 wyżej cytowanej ustawy. To ograniczenie obowiązku krewnych do uiszczania kosztów leczenia w zależności od ich stanu materjalnego wynika z art. 242 i nast. Kodeksu Cyw. Król. Polskiego.

KSIĘGI UMÓW. *Czy wszystkie gminy wiejskie na obszarze Województw Wschodnich mają obowiązek prowadzenia gminnych ksiąg umów?*

Tak jest, wynika to bowiem z brzmienia art. 6 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 14. X. 1927 r. (D. U. R. P. Nr. 92, poz. 824). Poprzednio były to księgi na użytek wyłącznie włościan, obecnie mogą z nich korzystać wszyscy bez względu na pochodzenie i winny być one prowadzone w urzędach gminnych w sposób określony w okólniku Nr. 188 Min. Spraw Wewnętrznych z r. 1929 r. (D. Urzęd. M. S. W. Nr. 13, poz. 281).

MIEJSKI SAMORZĄD. *Jakie głosowanie winien zarządzić burmistrz z chwilą, gdy jedna 1/4 (1/6) radnych żąda głosowania imiennego, inne — głosowania tajnego?*

Art. 35 dekretu z dnia 4. II. 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 140), lub art. 33 rozporządzenia Kom. Gen. Ziem Wschodnich z dn. 14 sierpnia 1919 r. Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 12 poz. 99), zawierając przepisy w sprawie głosowania tajnego lub imiennego — mają charakter wyjątku od generalnej zasady, ujętej w ust. 2 art. 34 dekretu z dnia 4. II. 1919 r. lub art. 32 rozporz. Kom. Gen., gdyż w sprawach tajnego lub imiennego głosowania nie wymagają zwykłej większości głosów, lecz zadawalają się 1/4 a nawet 1/6. W danym wypadku jedynem wyjściem jest potraktować kwestję tajności wzgl. imiennego głosowania, jak każdą inną sprawę i poddać ją pod głosowanie, wymagające zwykłej większości głosów.

Czy w czasie głosowania przy wyborach uzupełniających do magistratu na obszarze b. zaboru rosyjskiego biorą udział w niem i członkowie magistratu?

Przy całkowitych, zarówno jak i przy częściowych wyborach członków magistratu głosują nie wszyscy członkowie rady, a jedynie radni; wynika to z art. 43—45 dekretu z dnia 4. II. 1919 r. (Dz. P. P. P. Nr. 13 poz. 140), względnie art. 41 — 46 rozporządzenia Kom. Gen. Ziem. Wsch. z dnia 14. VIII. 1919 r. (Dz. Urzęd. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99).

Czy urzędnicy państwowi i samorządowi władz, sprawujących nadzór nad gminami miejskiemi mogą być członkami rad miejskich na obszarze b. Kongresówki?

Nie mogą być członkami rad miejskich wszyscy urzędnicy państwowi wchodzący w skład starostw powiatowych i urzędów wojewódzkich, a nie tylko sami starostowie i wojewodowie. Dotyczy ten zakaz również urzędników wydziałów powiatowych. Ograniczenie to opiera się na brzmieniu art 5 dekretu z dnia 13. XII 1918 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 20 p. 58) i okólnika Nr. 197 Min. Spraw Wewn. z dnia 17 września 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 14 poz. 300).

Kto wchodzi na miejsce ławnika, który zrzekł się mandatu?

W wypadku, gdy ławnik zrzeknie się mandatu wzgl. go utraci, na tego miejsce do magistratu wchodzi kolejny kandydat z tej samej listy wyborczej. Wynika to z postanowień art. 43, ust. 3 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 140), który określa, że wybory na ławników są proporcjonalne i przeprowadza się je w myśl regulaminu wyborczego z dnia 26 lutego 1919 r. (Monitor Polski r. 1919 Nr. 47).

Czy członkowie zarządów gmin miejskich mają prawo pobierać dodatek komunalny?

Członkowie zarządów gmin miejskich mają prawo do uposażenia określonego w rozp. Prezyd. Rzplitej z dnia 30. XII. 1924 r. (Dz. U. RP. Nr. 118 p. 1073). Dodatek komunalny im nie przysługuje, a jedynie dotyczy pracowników komunalnych, jak to wynika z wyraźnego brzmienia art. 21 powyżej cytowanego rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 30. XII. 1924 r.

Czy członkowie rad miejskich mają prawo pobierać diety za udział w komisjach miejskich?

Sprawa ta jest uregulowana w art. 16 dekretu z dnia 4. II. 1919 r. o samorządzie miejskim (Dz. Pr. PP. Nr. 13 poz. 140), który stwierdza, że urząd radnego jest honorowy. Praktyka na całym obszarze b. zaboru rosyjskiego idzie również w tym kierunku, że radny nie pobiera diet za udział w obradach Rady czy komisyj miejskich. Jako potwierdzenie słuszności tego stanowiska może służyć brzmienie art. 13 dekretu z dnia 4 II. 1919 r. o samorządzie powiatowym (Dz. P. P.P. Nr. 13 p. 141), w którym to dekrecie jednocześnie wydanym z dekretem o samorządzie miejskim ustawodawca, stojąc na stanowisku honorowości urzędu członka sejmiku, przyznał prawo do poboru diet. Brak tego zastrzeżenia w stosunku do radnych miejskich wskazuje na zupełnie wyraźną i uzasadnioną wolę ustawodawcy nieprzyznawania radnym miejskim prawa do diet.

Czy rady miejskie w czasie trwania kadencji członków magistratu mają prawo uchwalać im odprawy?

Rady miejskie przed przystąpieniem do wyboru członków magistratu określają ich wynagrodzenie i jedynie tylko wtedy mają prawo określać i prawo ich do odpraw w wypadku ustąpienia z powodu upływu kadencji czy innych przyczyn. Natomiast w czasie trwania kadencji jest to niedopuszczalne i uchwały takie winny być unieważniane.

Kto reprezentuje czynnik obywatelski w powiatowych organach kolegjalnych na terenie miast wydzielonych z powiatów tylko pod względem administracji samorządowej?

Z zestawienia art. art. 3 i 10 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13 poz. 141) i art. 80 rozp. Prezyd. Rzplitej z dn. 19. I. 1928 r. (Dz. U. RP. Nr. 11 poz. 86) wynika, że w miastach wydzielonych z powiatowych zw. komnnalnych funkcje powiatowych organów kolegjalnych sprawują rady miejskie i magistraty, obradujące pod przewodnictwem starosty powiatowego.

OBYWATELSTWO. *Czy w wypadku zniszczenia ksiąg ludności w gminie można przeprowadzić dowód obywatelstwa przy pomocy świadków?*

Według wyroku N. T. A. z dn. 17. VI. 1927 r. L. Rej. 2086/25 — „dowód wymaganego w art. 2 ustawy z dn. 20. I. 1920 r. poz. 44, Dz. U. zapisu do ksiąg ludności stałej może być, w razie niemożności dostarczenia wypisu z tychże ksiąg z powodu ich braku, prowadzony innemi środkami dowodowemi".

OPIEKA SPOŁECZNA. *Czy do nabycia prawa do opieki trwałej konieczne jest policyjne zameldowanie w gminie pobytu?*

Wyrokiem z dn. 6. V. 1927 r. L. Rej. 1730/25 N. T. A. orzekł, iż dla nabycia prawa do trwałej opieki ze strony gminy na zasadzie art. 8 ustęp 1 ustawy z dn. 16. VIII. 1923 r. o opiece społecznej nie jest wymagane policyjne zameldowanie w gminie pobytu.

Czy ciąży na gminach obowiązek zwrotu kosztów opieki społecznej za czas przed wejściem w życie ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r.?

Zagadnienie to było sporne od dłuższego czasu; ostatnio Najw. Trybunał Admin. w dwóch wyrokach: z dnia 15 lutego 1929 r. L. Rej. 1514/27 oraz z dnia 17 czerwca 1929 r. L. Rej. 1090/27 orzekł, że gminy miejskie i wiejskie b. zaboru rosyjskiego były obowiązane i przed wejściem w życie ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r. do utrzymywania swych ubogich niezdolnych do pracy, a więc i do zwrotu kosztów opieki, wyłożonych przez inne gminy. Najwyższy Trybunał Adm. nie określił ani charakteru prawnego tych należności, t.j. czy są one publiczno-prawnemi należnościami, czy prywatno-prawnemi, ani nie podał zasad, jakiemi należy się kierować przy likwidowaniu tych należności.

W niedługim czasie zainteresowane Ministerstwa wydadzą w tej sprawie odpowiednie wyjaśnienia, w których podobno stwierdzą, że wobec braku wyraźnych podstaw prawnych koszta te muszą mieć charakter należności prywatno-prawnych, a więc każda z osobna pretensja musi być dochodzona na zwykłej drodze sądowej.

Kiedy należy zgłaszać roszczenie o zwrot kosztów opieki społecznej?

Reguluje to bezspornie ust. 4 art. 21 ustawy z dnia 16. VIII. 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 92, poz. 726), stwierdzając że istnieje roczny termin do zgłaszania roszczeń i skarg o zwrot wydatków, poniesionych na podstawie ustawy o opiece społecznej, a to od upływu tego roku, w którym owe roszczenia powstały. Z powyższego wynika, że najpóźniej dnia 31 grudnia danego roku można zgłosić żądanie o zwrot kosztów opieki, powstałych w roku poprzednim.

Czy na obszarze województw wschodnich ojciec nieślubnego dziecka jest obowiązany ponosić za nie koszta opieki społecznej?

Tak jest i gmina może dochodzić tych należności na podstawie § 2 i nast. rozporządzenia Min. Pracy i Op. Społ. z dn. 24. IV. 1924 r. (Dz.

U. R. P. Nr. 38, poz. 404). Ojciec dziecka nieślubnego jest do tego zobowiązany na podstawie art. 132 p. 4 i nast. księgi pierwszej prawa cyw. (Zbiór Praw Ces. Ros. t. X. cz. I wyd. z r. 1914). Dochodzić tych pretensji można jedynie na drodze sądowej za pośrednictwem władzy, sprawującej opiekę.

OPŁATY. *Czy nowowznoszone budowle są wolne od opłat drogowych?*

Art. 1 ustawy z dn. 22. IX. 1922 r. (Dz. U. Nr. 88, poz. 786) zwalna nowowznoszone budowle tylko od *podatku* od nieruchomości wzgl. od pod. budynkowych, pobieranych na rzecz państwa i zw. kom. Opłaty drogowe nie są podatkiem, bo już ze swego charakteru stanowią niejako współudział zainteresowanych w kosztach budowy i utrzymania dróg; również N. T. A. w wyroku z dn. 18. II. 1925 r. L. Rej. 1507/24 orzekł, że opłaty drogowe w rozumieniu obowiązującego ustawodawstwa nie są podatkiem. Przy wymiarze opłat drog. od nowowznoszonych budowli bierze się za podstawę idealny wymiar podatku od nieruchomości wzgl. budynków.

Czy związki komunalne mają prawo pobierać opłaty za badanie zwierząt rzeźnych i mięsa?

Uprawnienie to daje związkom komunalnym. wyznaczającym lekarzy weterynaryjnych i oglądaczy art. 19, ustęp 1 rozp. Prez. Rzplitej z dn. 22 III. 1928 r. (Dz. U. Nr. 38, poz. 361). Uchwały w tym względzie, powzięte w myśl ustępu 2 tegoż artykułu podlegają zatwierdzeniu tych władz nadzorczych, które zatwierdzają statuty innych danin odnośnych związków komunalnych; wyjaśnienie takie dało M. S. Wewn. w okólniku z dn. 12. XI. 1929 r. Nr. 249.

Czy należą się gminie opłaty za wystawianie świadectw miejsca pochodzenia zwierząt?

Świadectwa miejsca pochodzenia zwierząt w myśl § 4 rozp. Min. Roln. z dn. 22 III. 1928 r. (Dz. U. Nr. 42, poz. 408) mogą być wystawiane przez sołtysów. Za wystawianie takich świadectw mogą być pobierane na rzecz gminy opłaty administracyjne (manipulacyjne) i zwrot kosztów za druki (wzory świadectw), a to na podstawie art. 95 rozp. Prez. Rp. o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz. U. Nr. 77, poz. 673).

Czy gmina uzdrowiskowa może obłożyć opłatą na swoją rzecz bilety kąpielowe w prywatnym zakładzie kąpielowym?

W myśl ostatniego ustępu art. 40 ustawy o uzdrowiskach w brzmieniu noweli z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. Nr. 36, poz. 331) „za korzystanie z urządzeń, należących do osób prywatnych, lub stowarzyszeń, na terenie uzdrowiska mogą być pobierane *przez właścicieli* specjalne opłaty, za-

twierdzone przez komisje uzdrowiskową; komisję ma prawo pobierać od powyższych opłat dodatek na fundusz kuracyjny". Jak z przytoczonego brzmienia ustawy widać, na opłaty gminne niema tu miejsca.

OPŁATY STEMPLOWE.— *Czy podlegają opłacie stemplowej odwołania, wnoszone do urzędu wojewódzkiego na decyzje strarostwa, załatwiające odmownie podania, które przy wnoszeniu do starostwa były należycie ostemplowane?*

Z treści postanowień rozdziału trzydziestego, a w szczególności z brzmienia art. 145 ustawy z dn. 1. VII. 1926 r. (Dz. U. Nr. 98, poz. 570), wynika, że i tego rodzaju pisma powinny być zaopatrzone w opłatę stemplową w wysokości 3 zł. (inne stawki obowiązują dla odwołań w sprawach podatkowych).

Jakim opłatom stemplowym podlegają odwołania i zażalenia w sprawach podatkowych?

W myśl art. 147 ustawy z dn. 1 VII. 1926 r. (Dz. U. Nr: 98, poz. 570) odwołania i zażalenia w sprawach podatkowych są wolne od opłaty stemplowej, gdy kwota podatku nie wynosi 50 zł.; od 50 — 100 zł. podatku opłata wynosi 50 gr., ponad 100 zł. — 2 zł.

Czy podlega opłacie stemplowej odwołanie, wniesione do urzędu samorządowego?

Jeżeli odwołanie skierowane jest przeciwko jakiemukolwiek orzeczeniu gminy lub wydziału powiatowego, to powinno ono być wniesione do tej władzy, która orzeczenie wydała (urzędu gminy, magistratu, wydziału powiatowego); w myśl art. 140 ustawy z dn. 1. VII 1926. (Dz. U. Nr. 98, poz. 570) jest ono wolne od opłaty stemplowej nawet wtedy, gdy jest skierowane do władzy państwowej i gdy ta władza powołaną jest do jego załatwienia. Urząd samorządowy może jednakże od takiego odwołania pobrać na swoją rzecz opłatę administracyjną.

Czy podlega opłacie stemplowej pokwitowanie, umieszczone na rachunku, należycie ostemplowanym?

Pokwitowania, umieszczone na rachunkach, a dotyczące należności, stwierdzonej rachunkiem, wolne są od opłaty stemplowej w myśl p. 3 art. 137 ustawy o opłatach stemplowych z dn. 1 VII. 1926 r. (Dz. U. Nr. 98, poz. 570).

Czy, wzgl. jakiej opłacie stemplowej podlegają skrypty dłużne na pożyczki w gm. kasie poż.-oszczęd.?

Stosownie do postanowień art. 116 ustawy z dn. 1. VII 1926 r. (Dz. U. Nr. 98, poz. 570) pisma, stwierdzające otrzymanie pożyczki od gminnej kasy poż.-oszcz. podlegają opłacie stemplowej w wysokości 0,3 proc.

Czy należy się opłata stemplowa od ustnie składanych podań?

Stosując ścisłą wykładnię postanowień, zawartych w art. 15, p. 1 i 19, p. 2 a) rozp. Prez. Rzpl. z dn. 22. III. 1928 r. o postęp. adm. Dz. U. Nr. 36, poz. 341), należy przyjąć, że wszystkie ustnie zgłoszone prośby, odwołania, skargi, zażalenia i t. p. podania podlegają protokółowaniu, a protokóły te podlegają opłacie stemplowej w myśl ustawy z dnia 1. VII. 1926 r. (Dz. U. Nr. 98, poz. 570).

Nie dotyczy to wypadków, gdy chodzi o spostrzeżenie, otrzymane wiadomości i t. p., które najwyżej są utrwalane w formie adnotacji w aktach.

PODATKI. *Czy gminny podatek wyrównawczy w b. zab. ros. może być preliminowany na rok 1930/31?*

Prawo poboru tego podatku wygasa z dn. 31. III. 1930 r. M. S. Wewn. jednak, licząc się z tem, że podatek ten pobierany jest od r. 1924 i jest nadal potrzebny gminom, że więc zostanie w drodze ustawodawczej przedłużone prawo jego poboru, pismem z dn. 3. XII. 1929 r. Nr. SF. 1829/25 wyjaśniło, iż można go preliminować w dotychczasowej wysokości.

Czy dodatek progresywny przy wymiarze samoistnego podatku gminnego od gruntów państw. powinien być obliczany w stosunku do podatku od gruntów państw. położonych tylko w obrębie gminy, czy od gruntów, położonych w powiecie?

Z postanowień art. 2. ustawy z dn. 11. VIII. 1923 r. (Dz. U. Nr. 94, poz. 747) oraz art. 2 ustawy z dn. 15. VI. 1923 r. (Dz. U. Nr. 65, poz. 505) wynika, że dodatek progresywny w samoistnym podatku gminnym od gruntów państwowych powinien być obliczany w stosunku do idealnego podatku od wszystkich gruntów państwowych, położonych w powiecie. Na takiem stanowisku stanął N. T. A. w wyroku z dn. 6. VI. 1929 r. L. Rej. 1659/27.

Czy grunty państwowe w b. zab. ros., przeznaczone dla szkół, podlegają podatkom gminnym?

Jakkolwiek w myśl obowiązujących jeszcze obecnie ustaw rosyjskich (art. 50 i 64 ustawy o powinn. ziemsk., T. IV. Zb. Pr. i art. 120 ustawy o pod. bezpośr., T. V. Zb. Pr.) majątki państwowe, przeznaczone na cele szkolnictwa, wolne są od podatków, to jednakże z intencją ustawodawcy zgodną będzie niewątpliwie tylko taka interpretacja, że zwolnienie to zaczyna się dopiero od chwili faktycznego oddania odnośnych gruntów na użytek szkół powszechnych. Dopóki grunty te są w użytkowaniu Państwa, podlegają podatkom komunalnym narówni z innemi gruntami państwowemi.

Czy na terenie gmin wiejskich może być pobierany podatek komunalny od budynków?

W chwili obecnej — poza b. zab. pruskim — pobierany jest powyższy podatek tylko w formie dodatków 100 proc. na rzecz gmin i pow. zw. kom. łącznie do państwowego podatku od budynków dochodowych i zarobkowych, opartego na przepisach rozp. Prez. Rzpl. z dn. 17. VI. 1924 r. (Dz. U. Nr. 51, poz. 523) i ostatnio przedłużonego do końca r. 1929 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 12. III. 1928 r. (Dz. U. N. 31, poz. 292). Jest projekt przedłużenia prawa poboru tego podatku państwowego nadal, bez ograniczenia co do czasu; o ile zostanie zrealizowany, będą mogły być nadal pobierane również dodatki komunalne.

Co do innych budynków w gm. wiejskich, nieobjętych podatkiem państwowym, jest teoretyczna możność — przy odpowiedniej interpretacji art. 2, 20 i 21 ustawy o tymcz. ureg. fin. kom. — opodatkowania ich samoistnym podatkiem na rzecz pow. zw. kom. Taki podatek został jednak dotychczas wprowadzony tylko na obszarze województw: pomorskiego i poznańskiego.

Czy karty rejestracyjne podlegają podatkowi wyrównawczemu, chociaż ustawa mówi wyraźnie tylko o świadectwach przemysłowych i handlowych?

Karty rejestracyjne nie stanowią odrębnej daniny, lecz są niejako dodatkiem do świadectw przemysłowych i handlowych. Opłacają je przedsiębiorstwa — obok cen świadectw — w stałej wysokości 10 zł. za każdą kartę, za należące do przedsiębiorstwa oddzielne składy oraz za zakłady hurtowej sprzedaży wyrobów własnej produkcji, nie stanowiących oddzielnych zakładów handlowych (art. 22 i 23 ustawy z dn. 15. VII. 1925 r., Dz. U. Nr. 79, poz. 550). Dlatego też, jeżeli o cenach świadectw przemysłowych i handlowych (stanowiących obok podatku obrotowego drugą formę podatku przemysłowego) mówi się jako o oddzielnej daninie, stanowiącej podstawę wymiaru niektórych danin komunalnych, to w daninie tej mieszczą się również karty rejestracyjne, chociażby nawet nie były wyraźnie wymienione.

Czy od szyldu, umieszczonego wewnątrz domu na drzwiach lokalu, należy się podatek?

Wyrokiem z dn. 17. I. 1929 r. L. Rej. 4049/26 N. T. A. orzekł, że podatkowi na podstawie art. 17 ustawy o tymczasowem ureg. fin. kom. podlegają jedynie szyldy, umieszczone na budynku względnie na zewnątrz domu.

Jakie obowiązują obecnie stawki podatku od psów?

Maksymalne stawki podatku od psów, ustalone ostatnio okólnikiem M. S. Wewn. z dn. 24. X. 1929 r. Nr. SF. 6791/3 są następujące:

1) na terenie gmin wiejskich (na rzecz pow. zw. kom.):
   a) za pierwszego psa, podlegającego opodatkowaniu—30 zł.
   b) za drugiego psa, podlegającego opodatkowaniu—40 zł.
   c) za każdego następnego psa, podlegającego opodatkowaniu—50 zł.
2) w gminach miejskich stawki te mogą być o 100% wyższe.

Kiedy związki komunalne otrzymają zaległy udział w podatku dochodowym z przed dn. 1. I. 1926 r.?

W związku ze zmniejszeniem od dn. 1. I. 1926 r. udziału związków komunalnych w państw. pod. dochod. z 30% na 15% Min. Skarbu wypłacało związkom kom. po 1. I. 1926 r. zmniejszony udział także od wpływów pod. doch., wymierzonego przed tym terminem. N. T. A. w wyroku z dn. 28. VI. 1928 r. L. Rej. 1111/26 uznał tę praktykę za nielegalną. Dla wyrównania związkom komunalnym powstałej różnicy Min. Skarbu wstawiło do budżetu dodatkowego za rok 1929/30 około 8 miljonów złotych. Wypłata powinna nastąpić po uprawomocnieniu się tegoż budżetu dodatkowego, zatem w najbliższych miesiącach

Jakich jeszcze należności zaległych mogą się zw. kom. domagać od Skarbu P.?

Na podstawie dawnej ustawy o podatku przemysłowym z dn. 14. V. 1923 r. (Dz. U. Nr. 58, poz. 412), która została zastąpiona ustawą z dn. 15. VII. 1925 r. (Dz. U. Nr. 79, poz. 550), należał się związkom komunalnym podatek przemysłowy od przedsiębiorstw państwowych, wymienionych w p. p. 1, 2, 8 i 9 art. 3 tej ustawy. Przedsiębiorstwa te były wolne od podatku państwowego, a dla wymiaru dod. kom. miał być przeprowadzany idealny wymiar pod. państw., który jednak nie był uskuteczniony.

W r. 1929 Min. Skarbu wydało zarządzenia co do wypłaty powyższej zaległości podatkowej co do kolei państwowych i wiele związków kom., szczególnie miast, odnośne sumy już otrzymało; niezałatwiona pozostała jeszcze kwestja podatku od innych przedsiębiorstw.

Czy art. XV konkordatu wprowadził zmiany w opodatkowaniu duchowieństwa?

Okólnikiem z dn. 3. VIII. 1929 r. Nr. 161 Min. Spr. Wewn. wyjaśniło, że art. XV konkordatu sam przez się nie jest podstawą do wprowadzania jakiegokolwiek podatku od duchowieństwa rzym.-kat., daje on jedynie podstawę do wprowadzenia w jego granicach zmian w opodatkowaniu duchowieństwa, które to zmiany jednakże muszą być przeprowadzone w drodze ustawodawczej.

Czy Kasa Chorych jest wolna od podatku od lokali?

N. T. A. wyrokiem z dn. 21. I. 1929 r. L. R. 4107/26 orzekł, że Kasa Chorych — wbrew twierdzeniu jej w konkretnej sprawie — nie może być uważana za instytucję dobroczynną, bo istnienie jej i działalność opiera

się na przymusie ustawowym i na zasadzie wzajemnego ubezpieczenia (składki płacą wszyscy członkowie Kasy przez cały czas członkowstwa, a ze świadczeń korzystają tylko ci, co do których zachodzą ustawą określone warunki choroby), że zatem nie jest wolna od podatku od lokali.

Czy Państw. Bank Rolny jest wolny od podatków komunalnych?

Według § 19 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 14. V. 1924 r. (Dz. U. R. P. poz. 450) „Państwowy Bank Rolny jest wolny od wszelkich podatków bezpośrednich". W wyroku z dn. 25. VI. 1927 r. N. T. A. orzekł, że przepis ten nie stanowi podstawy prawnej do zwolnienia P. B. R. od bezpośrednich podatków komunalnych, dopuszczonych innemi, w tej mierze wydanemi ustawami.

Czy samochody firm przem. i handl., używane przez pracowników przy załatwianiu interesów firmy, są wolne od podatków od przedmiotów zbytku?

Nie są wolne, chyba, że stanowią podstawę istnienia przedsiębiorstwa, i są dlań źródłem zarobkowania (przedsiębiorstwa, utrzymujące autobusy i taksówki). Na stanowisku takiem stanął N. T. A. w kilku wyrokach, m. i. w wyroku z dnia 25. V. 1929 r. L. Rej. 2572/27.

Czy rowery robotników podlegają podatkowi od przedm. zbytku?

Okólnikiem z dn. 27. IV. 1929 r. Nr. SF. 5089/2 M. S. Wewn. wyjaśniło, że nie podlegają podatkowi od przedm. zbytku rowery, służące robotnikom do szybszego dostania się do miejsca pracy, bo w takim wypadku rower należy uważać za środek, potrzebny robotnikowi do wykonywania jego zawodu.

Czy od wykonywania prawa polowania w lasach państwowych może być pobierany podatek?

Z motywów wyroku N. T. A. z dn. 29. XI. 1928 r. L. Rej. 2542/26 wynika, że polowania w lasach państwowych, dokonywane przez służbę leśną, podpadają pod pojęcie wykonywania obowiązków służbowych (odstrzał zwierzyny) i są wolne od podatku, nie korzystają jednakże z tego zwolnienia, jeśli w polowaniu biorą udział osoby postronne.

Czy istnieje podstawa prawna do opodatkowania letników na cele inwestycyjne?

Gminy, nie będące uzdrowiskami, nie mają żadnych specjalnych przywilejów podatkowych. Jedynie na podstawie art. 40, lit. a, ustawy z dn. 23. III. 1922 r., znowelizowanej rozp. Prez. Rp. z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. Nr. 36, poz. 331), M. S. Wewn. na wniosek wojewody może zezwolić gminom, do których corocznie zjeżdzają w znacznej mierze letnicy, dla leczenia lub wypoczynku, na czasowe pobieranie taks kuracyjnych, o ile miejscowości te posiadają niezbędne warunki, by zostać w przyszłości

uzdrowiskami, posiadającemi charakter użyteczności publicznej. Dochód z tych taks może być użyty tylko na cele, związane z polepszeniem warunków sanitarnych oraz na uprzyjemnienie i udogodnienie pobytu letnikom.

PODWODY. *Czy sekwestratorom urzędów skarbowych należą się bezpłatne podwody?*

Sekwestratorzy urzędów skarbowych mają prawo do podwód, jednak płatnych według stawek określonych dla danego powiatu. Prawo to oparte jest na ust. 2 p. 2 postanowienia Komitetu Urządz. Król. Pol. z dn. 2/14 maja 1867 r. (Zb. przep. adm. Król. Polsk. Spr. Wewn. tom 2, cz. 4). Na tym stanowisku stoi Min. Spr. Wewn. w okólniku Nr. 429 z dn. 10. I. 1921 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 2, poz. 45).

Czy wójt gminy w b. Kongresówce ma prawo korzystać z podwód?

Zebranie gminne ma prawo uchwalić wójtowi bądź ryczałt na rozjazdy, bądź dostarczać bezpłatnie podwód, a to w myśl okólnika członka zarządzającego czynnościami Kom. Urządz. Król. Pol. z dn. 16. II. 1865 r. Nr. 10.

PRACOWNICY SAMORZĄDOWI. *Jakie terminy należy uznać za końcowe w służbie cywilnej państw zaborczych?*

W służbie samorządowej zarówno przy zaliczaniu lat do służby do szczebla, jak i do wymiaru emerytury inaczej z reguły zalicza się lata służby publicznej (państwowej czy samorządowej), a inaczej prywatnej, stosując tu w drodze analogji odpowiednie postanowienia, obowiązujące w stosunku do funkcjonarjuszy państwowych. W stosunku do tych ostatnich ustalono, co ma znaczenie i dla pracowników samorządowych, że terminy końcowe są dla służby w Austro-Węgrzech 1. XI. 1918 r., w Rosji 1 listopada 1917 r., w Niemczech dn. 10. I. 1920 r. względnie 30. III. 1920 r. (z wyjątkiem terenów plebiscytowych i W. M. Gdańska). Szczegóły w powyższej sprawie zawarte są w okólnikach Min. Spraw Wewn. Nr. 35 z dnia 10 marca 1928 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 1, poz. 37) i Nr. 215 z dnia 2 paźdz. 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 15, poz. 320).

Czy i na jakiej podstawie prawnej wzbroniona jest praca w jednym i tym samym Związku Komunalnym?

Z reguły powinien istnieć tego rodzaju zakaz, ograniczony zresztą jedynie do zajmowania stanowisk, będących w pewnym stopniu zależności służbowej. Winien to regulować statut o prawach i obowiązkach pracowników danego związku komunalnego, gdyż żadna ustawa państwowa nie reguluje tego w stosunku do pracowników komunalnych. W drodze analogji można tu zastosować postanowienia art. 10 ustawy z dnia 17. II 1922 r. (D. U. R. P. Nr. 21, poz. 164).

Jaka liczba etatów może być obsadzona w urzędach gminnych?

W urzędach gminnych b. zaboru rosyjskiego maksymalną liczbą pracowników, jacy mogą być w nich zatrudnieni są: 1 pisarz i 1 pomocnik dla gmin do 3,000 mieszkańców, o 1 praktykanta więcej w gminach od 3.000 do 6.000 mieszkańców, w gminach ponad 6.000 do 9.000—1 pisarz, 2 pomocników i praktykant, następnie w gminach większych na każde dalsze 3 000 mieszk. — 1 pomocnik, wzgl. praktykant. Praktykanci, którzy nie są płatni, nie powinni być brani w rachubę. Normy te zostały ustalone w okólniku Nr. 2 Min. Spr. Wewn. z dnia 4 stycznia 1929 r. (Dz. Urzęd. Min. S. W. Nr. 1, poz. 4).

Jakie kwalifikacje winni mieć praktykanci w urzędach gminnych?

Do urzędów gminnych winny być przyjmowane osoby odpowiadające, poza innemi wymaganiami, następującym kwalifikacjom naukowym: conajmniej 6 klas szkoły średniej, a pozatem pierwszeństwo winni mieć kandydaci posiadający i przygotowanie fachowe, nabyte na uczelniach wzgl. kursach fachowych. Tego rodzaju kwalifikacje zaleciło wymagać od kandydatów na urzędników w urzędach gminnych Minist. Spr. Wewn. w okólnikach Nr. 2 i 243 z roku 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 1, poz. 4 i Nr. 17, poz. 365).

Czy zmiana statutu służbowego może dotyczyć pracowników dotychczasowych?

Miejscowy statut służbowy dla pracowników, wprowadzony prawomocnie przez związek komunalny, ma charakter lokalnej ustawy, rodzącej określone w niej prawa i obowiązki, które wiążą obie strony, tj. zarówno pracowników, jak i związek komunalny. Przepisy takiego statutu mogą być wprawdzie w każdym czasie zmienione w tym samym trybie, w jakim wprowadzony został statut, ale zmiany mają moc obowiązującą na przyszłość, t, j. do pracowników, którzy będą przyjmowani po wprowadzeniu tych zmian. Pracowników dotychczasowych mogą one dotyczyć tylko za ich na to zgodą.

Czy etatowy pracownik samorządowy może być zwolniony ze służby bez przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego?

Wyrokiem z dn. 13. IV. 1927 r. L. Rej. 2638/25 N. T. A. orzekł, że „zwolnienie ze służby etatowego urzędnika powiatowego związku komunalnego na zasadzie art. 38 pkt. 5 dekretu o tymcz. ordynacji pow. z dn. 4. II. 1919 r, poz 141 Dz. Pr. może nastąpić dopiero po uprzedniem przeprowadzeniu przeciw niemu dochodzenia dyscyplinarnego, zarządzonego w myśl art. 37 pkt. c tegoż dekretu przez wydział powiatowy“.

Z wyroku tego należy wnioskować, że również pracownicy etatowi innych związków komunalnych nie mogą być zwolnieni bez postępowania

dyscyplinarnego, o ile dotyczące ustawy ustrojowe przewidują dla pracowników kary dyscyplinarne.

Czy gmina ma prawo potrącić swym pracownikom składkę do Zakładu Ubezpieczeń Prac. Umysł. za dwa lata od dnia 1 stycznia 1928 r.?

Gmina ma prawo pobrać składki wstecz jedynie za 2 miesiące; wynika to z wyraźnego brzmienia ust. 2 art. 105 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 24 listopada 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 106, poz. 911); za pozostały okres winna nieściągnięte składki uiścić sama gmina.

Jakie są warunki przyznania pracownikowi wyższego szczebla upos.?

W obrębie danej grupy uposażenia przejście na szczebel wyższy odbywa się a u t o m a t y c z n i e co 3 lata w stałych terminach półrocznych: 1 stycznia i 1 lipca każdego roku. Przejście pracownika na wyższy szczebel ustala zarząd związku komunalnego, niepotrzebna tu zatem uchwała organu uchwalającego, jak to często np. w gminach wiejskich jest praktykowane.

Kiedy należy się szczebel „b“ pracownikowi, który mianowany został w danej grupie np. w październiku 1928 r.?

Termin posunięcia z jednego szczebla do drugiego ustala się — w myśl ustępu 2 art. 6 ustawy z dn. 9. X. 1923 r (Dz. U. Nr. 116, poz. 924) — w ten sposób, że czasu od dnia mianowania do najbliższego terminu posunięć nie uwzględnia się. W przykładowym wypadku więc szczebel „b“ należeć się będzie dopiero w dn. 1. I. 1932 r.

Czego się nie uwzględnia przy posunięciach do wyższego szczebla upos.?

Do czasokresu posunięć nie zalicza się: a) czasu pełnienia obowiązkowej służby wojskowej w szeregach, b) czasu urlopu bezpłatnego z wyjątkiem urlopu na czas piastowania mandatu poselskiego lub senatorskiego, c) czasu zawieszenia w służbie lub osadzenia w areszcie śledczym, o ile nie zapadł wyrok lub orzeczenie uwalniające, względnie o ile nie nałożono jedynie kary porządkowej. d) okresu nałożonej w drodze dyscyplinarnej kary odliczenia lat służby oraz okresu, spędzonego w stanie nieczynnym z powodu czasowej niezdolności do służby z wyjątkiem wypadku, gdy niezdolność powstała z przyczyn służbowych.

Jak się ustala termin posunięcia do szczebla, jeśli w okresie posunięcia była przerwa?

Przy ustalaniu terminu najbliższego posunięcia po ustaniu powodu, wstrzymującego posunięcie do wyższego szczebla, pierwotny termin posunięcia przesuwa się w ten sposób, że niepełne półrocze, większe od 3 miesięcy, liczy się za pełne, okresu zaś, nie przekraczającego 3 miesięcy, nie bierze się w rachubę.

Czy nowoprzyjęty do służby pracownik związku komunalnego może otrzymać szczebel uposaż., odpowiadający jego poprzedniej służbie samorządowej lub państwowej wzgl. pracy zawodowej?

Należy przedewszystkiem zaznaczyć, że art. art. 98 i 99 ustawy z dn. 9. X. 1923 r. (Dz. U. Nr. 116, poz. 924), stosujące się do pracowników samorz. w myśl § 23 rozp. Prez. Rzpl. z dn. 30. XII. 1924 r. (Dz. U. Nr. 118, poz. 1073), na podstawie których służba poprzednia może być zaliczana do szczebla, dotyczą tylko tych pracowników, którzy byli w służbie zw. kom. w chwili wejścia w życie ostatnio wymienionego rozp.; następnie — że przepisy te, pomyślane dla funkcjonarjuszów państwowych, a zastosowane bez zmian i uzupełnień do prac. sam., niezupełnie odpowiadają stosunkom samorządowym, bo nie uwzględniają przedewszystkiem tej okoliczności, że każdy związek komunalny stanowi odrębną osobę prawną, co jednak nie przeszkadza, że prac. sam. może przenosić się z jednego zw. kom. do drugiego tak, jak funkcjonarjusz państw. przenosi się z jednego urzędu państw. do drugiego, przyczem jednak pracownik sam. zmienia pracodawcę, gdy funkcjonarjusz państwowy pozostaje zawsze w służbie tej samej osoby prawnej — Państwa. Logicznie zatem należy przyjąć, że prac sam., przenoszący się z jednego zw. kom. do drugiego lub ze służby państwowej do służby samorządowej, nie powinien być traktowany jako nowy pracownik w tym związku, do którego się przeniósł, a jeśli w poprzednim związku nie ustalono mu szczebla z uwzględnieniem służby poprzedniej wzgl. pracy zawodowej, to może to być dokonane i obecnie. Przy pierwszem mianowaniu otrzymuje pracownik, który nie przechodzi bezpośrednio do służby w danym zw. kom. z innej służby samorządowej lub państwowej, najniższy szczebel danej grupy (art. 7 wspomnianej ustawy z 9. X. 1923 r.).

Jaki szczebel otrzymuje pracownik komunalny w wypadku bezpośredniego przejścia z jednego związku komunalnego do drugiego?

Zależy to od treści statutu o prawach i obowiązkach pracowników komunalnych, egzystującego w danym związku komunalnym; o ile dany statut tego nie reguluje, lub wogóle statutu niema, to — jak to już w poprzedniej odpowiedzi zaznaczono — słusznem jest, aby stosowano tu przepisy, obowiązujące urzędników państwowych, którzy w wypadku przejścia z jednego rodzaju służby do innego: 1) w wypadku przejścia na stanowisko, do którego przywiązana jest ta sama lub niższa grupa uposażenia, w stosunku do tej, jaką posiadał uprzednio — urzędnik zatrzymuje szczebel uposażenia dotychczas posiadany; 2) w wypadku przejścia z awansem — urzędnik winien otrzymać szczebel uposażenia analogicznie jak przy awansach.

Jaki szczebel uposaż. należy się pracownikowi samorz. przy awansie?

W myśl ustępu 3 art. 7 ustawy z dn. 9. X. 1923 r. (Dz. U. Nr. 116, poz. 924), znowelizowanego rozp. Prez. Rp. z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. Nr. 38, poz. 370), przy awansie należy się w wyższej grupie uposażenie tego szczebla, który pod względem ilości punktów jest bezpośrednio wyższy od szczebla, zajmowanego poprzednio w grupie niższej. Jeżeliby jednak następny szczebel w dawnej grupie był równy lub wyższy pod względem punktów, aniżeli szczebel, osiągnięty przez funkcjonarjusza w grupie wyższej, to czas, spędzony w ostatnio zajmowanym szczeblu grupy niższej, wlicza się do posunięcia następnego w grupie wyższej.

W jaki sposób jest uregulowana sprawa urlopów pracowników komunalnych?

Ustawowo sprawa ta nie jest uregulowana. Może ją uregulować sam związek komunalny w lokalnym statucie o prawach i obowiązkach pracowników, bądź też w umowie zawartej z poszczególnymi pracownikami. Zwykle w drodze analogji stosuje się przepisy ustawy z dn. 16 maja 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 40, poz. 334), lub też postanowienia ustawy z dn. 17 lutego 1922 r. o państw. służbie cywilnej (Dz. U. R. P. Nr. 21, poz. 164). W myśl tej ostatniej ustawy (art. 36) urlop wypoczynkowy trwa od 4—6 tygodni, a niewykorzystany w danym roku może być przeniesiony na rok następny (art. 37). Władza służbowa nie może zamiast niewykorzystanego urlopu wypłacać pracownikowi specjalne wynagrodzenie.

Czy pracownicy komunalni obowiązani są od dodatku mieszkaniowego opłacać podatek dochodowy?

Zarówno pracownicy państwowi, jak i analogicznie i pracownicy komunalni nie mają obowiązku opłacać od dodatku mieszkaniowego podatku dochodowego i dodatek ten nie powinien być włączany do podstawy wymiaru podatku dochodowego. Uregulowało to Ministerstwo Skarbu na zasadzie art. 120 ust. 2 ustawy o państw. podatku dochodowym (Dz. U. R. P. Nr. 58 z r. 1925, poz. 411), wydając pismo z dn. 25. IV. 1929 r. Nr. V. 2344/2. Na tej podstawie Min. Spr. Wewn. wydało okólnik Nr. 101 z dn. 4 maja 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 7, poz. 149).

Czy od dodatku mieszkaniowego, otrzymywanego przez pracowników komunalnych należy potrącać składkę członkowską Kasy Chorych?

Dodatek mieszkaniowy stanowi część uposażenia służbowego, od którego w całości trzeba obliczać należną Kasie Chorych składkę członkowską; wynika to z postanowień ust. 2 art. 19 ustawy z dnia 19 maja 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 44, poz. 272).

Czy pracownik komunalny może być w drodze postępowania administracyjnego usunięty z mieszkania służbowego?

O ile ten tryb postępowania nie jest przewidziany ani w lokalnym statucie o prawach i obowiązkach pracowników komunalnych, ani w umowie zawartej z pracownikiem — to można go usunąć jedynie w drodze postępowania sądowego. Przepisy rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 3 września 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 93, p. 540) mają zastosowanie jedynie w stosunku do funkcjonarjuszów państwowych.

Co należy rozumieć pod pojęciem „mieszkanie służbowe"?

Według orzeczenia Izby I Sądu Najw. z 6. XI. 1928 r. C. 665/28 za mieszkanie służbowe w rozumieniu ustawy o ochronie lokatorów uważać należy każdy lokal, zajmowany nie z tytułu najmu rzeczy, lecz z tytułu najmu pracy, chociażby samo urządzenie lokalu nie wskazywało na służbowy jego charakter.

Czy emeryci państwowi, wstępując na służbę samorządową mają prawo pobierać bez żadnych ograniczeń swe zaopatrzenia emerytalne?

Obecnie urzędnicy samorządowi, będąc emerytami państwowymi, pobierają emeryturę państwową niezależnie od uposażenia służbowego w związku komunalnym. Wynika to z art. 2 ustawy z dn. 23. III. 1929 r. (Dz. U. RP. Nr. 23 p. 234) mocą którego to przepisu skreślono odpowiednie postanowienie (art. 25) ustawy z dn. 11. XII. 1923 r. o zaopatrzeniu emerytalnem funkcjonarjuszów państwowych (Dz. U. RP. Nr. 6 z r. 1924 poz. 46).

Jakie uposażenie zatrzymują pracownicy komunalni na podstawie ust. 3 § 25 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 30. XII. 1924 r.?

Pracownicy komunalni, o ile mają charakter pracowników stałych w rozumieniu § 3 pkt. a) i b) rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 30. XII. 1924 r. (Dz. U. RP. N. 118 p. 1073) zatrzymują swe wyższe uposażenie dotychczas posiadane, a to na podstawie ust. 3 § 25 tegoż rozporządzenia. Przywilej ten zatrzymania wyższego uposażenia, niżby należało się im w myśl postanowień rozporządzenia tego, ma trwać tak długo, dopóki uposażenie do którego mają prawo po zaszeregowaniu ich do odpowiednich grup i szczebli nie zrówna się na skutek awansu do wyższego szczebla czy grupy z dotychczasowem uposażeniem. Przez cały ten czas jednak pracownicy ci nie mają prawa korzystać z ogólnych podwyżek (jak obecnie 10 i 15 proc.); na tym stanowisku stoi Min. Spr. Wew. w okólniku Nr. 97 z dn. 1. V. 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 7 p. 145).

W jakich wypadkach należy się dieta cała za podróż nocą?

W myśl § 17 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 30. XII. 1924 r. (Dz. U. RP. Nr. 118 p. 1073) do pracowników komunalnych ma obecnie zastosowanie rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 17. IX. 1927 r. (Dz. U. RP. Nr. 92 poz. 826). § 5 lit. b. tego rozporządzenia normuje, że cała dieta należy się w tym wypadku, gdy pobyt poza zwykłem miejscem służbowem przypada na porę nocną między 21 a 6-tą godziną i w tej porze trwa dłużej niż 6 godzin. Natomiast bez znaczenia jest czy ten okres nocny ponad 6 godzin przypada na jedną noc (np. 23^{00}-6^{00}), czy dwie noce (np. 1^{00}-6^{00} i 21^{00}-23^{00}) tej samej doby.

Czy pracownicy komunalni mają prawo żądać zwrotu kosztów przewozu urządzenia domowego przy przeniesieniach?

Związki komunalne nie mają obowiązku pokrywania tego rodzaju wydatków, albowiem ani § 17 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 30. XII. 1924 r. (Dz. U. RP. Nr. 118 p. 1073) ani § 14 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28 marca 1925 r. (Dz. U. RP. Nr. 32 p. 231) nie dotyczy tej sprawy. Natomiast ze względów słuszności winny jednak lokalne statuty o prawach i obowiązkach pracowników komunalnych zapewniać te prawa pracownikom. Na tem stanowisku stoi Min. Spr. Wew. w piśmie Nr. S. S. 2238/2 z dn. 2 maja 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 8 poz. 169).

Czy inspektor samorządu gminnego ma prawo pobierać ryczałt na djety i koszta podróży i w jakiej wysokości?

Inspektor samorządu gminnego ma prawo pobierać djety i zwrot kosztów podróży za każdorazowy wyjazd służbowy według norm określonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dn. 17. IX. 1927 r. (Dz. U. RP. Nr. 92 p. 826), mającym zastosowanie do pracowników komunalnych na podstawie § 17 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 30. XII. 1924 r. (Dz. U. RP. Nr. 118 p. 1073). Ryczałtu pobierać nie może, a to stosownie do okólnika Nr. 70 Min. Spraw Wew. z dn. 21. VII. 1926 r. Nr. S. F.: 5274/26. Jedynie w preliminarzu budżetowym należy określać sumę wydatków na djety i koszta podróży w sumie ryczałtowej, nie wyższej rocznie jednak od 50 proc. uposażenia pracownika samotnego w VII grupie płac, szczebel „a" z uwzględnieniem 15 proc. dodatku komunalnego, oraz 10 i 15 proc. zasiłku, obecnie pobieranego przez pracowników komunalnych. (Okólnik Min. Spraw. Wewn. Nr. 37 z dn. 6 lutego 1929 r. Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 2 p. 45).

Od jakiego uposażenia oblicza się dodatek komunalny?

Dodatek komunalny oblicza się w myśl zasad zawartych w § 1 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28 marca 1925 r. (Dz. U.

RP. Nr. 32 poz. 231), z którego wynika, że należy obliczyć uposażenie w/g ilości punktów, należnych danej grupie płac i szczeblowi, dodać do tego dodatek regulacyjny, ekonomiczny, a po pomnożeniu tej sumy punktów przez mnożną 43, zwiększyć otrzymaną sumę złotych o 10 proc., następnie o 15 proc. i od tej ostatniej sumy obliczyć dodatek komunalny. W ten sposób otrzymaną sumę zwiększa się jeszcze o dodatek mieszkaniowy.

Czy pracownik komunalny, którego żona jest urzędniczką państwową, może pobierać za żonę dodatek ekonomiczny?

Pracownik komunalny w takim wypadku ma prawo pobierać dodatek ekonomiczny na żonę, a to na podstawie § 1 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 28 marca 1925 r. (Dz. U. RP. Nr. 32 poz. 231), który stwierdza, że dodatku tego nie otrzymuje pracownik komunalny tylko wtedy, gdy żona jego pobiera uposażenie z instytucji samorządowej.

SZKOLNICTWO. *Jak rozdzielone są wydatki na szkolnictwo powszechne między Skarb Państwa a gminy?*

Z ustawy z dn. 9. X. 1923 r. (Dz. U. Nr. 116, poz. 924) wynika, iż wydatki na uposażenie nauczycieli w szkołach powszechnych ponosi Skarb Państwa. Co do innych wydatków—to w myśl art. 11 ustawy z dnia 17. II. 1922 r. (Dz. U. Nr. 18, poz. 143) Skarb Państwa ponosi wszelkie wydatki na pomoce naukowe, materjały do nauki, bibljoteki i druki szkolne; gmina — na wszelkie inne wydatki rzeczowe szkół, a w szczególności na pomieszczenia dla szkół w myśl ustawy o budowie publ. szkół powsz. oraz ich konserwację, na wewnętrzne urządzenie szkół, ubezpieczenia, na oświetlenie i opał dla szkół, na materjały piśmienne, utrzymanie służby, porządku, czystości.

Czy Skarb Państwa ma obowiązek przyczyniania się do kosztów budowy szkół?

W myśl art. 10 ustawy z dn. 17. II. 1922 r. (Dz. U. Nr. 18, poz. 144) był Skarb Państwa obowiązany udzielać gminom zasiłków w wysokości 50% kosztów budowy względnie przebudowy szkół powszechnych i domów mieszkalnych dla nauczycieli; obowiązek ten został uchylony ustawą z dnia 22. XII. 1925 r. (Dz. U. Nr. 129, poz. 918). Ze strony zrzeszeń samorządowych, w szczególności Związku Miast Polskich, są obecnie czynione usiłowania w kierunku przywrócenia tego obowiązku.

W jaki sposób zainteresowane gminy pokrywają wydatki szkolne obwodu szkolnego, obejmującego terytorja dwóch gmin?

Z reguły winno nastąpić porozumienie zainteresowanych gmin; o ile ono nie nastąpi, dzieli te wydatki władza nadzorcza, biorąc za klucz do

podziału stosunek liczby ludności w całym obwodzie szkolnym do liczby ludności poszczególnych gmin, zamieszkałej w częściach danego obwodu szkolnego. Wydatek na utrzymanie szkół jest obowiązkiem, wynikającym z ustawy i wydział powiatowy może przymusowo wstawić do budżetu gminy odpowiednie sumy. W powyższej sprawie obowiązują przepisy art. 5 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 18, poz. 143) i § 6—9 rozp. M. W. R i O. P. z dn. 30. V. 1923 r. (Dz. U. Nr. 73 p. 574).

Czy gminy obowiązane są nauczycielom szkół powszechnych dostarczać bezpłatnie mieszkań?

Gminy nie mają obowiązku udzielania bezpłatnie mieszkań nauczycielom szkół powszechnych. Tak orzekł Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 kwietnia 1928 r. III. R. 656/28 i Najwyższy Trybunał Administracyjny w wyroku z dnia 19. X. 1928 r. L. rej. 4327/26; ustalając w ten sposób samą zasadę płatności. Natomiast kwestja wysokości ewentualnego czynszu za mieszkania, dostarczane przez gminy jest sprawą otwartą i lukę tę częściowo zapełniło Min. Spraw Wewnętrzn., wydając pismo okólne w dn. 10. IV. 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 6, poz. 139), w którym wzywa Związki Komunalne do niepobierania zbyt wygórowanych czynszów i jedynie w wyjątkowych wypadkach pobierania czynszu w wysokości stawek dodatku mieszkaniowego.

Jaki obszar gruntu i na jakiej podstawie należy się nauczycielom szkół powszechnych?

W myśl art. 44 ustawy z dn. 9. X. 1923 r. (Dz. U. Nr. 116, poz. 924) „kierownicy szkół, kierownicy i samoistni nauczyciele szkół jedno-klasowych otrzymują od gminy możliwie 2 morgi ornego gruntu w jednej połaci, o ile możności przy budynku szkolnym, jednak nie dalej niż w odległości półtora kilometra od szkoły“.

Co przewiduje ustawa na wypadek, jeżeli gmina nie może dostarczyć gruntu nauczycielowi (kierownikowi)?

Jeżeli wedle stwierdzenia Min. W.R. i O. P., gmina nie może udzielić kierownikowi gruntu własnego lub wydzielonego gminie przez Państwo na określonych osobnemi przepisami warunkach, wówczas Państwo płaci mu równoważnik pieniężny w wysokości 15 mnożnych miesięcznie.

Czy nauczyciele mogą mieć do swej dyspozycji większy obszar gruntu, niż 2 morgi, wzgl. inne jeszcze świadczenia?

Jeżeli przed wejściem w życie ustawy z dn. 9. X. 1923 r. (Dz. U. Nr. 116, poz. 924), t. j. przed dniem 1. X. 1923 r., kierownik szkoły wzgl. samoistny nauczyciel użytkował większy obszar gruntu, niż 2 morgi, lub też inny nauczyciel miał do swego użytku jakikolwiek grunt, to grunty te zostają nadal w całości do użytku tych nauczycieli. Również nienaruszone

pozostały świadczenia na rzecz nauczycieli, wynikające z fundacyj i umów, legalnie do dn. 1. X. 1923 r. obowiązujących.

Czy nauczyciel oddany mu do użytku grunt może wydzierżawić?

Wobec braku przepisów, regulujących sposób użytkowania gruntu przez nauczyciela, należy stanąć na stanowisku, iż nauczyciel oddany mu do użytku grunt może wydzierżawić. Z ogólnych przepisów prawa cywilnego wynika jednakże, że niedozwolone byłoby wydzierżawienie takiego gruntu dla celów, któreby zmieniały jego charakter wogóle, w szczególności charakter gruntu ornego.

Czy gmina ma jakikolwiek wpływ na administrację gruntów szkolnych?

W myśl art. 17 ustawy z dn. 17. II. 1922 r. (Dz. U. Nr. 18, poz. 143) administracja gruntów szkolnych na terenie gminy należy do organów samorządu szkolnego gminy (dozoru szkolnego, rady szkolnej miejscowej). Od decyzyj tego organu przysługuje gminie prawo odwołania do rady szkolnej powiatowej, która rozstrzyga ostatecznie.

Na jakiej prawnej podstawie istnieje i jakie ma spełniać czynności opieka szkolna?

Organizacja opiek szkolnych oparta jest na postanowieniach art. 65—77 przepisów tymczasowych o szkołach elementarnych w Król. Polskiem z dn. 10. VIII. 1917 r., zatwierdzonych art. 7 ustawy z dn. 4. VI. 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 50 poz. 304). Obowiązki opieki szkolnej określone są w art. 71 powyższych przepisów i polegają na staraniu o dobro i rozwój szkoły pod względem gospodarczym, na sprawowaniu opieki nad młodzieżą, na utrzymywaniu stałych stosunków z rodzicami w sprawach, związanych z dobrem dzieci i szkoły.

Na jakiej podstawie prawnej opierając się, może Urząd gminny żądać od dozoru szkolnego na obszarze b. Kongresówki sprawozdania z wydatkowania przez dozór otrzymanych od gminy sum na wydatki szkolne?

Obowiązek ten ciąży na dozorze szkolnym na podstawie pkt. 2 i 18 art. 54 przepisów tymczasowych o szkołach elementarnych z dnia 10. VIII. 1917 r., obowiązujących dotychczas na mocy art. 7 ustawy z dnia 4. VI. 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 50 poz. 304).

Czy dozory szkolne — mimo rozp. Pr. Rp. o postępowaniu karno-admin. — mają nadal prawo karania za niedopełnienie obowiązku szkolnego?

Dozory szkolne zachowały prawo karania grzywną lub aresztem za niedopełnienie obowiązku szkolnego, przysługujące im na podstawie art. art. 41—43 dekretu z dn. 7. II. 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 14, poz. 147), mimo wejścia w życie rozp. Prez. Rp. z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. Nr. 38, poz. 365); wynika to z postanowień art. art. 2 i 61 tegoż rozp. Prez. Rp.

Kto pokrywa koszty podwód dla nauczycieli religji w szkołach powszechnych?

Min. W. R. i O. P. stoi na stanowisku, że koszty te pokrywają gminy, uważając odnośne wydatki za wydatki rzeczowe i powołując się na art. 11 ustawy z dn. 17. II. 1922 r. (Dz. U. Nr. 18, poz. 143), w szczególności na zwrot, że gminy ponoszą wydatki „na wszelkie inne potrzeby rzeczowe szkół".

Można jednakże przytoczyć również motywy dla twierdzenia, że wydatki te pokrywać winien Skarb Państwa. Skarb P. bowiem ponosi koszty wynagrodzenia nauczycieli religji narówni z uposażeniem nauczycieli szkół powszechnych, pokrywając również koszty podróży służbowych tych ostatnich; koszty zaś podwód dla nauczycieli religji w szkołach powszechnych można równie dobrze podciągnąć pod pojęcie kosztów podróży w sprawach służbowych.

W jaki sposób przystąpić do likwidacji serwitutów, należących do szkoły powszechnej?

O ile serwitut ten zawarty był w tabeli likwidacyjnej, wzgl. w jakimś innym akcie, czy dokumencie, to należy stwierdzić, czy uprawnienia te przysługiwały szkole „wioskowej", gromadzkiej czy też gminnej. Zależnie od tego uchwałę odpowiednią winno wynieść bądź zebranie gromadzkie (art. 271 ukazu z r. 1864), bądź też zebranie gminne (art. 208 ukazu), które winno powziąć również odpowiednią uchwałę i w wypadku niemożności stwierdzenia, jaki miała charakter uprzednio dana szkoła. Uchwała wymaga zatwierdzenia władzy nadzorczej, a po jej zatwierdzeniu ma zastosowanie rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dnia 1 lutego 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 10 poz. 74) i rozporz. wykon. Min. Ref. Rolnych z dnia 14 lutego 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 14 p. 109).

WOJSKOWE PRZEPISY. *Kiedy szeregowi i oficerowie rezerwy mają obowiązek meldowania się w gminie?*

Szeregowi i oficerowie rezerwy (pospolitego ruszenia) w związku z postanowieniami §§ 496 i 510 rozporządzenia wykonawczego z dnia 21 marca 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 37, p. 252) i okólnika Nr. 193 Min. Spraw Wewn. z 6. IX. 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 13, p. 280) obowiązani są zgłaszać się do urzędów gminnych tylko wrazie zmiany miejsca zamieszkania, oraz każdorazowo po powrocie ze służby wojskowej (czynnej służby, lub ćwiczeń rezerw).

Czy poborowi mają prawo korzystać z odroczeń służby wojskowej kolejno z dwuch tytułów?

Tak jest, poborowi mogą korzystać z dwuch tytułów przy odroczeniu służby wojskowej, lecz może to mieć jedynie zastosowanie w okresie

wieku poborowego, a nie gdy tytuł do odroczenia np. z tytułu jedynego żywiciela powstał po wyjściu z okresu poborowego. Wyjaśnia to okólnik Nr. 22 Min. Spr. Wewn. z dnia 23 stycznia 1929 r. (Dz. Urz. M. S. W. Nr. 1, poz. 24).

ZIEMSKI SAMORZĄD. *Czy mieszkaniec gminy posiada prawo udziału w zebraniach gromadzkich w b. Kongresówce tam wszędzie gdzie posiada ziemię?*

Z zestawienia art. 264 i 267 ustawy gminnej z r. 1864 wynika, iż w zebraniu gromadzkiem biorą udział jedynie włościanie, zamieszkali w nieruchomościach własnych, położonych w danej wsi. Z powyższego należy dojść do wniosku, że właściciel gruntów, położonych w paru gromadach, ma prawo udziału w zebraniu gromadzkiem tej gromady, w której stale mieszka.

Na jakiego rodzaju pismach winna być odciskana pieczęć wójta gminy?

Wszelką korespondencję, wychodzącą z urzędu gminnego, bez względu na to czy jest to jakiś akt, poświadczenie, czy zwykła korespondencja— należy zaopatrywać w odcisk pieczęci. Wynika to z postanowienia Komitetu Urządzającego Król. Polskiego z dn. 7/19 kwietnia 1864 roku.

Czy wójt i sołtys na obszarze b. Kongresówki mają prawo karania mieszkańców gminy wzgl. gromady karą aresztu lub grzywny?

Uprawnienia te przysługiwały wójtom i sołtysom na mocy art. 219 i 227 ukazu z r. 1864. Jednak w związku z brzmieniem ust. 2 art. 61 oraz art. 1-3 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 22 marca 1928 r. o postępowaniu karno-administracyjnem (Dz. U. RP. Nr. 38 p. 365) uprawnienia te utracili. Natomiast obecnie w myśl art. 45 ust. 3. powołanego rozporządzenia mogą władze gminne otrzymać uprawnienie do wydawania nakazów karnych. Upoważnienie to jest udzielane w formie rozporządzenia właściwego Wojewody, wydanego stosownie do wskazówek zawartych w okólnikach Min. Spr. Wew. Nr. 33 z r. 1929 (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 2 poz. 41) i z dnia 11 czerwca 1929 r. (Dz. Urzęd. M. S. W. Nr. 10 p. 227).

Czy dokonywanie spisów majątkowych należy do obowiązków wójta gminy i czy za te czynności wójt może pobierać opłaty?

Wójt gminy zobowiązany jest dokonać spisu majątku lecz na polecenie właściwego sądu grodzkiego; wynika to z treści art. 1688 w związku z art. 1724 i 1683 ustawy postępowania cywiln. z r. 1864. Wójt za te czynności może na swoją rzecz pobrać opłaty, jakie pobrałby komornik w myśl § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 30 lipca 1924 r. (Dz. U. RP. Nr. 71 poz. 689).

Czy przy zwolnieniu wójta z urzędu winien wojewoda zasięgać opinji wydziału wojewódzkiego?

Wójt jest organem gminy, jako związku komunalnego, wobec czego przy składaniu go z urzędu, mają zastosowanie postanowienia ustępu ostatniego art. 55 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 19. I. 1928 r. (Dz. U. RP. Nr. 11 poz. 86), a mianowicie zobowiązujące wojewodę do zasięgania opinji wydziału wojewódzkiego przed wydaniem decyzji. To samo dotyczy rozstrzygania odwołań do decyzji starosty na zwolnienie z urzędu sołtysa lub jego zastępcy.

Czy zarządzenia wojewodów rozwiązujące rady gminne czy miejskie bądź składające z urzędu członków zarządu są ostateczne w administracyjnym toku instancji?

Decyzje wojewodów na obszarze b. zaboru rosyjskiego wydane w sprawach rozwiązywania rad gminnych i miejskich, oraz składania z urzędu członków magistratów i zarządów gminnych są wydawane w pierwszej instancji postępowania administracyjnego i od decyzji tych przysługuje w myśl art. 82 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 341) odwołanie do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które orzeka ostatecznie.

Czy dla uchwał o wydzierżawieniu gruntów gromadzkich w b. Kongresówce wymagana jest kwalifikowana większość?

Wyrokiem z dn. 22. VI. 1927 r. L. Rej. 890/26 N. T. A. orzekł, że uchwały, tyczące się wydzierżawienia gruntów gromadzkich, opierają się na postanowieniu punktu 11 art. 271 ustawy samorz. gm. z r. 1864, wobec czego do powzięcia takich uchwał nie jest wymagana większość 2/3 głosów, przewidziana w art. 274, pkt. 1, wspomnianej ustawy.

Kto zatwierdza uchwały gromdzkie o podziale wspólnych gruntów?

Sprawa jest sporną i niewyświetloną w polskiem ustawodawstwie. W myśl art. 84, 274 i n. ustawy organizacji ziemskiej włościan (Zbiór Pr. Ces. Ros. t. IX r. 1892, kontyn. 1913 r. Osobne dodatki. Księga dziewiąta) należało to do kompetencji zarządów guberjnalnych do spraw włościańskich. Z brzmienia art. 45 dekretu z dn. 4 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 141) wynika, że obecnie byłby kompetentny wojewoda, a nie wydział powiatowy. Wojewoda jednak ze względu na art. 35 ustawy z dn. 11 sierpnia 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 90, poz. 706) winien te uchwały zatwierdzać w porozumieniu z Okręgowym Urzędem Ziemskim, działając przy współudziale wydziału wojewódzkiego z głosem stanowczym.

Czy obowiązuje obecnie art. 261 ustawy gminnej z r. 1864, uprawniający wójta do wymierzania kar pieniężnych na sołtysów i pisarzy gminnych na obszarze b. Kongresówki?

Obowiązuje w dalszym ciągu, albowiem nie został uchylony ani art. 46 dekretu z dn. 4. II. 1919 r. (Dz. P. P. P. Nr. 13, poz. 141), ani postano-

wieniem rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dn. 22. III. 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 38, poz. 365). Na podstawie tego przepisu wójt może wymierzać karę grzywny do wysokości 2 zł.

Czy sołtysi na obszarze województw wschodnich mogą być karani dyscyplinarnie karą aresztu?

Do dnia 9 listopada 1927 r. sołtysi mogli być karani aresztem od 1 do 7 dni przez starostów powiatowych. Kara ta została zniesiona postanowieniem art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzplitej z dnia 14. X. 1927 r. (Dz. U. R. P. Nr. 92, poz. 824) i obecnie sołtysi mogą być karani jedynie karami: upomnieniem, naganą i grzywną przez wydział powiatowy, a temi samemi karami, a nadto zwolnieniem z urzędu—przez starostów powiatowych.

Czy radni gmin wiejskich województw wschodnich mają prawo pobierać diety za udział w posiedzeniach rad gminnych?

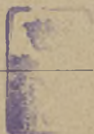
W myśl art. 19 rozporz. Kom. Gen. Ziem Wsch. z dn. 26. IX. 1919 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Z. C. Z. W. Nr. 21 p. 215) radni pełnią swe czynności honorowo i nie mają prawa pobierać diet za udział w posiedzeniach rad gminnych.

Czy kandydat na wójta lub sołtysa na obszarze województw wschodnich może odmówić przyjęcia mandatu?

Rozporządzenie Kom. Gen. Ziem Wsch. z dn. 26. IX. 1919 r. o samorządzie gminnym (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 21, poz. 215) nie zawiera żadnych postanowień, któreby określały wypadki, w których można odmówić przyjęcia mandatu, wzgl. przewidywały sankcje na wypadek nieuzasadnionej odmowy. Z powyższego wynika, że należy uznać, że kandydat może odmówić przyjęcia mandatu, i że ta odmowa nie pociągnie za sobą żadnych sankcji, przewidzianych w analogicznych wypadkach w innych ustawach o ustroju samorządu gminnego.

Czy wydawane przez rady gminne na obszarze województw wschodnich przepisy miejscowe mogą zawierać sankcje wykonawcze?

Przepisy wykonawcze mogą jedynie wtedy zawierać specjalną sankcję wykonawczą, o ile specjalne przepisy tego rodzaju sankcję przewidują, albowiem ani sam art. 23 rozporządzenia Kom. Gen. Ziem Wsch. z dnia 26. IX. 1919 r. (Dz. U. Z. C. Z. W. N. 21, poz. 215), ani art. 1 i 44 rozp. Prezydenta Rzplitej z dnia 22 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 36. p. 342) tego nie przewiduje. O ile specjalne przepisy w tej materji milczą, to jedynie statut taki może przewidzieć odpowiedzialność karno-sądową w myśl art. 138 K. K. z r. 1903.

DZIAŁ III

MONOGRAFJE ZWIĄZKÓW KOMUNALNYCH I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH

(Artykuły nadesłane)

Sejmik Zamojski.

Powiat Zamojski, przeważnie rolniczy o glebie przeciętnie dobrej, o ustroju rolnym od wieków nieuporządkowanym, został w czasie wojny światowej, jako położony na szlaku wojennym poważnie zniszczony.

Toteż Samorząd Powiatowy, powołany do życia dekretem Naczelnika Państwa z 1919 r. otrzymał po zaborcach i po okupantach gospodarkę w każdej dziedzinie życia społecznego w stanie bardzo zaniedbanym.

Walcząc, jak zresztą wszystkie Samorządy b. zaboru rosyjskiego, z różnemi trudnościami natury formalnej i brakiem funduszów, Sejmik Zamojski z pełną wiarą przystąpił do wykonania wielkiego zadania podniesienia powiatu z upadku powojennego i z całą energją gospodarkę powiatową konsekwentnie nadal prowadzi.

Dorobek powiatu Zamojskiego za pierwsze dziesięciolecie pracy samorządowej przedstawia się następująco:

Komunikacja. Dużym nakładem kosztów i wysiłków wszystkich mieszkańców powiatu uporządkowano dawne drogi bite i budowano nowe. — Powiat ma już obecnie razem z państwowemi 126 km. dróg bitych, oraz uporządkowane prawie wszystkie drogi gruntowe.

Sejmikowy Zarząd Drogowy zespolony z b. Państw. Zarz.Drogowym objął całkowicie administrację i budowę dróg w powiecie sposobem gospodarczym. Zasadniczą polityką Samorządu jest budowa wspólnie z gminami w pierwszej kolejności dróg promienistych około 20 km. corocznie, następnie budowa dróg gminnych.

Rolnictwo. Powiat ma dwie szkoły rolnicze, wzorowo urządzone, męską w Janowicach i żeńską w Sitnie. W dziale hodowli zorganizowano w powiecie pięć punktów z buhajami zarodowemi, jedną stacje ogierów państwowych, oraz dwie zarodowe obory bydła czerwonego rasy polskiej i dwie zarodowe chlewnie przy szkołach rolniczych. Stałe wydatne subwencje od powiatu otrzymują Okręgowe Związki Kółek Rolniczych i Młodzieży Wiejskiej, których energiczna praca bardzo wydatnie przyczynia się do rozwoju udoskonalenia drobnych warsztatów rolniczych na roli, w hodowli i spółdzielczości rolniczej, a w szczególności dobrze rozwija się mleczarstwo oparte o powiatową mleczarnię przy szkole rolniczej w Janowicach.

Staraniem Sejmiku powiat ma we własnym ośrodku rolnym Sitno własne szkółki drzewne, a ostatnio Sejmik z całą energją przystępuje do meljoracji rolnych przez uregulowanie rzek i potoków, zabagniających pola i łąki. Zorganizowany oddział Weterynaryjny Sejmiku z czterema narazie punktami i leczn cą w Zamościu przyczynia się do zwiększenia zdrowotności zwierząt domowych i do walki z chorobami zakaźnemi u zwierząt.

Zdrowotność i szpitalnictwo. Nadbudowany szpital w Zamościu i gruntownie wyremontowany szpital w Szczebrzeszynie, razem na 125 łóżek z oddziałem epidemicznym zaspakajają obecnie w zupełności potrzeby powiatu pod względem lecznictwa szpitalnego. Kosztem Sejmiku wybudowana została i jest prowadzona łaźnia ludowa w Szczebrzeszynie. Referat Sanitarny Sejmiku jest jeszcze w stadjum organizacji.

Szkolnictwo i oświata. Budynki szkół powszechnych w powiecie wznoszone są staraniem i na koszt gmin przy pomocy Sejmiku, ograniczającej się narazie w dawaniu pomocy technicznej i niewielkich pożyczkach pieniężnych. Oświata pozaszkolna prowadzona jest starannie przez uspołecznione nauczycielstwo szkół powszechnych. Dom Ludowy Sejmiku w Zamościu z bibljoteką i czytelnią oraz bibljoteki gminne dają możność ludności wiejskiej ogólnego dokształcania się. Stałe, chociaż niewielkie subsydja dla szkół powszechnych przyczyniają się również do szerzenia oświaty zawodowej w powiecie.

Opieka Społeczna. Kosztem powiatu prowadzone jest Schronisko Sierot w Radecznicy na 70 dzieci, Dom Noclegowy dla przyjezdnych w Zamościu, w którym od r. 1925 przenocowano blisko 90,000 osób, oraz wspólnie z miastem Zamościem utrzymywana jest Stacja Opieki nad Matką i Dzieckiem.

Bezpieczeństwo publiczne. Cały powiat połączony został linjami telefonicznemi z gminami i Posterunkami Policji. Subwencje dla Okręgowego Związku Straży Pożarnych przy pomocy gmin umożliwiły Związkowi zorganizowanie dotychczas 65 ochotniczych Straży Pożarnych w powiecie.

Przedsiębiorstwa komunalne. Dochodowe przedsiębiorstwa komunalne Sejmiku: klinkiernia, betoniarnia, drukarnia i kino-teatr stale się rozwijają i czyste zyski z tych przedsiębiorstw całkowicie pokrywają wszystkie koszty administracji samorządowej.

Uruchomiona z końcem r. 1927 Powiatowa Kasa Komunalna rozwija się bardzo szybko. Obroty Kasy na 1 stycznia 1929 r. wynosiły zł. 17.125.741 gr. 67.

Pod koniec I-go dziesięciolecia gospodarka miasta Zamościa i Szczebrzeszyna również znacznie się poprawiła, zaś gminy wiejskie wyszły już z martwego załatwiania tylko spraw poruczonych i uczyniły pierwsze kroki w kierunku komasacji, likwidacji serwitutów i ogniotrwałego budownictwa wsi polskiej, budując cegielnie polowe na węgiel, gdzie cena 1000 sztuk dobrej cegły wynosi 45-49 złotych.

Miasto Inowrocław.

Inowrocław istniał już w epoce bronzowej, na terenie dzisiejszego parku solankowego. O osadzie tej wzmiankuje poraz pierwszy dokument z dnia 30 stycznia 1183 roku, natomiast zawiązek miasta powstał dopiero od r. 1239 za czasów Księcia Kujawskiego Kazimierza, syna Konrada Mazowieckiego, który opasał je 5 m. wysokości murem, wałami i przekopami.

Inowrocław został kilkakrotnie zupełnie zniszczony wskutek walk i upadał wskutek epidemji moru i cholery, jakie w XVII w. przeszły przez całą Europę, a dalej przez zamieszki wewnętrzne (konfederacja tarnogrodzka 1715), barska (1768) i. t. p.

Dopełnił upadku pierwszy rozbiór Polski. W r. 1772 miasto przeszło pod panowanie pruskie. Po pokoju w Tylży (1807) wcielono Inowrocław do Księstwa Warszawskiego i przydzielono do prefektury bydgoskiej. Po kongresie Wiedeńskim (1813) Inowrocław wraca znów pod zabór pruski i jako miasto powiatowe zostaje włączone do rejencji bydgoskiej.

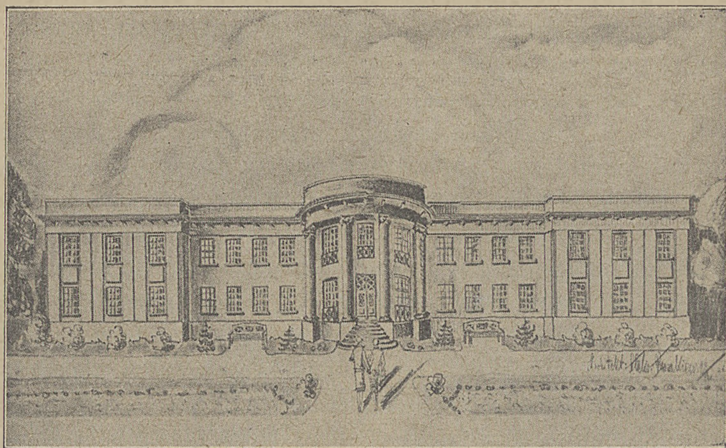
Polityka germanizacyjna zaborców już wówczas stosowana z żelazną konsekwencją, zmierzała w kierunku utworzenia z tego czysto polskiego miasta, silnego ośrodka germanizacji, czego dowodem było usuwanie szeregu zabytków historycznych (klasztor O. O. Franciszkanów, starego ratusza na Rynku i. t. p.)

Stopniowo rozwój Inowrocławia zaznaczył się dopiero po połączeniu miasta linją kolejową z Poznaniem, Bydgoszczą i Toruniem. W związku z tem przemysł i handel zaczął się systematycznie rozwijać. Nie bez wpływu zostało przypadkowe odkrycie potężnych złóż soli (w r. 1907 zostały zalane wodą) oraz wybudowanie w Inowrocławiu żupy dla racjonalnej eksploatacji tego cennego minerału.

Dzięki zabiegom właściciela Rąbinka Dr. Zygmunta Wilkońskiego w r. 1872 założono „Towarzystwo Akcyjne Solankowe". W r. 1875 zbudowano pierwszy gmach solankowy i założono park. Z dniem 9. 4. 1881 Zakład Solankowy przeszedł na własność miasta. W okresie rządów niemieckich inowrocławskie zdrojowisko nie osiągnęło większego rozwoju,

ponieważ względy natury politycznej wstrzymywały rząd niemiecki od subwencjonowania zdrojowiska, a miasto nie posiadało odpowiednich funduszów na jego rozbudowę. Stosunki te zmieniły się z chwilą uwolnienia Inowrocławia z pod jarzma niemieckiego. Z tą chwilą napływ gości wzmógł się znacznie co przyczyniło się, że w 1922 r. przystąpiono do rozbudowy zakładu kąpielowego, zaprowadzenia kąpieli borowinowych i urządzenia kąpieli słonecznych, jako też oddziału hydroterapji i. t. p.

W r. 1929 wybudowano w parku solankowym wspaniały gmach dla przyrodolecznictwa i wziewalnię (hydro- i elektroterapję i inhalatorjum). Budynek na parterze zasadniczo jest podzielony na dwie części, mianowicie jedna część dla mężczyzn, a druga część dla kobiet. Znajduje się w każdej części hydro- i elektroterapja z najnowszemi aparatami i urządzeniami

sanitarnemi z uwzględnieniem wszelkich wymogów dla indywidualnego leczenia kuracyjnego. W pośrodku budynku jest rozmieszczony hal, który przechodzi przez drugie piętro. Na I. piętrze w jednej części (strona zachodnia) rozmieszczono wziewalnię z najnowszem urządzeniem aparatowem. Przy wziewalni są trzy rozmaite sposoby zastosowania. W prawem skrzydle mieszczą się aparaty Dr. Zandera. Na dachu urządzono kąpiele słoneczne z wszelkiemi wymogami jak trawniki, kwiaty, natryski, umywalnie, ustępy i. t. p.

Poza utrzymaniem i rozbudową zdrojowiska inowrocławskiego zarząd miasta nie szczędzi pracy i nakładu i na innem polu, aby utrzymać na odpowiednim poziomie stan miasta. Wybudował w ostatnich latach 8 domów mieszkalnych dla 86 rodzin, przerobił młyn na mieszkania dla 62 rodzin robotniczych nie licząc powstałych w tym czasie około 50 domów prywatnych, wybudował gmach gimnazjum żeńskiego, kościoły garnizonowy

i Matki Boskiej, przebudował szpital i kaplicę, dalej cały szereg ulic i placów, zakupił sikawkę motorową i. t p.

Specjalną uwagę zwrócono na przebudowę i uporządkowanie gazowni miejskiej, obsługującej do 3.000 palenisk i przeszło 300 latarni ulicznych oraz liczne zakłady przemysłowe. Przystępuje się również do rozbudowy elektrowni miejskiej i projektuje się elektryfikację sąsiednich powiatów. Przy elektrowni są tramwaje elektryczne.

Z innych przedsiębiorstw miejskich wspomnieć należy o wodociągach miejskich, dostarczających miastu wodę z odległości 5 klm. miejscowości Trzaski, przy konsumpcji stale się zwiększającej i przekraczającej dziś już 1.000.000m^3 wody oraz o rzeźni miejskiej zajmującej obecnie 4800m^2 powierzchni.

Dzisiejszy Inowrocław jako samoistna jednostka administracyjna, tworząca powiat miejski, liczy przeszło 30,000 mieszkańców. Domów mieszkalnych jest 6.436, zaopatrzone w wodociągi, kanalizację, oświetlenie gazowe i elektryczne, ulice przeważnie ułożone z kostek kamiennych, na peryferjach zaś szosowane.

Na czele miasta stoi prezydent miasta z magistratem i radą miejską, składającą się z 36 radnych. Godność prezydenta miasta piastuje p. Apolinary **Jankowski**, były Delegat Rządu, wiceprezydentem miasta jest p. Władysław **Juengst**.

Inowrocław jest siedzibą Starostwa Powiatowego, Sądu Grodzkiego, Komisarjatu Policji Państwowej, Powiatowej Komendy Uzupełnień, Urzędu Skarbowego, Inspektoratu Szkolnego, powiatowych władz sanitarnych i sanitarno-weterynaryjnych, oddziału Banku Polskiego, Banku Ludowego, dwóch kas oszczędności (na miasto i powiat), oddziału Banku dla Handlu i Przemysłu, oddziału pozn. Banku Kwilecki-Potocki i. t. p.

Inowrocław posiada szkoły: żeńskie Seminarjum nauczycielskie, Gimnazjum żeńskie i męskie, szkoły wydziałowe dla dziewcząt i chłopców, szkołę rolniczą, szkołę handlowo-przemysłową dla dziewcząt, szkołę kupiecką, trzy szkoły powszechne. Przemysł w czasach powojennych rozwinął się szybko. Przed kilku laty uruchomiono dwie huty szklane. Bardzo poważne miejsce zajmuje przemysł maszynowy i obuwniczy oraz Państwowa Żupa solna i zakłady Solvay w pobliskich Mątwach.

Polski Bank Komunalny.

Polski Bank Komunalny powołany został w r. 1919, jako spółka akcyjna, w celu zaspakajania potrzeb kredytowych związków samorządowych oraz ułatwiania im wszelkich obrotów pieniężnych i obrachunków. Siedzibą Banku jest Warszawa, terenem działania — całe Państwo.

Wszystkie akcje Banku są imienne i mogą być nabywane tylko przez związki samorządowe. Bank wyposażony jest w prawo emitowania obligacyj komunalnych.

Listy zastawne może Bank emitować w drodze udzielania pożyczek zabezpieczonych hipotecznie. Poza pożyczkami długoterminowemi udzielanemi w formach powyżej wymienionych, wydaje Bank Komunalny związkom samorządowym pożyczki krótkoterminowe (do 1 roku), realizuje pożyczki, zaciągnięte przez związki samorządowe poza Bankiem, wykonywuje wszelkie zlecenia tych związków w granicach funduszów, znajdujących się na ich rachunkach w Banku; udziela pożyczek pod zastaw papierów wartościowych, przyjmuje depozyty oraz wykonywuje wszelkie inne czynności bankowe z polecenia i na rachunek klijentów.

Władze Banku stanowią: zarząd, rada nadzorcza, zebranie ogólne akcjonarjuszów.

Rada nadzorcza składa się z 12 członków i 6 zastępców, wybieranych na lat 3 przez zebranie ogólne. Rada nadzorcza może dokooptować 2 członków z poza grona delegatów związków samorządowych.

Dla uzgodnienia działalności Banku z rządową polityką komunalną i skarbową Rząd mianuje komisarza Banku, który nadzoruje działalność jego i ma prawo uczestniczenia na posiedzeniach władz Banku oraz zawieszania uchwał tych władz.

Komisarzem Rządu obecnie jest b. Wice-Minister Spr. W. p. Józef Bek.

Władze Banku: Prezes Rady Nadzorczej — P. Drzewiecki. Dyrektor Naczelny — J. Zdanowski i Dyrektor D. Szarzyński.

Adres Banku: — Warszawa, Plac Napoleona 7.

Tel. ogólny — 297-04. Dyr. Naczelny — 297-03.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych.

Uzupełniając sprawozdanie Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych za rok 1927, umieszczone w „Kalendarzu Samorządowym'' na rok 1929, podaje się poniżej liczby, ilustrujące wyniki działalności Zakładu w roku 1928.

1. Ubezpieczenia przymusowe budowli.

Na terenie działalności Zakładu było ubezpieczonych przymusowo w dniu 31 grudnia 1928 r. 3.442.000 *) nieruchomości t. j. o 75.000 więcej, niż w r. 1927.

Ogólna suma składek, przypadających za rok 1928, wyniosła złotych 48.500.000. — Łącznie z należnościami zaległemi za lata poprzednie oraz opłatami dodatkowemi, suma ta zwiększa się do zł. 59.100.000.

W ciągu roku 1928 spłonęło 19.859 ubezpieczonych nieruchomości, przyczem ogólna suma odszkodowania za powyższe pożary stanowiła zł. 27.175.000. — Pożarów zbiorowych, które w roku 1928 zniszczyły naraz ponad 10 nieruchomości, było 213, za które Zakład wypłacił odszkodowań na sumę zł. 7.732.960.

2. Ubezpieczenia przymusowe ruchomości rolnych od ognia.

Przymusowe ubezpieczenia od ognia ruchomości rolnych, obowiązujące na mocy uchwał sejmików powiatowych w powiatach: Błońskim, Ciechanowskim, Częstochowskim, Łaskim, Łódzkim, Miechowskim, Słupeckim, Warszawskim, Wieluńskim, Włocławskim, Mławskim, Płońskim, Tomaszowskim, Zawierciańskim i Radomskim obejmowało w roku 1928 160.920 gospodarstw, przy sumie ubezpieczenia 308.344.714 zł., za które przypadająca składka wynosiła 1.757.094 zł. W grupie tej było 1.138 szkód na sumę 912.291 zł.

---

*) Sprawozdanie za rok 1927 podaje mylnie 3.444.000. — zamiast 3.367.000.

3. Indywidualne ubezpieczenia umowne od ognia.

Indywidualnych ubezpieczeń dobrowolnych od ognia zawarto w roku 1928 ogółem 53.052. Suma ubezpieczenia wyniosła złotych 856.725.625, a składka, przypadająca za te ubezpieczenia — złotych 4.450.475. Pożarów było w tej grupie ubezpieczenia 683, za które odszkodowania łącznie tworzą kwotę zł. 1.613.342.

4. Ubezpieczenia od gradobicia.

Ubezpieczeń od gradobicia zawarto w 1928 roku ogółem 17.550 na sumę ubezpieczenia zł. 84.322.943, za które składka wynosiła zł. 1.314.793. — Szkód gradowych stwierdzono 1.426, za które przypadło odszkodowań na sumę zł. 873.503.

5. Działalność przeciwpożarowa.

Z pośród funkcjonujących na terenie działalności Zakładu straży ogniowych 2.853 przyznano w r. 1928 zasiłki w gotówce bądź w naturze na sumę zł. 1.500.211. — Na zasiłki dla związków straży pożarnych wydatkowano w tymże roku zł. 357.763.

Powyższa akcja prowadzona była z funduszów budżetowych Instytucji.

6. Działalność pożyczkowa.

Pozatem z sum, wydzielonych z nadwyżek bilansowych w myśl art. 48 i 69 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 27. V. 1927 r. udzielane były pożyczki ulgowe (oprocentowane ostatnio na 4% w stosunku rocznym) na ogniotrwałą odbudowę i ogniotrwałe krycie budowli.

Na dz. 31. XII. 1928 r. było przyznanych ogółem 3144 tego rodzaju pożyczek na sumę zł. 3.647.869.

Związkom samorządowym na wytwórnie materjałów ogniotrwałych i urządzenia przeciwpożarowe z funduszu, tworzonego z części nadwyżek bilansowych, przyznano po dz. 31. XII. 1928 r. 97 pożyczek na łączną sumę zł. 1.978.200.

7. Stan finansowy.

O rozwoju finansowym Instytucji świadczą następujące dane: Dział przymusowych ubezpieczeń budynków od ognia dał w roku 1928 nadwyżkę w sumie 7.000.000 zł., w dziale dobrowolnych ubezpieczeń od ognia nadwyżka

wyniosła 32.625 zł. Natomiast dział ubezpieczeń od gradobicia, wskutek dość znacznych opadów gradowych wykazał niedobór w sumie 12.533 zł.

Nadwyżka z działu ubezpieczeń przymusowych zł. 7.000.000 — została podzielona w sposób następujący: na kapitał zapasowy zł. 4.550.000 — na fundusz pożyczek ulgowych — zł. 2.380.000 — oraz na ogólne cele użyteczności publicznej zł. 70.000.

Stan kapitałów zapasowych Zakładu na początku roku 1929 wynosił zł. 26.105.757. — W porównaniu z początkiem roku 1928, w którym stan ten wynosił zł. 21.539.410 — zwiększenie kapitałów zapasowych wynosi złotych 4.566.347.

8. Koszty administracyjne.

Koszty administracyjne w roku 1928 wyniosły łącznie dla wszystkich działów ubezpieczeń zł. 10.938.776 — do których wliczona jest również suma kosztów szacowania nowozgłaszanych do ubezpieczenia budowli. Znaczna suma kosztów administracyjnych tłumaczy się tem, iż Zakład prowadzi w ogromnej większości drobne operacje finansowe, polegające na inkasowaniu małych kwot składek (przeważnie po kilka złotych), co wymaga dużego aparatu manipulacyjnego i rachunkowego. Prócz tego aparat administracyjny Zakładu został rozszerzony przez doprowadzenie szacunków do pełnej wartości, jak również przez zwiększenie akcji finansowo - pożyczkowej oraz zapomogowej (dla straży pożarnych i ich związków), której funkcjonowanie wymaga odpowiednich nakładów pieniężnych.

Do zwiększenia kosztów administracyjnych przyczyniło się również w znacznym stopniu przegrupowanie wszelkich ubezpieczeń działu dobrowolnego na korzyść ubezpieczeń drobnych, małorolnych, które wskutek swej wielkiej liczebności zabierają więcej czasu i nakładu pracy, przez co kalkulują się dla Zakładów drożej pod względem kosztów manipulacyjnych od ubezpieczeń wielkiej własności; należności zaś z polis za ubezpieczenia drobne, małorolne wynoszą kwoty minimalne.

Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne
Spółka Akcyjna

Warszawa, ul. Kopernika 30.

Tel. centr. 58-04, 158-01, 158-39. Tel. dyrekcji: 58-07 i 506-36.

Adres telegraficzny: Warszawa-Meljoracje.

Towarzystwo założone zostało w 1905 roku, jako spółka udziałowa, pod nazwą „Warszawskie Towarzystwo Meljoracyjne". Powstało ono na gruncie sekcji rolnej Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu, celem stworzenia instytucji, któraby sprawę meljoracji ujęła w b. Królestwie Kongresowem w swoje ręce i stanęła na straży właściwego ich wykonywania, albowiem ówczesny rząd rosyjski meljoracjami na ziemiach polskich zupełnie nie opiekował się.

W roku 1921 spółka udziałowa została przekształcona na spółkę akcyjną, pod nazwą: „Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne", celem pozyskania tą drogą większego kapitału zakładowego, jaki był potrzebny wobec rozwijającej się działalności Towarzystwa.

Pomimo przekształcenia się na spółkę akcyjną, T-wo zachowało charakter instytucji wybitnie społecznej, współpracującej nad szerzeniem meljoracji z instytucjami rządowemi i samorządowemi i organizacjami rolniczemi. Dzięki staraniom T-wa w roku 1924 zostały udostępnione krótkoterminowe kredyty meljoracyjne co stało się pierwszym etapem rozwoju akcji meljoracyjnej po wojnie. W 1925 roku na skutek memorjału złożonego przez prezesa K. T. M. Panu Prezydentowi Rzeczypospolitej Wojciechowskiemu, odbył się w Belwederze wieczór dyskusyjny, który stał się zwrotnym momentem w dziejach meljoracji w Polsce. W wyniku tej konferencji utworzony został państwowy fundusz kredytu na meljoracje rolne, co spowodowało szerokie ich stosowanie nietylko na gruntach większej własności, lecz również drobnej, która w tym celu zrzesza się w spółki wodne. T-wo przyjmuje czynny udział w organizowaniu tych spółek, jak również w kształceniu personelu fachowego w akcji na polu doświadczalnictwa meljoracyjnego i t. p.

Stosownie do swego charakteru T-wo nie bierze robót w przedsiębiorstwo, natomiast wykonuje je systemem dozoru technicznego, dążąc do utrzymania prac meljoracyjnych na możliwie wysokim poziomie technicz-

nym. Roboty wykonywane są na warunkach kredytowych. Z krótkoterminowych pożyczek K. T. M. korzystają zarówno związki samorządowe i spółki wodne, jak prywatni właściciele ziemscy.

Dążąc do obsłużenia wsi we wszystkich dziedzinach techniki, stosowanej w rolnictwie, T-wo wykonuje poza robotami ściśle meljoracyjnemi jak: osuszanie rowami i drenami, nawadnianie, zraszanie i t. p., również wszelkie prace w zakresie: budownictwa wodnego (regulacja rzek i zakłady wodne), budownictwa stawowego, techniki sanitarnej, budowy dróg i zabudowań wiejskich, oraz pomiary dla celów komasacji, parcelacji i t. p. Stosownie do tych potrzeb T-wo ma zorganizowane i fachowo prowadzone wydziały: meljoracyjny, wodny, stawowy i pomiarowy oraz działy drogowy i budowlany.

Z chwilą zjednoczenia ziem polskich T-wo rozszerzyło swoją działalność na wszystkie dzielnice Rzeczypospolitej. Celem sprawniejszego obsługiwania poszczególnych okolic utworzone zostały oddziały w następujących miastach: Toruń, Kalisz, Włocławek, Płock, Łęczyca, Piotrków, Częstochowa, Radom, Wilno, Brześć n/B., Łuck. W miarę powstawania większych ośrodków pracy meljoracyjnej tworzone są nowe oddziały.

O rozwoju T-wa świadczą następujące cyfry: w roku 1924 zatrudniało ono 36 stałych pracowników, w 1925 r. — 63, w 1926 — 126, w 1927 — 238, zaś w 1928 r. — 277 pracowników, w tem 70 inżynierów. Cyfry te nie obejmują personelu sezonowego. Obrót T-wa w 1928 r. dosięgnął sumy 70.537.692 zł.

Ogółem od początku swego istnienia t. j. od roku 1905, Towarzystwo opracowało zdjęć na przestrzeni 233,937 ha, projektów na 200.107 ha. i 518 km. regulacji rzek, wykonało zaś roboty na gruncie na powierzchni 63.453 ha. Z tego w r. 1928 T-wo wykonało: zdjęć na 48955 ha, co stanowi 21 proc. całości projektów 52.090 ha, czyli 26 proc. całości i robót na gruncie 17.273 ha, t. j. 27 proc. całości. Odnośne szczegóły i roboty tu nie wymienione podawane są w corocznie drukowanych sprawozdaniach T-wa. Ze statystyki Państwowego Banku Rolnego odnośnie sum udzielonych na meljoracje pożyczek państwowych wynika, że w 1927 r. T-wo wykonało 49 proc. wszystkich meljoracyj przeprowadzonych w kraju, zaś w r. 1928 — 44 proc.

Kapitał zakładowy T-wa wynosi 800.000 złotych, ma być zaś podniesiony na mocy uchwały walnego zebrania w kwietniu 1928 r. do sumy 2.000.000 zł. Akcje Towarzystwa znajdują się w rękach instytucyj samorządowych i spółek wodnych, organizacyj rolniczych i rolników meljorujących swe grunta oraz 4 banków: Gospodarstwa Krajowego, Polskiego Komunalnego, Ziemiańskiego i Towarzystw Spółdzielczych.

Zarząd Towarzystwa stanowią: 1) Janicki Stanisław — b. minister Rolnictwa — prezes, 2) Wąsowicz Hipolit v. prezes Tow. Kred. Ziemsk. wł. ziemski, 3) Korwin-Szymanowski Eustachy — nacz. dyr. B. Gospodarstwa Krajowego, wł. ziemski, 4) Zdanowski Juljusz — nacz. dyr. Polskiego Banku Komunalnego, 5) Ratyński Stanisław — Dyr. Banku Ziemiańskiego, 6) Skotnicki Czesław — prof. i członek Rady Państwowego Banku Rolnego, 7) Dziewanowski Kazimierz — czł. Rady Banku Ziemiańskiego, prezes Zrzeszenia Spirytusowego, wł. maj. Grodkowo, 8) Iwanicki Jerzy — wł. ziemski, 9) Mierzejewski Marcin — rolnik, 10) Powierza Bolesław — inż. nacz. dyr. Kraj. Tow. Meljor. wł. ziemski. Zastępcy: Cieszewski Józef, wł. zakładów ceramicznych i Mosdorf Kazimierz — inż. adm. finan. K. T. M

Konsultantami technicznymi K. T. M. są: prof. Skotnicki Czesław w dziedzinie meljoracyj rolnych, prof. Rybczyński Michał w dziedzinie regulacji rzek, prof. Pomianowski Karol w dziedzinie wyzyskania sił wodnych i techniki sanitarnej. Dyrektorem Naczelnym jest inż. Powierza Bolesław, Dyr. adm. finansowym — inż. Mosdorf Kazimierz.

Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczych w Warszawie

Warecka 11 a.

Związek Rewizyjny zorganizowany w 1917 r. ma na celu krzewienie spółdzielczości rolniczej, a w szczególności popieranie, rozpowszechnianie i doskonalenie spółdzielni rolniczych.

Z chwilą uchwalenia przez Sejm Ustawy o spółdzielniach z 1920 r., Związek uzyskał przywilej rewizji, dzięki któremu spółdzielnie związkowe wolne są od rewizji Państwowej Rady Spółdzielczej.

W początkach swego istnienia Związek zajmował się tylko kasami spółdzielczemi, następnie rozszerzał swoją działalność na spółdzielnie rolniczo-handlowe, mleczarskie, budowlane (cegielnie, betoniarnie) młynarskie, piekarskie, lniarskie, owocarskie i t. p.

W dniu 1 lipca 1929 r. Związek liczył 1914 spółdzielni, których rodzaj i rozmieszczenie podaje następująca tabelka.

Województwo	Kasy Stefczyka	Spółdz. Mleczar.	Spółdz. rolniczo-han.	Centrale mleczarskie	Centrale rolniczo-han.	Spółdz. młyny-piek.	Cegielnie i betoniarnie	Spółdz. lniarskie	Owocarskie	Inne	Razem
Białostockie . .	135	65	15	—	—	—	—	—	1	1	217
Kieleckie . . .	116	52	9			1	1			1	180
Lubelskie . . .	167	149	16			2	3			1	338
Łódzkie . . .	97	49	8			1	1				156
Nowogródzkie .	106	70	6				1	2			185
Poleskie . . .	101	12	8	—	—	—	—	—	—	—	121
Warszawskie. .	140	162	12	1	1	2	1	—	—	3	322
Wileńskie . . .	95	37	8	—	1	—		2	1		144
Wołyńskie . . .	213	31	4						1	2	251
Razem	1170	627	86	1	2	6	7	4	3	8	1.914

Wschodnie połacie kraju są obsługiwane przez Okręgi (Oddziały Związku: w Wilnie — Jagiellońska 3, w Brześciu nad Bugiem, Steckiewicza 30 i w Łucku — Tadeusza Kościuszki Nr. 12, a województwa b. Kongresówki przez Okręgi: w Lublinie — Krakowskie Przedmieście 68, Kielcach — Staszica 3, Białymstoku — Warszawska 30 i w Warszawie — Warecka 11 a.

Opiekę nad spółdzielniami Związek Rewizyjny wykonuje zapomocą lustratorów-instruktorów, których w dn. 1. lipca 1929 r. Związek liczył 88 osób. Liczba zaś ogólna pracowników Związku wynosiła w tym dniu 151 osób.

Opieka ta wyraża się w pracy objazdowej lustratorów, którzy na miejscu w spółdzielniach przeprowadzają lustrację, udzielają rad i wskazówek odnośnie prowadzenia ksiąg i gospodarowania spółdzielnią, prowadzenia handlu, przerabiania mleka i t. p., biorąc jednocześnie udział w posiedzeniach Zarządu, Rady Nadzorczej i Walnych Zgromadzeniach.

O rozmiarze pracy lustratorskiej świadczą następujące cyfry za 1928 r. W roku tym spędzili lustratorzy w podróży razem 11.804 dni, wykonywując 9538 czynności, w tem 926 Walnych Zgromadzeń, 2054 posiedzeń Rad Nadzorczych i Zarządu i 1727 prac rachunkowych.

Związek posiada 4 działy, w których spółdzielnie grupuje się według rodzajów, a więc: Dział Kas Stefczyka, Spółdzielni Mleczarskich, Rolniczo-Handlowych i Różnych. Nadto Związek posiada dział wydawnictw, który ma zadanie dostarczania spółdzielniom druków i ksiąg dla prowadzenia rachunkowości w spółdzielniach rolniczych. Obrót tego działu za 1928 r. wyniósł zł. 340.382.

Oprócz ksiąg i druków buchalteryjnych, Związek Rewizyjny wydaje książki i broszury, traktujące ogólnie o spółdzielczości oraz podręczniki dla Zarządów i Rad Nadzorczych, jak np. „Rachunkowość Kas Stefczyka" „Jak założyć spółdzielnię mleczarską" i t. p. Związek dostarcza kas ogniotrwałych, wykonywuje plany budynków mleczarń, magazynów i t. p.

Związek udziela również rad i wskazówek spółdzielniom bądź drogą pisemną, bądź na miejscu w biurach Centrali i Okręgów.

W 1928 r. ilość listów nadesłanych przez Spółdzielnie i inne instytucje i osoby wyniosła 52.211 szt. W tym czasie załatwiono w biurach Związku 7.770 interesantów.

Związek, patronując spółdzielniom rolniczym, jest oczywiście w stałych stosunkach z zawodowemi organizacjami rolniczemi, bankami obsługującemi rolnictwo, jak Centralna Kasa Spółek Rolniczych, Państwowy Bank Rolny i t. p.

ERRATA.

Na stronie 288 mylnie podano formułę do obliczania kapitału na procent składany.

Winno być: $C = \frac{c\,[(1+r)^t - 1]}{r}$

Salezjańska Szkoła Graficzna, Warszawa ul. Ks. Siemca 6. Tel. 337-72.